

Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска,
социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука

НАСИЉЕ И СПОРТ

- ЗБОРНИК РАДОВА-

са међународног научног скупа на тему „Млади и насиље
у спорту у Републици Српској – Босни и Херцеговини и
обезбјеђење спортских догађаја“

Бања Лука, 2011. година

Издавач

Европски дефендологија центар
за научна, политичка, економска, социјална, безбедносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука
Унија студената Републике Српске
Фудбалски савез Републике Српске

За издавача

проф. др Душко Вејновић
Гордан Балабан
Миле Ковачевић

Главни и одговорни уредник

проф. др Душко Вејновић

Почасни одбор

проф. др Станко Станић, ректор Универзитета у Бањој Луци (председник), проф. др Јасмин Комић, министар науке и технологије, Предраг Лазаревић, професор, сенатор Републике Српске, мр Винко Богдан, помоћник министра науке и технологије, Академик Драгољуб Мирјанић, Академија наука и умјетности Републике Српске, Академик Драго Бранковић, декан Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, проф. др Ненад Кеџмановић, декан Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци, проф. др Зоран Говедар, декан Шумарског факултета Универзитета у Бањој Луци, проф. др Слободан Антонић, Филозофски факултет Београд, проф. др Рајко Куљић, Филозофски факултет Пале, проф. др Љубиша Митровић, Филозофски факултет Ниш, доц. др Слободан Симовић, Факултет физичког васпитања и спорта Бања Лука, проф. др Петар Павловић, Факултет физичког васпитања и спорта Бања Лука, проф. др Сњежана Бијелић, Факултет физичког васпитања и спорта Бања Лука, мр Родолуб Петковић, Фудбалски савез Републике Српске, др Дилип Дас, Меѓународни симпозијум руководиоца у полицији (САД), проф. др Лоренс Арманд Френч, Универзитет западни Нови Мексико (САД).

Програмски и уређивачки одбор

проф. др Душко Вејновић, професор Универзитета у Бањој Луци, председник Европског дефендологија центра, проф. др Симо Јокановић, прореktor Универзитета у Бањој Луци, проф. др Ненад Сузић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, проф. др Остоја Ђукић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, проф. др Миодраг Симовић, председник Уставног суда БиХ, проф. др Миле Дмичић, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, проф. др Невен Брандт, Експерт у Влади Републике Словеније, Љубљана, проф. др Васо Бојанић, Пољопривредни факултет Универзитета у Бањој Луци, др Миле Шикман, Министарство унутрашњих послова Републике Српске - Управа за полицијско образовање, проф. др Брацо Ковачевић, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, проф. др Лазо Ристић, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, доц. др Татјана Дуровић, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, проф. др Драган Коковић, Филозофски факултет Нови Сад, мр Владимир Караџица, Агенција за државну управу Републике Српске, др Недељко Дебељак, Европски дефендологија центар, др Остоја Барашин, Европски дефендологија центар, доц. др Боро Трамошљанин, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, мр Горан Амиџић, Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, мр Велибор Лалић, Европски дефендологија центар, доц. др Миодраг Ромић, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, проф. др Жарко Ристић, Београд, доц. др Милан Гужвица, Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, проф. др Миле Ракић, Београд, др Драган Радишић, Оружане снаге БиХ, мр Предраг Обреновић, Европски дефендологија центар, др Марија Кнежевић, Ранко Прерадовић, књижевник.

Рецензентски одбор

проф. др Буро Шушњић (Београд - Србија), проф. др Миле Дмичић, проф. др Леви Крефт (Љубљана - Словенија), проф. др Миле Ракић (Београд - Србија), др Драган Радишић (Сарајево), проф. др Victor Nemuann, (Румунија), проф. др Синиша Таталовић (Загреб - Хрватска), проф. др David Last (Канада), мр Владимир Караџица, др Остоја Барашин, др Недељко Дебељак, др Слободан Симић, др Бошко Ђукић, проф. др Неџад Башић, проф. др Аги Hello (Финска), проф. др Dennis J.D. Sandole (САД), проф. др Дане Субашић (Београд - Србија), доц. др Зоран Ђурђевић (Београд - Србија), доц. др Ненад Радовић (Београд - Србија), проф. др Љубиша Митровић (Ниш - Србија), проф. др Зоран Милошевић (Београд - Србија), мр Славко Милић (Никшић - Црна Гора), мр Харис Пешто, проф. др Владимир Стојановић (Београд - Србија), проф. др Радослав Гаџиновић (Београд - Србија), доц. др Татјана Дуровић, доц. др Невезт Велаџић, доц. др Слободан Симовић, проф. др Радоја Радић, проф. др. Гордана Илић.

Штампа

„АРТ-ПРИНТ“ Бања Лука

За штампарнију

Милан Стијак

Уредништво и администрација

Српска улица 63, 78 000 Бања Лука, Република Српска - Босна и Херцеговина,
телефон/факс 051/309-470
e-mail: defendo@blic.net; www.defendologija.com
Жиро рачун: 562 099 0000236689

Технички уредник

Гојко Павловић

Лектор

Татјана Понорац, професор

Коректор

Ведран Чичић

Превод

Татјана Понорац, професор

Тираж

1.000 примјерака

ПРЕДГОВОР

(НЕ)СПОРТСКО НАСИЉЕ – ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ ВРАТИМО ОБРАЗ

Збоирник радова **Насиље и спорт** је пред вама, нама са преко 40 радова који је резултат излагања на међународном научном скупу на тему „**Млади и насиље у спорту у Републици Српској – БиХ и обезбјеђење спортских догађаја**“ одржаном 24-25. јуна 2011. године у Бањој Луци, у организацији Европског дефендологија центра за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Уније студената Републике Српске и Фудбалског савеза Републике Српске, а уз подршку Министарства науке и технологије Владе Републике Српске. У Зборнику радова аутори су на различите начине, свестраним приступом сагледали питања насиља у спорту као што су: насиље у спорту као сегмент насиља у друштву са тежиштем на навијачке групе, политичко насиље – примјер политизације фудбала, друштво, насиље и спорт, насиље у спорту и ослобађање агресивних нагона, корпоративна одговорност и култура друштвене димензије насиља у спорту, насиље у спорту с освртом на агресију омладине на спортским манифестацијама, савремени спорт и религија – афирмација ненасиља и међурелигијске сарадње, спортско предузетништво, спортско банкарство и финансирање врхунског спорта, облици испољавања насилничког понашања на спортским манифестацијама, насиље као посљедица културе агресивне доминације, насиље у спорту као медијски спектакл, насиље у спорту (фудбалу) је рефлексција и посљедица насиља у друштву, ризик и управљање незбједношћу стратегије спортских догађаја, значај и улога педагога физичке културе и спорта у превенцији насиља у спорту, полицијско поступање поводом насиља и другог нарушавања безбједности на спортским приредбама на примјеру Републике Србије, улога полиције у спречавању насиља младих на спортским приредбама, насиље у спорту као одраз друштвеног тренутка у коме се налазимо, насилно понашање навијачких група као средство политичке манипулације у БиХ, малољетничко насиље у Републици Србији, начини организовања и облици испољавања насиља младих у спорту у Републици Српској и БиХ, искуства организације финалних утакмица УЕФА, друштвена структура, криминалитет и насиље, правна регулатива насиља у спорту, менаџмент спортских догађаја и насиље у спорту, криминалистичко-техничке

методе у функцији спречавања и откривања насиља у спорту, начини супротстављања насиљу на спортским приредбама у БиХ, незапосленост као узрок насилног понашања младих, искуства закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама у Србији, теоријско-методолошки приступ рационализацији спортске праксе као узроку насиља у спорту, задаци и карактеристике учесника у обезбјеђењу спортске приредбе, информационе технологије и насиље у спорту, искуства у борби против насиља у спорту у Швајцарској, планирање и реализација обезбјеђења спортске приредбе, улога полиције у спречавању насиља на спортским утакмицама, екопатологија спорта, етиологија и феноменологија насилничког криминалитета младих у Републици Српској, насиље омладине на спортским теренима, локална самоуправа и насиље у спорту са освртом на град Бања Луку и многе друге теме.

Приоритетно, између осталог, у Зборнику радова сагледава се насилно понашање навијачких група на спортским приредбама – утакмицама као средство политичке манипулације у Републици Српској и Босни и Херцеговини - узроци, ризици, посљедице и стратегије превазилажења, затим однос друштвеног окружења и насиља у спорту у Републици Српској и БиХ. Затим се сагледавају узроци насилног понашања навијачких група, како унутар саме спортске праксе тако и у односу на њихову повезаност са осталим областима друштвеног дјеловања, те нужност предузимања превентивних и свих других мјера које би допринијеле рјешавању овог проблема. У Зборнику се разматра спрега између навијачких група и политичких манипулација. Бројни докази указују да је повезаност спортских такмичења са агресијом и насиљем била позната још из древних цивилизација. Кроз истраживања у Зборнику се утврђује перцепција грађана уопште, а затим Републике Српске и БиХ о навијачким групама и повезаности политичких елита са њиховим дјеловањем. **У БиХ политичком контексту толерирање агресије и отвореног говора мржње може се схватити као прећутна подршка политичких елита друштвено неприхватљивим поступцима навијачких група.** Такође се може наслутити да су политичке елите у стању да путем навијачких група каналишу дистрибуирање дозираних политичких порука које се не могу изрећи у јавном дискурсу без посљедица по сопствену политичку позицију, прије свега захваљујући присуству и утицају страног фактора у БиХ. У том смислу **навијачке групе** се могу посматрати као инструменти за комуницирање порука које ће путем медија добити ширу видљивост и тако остварити тактички политички циљ, у овом случају подстицање латентног сукоба који је средство за одржавање на власти. Даље теме у Зборнику утврђују начин на који функционише спрега између политике и навијачких група. Имајући у виду да се **навијачко насилно-агресивно понашање** најчешће везује за адолесценте, као и да се ауторитарне димензије личности формирају управо у том периоду, неки радови у Зборнику се фокусирају управо на **утврђивање корелације**

између хулиганизма и ауторитарних црта личности особа склоних насиљу.

Понуђени теоријски модели настанка спортског насиља (**модел подкултуре, модел психологије гомиле, модел императивне побједе**) представљају основ за истраживање свих нивоа друштвене стварности (микро, мезо, и макрониво). Готово сви аутори су сагласни да је потребно: истражити међусобну везу између одређених подкултурних група (навијачке скупине) и друштвених предуслова који воде ка класно-слојној, националној, вјерској или расној нетрпељивости као могућим узроцима насиља на спортским теренима широм Републике Српске и БиХ; истражити у којој мјери **политизација и идеологизација спорта** може послужити као „окидач” за шире друштвене сукобе; истражити узроке насиља унутар спортске праксе. Потврђена је опште позната спознаја да је спорт сложена људска дјелатност коју је немогуће одвојити од осталих области друштвеног дјеловања, јер је он увијек уплетен у одређену ситуацију економије, политике, културе, пропаганде, рекламе и представља својеврсну институцију тј. организовану дјелатност од општег друштвеног интереса. *Међутим, наука, васпитање и образовање су подбацили ради својих оштрих политичких подјела и идеолошких опердељења у историјској прилици транзиције да анализирају и предвиђају догађаје, а у Републици Српској и Босни и Херцеговини, у интересу општег добра и будућности, па тако и у интересу развоја спорта, образовању треба вратити образ...*

Главни и одговорни уредник

САДРЖАЈ

проф. др Душко Вејновић НАСИЉЕ У СПОРТУ КАО СЕГМЕНТ НАСИЉА У ДРУШТВУ СА ТЕЖИШТЕМ НА НАВИЈАЧКЕ ГРУПЕ	11
проф. др Драган Коковић ПОЛИТИЧКО НАСИЉЕ - ПРИМЕР ПОЛИТИЗАЦИЈЕ ФУДБАЛА	28
проф. др Брацо Ковачевић ДРУШТВО, НАСИЉЕ И СПОРТ	38
проф. др Лазо Ристић др Дејана Ристић-Смиљанић НАСИЉЕ У СПОРТУ И ОСЛОБАЂАЊЕ АГРЕСИВНИХ НАГОНА	46
академик проф. др Сокол Соколовић мр Сандра Сантрач мр Сандра Соколовић КОРПОРАТИВНА ОДГОВОРНОСТ И КУЛТУРА ДРУШТВЕНЕ ДИМЕНЗИЈЕ НАСИЉА У СПОРТУ	59
проф. др Боро Трамошљанин проф. Борис Латинковић НАСИЉЕ У СПОРТУ С ОСВРТОМ НА АГРЕСИЈУ ОМЛАДИНЕ НА СПОРТСКИМ МАНИФЕСТАЦИЈАМА	69
др Миодраг Ромић САВРЕМЕНИ СПОРТ И РЕЛИГИЈА - АФИРМАЦИЈА НЕНАСИЉА И МЕЂУРЕЛИГИЈСКЕ САРАДЊЕ	84
проф. др Жарко Ристић проф. др Славко Вукша СПОРТСКО ПРЕДУЗЕТНИШТВО, СПОРТСКО БАНКАРСТВО И ФИНАНСИРАЊЕ ВРХУНСКОГ СПОРТА	91
доц. др Миле Шикман ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА НАСИЛНИЧКОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ МАНИФЕСТАЦИЈАМА – КРИМИНОЛОШКИ ОСВРТ ...	101
проф. др Радоја Радић НАСИЉЕ КАО ПОСЉЕДИЦА КУЛТУРЕ АГРЕСИВНЕ ДОМИНАЦИЈЕ ..	115

доц. др Остоја Барашин НАСИЉЕ У СПОРТУ КАО МЕДИЈСКИ СПЕКТАКЛ.....	130
Слободан Наградић НАСИЉЕ У СПОРТУ (ФУДБАЛУ) ЈЕ РЕФЛЕКСИЈА И ПОСЉЕДИЦА НАСИЉА У ДРУШТВУ.....	143
др Слободан Симовић др Гордана Илић мр Родољуб Петковић мр Евелина Даниловић РИЗИК И УПРАВЉАЊЕ БЕЗБЈЕДНОШЋУ СТРАТЕГИЈЕ СПОРТСКОГ ДОГАЂАЈА.....	164
проф. др Милан Гужвица ЗНАЧАЈ И УЛОГА ПЕДАГОГА ФИЗИЧКЕ КУЛТУРЕ И СПОРТА У ПРЕВЕНЦИЈИ НАСИЉА У СПОРТУ.....	182
мр Божидар Оташевић проф. др Дане Субошић проф. др Саша Мијалковић ПОЛИЦИЈСКО ПОСТУПАЊЕ ПОВОДОМ НАСИЉА И ДРУГОГ УГРОЖАВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА – СЛУЧАЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	190
проф. др Јован Сејменовић Дражан Еркић, дипл. официр полиције Бранка Еркић, проф. физ. културе УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА МЛАДИХ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА.....	206
др Драган Радишић НАСИЉЕ У СПОРТУ, ОДРАЗ ДРУШТВЕНОГ ТРЕНУТКА У КОМЕ СЕ НАЛАЗИМО.....	218
др Синиша Марчић НАСИЛНО ПОНАШАЊЕ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА КАО СРЕДСТВО ПОЛИТИЧКЕ МАНИПУЛАЦИЈЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.....	224
др Љубо Пејановић др Миле Ракић мр Мила Јегеш МАЛОЛЕТНИЧКО НАСИЉЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	238

мр Желимир Шкрбић мр Борислав Шарић НАЧИНИ ОРГАНИЗОВАЊА И ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА НАСИЉА МЛАДИХ У СПОРТУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ – БИХ.....	250
мр Родољуб Петковић ОРГАНИЗАЦИЈА ФИНАЛНЕ УТАКМИЦЕ UEFA CHAMPIONS LEAGUE ROME 2009. ГОДИНЕ СА ТЕЖИШТЕМ НА ПОСЛОВНИ СЕКТОР (COMMERCIAL DOMAIN).....	259
мр Горан Амићић Драган Митровић ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА И КРИМИНАЛИТЕТ- НАСИЉЕ.....	273
др Љубинко Митровић мр Николина Грбић-Павловић ПРАВНА РЕГУЛАТИВА НАСИЉА У СПОРТУ	287
доц. др Марија Кнежевић МЕНАЏМЕНТ СПОРТСКИХ ДОГАЂАЈА И НАСИЉЕ У СПОРТУ	301
доц. др Раденко Ђурица Гојко Савановић КРИМИНАЛИСТИЧКО–ТЕХНИЧКЕ МЕТОДЕ У ФУНКЦИЈИ СПРЕЧАВАЊА И ОТКРИВАЊА НАСИЉА У СПОРТУ	313
Мирела Јокић Дарко Јокић УЗРОЦИ НАСТАНКА И НАЧИНИ СУПРОСТАВЉАЊА НАСИЉУ И НЕДОЛИЧНОМ ПОНАШАЊУ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У БИХ	320
мр Рајко Кличковић НЕЗАПОСЛЕНОСТ – ЈЕДАН ОД УЗРОКА НАСИЛНОГ ПОНАШАЊА МЛАДИХ	328
Миљивој Мирков ОДНОС ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ У ПРИМЕНИ ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА И НЕДОЛИЧНОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ МАНИФЕСТАЦИЈАМА У СРБИЈИ.....	341
Далибор Савић ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП РАЦИОНАЛИЗАЦИЈИ СПОРТСКЕ ПРАКСЕ КАО УЗРОКУ НАСИЉА У СПОРТУ	351

мр Зоран Галић ЗАДАЦИ И КАРАКТЕРИСТИКЕ УЧЕСНИКА У ОБЕЗБЈЕЂЕЊУ СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ.....	361
мр Никола Атлагић ИНФОРМАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ И СПОРТСКИ ДОГАЂАЈИ.....	376
мр Мирослав Миљуш НАСИЉЕ НА СПОРТСКИМ ТЕРЕНИМА	398
Драгиша Јуришић КОМПЈУТЕРСКЕ СИМУЛАЦИЈЕ КАО ИНТЕГРАЛНИ ДЕО СИСТЕМА ПЛАНИРАЊА И ОРГАНИЗАЦИЈЕ СПОРТСКИХ ДОГАЂАЈА.....	406
Жана Врућинић НАСИЉЕ У СПОРТУ	417
Миленко Мршић АКТУЕЛНОСТИ У БОРБИ ПРОТИВ НАСИЉА У СПОРТУ У ШВАЈЦАРСКОЈ.....	425
мр Радомир Кеча ПЛАНИРАЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈА ОБЕЗБЈЕЂЕЊА СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ.....	441
др Мирко Туфегџија УЛОГА ОДЈЕЉЕЊА ПОЛИЦИЈЕ ЗА ПРАЂЕЊЕ И СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	451
Ирина Ковачевић ЕКОПАТОЛОГИЈА СПОРТА	455
Виолета Ромић ЕТИОЛОГИЈА И ФЕНОМЕНОЛОГИЈА НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА МЛАДИХ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ.....	460
Сања Средић НАСИЉЕ ОМЛАДИНЕ НА СПОРТСКИМ ТЕРЕНИМА	468
мр Невенко Врањеш ЛОКАЛНА САМОУПРАВА И НАСИЉЕ У СПОРТУ СА ОСВРТОМ НА ГРАД БАЊА ЛУКУ.....	477

НАСИЉЕ У СПОРТУ КАО СЕГМЕНТ НАСИЉА У ДРУШТВУ СА ТЕЖИШТЕМ НА НАВИЈАЧКЕ ГРУПЕ

Прегледни рад

УДК 343:59:796.073

проф. др Душко Вејновић¹
Европски дефендологија центар
Бања Лука

1. НАСИЉЕ У СПОРТУ КАО СЕГМЕНТ НАСИЉА У ДРУШТВУ

Апстракт: У раду се истиче да су бројна **научна истраживања** показала да врста и степен **агресивног понашања** у великој мјери зависе од васпитања дјетета и од реаговања средине на испољену агресивност. Проблем је у томе што **насиље** по својој дубини и сложености, као и формама манифестовања, далеко превазилази могућности свјесне контроле и рационалног обликованог понашања људи путем социјализације и што оно задире у саму онтологију друштвеног битка. **Фром** сматра да се излаз налази у успостављању **здравог друштва**, у којем ће човјеков приватни и друштвени живот бити исто и у којем ће **вриједности** бити (**слобода, стваралаштво, критичност**) **однијети превагу над вриједностима имати, тј. посједовање ствари, живих бића и идеја**. **Насиље у спорту** може се првенствено посматрати као **насиље над игром**, а насиље над игром као облик насиља над човјеком, будући да је игра једно од фундаменталних обиљежја човјекових. **Навијачке групе** структуриране су, постојане и састављене од појединаца који имају заједничке циљеве. Свака група, па тако и навијачка има своју структуру у оквиру које појединци заузимају различите положаје. За разлику од **публице**, која није структурирана, у навијачкој скупини сваки појединац се може поистовијетити са другим члановима групе, на темељу свог активног учествовања у нечему што се предузима као заједничка акција.

¹ Аутор је редовни професор на Универзитету у Бањој Луци и председник Европског дефендологија центра и Удружења наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци.

Кључне ријечи: насиље, спорт, игра, друштво, вриједности, навијачке групе, теорије

Abstract: *The paper points out that many scientific researches have shown that the type and the degree of **aggressive behavior** greatly depend on the child's bringing up and the reaction to violence from the environment. The problem is the fact that **violence**, given its depth and complexity, as well as manifestation forms, exceeds possibilities of conscious control and rationally shaped behavior of people using socialization and it affects the ontology of the social essence itself. **From** thinks that the solution lies in the establishment of **healthy society**, where man's private and social life will be the same and where **values (freedom, creativity, criticism) will prevail over possession values**, i.e. **possession of things, living beings and ideas**. **Sports violence** can be seen as violence over game, and game violence as form of violence over man, since game is one of the fundamental human characteristics. **Fan groups** are structured, function and consist of individuals who have same goals. Every group, fan groups included, has its own structure within which individuals take different positions. Unlike **the audience**, which is not structured, in a fan group every individual can relate himself to other fans, based on his active participation in a joined action.*

Key words: *violence, sports, game, society, values, fan groups, theories*

Насиље у спорту условљено је свестраним негативним појавама у друштву и свакако насиљем у друштву. Фром издваја три различита типа друштва:

1. **друштва која афирмишу живот,**
2. **недеструктивно-агресивна друштва и**
3. **деструктивна друштва.**²

У првима је кроз идеје, обичаје и институције највише наглашена њихова улога у унапређивању живота у свим његовим облицима. Ниво непријатељства, насиља и окрутности овдје је минималан, не постоје тешке казне, злочина готово нема, а институција рата не постоји или игра незнатну улогу. Други систем дијели са првим основни елемент недеструктивности, али разликује се од њега по томе што су агресивност и рат, иако нису средишње важности, нормалне појаве, као и по томе што у овим друштвима постоји такмичење, хијерархија и индивидуализам. За трећи систем карактеристично је постојање много насиља између појединаца, односно деструктивности, агесије и окрутности међу људима унутар племена и према другим племенима, што је праћено задовољством у ратовању, злбом и преваром. Овдје постоји много ривалства и доста ратовања. Тиме се потврђује претпоставка да је агресивност првенствено друштвено-културно условљена. Бројна научна истраживања показала су да врста и степен агресивног понашања у великој мјери зависе од васпитања дјетета и од реаговања средине на испољену агресивност.

2 Дефендологија бр.10/2001, Удружење дефендолога Републике Српске, стр. 20.

1.1 Антрополошке основе насиља - фундаментално насиље

Проблем је у томе што насиље по својој дубини и сложености, као и формама манифестовања далеко превазилази могућности свјесне контроле и рационалног обликованог понашања људи путем социјализације и што оно задира у саму онтологију друштвеног битка. **Сигмунд Фројд** тврди да се насиље налази у самим темељима како човјекове онтогенезе, тако и филогенезе. Што се тиче Фрома, он сматра да савремена цивилизација, са својим обожавањем мртвих ствари и са својом трком за материјалним вриједностима, нужно продукује насиље и деструктивност, као и механизме бјекства од слободе: ауторитарност, рушилаштво и конформизам. **Подвојеност између заједнице и политичке државе** довело је до тога да се овдје сва друштвена осјећања пројектују у државу која постаје идол сила и која стоји изнад и изван човјека. **Људи се потчињавају држави као отјелотворењу сопствених друштвених осјећања, док у приватним животима пате од изолованости и усамљености.** Фром сматра да се излаз налази у успостављању **здрог друштва**, у којем ће човјеков приватни и друштвени живот бити исто и у којем ће **вриједности** бити (слобода, стваралаштво, критичност) однијети превагу над вриједностима имати, тј. посједовање ствари, живих бића и идеја. Проблем је у томе што се **најразвијенија савремена друштва све више крећу у правцу имати, а све мање према оном бити.** О томе свједочи и огроман пораст сваке врсте насиља у њима, па нас то онда враћа на претпоставку да је насиље фундаментална саставница човјека и људског друштва. Рене Жирар каже: „Насиље је срце и скривена душа светог, а приношење жртве као саставни дио сваке религије инструмент је превенције у борби против насиља.“ Само насиље се овдје посматра као нека врста подмукле заразне болести, која се лако отима контроли и која је утолико опаснија уколико смо увјеренији да је успјешно контролишемо. По Жирару, у темељу друштва стоје неке забране и разлике које су произашле из преусмјеравања и спречавања изворне агресије и фундаменталног насиља, при чему је обред приношења жртве одиграо кључну улогу у томе. Друштвена функција обреда жртвовања састојала би се у томе да се спријечи насиље и хаос, који би и отуда произашао, а који би угрозио саме темеље друштва. Приношење жртве, у првом реду, тежи да отклони раздоре, супарништва, љубомору и кавгу међу блиским, да успостави склад у заједници и поврати јединство друштва. Све остало, а у првом реду религија и митологија, као и цијела култура, проистичу из тога и могу се довести у везу са тим. Фундаментално насиље представља почетак свега што је човјеку најдрагоцјеније и до чијег очувања му је највише стало. Управо то, али у прикривеном и транспонованом облику, тврде сви митови о постојању, који се свде на препричавање како су неко митско биће убила друга митска бића при чему се овај догађај опажа као фундаменталан за културни поредак, од умрлог божанства потичу не само обреди него и брачна правила, забране и сви облици културе који човјека чини човјеком.

1.2. Друштвено-културни оквири насиља: друштвени сукоби и друштвена аномија

Насиље није ни случајан ни привремен, као ни повремен пратилац човјека, друштва и културе, већ њихова структурална одлика. **У социјалној и социолошкој мисли** то је већ одавно уочено тиме што је оно доведено у тијесну везу са настанком основних друштвених институција, као и са одвијањем свих битнијих друштвених процеса. Још су теоретичари природног права и друштвеног уговора сматрали да је држава, као најважнија глобална установа и организација, настала због тога да би се превладало првобитно природно стање сталних сукоба и свеопштег насиља. Хобс насиље посматра као сталну и неизбјежну одлику човјека и друштва, насталу из чињенице да људе покрећу исте тежње које су немилосрдни деспоти при чему су објекти који могу да задовоље ове тежње ограничени, тако да комбинација сталних жеља и недостатака изазива жестоку конкуренцију међу људима и тежњу за доминацијом једних над другима, што води општој нестабилности и носи у себи ризик међусобног уништења. И многи други теоретичари посматрали су насиље као битну карактеристику друштва, посебно они који су наглашавали улогу сукоба у друштвеном животу.

И ако међу теоретичарима постоје значајне разлике, њихово схватање би се могло свести на неколико битних поставки:

1. свако друштво у свакој тачки и у сваком периду свога постојања подложно је промјенама, што значи да су друштвене промјене најважније и свеопште, а да је сваки систем барем потенцијално нестабилан.
2. свако друштво у свим својим елементима садржи противрјечности и сукобе, што значи да је друштвени сукоб свугдје присутан, а да су друштвена равнотежа и интеграција само привидни или привремени.
3. сваки сегмент друштва може придонијети и придоноси његовој дезинтеграцији и промјенама, као што се и сам може мјењати.
4. свако друштво засновано је на принуди неких својих чланова над другима а тзв. заједничке вриједности или не постоје или су наметнуте.
5. основни појмови ове теорије су стога сукоби, дезинтеграција, нестабилност, промјене и принуда.³

Ралф Дарендорф сматра да **друштвени сукоби, које он одређује, имају доста широку стваралачку снагу за друштвене промјене**. Пошто они извиру из принуде за теорију друштвених промјена средишњи значај имају сукоби друштвених класа јер они најнепосредније угрожавају темеље принуде. Као елемент друштвене структуре и чинилац који изазива промјене класе су повезане са влашћу и расподјелом власти. За разлику од моћи, која је повезана са личним особинама појединаца, власт је увијек удружена са друштвеним положајима и улогама. Смисао и посљедица друштвених сукоба је у томе да подстичу мијењање глобалних друштава и њихових дијелова

³ Дефендологија бр.10/2001, Удружење дефендолога Републике Српске, стр. 20.

при чему они могу да допринесе и очувању система. Класни сукоб је само једна од тзв. покретачких снага друштва, а основна димензија класне структуре је власт, пошто свако глобално друштво или неки његов ужи сегмент чине цјелину негативних и позитивних позиција власти. Полазећи од тога да су друштвена и економска моћ различите, као и да се на сваку од њих наставља посебан облик власти, Дарендорф критикује Марксов дихотомни класни модел утемељен на категорији приватне својине. По њему, друштво је подијељено на антагонистичке класе, с обзиром да једни имају, а други немају власт, при чему је и та власт увјек подјељена дихотомно. Класе су међусобно супростављене друштвене групације које карактерише учешће у власти или искљученост из власти унутар било којег савеза власти. Према томе, једно глобално друштво састављено је од више владајућих и потчињених класа у предузећу, држави, установама, цркви, спортском клубу итд., чији основ и начин формирања ипак нису истовјетни. Да би се идентификовао и истражио карактер и облик испољавања сукоба неопходно је да се сви ти различити чиниоци доведу у везу са интензитетом и виолентношћу као њиховим битним обиљежјима. У првом случају мисли се на утрошак енергије и степен укључености странака у сукобу, а у другом на облике испољавања и средства која се примјењују у обрачуна са противником. Примјеном тих критеријума успоставља се једна континуирана скала која иде од мирне расправе до грађанског рата. Осим општих структуралних услова на сукобе утичу и неки специфични чиниоци, који могу било позитивно или негативно да корелирају са њиховом јачином и насилношћу. Међу овима се нарочито истиче значај регулације класног сукоба у демократским друштвима са становишта смањивања њихове жестине. Већина социолога данас друштвене сукобе и насиље радије посматрају као аномичну и девијантну друштвену појаву, него као најважнији предуслов и механизам друштвених промјена. Родоначелник таквог тумачења друштвених сукоба свакако је Диркем. Он је у својим „Правилима социолошке методе“, узимајући опшност као спољашње обиљежје нормалности неке појаве, нагласио да је нека друштвена чињеница нормална за одређени друштвени тип, када се креће у просјеку друштва ове врсте посматраних у одговарајућој фази њиховог развоја. Чувена Диркемова теза јесте да је криминалитет нормалан уколико се креће у границама просјека за дати тип друштва. Диркемово разликовање нормалног и патолошког требало је, између осталог, послужити за дефинисање појма аномије као једног од кључних за социолошко објашњење насиља. Под аномијом се уопштено подразумијева стање распада и непостојања друштвених норми. Диркем њоме означава ситуацију одсуства или недјелотворности друштвених норми, које не обезбјеђују солидарност и функционисање система. Стање аномије обично је повезано са масовним облицима испољавања девијантног понашања људи. На друштвеном плану то стање се најчешће јавља приликом преласка из једног друштвеног система у други, а на индивидуалном оно је углавном везано са наглом промјеном материјалног (сиромашење), друштвено-правног (за-

твор), грађанског (губитак грађанских права), професионалног (губитак посла), брачног (развод, болест, дуже одсуство, смрт брачног партнера), стамбеног (остајање без стана) или територијалног (пресељавање) статуса, а у свом најоштријем облику испољава се кроз убиство или тзв. аномично самоубиство. Роберт Мертон сматра да је за настанак аномије битна тензија, која се јавља код појединаца или друштвених група онда када се опште прихваћене норме и вриједности налазе у раскорак са друштвеном стварношћу. По његовом мишљењу, девијантно понашање је симптом провалије која постоји између културом наметнутих аспирација и друштвено структурисаних могућности. Мертон разликује пет могућих начина на које се може реаговати на супротности које постоје између друштвено прихваћених вриједности и ограничених средстава за њихово остварење, а то су: конформистички, иноваторски, ритуалистички, одустајући и бунтовнички. *Конформистички* је онај у којем спада већина људи прихвата доминантне друштвене норме и вриједности, као и уобичајена средства за њихово постизање, без обзира на то да ли су и сами успешни или не. *Иноватори* се држе прихваћених вриједности, али користе погрешна или незаконита средства у њиховој реализацији као у случају криминалаца који се богате бавећи се нелегалним активностима. *Ритуалисти* се механички придржавају установљених правила ради њих самих, не питајући се о њиховој сврсинити о вриједностима које стоје иза њих и углавном се посвећују рутинским пословима који им не пружају готово никакве изгледе на успјех и напредовање. *Одустајући*, тј. они који сасвим одустају, напуштају такмичење одбацујући како важеће вриједности, тако и уобичајена средства за њихову реализацију и углавном живе повучено и изоловано. *Бунтовници* одбацују доминантне вриједности и стандардна средства за њихово остваривање са жељом да их замјене потпуно новим кроз обнављање друштвеног система у цјелини, тако да обично наступају са радикалним политичким захтјевима. Социолошке анализе потврђују да насиље нема толико упориште у нагонској основици човјековој колико у историјски структурисаним друштвено-културним оквирима његовог живота и дјеловања. Сама мастификација друштва исказана првенствено кроз гомилање људи у великим урбаним агломерацијама уз немогућност да им се пруже адекватни економски, социјални и културни услови за нормалан живот, представља идеалну подлогу за ширење насиља и појачавање његовог интензитета. Придода ли се томе све присутније и све погубније дејство мас-медиа, помоћу којих се врши индустријско обликовање духа и креирање паралелне, виртуелне стварности, тако да симулација и исценирање догађаја не само што доводе до убрзаног истребљивања смисла већ оне и креирају догађаје (изрежирана, вештачки монтирана стварност постепено постаје једина стварност) добиће се сви важнији елементи за објашњење све распрострањеније агресије, насиља, деструкције и аутодеструкције. Наравно, питање насиља у односима међу друштвеним и државама, без којег се не може разумети ни они унутар њих. Не улазећи овом приликом у разматрање те врсте насиља, до-

вољно је рећи да је још Кант односе међу државама окарактерисао као стање сталног рата, пошто се оне понашају „као дивљаци без закона“ и кад се не налазе у отвореном рату, државе се понашају по праву јачега. То на најбољи начин потврђује управо искуство двадесетог вијека, који је не само век неслућеног техничко-технолошког прогреса, развоја демократије и великих културно-духовних достигнућа, него и вијек масовног насиља и разарања, нарочито оличеног у светским ратовима и тоталитарним диктатурама. Насиље обухвата све оне активности и акте који се могу означити као употреба или претња употребом силе од стране субјекта (насилника) у односу на објект (жртву), без обзира о којој врсти силе се радило, са циљем да се жртви, посрдно или непосредно, нанесе бол или код ње изазове страх и патња, како би се њено понашање ставило под контролу извршиоца насиља. Овако широко схваћено насиље омогућава да се обухвате све његове врсте (физичко и психичко, рационално и ирационално, директно и индиректно, индивидуално и друштвено, тренутно и дуготрајно, масовно и појединачно, манифестно и латентно, грубо и фино), све његове манифестације (на микро, мезо и макро нивоу) и сви његови носиоци и преносиоци. При том, иако ваља правити разлику између насиља, као самосталног мотива и примјене силе, као реакције на угроженост, чак и у овом посљедњем случају та употреба силе може бити сматрана оправданом једино под претпоставком да испуњава неке битне услове:

1. да таква употреба силе представља нужан одговор на спољашњи изазов који смјера на угрожавање људске егзистенције и темељних хуманистичких потреба, вриједности и норми, и то након што су предходно сва ненасилна и у датој ситуацији примјењивана средства, а прије свега она која су усмјерена на одвраћање, била испробана и показала се неефикасним,
2. да се употреба силе одвија према строго утврђеним правилима, која су унапријед дефинисана и позната, а која су прихваћена од стране демократске већине, с тим да постоје поуздани и дјелотворни механизми праћења, надзора и санкционисања сваког оног ко у поступку примјене силе прекрши важећа правила, која опет и сама морају бити предмет сталне провјере и непрекидног побољшавања,
3. да узвратна примјена силе ни по обиму ни по интезитету, не прекорачује границе нужне одбране, што се у сваком конкретном случају посебно утврђује према важећој правној процедури, односно да се при таквој реакцији не допусти манифестовање агресије као самосталног мотива, чије се присуство може препознати по безразложној или прекомјерној и несразмерној употреби силе, што је праћено уживањем или барем равнодушношћу према болу и патњама жртве, као и уживањем у самом чину рушења и уништења, те у њиховим посљедицама.⁴

4 Дефендологија бр.10/2001, Удружење дефендолога Републике Српске, стр. 23.

Један од најтежих проблема у социолошком објашњењу насиља произилази из чињенице да доминантне друштвене снаге, на овај или онај начин, намећу своје схватање онога шта ће се сматрати нормалним, легалним, прихватљивим или пожељним, а шта опет ненормалним, нелегалним, неприхватљивим или непожељним понашањем

1.3 Игра, спорт и насиље: кварење игре

Антрополошко-социолошке анализе показале су да је насиље суштинска саставница човјека и друштва, а не неки њихов споредни издатак. **Насиље у спорту** може се првенствено посматрати као насиље над игром, а насиље над игром као облик насиља над човјеком, будући да је игра једно од фундаменталних човјекових обиљежја. Људски проблем игре је истовремено и свјетски проблем. Одбацујући тумачења која игру схватају као антитезу раду и уопште „озбиљном животу“, Финк истиче да она припада структури битства човјековог опстанка. Један од најважнијих разлога што се игра тешко дефинише јесте и тај што постоје полускривени елементи игре у свим областима живота. Игра је димензија егзистенције која је тјесно испреплетена са свим другим животним областима: хомо луденс, хомо фабер, хомо политикус или хомо економикус нису тако круто раздвојени. Финк истиче да је она једноставно нека могућност човјека уопште. Свијет је по њему игра без играча, а човјек је у исти мах и играч и играчка. Везујући човјека за свијет игра је уједно и реална и иреална. У игру се доживљава срећа стварања, ту су све могућности отворене. Она пружа илузију слободе и ничим ограниченог избора, али само кроз привид, тј. кроз оно нестварно. Игра пружа могућност узмицања из стварности. О мишљењу Финка могуће је разликовати неколико структуралних карактеристика или момената игре, а то уживање, смисао, заједница, правила, играчка, улога, свијет игре. Међу њима се посебно истичу правила која су битан конститутивни дио сваке игре. Игра је спонтаност пуна уживања, она се не одвија без правила, игра саму себе обавезује у правилима игре. Костос Акселос заступа тезу да је све игра, чак и оно што као игра није препознато: мит, религија, политика, поезија, наука, техника. По његовом мишљењу, игра је та која повезује манифестације логоса и прадзиса. Слично Финку, Акселос мисли да су језик, рад, љубав и смрт, борба и моћ и игра фундаменталне снаге које покрећу човјека и свијет. Крећући се у оквирима особено схваћене филозофије игре, холандски историчар културе и филозоф Јохан Хуизинга у свом чувеном дјелу „Хомо луденс“ човјека дефинише као биће које се игра. По његовом мишљењу, људска култура израсла је и развила се из игре, игра је у том смислу старија од културе. Мања вриједност игре граничи се са већом вриједношћу збиље. Да би се издвојила формална обиљежја игре могуће је ограничити се на игре друштвеног типа или више облике игре. Ако се ствари тако поставе, онда се три момента или карактеристике игре показују битним:

1. игра је слободан чин, она је слободна, она је слобода.
2. игра није обични, а нити прави живот она значи излажење у једну посебну привремену сферу дјелатности са неком властитом тежњом. Игра стоји изван процеса непосредног задовољавања нужде и она прохтијева тај процес прекида, свијет игре издвојен је свијет и свијет тајни.
3. игра се одиграва унутар одређених граница времена и простора. Од свакодневног живота она се разликује мјестом и трајањем. Завршност и омеђеност њена су битна обиљежја, игра има свој почетак и крај, она се одиграва.⁵

Игра је такво слободно дјеловање која потиче у властитом и одређеном времену и простору, која се одвија по одређеним правилима и оживотворује друштвене везе, а оно само се обавија тајном или преоблачењем издваја из обичног свијета, као нешто засебно. Игра ствара ред, она је ред, одступање од реда квари игру одузима јој значај и чини је безвриједном. Свака игра има њој својствена правила која одређују норме што важе унутар привременог свијета којег је издвојила игра. Чим се прекрше правила, свијет игре се руши. Битно је да се правила не мијењају у току игре, као и да постоји јасна казна за њихово кршење или заобилажење. Будући да је један од најосновнијих момената људског живота, игра се у том смислу може дефинисати као добровољна радња или дјелатност која се одвија унутар неких утврђених временских или просторних граница, према добровољно прихваћеним, али и без изузетака обавезним правилима којој је циљ у њој самој, а прати је осјећај напетости и радости, те свијест да је она нешто друго него обичан живот. Кајоа сматра да се игра у формалном смислу, а то значи да тиме није унапријед одређен и њен садржај може дефинисати као активност која је:

1. слободна - што значи да се на њу играч не може приморавати, а да тиме игра убрзо не изгуби своју природу привлачне и веселе разоноде,
2. издвојена - што значи да је она ограничена прецизним и унапред утврђеним временским и просторним границама,
3. неизвјесна - што значи да се ток и исход игре не могу унапријед предвидјети, пошто се иницијативи играча обавезно даје извјесна слобода из потребе за измишљањем,
4. непродуктивна - што значи да игра не ствара ни добра ни богатства нити било какву врсту нових елемената, изузев што врши преношење власништва унутар круга играча, тако да је исход ситуација идентична оној на почетку партије,
5. прописана - што значи да је игра подвргнута одредбама које укидају обичне законе и за тренутак уводе нову, једино важећу законитост,
6. фиктивна - што значи да је игра праћена специфичном свијешћу о некој врсти другоразредне реалности, у односу на текући живот. Кајоа мисли да се разврставање може учинити на основу превлађујуће

⁵ Дефендологија бр.10/2001, Удружење дефендолога Републике Српске, стр. 29.

заједничке карактеристике својствене одређеној врсти игре. Према томе он све игре разврстава у четири категорије, а то су: агон (такмичење), алеа (случај), мимицрно (претварање), илинц (занос).⁶

Придодали се томе начин играња, онда се све игре разврставају на једној скали, чији је први пол назван паидија, којим се означава заједничко обиљежје разоноде, несташлука, слободне импровизације неконтролисана фантазије. А други лудус који се карактерише растућом потребом да се анархична и ћудљива природа потвргне произвољним конвенцијама, императивима и то намјерно незгодним и да се стално све више омета постављањем све тежих препрека, како би јој се пут до жељеног циља учинио што напорнијим, али тако да тај пут и даље остаје савршено не користан, иако захтијева све веће напоре, све више стрпљења и вјештине. Кајоа сматра да се такмичење, срећа, прерушавање и вртоглавица не морају појављивати изоловано, већ да су они способни удружити своје особине. По њему, постоје три могуће комбинације повезивања: основне, случајне, забрањене. Основна везивања су она у којима се може констатовати суштинска повезаност принципа игара, нпр. између агона и алеа који су паралелни и комплементарни, а исто тако и између мимицрно и илинца. Случајна везивања су она која постоје између среће и вртоглавице тј. алеа и илинца и такмичења и прерушавања, тј. агон и мимицрно, гдје се једно са другим може везивати без штетних посљедица. Забрањена повезивања су она која постоје између такмичења и вртоглавице, тј. агона и илинца, те среће и прерушавања, тј. алеа и мимицрно. У првом случају вртоглавица не би могла да се удружи са ривалством, које је ограничено правилима па да одмах не изгуби своју праву природу. Док у другом случају, комбинација је неспојива због тога што алеа подразумемијева потпуно и савршено препуштање случају, а то је супротно сваком прерушавању или обмани. Према томе, забрањена повезивања нас уводе у подручје изопачавања игре, које значи поништавање њених битних карактеристика онако како су оне раније биле дефинисане. Код агона играч рачуна само на себе, напреже се и изгара, код алеа он рачуна на све осим на себе и предаје се њему недостижним силама, код мимицрно он замишља да је неко други и измишља неки фиктилни свијет, код илинца он задовољава жељу за привременим поремећајем стабилности и равнотеже тијела да би избјегао тиранију сопствене перцепције, да би проузроковао пораст сопствене свијести. У основи, изопачавање игре наступа усред мијешања игре са свакодневним животом, чиме се ствара опасност да се сама природа игре упропасти. Изопаченост игре произилази из истовременог одсуства кочнице и заштите. Допуштено је да се игра најозбиљније игра, да се у њој човјек троши до крајности, да се ризикује сав иметак, чак и живот, али играч мора бити у стању да стане на одређеној унапријед утврђеној граници и да умије да се врати у нормално стање, да се заустави тамо гдје правила игре, која истовремено изолују и ослобађају, више не важе. Кајоа

⁶ Дефендологија бр.10/2001, Удружење дефендолога Републике Српске, стр. 40.

сматра да није претјерано рећи да се судбина једне културе огледа у играма. Односно, давање првенства агону, алеи, мимицрно и илинцу „утиче на одлучивање према будућности једне цивилизације“. Цјелокупни потоњи развој друштва све до наших дана, у свим својим битним подручјима и димензијама, заснива се на бескрајно промјенљивој равнотежи између заслуге (агон) и случаја (алеа), мада у њему никад не бивају сасвим истиснута ни преостала два принципа игре- прерушавање и занос. Кроз први се исказују слобода, одважност, амбиција, промјена, личне заслуге и индивидуалне способности, док други остаје подручје порјекла, насљеђа, традиције, колективних атрибута случаја. Кристофер Лас сматра да је спорт постао предмет масовне потрошње и он брзо губи карактер привида. Илузију у спорту нападају сви: играчи, промотори и гледаоци. Играчи желе да се представе као забављачи и тако поричу озбиљност спорта. Промотори подстичу навијаче да постану махнити сљедбеници, чак и у спортовима у којима је некада владало достојанство, као нпр. у тенису, па се спортска надметања претварају у спектакл. Стапање играча и гледаоца не само да руши нужну дистанцу између једних и других, већ отвара и простор за испољавање разних облика непредвидљивог насиља, укључујући ту и насиље над самом игром. Пошто свако друштво има онакав спорт, какво је и само то насиље у спорту, не може бити ништа друго него сегмент насиља у друштву. Ако су савремена друштва организована на принципима такмичења, комерцијализације, стандардизације, масовности, отуђености итд., онда и спорт не може почитати на битно другачијим основама. Насиље и искључивост модерног спорта све више промовишу милитаристичке вриједности, а потискују оне хуманистичке. Спорт тако постаје не само једна врста индустрије, него и један од облика рата. Кварење игре производи кварење човјека, а одатле до његовог самоуништења не мора да се начини још много корака.

2. НАВИЈАЧКЕ ГРУПЕ

Наступање спортиста практично се никад не одвија без гледалаца. **Присуство гледалаца**, који подржавају спортисте, њихов однос према такмичењу, има велики утицај на одвијање сусрета и коначни резултат. **Публика** се најчешће сматра социјалним агрегатом, гдје су личности повезане неким привременим интересом (гледање, слушање, предавање и слично). Међутим, основна карактеристика публике је неструктурираност и неорганизованост у смислу функционалне и статусне структуре. Врста и понашање публике зависи од врсте приредбе којој присуствују. Од спортске публике треба разликовати навијаче као организовану групу, која има доста чвршћу и сталнију форму. **Навијачке групе** су структурисане, постојане, састављене од појединаца који имају заједничке циљеве. Свака група, па тако и навијачка, има своју структуру у оквиру које појединци заузимају различите положаје. За разлику од публике која није структурисана, у навијачкој скупини

сваки појединац се може поистовијетити са другим члановима групе не те мељу свог активног учествовања у нечему што се предузима као заједничка акција.

2.1. Теоријска мисао о навијачима и њиховим групама

Једна од масовних појава која одражава одређени степен социјализације младог човјека у савременом друштву је сврставање у разне генерацијске групе, кроз које се млади самоидентификују и самоосвјешћују, али кроз које, с друге стране, стичу осјећај веће сигурности и снаге. Већи број скупина првенствено настаје на основу музичких склоности, из којих послје произилазе и други облици неформалног повезивања, али паралелно са њима јављају се и организоване навијачке групе.

2.1.1. Субкултурна теорија ритуализовања агресије

Овај теоријски приступ изворно је разрађен у **дјелима британских социолога** Питер Марша, Елизабет Росер, Рома Хареа. У својим истраживањима понашања фудбалских навијача, они се надовезују на теорију омладинске субкултуре. Теоријом омладинске субкултуре покушавају се објаснити дубоке промјене у свијету младих, које се очитују кроз знатно продужавање омладинског статуса великог дјела младих и до краја тридесетих година живота, због продужавања школског вијека; стварање популарне културе на основу ширења утицаја масовних медија и јачања индустрије забаве у условима значајног уздизања потрошачке моћи младих; продубљивања међугенерациског јаза и сукоба међу припадницима родитељске генерације и младог нараштаја итд. Те промјене створиле су основу за изражавање релативне аутономије младих, као нове генерацијске вриједности у поређењу са њиховим традиционалном зависношћу. Субкултуре, а једна од њих су и навијачи, тада се јављају као симболички облик бунта, али оне ипак „изражавају тензије између власти или већине оних који су осуђени на одређене положаје и другокласне животе“. (Хебдиг, 1980)

О позадини понашања навијача у склопу њихове субкултуре, П. Марш пише: „Појединац који је пропустио стећи статус и идентитет у радном времену може се окренути фудбалској микрокултури, као могућности за стицање личног значаја, престижа и статуса.“

Код ове теорије посебна пажња усмјерена је на изучавање фудбалског хулиганизма, односно насиља навијача у вези са фудбалом. Сматра се да намјера хулигана није нарушити тјелесно здравље ривала, већ само понизити их. До озљеђивања долази због дјеловања девијентне мањине навијача, у смислу реакције навијача на неодмјерене акције полиције или чак саввим случајно.

2.1.2. Класна теорија понашања навијача и њихових група

Аутори ове теорије су Јан Тејлор и Џон Кларк. Они анализирају **специфично понашање фудбалских навијача и њихових група** у склопу промјена које су се у фудбалу у Великој Британији догодиле у другој половини двадесетог вијека, како би указали на дубоке противрјечности развоја британског друштва и положаја радничке класе у њему.

Кроз ову теорију фудбалски хулиганизам у Великој Британији сагледава се као „протестни покрет“ младих из радничке класе и њихових група, усмјерен на повратак партиципирате демократије у фудбалу.

Кларк иде и даље у анализи положаја радничке класе и њене младежи као генератора навијачког насиља, те указује да се најизраженији поремећај у животу тих младих људи догодио у послеријатном раздобљу пуцањем пријашњих чврстих породичних и пријатељских веза. Док су прије II свјетског рата младићи из радничке класе на утакмице одлазили у друштву својих очева, који су надзирали њихово понашање од шездесетих година, они углавном посећују стадионе у групама вршњака, без икаквог надзора. Повећава се њихова аутономија у оквиру општег процеса ширења омладинске аутономије, која се најочитије изражава на плану културе. Млади имају већу социјалну, економску и културну слободу него њихови родитељи, која осигурава основу за развој различитих субкултура радничке класе. Такође, у оквиру радничке класе долази до формирања навијачке субкултуре у склопу које се у навијачке групе, у највећој мјери укључују млади који потичу из дезорганизоване „полукласе“, која је посебно изложена материјалним, психичким и другим фрустрацијама.

2.1.3. Социо–историјска теорија

Овај приступ у изучавању **понашања навијача и навијачких група** појављује се осамдесетих година двадесетог вијека у Великој Британији.

На основу детаљног историјског истаживања закључено је да фудбалски хулиганизам не представља битно нови феномен. Насиље се у нешто другачијем облику јављало и прије, а многи мотиви који покрећу данашње навијаче, потицали су и њихове претходнике.

Заступници ове теорије указују на историјску позадину тог понашања, посебно оног са насилним обиљежјима. За њих фудбалски хулиганизам представља сложен и дубоко условљен социјални феномен.

2.1.4. Свијет спорта као свијет за себе – теорија Алесандра Дал Лага

Дал Лаго усмјерио се на анализирање **културе навијача**, коју посматра у склопу културе фудбала и спорта у цјелини. Истиче да се свијет спорта и навијања јавља као свијет за себе. Навијање се структурира по специфичној логици карактеристичној за спорт, а не за друштвено окружење. Наглашава

да је та оцјена донесена на основу анализе феномена навијача у Италији, у којој је према његовом ставу фудбал у цјелини независан о политичким и друштвеним дешавањима. Према његовом мишљењу, утакмица је прилика да се нагласи различитост навијачких идентитета, а „стадион је за организоване групе навијача, прије свега, оквир ритуалног изражавања метафоре пријатељ/непријатељ.“

2.2. Структура навијачких група

Навијачке групе су релативно стабилне колективне формације у којима постоји одређени систем вриједности, свијест о групној припадности, постоје нормама утврђене улоге чланова, устаљени облици понашања и друго. Што се тиче унутрашње структуре навијачких скупина, може се установити да у њима функционише својеврсна хијерархија установљена, у првом реду, на темељу навијачког искуства и интензитета судјеловања у групним активностима. Ипак, предпоставља се да та хијерархија има лабав карактер, те да функционише искључиво ако је усмјерена што неспутанијем задовољавању специфичних потреба и интереса припадника група. Односи између припадника навијачке групе неформалне су природе; норме које одређују њихово понашање неписане су; релативно висок степен поштовања норми произилази из чињенице да их сами навијачи прихватају, с обзиром да оне одговарају њиховим вриједностима, а тим они задовољавају низ својих потреба. Из тих потреба и произилази њихова мотивација за судјеловањем у активностима групе. Различитост мотивација битно утиче на обиљежја понашања навијача.

На темељу истаживања и посматрања понашања навијача, неки аутори су извршили подјелу навијача на:

(1) Навијач – навијач

Његова основна мотивација је само навијање у ужем смислу, тј. стварање атмосфере на стадиону, као израз осјећаја привржености и оданости властитом клубу, као и помоћ клубу у његовим напорима да оствари бољи резултат. Он схвата клуб као симбол свог града и своје регије. Усмјерен је на смишљање слогана и припремање транспарената, застава и друге опреме. Углавном се не слаже са уплитањем политике у фудбал, сматрајући да то штети самом навијању. Сматра како интереси клуба и навијачке групе никако не смију доћи у сукоб, јер је основно да клуб постиже што боље резултате па ће се онда и навијачка група лакше афирмисати. У насиље се укључује тек повремено и то углавном кад мисли да је екипа за коју навија оштећена у утакмици.

(2) Навијач из тренда

Судјелује у активностима навијачке групе да би био у складу са навијачким трендом. Настоји се свакодневно понашати у складу са навијачким сти-

лом. Он се настоји уклопити у навијачку групу коју идеализује, те се покушава афирмисати међу својим вршњацима. Судјелује у насиљу као саставном дијелу навијачког тренда, иако лично није претјерано агресиван. Међу тим навијачима има доста оних који конзумирање алкохола и различитих врста дрога доживљавају као саставни сегмент навијачког тренда.

(3) Навијач – насилник

Спортски догађаји су за њега мјесто на којем показује своју агресивност. Стадион и градске улице доживљава као амбијент за насилничко пражњење нагомилане енергије, с обзиром да прикривен у маси (често под утицајем алкохола и дроге) може стварати нереде са битно смањеном могућношћу да за то буде кажњен. Сматра како иницирајући насиље јача своју афирмацију унутар групе и међу вршњацима. Често се хвали својим „успјехом“. Уз тучњава, разбијање и вербалне инциденте, углавном је склон и крађама и другим облицима девијантног понашања. Запажено је да је овај тип навијача знатно чешћи међу младићима који живе у неповољним материјалним, породичним и другим условима, него код младића са стабилном животном ситуацијом.

(4) Навијач – политички активиста

Према мишљењу ове врсте навијача, навијачка група је само инструмент за промоцију његових политичких опредјељења. Спортски догађај за њега је повољан оквир за истицање политичких ставова, прије свега, због масовности аудиторија, као и због атмосфере у којој се могу ширити ти ставови. На утакмицама углавном носи националне заставе и друга политичка обиљежја, те форсира пјевање и скандирање са политичким конотацијама. Такође, насилничко понашање у учествовању у тучама предузима из екстремних политичких мотива.

(5) Навијач – почетник

Он је редовно млађи адолесцент, привлачи га узбуђење и укупна атмосфера на стадионима и другим мјестима гдје се појављују навијачке групе. Идеализује навијачку групу и њене важне чланове. Слиједи облике понашања већине припадника групе и без поговора слуша њихова наређења. У насилне догађаје укључује се само у случају масовних нереда, иначе стоји са стране и посматра. Још нема дефинисану улогу у активностима навијачке групе. Често показује посебну смјелост у нередима и другим насилничким догађајима, како би на тај начин показао да може да постане пуноправни члан групе.

2.3. Хијерархија навијачких група

У навијачким групама функционише одређена хијерархија, мада не у класичном значењу тог појма. Та хијерархија заснива се на темељу различитог степена угледа, који разни чланови уживају у оквиру своје групе.

Установљена су два основна критеријума којим се стиче углед навијача. Први критеријум је *навијачко искуство*, а оно се стиче на основу дужег стажа у групи, током којег је одређени појединац присуствовао већем броју утакмица, редовно навијао, активно учествовао у више навијачких инцидената и слично. Тако да посебно поштовање постоји према релативно старијим навијачима.

Као други критеријум, на основу којег се стиче углед унутар групе, узима се *учествовање у њеним активностима*. Другим ријечима, већи углед имају навијачи (без обзира на старосну доб) који редовно долазе на утакмице, често путују на гостовања, ангажују се на прикупљању навијачких помагала, него они који то раде тек повремено. Такође, веће поштовање у групи уживају они навијачи који показују већу спремност на учествовање у тучи са навијачима других тимова, а посебно са полицијом; који упадају на терен; запале или униште симбол другог клуба или државе; узвикују провокативне паролe и показују друге облике девијантног понашања. Угледни навијачи настоје континуирано потврђивати такву репутацију, како би задржали свој статус у групи.

Основни нивои хијерархије навијачких група су:

(1) Вођство

Вођство чини неколико старијих и искуснијих навијача. Ти навијачи су вјероватно најактивнији и најугледнији чланови групе који се највише ангажују поводом свих активности групе. Они најчешће организују навијачка путовања, највише се брину о набављању навијачких реквизита (транспаренти, заставе, бубњеви), редовно заказују и воде састанке групе итд. Може се констатовати да навијачка група на стадиону почиње да функционише тек када вође почну испуњавати своје дужности. Такође, битно је истаћи да су чланови вођства у контакту са управом клуба, руководиоцима полиције и другим битним факторима, с обзиром да је једна од њихових кључних дужности да представљају групу према вани.

(2) Језгро

Припадници језгра групе колективно навијају на свакој утакмици свог клуба на домаћем терену, често одлазе на гостовања, присуствују састанцима групе, помажу у набављању навијачких помагала. Многи од њих склони су насилничком понашању. Такође, у склопу језгра дјелује неколико десетина нарочито ангажованих навијача, који дјелују као својеврсни покретачи групе и представљају везу између вођства и осталог дијела језгре.

(3) Чланови – симпатизери

Ови навијачи повремено долазе на утакмице на домаћем терену и понекад путују на гостовања, али без судјеловања у припреми навијачких активности. Велики дио чланова – симпатизера понаша се у складу са навијачким стилем, што је посебно видљиво у начину одијевања и високом степену поз-

навања навијачких ритуала. Њихово понашање битно је одређено атрактивношћу спортског спектакла како у оном аспекту који чини сама игра, тако и оном који обликују они као навијачи.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Спорт је сложена људска дјелатност коју је немогуће одвојити од осталих области друштвеног дјеловања. Као такав, **спорт је увијек уплетен у одређену друштвену ситуацију** економије, политике, културе, пропаганде, рекламе и претставља својеврсну институцију, тј. организовану дјелатност од општег друштвеног интереса. Овакав теоријски приступ одбацује изједначавање спорта и игре (као безинтересне и самодовољне дјелатности), те омогућава смјештање спортске праксе у глобално друштвено окружење, унутар којег се спорт током времена мијења и развија. Отуда, **насиље у спорту**, као ни било које друго дешавање везано за спорт, не може да се проучава као изолована појава која своје узроке има само у спортској пракси, већ се у обзир морају узети и шири друштвени предуслови који изазивају наведену друштвену појаву.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дефендологија бр. 10/2001, Удружење дефендолога Републике Српске

ПОЛИТИЧКО НАСИЉЕ - ПРИМЕР ПОЛИТИЗАЦИЈЕ ФУДБАЛА

Прегледни рад

УДК 323.296.3:796.332

проф. др Драган Коковић
Филозофски факултет
Нови Сад

Апстракт: Истраживања код нас показала су да дневно-политичка ситуација више одређује навијачко, него обрнуто, да навијачко одређује друштвено-политичку ситуацију. Навијаче политика најчешће не занима у великој мери, иако се у њиховим одговорима види одређено опозиционарство према владајућим друштвеним вредностима. Цинично је и лицемерно тврдити да навијачи злоупотребљавају спорт. Напротив, они су злоупотребљени криминалом који све више почиње да напада спорт, тамним хроникама које су последњих година све чешће и веће. То се догађа у времену кад негативности девијације, криминал и дехуманизација добијају обележје „институције“. Пренаглашавање ове врсте хулиганства је знак својеврсне манипулације којом се жели скренути пажња на вандале и хулигане и на тај начин померити истински проблем младих људи без запослења, који живе на ивици беде (егзистенцијалног минимума). Насиље на стадионима и у спорту схвата се и вреднује квалитативно и другачије, него у било којој другој активности.

Кључне речи: политика, спорт, насиље, друштвена истраживања, хулиганизам, вандализам

Abstract: Violence in sports is explained by various models – the catharsis model, the cultural and the subcultural ones, the secular and religious models, the deviation one which most often includes vandalism and hooliganism.

Violence on the sports stadium requires an answer to the question: why and for what reason do fans need to come to the stadium. Do they watch the match and enjoy themselves in cheering without coming into open conflict, without the intention of fighting or showing open violence.

By answering these questions the sociology of sports sets out from the thesis that the problem is not on the stadiums or in the sports halls but lies in deeper social causes. It is often said that the phenomenon of identification which is characterized by belonging to a group, is a decisive factor in the process. On the other hand, stadiums have become ritual places, which differ from one town to another, but also have some things in common, because, among other things, they express the need for fanatic cheering and identification. Social studies have established the fact that the majority of fans have a »marred existence«, created by an urban way of life, so that for them cheering and ritual participation are a search for a lost identity. Belonging to a group of fans on the stadium gives them a feeling of power and social significance which they lack, both at home and at work. As opposed to these fields of life, on the stadium they become completely involved, or, to put it more simply, they participate in a group. Events on the stadium can no longer be interpreted as a counter-culture rebellion of those who have grown up and felt a cruel way of life (rebels without a cause). Cheering fanship is in a great contrast to passive ways of spending leisure time. If people are passive, the matches become an actual spectacle in which they can actually participate. Unfortunately, participation can become excess and hostility towards other man, a desire for destruction. All these processes are closely connected with frustration, failure in society of the individual, with the feeling of being endangered and other inferiorities.

During an onset of low and nationalistic passions, inferior individuals find a chance to confirm themselves more easily, all the better because many others support and very often approve of their actions, which can give them a firm conviction that they are in the right.

Studies have revealed the following:

- 1. The current political situation induces more fan activity, much more than fan activity induces the current situation in society and politics.*
- 2. In most cases politics are of no interest to fans, even though a certain opposition to predominant social values can be visible.*
- 3. It would be cynical and hypocritical to say that fans misuse clubs, on the contrary clubs can be said to misuse the fans through crime which is beginning more and more to permeate sports, as evidenced by crime chronicles which are growing in number and length in recent years. All of this is occurring at a time when deviations, crime and dehumanization are becoming the characteristic features of »institutions«.*

Key words: *politics, sport, violence, social studies, hooliganism, vandalism*

Проблематизовање односа спорта и политике има у виду, пре свега, врхунска спортска такмичења и професионални спорт, који се све више институционализује и око кога се стварају бројне организације, обрће огроман новац од кога живе читаве групе људи. Овде је у питању спорт као канал друштвене покретљивости, који омогућује људима проходност и напредовање на хијерархијској лествици друштва.

Спорт и политика *сусрећу се на спектаклу* као најзначајнијем облику изражавања савременог друштва и културе, коме ни спорт није одолео. Спектакл се организује да би људи заборавили своје опоро свакодневље, да би се усмерила њихова масовна енергија на нешкодљива подручја по друштвени систем. Спорт, као активност и спектакл, осмишљава живот већег броја људи, њихов стил живљења, идентитет, одређене обрасце и вредности. У том смислу, политика се своди на оно што се догађа око спорта. Говорећи о „аполитичном спорту“ многи истраживачи не примете да заступају одређену врсту политизације, сличну оној коју пропагирају теорије о крају идеологије. Аполитичност спорта није ништа друго него једна нова врста његове политизације.

Спорт се знао, с времена на време, препустити политици и био је онакав каквим га је чинила политика, а политика је, с друге стране, увек онаква каквом је чини и допушта друштвени поредак. Спорт је најбољи пример како се идеологија и политика стравично шире и гутају оне домене људског свакодневља, који су наизглед неутрални. Политика доспева свугде, постаје свеprisутна, а за друштвени систем је најважније да спорт везује пажњу маса, да ствара механизме за каналисање и усмеравање незадовољстава и непријатељстава, не дирајући при том у односе у коме се та незадовољства и сукоби јављају.

Спорт је за сваку политику, између осталог, „сигурносни вентил“ који омогућује растерећење нагомиланих политичких искључивости и агресивних тенденција. Теоретичари друштвених сукоба сматрају да сигурносни вентили у облику посебних институција, у овом случају спорта, служе за одржавање одређеног друштвеног поретка. Они спречавају промену односа; задовољства која пружају појединцима обезбеђују само делимична и тренутна прилагођавања. Чини се да је тачна и прихватљива хипотеза да потребе за институцијама спорта у функцији „чепа“ и „одушка“ расту са крутошћу друштвене структуре, тј. у оној мери у којој она не допушта непосредно изражавање супротстављених захтева.¹

У прошлости смо били поносни на политизацију спорта, док се данас суочавамо са последицама негативне политизације. „Интеграција маса на традиционалној основи, при чему се њихов ‘негативни набој’ празни у режираној представи у оквиру стадиона и хала“, може да се изроди у дезинтеграцију са контрапродуктивним ефектима, јер је „на спортским приредбама већ успостављен механизам обрачуна који чини главну одлику данашњег

¹ „Друштвени конфликти пребацују се на стадионе, у хале које постају мета регуларног сукобљавања људи. То сукобљавање, међутим, не води ка превазилажењу постојећих односа, не води ка решавању конфликта, ка позитивном људском (друштвеном) резултату. Оно се појављује искључиво као могућност пражњења енергетског потенцијала човека, као уништавање реалне основе активистичке, покретачке свести човека. Спортска боришта постају ломаче на којима треба да сагори енергија, покретачки мотиви човека, што у коначном треба да онемогући промену успостављених односа. Спорт се изванредно уклапа у функционалистичку шему друштвених односа, добијајући при том улогу компензатора.“ (Љ. Симоновић: *Спорт, капитализам, деструкција*)

спорта. Треба само у тај однос унети дух међунационалног обрачуна, а играче гостујуће екипе свести на представнике одређене нације.²

Коначно, наше друштво, кад се по страни оставе празне речи, све теже прихвата конфликте, бркајући их са агресивношћу која није ништа друго до лош начин вођења сукоба. Због тога се на крају подозрева од сваког конфликта са младежи.³

Опсесивна, модерна навика идентификовања са одређеним нацијама и државама, гледање свега кроз облике такмичења и међународног супарништва, доводи до тога да се врхунски спорт посматра као „другачији одраз који је створио национализам. Ствари само још погоршавају ако пошаљете момчад од једанаест играча са ауреолом националног шампиона да се бори против неке супарничке момчади, дозвољавајући при том осећање да ће поражена нација изгубити образ.“⁴ Ако свему наведеном додамо и „званични национализам“ као „стратегију владања“ и усмеравања свести маса, онда није чудо што стадиони постају место ритуала, а млади људи њихове жртве.

Спорт је интегрални део друштва и национализам у спорту се не може посматрати изван тог контекста. Предупређење таквих појава, одређених негативних учинака на спортским стадионима, мора бити, између осталог, и саставни део целокупног васпитног процеса. У нашим условима спорт постаје процес и облик политизације, нерешених, често ирационалних, локалних, републичких и других конфликата. Локални престиж и фетиш победе, средства јавног информисања која својим писањем (утакмица „деце није“, бити или не бити, утакмица „столећа“), могу допринети снижавању моралних вредности у спорту, а фер-плеј претворити у чисти утопизам.⁵

Национализам је облик насиља у спорту. На различитим нивоима, у различитим околностима, и из различитих разлога, спорт је пун насилних догађаја који делом извиру из њега, али су и драматични израз друштвених криза (понашање навијача) и глобалних друштвених односа (бојкот олимпијских игара).⁶

О националистичким испадима говори се као о „примитивним облицима реакције на одређене друштвене околности. Свака друштвена, политичка и економска криза носи у себи одређене облике *репримитивизације живљења*. Национализам је у свом појавном облику примитивизам.

Против оваквих појава треба се борити свакодневно, али је нужно започети обрачуном унутар управа спортских организација и опортунизмом у јавним гласилима, која, по правилу, те ексцесе прешућују или минимизирају кад је реч о властитој средини, а намерно драматизирају кад се ради о другој средини.⁷

2 Љ. Симоновић: *Исто*, стр. 34.

3 Ж.-М. Пелт, *Закон џунгле*, Београд, Геопоетика, 2005, стр. 161.

4 Џ. Орвел: *Зашто пишем и други есеји*, Напријед, Загреб, 1977, стр. 161.

5 К. Петровић: *Насиље у спорту – сегмент насиља у савременом свијету*, *Погледи*, 3/1984, стр. 233.

6 К. Петровић: *Насиље у спорту – сегмент насиља у савременом свијету*, *Погледи*, 3/1984, стр. 227.

7 Основне нових модела развоја физичке културе и самоуправног организовања спорта, Загреб, 1983, стр. 64.

На примеру догађаја у нашем спорту могу се видети сви ови процеси прерушавања, минимизирања, подела на „ми“ и „они“, намерног драматизовања онога што се догодило у другој средини. Догађаји у Загребу и не-одиграна утакмица између „Црвене звезде“ и „Динамо“ показали су сву жестину навијачких страсти јавних средстава информисања и „гласила при-опћавања“.

Ево примера:

Загребачка штампа је ствари поставила у најбољој традицији новинарства – *чињеница је светиња а коментар слободан* (подвукао Д. К.). Београдски медији се понашају обрнуто, по познатој новинарској логици: није вијест да је пас угризао човјека, већ кад човјек угризе пса. Пласиран је низ лажи у најбуквалнијем смислу те ријечи, експлоатирани су маргиналци и постављени у центар... Био је то вандализам у којем Динамо није имао никакву шансу. Шта је требало учинити?

Наоружати 1.000 људи и поставити два тенка на атлетску стазу. У правној држави се зна тко држи монопол над јавном сигурношћу и Динамо се с том службом договорио како поступити у случају нереда на утакмици највишег ризика. И зар је онда овај клуб крив што је био жртва околности, што је његов стадион послужио као полигон „великих“ сценариста. У овом „сусрету“ Динамови играчи су били неважни и није било основно ликвидирати бика у арени, већ га стално држати. Свјесно или несвјесно се ишло на стварање инцидентне ситуације и изванредног стања. Све по сценарију – већ виђено!

Текст под насловом *Динамо не извози револуцију*,⁸ из кога су наведени ови ставови, у ствари је интервју са високим спортским радником и чланом управе поменутог клуба.

Навијачи Црвене звезде свјесно и хотимице изазивали су најтежи инцидент на ногометним теренима Југославије. Сада је очито да су „делије“ с тим циљем и дошли у главни град Хрватске, да су изазвали, провоцирали и тражили кавгу од раних јутарњих сати, смјерајући на трагични завршетак ногометне утакмице која више ни о чему, у спортском смислу, није одлучивала. Радило се, јасно је, о другим циљевима и мотивима и они су у потпуности остварени захваљујући необјашњивој неодлучности чувара реда који су још у зачетку требали спријечити изгреде на јужној трибини, тргање рекламних паноа, дивљање гостујућих „навијача“... Милиција је несхватљиво пустила звездаше да дивљају, тргају, изазивају. Реагирала је одлучно тек на провалу бијеса с друге, сјеверне стране, гдје су се налазили БББ... Најаве о томе да ће и БББ тражити прекид и инцидент само су појачале немогућу, до болесног стања исполитизирану атмосферу која је затим кулминирала не-виђеним сценама пакла на ногометном стадиону... знамо да је ово вјеројатно крај ногометног првенства Југославије у оваквој Југославији и да нема смисла инсистирати на његовом наставку и по цијену најтежих и најриго-

⁸ Видети: *Спортске новости*, 19. 5. 1990, стр. 3.

рознијих казни клубова и стадиона (Вилко Лунцер, главни уредник *Спортских новости*).⁹

Да би дошло до најтежег инцидента у повијести југословенског ногомета и спорта, није била потребна чак ни утакмица... Хулигане и вандале, ноторна је чињеница, сама игра у суштини и не занима. Сувишна је. И играчи су заправо непотребни. Служе им као и сам спорт (с којим немају благе везе) за иживљавање ниских, најнижих, каква су времена дошла, и запаљивих националистичких страсти...

... Можда би до инцидента и инцидента на утакмици између Динама и Црвене звезде дошло и касније, у току игре или након њеног завршетка, то остаје реалном претпоставком, али остаје и истина да одговорни на одржавању реда у Максимиру нису реагирали у правом тренутку и на одговарајући начин. Дозвољавамо да су се најприје навијачи Динама с источне или јужне трибине први почели камењем и пивом набацивати на скупину од 500 гостујућих навијача, али на тргање и уништавање плехнатих рекламних паноа требало је одмах реагирати (Мирослав Реде).¹⁰

Београдска штампа није остајала дужна и догађаје у Загребу тумачила је као револт неостварених амбиција, претераним и преамбициозним жељама људи који воде Динамо.

Желели су по сваку цену, не бирајући средства, да се домогну шампионске титуле и кроз ту своју мегаломанску политику водили су своје навијаче. А онда кад је целокупна вештачка концепција пропала, јавио се код навијача револт који је кулминирао, наравно потпомогнут политичким тренутком, у ескалацију безумља.¹¹

Стадиони, као позорница безумља, били су искра политичких страсти, уплива политике у спорт, и то у „наставцима“ који још увек трају. Наслови у стилу: *Делиријум мржње, Вандализам са националистичком подлогом, Насиље у наставцима, Каљење ратних секира, Гласине о „сценарију“, Ерупција дубоких подела*, још су један доказ да спорт није неутралан. Тога свесни не само теоретичари и истраживачи спорта, већ и спортски радници, који указују на то да је спорт „постао сјена политике“. „Ми не смијемо бити лицемјерни и тврдити да нам је спорт уредан као западноњемачки или талијански. Тамо су резултати сјајни, спортско понашање и тапшање по рамену. А када изађеш на југо-зрак сусрећеш уништену привреду, затроване политичке односе и уништену друштвену надградњу.“¹² Епидемија политике трује спорт који постаје најбољи катализатор и огледало онога што се у друштву дешава. Стадиони који су постали место „патолошке мржње и прави фестивали фолклорног уздицања свога народа, и те како иду у прилог ретким (свесним и неострашћеним) главама које су упозоравале да су нам стадиони постали бастиони националистичке еуфорије и параноје која се

9 Видети: *Спортске новости*, 15. 5. 1990.

10 Видети: *Спортске новости*, 15. 5. 1990.

11 Видети: *Борба*, 15. мај 1990, стр. 4 и 5.

12 „Динамо не извози револуцију“ (интервју са М. Ведришом), стр. 3.

никако не може свести само и искључиво под феномен фудбалског фатализма... Морали су у овом 'облику' и на овај начин да нам се 'догоде навијачи', да бисмо се коначно сетили да навијачка племена нису нимало наивнија од осталих племена која раде Југославији о глави".¹³ На стадионима се окупљају они којима је лопта и приредба згодна прилика за изливање свакојаких страсти, начин ослобађања комплекса и фрустрација које доноси ово паклено доба. Исказују се различите националистичке страсти, ретроградни изливи мржње са тужним крајем који онеспокојава многе људе. Играју се игре око спорта у којима су млади људи „таоци крви и игара“. Дивљање и вандализам, у које се увлаче читави народи, нису више споредне појаве. То је „опасно и озбиљно стање које је од стадиона направило прави сеизмолошки завод који региструје и најмање потресе у овој и оваквој федерацији. Спортски догађаји су одавно код нас постали друштвене институције које, уз евентуално 'пражњење осећања', омогућавају и производњу нацио-лудила... Попустиле су многе споне и стадиони су, уместо 'резервата социјалног мира', претворени у 'бастионе дивљаштва' и 'тврђаве национализма', попримајући практично готово све атрибуте казнено-поправних домова".¹⁴

То је цена за настојање друштва да каналише масовну енергију на безболан начин, што му се враћа као бумеранг са умноженим конфликтима. Спорт је само огледало стања у друштву и „нимало не искаче из укупне друштвене монографије“. Незапосленост образованих младих људи, њихово незадовољство кад је у питању перспектива и могућност друштвене промоције, оштра неслаганост (прекид) између породичног васпитања и вредности ширег институционалног контекста, створили су од младих људи „контракултурњаке“ који протестују против норми конвенционалног друштва. Стадион је погодан сабирно место за такве акције.

Спорт и политика су једно испреплетани. Привлачност спорта за политику као новог „опијума за народ“, очигледна је. Више се не може говорити о спорту као идеолошко-неутралној појави, напротив, спорт је постао пријемчив за све врсте идеолошке и политичке искључивости за манипулацију и згртање огромног новца.

За некога ко са стране посматра позориште политичког живота агресивност се испољава у сваком тренутку. Она је у неку руку савршен израз политике. Првобитно хришћанско „гледајте како се воле“ требало би овде заменити изразом „гледајте како се мрзе“. Остаје на сваком да замисли нетрпељивост којој се, споља судећи, предају ти острвљени такмаци што се непрекидно сукобљавају. Али, сасвим се различите ствари одвијају иза кулиса

¹³ С. Лекић: Каљење ратних секира, *Борба*, 15. мај 1990, стр. 3.

¹⁴ С. Лекић: *Исто*, стр. 3. Уочавајући да не треба заборављати, поред експлозивне масе која је на трибинама, детонаторе који су на неком другом месту, С. Лекић констатује: „Загребачки спортско-политички хорор спектакл, хтели то признати или не, руши многе претпоставке о навијачким хордама, племенима и чопорима, тачније речено младим људима, пуним снаге, чврстих шака и празних мозгова, који се на 'овај начин свете друштву'. Али доказују да нам се ово једноставно морало десити, макар и у оваквом облику јер смо то заслужили. Мелодија кола по ком су играли 'навијачи' већ се може назвати изворном“ (*Исто*, стр. 3).

(или у бифеу). Тамо синоћни непријатељи љубазно, понекад и пријатељски, ћаскају, чак и ако их дели неприкосновена линија између власти и опозиције. Склапају се савези, развијају се стратегије... Лако је схватити да је демократско бављење политиком на пола пута од рата до спорта, при чему је оно засигурно мање убилачко него у првом случају, али нажалост и далеко мање честито него у другом.¹⁵

Политика је заинтересована за спорт и често га више злоупотребљава него што му користи. Владајућа политичка идеологија продире у све области и институције, са претензијом да их освоји. У последње време спорт за политику постаје све атрактивнији, те стога није никакво чудо што се ни он не конституише у великој удаљености од политикума. На спортску активност политика, по правилу, не заборавља и у њу утискује посебан, често пренаглашен печат.

Свака расправа о односу спорта и политике најчешће се одвија у распону између два становишта: првог, по којем спорт изражава друштвене и политичке односе између држава, конфликте или њихову сарадњу, и представља средство политике помоћу којег се уобличавају одређене вредности; друга концепција спорт сматра „аполитичним“ и, у принципу, он треба да стоји изван политике.

Поједини истраживачи говоре о неутралности спорта, уочавајући при том да спорт није заинтересован за политику, већ политика за спорт. Они су против политизације спорта, који, као што је истакнуто, постаје све доминантнији. За оно што се дешава око спорта није крив спорт, већ системи који га употребљавају или злоупотребљавају.

Један случај односа спорта и политике врло често узима се за пример: када су црни спортисти (атлетичари из САД) на Олимпијским играма у Мексику 1968. године, након што су примили олимпијске медаље, при прослави своје победе саслушали америчку националну химну са подигнутим песницама у црној рукавици и подигнуте главе, па су због тога одстрањени из америчке екипе. Образложење је било да је спорт као институција сагласан са владајућим вредностима олимпијских игара (а у ствари је сагласан са идеологијом оних који владају), уз образложење да је он аполитичан и да је циљ удаљавања атлетичара из америчке екипе било спречавање продора других политичких ставова.

Свака расправа о насиљу, па и она о насиљу у спорту је „шкакљива“ и неугодна тема, јер нарушава и „квари“ слику о друштву и његовом „хармоничном развоју“. Социологија, по својој природи, није могла да избегне ове проблеме, а тема насиља у спорту послужила је социологији спорта за афирмацију и излазак из резервата анонимних дисциплина. Насиље у спорту покушава се објаснити различитим моделима; модел катарзе, модел културе и поткултуре, модел световне религије, модел имитације, модел социјалног учења, модел психологије гомила, девијантни модел у који се најчешће убраја вандализам и хулиганство. Објашњење насиља на спортским

15 Ж.-М. Пелт, *Закон џунгле*, Београд, Геопоетика, 2005, стр. 161–162.

стадионима тражи одговор на питање: Зашто и због којих потреба навијачи долазе на стадион? Да ли да гледају утакмицу и при томе уживају у навијању без сукобљавања или са намером да се потуку и испоље запретано насилништво? Објашњавајући ове проблеме, социологија спорта полази од тезе да проблем није само у стадиону или спортској дворани, већ у дубљим друштвеним узроцима. Врло често се помиње феномен идентификације за коју је карактеристично исказивање групне припадности и која, свакако, има елементе вредносног одредења. С друге стране, стадион је постао место ритуала, који се разликује од града до града, али има и заједничког, јер између осталог укључује потребу за фанатичним навијањем и идентификацијом. Социолошка истраживања утврдила су да већину тих навијача чине представници „крњих егзистенција“ које ствара урбани начин живота, а навијање и њихов ритуал представљају трагање за изгубљеним идентитетом. Припадност групама навијача на стадиону даје осећај моћи и утицаја, који код куће или на радном месту немају. За разлику од тих подручја живота, на стадиону су у потпуности укључени, једноставно речено људи групно партиципирају. Догађаји на стадиону не могу се више тумачити само као некултурно бунтовништво које условљава одрастање на груб и суров начин („бунтовници без разлога“). Активна укљученост навијача стоји у оштром контрасту са пасивним трошењем слободног времена. Уколико су људи пасивни, онда се од посете утакмици прави спектакл у коме се види једина могућност учествовања. Нажалост, учествовање се може претворити у различите ексцесе и непријатељство према другом човеку, у жељу и вољу за уништавањем. Сви ови процеси уско су везани за фрустрацију, за појединачни друштвени неуспех, за осећање угрожености и друга стања инфериорности. У налету мрачних и националистичких страсти, инфериорни појединци налазе прилику да се лако потврђују, тим пре што многи поддржавају и врло често одобравају њихове поступке, што код њих ствара непоколебљиво уверење да су у праву.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бузов, Ж., Магдаленић, И., Перасовић Б., и Ф. Радин: *Ритуал фудбалског племена*, Загреб, 1989.
2. Коковић, Д.: *Спорт без игре*. Универзитетска ријеч, Титоград, 1986.
3. Коковић, Д.: Латентне функције спорта, социолошко становиште. *Зборник радова наставника и сарадника Факултета физичке културе Нови Сад*, свеска ИВ, 1989.
4. Коковић, Д.: Насиље у спорту – између експлозије животне снаге и лудила. *Култура*, 1990, стр. 88–90.
5. Коковић, Д.: *Социологија образовања*, Матица српска, Нови Сад, 1994.
6. Коковић, Д.: Насиље као поништавање културе, *Дијалог*, пилот број, 1995.

7. Коковић, Д.: *Витешки обрасци у делу Сретена Вукосављевића*, Зборник бр. ХВИ, Пријепоље, 1995.
8. Коковић, Д.: *Спорт и медији*, Фабус, Нови Сад, 2004.
9. Коковић, Д.: *Пукотине културе*, Прометеј, Нови Сад, 2005.
10. Коковић, Д.: Медијска презентација спортских догађаја, у: *Медији о свакодневици – мониторинг Јавног сервиса Војводине и регионалних телевизија*. Новосадска новинарска школа, Нови Сад, 2008.
11. Коковић, Д.: *Наличје такмичења*, Прометеј, Нови Сад, 2008.
12. Коковић, Д.: *Друштво, насиље и спорт*, Медитерран Публисхинг, Нови Сад, 2010.
13. Орвел, Џ.: *Зашто пишем и други есеји*, Напријед, Загреб, 1977.
14. Пелт, Ж.-М.: *Закон џунгле*, Београд, Геопоетика, 2005.
15. Петровић, К.: *Насиље у спорту – сегмент насиља у савременом свијету*, *Погледи*, 3/1984.
16. Симоновић, Љ.: *Спорт, капитализам, деструкција*, Лора, Београд, 1995.

ДРУШТВО, НАСИЉЕ И СПОРТ

Претходно саопштење

УДК 343.85+343.62]:796

Проф. др Брацо Ковачевић
Факултет политичких наука
Бања Лука

Апстракт: *Не постоји друштво у којем нису постојале игре које су попримале облик спортске игре. Данашњи спорт је подручје високог ризика, с обзиром на постојање агресије и насиља. Модерни спорт је стекао ширу афирмацију и велику популарност и постао важним друштвеним чиниоцем са друштвеног, економског, политичког, културног, опште образовног, здравственог, забавно-рекреативног или ма којег другог стајалишта. Али, испорт је и подручје – агресије и насиља.*

Кључне ријечи: *друштво, спорт, агресија, насиље*

Abstract: *There is no society which did not have games that did not take over the form of sport play. Today's sport is considered highly risky, considering the presence of violence and aggression. Modern sport has become widely accepted and it is very popular and it has also become an important social factor from the social, economic, political, cultural, general educational, healthy, entertaining-recreating and other point of view. But sport is the area of aggression and violence.*

Key words: *society, sport, aggression, violence*

УВОД

Историјски посматрано, могли бисмо рећи да не постоји друштво у којем нису постојале неке врсте игара које су попримале облик спортске игре. Тако је било некада, а тако је и данас. Спорт је био познат и код старих Египћана и Перзијанаца а, као што то већ добро знамо, разијао се и у старој Грчкој и у старом Риму. Спорт представља дио друштвене цјелине и с њом је

непосредно повезан, “дијели судбину друштва” - како се то обично каже. Поред рада, индустрије, културе, образовања или здравства, и спорт је једна од области или “дијелова” друштва. Увијек су спорт и спортске игре изражавале сам “дух” друштва којем припадају: они су његов израз.

Савремени спорт се, на извјестан начин, јавља између XXVII и XIX вијека: многи теоретичари сматрају да његове модерне почетке треба тражити у енглеским “јавним школама” из прве половине XIX вијека. Око 1840. године су те, до тада забрањиване школе, легализоване, а спорт не само институционализован у тој средини, него и схваћен као признати вентил ученичке агресивности, чиме је сигурно задобио неопходан подстицај за своје ширења. Са модерним покретањем олимпијских игара, спорт је стекао ширу афирмацију и велику популарност. Спорт је постао важним друштвеним чиниоцем са друштвеног, економског, политичког, културног, опште образовног, здравственог, забавно-рекреативног или ма којег другог стајалишта. Али, и са друге стране посматрано, спорт је и подручје – агресије и насиља.

СПОРТ И НАСИЉЕ

Приступу спорту су различити, и они се крећу у распону истицања различитих, позитивних или негативних ставова. Узмимо, најприје, за пријер **позитивне ставове** о спорту који истичу слиједеће:

- спорт је *најважнији културни феномен савременог доба*;
- спорт је *“естетска ствар”*;
- спорт је *механизам личне и социјалне афирмације*;
- спорт је простор у којем се особе *психички обојаћују*, тако што представља реакцију на досаду и монотонију (у процесу рада или процесу учења);
- спорт је *механизам групне идентификације*;
- спорт је *механизам испољавања заједништва*;
- спорт је подручје манифестовања посебног *стила младих*;
- спорт је подручје манифестације односа *спонтаног и организованог*;
- спорт је *механизам апсорбовања и трошења вишка енергије људи*;
- спорт је начин безазленог *празњења агресивне и нагомилане енергије* и, у том смислу, представља изванредно средство спречавања стресова;
- спорт је *култура тијела*, индивидуалне енергије и екипног духа;
- спорт је *средство превладавања комплекса мање вриједности*;
- спорт је *подручје компензације* и то посебно оних особа који имају недовољно интегрисану и стабилизовану личност; спорт је подручје у оквиру којег (за разлику од оних који се не баве спортом) спортисти показују већу психолошку стабилност у стресним ситуацијама, већи степен самоувјерености и израженију смјелост, већи степен контроле, самокритичности и дисциплине, упорности, задовољства, екстрол-

вертности, емоционалне и психичке стабилности, социјализованости и друштвености; за младе је спорт посебно атрактиван јер потпомаже процес индивидуализације личности, «себе-проналажења» и «себе-уобличавања», те усмјеравања према једном позитивно оцјењеном и пожељном друштвеном и културном односу живота;

- спорт је медиј позитивне социјализације и индивидуализације, подручје изграђивања личности, групе и друштва, подручје у оквиру којег се индивидуе одвајају од изазова социјално-патолошких и психопатолошких појава;
- спорт има позитиван утицај на публику тако што се она позитивно идентификује са такмичарима и клубовима који за њу постају узором;
- спорт може да има интегративну и регулативну улогу и функцију у друштву;
- спорт је простор у којем се човјекове ограничености укидају;
- спорт је механизам потискивања;
- спорт је, с обзиром на чињеницу да са развојем цивилизације расту и облици и садржаји насиља, културни и цивилизацијски механизам социјалне контроле насиља;
- спорт је подручје преко којег се припремају и адаптирају млади на будућу професију;
- спорт је средство успостављања међуљудских односа који нису наметнути и отуђени; преко спорта као нечег заједничког, људи успостављају међусобне, интерперсоналне, пријатељске интеракције, везе и односе.

Погледајмо, с друге стране, и **негативне** ставове који истичу да је спорт:

- подручје високог ризика;
- безначајан и тривијалан;
- подручје трибализације навијачког свијета (његовог племенског сукоба и ратништва);
- подручје милитаризације навијачког понашања (милитаризације агресије и насиља, хистерије и разуларености, ирационалне конкуренције и иживљавања: на терену између једних и других спортиста, на трибинама између једних и других навијача);
- подручје изражавања нагона супарништва;
- подручје које манифестује такмичарски пљачкашки инстинкт;
- није игра, није медиј развијања колективности, комуникације и потребе за другим, него је средство стицања профита, материјалних добара и социјалног статуса;
- капиталистички деформисан облик игре, сурогат игре, он је отуђен, као што је отуђен и сам живот, да је, 'индустрију забаве' и 'индустрију свијести';
- подручје манипулације, 'слободним временом' које је, 'дато', 'задато', 'наметнуто' и, 'дозирано'; он је фактор контроле, 'слободног времена', контроле понашања и фактор пасивизације људи;

- представља *деградацију слободног времена*; слободно вријеме испуњава три битне функције неопходне за човјека: *одмор, разоноду и развој*; спорт не испуњава трећи захтјев или функцију те, тако, деградира слободно вријеме;
- механизам *пасивизирања* индивидуа (тј. средство манипулисања њихове свијести, укуса и мишљења);
- средство *‘опијања маса’*, њиховог обмањивања и заглупљивања; он је средство одвајања човјека од реалних друштвених и политичких проблема, односно, он представља израз *‘бјекства’* од *‘реалности’*; он даје илузију моћи и значаја, лажне идентификације са играчима и клубовима;
- подражава и *репродукује грађанску концепцију и филозофију живота* према којој је живот арена сукоба између људи, борба за опстанак у којем побеђују најјачи;
- механизам *манипулације маса* зато што има „улогу вентила“ и што представља подручје „ослобађања напетости“ које проузрокују конфликти везани за нездовољство живљења; сматра се да ово обиљежје спорта произлази из *компензације* као психичког одбрамбеног механизма на фрустрације, а који се јављају као реакција на осјећај маргиналности који људи имају у свакодневном животу, те да баш тој фрустрацији они настоје да учествују у спортском спектаклу како би се *‘растеретили’*; тако су спорт, спортска такмичења и спортски амбијенти погодно подручје на којем се маса „празни“ и тако „припитомљава“ и конформистички отупљује оштрице свога протеста који би могао угрозити постојећи систем;
- подручје у којем се *толерише девијанто понашање*, односно подручје на којем се изразитије може испољити понашање које представља толерисање кршења норми које се у обичном животу не толерише;
- простор *толерисаног насиља*, а спортска приредба је мјесто "ослобађања од напетости";
- престаје да буде *задовољство, радост, умјетност и игра*, већ се *претвара у професију* за коју резултат и побједа представљају врхунске вриједности;
- може имати *негативну интегративну улогу за публику* која се (према манихелистичкој логици подјеле на «наше и њихове») према «нашима» односи у смислу позитивне идентификације, а према «њиховима» - негативно, агресивно, милитантно, и слично.

Без обзира на позитивне или негативне ставове о спорту, неопходно је рећи да је спорт израз одређених друштвених односа. Спорт нашег данашњег човјека се упоређује са спортом у античко доба, међутим, сматра се да је тада он био нека врста индиректног саопштавања божанског поријекла човјека, те да данас о томе више нема ни говора. Управо, у том смислу се

може рећи да као израз савремених друштвених односа, спорт карактеришу слиједећа **својства**:

- спорт губи обиљежја игре и разоноде за оне за које је он занимање;
- спорт се технизира јер постаје ствар стручњака, без којих оваквог спорта и нема;
- спорт се институционализује тако што задобија свјетске размјере;
- спорт се комерцијализује, постаје "бизнисом", професијом, уносним и профитабилним послом;
- спорт се бирократизује јер постаје "посебним" подручјем којим руководе одређене "тајне силе" (тијела, одбори, комитети, и слично);
- спорт се елитизира (производи "звјезде" и "идоле", с којима се маса на одређени начин идентификује).
- Спорт је подручје високог ризика, с обзиром на изражено постојање агресије и насиља. Бројни су подаци који говоре о спортском насиљу и жртвама. Ево неких примјера, из фудбала.

Први примјер: Лима, 25. маја 1964. године. Играла се фудбалска утакмица између Перуа и Аргентине. Код резултата 1:0 за Аргентину и минут прије краја утакмице, судија поништава гол домаћег тима. Публика је реаговала насиљем, а "резултат" је био слиједећи: преко пет стотина људи је повријеђено, а погинуло је преко три стотине људи.

Други примјер: У главном граду Хондураса се 8. јуна 1969. године играла фудбалска утакмица између Хондураса и Салвадора, која је завршена резултатом 1:0 за домаћи тим. Након одигране утакмице један је салвадорски политичар изјавио да су хондурашке власти иселиле већи број породица из Хондураса зато што су за вријеме утакмице навијали за Салвадор. Након тога, одиграна је реванш утакмица у којој је Салвадор побиједио резултатом 3:0. У тој утакмици су гостујући фудбалери били провоцирани, понижавани и прогањани. Фудал је деведесет минута најмање лично на игру, био је то прави рат, а лопта је служила најчешће као алиби за велике грубости. Наравно, какви би то били домаћини ако не би побједили пред својим ратоборним навијачима. И тако су Салвадорци спрали срамоту побједивши са 3:0. Да би све то било упечљативије, публика је послје утакмице навалила на госте, покушавајући да их растргне. Након изгубљене утакмице влада Хондураса наређује протјеривање 15-оро салвадорских породица. Недуго послје одиграна је трећа утакмица, "мајсторица", у којој је Хондурас био побједник. Радио Хондураса је пренио да су се послје утакмице Салвадорци "нарутали застави и химни Хондураса". Био је то знак за прогањање Салвадораца у Хондурасу, и притом је настрадало преко стотину људи. А, онда су заратовале двије државе Хондурас и Салвадор - погинуло је неколико хиљада људи.

Трећи примјер: Рим, 31. маја 1984. године. Утакмица купа ногометних шампиона између "Роме" и "Ливерпула" на римском олимпијском стадиону. Дошло је до туче међу навијачима а резултат је: један мртав, четрдесет

рањених. А, онда се насиље наставило и послије утакмице. Римски навијачи, љути због пораза своје екипе, хрлили су према навијачима “Ливерпула” којих је било око 13.000. На стадиону и око њега било је 3.000 полицајаца, а сјеверна трибина на којој су се налазили енглески навијачи била је окружена полицијском кордоном. Гледаоцима су на услузи одузели све што би могли употријебити као оружје. Међутим, одмах послије утакмице неки навијачи “Роме” наоружали су се ножевима, тољагама и флашама, које су држали у паркираним аутомобилима. За почетак је група “загријаних” Римљана камењем разбила стакла на неколико паркираних аутобуса који су чекали навијаче “Ливерпула”. Најгњевнији су изазивали сукобе у близини стадиона, али и у строгом центру Рима разбијали су стакла на изложима, паркиране аутомобиле и наваљивали на навијаче “Ливерпула”. Неки говоре о “лову на Енглеze” око станица Термини и Ости, с којих су кретали ванредни возови с навијачима. Чињеница јест да су сви аутобуси с енглеским гостима праћени полицијом, али то некима није много помогло, иако кажу да су енглески навијачи - супротно традицији - били необично питоми. Међу рањенима свакако је највише Енглеза, али је тешко рањен 18. годишњи навијач “Роме” Марцо Помпони којему је пукла лобања и у критичном је стању. Није јасно, да ли га је погодила “енглеска” боца или “талијански” камен. Веома је тешко рањен и 47-годишњи навијач “Ливерпула” Џорџ Шарп, којег су изболи ножем. Нешто лакше је прошло око 40 људи, међу којима и тројица младих Швицараца, које су лингвистичко необавјештени навијачи “Роме” сматрали Енглеzима. Већина Римљана нелагодно коментарише вијести о ноћним сукобима. Штавише, јер се град истински потрудио и унапријед се постарао како за сигурност енглеских гостију, тако и да би се створила пријатељска атмосфера. Много прије утакмице у Рим су допутовале делегације ливерпулских градских власти и клубова. Упркос свему, утакмица је завршена крвавим сукобом.

Четврти примјер: стадион Хејсел у Бриселу 1985. године. Погинуло је 39 људи. А, онда су се многи почели питати: окуп насиље у спорту? И, зашто спорт изазива насиље?¹

Тада су многи схватили да је фудбал у могућности да шовинистичке страсти претвори у агресију гомиле и руље. Такође, схватило се да је то једини тимски спорт који је тако често присутан у међународном такмичењу, тако да су сукоби између навијача попримили изглед племенских ратова. И, такође, тада се уставовило да су агресија и насиље, те сакаћење на трибинама, све већи проблем гдје год се одвијају тимски спортови. Туче су постале редовном појавом на хокејашким и фудбалским утакмицама а, касније, и на другим утакмицама. Тако се показало да спорт разбукутава агресију и насиље, и да је налик рату.

¹ Као што је познато, хулигани имају и живе своју посебну реалност агресивности и насиља. За њих је «нормално» оно што није «нормално за нас», а када је то тако онда је лако разумјети њихове слогане попут ових: «We hate humans» («Ми мрзимо људе»), или «Noi odiamo tutti» («Ми мрзимо све»).

Са Хејселом се насиље на стадионима није завршило: оно је захватило и многе друге средине. И мада су неки тврдили “да се нама не може десити Хејсел” утакмице између “Партизана” и “Хајдука”, “Црвене звезде”, “Динама” и других клубова истовремено су негирали такве ставове. Туче између играча, публике, туче судија, и бацање предмета постајале су редовним појавама и на нашим стадионима. Посебно су утакмице клубова различитих националности манифестовале националистичке испаде са најнижим страстима, агресијом и насиљем.

Тако се показало да спорт постаје “гладијаторском игром”, а стадиони арене насиља. Стадиони су постали изваредним и погодним мјестом испољавања фрустрација, мјесто пражњења незадовољства људи и мјесто манифестовања конфликта, агресије и насиља.

Како је то могуће, како је и зашто спорт са њему претпостављеног подручја развијања људских способности, прешао на подручје спутавања, уништавања и негирања личности, како је са једног хуманог подручја прешао на ахумано подручје агресије и насиља?

Насиље може бити производ утицаја различитих фактора социјалних, економских, политичких, психичких, и слично. На питање одакле потреба за насиљем, теоретичари одговарају:

- насиљем се може постати друштвено и јавно видљивим;
- насиљем се преводе одређени колективни интереси из латентног у манифестно стање;
- насиље спаја, повезује, организује, производи групне симболе, идентитете и акцију, пасивност претвара у дјелатну групу;
- насиље је израз и доказ привржености идеји, групи и социјалном колективитету (нпр. неком клубу);
- насиље је начин унутрашње унутаргрупне промоције;
- насиље је израз и протест друштвене маргиналности и инфериорности;
- насиље развија круте бирократске и формалне организације;
- насиље је реакција на обесмишљавање живота;
- насиље је реакција и протест на постојећи систем, итд.

Било како, насиље је постало иманентном, унутрашњом, компонентом савременог спорта а, с друге стране посматрано, и компонентом која се у спорт "извана" убацује. У том смислу политика задобија посебну улогу.

ЗАКЉУЧАК

Спорт је “чудо” савременог друштва, феномен и појава која игра веома велику улогу како у свакодневном животу човјека, тако и у животу сваке мање или развијеније друштвене заједнице. Својим чарима и лепршавошћу, својом младошћу и љепотом, спорт окупља милионе људи. Спорт има више присталица него било која политичка партија или религија нашег

доба и овог свијета. Веома је велики број оних које спорт окупља како на Истоку и Западу, тако и на Сјеверу и Југу наше Планете. У њему људи траже како релаксацију, одмор и забаву, симболику и моћ, разоноду и задовољство, тако и основу за агресију и милитантност. Али данашњи спорт није више онај стари, добри спорт као што је то некада био када није био прожет идеологијом или политиком, девијантним понашањем, агресијом и насиљем. У њега су данас продрла нека друга искуства ношена духом индустријализма, бирократизма и комерцијализма, доминације и манипулације. Некада су се спортом бавили људи из љубави и задовољства, спорт их је оплемењивао, надахњивао и испуњавао филантропијом, добротом, племенитошћу и пажљивошћу. Данас је спорт нешто друго...

ЛИТЕРАТУРА

1. Булоњ И. П., *Олимпијски дух Пјера де Кубертена*, Београд, "Нова књига", 1984.
2. Вејновић Д., *Социологија спорта*, Бања Лука, 2006.
3. Врцан С., *Спорт и насиље данас у нас*, Загреб, "Напријед", 1990.
4. Дундјеровић Р., *Психологија спорта*, Бања Лука, 1999.
5. Звонаревић М., *Социјална психологија*, Загреб, "Школска књига", 1976.
6. Кајоа Р., *Игре и људи*, Београд, "Нолит", 1965.
7. Ковачевић Б., *Социологија спорта*, Бања Лука, 2000.
8. Коковић Д., *Друштво, насиље и спорт*, Нови Сад, 2010.
9. Коковић Д., *Социологија спорта*, Београд, 2002.
10. Коковић Д., *Спорт без игре*, Титоград, 1986.
11. Ле Бон Г., *Психологија гомила*, Загреб, 1989.
12. Лоренц К., *О агресивности*, Београд, "Вук Караџић", 1970.
13. Медвед Р., и др., *Спортска медицина*, Загреб, 1987.
14. Ољача М., *Педагогија спорта*, Нови Сад, 1996.
15. *Психологија и спорт*, Београд, "Нолит", 1984.
16. Симоновић Љ., *Олимпијска подвала*, Београд, 1994.
17. Симоновић Љ., *Професионализам и/ли/ социјализам*, Београд, 1985.
18. Симоновић Љ., *Спорт, капитализам, деструкција*, Београд, 1995.
19. *Социологија спорта*, Београд, 1967.
20. Стојковић С., *Убија ли спорт*, Београд, "Филип Вишњић", 1989.
21. Стор Е., *Људска агресивност*, Београд, «Нолит», 1989.
22. Хавелка Н., Лазаревић Љ., *Спорт и личност*, Београд, 1981.

НАСИЉЕ У СПОРТУ И ОСЛОБАЂАЊЕ АГРЕСИВНИХ НАГОНА

Прегледни рад

УДК 343-59:796

проф. др Лазо Ристић

Факултет политичких наука, Универзитет у Бањој Луци

др Дејана Ристић-Смиљанић

Теслић

Апстракт: *Полазна тврдња у овом раду јесте да сви људи могу бити агресивни, јер је та особина урођена. Агресивност и с њом повезана насилна понашања су природне карактеристике човјека, те имају за појединце и групе важне функције. Човјекова урођена агресивност је сврсисходна, она је у служби живота. У том смислу, може се говорити о конструктивној агресиви, која није повезана са субјективним непријатељством. Међутим, деструктивна агресивност повезана је са насиљем, свјесним непријатељством и рушилачким тежњама. Ради бољег означавања, ову агресивију обично називамо насиљем.*

У савременом друштву, кључни проблем је како да се жеља за агресивном „испразни“, а да не постане деструктивна. Посебан проблем је то што свако има другачију представу о граници између конструктивне и деструктивне агресивности. То се најбоље види на примјеру спортске активности. Агресивност у спорту је најдјелотворнији начин за пречишћавајуће ослобађање агресивних нагона. Међутим, и овдје постоје опасности да агресивност добије облик деструктивног насиља, те је, из тих разлога, увијек актуелан проблем обезбјеђења спортских догађаја и спречавања насиља.

Кључне ријечи: *агресивност, конструктивна агресивност, деструктивна агресивност, насиље, нагони, спорт, омладина.*

Abstract: *Starting the claim in this paper is that all people can be aggressive, because that feature is inherent. Aggression, accompanied by violent behavior, is linked to the natural characteristics of man, and it is important for individuals*

and groups. Man's innate aggression is purposeful; it is in the service of life. In this sense, one can speak of constructive aggression, which is not associated with subjective hostility. However, destructive aggression is associated with violence, hostility and deliberate destructive tendencies. For an easier recognition, this type of aggression is usually called violence.

In contemporary society, the key problem is how to "empty" the desire for aggression without making it destructive. A particular problem is that everyone has a different idea about the boundary between constructive and destructive aggression. This is best illustrated by the example of sports. Aggression in sports is the most effective way of refining the release of aggressive impulses. However, here there are also dangers of aggression taking the form of destructive violence, and, for this reason, it is always the top issue of securing sporting events and prevention of violence.

Key words: *aggression, constructive aggression, destructive aggression, violence, urges, sport, youth.*

Агресија је предмет проучавања многих научних дисциплина. Свака од тих дисциплина доприноси бољем упознавању са овом појавом, карактеристичном за све људе. Поједини аутори теорија агресивности придају већи значај наследним факторима у настанку агресивности, неки учењу, неки наглашавају значај фрустрације, а многи од њих преувеличавају утицај социјалних фактора. Већини теорија заједничко је да су једностране, јер истичући значај једних фактора о настанку агресије запостављају друге, не мање важне теорије. Агресија је, прије свега, резултат биолошких и психичких фактора, али и резултат међусобних супротстављања човјекових егзистенцијалних потреба у условима околине која окружује човјека и која условљава осјећај незадовољства, безличности и изолације. Дакле, агресија се не може објаснити само као плод нагонских диспозиција, које су дио човјековог бића. У сваком објашњењу агресије мора се узети у обзир социјални контекст. Човјек се увијек суочава са баријерама материјалне и социјалне природе, а оне ремете социјалне интеракције и могу бити базични извор агресивног понашања.

Човјек је увијек усмјерен ка свом циљу. Међутим, када се њему онемогући да дође до свог циља, он постаје напет, узнемирен, незадовољан и са таквим унутрашњим осјећањем манифестује одређену агресивну активност. Ситуација се погоршава када се има у виду да човјек нема граница у постављању својих циљева. Зато би се могло рећи да је он најагресивније биће. Историјски развитак није ријешао проблем агресивности људског бића, што се види по томе да богата и моћна друштва нису успјела смањити своју агресивност, већ су је повећала. То је разлог да се разматра друштвена организација као детерминанта агресивних тенденција, јер она може бити извор агресије, односно разлог због којег није савладан примитивни механизам људског понашања, који је у контрадикцији са вишим формама људског понашања. Насиље је најнижи облик рјешавања проблема, облик

којим се проблеми рјешавају пречицом. Пречице не користе само они који су моћни. То се најбоље види код дјеце која се осјећају слаба и несигурна, угрожена од других. Ова дјеца, врло често, прибјегавају насилном рјешавању својих проблема. Исто тако, свако држање човјека у покорничком положају спутава његов дух и живот, угрожава његову слободу па он добија нагон да прибјегне насилничком понашању. У таквим случајевима треба говорити о насилности као о нечему што је природно да се човјек брани. Наравно, то природно активирала је постојећа ситуација, односно човјеку вањски фактори. Овај вањски фактор посебно условљава дезоријентисаност омладине и посезање за насиљем, као средством за остварење својих интереса. Тако, насиље све више добија карактер „нормалног“ начина рјешавања конфликтних ситуација. Разумије се, ова стварност има реперкусије у области спорта.

Код нас је озбиљна забринутост за видљиве „тамне стране спорта“ привукла пажњу тек деведесетих година прошлог вијека. Тада је постало видљиво да насиље у спорту није везано само за хулиганизам спортских навијача. Постало је очигледно да је насиље у спорту знатно више везано за бројне друге суптилније облике насиља, који су се учврстили у спортским срединама. Такве појаве не одговарају природи спортских активности. Спортска активност је, по правилу, повезана са уживањем, забавом, задовољством, учењем вриједних животних вјештина. Спортске средине су мјесто за позитивна искуства, учење и здраво одрастање.

ПОЈАМ АГРЕСИЈЕ И НАСИЉА

Термин *агресија* долази из латинског језика (*agrredi*) и значи *прићи* нечему – у смислу напасти, изложити се неком изазову. Агресија значи и започети нешто, прионути на нешто, одупријети се запрекама. Вујаклија наводи да је агресија (л. *aggressio*) *напад, нападање, кидисање; насртљивост, наметљивост, кидисавост; приступ*. По Вујаклији бити агресиван (л. *aggressivus*) значи *насртљив, налетљив, кидисав, који кидише, склон да напада, нападан*. Насупрот овој ријечи, регресија (*regredi*) значи *кретати се уназад*. Од изворног значења термина агресија изводи се значење које се користи у акцији, у смислу да се ближе приђе и изненада нападне. Напад се не мора односити на некога другог (деструкција), јер може бити и *напад према самом себи (аутодеструкција)*, а такође може бити и *облик одбране*. Терминолошке тешкоће настају зато што се ријеч *агресија* користи у веома растегљивом значењу. Тако се агресија често изједначава са насиљем. Насиље јесте агресија, али као њен најоштрији и најгрубљи облик. Овдје је потребно терминолошко разврставање по општости. Термин агресија је најопштији. Зато је свако насиље агресија, а свака агресија не мора бити насиље. За нашу анализу битно је разликовати агресивност као самостални мотив (који се користи да би се дошло до одређеног циља) од агресивности као

реакције на фрустрацију, ометање или осујећење потреба (овај облик агресије је нормална, урођена реакција на фрустрацију).

Дакле, у кориштењу термина агресивност и насиље у спорту влада конфузија, јер се они често употребљавају као синоними. Такође, често се не уочава разлика између агресивног и асертивног понашања. Асертивно понашање у спорту подразумева чврсту, одлучну и снажну игру у којој играчи користе дозвољена средства да би дошли до циља. Као таква, асертивност је битна компонента спортског успјеха.

НАГОН ЗА АГРЕСИЈОМ И ЊЕНО ПРАЖЊЕЊЕ

У савременом друштву постоји проблем да се жеља за агресијом „испразни“, а да не постане деструктивна. Посебан проблем је то што свако има другачију представу о граници између конструктивне и деструктивне агресије. То се најбоље види на примјеру спортске активности. Агресивност у спорту је најдјелотворнији начин за пречишћавајуће ослобађање агресивних нагона. Међутим, и овдје постоје опасности да агресија добије облик деструктивног насиља, те је, из тих разлога, увијек актуелан проблем обезбјеђења спортских догађаја и спречавања насиља.

Многи теоретичари тврде да насиља на спортским борилиштима нису условљена друштвеним односима, већ се ради о испољавању агресије која је човјеку урођена. Ту се не може ништа учинити изузев сузбијања агресије путем институционализоване репресије. Истовремено, спортска борилишта регуларно дају „одушак“ агресивним потребама. У том смислу, спорт има изузетно важну улогу у друштву. Ту се задовољавају агресивне нагони, а да се при томе не угрожава друштвени поредак. Тако се на стадионима постиже пречишћавајуће ослобађање агресивних нагона. Међутим, пошто је у спорту наглашено осјећање супарништва то може да доведе до насиља и непоштовања правила играња и нормалног понашања на трибинама. Навијачи увијек желе да виде свој тим као побједника и врло лако посежу за насиљем. Тако се насиље све више прихвата као „нормална“ појава, а стадиони постају школе насиља.

Девијантно понашање у спорту отвара проблем запостављања игре. У фокус пажње данашњег спорта поставља се као основни проблем побиједити по сваку цијену. Да би се то постигло употребљавају се разна средства која доводе у питање истинску игру. Игра је у другом плану, а побједа тражи агресивни и насилнички пут. Спортска активност по својој природи припада слободном времену, али она очигледно може бити и мукотрпан рад преко кога се обављају друштвени, економски и политички послови. У таквом спорту губе се изворне особине игре, као што су: радост, занос, осјећајност, природност. „Агресивност спорта, дакле, потиче из друштвене структуре у којој се, по владајућем поретку вриједности, организује и стимулише одговарајући спорт, а који подстиче биолошку природу и психу човјека да се

бори и надјача противника и тако долази до жељеног резултата, и у психолошкој жестини и усхићености задовољи своје страсти (прије свега материјалне интересе и страсти славе)“ (Божовић, 2007: 101). Наравно, ово важи, прије свега, за врхунски спорт. Али није такав цјелокупан спорт. Његова масовност указује да није довољно на спорт гледати само као такмичење и као бизнис. Bitно је фокусирати пажњу на чињеницу да се нагомилана енергија код спортиста празни кроз агресивну игру, а исто тако и код навијача празни се нагомилано незадовољство условљено свакодневним ситуацијама. Дакле, то је нешто што је природно. Управо то може бити циљано, али ради одржавања поретка. Тада настају разлози да се за агресију и насиље могу отворити сви вентили. Према томе, поред аутентичне функције спорта јављају се још двије: спортски бизнис и спорт као чувар поретка.

Функције спорта указују да су два питања од посебног значаја за наше разматрање. Прво питање је колико су агресивне радње ствар нагона, а друго да ли су оне више везане за појединце или групу или друштвену организацију. Нагон је свакако нужан услов за агресију. То је нешто што постоји у људској природи. Ријеч је о лучењу адреналина, усљед чега човјек постаје агресиван. Наравно, битно је питање шта ће условити ово лучење адреналина, а онда и питање објекта у који ће се „муниција“ испуцати. Дакле, суочавамо се са проблемом ослобађања агресивних нагона, који су се појавили код људи у склопу спортске активности. Овај проблем различито се манифестује код различитих спортских дисциплина. Тако, у различитим дисциплинама спорт се различито манифестује као игра. Неки спортови уопште нису игра. На примјер, бокс није игра. Бокс је намјера једне особе да у што краћем року озлиједи другу особу са циљем онеспособљавања за даље такмичење. Ова спортска дисциплина је одраз свега што је добро и лоше у човјеку. Жеља за побједом, жеља за насиљем овдје је насупрот љепоти покрета чврстоћи мишића и мирноћи ума. У боксу се зна да ће се прије или касније примити ударац и зато се мора одговорити својим ударцем. Да би се примио ударац потребна је храброст, а да би се вратио треба бити агресиван. У оваквој ситуацији страх је природна појава. Страх је инстинктивна реакција на пријетећу ситуацију у којој се реагује на један од два начина: борба или бјежање. У оба случаја страх је гориво за наступајућу активност. Страх пумпа адреналин у све дијелове тијела чинећи мишиће јачим, тијело чвршћим, реакције бржим, смањујући осјећај на бол.

Човјеком не управљају само нагони, јер се он својом самосвјешћу и способношћу имажинације разликује од најразвијенијих животиња. Његово васпитање, учење и услови у којима живи, као и фрустрације и конфликти са којима се у животу среће, утичу на испољавање агресивности. Али, човјек није пуки производ друштва, он има и разум и може да мијења друштво и да га прилагођава својим потребама. То је дугачак пут, али није немогућ. Уколико је тачно да је потискивање агресије штетно и да њено неиспољавање према другима изазива аутоагресију, онда је треба испољити, али на такав

начин да не повриједимо ни себе ни друге. Ако неко осећа да мора испољити агресивност он то не мора учинити на друштвено неприхватљив начин.

Дакле, агресивно понашање није увијек негативно, односно постоји и позитивна агресивност. Посматрано у контексту различитих реалних животних ситуација, агресивно понашање је често не само друштвено оправдано него и нужно. Човјек који је бранећи себе и своју породицу од разбојника употребио ватрено оружје, полицајац који је убио терористу који пуца на недужне пролазнике, жена која је бранећи се од покушаја силовања употребила сузавац и слични примјери истичу ситуације у којима је испољавање агресивног понашања било и нужно и корисно. Схватање корисности агресије у свакодневном животу може нам помоћи у схватању агресивног понашања у боксу који је изразито насилан спорт. Из свега недвојбено слиједи да на данашњем ступњу развоја цивилизације и друштва, агресивно понашање представља понекад нужан и користан, дакле и оправдан облик понашања.

ОБЛИЦИ АГРЕСИВНОГ ПОНАШАЊА У СПОРТУ

Нико није отпоран на насиље. Сви људи су способни за агресивне реакције. У свакодневном животу постоје три могућа начина како можемо реаговати. Први начин је пасивно реаговање, односно повлачење, неизражавање властитих осећања, одустајање од својих жеља које могу бити у супротности са захтјевима и интересима околине. Овакав начин реаговања, дугорочно гледано, штетан је и самопоражавајући из разлога што доводи до фрустрације, осећања беспомоћности, бијеса на себе и посљедично смањења самопоуздања и вјере у себе.

За разлику од пасивног начина реаговања, друга крајност представља агресивно реаговање. Као и пасивно, агресивно реаговање дугорочно гледано је самопоражавајуће. Особа која агресивно реагује је склона да друге људе вријеђа, напада (вербално или физички), манипулише, обезвређује, критикује и понижава. Агресивно понашање карактерише заузимање за сопствене интересе на врло директан начин, али и истовремено непризнавање туђих права. Особе које наступају агресивно, изражавају врло јаке емоције и то вичући, псујући и користећи гестове које вријеђају. У таквим ситуацијама често долази и до физичких обрачуна. Агресивна особа оваквим понашањем може постићи своје циљеве, али не дугорочно. Наиме, након неког времена оштећена особа ће покушати да се освети, што води у нови и дубљи сукоб. У исто вријеме, агресивна особа је најчешће перципирана као недовољно зрела особа. Потпуна супротност оваквом изражавању интереса је субмисивно понашање. Карактерише га избјегавање директне комуникације и сакривање правих проблема. Субмисивне особе никада не започињу разговоре прве, то јест, увијек реагују на нечије захтјеве и жеље. Субмисивност не треба упоређивати са пасивношћу, иако има неких слич-

ности. Наиме, пасивно понашање пожељно је у неким ситуацијама, док је субмисивно понашање апсолутно неприхватљиво у свим видовима комуникације. То показује и резултат субмисивног понашања - проблем или конфликт успева се одстранити на кратко раздобље, док дугорочно субмисивна особа губи самопоуздање и постаје веома фрустрирана.

Трећи начин реаговања представља асертивно реаговање. Асертивно реаговање подразумева склоност да се изразе своја осјећања, искажу жеље, ставови и циљеви, али на начин који не угрожава и не повређује друге људе. Само ова врста реаговања представља здрав, самопомажући стил понашања у социјалним интеракцијама. Асертивно изражавање жеља и тражење од других не подразумева наметање и постављање апсолутистичких захтијева другим људима (што је одлика агресивног реаговања). Асертивност је способност или вјештина особе да се заузме за себе и да ефикасно испуњава сопствене потребе. То је врста понашања у којем особа активно напредује према свом циљу и сама предузима кораке за његово остварење, за разлику од пасивног понашања у којем је особа неактиван објект који реагује на ситуације које му живот намеће. Асертивна особа „кроји“ своју судбину и управља својим животом, без обзира о ком се аспекту живота ради (посао, међуљудски односи, блиске везе, родитељство). У спорту такође постоје три могућа начина како се може реаговати. Али постоје специфичности код спортских дисциплина. Наиме, спортови се разликују по агресивности. Постоје три категорије у које би се могла сврстати агресивна понашања у спорту:

- **асертивно понашање које** претпоставља употребу вербалне и физичке снаге у настојању да се оствари циљ, али нема намјере да се озлиједи противник,
- **инструментална агесија** може укључивати намјерно наношење озледе противнику, да би се остварио задани циљ,
- **хостилна агесија** окарактерисана је као наношење повреде и бола противнику, без могућности разумног оправдања.

Дакле, аутентично спортско понашање је само асертивно. Друга понашања условљавају девијације у спорту. Постоји мноштво девијантних облика понашања у спорту и око спорта. У нашем времену посебно је упадљиво насилничко понашање публике на спортским утакмицама. Проучавање понашања гледалаца, интеракције између играча и навијача је дио проучавања колективног понашања. Када се појединац нађе у маси он може постати као зрно пијеска које вјетар носи куда хоће. Када је ријеч о публици треба имати на уму **идентификацију**. Тако се навијачи идентификују са клубом, а сваки други клуб, као и његови навијачи, су њихови противници. Приликом идентификације, клуб, репрезентација и слично постаје дио идентитета појединца. Напад на њих је и напад на појединца, неправда нанесена њима је и неправда нанесена појединцу, ако изгубе они изгубио је и појединац. Али, ти појединци чине масу. Када масу чине појединци истог иденти-

тета, онда је тешко замислити да би неко могао владати масом супротстављајући се појединачним идентитетима.

Посебан облик насиља је оно које се односи на насиље над спортистима. Насилничко понашање над спортистима може да долази од публике, играча једног тима према играчима другог тима, играча према судијама, судија према играчима, тренера према спортистима. Посебно је важно нагласити да учестала допинг контрола угрожава организам спортиста. Да би се постигао резултат користе се витаминске инјекције, средства за умирење, локални анестетици и др. Врло често психичка припрема спортиста, као мотивација за постизање жељеног резултата, представља „психички допинг“.

Без обзира на девијантне облике понашања спорт увијек има улогу у превенцији асоцијалног понашања људи, а посебно омладине. Зато је његовање спорта од посебног друштвеног значаја. То нимало не умањује значај спорта, зато што се у тој области дешава насиље. Не могу се посматрати догађаји везани за насиље на спортским теренима, изван друштвеног контекста и онога што је друштво спремно толерисати. Друштвени контекст је детерминанта ескалације насиља у спорту тако да оно постаје један од основних примарних проблема сваког друштва. Свакодневно се говори о насиљу публике, насиљу на спортском терену, насиљу родитеља и тренера над дјецом спортистима, насиљу над спортским судијама, насиљу над спортским новинарима итд. Посебно узнемирава тихо насиље великих економских и политичких сила. Спорт је постао профитабилан бизнис у свијету и снажан инструмент политичке манипулације.

ДРУШТВЕНЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ АГРЕСИВНОСТИ КОД ОМЛАДИНЕ

До сада се наша анализа претежно фокусирала на агресивност појединаца. Међутим, агресивност појединаца може се преносити на друштвену организацију или друштвену групу. Осим тога, групни живот погодује агресивном понашању појединаца. Вјероватно да у групи појединац нема разлога да кочи агресивне нагоне, односно мања је вјероватноћа блокирања нагона. У том смислу спортска екипа је, са организованим навијачким групама, врло погодна за испољавање агресивног понашања појединаца, па се често користи као инструмент за постизање других циљева који немају везе са спортом. Један од тих циљева може бити ослобађање (пражњење) агресивних нагона ради очувања поретка. Такође може бити и стимулисање агресивних нагона ради рушења поретка. У сваком случају, ријеч је о инструментализацији спорта. Све зависи од конкретне ситуације. На примјер, ситуацији каква је наша одговарало би ослобађање агресивних нагона ради очувања поретка, односно функција пражњења агресивних нагона, да се не би испољавали на улицама и слично.

У овом контексту важно је обратити пажњу на друштвене организације које су везане за спортска такмичења. Оне могу бити главни инспиратори

агресивног понашања спортиста. Такође могу бити главни инспиратори агресиивног понашања публике. Тако су спортисти и публика постали инструменти агресиивног понашања. Међутим, спортске организације не дјелују изван друштвеног контекста. Оне су, у ствари, продужена рука моћних друштвених организација у оквиру друштва као цјелине. Овај момент је битан за објашњење чињенице да је насиље постало општа особина савремених друштава. Наравно, насиље у професионалном масовном спорту највише је наглашено, пошто су његови инспиратори моћне економске и политичке организације. Зато „насиље у спорту и око спорта представља појаву коју није у стању да избегне ниједно савремено друштво. Може се говорити само о различитим облицима и сходно томе различитом интензитету његовог испољавања“ (Пушић, 2001:85). Дакле агресиивност у спорту је директно везана за стратегију освајања свих простора људске егзистенције у друштву. Посљедица овог стања је да се насилним методама осваја успјех у спорту.

Дакле, спортска игра претвара се у агресиивну борбу за резултат, а у све се укључује и публика. Наравно, публика нема никакве материјалне користи од употребе ових средстава ради постизања жељених резултата у спортској игри. Она жели да доживи сласт побједе. Осим тога публика је дошла у арену гдје може испољавати нагомилану агресиивност. Међутим, овдје се јавља велика опасност, пошто нагомилана и потиснута агресија може експлодирати у најсуровије облике насиља. Али, то се ријетко дешава уколико није унапријед планирано, односно уколико није постојала таква тежња и опсежне активности да се тако нешто деси. За ту сврху најчешће се рачуна на младе генерације, пошто се код њих лако испољава агресиивност као одговор на недовољно задовољене потребе. Младе генерације су комплексне друштвене конгломерације чији многи слојеви у реалном животу не задовољавају на прави начин неке основне потребе и онда лако долази до испољавања најекстремнијих облика насиља. Код социолога постоји висок степен сагласности да су млади специфична друштвена група. Међутим, када се наводе карактеристике ове групе, онда су присутне значајне разлике код теоретичара. Многе теоријске тешкоће могу бити превазиђене, ако се прави разлика појмова „млади“ и „омладина“. Ову разлику одредила је Анђелка Милић.¹ Истицање разлике значајно је зато што се разграничавају биолошки и друштвени чиниоци код диференцирања омладине као специфичне друштвене групе. Када се употреби термин „млади“ мисли се на скуп особа које се налазе у специфичној фази животног циклуса. Кроз ову фазу пролази свака људска јединка. У том смислу млади су универзална појава за све појединце у свим друштвима. Појам „омладине“ означава специфично историјско одређење младих. Овим појмом младе особе се друштвено дефинишу, смјештају се у друштвени простор, гдје се друштвено регулише и усмјерава процес њиховог сазријевања. Настанак омладине у том смислу, ве-

¹ Погледати: Милић, А. (1987): Загонетка омладине. Београд: ЦИД, Загреб: АДИС

зује се за капиталистички друштвени поредак.² Омладина је, као констативни дио младе генерације, једна дифузна друштвена група. Изнутра је подијељена линијама које раздвајају друштво. Међутим, споља је веома подложна идеологизацији и манипулацији. Ипак, омладина је релативно јединствена и специфична друштвена група, која има елементе свих других друштвених група. Наравно, омладина се истовремено и разликује од других друштвених група. Најважнија обиљежја омладине везана су за радно-економски положај, маргинални политички положај и улогу, потребу за учествовањем и признавањем, идејни профил младих и, на крају, генерацијско структурирање младих. Највећи дио младих нема дјелатност са својствима рада, који се директно награђује и тако им пружа економску самосталност. Њихова дјелатност своди се на образовање и помоћ у кући. Велики број завршио је образовање, али је незапослен. Они који су запослени самим тиме постепено улазе у свијет одраслих. Али, и прије уласка у свијет одраслих млади имају захтјев за учествовањем и боре се да буду признати. У тој борби они посједују велику енергију и она увијек има циљ да млади буду једнаки са другима. Борба младих везана је и са њиховим идеолошким профилем. Он се у крајњој линији своди на приклањање промјенама. Прилагођавање младих није њихова суштинска карактеристика, па ако се то и догађа биће то, углавном, у времену када се улази у свијет одраслих. Наравно, омладину увијек не карактерише прогресивност, јер је ипак споља подложна манипулацији. Без обзира на ову околност, као одлике идеолошког профила омладине истичу се пријатељство, поштење, љубав, знање, праведност. Постојање различитих идеолошких профила указује да је за омладину као друштвену групу, карактеристично и генерацијско структурирање, које је секундарни вид социјалне стратификације. О структурирању младих може се говорити и у другом смислу (ученици, студенти, градска омладина, сеоска омладина итд).

Основни проблем за омладину у нашем друштву је раст незапослености, што битно успорава њихово социо-економско осамостаљивање. Дакле, млади се све више задржавају у зависном положају. Разумије се, то негативно утиче на укључивање младих у јавне сфере, посебно у политику. Тако се млади знатно потискују од мјеста одлучивања, без обзира што су им начелно призната сва грађанска права. Млади се све више у поодмаклом младалачком добу припремају за зрело доба, уз прећутну тежњу да се не уплићу у

2 Више о феномену младих погледати у студијама: Brake, M. (1984): *Sociologija mladinske kulture in mladinskih subkultur*. Ljubljana, KRT; Erikson, E. – ed. (1965) *The Challenge of Youth*. New York: Anchor Books; Gillis, J. R. (1974): *Youth and History*. New York, London: Academic Press; Mannheim, K. (1972): *The problem of generation*, in Mannheim, K.: *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul; Manning, P. T., Truzzi, M. – eds. (1972): *Youth and Sociology*. New Jersey: Prentice Hall; Mays, J. B. (1965): *The Young Pretendens*. New York: Schocken Books; Musgrove, F. (1965): *Youth and the Social Order*, Bloomington, London: Indiana University Press; Милић, А. (1987): *Загонетка омладине*, Београд, Загреб: ЦИДИД/ИДИС; Обрадовић, В. (1987): *Друштвени положај омладине*. Београд, Загреб: ЦИДИД/ИДИС; Rosenmayr, L. (1979): *Youth and Society*. *Current Sociology* 27(2/3): 7-128; Ule, M. (1987): *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

важне друштвене послове. Они на такву ситуацију реагују на разне начине. Један од начина реаговања је повлачење у засебне субкултурне обрасце живљења и релативно непроблематично прилагођавање датом друштвеном контексту. Досадашња истраживања³, показала су да код младих опада потреба за друштвеним ангажовањем и да постоје разлози за постављање хипотезе о присуству наученог неактивизма код младих. Постоји и другачије реаговање младих на постојећу ситуацију. То је реаговање отвореним бунтом и манифестовање различитих облика девијантног понашања. Сви наведени облици значе да се велики број младих дистанцира од свијета одраслих, а то има за последицу успоравање процеса њиховог друштвеног интегрисања. Убрзавање процеса друштвеног интегрисања младих битно је не само ради њихових будућих, него и садашњих потенцијала. Савремена друштва заинтересована су за младу генерацију, као ону која ће донијети промјене нужне за друштвено прилагођавање све динамичнијем свијету. У нашој друштвеној ситуацији млада генерација не може наслиједити друштвену заоставштину старе генерације и нужно је упућена на радикалне друштвене промјене. Они су друштвена група која је посебно пријемљива за нове идеје и услове. Супротно младој генерацији, старе генерације јако ће споро мијењати оно што су некада градили са највећим полетом.

Млади су постали општи оквир социјализације за живот у модерном друштву. Процеси социјализације одвијају се у интеракцији међу младима. Наравно, то не значи да не постоји интеракција са одраслима и родитељима, али ова интеракција нема кључни значај. Процес социјализације добија специфичне карактеристике у животном добу када настаје раскорак између физичке и психичке зрелости младих људи и њихове социјалне несамосталности и зависности. То је доба између пубертета и званичног стицања пунољетности. Карактерише га најинтензивније социјално прилагођавање, као и отпор младих постојећим институцијама у које треба да се укључе. Овај отпор постаје јачи уколико се продужава статус економске и социјалне зависности младих људи, а врло често пропраћен је фрустрацијама

3 Погледати у студијама: Ђурашиновић, П. и сарадници (2007). Перспективе младих у Републици Српској. Бања Лука: Правни факултет; Милосављевић, Б., Душанић, С., Дробац, М., Турјачанин, В. и Зечевић, И. (2005). Проблеми и потребе младих града Бања Лука. Бања Лука: Друштво психолога Републике Српске; Ђурашиновић, П., Бранковић, Д. и Ристић, Л. (2008). Млади и вриједности у локалној заједници, Бања Лука: Институт за филозофију и друштвена истраживања, Филозофски факултет; Душанић, С. (2007). Религиозна оријентација и научена беспомоћност адолесцената. Бања Лука: Центар за културни и социјални опоравак; Савић, Ј., Милосављевић, Б., Бранковић, Д., Димитријевић, С. и Ђурашиновић, П. (2003): Млади Републике Српске (БиХ) на почетку XXI вијека. Бања Лука: Филозофски факултет и НВО Здравом да сте; Савић, Ј. (2000): Активност и мотивација. Бања Лука: Арт принт; Савић, Ј. и сарадници (2000): Траума и депресивност адолесцената након рата, у *Дјеца у рату и послје рата*. Бања Лука: Филозофски факултет; Савић, Ј., Милосављевић, Б. и Димитријевић, С. (2002): Мишљења и ставови младих РС о себи и будућности. Бања Лука: Филозофски факултет; Шијаковић, И. (2004). Животна тескоба и вредносни профил младих у Републици Српској, *Социолошки годишњак* бр. 1; Чекрлија, Б., Турјачанин, В. и Пухало, С. (2004), Друштвене оријентације младих. Бања Лука: Национални институт за борбу против наркоманије.

и кризама. Зато су млади врло погодни за испољавање агресивности у спорту, а из претходног излагања да се закључити да агресивност младих у спорту много више зависи од друштвених околности, него од самог спорта као посебне активности. Моћне друштвене силе снажно утичу на спортска такмичења, а посебно она из којих произилази насиље у спортским догађајима.

Човјек је биће које по својим нагонским својствима може се агресивно односити према другима. Он може према ближњем да задовољи своју агресију, чак и да га убије. Фројд истиче да се агресија обично хвата за неку провокацију, а може се ставити и у службу неке замисли. Циљ се по правилу треба постићи блажим средствима. Међутим, уколико таква средства нису довољна, онда се не преза ни од свирепе агресије. Тада се потискују духовне контрасиле које обуздавају агресију. Овдје се морамо задржати на духовним силама које обуздавају агресију. Ријеч је о култури, још прецизније физичкој култури. Физичка култура по својој природи искључује непријатељство. Међутим, не искључује супарништво и такмичење. Проблеми настају зато што „спортске активности често постају повољан полигон да се из супарништва експонирају као облици непријатељства и насиља“ (Божовић, 2007: 105). Физичка култура је компензација од могућих облика агресије. За омладину она је од посебног значаја зато што доприноси њиховој психичкој стабилности. Ово је посебно значајно у кризним временима за одржавање поретка. Друштво тада ове агресивне појаве сматра неким обликом „вентила сигурности“ за ослобађање агресије. То је много мање опасно за друштво, него да се агресија испољава на улицама, гдје се испољава против владајућег поретка. Зато су спортска борилишта добро дошла да фрустрирани људи испољавају своје навијачке страсти и усмјеравају их у разне облике агресије. Дакле, насиље у спорту није независно од друштва, односно није га могуће посматрати изван контекста друштвеног насиља уопште.

ЗАКЉУЧАК

Агресија се не може објаснити само као плод нагонских диспозиција, које су дио човјековог бића. У сваком објашњењу агресије мора се узети у обзир социјални контекст, као детерминанта агресије. Човјекова урођена агресивност је сврсисходна и, по правилу, конструктивна, те није повезана са субјективним непријатељством. Међутим, деструктивна агресија повезана је са насиљем, свјесним непријатељством и рушилачким тежњама.

У савременом друштву постоји проблем да се жеља за агресијом „испразни“ а да не постане деструктивна. Агресивност у спорту је најдјелотворнији начин за пречишћавајуће ослобађање агресивних нагона. Међутим, и овдје постоје опасности да агресија добије облик деструктивног насиља, те је, из тих разлога, увијек актуелан проблем обезбјеђења спортских догађаја и спречавања насиља. Без обзира на девијантне облике понашања спорт увијек има улогу у превенцији асоцијалног понашања људи, а посебно омла-

дине. Зато је његовање спорта од посебног друштвеног значаја. Значај спорта не умањује чињеница што се у овој области дешава насиље. Не могу се посматрати догађаји, везани за насиље на спортским теренима, изван друштвеног контекста и онога што је друштво спремно толерисати. Друштвени контекст је детерминанта ескалације насиља у спорту тако да оно постаје један од основних примарних проблема сваког друштва. Свакодневно се говори о насиљу публике, насиљу на спортском терену, насиљу родитеља и тренера над дјецом спортистима, насиљу над спортским судијама, насиљу над спортским новинарима итд. Посебно узнемирава тихо насиље великих економских и политичких сила. Спорт је постао профитабилан бизнис у свијету и снажан инструмент политичке манипулације.

ЛИТЕРАТУРА

1. Барић, Р. (2005). Мотивацијска клима у спортској екипи: ситуацијске и диспозицијске детерминанте. *Друштвена истраживања*, 14: 4-5, 783-807.
2. Фромм, Е. (1973). *Анатомија људске деструктивности*. Загреб: Напријед
3. Божовић, Р. (2007). Агресија и насиље у спорту, *Социолошка Луча И/2*, 100-112
4. Врцан, С. (1990). *Спорт и насиље*. Загреб: Напријед.
5. Коковић, Д. (1986). *Спорт без игре*, Титоград: Универзитетска реч.
6. Куљић, Р., Коковић, Д. (2009). *Друштво и спорт*. Нови Сад: Old commerce.
7. Маркузе, Х. (1968). *Човјек једне димензије*. Сарајево: Веселин Маслеша.
8. Пушић, Љ. (2001). *Урбано окружење и насиље у спорту*. Бања Лука: *Дефендологија, ИВ/10*
9. Ристић, Л. (2006). *Друштвена моћ и глобализација насиља. Социолошки годишњак бр. 2.*
10. Ристић, Л. (2008). *Друштвени активизам младих. Годишњак за социологију бр. 4.*
11. Taylor, J. i Wilson, G. (2005). *Applying sport psychology: four perspectives*. USA: Human Kinetics.
12. Хорга, С. (1999). Утјецај тјелесног вјежбања на психичку добробит. У: Мишигој-Дураковић, М. и сур.: *Тјелесно вјежбање и здравље*, 267-275. Загреб: Графос.

КОРПОРАТИВНА ОДГОВОРНОСТ И КУЛТУРА ДРУШТВЕНЕ ДИМЕНЗИЈЕ НАСИЉА У СПОРТУ

Прегледни рад

УДК 005.25:[343.59:796]

академик проф. др Сокол Соколовић

Универзитет Мегатренд, Београд

мр Сандра Сантрач

Urban Logic Centar - Центар за развој културе и друштва знања, Бањалука

мр Сандра Соколовић, асистент

Факултет за културу и медије, Београд

Апстракт: *Циљ овог рада јесте указати на пораст утицаја корпорација и њихових интеракција на друштво, а с тим и њиховог утицаја на спорт. Овај рад садржи неке теоретске и практичне аспекте модерног приступа управљања корпорацијама и жеље корпорација да сличним моделом управљају спортским догађајима.*

Постоји снажан економски интерес корпорација за утицај у спорту који је успјешнији ако је у сарадњи са политичким елитама. Наведене везе омогућују да се на површини појаве главни актери који владају модерним и популарним спортом, као што је фудбал у циљу економских и политичких интереса.

Свијет спорта подијељен је између оних који стварно помичу границе размишљања и оних који мисле да раде нешто ново, али у стварности представљају стари начин размишљања.

Спорт, као феномен, много је сложенији и они који су у свијету спорта морају напорно радити да би инкорпорирали нове перспективе на постојеће стање.

Модерно и иновативно пословање је тренд корпорација, са жељом да се могу јавно видјети њихове маркетиншке поруке на спортским теренима, углавном у свијету фудбала. То значи да корпорација мора бити одговорна на неки начин за своје дјеловање у друштву, јер корпорације тим добијају извјесну политичку и економску корист.

Кључне ријечи: корпорације, одговорност, спорт, политика, друштво, економија.

Abstract: *The aim of this paper is to point to the rising influence of corporations on and their interaction with society, and their influence on sport. The paper contains some theoretical and practical aspects of modern approach of managing corporations and their desire to use a similar model to control sporting events.*

There is a strong economic interest of corporations to influence sports, which it more successful if it is associated with political elites. These connections result in the surface of the main actors that rule modern and popular sports, such as football, for economic and political goals.

The world of sports is divided among those who are truly pushing the boundaries of thought and those who think they are doing something new, but are really remnants of old socialism.

Sports, as a phenomenon, is much more complex and those who are in this business have to work harder to incorporate new perspectives into current projects.

Modern and innovative business is a corporational trend and corporations want the public to see their marketing message on the sports field, mainly in football, which means that a corporation must be in some way responsible for its actions in society, because corporations thus benefit both politically and economically.

Key words: *corporation, responsibility, sports, politics, society, economy.*

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Последњих двадесет година стручњаци за менаџмент након бројних научних истраживања, закључили су да се корпоративне организације понашају на начин које теорије увијек не могу објаснити. Ниједна теорија организационог дизајна није могла узети у обзир све варијабле које утичу на развој и понашање корпоративних организација.¹ Током истраживања, закључили смо да је један од занимљивих приступа анализи функционисања и друштвене одговорности корпоративних организација кориштење антрополошких принципа да би се сагледала корпоративна култура организације и њена друштвена одговорност. Истраживање на основама претпоставке и примјене антрополошког приступа у изучавању корпоративне организације, се показало кључно у вези сазнања да оне стварају своје сопствене друштвене системе.² Ти друштвени системи засновани су на подјели вриједности, митова, вјеровања, ритуала и образаца у односима руководства и запослених.³ Топ менаџмент корпорације се не задовољава само успјехом, процедурама и политиком компаније. Видљиво је њихово настојање и велика жеља у одвајању времена и профита на друштвену интеракцију у самој

1 Byrnes W. (2009): *Management and the Arts*, Burlington: Elsevier INC.

2 Byrnes W. (2009): *Management and the Arts*, Burlington: Elsevier INC.

3 Byrnes W. (2009): *Management and the Arts*, Burlington: Elsevier INC.

компанији која се последњих година преноси на интеракцију и утицај на шири друштвена дешавања приликом стварања нових норми и друштвених вриједности. Наведена интеракција у корпорацији посљедњих година под утицајем глобализације помаже да се ствара већ наведена корпоративна култура организације. Ширење правила друштвене интеракције и утицаја корпорација на шире друштво захтијева и њену одређену друштвену одговорност.

Све су учесталије одлуке лидера корпорација да већи дио времена користе за повећање могућности њихове афирмације у сферама којима медији посвећују велики дио пажње. То вријеме им омогућава стварање властитог имиџа, политичких веза, а с тим и моћи, у циљу веће акумулације капитала. Преко спорта и уплива у индустрије културе стварају све снажнију друштвену интеракцију чињеницом да корпорације пружају могућност оснивања одређених фондова. На тај начин, они ће скренути пажњу са ионако осиромашених државних фондова на спонзорство корпорација. Медији тим активностима посвећују значајну пажњу од које корпорације имају користи, подижући рејтинг у друштву, а што је важно међу интелектуалном елитом. Значај корпорација у друштву расте, јер спорт, умјетност и култура уопште имају сталну потребу за извором финансирања. Осиромашено друштво, изморено транзицијом и притиском глобализације постаје формално тржиште спорта и културе гдје је понуда већа од потражње.

КОРПОРАТИВНА ОДГОВОРНОСТ

Са порастом интереса корпорација за финансирање спорта, поготово уносног какав је фудбал и кошарка, побуђује се интерес јавности, а с тим и евентуално нових конзументата и клијената. Њихове спонзорске или донаторске активности изазивају одређену пажњу политичких елита, које су на власти или у опозицији. Политичке елите приближавањем успјешнијим спонзорима, добијају могућност веће пажње медија, пораст популарности, а с тим могућност софистицираног и прикривеног преношења одређених порука домаћој и иностраној јавности, политичким противницима или коалиционим партнерима. Корпорације имају велике маркетиншке користи од спонзорства спортских приредби и клубова, с обзиром да се на стадионима и дресовима играча налазе логотипи и маркетиншки натписи спонзора које преносе ТВ медији.

Остале гране умјетности, поготово из области дизајна, имају прилику утицати на визуелну културу, као и свој властити развој, осмишљајући дизајн лоба и натписа спонзора. Када се одреди тип саме корпорацијске структуре, одређују се сегменти који ће се најбоље уклапати у стратегију друштвене интеракције, најчешће у високо професионалним, профитабилним и масовним спортовима, поготово у сфери фудбала и кошарке. Под будним вођством и идејним рјешењима рекламних стручњака наведене жељене активности желе се саопштити веома захтјевним дизајнирањем.

Аспект дизајнирања програма корпорацијског спонзорисања одређених спортова има значајно полазиште у чињеници да је индустрија корпорацијског имица настала захваљујући индустрији дизајна.⁴ Редизајнирањем и прилагођавањем логотипа корпорација омогућује топ менаџменту да презентује компанију као низ дискретних огранака (вирус маркетинг), а не као један аморфни конгломерат, један систем за уграђивање нових аквизиција у структуру, нови стил дизајна и стратегију за њену примјену. Са наведеном стратегијом улоге дизајна у корпорацијско спонзорисање спорта, улога дизајна је примарна, јер у овим програмима поглед на дизајн је више од обичне бриге за естетику. Дизајн на пољу спорта постаје оружје корпорације и главно маркетиншко оруђе.⁵ Чињеница је да ТВ медији са спортских терена преносе визуелне поруке широком аудиторију који у задовољавајућем проценту захваљујући дизајну постају евентуални будући конзументи производа корпорације. Приједлози маркетиншких порука дефинишу компанију и њено пословање, стил компаније и препознатљив имиц с којим ствара значајну конкурентску предност. Маркетиншким порукама често најављују промјену властите корпорацијске структуре. За корпорацију је од великог значаја наведени начин саопштавања промјена у самој компанији, од менаџмента до производа. Поред раста профита се постиже могућност саопштавања одређених политичких порука, на захтјев појединих политичких елита, ако је то у већ наведеном обостраном интересу.

Иако се домен дизајна фокусира на умјетничку интерпретацију и експресију, сврхе и циљеве пројекта приликом организовања спортског догађаја, те његове искључиве димензије, комбинују се елементи развијени у свакој функционалној области у стварању позитивних доживљаја и сатисфакције догађаја.⁶

Спонзорски аранжмани корпорација завршавају не се захтјевом високог нивоа дизајна. Корпорација, поред наглашавања личног квалитета, идентитета и имица, има интерес промовисати квалитет и идентитет будућег спортског догађаја, тако да у колико се не ради о низу манифестација у оквиру једне спортске манифестације, сваки ангажман треба да добије свој сопствени, незамјењив изглед.

Активности корпорација постају осјетљиве за политичку елиту, као и за друштво уопште, ако се њихово спонзорство користи у смислу да развија или уништава спорт. У одређеним околностима могу утицати директно или индиректно на трансфер играча или на велике домаће или стране кладионице, намјештање резултата. У могућности су да извршиоцима буду моћни заштитници, јер изграђују одређене политичке везе и утицаје. Када је ријеч о изненадном неконтролисаним насиљима навијачких група, углавном се дешавају ради скретања пажње са неких активности или је циљ преношење одређених порука и притисака. Користећи се наведеним принципима у ис-

4 Инд Н. (1996) *Корпорацијски имиц*, Београд: Цлио.

5 Инд Н. (1996) *Корпорацијски имиц*, Београд: Цлио

6 Копривица М. (2008) *Менаџмент догађаја*, Нови Сад: Прометеј.

траживању очито је да власници и топ менаџери корпорација често мијењају ставове. Често само привремено траје задовољство растом друштвеног имиџа и осјећаја повезаности са популарним спортом. Онда настаје период задовољства статусом у друштву, да би то замијенили захтјевима за увођењем апсолутне контроле над најпопуларнијим спортовима и клубовима. Последњих година, видљива је жеља појединих корпорација да постану власници клубова које су спонзорисали, при чему владајућа политичка елита има одређени страх да ће корпорације преко спонзорских агенција и реклама имати директног утицаја и руководити свим спортским догађајима. Политичка опасност, због повећане друштвене одговорности корпорација на догађања у спорту, лежи у томе да важне спонзорисане спортске манифестације привлаче пажњу најзначајнијих медија, а с тим и жељу политичара да привуку саме спонзоре, у жељи да формирају раније наведене одређене политичке ставове. У земљама транзиције је та веза у пракси лакше остварива, јер саме корпорације желе да преко политичких лидера остваре одређену корист.

Успјешно организовање међународног спортског догађаја и те како може допринијети угледу власти на државном и међународном нивоу. У којој мјери ће тај углед и престиж бити повећан, није лако процијенити политиком спортских догађања на овим просторима. Појединци и организације могу извући корист на појединачном и колективном нивоу. Због наведених разлога, честог присуства кључним спортским догађајима, политичари могу добити толико жељену изложеност циљној публици. Многа истраживања у Европи показују да су присуства високих представника држава појединим важним фудбалским првенствима, упркос различитим политичким ставовима, повећала њихову популарност.

Истраживања су показала да, не улазећи дубље у економске законе организационе структуре корпорација, не може се ипак избјећи значај основног концепта организовања било ког предузећа или организације. У даљем излагању видјеће се зашто је значајно представити основне организационе постулате корпорација и колике су они слични основном организовању интересних група људи. Наведена сличност може се примјетити на организовању познатих навијачких група-организација већих фудбалских клубова на овим просторима. Организациона структура корпорација састоји се од координација, које имају своје вертикалне и хоризонталне компоненте. Прва област од значаја је вертикална координација, која је по дефиницији процес употребе хијерархије ауторитета, да би се активности различитих сектора и пројеката интегрисала у организацију.⁷ Вертикална координација се дијели на четири основне области: ланац команде, распон контроле, делегирање и централизација или децентрализација. Хоризонтална координација углавном се односи на процес интеграције активности у организацији.⁸

На примјеру организације навијача појединих клубова види се сличност са неким корпоративним елементима. Прво, видљив је јасан и непрекинут

7 Schermerhorn J. (1986) *Management for Productivity*, NY: John Wiley & Sons.

8 Schermerhorn J. (1986) *Management for Productivity*, NY: John Wiley & Sons.

ланац команде, који повезује све секције или одјељења у појединим навијачким организацијама према највишим нивоима ауторитета. То је познато као скаларни принцип.⁹ Током већ познатих и медијски експлоатисаних несретних дешавања, приликом које је погинуо француски грађанин у Београду, само је на први поглед осјећај да се ради о једном разулареном, неконтролисаним рушењу и изливу бијеса. Након извјештаја институција које се баве наведеним социолошко-девијантним понашањима, као и на основу извјештаја безбједоносних агенција, закључено је да су рушилачке активности биле вођене и контролисане. Наша истраживања се већим дијелом слажу са њиховим, због чињенице да је раније наведени скаларни систем ланца команде, који се користи у навијачким групама, најјучивији на војном примјеру ланца команде. Опште је познато да навијачке организације познатијих клубова земаља у транзицији имају своје структуре, вође или комаданте, шефове сектора, једну врсту менаџмента и маркетиншке активности, савјетнике, стручњаке за процјену и преговарање, као и политичке савјете. Сва наведена одјељења или сектори имају строгу хијерархију, по вертикали и хотизонтали. Може се закључити да посједују неку врсту војне организације. Навијачке организације, данас су веома важан фактор, као сегмент друштва. Својом организованошћу, масовношћу и снагом наментули су се као одређени преговарачки фактор и постају успјешно средство политичке контаминације данашњег друштвеног и политичког миљеа. Одређене корпорације, које су у уској вези са појединим политичким лидерима, у стању су повећати властити друштвени рејтинг и додатну политичку тежину појединим лидерима.

Ако се проуче примјери земља у транзицији, одмах је видљиво да су корпорације већином заинтересоване за спонзорисање и утицај у фудбалском и кошаркашском спорту, који се могу назвати глобалним и високопрофесионалним спортовима. Спортским стручњацима и социолозима треба оставити проучавање наведених спортова и њиховог значаја, због огромне инфраструктуре. У овим веома атрактивним и профитабилним спортовима потребно је ангажовање великог броја људи као: медицинских стручњака, менаџера, стратега, психолога, социолога, нутрициониста. Мора се рачунати на разне безбједносне структуре, чије је ангажовање неминовно прије, за вријеме и послије спортских догађања, уз ангажовање општинских власти, поготово током организовања дербија и важних међународних сусрета.

КУЛТУРА ДРУШТВЕНЕ ДИМЕНЗИЈЕ У СПОРТУ

Познато је да се у фудбалу појављују антагонизми и ривалства, те да спорт има велики значај у учвршћивању локалних, националних па и личних идентитета. У фудбалском свијету и огромној машинерији која га прати, неминовно је постојање навијачких организација. Оне се појављују на

⁹ Schermerhorn J. (1986) *Management for Productivity*, NY: John Wiley & Sons.

нашим просторима у доба познате западноевропске рушилачке матрице навијачких клубова седамдесетих и осамдесетих година. У то вријеме, на нашим просторима навијачи су се понашали спонтано и импулсивно приликом организовања и груписања. До осамдесетих година, у Европи се, захваљујући строжим законодавним мјерама, такво понашање навијача уз одређене додатне едукативне културолошке и социолошке активности, довело до цивилизацијског оквира. На нашим просторима, непосредно прије и после распада бивше Југославије, „његује” се посебан облик навијачке културе, гдје је насиље у порасту. Том приликом неизбјежно се стварају транспарентни или нетранспарентни договори и уговори навијачких група са управом клубова уз знање или чак захјеве спонзора у виду успјешних и имућнијих корпорација. На тај начин, под одређеним околностима и на различите начине, спорт и навијачке организације постају дјелотворно средство корпорација и политичких лидера. Спорт, прије свега фудбал, широко гледалишту на стадионима те ширем свјетском аудиторију постаје занос и ужитак за гледаоце, што се ријетко може наћи на осталим јавним приредбама. Савремена социологија и културологија могу дати одговоре на та питања, од анализе фудбала до његове историјске динамике развоја. Уједно, наведене научне дисциплине требају да изуче феномен растућег навијачког насиља и политизације фудбала. Ако о овом покушамо размишљати и истраживати познатом методологијом, морамо сами себи поставити нека питања. Социолози и психолози би полазили од већ утврђених научно доказаних истраживања културних специфичности породице, растућег сиромаштва и локалних заједница, које су често исходишта и примарни контекст у избору тематике научних разматрања и институционалних облика приликом теоријских активности.

У културолошком смислу друштвеној димензији насиља у спорту, може се дати допринос у развоју социолошке теорије у динамичном и противрјечном дискурсу, који је одређен интеракцијом идеологија те утицајем глобализације у земљама транзиције. У дискурсу идеологија, које су одређивле друштвена збивања на овим просторима, могли би се наћи научни коријени критичким анализирањем парадигми различитих националних идеологија чији су идејни дискурси прерасли у друштвену збиљу, као и међународно идеологија с друштвом и друштвеним промјенама. Настајање постсоцијалистичких, вишестраначких и етнички дефинисаних мини нација постале су типичне појаве на овим просторима што је неминовно утицало на социологију политике и спорта.

Тако, можемо добити увид у непосредан социо-културни контекст и јавну перцепцију у циљу сагледавања културе друштвене димензије насиља у спорту. У одсуству уређених демократских друштава на овим просторима, наши аргументи приликом истраживања су морали бити ослобођени било каквог утицаја осим интелектуалног. Морамо обратити пажњу на сагледавање нових парадигми карактера и институционалног контекста растућег насиља у спорту. Без потпуне академске слободе, толеранције и примјене

мултидисциплинарности не би могли дефинисати наведене појаве које су потпуно у складу са недостатком визије социо-економског, културног, етичког и моралног напретка. Одређена проблематика се боље сагледава примјеном мултидисциплинарности током проучавања са гледишта сродних наука.

Културолошка друштвена димензија насиља у спорту видљива је и много сложенија у Босни и Херцеговини. У Би Х, детектована је важност глобалног транзицијског процеса која је довела до политизације етничког и религијског, гдје преовладава национални, а не политички и економски интерес. На дискурс национализма и демократије надовезује се дискурс цивилног друштва. Наиме, досадашња проучавања ранијих, а поготово садашњих цивилизацијских, културних и националних прилика немогуће је без доброг познавања специфичности босанскохерцеговачког друштва. Стога, намеће се закључак да сходно ниској корпорацијској развијености на овом подручју јачина, снага и утицај навијачких група је на ентитетском нивоу. Навијачке групе у БиХ показују тенденцију дјеловања у спорту, углавном по етничкој матрици. Примјетан је мањи економски интерес навијачких група, које више испољавају етничку припадност и подложнији су политичком утицају. Немају снагу и масовност као у окружењу, што због неразвијености привреде, недостатка уређених спортских стратегија и организација појединих грана спорта, а прије свега фудбала, као и због масовнијег неодласка навијача на гостовања. Према истраживањима уочљива су два основна закључка одсуства већег насиља, што због финансијских средстава, тј. финансијске моћи фудбалских клубова или спонзора, што због страха од могућности сукоба на етничкој основи.

Спорт можемо уврстити као значајан чинилац масовне културе, поготово је препознатљив фудбал у контексту постмодерних друштвених констелација. Уосталом, то показују бројне теорије и студије о односу фудбала, насиља и политике. При томе се морамо сложити са тезом *Зугмунта Баумана*, једног од водећих свјетских социолога, да се социологија спорта може поставити и у контекст потрошачког друштва. Наведена теза указује на још једну друштвену интеракцију спорта и корпорација с обзиром да је један од упадљивих ефеката корпорацијске културе стварање потребе за потрошачком робом.

Примјетна је недовршена транзиција држава на овим просторима, јер свака бивша чланица Југославије још увијек се не може ријешити старих парадигми. Због, може се рећи површне транзиције, уочљиво је снажно учешће политичких и економских елита на свим нивоима са старим начином размишљања, тако да су политичке елите у већој мјери преузеле марксистичку и новолибералну критику потрошачког капитализма. Из тих разлога, политичка елита на овим просторима не може максимално, објективно и непристрасно просуђивати о друштвеним проблемима.

Ту чињеницу наводимо зато што су неолибералне државе Западне Европе системски и законски, тј. институционално ријешиле питање рушилач-

ких навијачких група, што показује увођење реда на фудбалским теренима и ван њега. Њихова институционална рјешења донесена су на нивоу ЕУ, Европским споразумом о насиљу недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама од стране Савјета Европе у Стразбуру још 1985. године. Проблематику цјелокупног спорта у ЕУ донијели су под називом Бијела књига о спорту, од стране Европске комисије у Бриселу 2007. године.

Током истраживања, медији се појављују у свим сегментима и дешавањима од спонзорства, политичког миљеа, спортског аудиторијума, при чему се може закључити да су медији и те како одговорни за дешавања око и у спорту. Медији су дубоко инволвирани у наведена друштвена збивања, али се често не понашају као коректор друштвених појава. Овом приликом не можемо улазити у анализу медија, јер је то веома опширна и сложена тема. Примјетили смо да је неспоран утицај медија, од врсте спонзорства и прилива новца у спортске организације, те утицај медија на уговоре у спорту до придавања превелике пажње и медијског простора навијачким групама. Давањем наведене пажње у интервјуима њиховим вођама, те преношењем њихових порука јавности, сами медији, одсуством високог професионализма, омогућавају симбиозе на релацији навијачке групе, корпорације и политике. На тај начин, софистицираном манипулацијом навијачке групе могу бити искориштене за одређене политичке притиске и преношење одређених порука.

Неспорно је да медији учествују у спортском бизнису и да имају свој финансијски интерес. Понекад повезаност медија и спорта доноси одређене штете такмичењима, клубовима, спортским организацијама, а често и самим спортистима. Исто тако чињеница је да ширење радио и ТВ мреже је добро дошла не само великим клубовима и такмичењима, већ и онима без широко распрострањеног имица који захваљујући медијима имају добру основицу уговорених односа и маркетиншких порука. Истовремено ширење макросистема радио и ТВ мреже омогућава снажнији процес ширења и микросистема са тенденцијом формирања великог броја малих и средњих радио и ТВ станица. Са социо-економског аспекта такве мреже обично се формирају у комбинацији приватног, комерцијалног и полтичко-економског интереса локалних власти. Наведено ширење медијских кућа представља непроцјењиву шансу малих и средњих клубова, спортиста и такмичења.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Неки научници тврде да је разноликост уобичајена карактеристика и то често називају хибридношћу. Тврди се да ниједан спорт није херметички затворен и сасвим сигурно није локално везан, тако да се спортови из свих дијелова свијета стапају и мијешају. Можемо поставити питање шта је ново код овог феномена? Империјализам је већ учврстио мјешавину спорта и

идентитета на глобалном нивоу. У историји се можемо вратити на многа ранија превирања и спортске преокрете. Данас, можемо закључити да је утицај спорта вишеструк и резултује квалитативном промјеном.¹⁰

Спорт има све важнију улогу у глобалној економији и сходно томе постоје разне врсте комерцијалног интереса. То се односи на индустрију спортских догађаја, у којој постоје многе организације које поседују и организују сопствене догађаје или настоје склопити уговоре са другим организацијама, у циљу организовања њихових догађаја.¹¹

Историја спорта, спорт уопште, а с тим и социологија спорта, представља велико подручје истраживања. Примјетно је да су на овим просторима остварена значајна истраживања спортских догађаја и насиља у спорту, приликом којих домаћи социолози и психолози нису заостајали за колегама из Западне Европе. Током процеса транзиције, организоване су бројне међународне конференције и научни скупови, који прате актуелну проблематику, узроке и свеопште друштвене активности спречавања насиља у спорту.

Углавном, све студије указују на економске интересе између корпорација, спорта, политике и насиља у спорту. Из досадашњих истраживања у вези организованих навијачких група и њихових рушилачких активности, карактеристичних за подручје земаља насталих распадом бивше Југославије, можемо закључити да су разлози углавном због двоструке транзиције (економске и политичке), уз оптерећено наслијеђе ратне прошлости и недовољно развијене демократске власти.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Инд, Н. (1996). *Корпорацјоски имиџ*, Београд: Цлио.
2. Копривица, М. (2008). *Менаџмент догађаја*, Нови Сад: Прометеј.
3. Masterman, G.(2004). *Strategic Sports Event Management*, Oxford, UK: Elsevier Limited.
4. Рот, П. (1996). *Спонзорисање културе*, Београд: Цлио.
5. Смирс Ј. (2004). *Уметност под притиском*, Нови Сад: Светови.
6. Тарнер, С. (1994). *Све о спонзорству*, Београд: Цлио.
7. Byrnes, W. (2009). *Management and Arts*, MA, USA: Elsevier Inc.

¹⁰ Smirs J. (2004). *Umetnost pod pritiskom*, Novi Sad: Svetovi.

¹¹ Masterman, G.(2004). *Strategic Sports Event Management*, Oxford, UK: Elsevier Limited

НАСИЉЕ У СПОРТУ С ОСВРТОМ НА АГРЕСИЈУ ОМЛАДИНЕ НА СПОРТСКИМ МАНИФЕСТАЦИЈАМА

Прегледни рад

УДК 343.59-053.6:796.093

доц. др Боро Трамошљанин
Факултет политичких наука
Универзитет у Бањој Луци

проф. Борис Лагиновић, постдипломац
Факултета политичких наука
Универзитет у Бањој Луци

Апстракт: У уводном дијелу рада говори се о појму насиља, теоријама и врстама насиља, те о омладини као специфичној друштвеној скупини. Насиље дефинишемо као сваки облик учињеног или поновљеног вербалног или невербалног понашања, које има за посљедицу стварно или потенцијално угрожавање здравља одређене особе или групе. Централни дио рада посвећен је насиљу у спорту и агресивном понашању младих на спортским манифестацијама. Насиље у спорту је хронолошка девијација, у којој до изражаја долази изостанак основних социолошких норми унутар спорта. Сам појам насиља у спорту неизоставно је повезан са навијачким групама, посматраним у смислу спортске публике. Навијачке групе су структуриране, постојане, састављене од појединаца који имају заједничке циљеве и који обављају своје улоге у складу са одређеним правилима и вриједностима. Објашњавајући проблематику насиља, полазимо од тезе да проблем није само у стадиону или спортској дворани, већ у дубљим друштвеним узроцима. Закључни дио рада фокусира се на одређене мјере, које би друштво морало да предузме, да би се насиље и агресивно понашање омладине поставило у прихватљиве друштвене оквире.

Кључне ријечи: насиље, омладина, теорија, мјере, спорт, друштво, сукоб, закон, структуре, институције.

Abstract: The introduction of the paper refers to the concept, theories and types of violence and youth as a specific social group. Violence is defined as any

form of committed or repeated verbal or nonverbal conduct that results in actual or potential risk to the health of a person or a group. The central part of the paper is devoted to violence in sport and young people's aggressive behavior at sports events. Violence in sport is a chronological deviation which highlights the lack of basic sociological norms within sport. Very notion of violence in sport is inevitably associated with fan groups, observed in terms of sport's audience. Fan groups are structured, persistent and composed of individuals who have common objectives and perform their roles according to certain rules and values. Explaining the issue of violence, we start from the assumption that the problem is not just in stadium or sports arena, but in deeper social causes. The final part of the paper focuses on specific measures society should take to set the violence and aggressive behavior of youth in acceptable social framework.

Key words: *violence, youth, theory, measures, sport, society, conflict, law, structures, institutions.*

1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ НАСИЉА

Насиље је сложен друштвени, политички, културни, психолошки и етички феномен. Отуда је сасвим разумљиво што већи број дисциплина партиципира у његовом проучавању: филозофија, социологија, политологија, психологија, етика. До сада је од стране бројних теоретичара измоделиван већи број дефиниција насиља које су у оптицају. Анализом ових дефиниција нама се чини да је најприхватљивија она коју, са социолошког аспекта, даје Милан Трипковић¹: „Насиље обухвата све оне акте и активности који се могу означити као употреба или пријетња употребом силе од стране субјекта (насилника) у односу на објекат (жртву), без обзира на то о којој врсти силе се радило, с циљем да се жртви, посредно или непосредно, нанесе бол или код ње изазову страх и патња, како би се њено понашање ставило под контролу извршиоца насиља.“

Ако ретроспективно посматрамо проблем насиља, можемо слободно рећи да је насиље једна перманентна друштвена појава која је током историје представљала есенцијалну компоненту друштвене стварности. Треба се сјетити робовских устанака, сељачких буна, грађанских револуција, два свјетска рата и бројних локалних ратова који се тренутно воде у свијету (а они су замјена за трећи свјетски рат), па закључити да је цјелокупна људска историја испуњена насиљем. Што се тиче узрока, мотива и форми насиља они могу бити различити. Но, овдје је битно напоменути да постоји једна корелација између насиља уопште и насиља које се одиграва унутар једног глобалног друштвеног система. У оквиру њега постоје различити садржаји насиља и њихови непосредни узроци. Сви они, осим општих особина насиља, садрже и нешто што је специфично, односно иманентно постојећем

¹ Група аутора: *Социолошки речник*. Завод за уџбенике: Београд, 2007, стр. 346.

друштвеном систему, јер у историји нема униформних система, с обзиром да је сваки од њих „differentia specifica“.

Ако данас посматрамо феномен насиља, онда можемо слободно констатовати, да живимо у постиндустријском масовном друштву, гдје је оно његова иманенција. Дакле, насиље је попримило универзалну конотацију и захватило је све сегменте друштва. Тако, нпр., раније се говорило искључиво о насиљу у класном друштву, гдје владајућа класа врши насиље над потчињеном класом, ратном насиљу у којем јаче државе врше насиље над слабијим државама, породичном насиљу у којем доминантна фигура породице „патер фамилијас“ врши насиље над осталим члановима породице. Но, данас насиље је експандирало до пароксизма и свједоци смо његових манифестација у школи, на улици, спортским борилиштима, радном мјесту у форми мобинга у оквиру радних организација и друштвених установа. Исто тако, раније је насиље било анатемисано од стране јавног мњења, а у наше вријеме оно према њему има афирмативан однос. Другим ријечима, насиље се све више легитимише као један прихватљив начин одношења међу људима. Свему томе доприноси и феномен структуралног насиља у друштву. Наиме, не смијемо апстраховати чињеницу да данас живимо у вријеме отуђења у форми постварења, незапослености, која за младе значи губљење животних шанси и једној општој дезоријентацији у којој губимо свој идентитет. Када се човјек не може испољити кроз стваралаштво, као „царство слободе“ и да оствари социјални успјех у форми вертикалне покретљивости на љествици друштвене структуре током свог радног вијека, онда он то чини кроз деструкцију, насиље, односно на ирационалан начин. У том погледу, данас се насиље све више глорификује, будући да се оно исплати да би се остварили циљеви.

2. ТЕОРИЈЕ НАСИЉА

Да је појам насиља поливалентан на еклатантан начин може се верификовати кроз бројне теорије насиља,² од којих издвајамо сљедеће:

2.1. Теорија ресурса говори о томе да, онај супружник који обезбјеђује више ресурса за егзистенцију породице буде фаворизован и да на основу тога стекне легитимно право, да врши насиље над члановима породице.

2.2. Теорија размјене и социјалне контроле. Теорија размјене сугерише то да се људи понашају на одређени начин да би задобили поштовање или да би избјегли казну. С друге стране, теорија социјалне контроле сматра да је девијантно понашање изражено кроз агресивне поступке појединца, иманентно људској природи. При томе, људи се лакше одлучују за насилно понашање, ако су остављени без надзора и ако изостаје санкционисање аката насиља у друштву, а посебно у породици.

² Погледати: Милосављевић, М. *Насиље над децом*. Чигоја: Београд, 1998, стр. 81-92.

2.3. Теорија социјалног учења, гдје се учење моделу сматра основном методом. Наиме, уколико дјеца свакодневно посматрају агресивно понашање својих родитеља, тиме се повећава могућност да ће и они када одрасту попримити њихове карактерне особине и бити склони насиљу према свом будућем брачном партнеру и својој дјечи.

2.4. Теорија субкултура разматра насиље као могући нормативни стандард инкорпориран у одређеном типу субкултуре у којој се цијени моћ, сила, доминација и строги хијерархијски однос у друштву и породици.**2.5. Теорија легитимизације насиља** полази од тога да су конфликти универзални и у њима се манифестује насиље једне над другом страном и обрнуто. Сукоб је, како каже Зимел, форма социјализације, јер ниједној друштвеној групи није иманентна престабилна хармонија. Ако би се то догодило, друштвена група би постала статична и лишена развитака. У групама је присутна дијалектичка комбинација противрјечних тенденција, хармоније и дисхармоније, сједињавања и дезинтеграције. Дакле, сукоби нису априори деструктивни чиниоци, будући да они, као и сарадња, солидарност и интеграција, имају значајну социјалну функцију, тј. „они чисте зрак“. У том погледу, како истиче Иван Кувачић, сукоби омогућавају да се слободно изразе блокирани, акумулирани осјећаји и предиспозиције. У том својству, сукоб као компонента социјалног односа врши позитивну функцију, јер води успостављању јединства и равнотеже у групи и међу групама.**2.6. Патријархална теорија** разматра насиље у друштву и породици као питање моћи, с тим да је ауторитет патер фамилијаса основни извор моћи. Традиционално уређена породица имплицира доминацију мушкарца, с обзиром да је полна неједнакост нешто што се априори прихвата и не доводи у питање.

2.7. Онтогенетска теорија узима у обзир животну историју родитеља који су склони злостављању дјецe. Велики број истраживања потврдио је да родитељи који су били злостављани у дјетињству касније се транспонују у злостављаче своје дјецe и на тој основи се формира један трансгенерацијски круг насиља.

2.8. Теорија микро система односи се на породично окружење, као контекст за појаву насиља у породици и друштву. С тим с вези, незапосленост се узима као главни узрок конфликта у породици и друштву. Породица се налази у економској кризи и „испала“ је из бивствовања. Преокупирана је основним питањем да осигура финансијска средства за голу физичку егзистенцију, па зато нема довољно времена да се посвети социјализацији омладине. У тој дијаболничној ситуацији, у којој се налази породица, настаје социјални, психолошки и емотивни јаз између родитеља и дјецe. Родитељи то настоје трансцендовати пројекцијом агресије према дјечи, дакле према онима који су на „дохват“, тражећи у њима кривце за све проблеме, што се, по правилу, завршава бруталним насиљем родитеља над дјецом или супружника над супругом. Затим, лично незадовољство статусом у друштву, отуђење и постварење, који су *differentia specifica* модерног доба, могу бити узрочници конфликтних ситуација погодним за настанак насиља.

2.9. Теорија макросистема односи се на културне вриједности и вјеровања који су иманентни одређеним друштвеним и политичким системима. Илустрације ради, у многим западним земљама постоји толеранција према физичким казнама и неконтролисаним девијантним понашањем омладине. Тако нешто подржавају и особе од ауторитета, наставници, полицајци и судије. У тој ситуацији тешко је очекивати да ће насиље бити елиминисано, гдје се оно сматра не само нормалним, већ и пожељним. Дакле, батине се сматрају средством за васпитање, док се родитељство редукује на облик посједништва над дјецом са којима се може радити шта се хоће, независно од промовисања права дјеце, која остају фиктивна и не уважавају се ни у минималној мјери.

2.10. Антрополошка теорија, која полази од тога да је агресивно понашање стил личности, гдје се склоност импулсивном начину понашања сматра оправданим. У породици, као примарној друштвеној групи, постоји неутажива тежња за моћи својствена људској природи. Она се, добрим дијелом, потврђује међу супружницима, гдје нема равнотеже моћи, већ се манифестују разлике у моћи, било да је она на једној или другој страни.

3. ВРСТЕ НАСИЉА

Постоји више критеријума на основу којих можемо извршити типологију насиља у друштву. Ову типологију су на систематичан начин, једним хронолошким редом, изложили Брацо Ковачевић и Марија Кнежевић:³

1. Према садржају, може се говорити о физичком и психичком насиљу;
2. Према начину вршења насиља, оно може имати директан или индиректан облик примјене силе;
2. Према носиоцу насиља, оно може бити индивидуално и колективно;
3. Према распрострањености, оно може бити пунктуално и масовно;
4. Према времену трајања, оно може бити тренутно или да буде дуго-трајног карактера;
5. Према функцији, насиље може имати инструменталну или комуникациону функцију;
6. Према разложности, насиље може бити рационално или ирационално.

4. ОМЛАДИНА

Омладина је специфична друштвена скупина са сљедећим упечатљивим особинама:⁴

3 Погледати: Ковачевић, Б; Кнежевић, М. *Социологија*. НУБ Петар Кочић: Бања Лука, 1997, стр. 489-511.

4 О овим и другим карактеристикама омладине видјети шире: Ненадић, М. *Социолошки тинерер*. Просвета: Београд, 1999, стр. 302-310.

1. Радно-економски положај омладине је сличан. Њихова дјелатност није друштвено вреднована на адекватан начин нити им гарантује економску самосталност. Омладина ради на сеоским имањима, код приватника у кафићима, бави се шверцом, препродајом наркотичких средстава и дискриминирани су у синдикалној и социјалној заштити.
2. Подређени економски положај омладине има директно за посљедицу а јој припада маргинална улога у друштву.
3. Њихов дискриминациони статус у друштву детерминише захтјев за друштвеним промјенама, у циљу да буду субјекти друштва, а не његови објекти односно, креатори своје егзистенције, а не креатуре друштва и отуђених институција друштва.
4. За младе важи специфичан начин одијевања, говор, начин понашања, провођење слободног времена, мода и сл.
5. Она је осјетљива на моралне проблеме друштва и на дискрепанцију између нормативног и стварног, која је у нашим приликама доведена до крајњих граница.
6. Она је генерацијски структурисана, што по Карлу Манхајму значи да се једна генерација сродних годишта ситуира у одређени историјско-друштвени простор.

5. НАСИЉЕ У СПОРТУ

Насиље у спорту је хронолошка девијација, у којој до изражаја долази изостанак основних социолошких норми унутар спорта, са становишта социологије. Наступање спортиста практично се никада не одвија без гледалаца. Присуство гледалаца који подржавају спортисте, као и њихов однос према такмичењу, има велики утицај на одвијање сусрета и коначни резултат. Публика се најчешће сматра социјалним агрегатом, гдје су личности повезане неким привременим заједничким интересом. Публика је подвргнута извјесном реду и организацији које условљава сам чин у коме они желе да учествују, али је ипак њена основна карактеристика неструктурираност и неорганизованост у смислу функционалне или статусне структуре. С друге стране, спорт задовољава потребе публике за јаким и страсним узбуђењима.

Навијачке групе представљају одређену врсту организовања у коме су чланови много чвршће повезани, него што је то случај са „обичном“ спортском публиком. Навијачке групе су структуриране, постојане, састављене од појединаца који имају заједничке циљеве и који обављају своје улоге у складу са одређеним правилима и вриједностима. Свака навијачка група има своју структуру у оквиру које појединци заузимају различите положаје. Група посједује своје интересе који је усмјеравају да узме учешће у нечему и вриједности које осмишљавају њено дјеловање. Као и друге јавне приредбе које привлаче бројну публику, спортски догађај је признат пут за ослобађање од напетости. Присуство спортске публике (навијача), најсликовитије мо-

жемо објаснити као ритуал за одстрањивање сталне напетости појединца, која сваким даном постаје све већа. За саме навијаче, овај ритуал представља идеалну прилику за ослобађање од напетости, гдје се толерише девијантно понашање или гдје се може изразитије манифестовати понашање, чије се одступање од норме иначе толерише само до одређеног степена.

Ако желимо научно описати, истражити и објаснити насиље у спорту, појам и насиље спортске публике, однос нагона и норме, предуслове за стварање насиља, структуру навијачких група, начине и методе испољавања агресије, хронолошку девијацију и изостанак основних социолошких норми унутар спорта, као и многе друге чињенице, неопходне за рашчлањивање и евентуално рјешавање овог проблема, мораћемо овај проблем разгранати на много фактора.

Насиље је вишедимензионална појава. Не постоје прецизне границе између различитих врста и облика насиља, односно оне се међусобно преплићу и условљавају. Насиље дефинишемо као сваки облик једанпут учињеног или поновљеног вербалног или невербалног понашања, које има за посљедицу стварно или потенцијално угрожавање здравља одређене особе или групе.

Насиље подразумијева злоупотребу силе као акта агресије, којим се повријеђују особе или уништава нечије власништво. На друштвеном нивоу посебно је опасно координисано насиље, као што су случајеви рата и тероризма. Од седамдесетих година двадесетог вијека, користи се и појам структурног насиља, који означава системске форме насиља, као што су: расизам, сексизам, национализам, хетеросексизам, омаловажавање старих особа и слично.⁵

Иако је у свијету проблем насиља у спорту одавно у жижи интересовања најшире друштвене јавности, као и стручњака у спорту, прије свега ту се мисли на социологе, филозофе, педагоге, психологе итд., у нашем региону медији, политичари, стручна и научна јавност, тек деведесетих година прошлог вијека постају „озбиљно“ забринути због ове све видљивије „тамне стране спорта“ и чињенице да она није везана само за хулиганизам спортских навијача, већ и бројне друге, суптилније, мање видљиве, али не и мање озбиљне облике насиља који скоро легитмно егзистирају у спортским срединама.

Сама чињеница да наше друштво не санкционише у довољној мјери таква и слична насилна понашања у спорту и око њега, наводи на закључак да их оно, свјесно или не, нажалост помаже и стимулише у његовом даљем развоју, иако је сам чин било ког облика насиља криминални акт, који је кажњив према утврђеним законским прописима. Свако боље организовано друштво које се нађе пред оваквим проблемом, требало би да му приђе са великом дозом одговорности, а не да пред њим затвара очи како овакав проблем не би узео превелики замах и трајно укаљао све оне позитивне ствари које је спорт донио нашем друштву.

5 Виденовић, И. *Речник социјалног рада*. Викизворник: Београд, 2006, стр. 17.

Насиље представља један од појмова, којег је теоријско-методолошки веома тешко одредити, првенствено због његове распрострањености и присуства у природним и друштвеним наукама. Постоје разна појмовна одређења насиља. Уколико посматрамо саму сложеницу и рашчланимо је, онда би по томе насиље представљало све радње и активности које се врше на силу. Прецизније речено, насиље је људски атрибут, који не приказује само присуство силе, већ њену употребу од стране човјека. Из тога произилази да је насиље људски феномен.

Према Д. Коковићу: „Насиље постаје симбол, саставни дио животног стила, филозофија људи. Оно фигурира и функционише као средство најразноврснијих облика, првенствено посматрајући га са позиције мас медија“. Према истом аутору, „живимо у времену насиља и насиљу времена“.⁶

Отворено приказивање насиља у спорту и његови социјални и друштвени темељи, привукли су пажњу многих социолога који су се бавили овом тематиком. Ту првенствено мислимо на Елијаса, који сматра да насиље није својина само хиперреализма. Социолошко објашњење за насиље у спорту и око њега, а често и за његово отворено приказивање, треба бити засновано на друштвеним структурама.

Ако у старту апострофирамо неколико утицајних фигурационих анализа спорта и насиља уопште, на тој линији можемо наставити трагом опширне приче о фудбалском хулиганизму, који је већ дуго времена предмет и тема читавог низа емпиријских студија. Та прича се не бави толико неадекватношћу фигурационе перспективе „саме по себи“, колико њеним ограничењима. Чини се да фигурационалисти сматрају да се фудбалски хулиганизам – у својим разноврсним облицима – састоји од једне једине фигурације, која се из социолошког угла може објаснити освртом на логику и њен скуп односа. Тачније, фудбалски хулиганизам, као и сви други друштвени феномени, може се појавити у више врста фигурација и може се више пута анализирати на темељу другачије логике и другачијих односа.

Према Елијасовом мишљењу, процес цивилизовања био је непредвиђени исход дуготрајне борбе за власт између монарха и феудалних барона. Споља наметнута ограничења, донијела су самоограничавања, што је за посљедицу имало појаву државног монопола над правом за коришћење силе и узајамног проширивања спона међузависности или, једноставније речено, развоја подјеле процеса рада. Феномен спортске публике добија све више на значају због нереда који се догађају на спортским приредбама, с друге стране, социологију спорта овај проблем занима као чин колективног понашања, његову везу са друштвеном структуром.

Уочљиво је да скоро сва друштва декларативно осуђују насиље, а истовремено, стварају све погодније услове захваљујући којим насиље постаје привлачно за велики број људи; постаје застрашујућа појава, а наша цивилизација насилничка. Насиље није само физичко; видљива је тиха, а најчешће отворена доминација насиља над душом и духовним вриједностима.

6 Коковић, Д. *Култура и уметност*. Академија уметности: Нови Сад, 2000, стр. 262.

Штавише, насиље постаје симбол, добија одређено ритуално значење, постаје саставни дио животног стила и филозофије младих људи. Не треба при том заборавити да оно фигурира и функционише као средство најразноврснијих облика друштвене моћи.

Насиље је продужетак агресије физичким средствима, екстремни облик агресије нелегитимном или неоправданом употребом физичке или психичке снаге; може бити организовано, спонтано, ритуално а данас све више поприма инструментални облик. Насиље је уграђено у сам спорт и у његову организациону надградњу. Док се на једној страни спортисти обучавају за агресивност, на другој се „организациона надградња“ криминализује, било да криминалци преузимају поједине клубове, било да они који воде клубове постају криминалци. Језик који користе тренери и спортски новинари видљив је доказ насилног карактера спорта и његових интерпретација. Често је ту ријеч о милитарној терминологији, која врви од крви и крволочности, од „метафора“ које готово да заговарају физичку ликвидацију противника, а све то кроз форму залагања за „борбену игру“.

У складу са субкултурном теоријом симболичке агресије могуће је, такође, утврдити да навијачко насиље, гледано у цјелини, у већој мјери има симболички него стварни карактер. За претпоставити је да удио симболичког и стварног обиљежја у укупном навијачком насиљу битно зависи од одређених спољних околности и стога о цјелини условљености насилничког понашања. Ту не спадају само ситуације на које указују неки истраживачи тог феномена, као што су погрешне одлуке судија, неадекватно понашање полиције итд. Може се претпоставити да се спремност навијача за озбиљније повријеђивање (па чак у мањем дијелу и смртне повреде) њихових супарника битно повећава у околностима продубљене друштвене кризе.⁷ Навијачко насиље је вишеструко условљено и распршено на различитим нивоима ривалства и супарништва. У првом реду, о друштвеним околностима зависи који ће облик ривалства и непријатељства у одређеном раздобљу функционисати као кључни услов насиља. Нарав тог доминантног услова битно одређује хоће ли насиље бити више симболичко или стварно. На примјер, симболички карактер насиља постаје изразитији када доминирају клупска и групна ривалства, тј. ривалства карактеристична за спорт. За разлику од тога, у ситуацији када преовладавају национална и политичка ривалства, односно супарништва никла из ширег друштвеног окружења, више долази до изражаја стварно насиље.

6. ДРУШТВЕНА ОСНОВА ПРОБЛЕМА НАСИЉА У СПОРТУ

Насиље у спорту, као социјални проблем, данас већ озбиљно мучи већину модерних друштава. Свакодневно у новинама освањују чланци, који нас подсећају на овај проблем. Псовке, провокативни натписи и плакати,

⁷ Стојковић, С. *Убија ли спорт*. Филип Вишњић: Београд, 1989, стр. 78-79.

уништавање трибина и туче, све је то дио наше спортске свакодневице, гдје тежина одређеног меча и расположење навијача одређују ниво насиља. Политички лидери огласиће се после сваког нереда изазваног од стране навијача, а затим слиједи осуда јавности и различите санкције о којима одлучују неки спортски савези. На крају се испоставља да је све то само безуспјешно покушавање да се овом проблему стане на пут. Али он је ту и даље, само су посљедице све горе и горе.

Све је почело на стадионима и спортским догађајима, а убрзо се пренијело на улице градова. Почело је звиждањем страним химнама, скандирањем погрдних пјесама на рачун противника и расистичким изливима бијеса према играчима друге расе, наставило се дивљањем незадрживих банди и спаљивањем амбасада, а завршило се тешким међусобним премлаћивањима између супротстављених навијачких група, а у најтежим случајевима и убиствима. Лажна борба за „националне интересе“, сада је прерасла у премлаћивање свакога ко се нађе на путу „вјерним навијачима“ и на било који начин им се не допадне.

Убиства међу навијачима су још један од низа доказа, јер је насиље данас постало модел понашања младих и да спорт више није само такмичење најбољих у коме навијачи уживају бодрећи свој тим. Већина навијача је сада само банда која сије насиље, а у најтрагичнијим случајевима и смрт. Насиље у одређеном друштву је такође његов производ. Често се чују придике о неодобравању насиља у спорту од оних који припадају једном друштву, које и само одобрава насиље.

Свака расправа о насиљу, па и она о насиљу у спорту је „шкакљива“ и неугодна тема, јер нарушава и квари слику о друштву и његовом хармоничном развоју. Насиље у спорту покушава да се објасни различитим моделима: модел катарзе, модел културе и подкултуре, модел световне религије, модел имитације, модел социјалног учења, модел психологије гомила, девијантни модел (у који се најчешће убраја вандализам и хулиганство).

Објашњење насиља на спортским стадионима тражи одговор на питање: Зашто и због којих потреба навијачи долазе на стадион? Да ли да гледају утакмице и при томе уживају у навијању без сукобљавања или са намјером да потуку и испоље насилништво?

Објашњавајући ове проблеме, социологија спорта полази од тезе да проблем није само у стадиону или спортској дворани, већ у дубљим друштвеним узроцима. Веома често се помиње феномен идентификације, за који је карактеристично исказивање групне припадности и која, свакако, има елементе вриједносног одређења.

Као кључан проблем насиља, можемо апострофирати егзистенцијелну и људску ситуацију са другим друштвеним односима. Ако друштво нема милости према онима који су „на дну“ и онима који „испадају из трке“, производиће депресивна стања из којих израста насиље и агресија. Карактеристика спортиста је њихова способност да изграде вољу за побједом. Друштвени систем пружа повољне или мање повољне услове за развој спорта. Организовање спорта зависи од вриједносних оријентација које друштво

пропагира. Развој догађаја у спорту, у многим замљама, ишао је по истој шеми за коју се одређено друштво залагало. Деструктивни образац понашања постојао је одувijek, мада се не може приписати природи човјека. Узроци насиља морају се тражити и у друштву и свакодневном животу.

У спорту је уобичајено да се непријатељска и агресивна понашања називају насиљем, па се тако говори о насиљу гледалаца, насиљу на терену (насилнички поступци током игре, међусобни вербални или физички сукоби играча), насиљу родитеља и/или тренера над дјецом спортистима, насиљу над спортским судијама, насиљу над спортским новинарима итд.⁸ Под насиљем у спорту подразумевамо сваку ријеч или поступак спортисте, тренера, судије, родитеља, гледаоца или другог учесника у спорту који наноси повреду онима који су укључени у спортску активност.⁹ Спорт је средство задовољавања потреба у спортској борби. Истовремено, могуће је да се реализују и испоје агресивни инстинкти, тј. да се испуни вишак енергије и негативних емоција.

7. БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА – АГРЕСИВНО ПОНАШАЊЕ ОМЛАДИНЕ КАО ПОСЉЕДИЦА ЦЈЕЛОКУПНОГ ХАОСА У ДРЖАВИ

Више је него јасна горућа нетрпељивост три конститутивна народа која живе у Босни и Херцеговини (Срби, Хрвати и Муслимани). Иако се у спортским оквирима, пречесто користи флоскула „да спорт нема и не би смио имати било какве везе са политиком“, у случају конфузне и хаотично недефинисане државе као што је БиХ, то је немогуће прихватити као реалан одговор. Међусобна национална мржња и даље је први покретач насиља на спортским догађајима. Међусобно вријеђање и омаловажавање противника и публике, најлакше се постиже задирањем у национални идентитет појединца или групе.

На нивоу Босне и Херцеговине не постоји јединствен државни Закон о спорту, а то аутоматски значи да не постоји ни Закон о насиљу у спорту. То је један од највећих разлога за конфузију унутар структурисања одређених норми, којима би се спријечили евентуални навијачки нереди и насиље унутар самог спорта. Закон о насиљу у спорту, постоји на нивоу Републике Српске, а посљедњи пут је измијењен и допуњен 26. јануара 2010. године.

Петнаест година након рата, чини се да Босна и Херцеговина није направила ни корак напријед. Недавно је објављен податак да је у њу, по становнику, међународна заједница већ сада уложила више новца него што је Маршаловим планом инвестирано у послеријатну Њемачку. Наиме, Босна и Херцеговина је и данас полу-протекторат који животари од међународне помоћи. Од рата, а дијелом већ од првих демократских избора, унутар ње

8 <http://www.beznasilja.com/analiza-i-rezultati.php>

9 <http://www.beznasilja.com/analiza-i-rezultati.php>

функционишу три одвојена друштва, од вртића до факултета. Људи навијају за различите репрезентације, у сватове носе различите заставе, устају на различите химне. Хероји једних су злочинци других и трећих и обрнуто. Ко онда уопште воли дејтонску Босну и Херцеговину? Тешко ће неки Бошњак рећи да воли Републику Српску, војску РС-а, ХВО или заставу Западно-херцеговачке жупаније, а све су то легални и легитимни дијелови дејтонске Босне и Херцеговине. Исто вриједи и за друге двије стране. Заједничке институције углавном су представа за међународну заједницу, којој таква ситуација контролисаног хаоса очигледно одговара. Босна и Херцеговина јој служи као мјешавина контејнера за ислужене дипломате и неперспективне службенике (десетероструко боље плаћене од локалног становништва) и лабораторија за социјалне експерименте. Неријешено национално питање главни је генератор национализма и горка је истина да овакав државни склоп потенцира проблеме, умјесто да води према њиховом рјешавању.

Петнаест протраћених година, у којима је петнаест генерација дјеце која одрастају у три одвојене, у основи међусобно непријатељски настројене заједнице, замијенило петнаест генерација која су имала искуство суживота, прави су дејтонски салдо. И сваким даном све је мањи потенцијал за постизање било каквог договора о самоодрживој Босни и Херцеговини. Прича о раздруживању стога није прича о подјели, јер испод крхке дејтонске маске, све је већ готово двије деценије дубоко подијељено. Дакле, ријеч је о можда задњем покушају договорног проналаска неког политичко-административног оквира који би довео до одрживе државе, коју ће сви њезини становници осјећати као своју.

Истина о дејтонској Босни и Херцеговини најбоље се види у Мостару. У Мостару је сваки сусрет Хрватске и Босне и Херцеговине у било којем спорту, могући извор тешких навијачких сукоба и огромна стрепња његовим становницима. На нивоу Федерације БиХ, проживљава се најтежа могућа психоза полуратног окружења, коју Мостар проживљава након сваке „важне“ утакмице.

8. НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ МЈЕРЕ У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ БОРИЛИШТИМА

Експандирање насиља на спортским манифестацијама, имплицира и низ мјера да бисмо се њему супроставили.

1. Примјена традиционалног модела од стране МУП-а, гдје се репресивним мјерама и силом настоји сузбити насиље на спортским борилиштима. Међутим, то често има контраефекат, јер се репресијом насиље не сузбија, него, напротив, подстиче.

Такође, примјена традиционалног модела од стране МУП-а има и ове недостатке: одсуство комуникације, неповезаност активности, жеља за ос-

наживањем сопствених капацитета, понављање активности у ланцу, на различите начине, прескакање и непостојање битних карика, постојање предрасуда код професионалаца, искључивање или неукључивање других у процес превенције, неспремност да се на дужи рок и темељни учествује у пројектима, непостојање институционалне структуре на националном нивоу за развој пројеката и стратегија.

У суштини, полиција своју стратегију супротстављања насиља на спортским приредбама заснива на такозваном „бенг“ ефекту, који се манифестује кроз жељу државе и њених органа да дејством правних норми и кроз драматичне полицијске операције (у спортском објекту и његовој околини на дан одржавања спортске приредбе) и судске процесе, постигне такав одјек у јавности који ће стимулисати осјећања код грађана да су државни органи у борби против криминала, на конкретан, доказив и ефективан начин, постигли значајне резултате. Такав приступ, међутим, садржи сљедеће мане:

- а) краткорочност мјера;
- б) незнатан утицај на извршиоце;
- в) омогућава трансформацију извршилаца ка криминалним активностима;
- г) ствара несигурности код грађана;
- д) не утиче на редукцију страха од криминала;
- ђ) омогућује развој криминала насиља (репресијом се насиље не сузбија);
- е) појава великог броја оштећених грађана;
- ж) појава великог броја жртава;
- з) трошење много више новчаних средстава из државног буџета;
- и) захтијева веће ангажовање људских и материјалних ресурса државних органа на откривању извршилаца;
- ј) изградња повјерења у државне институције у краткорочном периоду;
- к) изградња повјерења јавности у јавну безбједност и ефикасност судских процеса у краткорочном периоду.

2. Адекватан судски механизам. Он је у Републици Српској и БиХ неефикасан. То значи да не функционише правна држава, будући да имамо правну државу у домену фикционализма, али је истовремено немамо у реалним друштвеним односима (ријеч је о симулирању правне државе у Бодријаровом тумачењу тог феномена, гдје се фикција правне државе поставља на мјесто реалне егзистенције правне државе, што нас води завањавању да имамо то што дубока реалност демантује).

Код нас, у Републици Српској, усвојен је Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Он је експлицитно одредио који се акти и поступци сматрају насилним, против којих друштво мора предузети енергичне мјере. То су сљедећи акти и поступци:

- 1) Физички напад на учеснике спортске приредбе, односно физички обрачун између учесника на спортској приредби;

- 2) Бацање предмета на спортски терен или у гледалиште;
- 3) Уношење у спортски објекат обиљежја којима се вређају национална, расна, вјерска или друга осећања или на други начин изазива мржња или нетрпељивости, која може да доведе до физичких сукоба;
- 4) Оштећивање спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба;
- 5) Изазивање нереди или уништавање имовине приликом доласка, односно одласка са спортске приредбе или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе, угрожавање безбједности учесника спортске приредбе или трећих лица;
- 6) Неовлаштен улазак на спортски терен, односно у службене просторије и службене пролазе спортског објекта или у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навијачима;
- 7) Покушај уношења, односно уношење у спортски објекат, поседовање или употреба алкохола или других опојних средстава;
- 8) Покушај уношења, односно уношење у спортски објекат или кориштење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима може да се угрози безбједност учесника у спортској приредби или омета њен ток;
- 9) Паљење навијачких реквизита или других предмета;
- 10) Ношење навијачких шалова, капа или других предмета у намјери да се скрива идентитет лица. Претходним набрајањем није исцрпљена листа недопуштених поступака учесника, прије свега гледалаца спортске приредбе. Спортским правилима надлежних спортских савеза и организатора спортских приредби често се утврђују и друге радње недопуштеног и недоличног понашања гледалаца и других учесника спортских приредби.

Али шта вриједи такав закон, ако се његове одредбе не верификују у пракси. Према томе, неефикасност у прављењу закона детерминише и неефикасност у борби против насиља у спорту.

Посљедица кривичног дјела састоји се у угрожавању живота или тијела већег броја људи или имовине већег обима. Ријеч је о конкретном угрожавању. Угрожавање ће се сматрати конкретним онда када, према општем искуству, може са вјероватноћом сваког тренутка да наступи повреда заштићеног добра. Услијед предузете радње извршења треба да наступа непосредна, стварна, блиска опасност да дође до повреде наведених добара. Радња кривичног дјела састоји се у непредузимању мјера обезбјеђења при организовању спортске приредбе, како би се онемогућио или спријечио неред. Радња извршења се, дакле, састоји у нечињењу, негативној, пасивној дјелатности у виду непредузимања мјера обезбјеђења или пропуштање да се благовремено, квалитетно или ефикасно предузму одговарајуће мјере. Овде је ријеч о бланкетном бићу кривичног дјела за чије употпуњавање садржине је потребно консултовати прописе законског и подзаконског карактера који

одређују органе, услове, поступак и мјере које се морају предузети с циљем обезбјеђења јавног реда и мира при одржавању спортских приредби. При организовању спортске приредбе организатор је дужан да предузме читав низ радњи и мјера да би она уопште могло да се реализује. Од свих тих мјера и радњи једино непредузимање мјера обезбјеђења усмјерене на онемогућавање или спречавање нереда обухваћено је радњом кривичног дјела.

3. Оштра казнена политика, која је битна претпоставка да се постигну резултати у борби против насиља на спортским стадионима.
4. Едукација омладине о томе да је насиље уопште, па и на спортским борилиштима, негативан друштвени феномен, који може да доведе до деструкције друштва и његове дисоцијације. У том погледу, васпитни утицај образовних институција се мора интензивирати. Наставни кадар би заједно са педагошким службама требао превентивно дјеловати и скренути пажњу омладини о неприхватљивости насиља у школи и на спортским манифестацијама, јер се оно системом спојених судова трансферира и на остале области друштвеног живота.
5. У борби против малољетничке деликвенције и насилног понашања омладине у спорту, мора се успоставити синхронизовано дејство свих релевантних чиниоца: породице, школе, центра за социјални рад, станица јавне безбједности, тужилаштва, судија за малољетнике и здравствених установа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Виденовић, Иван. *Речник социјалног рада*. Викизворник: Београд, 2006.
2. Група аутора. *Социолошки лексикон*. Савремена администрација: Београд, 1982.
3. Група аутора. *Социолошки речник*. Завод за уџбенике: Београд, 2007.
4. Ковачевић, Брацо; Кнежевић, Марија. *Социологија*. НУБ Петар Кочић: Б. Лука, 1997.
5. Коковић, Драган. *Доба насиља и спорт*. Sport`s World: Нови Сад, 1990.
6. Коковић, Драган. *Култура и уметност*. Академија уметности: Нови Сад, 2000.
7. Милосављевић, Милосав. *Насиље над децом*. Чигоја: Београд, 1998.
8. Ненадић, Миле. *Социолошки итинерер*, Просвета: Београд, 1999.
9. Стојковић, Славко. *Убија ли спорт*. Филип Вишњић: Београд, 1989.

САВРЕМЕНИ СПОРТ И РЕЛИГИЈА - АФИРМАЦИЈА НЕНАСИЉА И МЕЂУРЕЛИГИЈСКЕ САРАДЊЕ

Прегледни рад

УДК 796:2

др Миодраг Ромић
Факултет политичких наука
Бања Лука

Промишљати игру - не значи ли то
узети голом руком крило лептира?
Еуген Финк

Апстракт: *Између савременог спорта, посебно фудбала, као једне од најважнијих појава савременог доба и религије као основе нашег цивилизацијског наслеђа, дјелују интерактивни социолошко-психолошки процеси који иницирају, подстичу и афирмишу успостављање нових друштвених односа међу традиционално антагонистички супростављеним културама, друштвима и државама. У феномолошком смислу спорт је само игра, али игра која омогућава успостављање толеранције, сарадње, међурелигијског разумјевања, људских односа и нових видова сарадње међу народима и државама. Савремени спорт омогућава значајно редуцирање и превазилажење укорјењених подјела заснованих на традиционалним системима религијских вриједности.*

Кључне ријечи: спорт, религија, интеграције, ненасиље

Abstract: *Among modern sports, particularly football, as one of the most important phenomena of modern times, and religion as the basis of our civilization heritage, interactive sociological and psychological processes take place, which encourage and promote the establishment of new social relations among traditionally antagonistic opposing cultures, communities and nations. In the phenomenological sense, sport is only a game, but a game that allows establishment of tolerance, cooperation, interreligious understanding, humanity relations and new forms of cooperation among peoples and nations. Contemporary sport en-*

ables significant reduction and overcoming of rooted divisions based on traditional systems of religious values.

Key words: *sports, religion, integration, non-violence*

ПОЈМОВНА ОДРЕБЕЊА

Спорт. У етимолошком смислу, грчка ријеч спор (*спор*), италијанска ријеч спорт (*sport*), украјинска ријеч спорт (*спорт*), као и јапанска ријеч супотсу (*supotsu*) имају сличан корјен ријечи. Данашње значење овог термина посуђено је из енглеског језика. Енглеска ријеч спорт није се користила прије 15. вијека и она потиче од старе енглеске ријечи ди спорт (*di sport*), која, опет, своје поријекло вуче од старе француске ријечи де спорт (*de sport*), која је означавала рекреацију, забаву, провод. Овај француски термин води поријекло из латинског језика: префикса дес (*des*) што значи „од нечега“ и корјена ријечи порт (*port*) која значи носити (Sanson, 1988: 4).

Заједничка основа енглеске и француске изведбе ове ријечи, углавном указује на нешто што није обично, уобичајено, битно и свакодневно. Посећањем у даљу прошлост за етимологијом ове ријечи све више се удаљавамо од њеног поимања данас.

У историјском смислу, спорт се развијао као својеврсна противтежа официјелним токовима историјског развоја друштва. Данас га професионални спортски радници дефинишу као институционализовану физичку активност споља одређену правилима, а социолози као „..... дозвољен начин стицања поштовања и дивљења кроз показивање вјештине и јунаштва“ (Коковић, 2003).

Религија. Религија је друштвено-историјски феном и као такав склон промјенама. Кроз историју друштвене мисли, у дијелу који се односи на религију, створене су и још се увијек стварају дефиниције и покушаји дефинисања појма религије.

Малком Хамилтон у својој „минималистичкој дефиницији“ религије тврди да је однос савременог човјека према религији „минималистички“. Овај однос је веома сужен и прилагођен потребама човјека за религијом у савременом добу. Он највише одговара начину на који се савремени човјек односи према религији (Hamilton, 2003: 34).

САВРЕМЕНИ СПОРТ И РЕЛИГИЈА

Изазови савременог спорта уско су везани са религијом. Ова веза потиче још из викторијанског доба Енглеске (од 1830. до 1900. године).

Ти утицаји допринијели су односу спорта и религије какав је данас, посебно тимских спортова и протестантске религије. На јавним школама које су биле аристократски настројене и органзоване, подржаване су вриједнос-

ти које су потицале из протестантских учења. Томас Арнолд (*Thomas Arnold*), британски историчар и главни тренер за рагби, у оваквој једној школи током 1830-их година указује на супротности које се појављују између религијског морала, понашања и оног што спорт са собом доноси. На једној страни је био религијски однос према уму и тијелу, а на другој оно што је он настојао створити кроз спортску дисциплину виђења духа и тијела.

Интелект, дух и физичко здравље били су приоритети ових школа. Вриједности које су настале у овом периоду и које су пренијете из тог периода као што су послушност, дисциплина, лојалност, сарадња, самоконтрола, пожртвовање, спортска врлина, фер плеј, различитост, физичка и морална храброст и многе друге су са своје свјетовне стране допринијеле изградњи и стварању карактера младих људи. Створена је противтежа црквеном образовању у виду образовања у јавним школама на којима је велику улогу играло физичко васпитање, док су вриједности које су израстале из једног и из другог начина образовања у суштини биле исте. Црква постепено прихвата овај начин борбе против негативности у друштву, које је доносила индустријализација и урбанизација. Најширим друштвеним слојевима било је потребно образовање. У оваквим условима, спорт у религијском смислу више није зло, већ постаје дружење и забава у служби младих, гдје се развија здрава личност.

Црква је имала и има перманентан утицај на спорт. Препознала је важност спорта како на друштвеном, тако и на религијском плану. У својој књизи „Хвала Богу на фудбалу“, енглески аутор Петер Лапсон (*Peter Lupson*) истиче мало познату чињеницу да је од 37 клубова који су играли за Енглеску прву лигу од 1992. године, 12 оних које своје поријекло воде директно из цркве, будући да их је црква финансирала и на тај начин организовала. Манчестер Сити (*Manchester City*), Ливерпул (*Liverpool*), Евертон (*Everton*), Тотенхем (*Tottenham*), само су неки од ових „црквених клубова“, а зграде у којима су клубови функционисали у то доба су и данас у власништву цркве (Lupson, 2007).

ТИМОВИ И РЕЛИГИЈА

Веома је мали број држава и култура широм свијета које су задржале своју аутономију и монолитност. Велике миграције и кретање становништва кроз историју, а у новије вријеме глобализациони процеси и промјене, створили су и стварају нове односе међу народима, расама, религијама. Данас боје једне државе бране спортисти са различитих континената и различитих религијских опредељења. Ова друштва су мултирелигиозна и мултирелигиозност утиче на друштвене појаве у спорту и спорт у цјелини.

На последњем свјетском првенству, за фубалску репрезентацију Њемачке, играли су играчи са четири континента и припадници четири различите религије. За Њемачку су играли Турчин и Муслиман, Месут Езил (*Mesut*

Özil), као и Срдар Ташчи (*Serdar Tasci*), Алжирац и Муслиман Сами Кедира (*Sami Khedira*), Бразилац и католик Какау (*Cacau*), Србин и православац Марко Марин. На овом примјеру се види да је фудбал као игра утицао на подизање нивоа толеранције међу играчима различитих религијских опредељења. Овдје је фудбалска игра учинила да различитост међу религијским опредељењима играча не буде препрека афирмацији основног смисла спортске игре.

И у друштвима која инсистирају на религијском есклузивитету имамо сличне примјере. Андраник Тејморијан (*Andranik Teymourian Ssmarani*), је на свјетском првенству 2006. у Њемачкој, био једини хришћански фудбалер у националном тиму Ирана. Проглашен је од стране ТВ куће *Ecumenical News International* за хришћанску звијезду тог првенства (www.eni.ch). У муслиманској теократији он се истиче као хришћанин и тврди да његово религијско опредељење у екипи никада није било проблем. Ако узмемо у обзир геополитичку стварност која прати ову азијску државу, државно уређење Ирана, који је Исламска Република Иран, важност овог примјера веома је битна.

Један од најбољих свјетских фудбалера Рикардо Исексон Дос Сантос Леите (*Ricardo Izecson dos Santos Leite*), познатији као Кака, као репрезентативац Бразила један је од играча који на терену најчешће показује своју припадност хришћанској религији, односно Исусу. Кака, као припадник евангелистичке протестантске цркве, не игра за Бразил у ком живи 75% католика који су у свијету познати као једна од држава „најоданијих“ Ватикану. Препознатљива је његова слика на којој након освојеног првенства клечи на терену носећи мајицу са натписом „Ја припадам Исусу.“

На далеком истоку за Јужну Кореју, која има 46% атеистички опредељеног и 23% будистички предидијеног становништва, игра фудбалер Парк Чу-јунг (*Park Chu-Young*). Овај јужнокорејски фудбалер приликом давања аутограма пише „Исус је Христос.“ У интервјуу који је дао енглеском Гардијану, истакао је да једини разлог зашто игра фудбал је тај да људе окрене ка вјери и да би га учинило срећним, ако само једна особа због њега то и учини (www.guardian.co.uk).

Ови примјери говоре да на нивоу организације спорта, као професионалне игре која у себи укључује и вриједности проистекле из религије, у први план излази искључиво оно што се тиче спорта, чиме се смањује утицај међурелигијских различитости, подиже ниво толеранције и поспјешује међурелигијска сарадња.

СПОРТСКИ ДОГАЂАЈИ И РЕЛИГИЈА

Спортска такмичења представљају мјеста на којима се врши сусрет припадника различитих раса, нација и религија. Управо величина највећих спортских догађаја чини то да боја коже, религија или историјско наљеђе не играју своју класичну улогу.

Највећи спортски догађаји, као што су ОИ или свјетска првенства, остварују функцију сједињавања различитости и упознавања са другим и другачијим. То код посјетилаца изазива дубок емоционални доживљај, који дуго остаје у њиховим сјећањима. „Спортски фестивал међурелигијског мира“ (*Interreligious Peace Sport Festival, IPSF*) од 2003. Године, настоји искористити глобалну популарност спорта, као посредника и пута ка глобалном **миру**. *IPSF* су пројекат *Peace Dream Foundation* (Фондација мирни сан), која кроз окупљање младих спортиста свих вјера, религија и нација и њихово међусобно и часно спортско такмичење, настоји остварити размјену културних наслеђа. *IPSF* промовише сарадњу између мадих спортиста свих вјера. Као додаток спортским такмичењима, *IPSF* нуди едукацијске програме, културне активности и услужне програме, који кроз заједнички рад уклањају религијске баријере и промовишу моралне вриједности. Кроз његовање међукултурног и међурелигијског разумијевања, учесници *IPSF*-а постају дио дугорочне визије стварања младих амбасадора мира. Оно што је постављено као визија у оквиру ових игар, а требало би постати циљ највећих спортских такмичења, као што су Олимпијске игре и свјетска првенства, али на много ширем пољу.

„Визија: наша визија је за младе спортисте, преставнике свих религија да се превазиђу културне границе и створе дубоке везе пријатељства и сарадње. Ове везе допиносе стварању темеља за трајни мир у нашој људској породици.

Мисија: наша мисија је да створимо амбасадоре мира промовишући развој личности и пријатељства кроз културно-религијску сарадњу и врхунске спортске резултате.

Циљеви:

- Створити облик међурелигијске сарадње кроз спорт,
- Превазићи баријере и изградити пријатељства,
- Прославити све културно и религијско наслеђе,
- Промовисати личне и колективне успјехе,
- Подићи младе амбасадоре мира“ (www.joinipsf.org).

Пекинг је имао преко 3 милиона посјетилаца током мјесеца одигравања ОИ. У Кини је 840 милиона људи пратило церемонију отварања, у Америци 240 милиона, док број од 4,7 милијарди људи који су у свијету пратили ово дешавање говори о величини и значају игара за остваривање друштвене сарадње на планетарном нивоу. (<http://en.beijing2008.cn>)

РЕЛИГИЈСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СПОРТА

„Спорт је религија у смислу да је организована институција, са обредима, али и у смислу да спорт учи религијске особине срца и душе“ (Novak, 1976). Ријечи, као што су свето, приврженост, вјера, ритуал, бесмртност и

љубав које се користе у религијском смислу, такође су међу онима које се користе у спорту. Хари Едвардс (*Harry Edwards*), бивши професор социологије на универзитету Калифорнија (*University of California*), идентификовао је 13 подручја на којима се религија и спорт преклапају. Ово су само неке од њих:

- Спорт такође има своје „свеце“,
- Спорт има своје владајуће „великодостојнике“, групу тренера, менаџера и спортиста који организовано контролишу утицаје у оквиру националних и спортских организација,
- Спорт има и своје „богове“ - звијезде и суперзвјезде које су толико моћне да остварују огроман утицај на масе и фанове,
- Спорт има и своје „записе“ - на хиљаде спортских извјештаја чији је примарни циљ да запишу догађајућу историју спорта и дистрибуишу њене догме,
- Спорт има и своје „симболе вјере“ - трофеје, лопте којим се игра, рукавице којима је нпр. неки голман бранио и сл. а у којима су одигране велике утакмице,
- Спорт има и своје „вјернике“ - предане навијаче који су у потпуности посвећени одређеном спорту, тиму или појединцу (*Edwards, 1973*).

И спортови, као и религије, имају своје храмове. Улазак у ове објекте код навијача ствара осјећање страхопоштовања и дивљења. Исте оне осјећаје који се буде код религијских вјерника, када се налазе у вјерском објекту. Постоје и одређени дијелови трибина неког стадиона који су за навијаче „светији“ од других. Један од примјера је трибина Коп (*The Spion Kop*), на легендарном Енфилду (*Anfield*) стадиону фудбалског клуба Ливерпул (*Liverpool*). На њу могу ући само одабрани обожаваоци овог фудбалског клуба. Спорт је заиста религија савременог друштва. Чарлс Пребиш (*Charles Prebish*), професор на универзитету у Пенсилванији (*Penn. State - University Park in PA*) закључује, да је спорт у суштини секуларна, квазирелигијска институција која не представља замјену за формалну светост религије (*Prebish, 1993: 57-60*).

Њемачки друштвени мислилац, психолог и филозоф Еуген Финк каже да је игра уско повезана са маштом, која човјеку даје могућност да се одвоји од фактичности. У ту фактичност спада и дубоко сазнање човјекове коначности, а коју он настоји религијски објаснити. Стога, религија спада у фактичност човјековог постојања. Оваква машта одваја човјека од реалности и на привилегован начин, по Финку, станује у игри. Игра тако раздјељује стварност, па се на једној страни налазе самовољно и произвољно, неозбиљно и необавезујуће, које се односи на игру, а на другој страни прорачуната озбиљност, која обавезује и недозвољава никакву импровизацију мимо рационалне стварности. „Промисљати игру - не значи ли то узети голом руком крило лептира?“ (*Fink, 1984: 318*)

Циљеви игре су у њој самој без сољашњег уплитања укрупњене стварности. Она је непоновљива, а прави играч игра само да би се играо. Он се радује

у лиги, ради игре. Финк тврди да је игра све оно изван шеме логике разума, она траје у времену и простору, али не траје у себи. У игри човјек не мисли, а баш се у спорту као игри савременог сијета остварује спајање човјека којег је разум подијелио.

ЗАКЉУЧАК

Између религије, као основе нашег цивилизацијског наслеђа и савременог спорта (посебно фудбала), као једне од најважнијих појава савременог доба, у социолошком смислу постоји интерактиван однос. Овај однос подстиче и развија социолошко-психолошке процесе који иницирају и афирмишу толеранцију, љубав, међурелигијску сарадњу и интеграцију и људско разумијевање у нашем алијенираном и тешко подијељеном свијету. Савремени спорт је у феномолошком смислу само игра, али игра која омогућава успостављање људских односа и нових видова сарадње између народа и држава и омогућава превазилажење укорјењених подјела заснованих на традиционалним системима вриједности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Sansone, D.** (1988). *Greek Athletes and The Genesis of Sport*. Los Angeles: University of California Press.
2. **Коковић, Д.** (2003). *Социологија спорта*. Београд: Спортска академија.
3. **Hamilton, M.** (2003). *Sociologija religije*. Београд: CLIО. 2003.
4. **Lupson, P.** (2007). *Thank God For Football*. London: Ature.
5. **Novak, M.** (1976). *The Joy of Sports*. New York: Basic Books Inc.
6. **Edwards, H.** (1973). *Sociology of sport*: Chicago: Dorsey Press.
7. **Prebish, S.C.** (1993). *Sport and Religion*. Westport: Conn. Greenwood Press.
8. **Fink, E.** (1984). *Osnovni fenomeni ljudskog postojanja*. Београд: NOLIT.
9. **Gutman, A.** (1978). *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press.
10. **Pavičević, V.** (1988). *Sociologija religije*. Београд: BIGZ.
11. **Horkheimer, M. & Adorno, T.** (1974). *Dijalektika prosvetiteljstva*. Sarajevo: Logos.
12. **Crowther, B.N.** (1984). *Sport In Ancient Times*. London: PRAEGER.
13. **Milošević, B.** (2000). *Sociologija rada*. Novi Sad: Old comerce.
14. <http://www.eni.ch>
15. <http://www.guardian.co.uk>
16. <http://www.joinipsf.org>
17. <http://www.joinipsf.org>
18. <http://en.beijing2008.cn>

СПОРТСКО ПРЕДУЗЕТНИШТВО, СПОРТСКО БАНКАРСТВО И ФИНАНСИРАЊЕ ВРХУНСКОГ СПОРТА

Прегледни рад

УДК 336.71:796.034.6

проф. др Жарко Ристић,
Универзитет за пословне студије
Београд

проф. др Славко Вукша,
Универзитет за пословне студије
Бања Лука

Апстракт: Интернационализација спортског банкарства код нас уклапа се у сам процес реконструкције финансијског и банкарског система. Формирање спортске **банке у структури инициране реформе банкарског система** репрезентовало би нови тржишни приступ у развоју пословног, комерцијалног и развојног банкарства са атрактивизацијом улагања у спортско предузетништво. Тренутно, код нас »добро« стоје само пољопривреда, народна музика и спорт, који шире спортско тржиште и иницирају нове привредне активности врхунског спорта. У том смислу, спортска банка репрезентовала би нови нуклеус у развоју предузетничког банкарства, које са својим финансијским бизнисом идеално »спаја« спорт, народ, привреду и политику. Тиме се фактички отварају врата интернационализацији капитала и повратку поверења у домаће банкарство, које је потрошило и капитал и углед. А болесно банкарство се не исплати лечити. Само нови тип предузетничког банкарства, са новопрофилираном пословном структуром бизнис банка, враћа наду и поверење народа у своје банке. Где су грађани, ту је и штедња, која тражи своју банку (са чврстим гаранцијама, попут швајцарско-јеврејског банкарства). Улагања у врхунски спорт јесу улагања у људе, национални престиж и друштвени понос, поготово када светски резултати подижу и заставу и химну. Врхунски спорт са врхунским резултатима је ново привредно чудо коме треба спортска банка, спортска телевизија, спортско спонзорство, спортско тржиште и спортска привреде, како би се елиминисале девијације у спорту.

Кључне речи: спорт, банкарство, спортска банка, менаџмент

Abstract: *Internationalization of sports banking in our country fits into the process of reconstruction of financing and banking system. Formation of sports bank in the structure of the initiated banking reform system would represent a new market approach in the development of business, commercial and developing banking with the trend of investing into sports entrepreneurship. Currently, only agriculture, folk music and sports are in good position, which expand sports market and initiate new economic activities of top sports. In that sense, sports bank would represent a new nucleus in the development of entrepreneurial banking, which through its financial business ideally "connects" sports, people, economy and politics. This practically leads to internationalization of capital and return of trust in domestic banking, which has spent both its capital and reputation. Damaged banking is not worth repairing. Only a new type of entrepreneurial banking, with a new profile business structure of a business bank, restores hope and trust of people into their banks. As long as there are citizens these is saving which seeks its own bank (with a firm guarantee, such as Swiss-Jewish banking). Investment into top sports is investing into people, national prestige and social pride, especially when world records call for the elevation of flag and anthem. Top sports with top results is a new economy wonder in need of a sports bank, sports TV, sports sponsorship, sports market and sports economy so it could eliminate deviations in sports.*

Key words: *sports, banking, sports bank, management*

1. СПОРТ, БИЗНИС И »СПОРТСКА БАНКА«

1. »Спортска банка« би у корелацији са фондовима за физичку културу могла допринети допунском обезбеђењу средстава за програм рада установа за физичку културу, за делатност савеза организације за физичку културу и њихове струковне савезе, за изградњу објеката за физичку културу, за остваривање права врхунских спортиста (репрезентативаца, стипендије за спортска усавршавања, здравствено и пензијско-инвалидско осигурање, за припреме и наступе врхунских спортиста и њихових клубова, за стварање услова за развој спортских талената, за стручни рад и усавршавање стручних кадрова, за међународну сарадњу, за међународна такмичења), за стручни и научноистраживачки рад и за издавачку, пропагандну и информативну делатности за сарадњу са исељеничким организацијама, како би се осигурао кохезиони фактор развоја спорта.

2. »Спортска банка« би могла да новац усмераван кроз јавна улагања у спорт диверсификацију мреже институција и организација, преузете домаће и међународне обавезе, за технолошка унапређења у спорту и за одржавање достигнутог квалитета у спорту (резултати). Спортска банка допринела би повећању интерне ефикасности употребе средстава и диверси-

фикацији инструмената за ефикасну алокацију јавних улагања. Концентрација финансијских средстава у спортској банци редуковала би неефикасност јавних улагања, која су условљена превеликом дисперзијом ограничених средстава. Спортска банка допринела би »јачању« економских веза и финансијских односа између спорта и привреде у процесу финансирања врхунског спорта, а самим тим и повећању самофинансирања спорта. Спортска банка, проширивањем комерцијалног подручја у спорту, смањила би потребу за државном »интервенцијом« кроз буџет и јавне фондове. »Спортска банка« би тиме допринела проширењу тржишта спортских услуга, спонзорства, донаторства, спортског маркетинга и менаџмента, пословних активности спортских организација и пословне иницијативе спортиста, и спречиле финансијске малверзације и злоупотребе

3. У спортску банку могла би се рециклирати средства буџета и фондова, средства привредних и ванпривредних организација, средства од чланарина, такмичења и приредби, средства од објеката и закупа, средства од сопствене привредне делатности и остали приходи (томболе, лутрије и си.).

4. Спортска банка би могла допринети повећању објеката, за набавку реквизита, за међународна такмичења, за специјалне припреме врхунских спортиста, за стимулације и спортско усавршавање, за јачање омладинских и пионирских погона, за припреме државних репрезентативаца, за освајање европских куповина итд.

5. Кроз механизме »Спортске банке« могла би циркулисати наменска средства за инвестиције у спорту, приходи од допунских делатности у спорту (разне игре на срећу, угоститељство, пословна сарадња, разне услуге, средства од маркетинга), допунска средства привреде за врхунски спорт, сопствени приходи спортских организација (чланарине и приходи од улазница, приходи од закупа и лизинга), уступљена средства од пореза, средства од игара на срећу (томбола, спортска прогноза, лото, лозови).

6. Посредством »Спортске банке«, клубови, по правилу, теже очувању своје самосталности и аутономности, с једне стране и унапређењу финансијске снаге статуса непрофитних организација са постепеним снажењем комерцијалне функције спорта са профитним мотивима, с друге стране. Профитни мотив само је услов да се профит обавезно реинвестира у спорт преко »Спортске банке«. Клуб би и надаље остао непрофитна организација.

Само би се вршила докапитализација преко »Спортске банке« (продаја деоница клубова), без честих промена власника. »Спортска банка« би овде представљала »идеално ширење простора« за слободу улаза разних видова капитала са пореским погодностима за улагаче у спорт. Спортска банка би, у том контексту, допринела реafirмацији професионализма, који се одликује средствима клубова са тржишта спортских услуга и средстава која примају спортисти.

7. Спортска банка треба допринети расту промотивне снаге врхунског спорта на терену пословне активности привредних субјеката, који макси-

мирају профит и шире своја тржишта путем спортских успеха. Спорт промовише производе и услуге пословних партнера и повећава конкурентност. Тиме се гарантује растући тренд спонзорских, рекламних и донаторских прихода у врхунском спорту, а то значи да треба очекивати брзи раст прихода од привредно-спортских веза и уговора, који се дистрибуирају и алоцирају преко спортске банке.

8. »Спортска банка« потпомогла би развој промотивне делатности фирме која улаже у спорт. »Спортска банка« би, у том контексту, репрезентовала »ново финансијско средство« у пропагандне сврхе пословања предузећа, која тежа рекламирању и промовисању својих производа и услуга.

9. »Спортска банка« могла би допринети развоју спонзорског, рекламног и донаторског тржишта преко спортског маркетинга и спортског менаџмента, који се »профитно« комбинују са банкарским маркетингом и банкарским менаџментом. А то је од изузетне важности за сам процес реструктурирања врхунског спорта и власничку трансформацију спортских клубова.

10. »Спортска банка« развијала би спонзорске аранжмане директном профитном мотивацијом улагача путем »ширења« индивидуалних уговора спортиста у области лукративних спортова и путем улагања менаџера, који данас и без улагања остварују велика учешћа у приходима спортиста.

11. »Спортска банка« могла би доста учинити на плану развоја привредних послова спортских организација преко тзв. профитних центара. Спортски клубови би, као непрофитне организације, формирали посебна предузећа, агенције и финансијске установе, које би своје финансијске вишкове (слободна новчана средства) пласирале преко »Спортске банке«, у циљу повећања прихода спортске делатности. Профитни центри би преко спортске банке реинвестирали профит (добит) у спорт. Профитни центри би својим пословањем обезбеђивали допунска средства за финансирање спорта преко спортске банке и редуковали притиске спортских организација на буџетске изворе. Спортска банка би, у том контексту, релативизирала конфликти између власника (спортских организација), који су заинтересовани за улагања у спорт, и менаџера (неспортских сувласника), који су заинтересовани за инвестирање у профитабилне пројекте. Спортска банка је ту да реafirмише тржишни приступ финансирања спорта путем стимулисања профитних центара, спонзорства и донаторства.

12. Телевизијска права у савременом тржишном свету репрезентују готово најмоћнији извор финансијских ресурса за финансирање врхунског спорта, која би се рециклирала преко спортске банке. Спортске организације би партиципирале у добити ТВ кућа од спортских преноса и реклама у време спортских преноса и преко спортске банке каналисале у инвестиције и развој спорта.

13. »Спортска банка« доприносила би очувању goodwillа спортског клуба, као дела **нематеријалне имовине клуба**. Растући goodwill допринео би релативно високој котацији вредносних папира клуба, што је од посебне

важности за сам процес докапитализације (која имплицира улагање појединаца и предузећа у клуб путем нових улога у виду имовинских потврда), па чак и за концесију и продају клуба, као облика приватизације, без примеса тајкунског власништва.

14. *»Спортска банка«* репрезентовала би врло моћну фабрику за *»скуплање лековитог биља«*, који се зове капитал, за финансирање развоја спорта. У спортској банци *»мешао«* би се домаћи и страни капитал, али и привате, *друштвени и јавни* (државни) капитал. *Релативно висока концентрација финансијских средстава у спортској банци омогућила би аутономију у банкарском финансирању спорта, без досадашњег притиска пословног банкарства, које првенствено следи профит без адекватног подржавања развоја спорта путем бенефицираних кредитних аранжмана и антиципираних камата.*

15. *»Спортска банка«* могла би позајмљивати за кредитно финансирање и улагања у таленте и будућност. Кредити би се или отписивали у виду специјалне награде за будуће спортске асове или враћали од стране спортских клубова у износу од 50% добијених средстава. Сви актери на тржишту новца и капитала могли би своја суфицитарна средства пласирати по повољнијим условима преко спортске банке, као банке спортиста, клубова и привреде. Право на бенефициране кредите имали би и млади спортисти, који се *»допунски спортски едукују«* у иностранству без спонзорства и без финансијске потпоре из јавних фондова или државног буџетског финансирања.

16. *»Спортска банка«* би своје финансијске вишкове планирала преко тржишта новца и капитала, односно улагала у краткорочне и дугорочне хартије од вриједности преко берзе, како би оснивач банке (клубови) долазили до допунских финансијских средстава, без уцена тзв. приватних менаџера

17. *»Спортска банка«* имала би задатак креирање **специјалних кредитних аранжмана за развој спорта** и диверсификацију спортских активности. Краткорочним и средњорочним кредитима, са повољнијим каматним стопама, омогућило би се допунско финансирање одређених грана спорта и појединих спортских клубова. Специјални аранжмани потрошачког кредитирања са фаворизујућим каматама олакшали би терет персоналног финансирања опреме спортиста, појединаца, који се самофинансирају.

18. *»Спортска банка«* **имала би своје шалтере**, који би олакшавали купопродају карата за велике спортске спектакле и путовања навијача са својим клубовима на иностраним утакмицама.

На крају, спортска банка основала би спортску телевизију, која би *»привлачила«* спонзоре и донаторе, који улажу у развој спорта. Спонзори би преко спортских клубова *»увлачили«* привреду и грађане да улажу у врхунски спорт преко спортске банке. Тако би се круг затворио на принципу интереса спортских клубова, а не појединаца.

Спортска банка би на тржишно-комерцијалним и нетржишно-солидарним основама могла пласирати свој кредитни потенцијал (кредитни пласмани) у подстицање, унапређење и развој спорта, развој кампова за перспективне спортисте и таленте, изградњу и одржавање спортских објеката, припреме и наступе репрезентативаца и државних репрезентација, организацију такмичења и спортских манифестација, усавршавање стручних кадрова, закуп објеката за спортске организације, развој спортских установа и институција, и стипендирање и кредитирање спортиста и подмлатка, међународна такмичења и интердисциплинарне пројекте врхунског спорта, школски и универзитетски спорт, здравствену заштиту спортиста, осигурање спортиста, спорт-инвалида, развој научно-истраживачког рада у спорту итд.

Спортска банка би на тржишним основама мобилисала, концентрисала и пласирала приходе спортских организација и клубова, као што су чланарине, приходи од улазница, средства од трансфера спортиста, ТВ права, средства спонзора, рекламе, поклони, дивиденде, профити предузећа у власништву спортских организација, средства буџета и фондова, средства осигуравајућих компанија.

Закон о берзама и берзанском пословању треба омогућити спортској банци формирање финансијске берзе, која би се бавила трговином жиралним новцем, девизама, капиталом, хартијама од вредности, златом и другим племенитим металима и тзв. финансијским дериватима.

2. ФИНАНСИРАЊЕ ВРХУНСКОГ СПОРТА И СПОРТСКА БАНКА

У финансијској пракси савременог развоја врхунског спорта егзистирају четири референтна модела економског (пословног) позиционирања и финансирања врхунског спорта, и то: (1) предузетничко-тржишни модел (САД, Канада)¹, (2) спортско-тржишни модел са индиректним финансијском подршком државе (Италија), (3) државно-контролисани модел (Француска)² и (4) спортско-тржишни модел са базичном финансијском подршком државе (Немачка, Холандија, В. Британија, Белгија, Шпанија, Шведска). Код нас би »Спортска банка« имала за функцију »помирити« други и **четврти модел** финансирања врхунског спорта, како би се изградио специфичан модел у будућности. У почетној фази, спортска банка би се придржавала принципа спортско тржишног модела са базичном финансијском подршком државе: већа улога државе која обезбеђује услове за развој спорта и директну финансијску потпору врхунском спорту, јака координациона улога мултиспортских асоцијација на националном и регионалном нивоу, слободна конкуренција клубова на тржишту спонзора и спортског маркетинга, додатна финансијска подршка врхунском спорту преко спорт-

¹ По овом моделу присутна је јака држава у спорту са снажним државним субвенцијама и финдовима, са државном координацијом у пословним везама за Олимп

ских асоцијација, јака улога струковних савета и саветодавна функција спортских асоцијација. Тек у другој фази развоја система финансирања врхунског спорта, спортска банка би форсирала прелазак (постепени) на чист спортско-тржишни модел са индиректном финансијском подршком државе: незнатна улога државе у спорту, јака друштвено-спортска координација у лику Олимпијског комитета, јака улога струковних савеза и клубова, јака конкуренција на тржишту спонзора, реклама, донаторства и спортског маркетинга и спортског менаџмента, моћно самофинансирање спортских клубова, доминантно учешће приватног капитала и снажна комерцијална активност спортских предузећа, профитних центара и сопствених фондова клубова.

3. OFF SHORE СПОРТСКА БАНКА

Оснивачи спорске банке могли би формирати off shore банку (Кипар и Луксембург), која ради много једноставније, знатно брже, изузетно флексибилно и веома ефикасно. Делатност off shore банке огледа се кроз примање банкарских депозита (уплата странаца у инострану валуту), банкарске трансакције (које су ослободене од девизне контроле и пореза), одобравање zajmova, међународно кредитирање, гаранције итд. Off shore банка својим оснивачима служи као финансијски сервис у свим међународним финансијским и банкарским трансакцијама. Својом имовином клијенти off shore банке могу располагати без девизне контроле. Специјални правни режим државе, у којој се региструје off shore банка, омогућава релативно низак оснивачки и резервни фонд off shore банке, правно неограничене могућности кредитирања клијената, банкарске трансакције са готовином без ограничења, могућност стопроцентног власништва странаца над off shore банком, потпуну заштиту идентитета клијената, могућност пружања специјалних и ексклузивних банкарских услуга корисницима, као и вођења књиговодства, без обавезе подношења финансијских извештаја централној банци, потпуну заштиту пословне тајне и идентитета власника off shore банке (што је веома важно код трансфера играча и спортиста), потпуно ослобађање од пореза, потпуно осигурани Слободан трансфер капитала из државе у државу са пуном слободом у вршењу међународних плаћања.

4. БАНКАРСКИ РИЗИЦИ СПОРТ БАНКЕ

У модерном домаћем и иностраном банкарском пословању спорт банка мора водити рачуна о растућим ризицима, пошто је банкарска актива изузетно мобилна и ликвидна. Три су важна ризика којима ће бити изложена спорт банка, и то: кредитни ризик, каматни ризик и ризик ликвидности.

Кредитни ризик повезан је са процесом одобравања кредита зајмопримцу, чија је економска и финансијска способност мања током времена отплате кредита, заједно са променом вредности имовине дужника.

Са променом финансијског положаја дужника спорт банка може ући у зону растуће ризичне активности, услед немогућности наплате раније одобрених кредита. Тај вид кредитног ризика у банкарском пословању продубљује се прекомерном концентрацијом кредита по појединим дужницима.

Каматни ризик одражава потенцијални сензибилитет прихода спорт банке у односу на варијабилитет каматне стопе. Додуше, каматни ризик зависи од обима примљених депозита и квантума одобрених кредита, који утичу на профитабилност спорт банке. Структура имовине (портфолио банке) и структура обавеза спорт банке детерминишу нето остварену банкарску добит, као диференцију између активне и пасивне каматне стопе. Банкарски менаџмент спорт банке мора то изузетно респектовати, како удари на тржишту хартија од вредности и шокови на кредитном тржишту не би разорили банкарски goodwill спорт банке.

Коначно, ризик ликвидности односи се на процес пласмана из кредитног потенцијала, а да при томе банка треба да има довољно средстава да отплати доспеле обавезе. То пак значи да банка прихвата ризик ликвидности на тај начин што одобрава кредите на краћи период од периода у коме банка прима средства у депозите. Но, ризици се јављају и на пласману средстава и на страни прикупљања средстава, на које иначе утичу интерни и екстерни фактори. Кредитна стратегија спорт банке по правилу треба водити рачуна о односу између одобрених кредита и депозита, о камати на кредите, као главном банчином извору прихода и степену реалне наплативости одобрених кредита, као важне компоненте финансијске позиције спорт банке.

5. БАНКАРСКИ МАРКЕТИНГ И МЕНАЏМЕНТ СПОРТ БАНКЕ

Банкарски маркетинг спорт банке треба усмерити на пословну политику банке у правцу задовољавања садашњих и будућих потреба, садашњих и будућих комитената и клијената на ефикасан и рационалан начин. Базични циљ банкарског маркетинга спорт банке јесте перманентно унапређење депозитне функције са срачунатим ефектима на плану повећања кредитног потенцијала. То се постиже атрактивним привлачењем комитената и клијената, који на својим рачунима у банци располажу релативно високим, стабилним и растућим просечним стањем новчаних средстава, без превеликих кредитних захтева. Менаџмент спорт банке треба прихватити садржини маркетинг функције, која се идентификује са кредитном функцијом, што је од посебног значаја за управљање активом и пасивом спорт банке (јер репрезентује модерну одредницу бизнис оријентисане пословне политике спорт банке).

Маркетинг приступ пословној политици јесте одраз тржишне оријентације спорт банке и профитносно оријентације менаџмента банке, као самосталног пословног субјекта у процесу мобилизације, концентрације, редистрибуције и алокације новчаних средстава на принципима ликвидности, солвентности и рентабилности. Тржишни мотив привређивања спорт банке, који лансира менаџмент банке, јесте **добит** из које се алиментирају дивиденде акционарима на уложени део деоничарског капитала. На тај начин тржишно се валоризује функционална и организациона структура спорт банке, која инкорпорира следеће сегменте: (1) прикупљање средстава привреде (депозитна функција), (2) пласирање средстава привреди (кредитна функција), (3) пословање са иностранством (девизна функција) и (4) пословање са становништвом (депозитна и кредитна функција). Оваква маркетиншки оријентисана организациона структура спорт банке треба да је прилагођена променама у окружењу, како би вршила притисак на ефикасно пословање спорт банке. Банкарски маркетинг, у том контексту, треба покривати циљно тржиште спорт банке и сигнализирати менаџменту спорт банке потребу активирања нових банкарских послова, производа и услуга.

Промотивну активност спорт банке на тржишту треба спроводити агресивни маркетинг пропагандним креативним и иновативним порукама са срачунатим ефектима на плану брзе и ефикасне продаје банкарских производа и услуга. То треба да омогући квалитетна банкарска понуда, која треба бити структурирана тако да краткорочно и дугорочно задовољава потребе својих клијената и да креира нове потребе за нове, потенцијалне банкарске клијенте. Модеран банкарски маркетинг спорт банке треба креирати будућу тражњу садашњом понудом. Агресивни наступ спорт банке у односима са јавношћу (публик релатионс) треба перпетуирати у нови »профитудар« на комитенте, са остваривањем програмираних ефеката промоције банкарског имиџа.

РЕЗИМЕ

Менаџмент спорт банке, по правилу, треба спроводити флексибилну политику камата, провизија и дивиденди, које утичу на пословне перформансе. Политика цена (камата) труст банке у основи треба осигурати пословно притицање прихода спорт банке, који служе за покриће трошкова банке и за остваривање добити спорт банке. Ценовна политика банкарских производа и услуга спорт банке мора бити тржишно оријентисана без административних ингеренција. Таква политика мора се емпиријски верификовати на тржишту новца и капитала. Стога, спорт банка мора водити рачуна о **нето** каматној маржи као разлици између активне и пасивне каматне стопе, о накнадама и провизијама.

Циљеви банкарског маркетинга спорт банке требају бити следећи: (1) повећање профита банке, (2) инвестирање у раст банке, (3) повећање квантума депозита банке, (4) рационализација кредитних пласмана, (5) подизање имиџа банке, (6) проширење банкарског тржишта, (7) међународни наступ банке, (8) експанзија асортимана банкарских производа и услуга, (9) проширење филијалске мреже и (10) изградња нових профитних центара банке у односу на конкуренцију.

Учешће на тржишту, обим продаје, потрошачки мериторинг и агресивно промовисање банкарских производа и услуга репрезентује палету краткорочних циљева банкарског маркетинга спорт банке, док профит банке, развој и раст банке, бонитет и имиџ банке, друштвена мисија и одговорност банке рефлектују ретроспективу дугорочних циљева банкарског маркетинга спорт банке, као новог лидера на тржишту (што треба да гради имиџ менаџменту спорт банке). Тако, банкарски маркетинг »ради« за банкарски менаџмент спорт банке, спортску привреду и спортске клубове на хуманим принципима развоја одрживог спорта.

ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА НАСИЛНИЧКОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ МАНИФЕСТАЦИЈАМА – КРИМИНОЛОШКИ ОСВРТ

Прегледни рад

УДК 343.59:796.093

доц. др Миле Шикман

Управа за полицијско образовање МУП-а Републике Српске
Бања Лука

Апстракт: *Облици испољавања насилничког понашања на спортским приредбама су она понашања која карактеришу агресивно и брутално поступање починилаца, односно гдје елемент насиља има доминантан карактер, без обзира да ли је насиље облик извршења или представља неки други елемент конкретног кривичног дјела или прекршаја. Дакле, деликти насиља представљају она инкриминисана људска понашња којима се употребом силе или озбиљне пријетње повређује или угрожава правно заштићено добро, односно деликт насиља је противправна употреба силе према другој, односно према стварима. С тим у вези, облици испољавања насилничког понашања на спортским манифестацијама могу се огледати у испољавању деликата насиља, инкриминисаних било као кривична дјела, било као прекршаји. Тако се кривична дјела насилничког криминалитета, која се могу појавити на спортским манифестацијама, могу испољавати у виду кривичних дјела против живота и тијела (убиство на свиреп начин, убиство при безобзирном насилничком понашању итд.), кривичних дјела против јавног реда и мира, кривичних дјела против права човјека и грађана, односно као поједини прекршаји инкриминисани прекршајним законима. Поред тога, облици насилничког понашања манифестовани на спортским приредбама веома често повезани са неким социјално-патолошким појавама, као што су алкохолизам, наркоманија итд. Када се узму у обзир сва криминолошка обиљежја насилничког понашања на спортским манифестацијама, онда се може говорити о феномену „злочина масе“, као и о појединачним кривичним дјелима (или прекршајима). С обзиром на обим и структуру рада, посматраћемо опште криминолошке аспекте насиља на*

спортским манифестацијама, без детаљне анализе појединачних облика испољавања (кривичних дјела, прекршаја).

Кључне ријечи: насилничко понашање, насилнички криминалитет, кривично дјело, прекршај, спортске манифестације

Abstract: *Forms of violent behavior at sporting events are those forms of behavior which are characterized by aggressive and brutal behavior of perpetrators, i.e. where elements of violence are dominant, regardless whether violence is an act of execution or some other element of a concrete criminal act or offense. Therefore, delicts of violence represent that incriminating human behavior, which through use of force and serious threat harm or jeopardize legally protected well-being, i.e. a delict of violence is a counter-legal use of force towards another person, i.e. towards things. In that sense, forms of violent behavior at sporting events can be delicts of violence incriminated as either criminal acts or offenses. Thus, criminal acts of violence, which can occur at sporting events, can manifest themselves as crime acts against life and body (gruesome murder, murder caused by ruthless violent behavior and so on), criminal acts against public order and peace, criminal acts against the rights of man and citizens, i.e. separate offenses incriminated by offense laws. Aside from that, forms of violent behavior at sporting events are very often associated with different socio-pathological manifestations, such as alcoholism, drugs, etc. When all characteristics of violent behavior at sporting events are taken into consideration, then we can talk about the "mass crime" phenomenon, as well as separate criminal acts (or offenses). Given the volume and structure of the paper, we will discuss general crime aspects of violence at sporting events, without a detailed analysis of particular forms of manifestation (criminal acts, offenses).*

Key words: *violent behavior, violent crime, criminal act, offense, sporting events.*

УВОД

Насилничким понашањем означавају се она понашања која карактеришу агресивно и брутално поступање учиниоца, односно гдје елемент насиља има доминантан карактер, без обзира да ли је дјело начин извршења или представља неки други битан елемент конкретног кривичног дела¹. Деликти насиља представљају она инкриминисана људска понашања којима се употребом силе или озбиљне пријетње повређује или угрожава правно заштићена добра, односно деликт насиља је противправна употреба силе или пријетња према другоме, односно према стварима. У том контексту, као кривична дјела насилничког криминалитета могу се сматрати поједина кривична дјела против живота и тијела (убиство на свиреп начин, убиство при безобзирном насилничком понашању итд.), кривична дјела против

¹ Алексић, Ж., Шкулић, М., Жарковић, М.: *Лексикон криминалистике*, Београд, 2004, стр. 191.

имовине (разбојништво, разбојничка крађа, зеленаштво, изнуда, уцјена итд.), кривична дјела против слободе и права човјека и грађанина, као и сва друга кривична дјела у чијем се начину извршавања примјењује сила или озбиљна пријетња. На основу анализе насилничког криминалитета може се закључити да је централна карактеристика насилничког криминалитета примјена или пријетња примјеном насиља приликом вршења кривичних дјела.² Насилнички криминалитет може се подијелити у двије основне групе: а) дјела традиционалног насилничког криминалитета (убиства, наносење тешких повреда, силовање, разбојништва и др.) и б) новији облици насилничког криминалитета (насиље у породици и дјеца као жртве насиља).³ Свакако да би се овим новијим облицима насилничког криминалитета могли додати и облици испољавања насилничког понашања на спортским манифестацијама, будући да ови облици имају све карактеристике криминалног феномена.

Насиље у спорту, спортско насиље (*violence in sports, sports violence*) одређује се као понашање које обухвата физички напад или физички штетне поступке од стране играча, одиграва се током спортског догађаја и има за циљ да проузрокује физички бол или повреду другом играчу (или навијачу, тренеру, службеном лицу и др.), при чему се такви штетни поступци не одnose непосредно на правила спорта и нису у непосредној вези са такмичарским циљевима спорта.⁴ Овако одређена и широко прихваћена дефиниција насиља у спорту носи у себи бројне недоумице које се морају отклонити. Само питање „намјере” тешко је одредити. Физичко повређивање, чак и онеспособљавање, за игру може бити изазвано без намјере и изведено у складу са правилима игре. Зато је постојање намјере крајње тешко процијенити, па је самим тим умањена могућност да се обухвате све ситуације намјерног повређивања јасан и праведан начин. Затим, насиље у складу са правилима спортске игре мора се посматрати са становишта да је у многим спортовима дозвољено понашање које може проузроковати код другог бол, озљеду или теже физичко повређивање. Неки спортови, попут бокса, чак дозвољавају поступке извршене са намјером да произведу бол. Други спортови, као хокеј на леду⁵, фудбал или рагби, дозвољавају физичко застрашивање супарничког играча путем агресивног физичког контакта, који може

2 Криминолошка истраживања указују на то да су насилничка понашања у виду кривичних и прекршајних деликата претежно везана за млађу мушку популацију, нижег образовног нивоа. Њихов економски статус је испод просјека, али не спадају у групу економских и егзистенцијално угрожених структура. Међу њима је висок проценат алкохоличара и душевно оболелих особа, као и знатан број лица из породица разведених бракова, а исто тако из структура које су наклоњене социјално патолошким појавама, сексуалним деликтима, беспличарењу и коцки. Наведено према: Бошковић, М.: *Криминолошки лексикон*, Нови Сад: Матица Српска, 1999, стр. 202.

3 Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Номос, Београд, 1998. стр. 209

4 Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., Костић, М.: *Криминологија*, Пеликан-принт, Ниш, 2009, стр. 151.

5 Rob Butcher: „Hockey father killing case goes to jury”, January 10, 2002, <http://archives.cnn.com/2002/LAW/01/10/hockey.dads.trial/index.html>

изазвати, односно изазива бол или повреду. У спортском смислу, тачно одређивање моралног статуса понашања које производи штетну посљедицу мора бити узето у разматрање у односу на то да ли је понашање учињено у складу или противно правилима игре. Даља анализа дефиниције насиља у спорту обухвата питања прхватања, односно очекивања насилничког понашања изван постављених правила. Високи ниво испољавања насиља, као што се то дешава у физичкој борби (бокс), може се јавити као нешто што је супротно правилима игре, а да то ипак буде сасвим очекивано, или пак вредновано на одређени начин (залагање). У ствари, чак и када је поступак насилан и ван правила игре то може бити прихватљив или очекивани дио игре. Ниво прихватљивости насиља изван правила игре може бити заснован на културолошким обрасцима или родној припадности или повезано са историјом развоја спорта. Без обзира о ком се дијелу дефинисања насиља у спорту ради, анализа свих аспеката насиља обавезно мора обухватити поступке свих уче-сника спортског догађаја: играча, навијача, гледалаца и рођака свих оних који су непосредно укључени у спортско дешавање.⁶

Заједнички закључак многих научних истраживања насиља и насиља у спорту говори да је ескалација насиља у порасту у посљедњој деценији и да постаје један од основних и примарних проблема сваког друштва. Насиље као најјача невербална комуникација има безбројне вертикалне облике појављивања и као такво на неки начин присутно је свуда око нас у неком свом облику. У спорту је уобичајено да се непријатељска и агресивна понашања називају насиљем, па се тако говори о насиљу гледалаца, насиљу на терену (насилнички поступци током игре, међусобни вербални или физички сукоби играча), насиљу родитеља и/или тренера над дјецом спортиста, насиљу над спортским судијама, насиљу над спортским новинарима итд. Међутим, оно шта посебно забрињава је такозвано тихо насиље, у условима када спорт постаје профитабилни бизнис у свијету и постаје снажан инструмент политичке манипулације, нарочито великих економских сила. Треба имати у виду да сви субјекти насиља у једном тренутку могу бити актери, а у другом жртве насиља. Те улоге се мијењају у зависности од контекста, ситуационих утицаја, фактора личности, дешавања на терену и ван њега, тока сваког конкретног тренажног или такмичарског процеса итд. Иако је у свијету проблем насиља у спорту одавно у жижи интересовања најшире друштвене јавности, као и стручњака у спорту, пре свега ту се мисли на социологе, филозофе, педагоге, психологе итд., наши медији, политичари, стручна и научна јавност, тек деведесетих година прошлог вијека постају „озбиљно“ забринуте због ове све видљивије „тамне стране спорта“ и чињенице да она није везана само за хулиганизам спортских навијача, већ и бројне друге, суптилније, мање видљиве, али не и мање озбиљне облике насиља, који скоро легитмно егзистирају у спортским срединама.⁷

6 Костић, М.: Насиље у спорту – неопходност сагледавања, Социјална мисао, 1/2009, 2009. стр. 9-11.

7 Анастасовски, И.: Насиље у спорту и на спортским теренима. Доступно на Интернету: http://www.savremenisport.com/Publika_Nasilje_u_sportu_i_na_sportskim_terenima.html

КРИМИНОЛОШКИ АПСЕКТИ НАСИЉА У СПОРТУ

Спортско насилништво, као облик људске деструкције, заслужује научни аспект провјере: Да ли такво понашање има теоријско објашњење? Као одговор на ово питање, доминира гледиште по коме насиље у спорту чине она дјела код којих се ради постизања одређеног циља користи напад на жртву или се њиме пријети.⁸ С тим у вези, два су правца трагања за смислом научног тумачења насилништва. Један је у евидентно присутној оријентацији да се оне објашњавају психологијом масе и групе и други покушај је да се у оквиру датих класичних теорија девијација, и агресивности посебно, доведе у контекст спортско насилништво, као специфичан феномен.⁹

Биолошки приступи

Иако релативно тешко примјењиве у тумачењу спортског насилништва, биолошке теорије нису у потпуности за одбацивање, посебно оне које се тичу детерминације урођених склоности и насљеђа у агресивности човјека. Урођене склоности насилништву приписују се личностима посебних биолошких својстава која се стичу: насљеђем гена и склоностима посебног конституционалног типа. Истраживања показују да насиље, као сталну црту понашања, показују дјеца која су фрустрирана или виктимизирана насилношћу родитеља, која им служи као модел понашања.¹⁰ Хромозомска теорија заснована је на учењу да постоје поремећаји у језгру ћелије, која садржи гене и носилац је насљедних особина, а продукује друштвено абнормална понашања. Најекстремнији вид биолошких приступа у науци заснован је на претпоставци да је расно својство сваког од припадника виших и нижих раса урођено и насљедно. Из оваквих ставова могу се објаснити неке реакције саиграча, противника и гледалаца на учешће или супарништво црних играча у спортским екипама. Дакле, може се рећи да физичке и менталне особине предиспонирају неке људе да се на одређене надражаје почну понашати насилнички.¹¹

Психолошке теорије

Психолошки фактори, уопште, могу бити узрочници у широком распону разних облика социјалне девијатности, па и насиља у спорту. Теорије које

8 Hagan, F.: *Introduction to Criminology*, Chicago, 1990, стр. 261. У: Игњатовић, Ђ.: *Кримнологија*, Nomos, Београд, 1998. стр. 208

9 Друштвено окружење и насиље у спорту, *Дефендологија – теоријско стручни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, обуке и оспособљавања*, број 10. (Ед. Душко Вејновић), Удружење дефендолога, Бања Лука, 2001, стр. 171-172.

10 Siegel, L.: *Criminology*, St. Paul, 1989, стр. 250. У: Игњатовић, Ђ.: *Кримнологија*, Nomos, Београд, 1999, стр. 208.

11 Игњатовић, Ђ.: *Кримнологија*, Nomos, Београд, 1998. стр. 208.

спадају у област психолошких схватања настале су из социјалне медицине. Психолошке теорије полазе од психолошких карактеристика, које детерминишу понашање личности доводећи у везу психичке поремећаје и агресивност. Основу насилништва психолози углавном налазе у агресивности кроз теорију нагона и теорију фрустрације.¹² Са становишта социолошких теорија, агресивност је интерперсонална склоност насртљивости, тенденција да се силом или другим облицима физичке и психичке принуде представља потенцијал у структури личности за насилно понашање. Зачетник и главни представник психолошког схватања агресије, као урођеног својства, је Фројд.¹³ Неки психолози насилничке диспозиције човјека објашњавају посљедицом трајног дјеловања фрустрационих чинилаца на личност у њеном развоју. Они су мишљења да усљед фрустрација код човјека долази до разочарења, емоционалних промјена и поремећаја у психичким функцијама, које се манифестују у виду деструктивних агресија. Представници ових схватања сматрају да се тежи облици насилништва могу довести у директну везу с узроцима фрустрационих стања, ниским прагом фрустрационе толеранције.

Док теорија нагона и теорија фрустрације уводе у објашњење агресије специфичне факторе, теорија учења агресивно понашање објашњава по принципима који се користе за објашњења другачијих форми понашања. *Учење* је основни феномен, односно промјена особне диспозиције (знање, становиште, спремност итд.) на основу искуства. Психолошки гле-

12 У психологији постоје два класична објашњења: теорија нагона и теорија фрустрације. Нешто општија теорија, која може да се корист за објашњење агресије, је теорија учења. Основа теорије нагона гласи: „У организму постоји урођени извор који трајно производи агресивне импulsе. Ови импulsи морају да се на овај или онај начин (није обавезно да то буде деструктивно) огледају у понашању особе.“ Ако то није случај, долази до душевних оштећења. Најпознатији заступници оваквог схватања су били Сигмунд Фреуд и Конрад Лоренц, при чему је фрејдовски нагон усмјерен ка самоуништењу („смртни нагон“), а испољава се ометан сексуалним нагоном, док Лоренц говори о врло специфичном нагону борбе усмјереном против људи који се баве истом врстом посла. У модерној психологији, врло су ријетке присталице теорије нагона. Теорија фрустрације каже: „Агресивно понашање почиња на агресивним импulsима, који настају због фрустрације.“ Под појмом фрустрације најприје се подразумејавало ометање активности која је усмјерена ка неком одређеном циљу, а доцније се тај појам проширио на све непријатне догађаје који изазивају аверзију (напад, малтретирање итд.). У сваком случају, потреба за агресијом не настаје сама од себе (као код теорије нагона), већ је реакција на нешто. Та потреба за агресијом која једанпут настане, мора бити изражена у некој форми. У јавности је веома популарна представа о томе да агресивни импulsи, који настају усљед фрустрације, делују попут енергије и да им је потребан неки вентил.

13 Он агресију посматра као тежњу човјека за деструкцијом самог себе, несвјесну жељу за смрћу, усмјерену према другим објектима, који тако представљају замјену за властито биће. Јединка се бори са другим особама за свој опстанак, јер је њена жеља за сопственом смрћу блокирана снагама инстинкта живота. Фројд је установио три основна извора агресивности: 1. производ инстинкта самоодржања, тј. инстинкта одбране од опасности која пријети животу, тзв. дефанзивна агресија; 2. садистички, као облик деструкције, испољава се путем прилижавања и мучења другог, производ је сексуалне појуде и несексуалног инстинкта смрти; 3. нарцисоидни, који дефинише као слијеп бијес деструктивности и уживања, који дозвољава егу да испуни своје старе жеље за свемоћ.

дано, учење није јединствен процес, па постоје различити *типови поступака учења*. Различите ствари могу да се науче: ко су кривци у неком догађају, како се употребљава оружје, гдје и када морам да будем послушан? Све то може да се научи. Учење као објашњење агресивног понашања може бити веома различито у односу на начин на који се испољава агресивни феномен, па је тако теорија учења збирна именица за веома велики спектар објашњења. За тему агресије, од изузетног значаја су слjedeћи *типови учења*:¹⁴

Учење по моделу. Овај принцип је свима познат. Усвајамо ново понашање посматрајући друге. Понашање које посматрамо биће сачувано у мозгу, а у неким ситуацијама се дословице копира. Најважнији *узори* су, по правилу, родитељи, пријатељи и друге особе које су нам важне у животу. Поред тога, постоји могућност да се путем јавних *медија* усвоји агресивно (али и просоцијално или неко друго) понашање.

Учење на успјеху и неуспјеху. У овом случају особа учи из посљедица свог дјеловања. Успјех за агресивно понашање је када се, на примјер, на неки начин наметнемо користећи неку насилничку ријеч, када се обогатимо користећи насиље, када уз помоћ насиља придобијемо пажњу медија или признање у групи или када узвратимо нападачу. Наметање и добит, пажња и признање једнако као одбрана и самозаштита веома су важни успјеси агресивног понашања. Осим тога, ту су и угодни *унутрашњи* ефекти, као шкакиљање нерава (нпр. код пргавих фудбалера) или позитивно самооцјењивање (нпр. понос због сопствене храбрости). Код учења по моделу усвајамо нове форме понашања, успјеси нас уче да одређене форме понашања примјенимо у неким ситуацијама или бар у оним код којих постоје изгледи за успјех. Уколико агресивно понашање које примењујемо донесе неуспјех или неке негативне посљедице, такво ће се понашање у будућности вјероватно рјеђе употребљавати.

Когнитивно учење - учење у смислу стицања знања. Уче се појмови, начини размишљања и дјеловања, те методе које су релевантне за агресивно понашање. Уче се, на примјер, појмови попут „одбрана“, „непријатељ“ и „част“ и шта би они могли да значе за дјеловање у том смислу. Уче се методе, лукавства, надмудривање непријатеља и кориштење оружја. Оваква сазнања би с једне стране могла имати утицаја на убјеђења и становишта неке особе, али би с друге стране могла покренути и условити њено дјеловање.

Из објашњења теорије учења можемо извући многобројне закључке о смањивању понашања. Уз помоћ модела, успјеха и неуспјеха, као и когнитивног учења, људи могу научити другачије начине размишљања и понашања који нису агресивни. Ово се у мањој или већој мери догађа сваком

¹⁴ Hans-Peter Nolting, Aggression ist nicht gleich Aggression, Der Bürger im Staat 43, 2/1993, S. 93. Доступно путем Интернета: http://www.dadalos.org/frieden_sr/grundkurs_2/lerntheorie.htm

човјеку.¹⁵ Оно што је заједничко за све форме понашања је да конкретно понашање и унутрашњи процеси који проузрокују то понашање зависе како од особе, тако и од *ситуације* - и од унутрашњих и од вањских фактора. Док теорија нагона скоро игнорише вањске факторе, а теорија фрустрације их пренаглашава (фрустрирајући догађаји као покретач агресије), модерне теорије учења и теорије фрустрације заступају неко средње становиште. Само је на тај начин могуће објаснити да се исти човјек зависно од повода, присуства одређене особе и сл., понекад понаша агресивно, а понекад мирно (утицај ситуације) или да се различити људи у истим ситуацијама понашају различито (утицај особе). Људи се разликују по *мотивима*, који их могу покренути на агресивно понашање (склоност ка нечему), по својим *недоумицама кад је агресија у питању* и по *репертоару понашања* (познавање агресивних и алтернативних форми понашања и владање њима). Сви ови фактори заједно одређују *видљиву* агресивност неке особе.¹⁶

Социјални приступи

Социолошке теорије представљају научна схватања која појаве и догађаје изучавају и тумаче с позиција детерминације друштвених и уже социјалних фактора. Социолошка мисао о људској агресији настала је из критичких поставки према антрополошким, биолошким и психолошким схватањима. Теорија аномије представља социолошки правац, чије је изворно полазиште у једном од Диркемових¹⁷, односно Мертонових¹⁸ позитивистичких схватања узрочности деликвенције. Аномија јесте одсуство закона или безаконје. То је стање недјелотворности, распада и непостојања друштвених норми. Стање аномије обично је повезано са масовним облицима испољавања девијантног понашања људи. Диркем аномију схвата као поремећеност регулативних функција друштва, вриједности и норми и њиховог значаја у схватању појединаца. Он је појаве деликвенције објашњавао сла-

15 Овакво учење може се систематски истражити током васпитања, обуке или терапије. На једној таквој обуци полазници би могли имати задатак да покажу или објасне како би реаговали у одређеној конфликтној ситуацији. Понашање које није агресивно може да се вјежба током симулација неке конфликтне ситуације. Дјецу треба похвалити када нам се обраћају са молбом или када образлажу своје жеље, а истовремено их игнорисати у случају испада бијеса и непотребног плача итд. Сами себи треба да, умјесто питања ко је крив, поставимо питање како можемо решити проблем.

16 Ханс-Петер Нолтинг, *Aggression is nicht gleich Aggression*, *Der Bürger im Staat* 43, 2/1993, С. 93. Доступно на Интернету: http://www.dadalos.org/frieden_sr/grundkurs_2/lerntheorie.htm

17 Видјети опширније: Durkheim, E. 1893, *The Division of Labour in Society*. English translation by George Simpson 1933; Durkheim, E. 1893a, *The Division of Labour in Society*. English translation by W.D. Halls 1984.; Prema: Macmillan Publishers Ltd, UK Dunman, J.L. 2003, *Anomie*, доступно на <http://www.durkheim.itgo.com/anomie.html>, [приступљено: 16.06.2011].

18 Видјети опширније: Merton, Robert K. (1968-08-01). *Social Theory and Social Structure* (1968 enlarged ed.). New York, NY, US: Free Press.; Merton, R. K. (1942) "The Normative Structure of Science". In: Merton, Robert K. (1979-09-15). *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

бљењем утицаја друштвених норми и реакције, јер раније норме и стандарди добијају више карактер преживјелости. Таква стања доводе до схватања појединаца и група да се могу понашати без одговорности и обавеза према дотле важећим нормама и постојећим вриједностима. У овој варијанти, блиско је објашњење схватања навијача да је стадион и вријеме утакмице и подручје и вријеме аномије, мјесто гдје је све дозвољено, па и насиље.¹⁹ Диркемово одређење аномије заснива се и на његовом разликовању нормалног и патолошког. Вјерујући да постоји стање моралног здравља друштва, које једино наука може квалитетно одредити, и истичући да су нормално и патолошко историјске категорије, он је нагласио да је нека друштвена чињеница нормална за одређени друштвени тип када се креће у просјеку друштва ове врсте. Други значајан представник и оснивач позитивистичког правца ове теорије, Роберт Мертон, аномију схвата као друштвено стање, односно, тип друштвене структуре. По њему, аномија и девијантност настају из дисфункције културних циљева и расположивих средстава у неком друштву који служе тим циљевима. У срединама гдје се легалним средствима не могу остварити друштвени циљеви долази до опадања ауторитета друштвених норми, при чему су могућа сва четири типа девијантног понашања: иновација, ритуализам, повлачење, бунтовништво.²⁰ Иноватори се држе прихваћених вриједности, али користе погрешна или незаконита средства у њиховој реализацији; ритуалисти се механички придржавају установљених правила ради њих самих, не питајући се о њиховој сврси нити о вриједностима које стоје иза њих; повлачење, они који одустају, сасвим напуштају такмичење, одбацујући како важеће вриједности, тако и уобичајна средства за њихову реализацију; бунтовници одбацују доминантне вриједности и стандардна средства за њихово остваривање, желећи да их замијене потпуно новим, тако да обично наступају са радикалним политичким захтјевима. Мертон сматра да је за настанак аномије битна тензија, која се јавља код појединаца или друштвених група онда када се друштвене норме и вриједности налазе у раскораку са друштвеном стварношћу. Девијантно понашање је симптом провалије која постоји између културом наметнутих аспирација и друштвено структурираних могућности. Како се људи не налазе на једнаким почетним позицијама и како не прихватају сви подједнако те неспорне вриједности, јављају се значајне разлике између појединаца у погледу могућности и исхода тако схваћеног успјеха. Будући да осјећају снажан притисак да се по сваку цијену иде напријед, ако не на законит, а оно макар на незаконит начин, неуспјешни се осјећају одбаченим и другачијим због своје наводне неспособности, те могу доћи у искушење да почну да се девијантно понашају. Социолошка истраживања упозоравају да треба правити јасну разлику између примарне девијације, као почетног акта од-

19 Друштвено окружење и насиље у спорту, *Дефендологија – теоријско стурчни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, обуке и оспособљавања*, број 10. (Ед. Душко Вејновић), Удружење дефендолога, Бања Лука, 2001, стр. 171-172.

20 Исто.

ступања од нормалног, и секундарне девијације, у којој кршење правила постаје учестало и трајно, а сам пријеступник опажа себе као девијанта. Ако се прва може довести у тијесну везу са социокултурном околином и животном судбином појединаца, друга је већ у великој мјери ствар организоване припомоћи већ постојећих девијантних структура. Теорија имитације прихвата утицај социјалне средине на појаве деликвенције, али уводи и друге елементе. Габријел Тард²¹ је описао три начина имитације, до којих се сваки у одређеном виду може довести у везу с насиљем у спорту: 1. Као моду у којој људи у великим градовима опонашају неки модел владања у оној мјери у којој међу њима постоји уска веза и као навику у стабилним групама, какве су свакако спортске екипе и њихови навијачи; 2. Гдје нижи слојеви опонашају више и 3. Гдје се један начин и метод у понашању замјењују другим. Тард је сматрао да се девијантност учи као и сваки други занат, гдје људи имитирају узоре још од најраније младости. Теорију диференцијалне асоцијације, по којој се узрочност поремећаја у понашању човјека налази у узорима преузетим из девијантних група, развио је познати амерички социолог Е. Садерланд.²² По њему, деликвентно понашање узроковано је узајамним утицајем појединаца и група, оно се стиче по моделу мотивација, ставова и технике учењем и дружењем с деликвентима. Насилничко понашање према оваквим приступима није насљедно, оно се стиче у интеракцијском односу средине у којој се личност налази и комуницира. Теорија диференцијалне идентификације настала је редефинисањем претходне теорије. Према овој теорији, основа насилничког понашања условљена је идентификацијом с узорима, измишљеним или стварним, и нормама понашања у групи. Овом теоријом тумачи се понашање бројних навијачких скупина насилничке природе у многим земљама свијета, које се идентификују са британским навијачима, носећи чак и њихове заставе, као симбол гдје је ногометни хулиганизам зачет као мода. Теорија културног конфликта девијације, па и насилништва као друштвене појаве у спорту, објашњава се производом сукоба култура, културних вриједности између друштвених група и унутар саме групе. При том се подразумемијева да насилничке групе могу бити различито структурисане на основама: националне, социјалне, вјерске, расне и друге припадности. Чикашка школа сматра да је поткултура посљедица друштвене дезорганизације, усљед чега нема друштвеног утицаја на понашање миграната и сиротиње у предграђима, због чега се они формирају у посебне гангове са специфичном културом понашања. Теорија социјалног интеракцијизма полази од општег приступа о девијантном понашању тезом да су друштвени односи, односи интеракције девијантних и недевијантних друштвених група, с тим што у том односу према нормама и обрасцима, који се сматрају нормалним, а које диктирају доминантне гру-

21 Tarde, Gabriel. *On Communication and Social Influence: Selected Papers*. Chicago: University of Chicago Press, 1969.

22 Sutherland, Edwin H. (1942) *Development of the Theory*, in Karl Schuessler (ed.) *Edwin H. Sutherland on Analyzing Crime*, Chicago: University of Chicago Press, стр. 13-29.

пе, одређене групе одступају са својим оријентацијама. Девијантно понашање није појава сама по себи, већ га друштвена реакција одређује таквим. Према присталицама ове теорије, друштво се дијели на конформисте, који су контролна друштвена група и девијанте, на које је усмјерена друштвена реакција. У обрасцу ове теорије могуће је тумачити одређене психолошке чиниоце адаптације у хулиганским групама спортских навијача кроз психологију масе. У таквим скупинама, индивидуа има осјећај моћи и активног учешћа у процесима који су за органе реда анонимни. Тиме се одвија процес самопотврђивања. Ова теорија има и други приступ, који се не разликује битно. То је теорија етикеције, по којој сва деликвентна понашања не морају имати групни карактер, пошто је образац насилништва оно што је друштвено санкционисано и код индивидуалног чина од стране државног или друштвеног органа. По овим схватањима, спортско насилништво је објективизирало на стварно понашање евидентирањем изгредника.

Узроци који изазивају насиље

Једно од најважнијих питања криминологије јесте који су узроци који изазивају насиље уопште, а потом и насиље на спортским манифестацијама. Насиље не само да изазивају навијачи, већ га изазивају и играчи, судије, тренери, профит који се остварује побједом и мотив побједи. Исто тако, веома су различити фактори који изазивају насиље у спорту од урбаних средина, жеље за испољавање негативних емоција, друштвени фактори па до нових и савремених облика фактора, који изазивају насиље и подстичу га, као што су медији.

Најчешћи узроци насиља на спортским манифестацијама су:²³

1. нетрпељивост према навијачима противничког клуба 30%
2. лоше обезбјеђење 26%
3. лоши резултати екипе 25%
4. алкохолисаност и конзумирање алкохола 10% и
5. неспортско понашање играча 9%.

Поред тога што су незаобилазни, можда и кључни чиниоци у формирању навијачких субкултура, мас-медији нарочито подстичу имитацију, опозивање и обожавање, као моделе насиља у спорту. Неки медији, посебно филм, спорт и телевизија, пресудно су допринијели да се насилан образац понашања упознаје и усваја прије било каквог озбиљнијег животног искуства. Дјеца која данас одрасту уз наведене медије, немају шансу да се са агресијом и насиљем упознају спонтано и дозирано, кроз игру са својим вршњацима, већ се са њим сусрећу директно, често прије било које научене игре. Медији стварају публику која не само да несвјесно очекује, већ и свјесно

²³ Друштвено окружење и насиље у спорту, *Дефендологија – теоријско стурчни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, обуке и оспособљавања*, број 10. (Ед. Душко Вејновић), Удружење дефендолога, Бања Лука, 2001, стр. 171-172.

прижељкује да се деси неко насиље, чак и тамо гдје објективно не би требало да га буде (на примјер на тениском мечу, напор у виду добаивања и исказивањем незадовољства одлуком судија). Поред тога, сама присутност средстава масовне комуникација на спортским дешавањима условљава понашање учесника, јер се спортисти (али и навијаци) другачије понашају када наступају. Мјере и радње које се требају предузети у рјешавању проблема насиља у спорту и других видова поремећеног понашања на спортским манифестацијама: Након сазнања за спортски догађај организатор манифестације врши пријаву органу унутрашњих послова о одржавању спортског догађаја на основу Закона о јавним скуповима и јавном окупљању грађана. Организатор манифестације дужан је у року од 48 сати прије почетка догађаја пријавити органу унутрашњих послова јавни скуп. Орган унутрашњих послова на основу пријаве врши процјену и оцјењује карактер скупа, те на основу тих чињеница доноси позитивно или негативно рјешење.

ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА НАСИЛНИЧКОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ МАНИФЕСТАЦИЈАМА

Облици испољавања насилничког понашања на спортским манифестацијама могу се огледати у испољавању деликата насиља, инкриминисаних било као кривична дјела, било као прекршаји. Тако се кривична дјела насилничког криминалитета, која се могу појавити на спортским манифестацијама, могу испољавати у виду кривичних дјела против живота и тијела (убиство на свиреп начин, убиство при безобзирном насилничком понашању итд.), кривичних дјела против јавног реда и мира, кривичних дјела против права човјека и грађана, односно као поједини прекршаји инкриминисани прекршајним законима.

Поред тога, облици насилничког понашања манифестовани на спортским приредбама веома често повезани су са неким социјално-патолошким појавама, као што су алкохолизам, наркоманија итд. Када се узму у обзир сва криминолошка обиљежја насилничког понашања на спортским манифестацијама, онда се може говорити о феномену „злочина масе“, као и о појединачним кривичним дјелима (или прекршајима). С обзиром на обим и структуру рада, посматраћемо опште криминолошке аспекте насиља на спортским манифестацијама, без детаљне анализе појединачних облика испољавања (кривичних дјела, прекршаја).

Облике насилничког понашања, према законским инкриминацијама (нпр. закони о насиљу у спорту, закони о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, и сл.), можемо класификовати кроз сљедеће категорије:

1. физички напад на учеснике спортске приредбе;
2. физички обрачун између учесника на спортској приредби;

3. бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу угрожити живот учесника спортске приредбе, физички интегритет лица или њихову имовину;
4. изазивање мржње или нетрпељивости која може довести до физичких сукоба учесника спортске приредбе;
5. изазивање нереда приликом доласка, односно одласка са спортског објекта или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбједности учесника спортске приредбе или трећих лица;
6. оштећивање спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба;
7. неовлаштен улазак на спортски терен, у службене просторије и службене пролазе спортског објекта на коме се одржава спортска приредба и у дио гледалишта спортског објекта који је намијењен противничким навијачима;
8. уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других опојних средстава;
9. уношење у спортски објекат, односно кориштење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима се може угрозити безбједност учесника у спортској приредби или ометати ток спортске приредбе.

Свакако да ово није коначна листа испољавања насилничког понашања на спортским манифестацијама. Заправо, ови облици зависе од читавог низа других околности, а могу се испољавати у вршењу најтежих кривичних дјела, као што су кривична дјела убиства или наношења тешких тјелесних повреда.

ЗАКЉУЧАК

Насиље на спортским манифестацијама представља изражен изазов савременом друштву. Наиме, облици неконформистичког понашања на спортским манифестацијама, или чак *стила живота*, односно понашања људи која у значајној мјери одступају од друштвених норми и изазивају реакцију неодобравања, све су више присутнија код нас. Ово питање посебно је важно са аспекта реакције друштва на таква криминална понашања, која у највећој мјери одређује обим и струкутру посматране појаве. С тим у вези, облици испољавања насиља на спортским манифестацијама, као круг понашања која ће бити инкриминисана, односно одређивање граница кажњивости у кривичном праву, одређују дјеловање законодавних органа. Поред институционалног одговора насиљу у спорту, значајно је и ваниституционално третирање ове проблематике. У првом реду мислимо на научна

и емипријска истраживања феномена насиља у спорту, како би дошли до научних сазнања у вези са проблемом насиља у спорту у нашем контексту.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексић, Ж., Шкулић, М., Жарковић, М.: *Лексикон криминалистике*, Београд, 2004.
2. Анастасовски, И.: Насиље у спорту и на спротским теренима. Доступно путем интернета: http://www.savremenisport.com/Publika_Nasilje_u_sportu_i_na_sportskim_terenima.html
3. Бошковић, М.: *Криминолошки лексикон*, Нови Сад: Матица Српска, 1999.
4. Butcher, R.: „Hockey father killing case goes to jury”, January 10, 2002, <http://archives.cnn.com/2002/LAW/01/10/hockey.dads.trial/index.html>
5. Друштвено окружење и насиље у спорту, *Дефендологија – теоријско стручни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, обуке и оспособљавања*, број 10. (Ед. Душко Вејновић), Удружење дефендолога, Бања Лука, 2001.
6. Durkheim, E. 1893, *The Division of Labour in Society*. English translation by George Simpson 1933; Durkheim, E. 1893a, *The Division of Labour in Society*. English translation by W. D. Halls 1984; Према: Macmillan Publishers Ltd, UK Dunman, J.L. 2003, *Аномие*, доступно на [хтп://www.дуркхеим.итго.цом/аномие.хтмл](http://www.дуркхеим.итго.цом/аномие.хтмл), [приступљено: 16.06.2011].
7. Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Номос, Београд, 1998.
8. Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., Костић, М.: *Криминологија*, Пеликан-принт, Ниш, 2009.
9. Костић, М.: Насиље у спорту – неопходност сагледавања, *Социјална мисао*, 1/2009, 2009.
10. Merton, Robert K. (1968-08-01). *Social Theory and Social Structure* (1968 enlarged ed.). New York, NY, US: Free Press.; Merton, R. K. (1942) “The Normative Structure of Science”. In: Merton, Robert K. (1979-09-15). *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. Chicago, IL: [University of Chicago Press](http://www.дуркхеим.итго.цом/аномие.хтмл)
11. Tarde, Gabriel. *On Communication and Social Influence: Selected Papers*. Chicago: University of Chicago Press, 1969.
12. Sutherland, Edwin H. (1942) *Development of the Theory*, in Karl Schuessler (ed.) *Edwin H. Sutherland on Analyzing Crime*, Chicago: University of Chicago Press, стр. 13-29.
13. Siegel, L.: *Criminology*, St. Paul, 1989.
14. Hagan, F.: *Introduction to Criminology*, Chicago, 1990.
15. Hans-Peter Nolting, *Aggression ist nicht gleich Aggression*, *Der Bürger im Staat* 43, 2/1993, S. 93. Доступно на Интернету: http://www.dadalos.org/frieden_sr/grundkurs_2/lerntheorie.htm

НАСИЉЕ КАО ПОСЉЕДИЦА КУЛТУРЕ АГРЕСИВНЕ ДОМИНАЦИЈЕ

Оригинални научни рад

УДК 316.4:316.624

проф. др Радоја Радић
Универзитет за пословне студије
Бања Лука

Апстракт: Садашњи ниво економских односа у свијету преноси се и у нашу регију. Нови привредни односи резултовали су у „културу ароганције“ оних који су богати и „културу агресије“ оних који су сиромашни. Ова разлика између двију култура произвела је „културу презира“, као манифестацију која резултује појавом насиља. Насиље се, дакле, појављује као посљедица „културе епрезира“, а оно је својствено свим сферама друштвеног живота па и живота око спорта и у спорту.

Важност технолошког развоја, мобилност капитала и мобилности радне снаге, нови положај друштвених медија, производе нове појаве насиља. Нови облици насиља, углавном у функцији односа између интересних група, које кроз насиље остварују своје циљеве, висок ниво технолошке повезаности, висока резонанција капитала и мобилности радне снаге, доводе до раста међуовисности од међународне заједнице и драстичног смањења способности рјешавања сукоба, почевши од војних ресурса, посебно међу развијеним земљама, до примитивних облика насиља.

Кључне ријечи: глобализација, култура арогантне доминација, култура „страха“ агресивне доминације, насиље и насилници.

Abstract: The current level of economic relations in the world has engulfed our region. The new economic relations have led to a “culture of arrogance”, of those who are wealthy and a “culture of aggression”, of those who are poor. The difference between the two cultures has created a “culture of contempt” as a manifestation which results in the appearance of violence. Violence is, therefore, manifested as a result of the “culture of contempt”, and it is inherent to all spheres of social life and the life of and regarding sports.

The importance of technological development, capital and labor force mobility and the new position of social media have produced new manifestations of violence. New forms of violence, mostly in the function of relation between interest groups, that achieve their goals through violence, high level of technological connectivity, high resonance of capital and labor mobility lead to the growth of interdependence on the international community and drastic reduction in the ability to resolve conflict, starting with military resources, especially among developed countries, to primitive forms of violence.

Key words: globalization, the culture of arrogant domination, the “fear” culture of aggressive dominance, violence and bullies.

ГЛОБАЛНЕ СТРУКТУРАЛНЕ ПРОМЈЕНЕ

Процес глобализације, заснован на модерној производњи захватио је све земље, међу којим и Босну и Херцеговину. Прихватањем нових фактора производње, као заједничких вриједности, и кроз ове нове облике процеса, производња све више постаје глобални процес¹, чиме се креирају могућности јефтинијег и бржег премјештања знања и људи из једне регије у другу, са једног континента на други континент, бржи и јефтинији транспорт, бржа флукуација информација између појединаца, великих социјалних, политичких, културних, расних и вјерских група и заједница, те рапидно ширење тржишне либерализације..., што доводи до фасцинантног дотицања и мијешања различитих раса, религија, култура и традиција. Ако овај процес сматрамо глобализацијом, онда производња води ка стварању новог облика односа између људи, држава, нација и цивилизација, чиме се ствара нови свијет, који нужно тражи и нови облик правне регулације и нове аспекте политичке интеграције и нове моралне и друштва нестандарде², а посебно нове облике друштвених медија. Креирање широког спектра глобалне међузависности захтијева нову глобалну економију³ и нове глобалне правно-политичке

1 Jeffrey Sachs, “International Economics: Unlocking the Mysteries of Globalisation”, Foreign Policy, 110 (Spring 1998), 218)

2 Jessica T. Mathews, Power Shift, Foreign Affairs, January/Februar, 1997, p59)

3 “National economies are becoming more integrated in four fundamental ways – through trade, finance, production, and a growing web of treaties and institutions. The increased trade linkages are clear: In almost every year since World War II, international trade has grown more rapidly than global production, resulting in a rising share of exports and imports in the GDP of virtually every country. In the past 15 years, cross-border financial flows have grown even more rapidly than trade flows. Foreign-direct investment (in which foreign capital gains a controlling interest in a cross-border enterprise), in particular, has grown even more rapidly than overall capital flows... Different stages of the production process of a signal output can be carried out in different parts of the world, depending of the comparative advantages of alternative production sites. Semiconductor chips might be designed in the United States, where the basic wafers are also produced; these are then cut and assembled in Malaysia: and the final products are tested in and shipped from Singapore. These cross-border flows often occur within the same multinational firm. One stunning fact about current trade flows is that an estimated one-third of merchandise trade is actually composed of shipments among the affiliates of a single company, as opposed to arms-length transactions among separate exporters and importers. (Jeffrey Sachs, “International Economics: Unlocking the Mysteries of Globalisation” , Foreign Policy, 110 (Spring 1998), 218)

структуре⁴, с једне стране, али са друге стране све су израженији културни расцјепи у све зависнијем и противрјечнијем свијету.⁵

Присутнос појма глобализације или глобализма, мада није новијег датума,⁶ почиње доминирати у међународним економским и политичким односима половином прошлог вијека, да би на самом почетку овог миленијума овај термин ушао у зону многих научних расправа и академских размимоилажења.⁷ Шта се данас подразумева под појмом „глобализација“? Премда је термин „глобализација“ у многоме неодређен појам, који захвата бројне процесе технолошке, економске, финансијске и политичке међузависности између држава, питање суштине глобализације још увијек остаје недовољно истражен феномен, којег је тешко свести само на односе међузависности између држава.⁸ Већина савремених аутора феномен глобализације првенствено веже за економске, војне, еколошке, социјалне и културне промјене крајем 20. вијека. Оставља се при том отворено питање самих узрока феномена глобализације и његових посљедица на концепт моћи државе и друштвених медија, што чини главну динстинкцију између империјализма и колонијализма, као облика глобализације с једне стране и модер-

4 Anne Mariae Slaughter (2004), *A New World Order*, Princeton University Press, Princeton and Oxford

5 Видјети више у: Samuel P. Huntington (2002), *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*, Simon & Schuster UK, Ltd

6 “Since globalization is a fuzzy term I its general use, it is impossible to say when it began. Maybe it was with the departure of homo sapiens from Africa some 100, 000 years ago and the subsequent slow colonization of the world. But it is possible to say things that are somewhat more up to date about human interaction across the globe over the past few thousand years. To put our present era in better context, it will be helpful to start with what is being said about shocking novelty of the Internet era. Than the discussion will look at aspects of globalization in the long run: the sense of ourselves as part of a global community; global transmission of ideas and culture; global transmission of technology; and, finally, globalization of economy, prior the industrial revolution.” (Martin WOLF (2004), “Why Globalization Works”, Yale University Press, New Haven and London, p99)

7 О различитим схватањима глобализације, видјети више у: Robert O. Keohane and Joseph S. Nye Jr., *Globalisation: What’s New? What’s Not (And So What)*, Foreign Affairs, Spring 2000; Joseph S. Nye, Jr., “Globalisation’s Democratic Deficit”, *Foreign Affairs*, July/August 2001, 3; Martin Wolf, “Will the Nation-State Survive Globalization”, *Foreign Affairs*, Vol. 80. no. 1., January/February 2001; Rivera-Batiz, Luis A., & Paul M. Romer, «Economic Integration and Endogenous Growth», *Quarterly Journal of Economics*, May 1991, 106:2, 531-556; Susan Strange, “States, firms and diplomacy”, *International Affairs*, 68: 1 (1992),: Susan Strange, “The Defective State”, *Daedalus*, *Journals of the American Academy of Arts and Science*, Spring 1995; Peter F. Drucker, “The Global Economy and the Nation-State”, *Foreign Affairs*, Vol. 76. no. 5, September-October 1997; Dani Rodrik, “Sense and Nonsense in the Globalization Debate”, *Foreign Policy* 107 (Summer 1997); Jessica T. Mathews, “Power Shift”, *Foreign Affairs*, January-February, 1997.; Anna-Marie Slaughter, “The Real New World Order”, *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 5, September/October 1997; Stephen G. Brooks (2005), “Producing Security: Multinational Corporations, Globalization, and the Changing Calculus of Conflict”, Princeton University press; Mark Duffield (2001), “Global Governance and the New Wars”, Ced Books, London & New York; Mary Kolder (2005), *Global Civil Society*, Polity.

8 Robert O. Keohane and Joseph S. Nye Jr., *Globalisation: What’s New? What’s Not (And So What)*, Foreign Affairs, Spring 2000, стр.108-109.

ног глобализма, с друге стране.⁹ И док се узроци империјализма и колонијализма могу првенствено лоцирати као ефективна посљедица раста политичких и економских амбиција великих империјалних држава у њиховој међусобној борби за политички престиж и доминацију над страним територијама, с циљем да се обезбиједи већи капацитети политичке и војне доминације, узроци модерног глобализма прије би се могли тражити у конкуренцији између држава и нових субјеката за удио на свјетским тржиштима, што стриктно води промјени саме природе моћи државе, дакако и структуре политичког система¹⁰ и система друштвених медија.

Разлика је фундаментална. Борба за контролу над страним територијем захтијевала је максималну концентрацију моћи у државним институцијама, првенствено војно-политичким институцијама, што је захтијевало све израженије јачање војне и политичке силе и моћи државе, што је пак тражило и одговарајућу структуру хијерархијски устројеног политичког система, као и одговарајуће друштвене медије. Међутим, борба за престиж на свјетским тржиштима све више помјера политички ауторитет државе ка индустријском, комерцијалном и тржишном сектору, гдје се појављују бројни нови недржавни актери (МНЦ, НГО, међународне институције...), са чиме се престиж државе помјера са војно-политичког ка технократско-технолошком и економско-научном пољу.¹¹ Ова помјерања захтијевају и помјерања друштвених медија, а поготово у условима све израженијег помјерања тежишта моћи са војно-политичког на индустријски, тржишни и комерцијални сектор. Све то захтијева да државна хијерархијска институциона-

9 Martin Wolf, "Will the Nation-State Survive Globalisation?", *Foreign Affairs*, January/February 2001, стр.179-181).

10 "Most obvious of the structural changes acting as the driving force on firms and government alike were those in the technology of industrial and agricultural production; related to them were changes in the international financial structure. The accelerating pace of technological change has enhanced the capacity of successful producers to supply the market with new products, and/or to make them with new materials or new process. At them some time, product and process lifetimes have shortened, sometimes dramatically. Meanwhile, the costs to the firm of investment in R&D, research and development - and therefore of innovation - have risen. The result is that all sorts of firms that were until recently comfortable ensconced in their home markets have been forced, whether they like it or not, to seek additional marked abroad in order to gain the profits necessary to amortize their investments in time to stay up with the competition when the next technological advance comes along. It used to be thought that internationalism was the preserve of the large, privately owned Western 'multinational' or transnational corporations. Today, thanks to the imperatives of structural change, these have been joined by many smaller firms, and also by state-owned enterprises and firms based in developing countries. Thus it is not the phenomenon of the transnational corporations that is new, but the changed balance between firms working only for a local or domestic market, and those working for a global market and in part producing in countries other than their original home base". ((Susan Strange, "States, firms and diplomacy", *International Affairs*, 68: 1 (1992), p3).

11 "A world global production networks makes the prospective economic gain from territorial conquest dubious, reducing the returns to realist statecraft. Access to capital and technology depends on strategic alliances which those who control global production, rather than on the control of any particular piece of territory. In a global economy where there is a surplus of labour, control over large amounts of territory and population can be more of a burden than an asset". ((Peter Evans, *The Eclipse of the State? World Politics* 50 (October 1997), стр. 66.

лизована бирократско-политичка структура претрпи измјене неподобне да реализира потребе новог облика партиципирања на свјетским тржиштима, што тражи нови институционализовани систем, који захтијева виши степен флексибилности од ауторитарног и строго хијерархијског система нација/држава. Траже се нови институционални нетворк-облици управљања који ће моћи остварити бржи, лакши и јефтинији приступ новим технологијама, остварити ефектнији продор на велика тржишта, имати стабилнији приступ изворима капитала, те превазићи сва ограничења која намеће територијално организовани систем нација/држава и на тај начин задобити моћ командовања над новом економском политиком, која тражи модификацију либерализације тржишта, финансија, те глобални систем управљања слободним кретањима капитала и рада.¹²

Данас се, дакле, креира нови модел свјетске производње у којој свијет израста у јединствену економску цјелину, гдје националне границе постају ирелавантне.¹³ У овом моделу свјетске производње, продаја производа, сервисирање производа, односи с јавношћу и правна питања акомодирани су на локалном тржишту, док су производња опреме, резервних дијелова, планирање, истраживање, финансије, маркетинг, цијене и менаџмент, искључиво везани за глобално тржиште.¹⁴ Фактори производње „земља-капитал-рад“ све се више помјерају ка новим факторима производње „мобилност капитала-знање-проток информације“, што све израженије воде интернационализацији производње, што тражи виши степен либерализације економије, финансија и трговине.¹⁵

Технолошке промјене, те либерализација тржишта и кретања капитала и рада, неминовно ће водити ка либерализацији монетарне и финансијске политике, што ће све више помјерати процес доношења одлука од стране државе према великим интересним групама. Велике приватне комерцијалне банке измичу контроли државе, које кроз флукутирајући девизни курс стварају огромну масу тзв. „свјетског виртуалног анонимног новца“, који није везан ни за инвестиције ни за производњу ни за потрошњу или трговину, већ искључиво за манипулације са девизним курсом. Овај фиктивни новац, чија флукуација на свјетским финансијским тржиштима само у једном дану може да превазиђе суму већу од суме реалног новца који флукутира у укупној годишњој свјетској трговини и инвестицијама, израста у моћну силу, која, мада не служи економским функцијама, драматично утиче на глобална економска и политичка кретања.¹⁶ Поставља се отворено питање: да ли су друштвени медији оспособљени за праћење ових промјена?

12 Susan Strange, "States, firms and diplomacy", *International Affairs*, 68: I (1992), стр. 6-7.

13 Susan Strange, "States, firms and diplomacy", *International Affairs*, 68: I (1992), стр. 4.

14 Peter F. Drucker, *The Global Economy and the Nation-State*, *Foreign Affairs*, Vol. 76. no.5, September/October 1997, 168

15 Алвин И Хајди Тофлер, „Рат и Антират“, Паидеиа, Београд, 1998, стр. 63-64.

16 Peter F. Drucker, *The Global Economy and the National State*, *Foreign Affairs*, Vol. 76. no.5. September/October 1997, стр. 162.

Настала је све израженија дерегулација монетарне и финансијске политике, као посљедице дјеловања великих транснационалних корпорација и великих приватних комерцијалних банака, са засебним транснационалним менаџментом, које виде себе као ненационалне засебне ентитете, која тражи стварање нове мреже (network) глобалних правних норми (институција) кроз проширење концепта државне легислативе ван њеног територија¹⁷ или стварањем минималне координације између националних централних банака највећих економских сила. Кроз стварање великих „trade block“, као нпр. ЕУ, НАФТА, WTO, Г7, који међусобно координирају своје акције, постепено се ствара нека врста флуидне „свјетске владе“, која би требала бити способна предвидјети кризу и понудити нове финансијске инструменте за отклањање евентуалних потешкоћа.¹⁸

Техничко-технолошки развој не само да мијења производни систем, тржиште и монетарни суверенитет државе, већ у многоме елиминише монопол државе над приступом информацијама и друштвеним медијима, њиховим стокирањем и кориштењем. Ова промјена драматично мијења способност државе да контролише јавно мњење, политичке и социјалне процесе, а то значи и друштвене медије, што знатно утиче не промјену односа појединца и социјалних група према држави, чиме се све драматичније мијења политичка стратификација глобалног друштва. Хијерархијска структура глобалне заједнице све више врши отклон од система нације/државе ка стварању нових глобалних хоризонталних стратификација, чији се идентификациони кодови све чешће налазе у културном и вјерском background-у великих друштвених група, радије него у политичком систему државе.¹⁹

Све моћнији процес глобализације у свом парадоксу, с једне стране, врши отклон од државе као регулаторне силе, док с друге стране деспаратно тражи ефектно дјеловање државе на локалном нивоу, у форми network-дјеловања, искључујући на тај начин процес централизације у доношењу одлука, и принудни централизовани ауторитет државе, са чиме се природа саме државе, дакако и њене моћи мијења. Кроз ову промјену природе државе и моћи обезбјеђују се двије битне претпоставке савремене глобализације: „висок степен униформности са високим степеном децентрализације“, као главне одреднице и суштина модерне глобализације која израста у феномен 21. вијека.²⁰

Ове структуралне промјене, које траже, прије свега, редистрибуцију моћи између држава и нових актера (тржиште и грађанско друштво)²¹, воде

17 Peter F. Drucker, *The Global Economy and the National State*, *Foreign Affairs*, Vol. 76. no.5. September/October 1997, стр. 168.

18 Amitai Etzioni (2004), *From Empire to Community*, Palgrave, MacMilan, p162 . Also see in Anne Mariae Slaughter (2004), *A New World Order*, Princenton University Press, Princenton and Oxford.

19 Jessica T. Mathews, "Power Shift", *Foreign Affairs*, January-February, 1997, стр. 51-52.

20 Anne Mariae Slaughter (2004), *A New World Order*, Princenton University Press, Princenton and Oxford, p9).

21 Jessica T. Mathews, "Power Shift", *Foreign Affairs*, January-February, 1997, стр. 50.

у фундаменталне промјене природе саме државе и односа између држава, у којима држава све више губи на традиционалном значају у глобалним међународним односима. Промјена природе саме државе аутоматски води и промјени природе односа између држава, што води и промјени облика контроле над друштвом²², али над друштвеним медијима.

Драматичним технолошким напретком²³ и демократским политичким промјенама, које су услиједиле у Источној Европи након распада Совјетског Савеза, били отворени су нови простори за даљи процес либерализације трговине, монетарне и фискалне политике, што је водило у бржу мобилизацију капитала и у индустријализацију производње у земљама које се брзо прикључују земљама постиндустријског таласа. Структура подјела свијета на Исток и Запад све убрзаније добија нову структуру подјеле, која све више диверзификује свијет на нове подјеле, које су прије свега детерминирани, не више дуж граничних линија између идеолошких матрица, већ, прије свега, начином производње и досегнутим степеном технолошког развоја.²⁴

ГЛОБАЛИЗАМ ЈУЧЕ, ДАНАС, СУТРА... ГЛОБАЛНИ КОНФЛИКТ

Све израженији *gap* између развијених и богатих, који постају све моћнији и све арогантнији с једне стране и неразвијених и сиромашних, који постају све слабији и све бунтовнији и агресивнији, с друге стране, драматично води ка све видљивијим обрисима новог глобалног сукоба између „културе арогантне доминације“ и „културе агресивног страха“, што креира експлозивну супстанцу нове глобалне „идеологије презира“. **Ова идеологија страха агрегира културу насиља.** Сву драматику политичког набоја и моралног краха и неизвјесне будућности човјечанства показује податак да данас у свијету преко три милијарде људи, што чини скоро половину човјечанства, живи са мање од 2 долара дневно²⁵. Сву драматику политичког набоја и моралног краха и неизвјесне будућности човјечанства показује податак да данас у свијету преко три милијарде људи, што чини скоро поло-

22 Susan Strange, "The Defective State", Daedalus, Journals of the American Academy of Arts and Science, Spring 1995, 55).

23 Martin Wolf, "Will the Nation-State Survive Globalisation"?, Foreign Affairs, January-February, 2001, vol. 80.

24 „Данас је изглед свјетских цивилизација другачији. Убрзано се крећемо ка потпуно другачијој структури снага, које ће створити оштру подјелу свијета не на две, већ на три различите и супротстављене цивилизације – прву још симболизује мотика; другу монтажна трака; а трећу компјутер.“ (Алвин и Хајди Тофл (1998), Рат и Антират, Паидеиа, Београд, стр. 22)

25 James Wolfenson, The Other Crisis, World Bank, October 1998, quoted from The Reality of Aid 2000, (Earthscan Publications, 2000), p.10 (The New York Times in one of their email updates, in their Quote of the Day section, for July 18, 2001 provided the following quote: "A world where some live in comfort and plenty, while half of the human race lives on less than \$2 a day, is neither just, nor stable." — President Bush).

вину човјечанства, живи са мање од 2 долара дневно, од тога 1.3 милијарде са мање од 1 доларом на дан.²⁶

Сваке године умре преко 2.2 милиона дјеце само због недостатка вакцинације, а преко 15 милиона дјеце годишње остају без родитељског старања услед смрти оба родитеља заражених ХИВ/АИДС-ом.²⁷ У исто вријеме, само на куповину козметике, парфема, сладоледа, хране за животиње, цигарета, алкохола и пословних забава у САД-у, Европи и Јапану годишње се потроши преко 238 милијарди долара, док се на наоружање у свијету сваке године потроши преко 780, а на наркотику преко 400 милијарди долара.²⁸

26 This figure is based on purchasing power parity (PPP), which basically suggests that prices of goods in countries tend to equate under floating exchange rates and therefore people would be able to purchase the same quantity of goods in any country for a given sum of money. That is, the notion that a dollar should buy the same amount in all countries. Hence if a poor person in a poor country living on a dollar a day moved to the U.S. with no changes to their income, they would still be living on a dollar a day. In addition, see the following: Ignacio Ramonet, The politics of hunger, *Le Monde diplomatique*, November 1998; The 9th International Anti-Corruption Conference Plenary Address by James Wolfensohn, August 2000; March recognizes the billions living on less than two dollars a day, *EarthTimes.org*, October 24, 2000; The poverty lines: population living with less than 2 dollars and less than 1 dollar a day from *PovertyMap.net* provides two maps showing the concentration of people living on less than 1 and 2 dollars per day, around the world. Also note that these numbers, from the World Bank, have been questioned and criticized. The World Bank has been criticized for almost arbitrarily coming up with a definition of a poverty line to mean one dollar per day (of which they say there are about 1.3 billion people). That figure and how it has been chosen has been much criticized by many, as shown by University of Ottawa Professor, Michel Chossudovsky in the previous link. In addition, as also stated in the previous link, in the United States for example, the poverty threshold for a family of four has been estimated to be around eleven dollars per day. The one dollar a day definition then misses out much of humanity to understand the impacts. Even the two dollars per day that I have pointed out here, while affecting half of humanity, also misses out the numbers under three or four, or eleven dollars per day. These statistics are harder to find, and as I come across them, I will post them here! As an aside, Morgan Spurlock, the Oscar nominee for his documentary *Super Size Me* where he went 30 days on a diet of burgers only to see the effects, produced another documentary where for 30 days he tried to live on the minimum wage of \$5.15 per hour. At times he was earning \$50 to \$70 a day and yet the tremendous hardships he faced was incredible (including a ludicrous \$40 for a bandage in a hospital, and some \$500 for just being seen to). More fundamental than that though, for example, is a critique from Columbia University, called *How not to count the poor*. The report describes an ill-defined poverty line, a misleading and inaccurate measure of purchasing power equivalence, and false precision as the three main errors that may lead to “a large understatement of the extent of global income poverty and to an incorrect inference that it has declined.” (Emphasis added). This allows the World Bank to insist that the world is indeed “on the right track” in terms of poverty reduction strategy, attributing this “success” to the design and implementation of “good” or “better policies”. But the statistic is not lost on some of the most prominent people in the world. The *New York Times* in one of their email updates, in their *Quote of the Day* section, for July 18, 2001 provided the following quote: “A world where some live in comfort and plenty, while half of the human race lives on less than \$2 a day, is neither just, nor stable.” — President Bush; See also James Wolfensohn, *The Other Crisis*, World Bank, October 1998 who said: “Today, across the world, 1.3 billion people live on less than one dollar a day; 3 billion live on under two dollars a day; 1.3 billion have no access to clean water; 3 billion have no access to sanitation; 2 billion have no access to electricity.” (See also note 21 below.) Koffi Anan, UN Secretary General, in a speech on the International Day for the Eradication of Poverty, 17 October 2000, said “Almost half the world’s population lives on less than two dollars a day, yet even this statistic fails to capture the humiliation, powerlessness and brutal hardship that is the daily lot of the world’s poor.”

27 *State of the World’s Children, 2005*, UNICEF.

28 *Consumerism, Volunteer Now!* (undated).

Највећа трагедија и хипокризија човјечанства лежи у томе да се не може обезбиједити непуних 40 милијарди долара годишње, са којима би се могли ријешити основни проблеми снабдијевања питком водом, проблеми исхране и санитарних потреба најсиромашнијег дијела човјечанства.

Су драматику сценарија према чијем амбису неумитно клизи човјечанство није тешко скицирати на темељу званичним података о односима сиромашних и богатих чија се глобална конфронтација све израженије назире на обрисима насиља, као доминантне културе будућег човјечанства.

Кроз све израженији раст моћи богатих и све драматичније растућу дискрепанцу између богатих и сиромашних, све моћније се конституира глобална „култура доминације и ароганције“, која све моћније помјера свијет од концепта културног индивидуализма ка концепту културног космополитизма богатих, на темељу којег се креира концепт глобалне политике либерализма и монополизма богатих и моћних. Ова идеологија „културе доминације и ароганције“ тражи нови глобални систем у којем ће државне владе, институције и границе, које би могле бити препрека несметаном кретању њиховог капитала, идеја и њихове моћи, бити брисане. Идеологија богатих и моћних тражи интегрисану глобалну заједницу, у којој ће њихов новац циркулисати без ограничења, а њихов профит бити ослобођен сваког облика контроле и рестрикције, док ће њихова сигурност бити загарантована новом глобалном силом, која ће бити довољно моћна и контролисана од стране богатих да ефектно заштити њихово богатство и њихову моћ мијењања свијета. Идеологија „културе доминације и ароганције“ фокусирана је на глобалном протекционизму богатих, технолошком, финансијском и војном монополизму великих и моћних, и културном империјализму „цивилизованих“. Спровођење ове идеологије, често се спроводи системом насиља, које спроводе моћни и богати.

Неутољива жеђ за богатством и доминацијом све више мотивира богате на потрагу за новим изворима богатства и доминације, за новим облицима интегрирања у нову глобалну империју у којој новац супституира њихов културни идентитет, а финансијска моћ успјешно супституира традиционалну моћ националне државе, која се све више своди у раван политичке силе у рукама глобалне коалиције богатих и моћних, у креирању нове глобалне идеологије „културе доминације и моћи“, која све драматичније отвара еру нове конфронтације и надметања за нову глобалну енергетску и технолошку доминацију, за контролу над новим тржиштима и новим потрошачима, за нову либерализацију и нове облике владања и доминације над сиромашним и немоћним.

АГРЕСИВНА „КУЛТУРА СТРАХА“

Истовремено, на другој страни истог процеса глобализације све драматичнија је кондензација глобалног сиромаштва, немоћи, фрустрације и

очаја преко 75 посто свјетског становништва, које је остало на маргини економске, политичке и културне глобализације. И ова друга страна, у својој немоћи прибјегава култури насиља и на тај начин доприноси успостављању насиља, као доминантном облику рјешавања конфликта.

Смањење трагедија сиромашних тешко је за очекивати, ако се узму у разматрање најновије процјене Уједињених Нација, које предвиђају повећање свјетске популације на 12 милијарди до краја 2050, са највишом стопом раста управо у најсиромашнијим земљама, гдје је у периоду од 1960. године до 2000. године забиљежен раст популације са 69 процената на 80 процената.²⁹

У оваквом окружењу сиромашни и немоћни драматично траже нову глобалну подјелу свјетског богатства, траже нове стандарде који би били фокусирани на новим моралним и политичким начелма, а који би им гарантовали више достојанства и бољи живот њих и њихове дјеце. Немоћ сиромашних и маргинализованих да креирају окружење које би им гарантовало сигурност преживљавања, све их више гура ка идеологији културног национализма и вјерског екстремизма, политичког анархизма и економског изолационизма, што их све израженије води ка стварању глобалне „културе страха и бунта“ и што их све драматичније гура ка глобалној идеологији насиља и разарања.

ОПАСНА „КУЛТУРА ПРЕЗИРА“

Кроз ову драстичну дискрепанцу у дистрибуцији свјетског богатства, успоставља се брутална технолошка, економска и политичка доминација свјетског интегрисаног капитала, без обзира на његов национални, вјерски или културни background, што значајно мијења социјалну и политичку структуру унутарнационалних и међународних односа, изазивајући велику

29 "According to the most recent UN estimates, total world population is expected to soar from approximately 5.6 billion people in 1994 to somewhere between 8 billion and 12 billion by the year 2050 - an increase that will undoubtedly place great strain on the earth's food production and environmental capacity...Overall, the populations of the less-developed countries /LDC/ are growing at a much faster rate than those of the advanced industrial nations. As a result, the share of world population accounted for by the LDCs rose from 69 percent in 1960 to 74 percent in 1980, and is expected to jump to nearly 80 percent in the year 2000. Among third world countries, moreover, there have been marked variations in the rate of population growth: while the newly industrialised nations of East Asia have experienced a sharp decline in the rate of growth, Africa and parts of the Middle East have experienced an increased. If these trends persist, the global distribution of population will change dramatically over the next few decades, with some areas experiencing a substantial increase in total population and others moderate or even negligible growth." Mishael T. Klare, *Redefining Security: The New Global Schisms*, Current History, November 1996, reprinted in Patrick O'Meara, at all, *Globalisation and the Challenges of the New Century*, Indiana University Press, 2000, p136.

кризу идентитета маргинализованих социјалних група и читавих народа.³⁰ Овај глобални процес дистрибуције свјетског богатства тражи нову улогу националне државе, која ће се све више сводити на улогу чувара и заштите интереса глобално-интегрисаног капитала, трансформирајући на тај начин интердржавни конфликт у интрадржавни конфликт, конфликт између државе и друштва. Све драматичније креира се концепт „културе презира“ између богатих и моћних, с једне стране и сиромасних и немоћних, с друге стране.

Линије подјеле између богатих и сиромашних у новој империјалној подјели свијета пресецају границе националних, етничких, расних и вјерских подјела Ексклузивном кругу богатих придружују се како власници великих корпорација и банака из развијеног свијета, тако нафтни магнати и брутални диктатори, корумпиране војне и политичке елите, шеици, политички и вјерски лидери из неразвијених земаља, бескрупулозни свјетски трговци оружјем и дрогама, који ће уласком у круг богатих спрати сву прљавштину и крв свога богатства.

Истовремено глобалном покрету сиромашних, немоћних и десператних из неразвијеног свијета, придружује се велика армија бескућника, незапослених и очајних из високоразвијених земаља. Број незапослених у овим земљама досегао је драматичну бројку од преко 60 милиона претежно младих људи, док је удио плата у укупном националном производу (ГНП) ових земаља драматично пао са 75 посто у 1975. години, на свега 62 посто у 1995. Висина примања између неквалификованих и висококвалификованих у високоразвијеним земљама, све се више продубљује, што све више сиромашне одваја од богатих.³¹ Разлика између прихода најбогатијих и најсиромашнијих слојева становништва у најбогатијим земљама порасла је са 30 на 74 пута.³²

³⁰ “Both traditional and modern values were shaped by economic scarcity, which prevailed almost everywhere until recently. But during the past few decades, a new set of post-modern values has been transforming the social, political, economic and sexual norms of reach countries around globe. These new values reflect conditions of economic security. If one grows up with a feeling that survival can be taken for granted, instead of the feeling that survival is uncertain, it influences almost every aspect of one’s worldview”. (Ronald Inglehart, *Globalisation and Postmodern Values*, *The Washington Quarterly*, Winter 2000, стр. 222-223)

³¹ According to the 1994 Organisation for Economic Cooperation and Development jobs study, unemployment in OECD countries was below 10 million in the 1950s and 1960s but started to climb in the mid-1970s, reaching 25 million in 1990. By 1995, unemployment is expected to reach 35 million. In the mid -1970s, the share of wages in GNP in Europe, the United States, and Japan started to decline. The European Union share in 1995 is projected to stand at 62 percent as opposed to 75 percent in 1975. Wages discrepancies between skilled and unskilled labourers has widened in United States, Canada, and Australia, and real wages for unskilled workers in the United States declined more than one percent between 1980 and 1989.” /Eisuke Sakakibara, *The End of Progressivism: A Search for New Goals*, *Foreign Affairs*, Vol. 74. no. 5, 1995, reprinted in *Globalisation and the Challenges of a New Century* , /eds. Patrick O’Meara at all/, Indiana University Press, 2000, стр. 75.

³² *The Corporate Planet*, *Corporate Watch*, 1997.

Контуре новог глобалног сукоба назирју се на свим вододјелницама и нивоима људске заједнице, чинећи овај долазећи глобални сукоб између „културе моћи и ароганције” и „културе страха и бунта” најдраматичнијим процесом у савременој историји човјечанства. Никада нису драматичније били истакнути снажнији захтјеви за новом глобалном прерасподјелом богатства са новим стандардима глобалне демократије, морала и људског достојанства.

У овим новим глобалним односима, у којима доминира моћ и ароганција богатих и моћних и све снажнији набој очаја, фрустрације и немоћи сиромашних и маргинализованих³³, што је праћено са све драматичнијом дифузијом моћи националних држава ка глобалним тржиштима, глобалним финансијским, монетарним и медијским институцијама, те глобалним невладиним организацијама, чија интегрисана финацијска и политичка мрежа моћи далеко надмашује појединачну моћ и најмоћнијих држава, тешко да се може говорити о постојању неког глобалног конфликта између Запада и Истока, сјевера и југа, хршћанства и ислама. Овдје ће прије бити ријеч о новом глобалном сукобу који се не може инхерентно индицирати као сукоб између цивилизација, култура и традиција великих свјетских заједница, већ прије свега као сукоб између „културе доминације и ароганције“, с једне стране и „културе страха и бунта“, с друге стране, који је индукован у процесу «глобалне дистрибуције моћи», која надилази културне, расне и вјерске подјеле. Ријеч је о процесу који проистиче из саме природе глобализације, чији је темељни идентификациони код израз акумулације богатства и моћи код једних и сиромаштва, очаја и немоћи код других.

ДИСПОЗИЦИЈА КУЛТУРЕ НАСИЉА У СПОРТУ

Све до сада наведено о дистрибуцији свјетског богатства, успостављању технолошке, економске и политичке доминације свјетског интегрисаног капитала, без обзира на његов национални, вјерски или културни бацк-грунд, промјенама социјалне и политичке структуре унутарнационалних и међународних односа, изазивање великих криза идентитета маргинали-

³³ For economic growth and almost all of the other indicators, the last 20 years [of the current form of globalization, from 1980 - 2000] have shown a very clear decline in progress as compared with the previous two decades [1960 - 1980]. For each indicator, countries were divided into five roughly equal groups, according to what level the countries had achieved by the start of the period (1960 or 1980). Among the findings: Growth: The fall in economic growth rates was most pronounced and across the board for all groups or countries; Life Expectancy: Progress in life expectancy was also reduced for 4 out of the 5 groups of countries, with the exception of the highest group (life expectancy 69-76 years); Infant and Child Mortality: Progress in reducing infant mortality was also considerably slower during the period of globalization (1980-1998) than over the previous two decades; Education and literacy: Progress in education also slowed during the period of globalization.

зованих социјалних група и читавих народа, указује на глобални процес дистрибуције свјетског богатства, који тражи нову позицију вриједности у оквирима националне државе која се и сама све више своди на улогу чувара и заштите интереса глобално-интегрисаног капитала, трансформирајући на тај начин интердржавни конфликт у интрадржавни конфликт, конфликт између државе и друштва.

Посљедице глобализације изражене кроз нове форме културе, успоставиле су нови систем вриједности. Тако, умјесто вриједности познатог Шантића Остајте овдје инсталира се вриједност заврши универзитет и пали; умјесто парада рада и младости инсталира се парада поноса умјесто оданости својој отаџбини инсталира се вриједност издаје и нихилизма умјесто вриједности солидарности и помоћи инсталира се вриједност вандализма из кога потиче насиље итд.

На путу реанимације свог дјелимично изгубљеног идентитета, потенцијални насилник се нашао негдје између сунчаног завичаја и мрачног сјевера, између свјетла и таме, звука и тишине, између могућег и стварног, прошлости и садашњости, на мјесту гдје срстају меланхолија и носталгија бољег живота.

Картографија меланхолије и носталгије суочава нас са садашњошћу земље у којој постоје „бијели црнци“ и у којој систем разлика постаје повод за насиље и праксу смрти. Тај двоструки егзил удвостручује и меланхолију и носталгију, као темељна осјећања битисања. У одсуству припадања и као егзистенцијални и културолошки други, као неко ко мора бити усисан у друштвено и нормативно идентитарно поље, човјек као субјект друштва, осјећа форме своје идентитарне бјелачко-црначке искључености и маргинализације.

Својерсна апострофа, разговор с насиљем, свједочећи о свему што је било и што сада јесте, можда је најјачи насилнички идентитет. Насиље, поред тога што је лична именица и име насилника, представља тежњу, обећање, чежњу, слутњу, вјеру у промјене на боље. Она је свједок њега и на тренутке његов одраз у огледалу ретрогардних слика насилничког свијета.

Идентитет, као конструкт друштвене дискурзивне праксе, интерперсоналних односа и поља идентификација, постаје подлога овој теми за расправу о насиљу, као, стрепњи, фобији и трауми које долазе из друштвеног поља, а насиље се унеколико претвара у културу презира, а не само свједочења о некој појави. Та култура доприноси вишеслојности аспеката насиља.

Из потраге за катарзом у посттрагичном стању егзистенције, уобличује се нова врста културе презира са вјешто срезаним сликама, пажљивим избором дејствујућег материјала, при чему ритам насиља одговара ритму носталгије бољег живота и меланхолије, а у саображености културе ароганције и културе агресије, чији је производ култура презира.

Насиље у спорту само је огледало културе насиља, као новог облика рјешавања интереса разних интересних група. Рјешавање овога проблема представља озбиљан задатак у свим сферама друштвеног живота.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алвин и Хајди цТолер, „Рат и Антират“, Паидеиа, Београд 1998.
2. AmitaiEtzioni (2004), *From Empire to Community*, Palgrave, MacMilan.
3. Anna-Marie Slaughter, “The Real New World Order”, *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 5, September/October 1997.
4. Anne Mariae Slaughter (2004), *A New World Order*, Princenton University Press, Princenton and Oxford.
5. DaniRodrik, “Sense and Nonsense in the Globalization Debate”, *Foreign Policy* 107, Summer 1997.
6. Economics forever; Building sustainability into economic policyPANOS Briefing 38, March 2000.
7. EisukeSakakibara, *The End of Progressivism: A Search for New Goals*, *Foreign Affairs*, Vol. 74. no. 5, 1995, reprinted in *Globalisation and the Challenges of a New Century*, /eds. Patrick O'Meara at all/, Indiana University Press, 2000.
8. Global Development Finance, *World Bank*, 1999.
9. Human Development Report 2000, *United Nations Development Programme*.
10. James Wolfenson, *The Other Crisis*, World Bank, October 1998, quoted from *The Reality of Aid 2000*, (Earthscan Publications, 2000.
11. Jeffrey Sachs, “International Economics: Unlocking the Mysteries of Globalisation” , *Foreign Policy*, 110 (Spring 1998), 218).
12. Jessica T. Mathews, *Power Shift*, *Foreign Affairs*, January/February, 1997.
13. Joseph S. Nye, Jr., “Globalisation’s Democratic Deficit”, *Foreign Affairs*, July/August 2001.
14. Larry Elliott, A cure worse than the disease, *The Guardian*, January 21, 2002.
15. Mark Duffield (2001), “Global Governance and the New Wars”, Ced Books, London & New York.
16. Martin Wolf (2004), “Why Globalization Works”, Yale University Press, New Haven and London .
17. Martin Wolf, “Will the Nation-State Survive Globalisation”?, *Foreign Affairs*, January-February, 2001, vol. 80.
18. Mary Kolder (2005), *Global Civil Society*, Polity.
19. Maude Barlow, Water as Commodity - The Wrong Prescription, *The Institute for Food and Development Policy*, Backgrounder, Summer 2001, Vol. 7, No. 3.
20. Michael T. Klare, *Redefining Security: The New Global Schisms*, *Current History*, November 1996, reprinted in Patrick O'Meara, at all, *Globalisation and the Challenges of the New Century*, Indiana University Press, 2000.
21. Peter Evans, *The Eclipse of the State?* *World Politcs* 50, October 1997.
22. Peter F. Drucker, “The Global Economy and the Nation-State”, *Foreign Affairs*, Vol. 76. no. 5, September-October 1997.

23. RadojaRadic, (2010), Strategic management interms of conditionsof globalization, AHU, San Bernadino, 2010.
24. Rivera-Batiz, Luis A., & Paul M. Romer, «Economic Integration and Endogenous Growth», Quarterly Journal of Economics, May 1991.
25. Robert O. Keohane and Joseph S. Nye Jr., Globalisation: What's New? What's Not (And So What), Foreign Affairs, Spring 2000.
26. Ronald Inglehart, Globalisation and Postmodern Values, The Washington Quarterly, Winter 2000.
27. Samuel P. Huntington (2002), The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order, Simon & Schuster UK, Ltd.
28. State of the World, Issue 287 - Feb 1997, *New Internationalist*.
29. State of the World's Children, 2005, UNICEF.
30. Stephen G. Brooks (2005), "Producing Security: Multinational Corporations, Globalization, and the Changing Calculus of Conflict", Princenton University press.
31. Susan Strange, "States, firms and diplomacy", International Affairs, 68: I 1992.
32. Susan Strange, "The Defective State", Daedalus, Journals of the American Academy of Arts and Science, Spring 1995.
33. The Corporate Planet, *Corporate Watch*, 1997.
34. *World Resources Institute* Pilot Analysis of Global Ecosystems, February 2001.
35. 1998 Human Development Report, *United Nations Development Programme*.
36. 1999 Human Development Report, *United Nations Development Programme*.

НАСИЉЕ У СПОРТУ КАО МЕДИЈСКИ СПЕКТАКЛ

Прегледни рад

УДК 316.647.3:316.774]:796

доц. др Остоја Барашин
Независни универзитет
Бања Лука

Апстракт: Живимо у времену насиља. Свједоци смо свакодневно присутног насиља или смо његове жртве. На сцени је физичко насиље, насиље над вриједностима, насиље над природом, самим собом, насиље у политици, политика насиља над истином, насиље над мишљењем, дјецом, женама, демократијом, насиље у спорту.

На први поглед, концепт „насиље“ изгледа једноставан. Међутим, њега је веома тешко дефинисати, слично концептима „хаос“, „неред“, „трансгресија“, пошто „насиље“ имплицира идеју поремећаја неког реда, али и идеју о неопходности инструмената за одржавање тог реда, чиме се насиље легализује и постаје сила реда... С антрополошке тачке гледишта, човјек је насилно биће не само по својој природи, већ и због тога што се насиље учи, стиче се у процесу социјализације у одређеном друштвеном и културном контексту, јер он и без насиља може да живи. Отуда, насиље има смисла и значај само за човјека и он га схвата исто као што схвата и антипод насиљу – ненасиље.

Кључне ријечи: насиље, ненасиље, насиље у спорту, друштвени контекст

Abstract: We live in a time of violence. We are either witnesses of everyday violence or its victims. There is physical violence, violence against values, violence against nature, against oneself, violence in politics, policy of violence against truth, violence against opinion, children, women, democracy, and violence in sports.

At first sight, the concept of “violence” seems simple. Nevertheless, it is very difficult to define it, similar to the concepts of “chaos”, “riot”, “transgression”,

since "violence" implicates an idea of disorder, but also an idea of necessity of instruments to maintain that order; thus, violence is legalized and becomes instrument of order. From anthropological point of view, man is a violent being, not only in its nature but also because violence is learned, it is acquired through the process of socialization within certain social and cultural context, for man can also live without violence. Hence, violence has a meaning and significance only to man who recognizes it as equally as the antipode to violence – nonviolence.

Key words: *violence, non-violence, domestic violence, sport violence, social context*

1. ДРУШТВЕНИ КАРАКТЕР НАСИЉА

Говорити о насиљу у спорту, а посебно разумјети га као друштвену појаву није могуће без разумијевања друштва и његове структуре, а посебно оног дијела који у свом функционалном смислу генерише насиље, било појединачно, групно или институционализовано. Друштво, у социолошком смислу, представља најсложенију основну људску заједницу која настаје и развија се на одређеном историјском степену репродукције заједничког живота људи. Другим ријечима, друштво је група људи која дијели исти самодовољан систем акције и која је способна да се одржи дуже од животног вијека појединца. То је група која се обнавља барем дјелимично, репродукцијом њених чланова.

„Друштво функционише помоћу институција (установа), без обзира да ли се ради о породици, држави, спортском колективу итд. С друге стране, друштва се разликују по особеним системима вриједности и обрасцима који се учвршћују помоћу одређеног система акције коју друштво предузима и посипјешује.“ (Коковић, 2009: 48) По Марксу, друштво је историјски продукт узајамне дјелатности људи, који нужно настаје из стања материјалног, производних снага људи и одговарајућих облика расподјеле, размјене и потрошње, уз коју иду одговарајући облици друштвене (класне, сталешке) структуре, породице, друштвеног уређења и духовног живота (културе). У корјену друштва су друштвено дјеловање, односно друштвене појаве.

„Друштвена моћ је установљени однос неједнакости међу појединцима који једнима даје веће могућности него другима да доносе веома важне одлуке које су од интереса не само за њих већ и за друге.“ (Коковић, 2000: 70)

Пема природи социјалних односа у различитим историјским друштвима и епохама раличити су извори и обиљежја моћи. Моћ се испољава на неформалан начин (као ауторитет) и на формалан начин (као власт) кроз базичне унутаргрупне друштвене процесе, као што су вођење, управљање и владање. Облици моћи се могу класификовати према два критеријума:

- Према посједовању: појединачна моћ и друштвена моћ
- Према области људске дјелатности у којој се моћ испољава: економска моћ, политичка моћ и духовна моћ

Ова класификација моћи има аналитички значај, али у стварности тешко је одвојити у идеално-типском смислу ове врсте моћи. Интегративни процеси моћи одвијају се на различитим нивоима друштвеног и политичког живота. Та функција може да изазива позитивне, али и негативне последице по развој друштва. Свака моћ располаже средствима (методама) помоћу којих контролише наметање и спровођење воље. У та средства спадају физичка сила (насиље) или сила принуде; друштвене норме којима располажу моћници (закони, морални императиви, божје заповијести, идеолошке упуте, обичајна правила) и средства награђивања и кажњавања.

Најгрубљи облик моћи је физичко насиље. „Насиље је старо колико и човјек и друштво, али оно не показује никакву тенденцију да се, заједно са развојем цивилизације, смањује или повлачи, већ би се прије рекло да оно, захваљујући првенствено неслућеном техничко-технолошком развоју, постаје све масовније, разорније и ефикасније.“ (Вејновић, 2006: 158) Иако спада у ред најстаријих и веома распрострањених друштвених појава, насиље није једноставно социолошки објаснити. Обично се дефинише као облик испољавања агресивног понашања, при чему се улаже свјестан напор да се изазове бол или повреда. „Савремена, добро организована држава предлаже покушај да се сузбије дифузно и неконтролисано насиље и да се овлашћење за његову примјену усредсриједи на једно мјесто. Зато се за државу каже да њени органи имају монопол физичког насиља. Другим ријечима, правило је у таквој држави да насиље већег интензитета могу вршити само државни органи или установе и лица која она за то овласти, док је осталима такво поступање забрањено. Посматрано стог становишта, разликује се легитимно и нелегитимно насиље.“ (Енциклопедија политичке културе, 1993: 117-118) Тако схваћено, насиље обухвата све оне акте или активности који се могу означити као употреба или пријетња употребом силе од стране субјекта (насилника) у односу на објект (жртву), без обзира на то о којој врсти се радило, с циљем да се жртви, посредно или непосредно, нанесе бол или да се код ње изазове страх и патња како би се њено понашање ставило под контролу извршиоца насиља.

Док су облици примјене насиља у политичкој и неполитичкој сфери цијеловито описани, узроци насиља, а нарочито његови најтежи облици, нису довољно испитани. Значајне сметње у објашњењу узрока ове појаве чини методолошка тешкоћа настала бркањем научног објашњења са одобравањем или правдањем неке појаве. Једно је тврдити да ће се насиље појавити под одређеним друштвеним околностма, а друго је проучавати га као начин исказивања незадовољства према нечему или некоме. Другу сметњу у истраживању узрока насиља чини увјерење да оно проистиче само из човјекове агресивности. Агресивност јесте особина личности која може да се изрази у насилничким поступцима, али је она погодна за објашњење понашања једног човјека, али не и групе. Агресивност је, дакле, људска особина којом инспиратори насиља манипулишу, али није главни узрок насиља. „Проблем у социолошком објашњењу насиља лежи и у чињеници да доми-

нантне друштвене снаге на овај или онај начин, намећу своје схватање онога што се сматра нормалним, легалним, прихватљивим или пожељним, а шта опет ненормалним, нелегалним, неприхватљивим или непожељним понашањем.“ (Социолошки речник, 2007: 346)

Проблем је у томе што насиље, по својој дубини и сложености, као и формама манифестовања, превазилази могућности свјесне контроле и рационално обликованог понашања људи путем социјализације и што оно задире у саму онтологију друштвеног бића. И на крају, може се закључити да насиље није ни случајан ни привремен, а ни повремен пратилац човјека, друштва и културе, већ да је оно њихова структурална одлика. Ипак, већина социолога данас насиље посматра као аномичну и девијантну друштвену појаву, а социолошка истраживања, без сумње, показују да насиље нема значајно упориште у човјековој нагонској основи, колико у историјски структурисаним социокултурним оквирима његовог живота и дјеловања. „Разумијевање насиља захтијева анализу многобројних фактора и аспеката, синтезу разних приступа који повезују насиље, промјене и конфликте у друштву. Ако га желимо разумјети у његовој вишеструкој димензионалности онда истраживање насиља треба темељити на широком социокултурном концепту. Студије насиља више није могуће третирати површно, искључиво-као негативан феномен у терминима агресивног понашања.“ (Коковић, 2005: 412)

Норвешки социолог Јохан Галтунг (Galtung, 1990) увео је појмове директног, структурног и културног насиља. Директно насиље је оно код којег препознајемо конкретног починиоца и то су дјела чије посљедице су видљиве „Насиље–средство“ појам је који се односи на слободно изабрана дјела која починиоци виде као средства за остварење свог циља (нпр. група људи одлучи починити атентат). „Насиље - симптом“ означава дјела без сврхе која надолазе више као неконтролисане експлозије или начин изражавања дубље nelaгоде која произлази из несклада друштва. Могуће га је преусмјерити према ненасилним облицима борбености, што тражи дугорочно дјеловање с циљем да се уклоне узроци (економски, политички, друштвени) или ублаже посљедице (заштита жртава).

Структурно насиље је оно код којег нема препознатог починиоца. Много људи види да су им животи угрожени, да се крше њихова људска права, а да се не може уочити непосредна узрочна веза између оних који трпе насиље и насилног чина. Говори се о људима којима је ускраћена слобода у политичком тоталитарном режиму, који живе у биједи због економског стања, повријеђено је њихово достојанство због расне, сексуалне или религијске дискриминације и сл. „Дакле економске, политичке или друштвене структуре могу имати разорније посљедице од пушака и бомби.“ (Ј. Галтунг)

Културно насиље представљају они аспекти културе који су коришћени за оправдање или легитимизацију директног или структурног насиља. Не постоје насилне културе, оне које би у свим својим аспектима садржавале насиље, али постоје културе насиља (угњетавање кроз идеологију, религију

итд.). Појам ненасиља има двоструко значење: одбијање насиља с једне стране и методе дјеловања без насиља с друге. Ненасиље није пасивност, већ активно, конструктивно и креативно опхођење с конфликтима.

2. НАЈЧЕШЋИ ОБЛИЦИ НАСИЉА И НАЧИН ЊИХОВОГ ИСПОЉАВАЊА

Постоји велики број различитих облика испољавања насиља. У методолошком смислу постоје значајне тешкоће код типологије насиља, које произилазе из саме дефиниције насиља, а која може бити шира и ужа.

У неким истраживањима разликује се директно (актуелно) и структурално насиље. Треба правити разлику између насиља гдје постији директан насилник (произвођач насиља) и насиља гдје је директан насилник одсутан (структурално насиље). Структурално насиље се карактерише постојањем извјесне сталности у насилним обрасцима, али нема директног виновника који се идентификује као произвођач насиља.

Савремена истарживања најчешће идентификују следеће облике насиља:

- Отворено физичко насиље, чији је циљ угрожавање моралног и физичког интегритета других. Сила је углавном груба и има основну функцију да плаши, ућуткује и прогони људе.
- Насиље усмјерено на ствари, на рушење, разбијање објеката који припадају „оним другим“ или имају одређено симболичко значење. Овај облик насиља означава раскид са системом, истицање насилничке моћи, мржње и бијеса кроз разбијање и рушење.
- Прикривено насиље које се не испољава непосредно, већ посредно, кроз неки вид нарушавања моралног интегритета другог човјека.
- Вербално или симболично насиље које се испољава ријечима (пријетње, псовке...), гестовима (невербална комуникација) или другим симболима којима се призивају физички насилнички обрасци понашања, или се на неки други начин подстиче насиље.

На сцени је физичко насиље, насиље над вриједностима, насиље над природом, самим собом, насиље у политици, политика насиља над истином, насиље над мишљењем, дјецом, женама, демократијом, насиље у спорту. (Вејновић, 2006)

3. НАСИЉЕ У СПОРТУ КАО СЕГМЕНТ НАСИЉА У ДРУШТВУ

Насиље и агресија, који се јављају као пратилац спорта, рефлексивна су одређених друштвених околности. Насиље у спорту се не може посматрати изоловано изван контекста насиља у друштву уопште. „Спорт се може пос-

матрати као облик културе и субкултуре. Фудбал је, на примјер, увијек заузимао важно мјесто у култури радничке класе, нарочито у Енглеској; фудбалски вандализам се може посматрати као дио ове поткултуре.“ (Koković, 2000: 142)

„Спортско екипни живот у групама професионалних играча уз организовање навијачких група може бити погодан за испољавање агресивног понашања појединаца. Друштвене организације везане за спортска такмичења (управе клубова као и стручно-теренски тимови) иако се не појављују јавно или се рјеђе појављују, могу бити главни инспиратори агресивног понашања спортиста па чак, непосредно и посредно, агресивног понашања публике, посебно дијела организованих навијача који чине „језгра навијачке публике“. Спортисти и спортска публика, посебно страствени навијачи, постају непосредни инструменти агресивног понашања и дјеловања спортских организација (управе клубова и тренера), а и инструменти посредовања моћних друштвених организација са нивоа глобалне структуре друштва.“ (Ратко Божовић, Агресија и насиље у спорту, Социолошка луча, 1/2 2007. 102.) Насиље у професионалном масовном спорту карактеристика је свих савремених друштава. Његови инспиратори су, прије свега, моћне друштвене (економске и политичке) организације, а посебно спортске организације.

Навијачке поткултуре имају све особине других поткултура и групишу се на основу специфичности сопствене групе и њеног идентитета, клуба за који навијају, нацији којој припадају и са којом се у потпуности идентификују. Хулиганство је светковина насиља и одлика савременог живота.

Хулиганизам¹ је безобзирна, бескорисна, бесциљна радња праћена општим изражавањем презира према појединцима или друштву у цјелини, умишљено понашање које грубо нарушава јавни поредак и изражава очит презир према друштву. (Koković, 2000:144) Појава веома специфична за наше просторе, која се испреплиће с хулиганизмом је национализам, тако да се сам појам насиља додатно усложњава и компликује. На спортским теренима у БиХ када се играју утакмице унутар лиге изузетно је изражена национална свијест или национализам.

Национална свијест је окарактерисана са три групе ставова. Прву чине ставови који се односе на суверенитет и ауторитет vlastите нације, другу чине ставови који се тичу институција карактеристичних за одређену нацију, и трећу чине ставови везани за посебноцт и специјалне особине нације.

Међутим, велики је проблем што навијачке групе не истичу национална обиљежја на примјеран начин, него напротив, то чине на један веома агресиван и ван законске регулативе, карактеристичан начин. Испољавање так-

1 Назив долази од извјесног Патрика Хулигана, ирског криминалца осуђеног године на смрт у Лондону 1898. Послије је то име било прототип за скитницу, протугу, а данас се све више везује за разбијање стадиона.

вог понашања угрожава околину у којој се група налази у датом моменту, тако да то прераста у проблем широких размјера.

Хулиганизам је проблем свременог доба и постојаће све док се не промијене друштвени услови у којима спорт дјелује, као и док се не афирмишу друге вриједности које нису спорт.

4. ОСНОВНА ОБИЉЕЖЈА НАВИЈАЧКЕ ПОТКУЛТУРЕ

Поткултура фудбалских навијача има своје специфичности које их разликују од других поткултура. То су најчешће територијалност, солидарност и насиље, као једна од најбитнијих карактеристика.

На нашим просторима ова поткултура се појавила средином осамдесетих година двадесетог вијека, а почетком деведесетих добила је димензије „политичке авангарде“ која је наговјестила ратну 1991. годину. Навијачка поткултура везана је уз политичке структуре и политичари чине велике напоре да је користе у политичке сврхе. Насиље унутар навијачких група је стално присутна појава, која може имати симбиличан карактер или стварно физичко насиље.

Полазећи од тога када је настала навијачка поткултура, треба истаћи да је она заинтересовала социологе тек почетком деведесетих година. Ако се има на уму да је у навијачку поткултуру окупљен велики број младих, онда је потпуно јасно да ова поткултура има врло важан друштвени значај. Као таква мора бити предмет пажње како науке, тако и друштва у цјелини. У проучавању навијачке поткултуре треба узети у обзир да је сваким даном све више сукоба на фудбалским стадионима који у току или послје утакмице личе на ратна попршта. На сцени је, дакле, сукоб навијачких поткултура, које све чешће добијају карактеристике контракултуре, са етаблираним друштвеним поретком. Степен бруталности који испољавају припадници ове поткултуре, јасно указује да у навијачким групама све више расте број екстремних чланова који фудбалску навијачку поткултуру скрећу у контракултуру.

Анализом начина понашања припадника навијачке поткултуре намеће се питање како је то могуће да су се навијачи од ватрених пријатеља фудбалских приредби претворили у поткултуру која је окренута сама себи и својој улози у друштву. Пажња јавности није више усмјерена на спортске догађаје, независно од догађаја који се нужно вежу уз спорт, а то је дјеловање навијачке поткултуре. Навијачи, као поткултура, остварују оне функције које нису у могућности остварити кроз институционални оквир.

Млади људи, који чине већину ногометних навијача, имају потребу за друштвеном еманципацијом, за изградњом властитог идентитета и у том погледу поткултура им је најбољи начин за задовољавање таквих потреба, а посебно кроз оне форме дјеловања које не могу бити непримјећене од стране јавности. Тај приступ јавности омогућен је кроз масовне посјете фудбал-

ским стадионима, као и ТВ преноси. У крајњем случају, навијачи увијек теже скренути пажњу јавности на себе, што чини важну функцију насиља које примјењују екстремне навијачке групе. Поред намјере да скрене пажњу на себе, навијачка поткултура пружа могућност младим људима да на одређен начин савладају кризу идентитета. Идентитет навијачке групе чини оно на чему се она базира, а што најчешће доводи до екстрема у комуникацији са свима који тој групи не припадају. Насиље је увијек примјеђено, о њему се прича у јавности, оно је у медијском простору и управо та чињеница указује на закључак да ови млади на овај начин остварују какву-такву друштвену еманципацију. Тиме се постиже жељени циљ и од осјећања да су „нико“ стичу утисак да су „неко“, чиме навијачка поткултура „рјешава“ кризу идентитета и осјећај социјалне искључености. Чињеница је да те циљеве остварују углавном насиљем, али то је и једна од основних карактеристика навијачке поткултуре. Навијачка поткултура је дио шире навијачке културе, али се од ње разликује по многим специфичностима. Оно што навијачку поткултуру одваја од остале публике је висок степен аутономије. Она постоји због себе, што свједоче и транспаренти које носе са собом. На њима доминирају имена навијачких група, а не клуба за који навијају. Примарни циљ екстремних навијачких група је бити виђен како у оквиру властите навијачке групе, тако и у широј јавности. То се углавном остварује путем насиља, а насиље је основа за изградњу статуса појединог екстремног навијача унутар властите групе. По својим карактеристикама, навијачка поткултура је „субкултура у којој високо мјесто заузимају елементи колективне солидарности, изразите територијалности и егзалтиране мушкости.“ (Врцан, 1990: 78) То су карактеристике својствене свим екстремним навијачким групама. Колективна солидарност изражена је на три начина: визуелно, акустично и насиљем. Визуелни начин је изражен кроз кориштење разних навијачких реквизита (заставе, шалови, транспаренти) који на одређен начин „униформишу“ одређену навијачку групу и стварају од ње својеврсну „навијачку војску“. Акустички, солидарност се изражава заједничким пјевањем и скандирањем, што код појединаца у групи производи осјећај заштићености и моћи коју сам не може посједовати. Солидарност се изражава и кроз насиље, које је лако оствариво у свим облицима активне гомиле. „Гомила не допушта да се ишта уметне између њене жеље и остварења те жеље. Она то мање разумије што јој број даје осјећај неодољиве снаге. Појединац у гомили губи појам немогућности.“ (Густав Ле Бон, 1989:47) У име солидарности навијачи су у стању учинити нешто што иначе не практикују у свакодневном животу.

Навијачка поткултура не може се посматрати само као вид друштвеног дјеловања, посебно не изван дешавања у фудбалу. Фудбал је дио свијета спектакла, а да би привукли што више гледалаца на стадион организатори чине све да убиједу публику да дођу на стадион јер од ње „зависи“ исход утакмице.

„Данашњи је ногометни погон организиран и функционира тако да тражи и формира навијачку публику, те намјерно ствара утисак да од ње зависи резултат сусрета.“ (Врцан, 1990: 80) Али и одређени дио публике жели бити активни учесник фудбалског догађаја: „Навијачка публика није и не може бити само пуки гледалац и потрошач ногометног спектакла. Она хоће да буде, и доиста јест, активни судионик тог спектакла.“ (Врцан, 1990: 77) Често се пред велике дербије може чути да високи функционери фудбалских клубова изјављују да публика теба да буде њихов „дванаести играч“, чиме се „диже температура“ пред велике фудбалске дербије, који се ионако дефинишу као догађаји високог ризика. На тај начин се од фудбала ствара спектакл који је у функцији све већег популаризовања фудбалског спорта.

5. ЗАШТО СПЕКТАКЛ?

Савремени спорт је незамислив без спектакла. Олимпијаде, фудбалска првенства, ауто-трке су прворазредни спектакли или прецизније речено, мегаспектакли који привлаче масовну публику и компаније као оглашиваче. Корпорације троше гомиле новца само да би се видјеле на овим догађајима и на тај начин ушле у свијест масе.

Што је популарност већа, већа је и могућност за стицање већег профита. Фудбалу не треба чисто потрошачка, позоришна, публика. Њему треба активна публика која ће остварити утакмицу на трбинама, чиме ће произвести спектакл у спектаклу. Насиље је саставни дио фудбалског спектакла, јер спектакуларна природа савременог фудбала фаворизује насиље и насилничке облике понашања. Данас није ништа тако спектакуларно као насиље, а логика ногомета као спектакла, на неки начин, води сама по себи до границе на којој насиље постаје неизбежно или лако могуће. Атмосфера коју стварају фудбалски навијачи у потпуности је у складу са логиком фудбалског спектакла, а мирна, нормална и снижена температура није у функцији фудбалског спектакла. Фудбал је последње двије деценије постао врло агресиван и све је агресивнији, а његова комерцијализација је добила форму „фабрике новца“. У складу са тим, фудбалска публика изгубила је свој некадашњи карактер. Више није циљ доживјети чар и љепоту игре, циљ је видјети тим како побјеђује и то је примарно.

6. МЕДИЈИ И НАСИЉЕ У СПОРТУ- КУЛТУРА МЕДИЈСКОГ СПЕКТАКЛА

Медијска култура чини централни конституента постмодерног друштва и његову важност у овом времену није потребно више доказивати. Према Д. Келнеру, медијска култура је постала главна сила (де)социјализације савременог доба одређујући њоме социјално (не)допуштено понашање, животне

стилове и одговарајуће моделе друштвених улога. Развој културне индустрије довео је до успона и умножавања медијског спектакла у свим сферама људског живота. Медијски спектакл је онај феномен медијске културе који успоставља темељне вриједности савременог друштва, служи да укључи појединца у свој начин живота, драматизује своје контроверзе и сукобе као и моделе рјешавања конфликта. Спектакл је постао организациони принцип готово свих човјекских дјелатности, економије, политике, медија, друштва, свакодневног живота.

Медији су произвели спектакл да би повећали публику, моћ и профит. Забава је продрла у вијести и информације и направила готово невидљиву разлику између новинара, политичара и забављача. Економија је, такође, у своју област укључила спектакл, као начин промоције, продаје, потрошње и протока роба и услуга. Велике корпорације троше милионске суме новца годишње на специјално креиране спектакле у циљу глобалне продаје својих производа. Преко модела успјеха (шампиони), перформансе (технике), безграничног тјелесног напора (превазилажење себе у органском ризику), лудачка конкуренција (побиједити по сваку цијену), борба „на живот и смрт“ (спортска, комерцијална и рекламна агресивност), „спортивизација“, намеће сопствене законе јавном мњењу. Медијска спектакуларизација спорта спроводи се у име императива спектакла у коме је велики профит. Комерцијализација спорта, гледано с једне стране, произвела је појаву допинга у спорту, намјештање утакмица, клађење и насиље, а с друге стране, на комерцијализацију се гледа као на покретачку снагу спорта. Међутим, имајући на уму да се у врхунском спорту на прво мјесто стављају економски фактори, а занемарује се спорт као друштвено-културна вриједност, лако је закључити да се спорт примарно претворио у мјесто стицања огромног профита. Ако се има на уму да спорт карактерише масовност, спектакл и стална трка за рекордима онда није чудно да се комерцијализација спорта наметнула као императив и сигурно је да јој припадају главне заслуге за огроман раст популарности спорта. С друге стране, оправдано расте забринутост да ће друштвено-социјални аспекти спорта (педагошки, морални, правни) бити занемарени у корист економских аспеката, прије свега профита.

Политички и друштвени живот је такође обликован по принципима спектакла. Конфликтни догађаји се сада одигравају на телевизији као прворазредни мегаспектакли, који укључују спектакуларне атентате и убиства, бомбардовања, несреће и природне катастрофе, спортске догађаје и дивљање навијача, тероризам, скандале и сл. Све је израженија доминација врхунског спорта над спортом као рекреацијом, забавом, школским спортом, масовним спортом.

Медији, посебно штампа, прилично страсно и детаљно прате шта се дешава не само у спорту, него и међу навијачима.

Нема спорта, спортске дисциплине и такмичења без навијача. Тамо гдје су навијачи, по правилу, тамо је и насиље. Феномен насиља у спорту, за који се вежу навијачи, није нов ни национално ексклузиван. Навијачи су од мар-

гиналне и социјално изоловане групе, везане искључиво за спортске просторе и догађаје, постали значајна политичка и друштвена групација. Кога воле, а кога мрзе, коме се диве, а кога презиру, за шта су спремни да се жртвују, за кога ће гласати на изборима... Све су то значајни индикатори моћи и утицаја. Тога су свјесни и новинари и уредници, а и многи политичари.

Чињеница је да су фудбал и навијачи у фудбалу генератори највећег дијела насиља како на стадионима, тако и изван њих. Изливи мржње и нетрпељивости свакако су најизраженији када су у питању односи између сусједа бивше СФРЈ. У овим случајевима спорт не само да није у функцији повећања разумијевања и толеранције, него се све више наглашавају непомирљиве разлике и неподношљива прошлост. Медији веома активно дјелују у правцу формирања негативног јавног мњења, истичући у први план понашање „супротне стране“, а извјештавање са коментарима је постао уобичајен модел извјештаја са оваквих догађаја.

ЗАКЉУЧАК

Овај рад је дотакао само неке одреднице феномена насиља у спорту, као и његове импликације на друштво. Размотрен је само један сегмент насиља када је спорт у питању, а то је насиље на трибинама и послије утакмица. У спорту ништа мањи проблем чини и појава насиља на спортским теренима, које је присутно међу спортистима, између спортиста и тренера и др. Многи спортисти данас личе на гладијаторе који се гуше у гомилама новца и оптужбама за сексуално злостављање. Насиље у спорту је у ескалацији, а директно је у вези са оптерећењима којима су спортисти изложени због сурових захтјева професионализма. Нагомилани бијес и фрустрације спортиста резултат су изложености спортиста огромним физичким и психичким напорима. Такво понашање спортиста, сигурно је, има далекосежне и несagleдиве социолошке посљедице на публику, као и на младе људе који у модерним спортским иконама траже своје идоле.

Колико год је тежак проблем разумијевања насиља, још тежи проблем је његово сузбијање и превенција. То мора бити проблем којим ће се бавити цијело друштво како његове институције, породица, тако и друге друштвене групе, које могу дати значајан допринос борби против насиља.

Потребно је афирмисати друштвене вриједности, прије свега, вриједности које људи носе са собом и доприносе афирмацији и развоју друштва. У таквом контексту доћи ће до смањења емоција у спорту, а људи ће потражити свој простор за доказивање и успјех у другим областима. Поред тога, приоритетно је потребно усвојити одговарајућа законска рјешења која ће допринијети спречавању насиља на спортским теренима и онемогућити дјеловање хулигана.

Медији прилично страсно и детаљно прате оно што се дешава не само у спорту, него и међу навијачима. Стратегија медија по овом питању прилич-

но је једноставна: осудиће се сваки појединачан, конкретан догађај у којем су навијачи испољили насиље, али ће се веома ријетко ићи директно, фронтално у критици клубова и њихових навијачких удружења. Удружења и пократи навијача нису, наине, никакви спонтани социјални феномени, а још мање су спонтани нуклеуси чистог патриотизма. Иза њих стоје не само клубови, него и одређене друштвене и политичке групе које у енергији, бројности и агресивности навијача виде не само одређени људски потенцијал, него и могућност да неке политичке поруке, тачније речено пријетње, упуте најбрже и најдиректније уз помоћ навијача.

Медији морају инциденте и насилне догађаје маргинализовати, а не од њих правити сензацију и поклањати им неупоредиво више простора, него самом спортском догађају. Поред тога, медији би се, такође, морали укључити активно у промотивне кампање против насиља и агресивног понашања у спорту. У ову акцију, поред медија, морају се укључити и спортисти, тренери, управе, као и гледаоци. Потребно је организовати и чешће семинаре и друге јавне расправе уз учешће свих актера у циљу проналажења начина за сузбијање све присутнијег насиља на спортским догађајима.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Енциклопедија политичке културе, Савремена администрација, Београд, 1993.
2. Социолошки речник, Завод за уџбенике, Београд, 2007.
3. Даглас Келнер, *Медијска култура*, КЛИО, Београд, 2004.
4. Драган Коковић, *Социологија спорта*, Спортска академија, Београд, 2000.
5. Драган Коковић, *Пукотине културе*, *Пометеј*, Нови Сад, 2005.
6. Драган Коковић, *Друштво и образовни капитал*, Медитеран паблшинг, Нови Сад, 2009.
7. Драган Коковић, *Наличје такмичења*, Прометеј, Нови Сад, 2008.
8. др Душко Вејновић, *Социологија спорта*, Факултет физичког образовања и спорта, Бања Лука, 2006.
9. Социолошки речник, Завод за уџбенике, Београд, 2007.
10. Дражен Лалић, *Торцида-поглед изнутра*, АГМ Загреб, 1993.
11. Густав Ле Бон, *Психологија гомиле*, Глобус, Загреб, 1989.
12. Срђан Врцан, *Спорт и насиље данас у нас*, Напријед, Загреб, 1990.

WEB СТРАНИЦЕ-ЛИНКОВИ

13. Ј. Галтунг, *Cultural Violence*, Sage Publications, Ltd. 1990., [www.okan.edu.tr /User Files/File/Galtung.pdf](http://www.okan.edu.tr/User%20Files/File/Galtung.pdf)
14. www.personal.unizd.hr/~nrotar/Medpismed.pdf
15. www.savremenisport.com/blog/wordpress/?p=265

16. www.savremenisport.com/Mediji_Medijska_prezentacija_nasilja_u_sportu.html
17. www.odjek.ba/index.php?broj=16&id=30
18. www.navijaci.com/index.php/magazin/74
19. www.naslovi.net/2010-12-24/politika/u-ime-spektakla-i-profita/2214324
20. www.naslovi.net/2010-12-24/politika/u-ime-spektakla-i-profita/2214324
21. www.socioloskaluca.ac.me/PDF8/Bozovic%20R.%20R.,%20Agresija%20i%20nasilje%20u%20sportu.pdf

НАСИЉЕ У СПОРТУ (ФУДБАЛУ) ЈЕ РЕФЛЕКСИЈА И ПОСЉЕДИЦА НАСИЉА У ДРУШТВУ

Прегледни рад

УДК 343.59:796

Слободан Наградих¹

Факултет политичких наука

Универзитет у Бањој Луци

Апстракт: *Насиље и спорт, а посебно фудбал, поред бројних других димензија и одлика, које се по сличности могу компарисати, имају и тај заједнички именулац што су у данашњем савременом свијету универзални, планетарни и масовни социјални феномени. И један и други феномен, сваки на свој начин и по закони(тости)ма неког њиховог унутрашњег и њима иманентног „логоса“ и логике, су само индикатори тектонских поремећаја у дубини, а то значи самим темељима, оовремених *societas*-а, тек пука феноменологија еманације дубинских промјена у савременим друштвима, која, ма колико то парадоксално изгледало, данас понајвише уједињују, уједначују, чине неразликковним, управо насиље и спорт. Аутор заступа тезу да је насиље данас иманентно и за тзв. традиционално модерна, политички и вриједносно стабилна, демократски уређена, и за тзв. транзициона друштва/друштва у транзицији, да је оно структурално, а не тек срчика друштвене динамике у међународним политичким односима, у којима се данас најтранспарентније испољава. С друге стране, у спорту, посебно у фудбалу као једном од најмасовнијих спортова модерног свијета и данашње цивилизације, насиље је битан његов конститутивни и манифестациони чинилац и пратилац. Наравно, спорт, па ни фудбал, нису сами по себи извори, па ни поводи, насиља, манипулација, криминала и свеколиког другог зла, него су тек врх леденог бријега насиља у друштву, они су захвални и „плодоносни“ медијуми ескалације и манифестације насиља. Такође, аутор настоји да укаже на улогу средстава обавјештавања у подстицању и „профилисању“ насиља у спорту, понајвећма у фудбалу, те на смисао и могућност превентивног дјеловања у, макар „артикулисању“, ако већ није могуће елиминисање насиља у спорту, данас и оvdје.*

¹ Аутор је социолог и политиколог, стручни сарадник за практичну наставу Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци.

Кључне ријечи: Спорт, фудбал, друштво, друштвена структура, социјална динамика, социјални феномени, насиље, медији информисања, спортска публика, навијачке групе, спектакл, концилијација, пацификација, превентивно дјеловање.

Summary: *Violence and sports, especially football, apart from many other dimensions and traits, that can be compared by their similarity, have another common trait of being universal, planetary and mass social phenomena in modern world. Both phenomena, each one in its own way and according to laws of some inner logos and logic immanent to them, are only indicators of deep tectonic disturbances, meaning in very foundations of contemporary societies, just simple phenomenology of emanation of deep changes in modern societies, which, no matter how paradoxal it might look, today more than any other thing unite, equalize, make same violence and sport. The author stands for a thesis that today violence is immanent to so called traditionally-modern, politically and valuably stable, democratic and to so called transitional societies, that violence is structural and not only a pulp of social dynamics in international political relations, within which it is today most transparently manifested. On the other hand, in sports, especially in football as one of the most mass sports of the modern world and modern civilization, violence is their important constitutional and manifestation factor and appendage. Of course, sports, including football, are not origins themselves, or causes of violence, manipulations, crimes and all other evil, but just a peak of an iceberg of violence in society, they are grateful and fruitful mediums to escalation and manifestation of violence. Also, the author is trying to point to the role of media in instigating and profiling of violence in sports, mostly in football, and to the sense and possibility of preventive acting, at least in articulating if not possible eliminating violence in sports, today and here.*

Keywords. *Sports, football, social structure, social dynamics, social phenomena, violence, media, sport audience, fan groups, spectacle, conciliation, pacification, preventive acting*

Насиље је, као мало који савремени друштвени феномен, упркос појединачним напорима и резултатима, ипак недовољно, мало истражен или макар описан у нашој, српској, социолошкој², па и шире, социјалној, мисли и

2 И поред чињенице да је неколико српских социолога, како оне старије, југословенске генерације, тако и савремене, млађе генерације писало о феномену насиља, још увијек је социолошки најрелевантнија студија о насиљу на српском или неком другом јужнословенском језику она коју је 70-година прошлог вијека написао загребачки социолог, марксистичке, праксисовске провенијенције, др Иван Кувачић. Види: Иван Кувачић, *Обиље и насиље*, "Праксис", Загреб, 1970. Од новијих истраживања, свакако се истичу социолошки радови др Драгана Коковића, који је, као пионир, али и корифеј ове дисциплине, у неколико својих књига и других научних радова меротирно истраживао и анализирао феномен насиља у друштву и спорту, али и других аутора, укључујући и оне старије, још из југословенске епохе, попут, нпр. С. Бакића, Р. Божовића, С. Михаиловића, В. Марковића, Р. Марјановића, Љ. Симоновића, Ђ. Ускоковића или, пак, Срђана Врцана и др.

литератури³. Наравно, насиље није само социјални феномен, није тек неки пуки друштвени реалитет (само) нашег времена, него је ентитет, садржај и манифестација истовремено, који има далеко сложенију и богатију унутрашњу структуру, динамику, плуралну семантику и импликације, због чега је „подобан“ и потребује мултидимензионалну елаборацију и евалуацију, тј. пропитивање са стајалишта и из перспектива неколико наука или посебних научних дисциплина, теоријских парадигми и школа мишљења (социологија, психологија, нарочито социјална и психологија личности, психијатрија, полемологија, наука о међународним односима, о безбједности, политикологија, право и др.), али се у овом прилогу нећемо (зато што нема услова, тј. довољно простора, а не због тога што то не сматрамо релевантним) ни овлаш, а камоли минуциозно, акрибично и нијансирано бавити елаборисањем дефиниција насиља, његове етиологије, врста, нивоа, њему иманентних логике и логоса и других његових конститутивних елемената. Такође, ово није прилика и повод да се дубље упуштамо у анализу факта који говори о томе, тј. потврђује тезу да је насиље недовољно промишљено у нашој друштвеној мисли, односно због чега је то тако, иако и то (стање ствари) завређује озбиљну научну пажњу и истраживање. Додуше, одреднице о том појму су у нашој социолошкој литератури у посљедњих неколико година стекле "право грађанства", што се, између осталог, најбоље види по садржају најновијег социолошког лексикона⁴ објављеног прије четири године на српском језику у Београду, а којег су приредили и написали водећи српски социолози и поједине њихове угледне колеге из универзитетских средина са ех-југословенског простора, али и по неким другим колективним подухватима који су резултовали у зборницима радова, хрестоматијама, уџбеницима, појединачним књигама-монографијама⁵, научним радовима, истраживањима и есејима, докторским дисертацијама, магистарским тезама и сл. Наравно, као што ће то бити бјелодано кад се буде експлицирало стање у вези са социолошким промишљањем спорта код нас, и у неким ранијим периодима поједини наши социолози су се спорадично бавили феноменом насиља, али га нису увијек стављали у контекст и доводили у везу са спортом.

3 Овдје прије свега мислимо на правну и политиколошку литературу, мада из тог "индекса" не би требало искључити ни психолошке или полемолошко-иринолошке публикације. Да не бисмо били неправедни и/или необјективни, помињемо овдје ауторе као што су Војин Димитријевић, Драган Симеуновић и др.

4 Ријеч је о Социолошком речнику којег су приредили др Аљоша Мимица и др Марија Богдановић, а објавио „Завод за уџбенике“, Београд, 2007. У изради ове публикације учествовали су многи аутори, углавном социолози тзв. средње и млађе генерације, из неколико универзитетских средишта бивше Југославије, иако, наравно, претежу социолошки писци из Србије: Београда, Новог Сада, Ниша и других средина.

5 Од свих социолога у Републици Српској о феномену насиља је највише писао проф. др Бранко Ковачевић, у више својих књига, брошура и појединачних научних радова, и то у посљедњих десетак година.

Насиље је старо колико и сама цивилизација, можда и старије од ње, колико и само друштво, односно човјек⁶; егзистирало је у свим друштвеним системима и уређењима, економским формацијама или начинима производње, у свим државним облицима и политичким поретцима, али је оно током историје мијењало појавне облике и интензитет, тј. манифестовало се на различите начине, кроз различите медијуме, „служећи“ се бројним средствима, инструментима (некад каменом, луком и стријелом, сабљом, пушком и тенком, а данас телевизијом, интернетом, фејсбуком и сл., некад као физичка тортура и убиства, а данас као мобинг и други облици психичког насиља) и реперкутујући многоликим и разноликим социјалним процесима, односима, збивањима, догађајима, исходима и ефектима. Другим ријечима, ма колико насиље као такво – премда се (свако) насиље увијек испољава у конкретним садржајима и видовима – било актуелно, транспарентно данас и овдје, савремено у смислу да је израз нашег, савременог доба, оно је, макар у јудео-хришћанској, грчко-римској и западно-европској традицији и пракси – коју и ми овдје, на тзв. западнобалканским просторима данас, баштинимо – свевијек. Оно је, симплификовано казано, универзална појава, прије свега друштвена и историјска, али и индивидуална, персонална, природна у толикој мјери, односно тако прозирна, транспарентна, да онда не чуди што се стално обнављају теорије које полазе од и афирмишу став по којем је насиље готово биолошки условљена и детерминисана појава, „комуникација“ међу људима, али и не само међу њима. Међутим, за разлику од других живих бића, нпр. животиња, које се насилно понашају само кад морају, кад су наведене или присиљене на то, кад им је то једини „modus vivendi“, услов, средство и могућност опстанка, човјек и људи, групе, заједнице се насилно понашају, односно практикују, живе насиље као образац понашања и циљ дјеловања и кад не морају, кад имају избор, алтернативу, кад се могу и другачије понашати/дјеловати а да никога другог или, пак, себе, не угрозе, оштете или доведу у питање ма који садржај, сегмент и/или вид егзистенције, односно интегритета и идентитета. У том смислу, тј. мјерено тим критеријумима, чини се да је савремена цивилизација, да су савремена друштва и готово све државе на овој планети, Земљи, оствариле извјестан „прогрес“, односно да су развој, напредак цивилизације и обим, количина и интензитет насиља, ма колико то на први поглед изгледало парадоксално, у одвећ „транспарентној“ директној сразмјери – што је цивилизација развијенија – ма шта то значило – то је у њој и насиље присутније, разуђеније, „легалније“ (тј. стекло право грађанства) и дјелотворније.⁷ Технологија насиља се усавршила до перфекције, а оно је захватило готово све сфере егзистенције, постало је толико „перфектно“, софистицирано, да се многе жртве насиља и не препознају као такве, него

6 Упореди: Милан Трипковић, Насиље, у: Социолошки речник, Завод за уџбенике, Београд, 2007., стр. 346.

7 Већ цитирани М. Трипковић је то формулисао овако: „... не постоји тенденција да се оно (насиље – прим. С. Н.), заједно с развојем цивилизације, смањује и повлачи, већ би се пре рекло да, захваљујући првенствено неслућеном техничко-технолошком усавршавању, постаје све масовније, разорније и ефикасније...“, цит. рад, стр. 346

– напротив, и саме учествују у имплементацији насиља над собом, а да тога дуго или чак никад нису свјесне. Због тога о насиљу данас, на крају 20. вијека и првих деценија 21. вијека, није сувисло, рационално и оправдано говорити само као о некаквој изолованој и „инцидентној“ социјалној појави, као о неком друштвеном епи(зодном) феномену, маргиналној и пролазној аберацији унутар комплексне и вишеслојно и полисемно испремрежене друштвене структуре, која се дешава усљед бенигних социјалних, економских, политичких, културних и других поремећаја или, пак, дјеловања неприлагођених и конфликтних појединаца, односно мањих друштвених група, нетолерантних на ововремене мултиплексне и поливалентне диверзитете и, уз то, исфрустриране посљедицама транзиционих турбуленција и дисолуција неких модерних друштава, држава и других социјалних колективитета, субјеката и система вриједности, него се о њему, насиљу, мора промишљати, говорити и третирати га као нешто што је сама бит, срчика савремених друштава и готово свих елемената, конститутивних дијелова социјалне структуре. Јер, насиље данасне односи се једино на рат - а рата заиста нема без насиља, као што и свако насиље није рат (отуда ваља преиспитати семантичку валидност синтагми као што су „медијски рат“, „психолошки рат“ итд.) - и не постоји само као „медијум“ и форма комуникације између појединих сукобљених и зараћених држава, а чињеница је да је само у првој деценији овог, 21. стољећа било више ратова и/или оружаних сукоба него што су то и највећи „оптимисти“ могли претпоставити прије само 30-так година (Афганистан, чак два пута, Ирак, такође у два маха, бивша Југославија, више ратова 90-тих година 20. вијека, па затим Косово и Метохија, а послје њега и Македонија, те Чеченија, Грузија, Палестина, континуирано у посљедњих 60-так година, Либан, Аргентина-Велика Британија, због Фокландских острва, Судан, Либија и још к томе цијели низ мањих и краћих агресорских и грађанских ратова у неколико афричких и азијских држава), него се оно „етаблисало“ и као садржај и правило „општења“ унутар различитих сегмената исте друштвене структуре, унутар само једне државе, заједнице, па чак и неке секундарне друштвене групе тзв. средњег обима.

Тако је данас и овдје легитимно и научно коректно и оправдиво говорити о више врста насиља („физичко и психичко, рационално и ирационално, директно и индиректно, индивидуално и друштвено, тренутно и дуготрајно, масовно и појединачно, манифестно и латентно, грубо и fino“⁸ итд.), како по критеријуму и с обзиром на његове актере, субјект/објекте (извршиоце и жртве, односно носиоце и преносиоце), тако и с обзиром на средства, „алат“, механизме којима се оно врши и форме како се оно испољава, али и по мјесту, у смислу дестинације, односно амбијенту у којем се оно догађа. Тако постоје, примјера ради, тзв. вршњачко насиље (актери су нпр. дјеца или малољетници који, из ма којег разлога и са ма каквим поводом, а најчешће и без видљивог, транспарентног повода и оправдивог разлога, малтретирају и/или злостављају своје вршњаке, тј. припаднике исте групе, исте старосне категорије; оно може бити међу ученицима у школи, међу

8 Op. cit.

навијачима, међу штићеницима неке установе за смјештај и збрињавање појединих категорија лица, нпр. затвореницима у казнено-поправним домовима, затворима, па болесницима у појединим здравственим установама, нпр. у психијатријским болницама или медицинским центрима за лијечење разних врста болести зависности итд. – у оваквим дестинацијама и условима /затвори, болнице и друга изолована мјеста или институције/ не мора се увијек нужно радити о вршњацима - затим питомцима разних колективних смјештаја, попут ђачких и студентских домова, војних касарни (сл.), затим насиље у породици, које може бити, најмање, двоструко: насиље родитеља над дјецом и дјеце над родитељима и/или другим члановима породице или домаћинства, оца над мајком и *vice versa*, па насиље у школи (наставника над ученицима и обрнуто: ученика над наставницима), насиље у спорту, на спортским теренима и око њих, а приликом спортских манифестација, углавном у току утакмица и других такмичења, али и прије и после њих; насиље на радном мјесту, које се раније испољавало као груба примјена физичке силе, као бездушна експлоатација радне снаге и потенцијала, односно кажњавање за неиспуњавање радне норме или некавалитетан рад, па и за оштећење средстава за производњу или отуђење репроматеријала, односно готових производа и сл., а данас се најчешће манифестује у форми већ помињаног мобинга (ријеч спорног поријекла, генезе и контраверзног значења, о чему интересантно и увјерљиво пише познати српски књижевник М. Данојлић у једном свом недавном есеју⁹) и софистициране експлоатације, па чак и закидања на надници и другим правима запослених. Ту је и, у посљедње вријеме, неизоставно сексуално насиље, које, опет, може бити са пунољетним лицима као актерима, које се у садржајном погледу исказује као однос у којем једно лице покушава и/или успијева насилно да сексуално искористи или злоупотријеби друго лице (ради задовољавања властитих, егоистичких сексуалних нагона и пожуда), при чему је ријеч о силовању, затим трафикингу, односно проституцији /премда ти термини нису синоними, јер трафикинг се више односи на трговину или промет (са) људима, тачније: зараду на(д) или са њима, у посљедње вријеме додуше углавном са женама, истина у сврху проституисања, односно задовољавања сексуалних порива и потреба без, правнички речено, обостране сагласности воља, тј. жеље за сексуалним односом и чином/, али може се радити и о сексуалном искоришћавању дјеце, тј. о сексуалном насиљу над дјецом, чији је један од појавних облика и педофилија, која, истина, не мора увијек имати насилни облик, али је свеједно неприхватљива, итд. Такође, данас се све чешће говори и о емоционалном или психичком насиљу, нарочито у контексту занемаривања и злостављања дјеце, односно дефицијентности бриге за њих, затим о оном које се исказује у односу према старијим, болесним и физичко-ментално немоћним и напуштеним лицима, према родитељима и др. Има и оних који задњих неколико година говоре о тзв. вербалном насиљу или терору, као неком посебном типу, садржају насиља, довољно одјелитом и уразноличеном спрам насиља сваког

9 Види: Милован Данојлић, Речи, речи..., „Печат“, бр. 182, Београд, 9. септембар 2011, стр. 57.

другог поријекла и врсте, али је питање, посебно вредновано са правне тачке гледишта, колико се тај облик насиља подудара и појмовно поклапа са мобингом, а колико је, пак, посриједи непримјерен дискурс који у себи (може да) садржи увредљиве, дискриминишуће поруке и значења – што није или не мора бити исто што и тзв. говор мржње, о којем се данас, на размеђу двају вјекова, све више говори и просуђује са идеолошких стајних премиса, унутар којих се многи дискурси, нарочито они који нису вриједносно неутрални, а који садрже за неки ауторитет неприхватљиве поруке, идеолошки и политички дисквалификују, с амбицијом и тенденцијом да се и правно процесуирају и санкционишу - који су, као такви, инкриминисани и у надлежности правног система и инструментаријума, а нису неки нови садржај, квалитет и облик насиља. Наравно, родно мјесто и мајка сваког и готово свих врста и манифестација насиља, његов извор и уток, улазиште и излазиште, *raison d'être*, почело и генератор, узрок и оправдање, јесте политичко насиље, оно које се зачиње у сфери политике, из разлога, побуда и по логици иманентној тој сфери егзистенције, које је дјелатно и испољава се у њој, које се артикулише и, евентуално, неутралише и/или елиминише по критеријумима, *telos*-има, механизмима, средствима и инсигнијама саме политике, а без ње, њених ресурса и посредовања нема отклањања ни других врста и облика насиља, односно насиља у другим подручјима егзистенције и људске дјелатности, од спорта, свакодневног живота, до информисања и естраде нпр.

С обзиром на претходно експлицирано, чини се да нема потребе за даљим, додатним навођењем аргумената или каквих других илустрација у прилог тези о дубоко укоријењеном и широко распрострањеном, разуђеном, посвемашњем насиљу у савременим друштвима, у свим састојницама и модусима бивања његове ововремене структуре, због чега се оно и квалификује као структурално насиље. Оно је битан садржај и начин, есенција њеног постојања и функционисања, оно је сама онтологија савремене друштвености и повијесности коју, истине ради, детектујемо, идентификујемо, промишљамо и односимо се спрема ње захваљујући њеној феноменологији, ономе по чему и како се оно, биће и сама бит насиља, манифестује и постоји. Имајући то на памети, тј. факте - и њихову херменеутику - о омни-презентности насиља у савременом друштву и државама, без обзира којим епитетима се оне китиле и у које обланде се завијале или иза њих криле (демократске, мултиетничке, мултирелигијске, грађанске, развијене, мирољубиве, толерантне, социјалистичке, еколошке, добросусједске итд.)¹⁰, затим на квантитативност тог феномена, тј. изузетно велик број актера, учесника, извршиоца насиља, као и његових жртава /ради се о реду величина од више стотина милиона, ако не већ и цијелој милијарди, (са)учесника

¹⁰ Свјестан сам факта да овакво набрајање и „етикетирање“ савремених држава не би издржало – због тога што није научно-стручно утемељено – једну озбиљнију правно-политиколошку критериологију по којој се двоје и дијеле савремене државе, али, с друге стране, у овдашњој и ововременој јавности, посебно њеном лаичком дијелу, готово да је убичајена, „легализована“ рецепција појма државе у значењима еуфемизама које смо навели у актуелизованом класификацији.

насиља/, његовој дисеминацији и дистрибуцији по класно-слојном и стратификацијском критеријуму и обиму/дубини, те другим диобним факторима друштвених група (старост, поријекло, социјални статус, економско-финансијски потенцијал, професија, пол, национална припадност, религијско и идеолошко опредјељење, територијална детерминисаност, здравствене карактеристике и сл.), утицају на полисемну конфигурацију савремених друштава, на његов интензитет и дужину трајања, те цијелој лепези других релевантних посљедица итд., може се, с пуним правом и покрићем, с довољно аргумената и легитимитета закључити да је насиље у нашем времену, у савременом друштву, не само структуралног карактера, него и масовна (друштвена) појава. То је једна од његових битних одлика и као таква круцијални елемент његове дефиниције. Изгледа као да савремено друштво, а нарочито ововремене државе, не могу ни да постоје без насиља, мимо и изван њега, без „ероса“ који га генерише, енергије која га „грије“ и (п)држава, *logos*-а и *potos*-а по којима постоји и траје; чини се да је насиље основни и врховни принцип, демијург и беочуг савремености, услов и једина могућност опстанка модерног друштва и цивилизације, те да на хоризонту нема алтернативе таквом свјетоназору, садржају, форми и начину живота и зато многи, склони есхатолошком начину мишљења, будућност виде и „сликају“ само у апокалиптичким тоновима и порукама.

Наше становиште је ипак другачије. Не само да постоји нада, у Блоховом смислу тог појма, не само да је „леgitимна“ и на дохват руке могућност једног другачијег свијета живота *vis-a-vis* насиља, него је и алтернатива насилности, као својеврсној негацији смисла и пунине живота, реална, извјесна, остварива, оправдива и вриједна труда да се у њу уложи и живи по њој. Другим ријечима, има смисла залагати се за свијет без насиља, наравно не у апсолутном смислу, али свакако за такав поредак и садржај односа у друштву у којем насиље неће бити његова доминантна одлика и вриједност, него напротив – нужно зло, рецидив историје и нус-производ повијести. Али, да би се то остварило неопходне су дубље, садржајније, тектонске промјене у социјалној структури, друштвеним уређењима и политичким системима савремених друштава и држава, аксиолошким концептима и параметрима појединаца, група и заједница, менталним карактеристикама људи, потребан је активан, а не пасиван, посебно не пацифистички однос спрам тог императива, идеала и циља, што значи да ће протећи још доста времена док (се) то не „(з)буде“, тј. док насиље заиста не постане маргинални друштвени феномен и спорадична, несвакодневна форма „комуникације“ међу појединцима, групама и другим социјалним субјектима. Међутим, будући да овај експозе није нека аксиолошка пропедеутика или идеолошки манифест, него рад с научно-стручним амбицијама и проседеом, то се овдје више нећемо бавити промовисањем становишта *vis-s-vis* насиља и односа спрам њега које би се могло оквалификовати само као ауторов вриједносни став.

Ако има насиља у друштву, у свакодневном социјалном окружењу, данас и овдје, а има га и то у масовним размјерама, дакле, директног, манифест-

ног и грубог, онда је сасвим нормално - не у вриједносном, моралном смислу те ријечи – да га има и да га буде и у спорту као релативно широком пољу индивидуално-личносне и социјалне егзистенције и релевантном подсистему друштвене структуре и система. Неупитно је да насиља у савременом спорту има. Оно се види, спознаје и „голим оком“ и за констатовање, „легализацију“ његове фактичности нису потребна никаква емпиријска истраживања, посебно не она и онаква која нужно скончавају у квантофренији, тј. остају само на нивоу пуке статистике. Дакако, то не значи да је тај сазнајни метод и инструментаријум, односно методолошки приступ, сувишан у промишљању феномена насиља у спорту, као ни било којег другог социјалног феномена, процеса, чињенице, односа, догађаја, и сл., релевантног за социологију као општу науку о друштву, или, пак, неку њену посебну дисциплину, тј. ужу научну област или „грану“. Напротив - емпиријска истраживања, посебно она социолошке провенијенције, telos-a и ефеката, су сувисла и неопходна за истраживања и „мјерења“ неких специфичности насиља у спорту, посебно видова манифестовања насиља у том подручју живота и стваралаштва, његових актера, њиховог организовања, културних исходишта и идентитета и вриједносних одређења (нарочито публике и навијачких група), повода за њега, интензитета трајања, третмана у медијима информисања, те рецепције и вредновања у јавности, посљедица на друге социјалне подсистеме, утицаја карактера правно-политичког система и политичких процеса и збивања на етиологију и феноменологију насиља у спорту итд., што само потврђује колико је насиље у спорту захвалан предмет, повод, простор за ситуирање у аналитичко поље социологије и колико је она као наука о друштву позвана и мјеродавна да истражи, промисли и систематизује спознаје о овдје актуелизованом предмету промишљања.¹¹

Да би се довеле у везу и разумјеле корелације, односи и међусобни утицаји насиља и спорта, неопходно је, макар и симплификовано, овлаш, дати назнаке неких елемената дефиниције спорта¹², тј. рећи шта се подразумева под тим појмом. Спорт је несумњиво динамичка, историјска категорија

11 Шире о овоме писали су, нпр. Ђорђе Ускоковић (Спорт без игре као предмет социологије спорта, „Гледишта“, бр. 5-6, Београд, 1987.), Срећко Михаиловић (Спорт, публика и насиље, „Култура“, бр. 88-90, Београд, 1990.), Р. Марјановић (Теоријска и емпиријска истраживања спортске публике код нас и у свету, ИИЦ ССО Србије, Београд, 1987.), Слободан Бакић (Један теоријски оквир за социологију спорта: играчи, навијачи и посредници, Социолошки преглед, бр. 3-4, Београд, 1980. али и други наши социолози тзв. средње генерације, али и нпр. др Љубодраг Симовић, некадашњи познати репрезентативац СФРЈ у кошарци и џудоу, који је о реченом феномену писао са мултидисциплинарног становишта: социологије, права, културологије, политикологије, психологије, спортологије, медицине и сл.

12 Осим наведених аутора социолошке струке и провенијенције, допринос дефинисању и херменеутици појма и праксе спорта, односно његових социјалних импликација, дали су и представници других наука и научних дисциплина код нас, нпр. социјални психолози (Ратко Дунђеровић, Психологија спорта, VL Comranу, Бања Лука, 1999., затим Љ. Лазаревић, Д. Пантић, па В. Параносић, који је још 1982. у Београду објавио књигу под насловом Психологија спорта), етнологзи (Иван Ковачевић, Фудбалски ритуал, „Гледишта“, бр. 5-6, Београд, 1987.; Иван Чоловић, Фудбалска прича, Трећи програм радио-Београда, бр. 58, Београд, 1983. итд.), „спортолози“ попут К. Петровича и других, те поједини публицисти и новинари.

и захтијева, поред осталих, холистички и дијалектички приступ и метод у промишљању реалитета, збиље на коју се тај појам односи и коју супсумира. Другим ријечима, спорт је настао у неком историјском тренутку, у одређеној историјској фази развоја друштва, имао је одређени садржај и карактеристике, обим и субјекте, социјалну улогу, индивидуална прегнућа и постигнућа, да би у неким другим историјским периодима или фазама друштвеног развоја имао и/или био то исто, али само мало другачије, и у квалитативном и у квантитативном погледу. Међутим, без обзира који приступ или парадигму актуелизовали и имплементисали кад је посриједи мишљење спорта, вазда остаје једна константа као одлика, сама срчика његовог предмета и појма, а то је друштвена посредованост и детерминисаност. То онда значи да је спорт садржај, предмет, објект и политике, односно политичка чињеница. Данас свакако више него прије неколико деценија, а значајно мање него у античком и средњевјековном периоду или у епохама и условима тоталитарних политичких режима какви су били, нпр. фашизам, нацизам или, пак, ригидни социјализам/комунизам из доба Стаљина и његових источноевропских и других сателита, МаоЦедунга, Кастра и др., кад су нека спортска такмичења, попут олимпијских игара, свјетских првенстава и сл., условљавана разним садржајима, понашањима, концесијама, учесницима, резултатима чак, односно отказивана из политичких разлога, међу које спадају и ратови, економско-политичке блокаде, расна дискриминација, апартхејд и сл.¹³ У том смислу илузорно је очекивати, покуша(ва)ти засновати, етаблисати, посебно у овим данашњим постмодерним и квазидемократским, деконструктивним социјалним амбијентима, државним уређењима и политичким системима, у оваквој „духовној ситуацији времена“ (Јасперс, Е. Морен), моралним параметрима и сл., неку апсолутну одвојеност и аутархичност, „епистемолошки рез“ (М. Фуко) између спорта и политике, неку уџбеничку, доктринарну и канонску принципијелност у (о) аутономној егзистенцији било спорта, било политике. Коегзистенција, прожимање и обострани утицаји су не само неопходни, него и нужни, они су факт, а самим тим неизбежине су и деклинације, отклони од неких начелних и легалистичких норми и идеала, па и злоупотребе, девијације, патолошки садржаји и појаве итд. То, наравно, не значи да су оне прихватљиве са аксиолошке тачке гледишта или неког идеолошког и моралног пуританизма, али су једноставно присутне и дјелатне, и питање је шта би се постигло њиховим негирањем, игнорисањем или дерогирањем. Због тога сви ововреме-

13 Не мислимо при том само на Олимпијске игре у античкој Хелади, кад су у вријеме њиховог одржавања престајали ратови између грчких полиса, него и на неколике савремене манифестације међусобног утицаја политике на спорт и обрнуто, попут масовног бојкота олимпијских игара или неких свјетских првенстава од стране великог броја афричких држава због учешћа на тим такмичењима спортиста из Јужноафричке Републике, али без спортиста-црнаца, затим бојкота групе држава из тадашњег НАТО-а Олимпијских игара у Москви 1980. г., због војне интервенције ондашњег Совјетског Савеза у Афганистану, што су државе-сателити СССР узвратиле истом мјером (изузев Румуније, али са Кубом) већ на наредној Олимпијади у Лос Анђелосу 1984. године и цијели низ других случајева, спортски и политички мање релевантних.

ни, као и негдашњи, апели за раздвајање сфера дјел(ов)ања и утицаја, важења и значења политике и спорта или, пак, теоријски „пројекти“ доказивања да је то могуће и изводљиво, промашују сам живот, иду испод и онкрај нивоа достигнутог степена сазнања и разуђености мреже социјалних односа. То принципијелно није могуће због саме суштине, „трансферисане“ и инволвиране у ма коју валидну дефиницију спорта, која указује на његову друштвену укоријењеност и политичку - у изворном, античком смислу ријечи: полис, као заједница, држава, град као аутономна и аутархична реалност и вриједност, комуна, општина, „јединица локалне самоуправе“ и сл., као брига и одговорност за ствар заједнице, за живот грађана који сами расправљају и одлучују о ономе битном за полис и њих саме, па су стога сви они поли(с)тичари, тј. политичка бића/бића политике, у аристотеловском значењу те синтагме, изван које није могуће бити уколико се ради о људима као слободним бићима, јер онај ко се не занима за односе и судбину полиса је идиот(ес) – детерминисаност, тј. на факт да данас, у савременим друштвима и цивилизацијама, ако је икада и било другачије, а извјесно је да није, нема спорта изван друштва, односно да је спорт битно друштвено посредован феномен, друштвено условљена и детерминисана појава, дјелатност и ентитет сваке друге врсте и значења. Другим ријечима, ма који индивидуални феномени, радње, манифестације и чиновни, потези и ефекти било којег појединца - па био он и спортиста, такмичар, играч и сл., или чак и више њих - који су у садржинском и формском, изведбеном смислу подударни, са истим таквим садржајима у спорту или имају сличности са, односно подсећају на спорт, још нису спорт, него тек нешто што асоцира и евоцира на спорт, управо због одсуства те социјалне димензије, посредована, важења и консеквенција. Ако то није спорт, а није, онда се поставља питање шта (то) јесте. Полазећи од ставова и премиса скицираних у претходним елаборацијама, чини нам се сувислим закључити да се у таквим случајевима може радити само о тренирању, вјежбању, игрању, имитирању и „ономатопеисању“ радњи и покрета примјерених и „легалних“ у сфери људског постојања званој и знаној (као) спорт. И то је доказ тези да дефиниција спорта, поготово спорта данас, у постмодерном добу, на размеђу вијекова (20. и 21.) није једноставна и једнозначна, односно да захтијева шири и дубљи, разуђенији и садржајнији мисаони напор и рефлексију, не би ли се у појмове „ухватиле“ и обухватиле све те нијансе, детаљи, „разлике у диференцији“ и други елементи промјена и помјерања акцената и проширења значења категорије спорт и синтагме „спорт данас“, његова социјална аура и исходиште, те корелација са насиљем и цијелим сетом других друштвених чињеница и феномена.

Други битни конститутивни елемент и садржај „старе“ дефиниције спорта јесте игра¹⁴, истине ради: игра по одређеним, спонтано самоприхваћеним правилима или границама, циљем и консеквенцијама. Шта-више, појмови игре - нарочито оног њеног „дијела“, димензије, елемента, који се, на трагу Р. Кајое, назива *agon* - и спорта се и данас, чак и у литератури која претендује да је стручна, па и научна, употребљавају као истозначнице, синоними. У синонимном смислу, нарочито у појединим оновременим спортским, али и другим медијима информисања, те свакодневном дискурсу, користе се и појмови конкуренција, такмичење, утакмица, натјечање, надгорњавање и друге категорије, али се ни оне не могу поистовијетити, нити у садржинском, нити у семантичком, нити у извођачко-формском (изведбено-формалном), обликовном смислу изједначити са појмом спорт, а поготово не са оним што је подмет, тј. оно на што се спорт као категорија, термин односи или што је испод њега као ријечи, појма, а то је збиља, објективно постојећи свијет, реалност, тачније: неки њени „дијелови“, сегменти, слојеви и планови, а заправо сама жива дјелатност која производи мултиплексну и полисемну, шаролику мрежу односа, радњи, учинака, евалуација, интерпретација и сл., које чине сам спорт. И то је прилог дефинисању спорта као социјалног феномена *sui generis*. И док је могуће и оправдано, тј. има смисла говорити о игри и изван контекста дискурса о спорту, дакле као о релативно самосталној сфери егзистенције, људског дјеловања и саодношења, дотле о спорту, као цјелини, као комплексној и мултиплексној мрежи социјалних односа и релација, није сувисло говорити изван контекста игре, тј. без конотације на игру, ма колико се савремени спорт дистанцирао од игре, односно одбијао да се поистовијети са њом.

Другим ријечима, у савременом спорту или, тачније казано: спорту у условима савремених друштава и држава, о чијим одликама смо претходно већ понешто наговијестили, а једна од њих је свакако и насиље, игра (више) није битни елемент његовог садржаја, значења и импликација. Привидно, спорт се, као дјелатност – а он није само то – и данас највећим дијелом одвија, манифестује у форми игре; служи се, тј. изводи по њеним спољашњим правилима, ограничењима и механизмима, али игра је све мање његова унутрашња, онтолошка сврха и смисао; она је тек спортска феноменологија, оно ефемерно, „случајно“, *aléa* (Р. Кајоа) у самом спорту, а не његово биће, суштина. Од игре су данас далеко важнији други елементи, саставни „дијелови“ модерног, оновременог спорта, а то су, између осталих: клубови, екипе, спортски савези, системи такмичења, лиге, бизнис, профит, трговина спортистима, рекламе, „производња“ резултата (а то није исто што и намјештање резултата појединих конкретних утакмица, мада и ту појаву ваља

¹⁴ О феномену игре исписана је цијела „Александријска библиотека“ књига, научних трактата и есеја, од антике до данас. Ипак, чини нам се, овом приликом, најприкладније указати на три битне, филозофски инспирисане и утемељене књиге, и то: Јохан Хојзинга, *Homo ludens* (1939.), Роже Кајоа, *Игре и људи* (1958.) и Еуген Финк, *Игра као симбол свијета* (1960.), те студију нашег социолога културе Ратка Божовића, *Метаморфоза игре*, „Вук Караџић“, Београд, 1972., што је dostatно за основни увид у значење појма игре.

укључити у анализу савременог спорта и социјалне патологије која га прати), клађење, публика, забава, навијачке групе/фанови (хулигани), спектакли, медији информисања, манипулација, допинг, насиље, безбједност, криминал, злоупотреба науке и научних истраживања, друштвена моћ, роб(н)овласнички односи, социјална мобилност, политика, арбитражање итд. То значи: да би се разумио и објаснио савремени спорт или, прецизније казано, спорт у савремености, у ово, наше доба, неопходно би било посебно и детаљно анализирати сваку од наведених категорија и појава, односно реалија на коју се категорије односе, што у тек једном чланку није могуће. Умјесто тога овдје ћемо само овлаш, у назнакама неколиких теза рећи нешто више тек о насиљу као једној од централних димензија и одлика данашњег спорта, односно, још уже: оовремених спортских манифестација.

Данас није неопходно бити социолог, социјални психолог, криминолог, тзв. спортски радник /а то је категорија која тражи семантичку прецизност и правн(ичк)о регулисање управо због тога што се иза нејасно формулисаног звања, титуле, а данас све више и професије, често крију разне смутне радње, криминал и сл., а што је плодна претпоставка за инкубацију насиља у спорту/, истражни судија или други стручњак за безбједност, па (у)видјети манифестације насиља на спортским приредбама и око њих. Манифестације насилности се одвијају и препознају како у самим просторима у којима се одржавају такмичења и други спортски догађаји/приредбе, а то су најчешће фудбалски стадиони, хокејашка и/или игралишта за рагби, затим кошаркашке, рукометне боксерске и дворане или хале за друге борилачке спортове итд., тако и изван и око њих, у различитим фазама припреме за одржавање неког спортског догађаја. Нема сумње да се данас насиље у спорту најчешће доводи у везу са фудбалом који је, због манифестација насиља у себи и око себе, постао готово синоним за насиље у спорту. Наша теза је да је то због тога што је фудбал „подобан“ за то, с обзиром на *масовност* /по броју учесника: играчи, тренери и друго тзв. стручно особље, навијачи на стадионима, лица за безбједност, судије и друга тзв. званична лица, новинари, гледаоци, слушаоци и читаоци информација о спортским, тј. фудбалским догађајима који се одвијају изван самог мјеста догађаја, на дистанци итд./, *распрострањеност* /игра се на свим континентима, у свим државама, на сваком мјесту, у граду, на селу, играју га професионалци, аматери, рекреативци, мушкарци и жене, богати и сиромашни, млади и стари итд., али увијек за или на побједу/, из чега слиједи, по законима силогистичке логике, закључак о народном, популистичком карактеру фудбала, доступном свима, без обзира на имовински или други цензус, односно дискриминацију, што доскора и јесте било тако, али у савременим, постмодерним и квазидемократским друштвима и поретцима, империјалној пракси неких држава, „рату свих против свију“ (Хобс) и апологији тријумфалистичке „културе“, изгледа да ће све теже бити доступан тзв. широким народним масама које ће се, због тога, углавном свести на пасивну фудбалску публику

испред малих екрана, те *једноставност правила* по којима се фудбал игра, односно одвија испољавање тог спорта, с обзиром на нашу тезу да је све мање игре у њему /изузев тзв. офсајда, који је најспорнији елемент правила и најтежа „инкриминација“, чин, положај играча у игри за пресуђивање у фудбалском такмичењу, због чега би га, по нашем мишљењу, требало избацити из тог спорта, других „запетљаних“, софистицираних правила и ограничења готово да и нема, односно сви актери догађања фудбала врло брзо их науче, акцептују и немају потешкоћа за (са)учествовање у њему/, што не значи и једноставност и конзистентност прописа по којима се одвијају системи и лиге такмичења у овом спорту. Но, да не би само фудбал био на тзв. стубу срама, тј. етикетиран као једини насилнички спорт, треба казати да је у посљедње двије-три деценије, и не само у западној цивилизацији, култури, духовности и спортској традицији¹⁵, све више насиља у и око неких других спортова, као што су кошарка, рукомет, хокеј, рагби и остали спортови са већим бројем актера.

„Ланац“ насиља у савременом фудбалу, оном манифестном његовом дијелу и виду, као и неким другим оновременим, постмодерним спортовима је дугачак; састоји се од више „карика“. По нашем мишљењу, прву карикату, која је на неки начин иницијална за свеколико потоње насиље у фудбалу, с једне стране и, с друге стране, посљедица свег другог насиља које претходи насиљу у самом току такмичења, представља насилн(ичк)о понашање актера фудбалске игре, тачније: утакмице, меча, тј. самих играча, а затим и тренера и других „педагога“ такмичара. Данашњи фудбалери се више едукују, увјешбавају и васпитавају како да онемогуће, онеспособе, искључе ривала, противника, играча супарничког табора, него како да до задатог циља или пожељног резултата дођу само захваљујући својим способностима, знању и залагању. Противника се етикетира и идентификује као непријатељ спрема којег су онда допуштена сва средства. Отуда се многе фудбалске утакмице третирају и доживљавају као питање живота или смрти, а сам пак фудбал одавно већ није „најважнија споредна ствар на свијету“, него је сукус, рефлексива и фокус битних повијесних силница савременог свијета, цивилизације и система оновремених вриједности. И „голим оком“ се виде покрети и понашање многих данашњих фудбалера који у скоку за лоптом више пажње поклањају томе како ударити лактом противничког фудбалера, него како погодити лопту, односно како фаулирати играча из супарничке екипе, а да то судија не види и не санкционише, како га плјунути, вербално увриједити, навести на неспортску реакцију, испровоцирати судију да и за најмање преступе казни ривале, симулирати властиту повреду итд., односно, кад су кошарка или рукомет посриједи, како противника одгурнути, ухватити за

¹⁵ Ово истичемо због тога што туча играча и/или навијача у и око стадиона или других такмичарских простора, односно злоупотреба спорта и такмичења и у друге, изванспортске сврхе, нема само у Европи, Русији, САД, Јужној Америци, Аустралији и сл., тј. западном повијесно-цивилизацијском и културно-духовном кругу, него и у Јапану, Кини, Индији, Кореји, исламским државама, и то у спортовима који су саставни дио њихове национално-вјерске, културно-духовне традиције и идентитета.

руку, „мунути“ га у ребра, уштинути га, у једну ријеч: онеспособити га и екскомунитирати из борбе за резултат и друге параспортске циљеве. Наравно, за такве потезе такмичари наилазе на одобравање и бивају награђени од својих тренера, менаџера, управа клубова, публике, дијела медија информисања и сл. Због тога и не чуди факт да се у мемоарској „литератури“ бивших фудбалера, кошаркаша, рукометаша, ватерполиста и др. може прочитати чему су их све учили, како стимулисали и шта од њих тражили њихови тренери, понекад чак и љекари и друго медицинско особље, *vis-a-vis* борбе за резултат, којим (не)спортским средствима да се служе у достизању пројектованог циља итд. Такође, свјedoци смо како данас лако, због сасвим бенигних повода избијају туче међу играчима, како се брзо таква, конфликтна атмосфера преноси на навијаче и како се онда насиље шири и брутално манифестује на трибинама, око стадиона или дворана и сл., те како су немоћне и недовољне снаге реда (полицајци, заштитари, клупски редари итд.) да то пресијеку, зауставе и успоставе ред и нормалне услове за одвијање спортских приредби. Као што понашање самих фудбалера: груба игра, туча, повреде супарника¹⁶, искључења из утакмице и сл. раздражују публику, чине ју насилном, нарочито онај њен дио који је „предестиниран“ за то, тако исто и понашање саме публике, посебно навијачких група, клупских фанова иза којих организовано стоје клубови, повратно утиче на понашање играча. Да публика, тачније: њен знатни дио, не аплаудира и тиме подржава насилничко понашање фудбалера, вјероватно би се и они сами коректније понашали; да нису у питању огромне новчане стимулације за постигнути резултат, за останак у лиги или прелазак у неки виши ранг такмичења, за трансфер из клуба у клуб, тј. продају играча као робља на некадашњим пијацама робова; да сами фудбалери не добијају толико пажњу у јавности, посебно медија информисања и да се од њих не праве естрадне звијезде и сл., вјероватно би се и фудбалери скромније односили спрам друштвеног окружења, вриједности и услова егзистенције. Такође, у ову нарацију о етиологији насиља у фудбалу, посебно оној његовој димензији која потиче од самих играча и њихове релације, „тајне конекције“, *feed back* и са публиком, треба укључити и фактор суђења, судијских одлука, које не ријетко подстичу исхитрене и недоличне реакције играча, затим физичко обрачунавање међу њима, а што се на крају преноси и на саме трибине или амбијенте изван стадиона. Тиме и тако су успостављене, увезане и учвршћене прве двије карике у дугом ланцу насиља у спорту, посебно у фудбалу. Та друга карика или степеница спирале насиља у оновременом спорту јесте публика.

¹⁶ Сумњамо да постоји тачна евиденција о томе колико је, макар уназад неколико година, фудбалера дисквалификовано због повреде противничких играча, својих колега, који су тиме лишени извора егзистенције, нити пак о коликом броју повријеђених играча се ради, којима је сломљена нога, кук, рука, оштећена аркада, глава и др., који су због тога морали престати са активним бављењем спортом. По ономе што се о томе може прочитати у спортској штампи или дознати из других медија информисања, ради се о хиљадама такмичара, професионалаца или аматера, свеједно.

Спортска публика је једна ad-hoc друштвена група, специфичан социјални агрегат, који се састоји од више различитих групација, слојева, формираних по различитим критеријумима и мотивима, често без додирних тачака изузев оних да су навијачи истог клуба, односно учесници, пратиоци истог спортског догађаја, која често поприма обиљежја и понаша се као тзв. класична субкултурна група, тј. субјект савремене помодне културе, односно поткултуре, о чему и код нас постоји већ респектабилна социолошка и културолошка литература. Спортску, односно фудбалску публику чини и онај њен дио који је познат под именом фудбалски фан, тј. организоване навијачке групе неког тима или клуба или, пак, само једног играча, односно тренера, па и менаџера екипе или директора клуба, додуше понекад и контра њих, које дјелују по принципима, методима и „мандатима“ у социологији и политикологији већ описаних група за притисак. Управо је феномен насиља на трибинама, дакле на стадионима, дворанама и/или око њих, на улицама и другим јавним мјестима у вријеме одржавања спортских манифестација, односно прије или после њих, у директној вези са постојањем, „идеологијом“ и дјеловањем тих посебних навијачких група, фанова, који су понегдје, у некој од земаља у окружењу, чак и регистровани и легализовани као невладине организације или удружења грађана. Наравно, феномен спортске публике, њено организовање, дјеловање, формирање посебних кланова и „институционализација“ појединих њених фракција, тј. мањих група и сл., с обзиром на своју структуралну комплексност, околности у којима се јављају и дјелују, импликације, ефекте итд., заслужују аутономну социолошку елаборацију, тако да се овдје нећемо шире и дубље бавити том темом, него ју тек овлаш помињемо у контексту насиља у спорту, посебно у фудбалу, у којем је насиље публике, навијача, фанова или тек неколико „лудака“, наиваца и егзибициониста жељних публицитета и славе која траје макар колико и живот вилиног коњица (један дан), „најтранспарентније“.

Готово исто стоје ствари и са појмом хулигани(зам). Ко су хулигани?, како и гдје се регрутују?, шта им је *differentia specifica*, а шта, пак, *genus proximum*?, како они дјелују?, шта су им циљеви, а шта средства активности? Као што се не могу поистовијетити и употребљавати у синонимном значењу појмови спорт и игра, тако нису истости, синоними ни појмови хулигани(зам) и спортска публика, односно навијачи. Разумије се, сваки навијач није хулиган, није насилник, није деструктиван и опасан по околину и ваља се чувати, нарочито у јавном дискурсу и наступима путем медија информисања, те симплификације и олаког, неаргументованог етикетања свих навијача а посебно свих гледаоца као хулигана, рушиоца и ванда-

ла¹⁷, као што, с друге стране, хулиганског и насилничког понашања има и изван спорта, фудбала, чак и међу припадницима исте, младе генерације и са актерима који су међусобно блиски или слични по низу других особина и одређења. Због тога треба опрезно користити ријеч хулиган, јер ако она промаши праву адресу и падне на невиног субјекта, неку младу навијачку свијест и душу, то постаје тешка и опасна стигматизација. Хулиган се увијек постаје, односно детектује накнадно, као што је и хулиганизам један а posteriori феномен, манифестација, које као такве препознајемо и дефинишемо тек кад се десе, кад наступи и учини законски преступ онај којег именујемо хулиганом, односно хулиганизмом можемо именовати само оно што је учинак, ефекат дјеловања хулигана, дакле само посљедице насилништва, остатке рушилачког дјеловања, повријеђене, рањене, настрадале, мртве, оштећена материјална добра, онемогућене јавне функције неких служби и субјеката, прекинуте спортске приредбе, изречене казне итд. Хулигани су онај дио навијачке публике, масе на стадиону или дворани која, заправо, на спортске манифестације и не долази ради спорта, ради уживања у умијећу такмичара или подршке свом клубу, тиму, идолу, него управо да би направила ексцес, да би се насилно понашала, углавном спрам навијача противничког клуба, „њихових“ хулигана или, ако је то због нечег неизводиво, против играча, тренера и особља супарничке екипе, односно судија, обезбјеђења и других службених особа. Ако им је и то онемогућено, онда ће они жртву наћи у некоме или нечему другом: ентеријеру на стадиону или у дворани, излозима, јавном градском превозу, саобраћајним знацима, градском зеленилу, па све до случајних пролазника. Оно што хулигане покреће и чини их таквим, та нека негативна енергија, што би жаргонски казали припадници данашње омладине, односно нагомилано незадовољство, како општим стањем и кретањем у друштву, тако и властитим статусом, егзистенцијалним условима и могућностима самопотврђивања личности, жеља за афирмацијом по било коју цијену и коришћењем свих средстава итд., једноставно мора да се одреде, „инкарнира“ и објективизује у/на некој жртви. За такво понашање социјалних група које се именују хулиганима, фудбалске утакмице су готово идеалан повод, медијум и „оправдање“, а то све чешће, на жалост, постају и кошаркашка, рукометна, па и одбојкашка

17 Вандализам је појам који поријекло вуче од имена касноантичког германског племена Вандали, који су 410. године прошли кроз Рим, похарали и опљачкали га, порушили материјалне културне вриједности, терорисали становништво до те мјере да се касније свако агресивно и деструктивно понашање назвало по њима – вандализам. Међутим, с обзиром на количину, квалитет, распростајеност савременог насиља, а посебно његову рационализацију и покушаје легализације и легитимизације, те медијско-информативне манипулације у вези с њим, а надасве посљедице које остају иза похода оновремених Вандала (уништене суверене, посебно националне државе, разбијени народи, девастирани привредни ресурси и капацитети итд.), чини се да је понашање правих Вандала била обична пастирска пасторала у односу на насилнике (пост)модерне епохе. У том смислу савремена цивилизација дугује својеврсно историјско извињење аутентичним Вандалима.

такмичења¹⁸. Социјална психологија је већ направила и солидно описала „профиле“ хулигана, а урађена су и нека социолошка истраживања која пружају какву-такву подлогу и аргументацију за објашњење узрока, разлога за обликовање хулиганских кланова и њихово насилно дјеловање.¹⁹ Језгро хулиганских група није велико, често ни чврсто, постојано, али оно релативно лако и брзо успијева да око себе окупи и за себе веже критичну масу потенцијално себи сличних или привремених истомишљеника а-про-по-разумијевања и вредновања ситуације у друштву, политичких процеса, стања у спорту, посебно у фудбалу, у медијима информисања итд., довољну да изазове насиље, поремети нормалан ток фудбалске утакмице, да створи конфликт, па и тучу са супарничким навијачима, без обзира на цијену и посљедице. Поготово уколико је то окупљање и (само)организовање хулигана, тј. оног дијела навијачке и квазинавијачке популације која је „подобна“ и која једва чека могућност за насилничко дјеловање. У том смислу чини нам се, а то и други аутор(итет)и тврде, да је агресивно, насилничко понашање хулиганских група, а посебно појединих „регуларних“ навијачких фанова и асоцијација колико иманентно њима самима, тј. интерно, што значи да је заче-то, индуковано и инфичирано у или међу њима, толико и екстерно, споља иницирано, „увезено“, стимулисано и оправдавано чак. Другим ријечима, то значи да се многе хулиганске групе насилнички понашају и остављају разно-разне девастације и друге штете иза себе, због тога што су неки њени припадници, чланови подстакнути на то или пројектовани за такво понашање, односно плаћени или на други начин хонорисани за своју деструктивност и учинке. Чак и без прихватања и глорификовања било које и какве теорије завјере, није непознато, макар боље упућеним познаваоцима спорта и манипулација у вези с њим, да иза неких хулиганских и/или насилничких навијачких група стоје одређени, речено старинским политичким језиком, центри отуђене моћи, у првом реду политичке групације и разне лобигрупе, тајкуни, спортска мафија (појединци из одређених клубова, спортских савеза, лига, затим разни комесари, делегати и сл.), финансијски олигарси, поједине структуре из неких медија информисања, посебно спортских редакција, власници кладионица, ноторни криминалци, нарко диле-

¹⁸ Како ствари стоје у посљедњих неколико година, усљед посвемашње „демократизације“ спортских приредби, утакмица, толерисања понашања публице и сл., и неки доскора третирано као тзв. аристократски, елитни спортови постају све више популистички, масовни, попут напр. тениса чија се публика „сваким даном у сваком погледу“ почиње понашати миметички, опонашајући неке навијачке манире са фудбалских, кошаркашких ли рагби утакмица, што се види по неартикулисаним поступцима, галами и вербалном ометању противничког играча приликом сервирања, звуждудима поводом неких судијских одлука и сл., што је до само деценију раније било незамисливо.

¹⁹ Истине ради, за потпуније и комплексније сагледавање и анализу феномена хулиган(изм)а било би опортуно да се та субкултурна, (пост)модерна социјална група валоризује и изнутра, тј. да се теоријски, истраживачки уђе у унутрашњу структуру, систем вриједности, „идеологију“, биографије појединих чланова групе, мотивацију за њихово насилничко понашање и сл, чему допринос могу дати не само социолози и социјални психолози, него и виспрени и одговорни новинари.

ри итд. Аутохтоног, „правог“, спонтано насталог, „ничим изазваног“ насиља на самим спортским манифестацијама, за вријеме утакмица и сл., је заиста мало, зато што спорт, па ни фудбал, или неки други масовни, колективни, „интерактивни“ спортови²⁰, нису сами по себи извори, а ни поводи насиља, манипулација, криминала и свеколиког другог зла, али јесу захвални и „плодоносни“ медијуми, друштвени простор, „социјални капитал“ итд., манифестације, ескалације и негативних ефеката насиља. Запалити искру насиља у спорту, фудбалу посебно, а затим га индуковати и дисеминирати у/на друге сфере егзистенције и друштвене структуре у ововременим условима није одвећ компликовано²¹. Тим прије што је насиље данас и овдје omnipresentno, тј. захватило готово сва подручја живота па отуда у његову мрежу није тешко „упецати“ разне рањиве групе и појединце код којих, иначе, одбрамбени механизам против манипулација, индоктринација, насилничког понашања није развијен. А отпорност на криминално понашање, делинквенцију (посебно дјече и малољетника), лаку и брзу зараду, на славу у медијима информисања и сл., није лако постићи и имплементисати у условима озбиљне социјалне аномије и ентропије, тешке економске кризе, политичке нестабилности, релативизације система традиционалних вриједности, великог сиромаштва, енормне незапослености, криминала, корупције, друштвене деструкције, апатије и свеколиког незнања, што је, у великој мјери, посљедица друштвене транзиције која се, бар кад је о нашем полису ријеч, одвијала у ратним и поратним околностима. Те околности, а посебно немоћ и одуство ма какве перспективе да се у неко скорије вријеме обезбиједе претпоставке за какву-такву егзистенцију достојну људског бића 21. вијека, су изврсна подлога, амбијент и резервоар за регрутовање бројних насилника, те за социјално „оплемењивање“ и легитимисање, апологију њихових биотички детерминисаних ембриона, клица насилности.

На себи својствен начин и (пост)модерни медији информисања дају својеврсни обол насилништву у савременом спорту, нарочито фудбалу. С једне стране огроман дио савремених медија информисања, а посебно специјализоване спортске редакције новина, радио и телевизијских станица и сл., се сасвим некритички односи спрам актера спортских догађаја, углавном повлађује „ниским страстима“ највећег дијела публике тако што од готово анонимних актера, играча или тренера прави звијезде, личности за узор, дајући им огроман простор у јавности. С друге стране, многи медији информисања и новинари појединачно вјешто прикривају све негативнос-

20 Разумије се, постоје и друге, боље и прецизније подјеле и класификације спортова по разним критеријумима. Шире о томе видјети у: Драган Коковић, Социологија спорта, Спортска академија, Београд, 2000, стр. 35-41.

21 Без било какве релативизације, а понајмање без ма какве амнестије за насилништво хулигана у и око спорта, треба рећи да се насилничко понашање дијела ововремене омладине испољава, дакако у мањој мјери, и приликом или након других великих приредби, попут музичких спектакла, концерта савремене музике (рок или фолк), баш као што су и некад, до прије двије-три деценије, младићи на сеоским сијелима, зборовима или вашарима одмјеравали снагу мишица и тукли се, додуше уз мање жртава и са више неког спонтаног, традиционалног фер-плеја.

ти које праве њихови клубови, екипе, појединци, а хиперболишу противничке неподопштине. Данас се у многим извјештајима са спортских, а посебно фудбалских утакмица, квалитет игре готово и не спомиње. Умјесто тога новине и телевизијске емисије су препуне су слика и сцена насиља, било туче самих играча, било насилничког понашања хулигана на стадиону или дворани, прије и/или послје саме утакмице. Шта-више, многи тв програми уопште не прекидају пренос са спортских стадиона док на њему или око њега трају манифестације насилништва, а то може бити само подстицај за армију лабилних, исфрустрираних и насилнички расположених „навијача“, односно хулигана да и они у будућности, на неком другом мјесту или поводу искажу своје „способности“, тј. да се насилно понашају. Због тога је улога медија информисања, посебно телевизије, у артикулисању феномена насиља у спорту (фудбалу) огромна, било негативна, било позитивна. Друштвени, јавни интерес је да се и медији информисања, не ограничавајући њихову улогу и садржај дјеловања, ставе у функцију одвраћања од насилничког понашања и смањења насиља у савременом спорту, односно у друштву у цјелини, чиме би се бар смањило насиље и у спорту. Разумије се, и тема о улози медија информисања у разумијевању насилништва у (пост) модерном друштву и спорту је дозрела за посебну елаборацију и свакако је тако и треба третирати.

Борба са и против насиља у савременом спорту је сложена, мултиплексна и вишедимензионална активност. Она се не може водити узгред, „...на душеку, све дуван пушећи...“, што би рекао Вишњићев „старац Фочо од стотину лета“, него мора бити стратегијски осмишљена, мора садржавати цијели низ мјера, потеза итд., како у сфери легислативе (оштрије казне за учиниоце насилничких дјела без невоље на спортским приредбама, брже и ефикасније дјеловање истражних и правосудних органа и сл.), тако и у домену образовања, васпитања, превентиве, артикулације интереса цивилног друштва, одговорности самих клубова, боље дефинисане улоге средстава обавјештавања, научних истраживања самог феномена насиља у спорту итд. На жалост, с обзиром на масовност и посљедице насиља у (пост)модерним друштвима, а посебно у онима која пролазе кроз процес транзиције, чак и кад би се донијеле/усвојиле, синхронизовале и имплементисале све претходно споменуте мјере, насиље у спорту се не би искоријенило. Међутим, било би га мање, а то је сасвим довољно за опстанак наде да га је могуће свести у подношљиве размјере.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бакић, Слободан: Спорт и друштвени систем, „Поља“, бр. 278, Нови Сад, 1982.;
2. Божовић, Ратко: Метаморфозе игре, „Вук Караџић“, Београд, 1972.;

3. Божовић, Ратко: Игра, у: Енциклопедија политичке културе, „Савремена администрација“, Београд, 1993.;
4. Вејновић, Душко: Социологија спорта, Факултет спорта и физичке културе, Бања Лука, 2005.;
5. Врцан, Срђан: Спорти и насиље у нас данас, „Напријед“, Загреб, 1990.;
6. Врцан, Срђан: Спорт и политика, Трећи програм Радио Загреба, бр. 8, Загреб, 1982.;
7. Дунђеровић, Ратко: Психологија спорта, VL Comranу, Бања Лука, 1999.;
8. Коковић, Драган: Социологија спорта, Спортска академија, Београд, 2000.;
9. Коковић, Драган: Спорт без игре, „Универзитетска ријеч“, Титоград, 1986.;
10. Коковић, Драган: Друштво, насиље, спорт, „Медитеран publishing“, Нови Сад, 2010.;
11. Кувачић, Иван: Обиље и насиље, „Праксис“, Загреб, 1970.;
12. Куљић, Рајко: Друштво и спорт, Нови Сад, 2009.;
13. Лалић, Дражен: Насилништво ногометне публике, „Култура“, бр. 88-90, Београд, 1990.;
14. Михаиловић, Срећко: Спорт, публика и насиље, „Култура“, бр. 88-90, Београд, 1990.;
15. Симеуновић, Драган: Насиље, у: Енциклопедија политичке културе, „Савремена администрација“, Београд, 1993.;
16. Симоновић, Љубодраг: Спорт, капитализам, деструкција, „Лорка“, Београд, 1995.;
17. Социолошки речник, приредили: Аљоша Мимица и Марија Богдановић, Завод за уџбенике, Београд, 2007.;
18. Часописи: „Погледи“, бр. 3, Сплит, 1984., „Култура“, бр. 88-90. Београд, 1990., „Гледишта“, бр. 5-6, Београд, 1987.
19. Конвенције, декларације, протоколи, резолуције и повеље Организације уједињених нација, Савјета Европе, Европске комисије и ОЕБС-а о борби против или елиминисању насиља, насилништва, делинквенције и сл.

РИЗИК И УПРАВЉАЊЕ БЕЗБЈЕДНОШЋУ СТРАТЕГИЈЕ СПОРТСКОГ ДОГАЂАЈА

Оригинални научни рад

УДК 796.062:[351.74:796.093]

др Слободан Симовић¹
др Гордана Илић²
мр Родољуб Петковић³
мр Евелина Даниловић⁴

Апстракт: Безбједност у свијету је феномен који све више, у последње вријеме, добија централно мјесто приликом организовања спортских догађаја. Људи се већ дуго баве питањима безбједности на спортским манифестацијама. Тако су историчари забиљежили да се у римском Колосеуму гледалиште могло испразнити, у случају пожара, за 10 минута, а за сунчаних дана гледалиште се покривало платненим покривачем разапетим између дрвених стубова. Проблемом безбједности на спортским догађајима баве се многе науке: академски студији безбједности, социологија, психологија, филозофија, политика... Питање безбједности је фундаментално питање менаџмента спортских догађаја, јер такви догађаји, по правилу, брзо постају предмет медијског интересовања, нарочито када се ради о људским животима или тежим повредама и могу имати озбиљне посљедице по спортску организацију, па чак може и довести у питање и њену будућност. Ризик се не може уклонити из окружења организације, али се, пажљивим планирањем с њим може управљати. Аналитичари сматрају да је најгора ситуација безбједности спортских догађаја у Пољској, али и државе са простора бивше Југославије заузимају високо мјесто на овој „неславној“ ранг листи. Чланак покушава сагледати могућност менаџмента спортских догађаја на нашим просторима суочавања са евидентним безбједносним пријетњама, приликом организације спортских манифестација.

1 Факултет физичког васпитања и спорта, Бања Лука, Босна и Херцеговина

2 Економски факултет, Бања Лука, Босна и Херцеговина

3 Фудбалски савез Републике Српске, Бања Лука, Босна и Херцеговина

4 Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Бања Лука, Босна и Херцеговина

Кључне ријечи: спортски догађај, менаџмент ризика, безбједност.

Abstract: *Safety in the world is a phenomenon that, especially recently, gets central place during organization of sporting events. But the question about safety of sporting events has been in the minds of people for a long time. Historians made a note that, even in the time of Roman Colosseum, the stands could be evacuated in case of fire in just 10 minutes, and during sunny days they could be covered with canvas sheets which were placed between wooden posts. Many sciences deal with the issue of safety at sporting events: academic safety studies, sociology, psychology, philosophy, politics... This is a fundamental question of sporting event management, because such events, as usual, quickly become a subject of media interest, especially when they involve human lives or serious injuries and could have severe consequences in sports organizations, i.e. it can even jeopardize its future. Risk cannot be excluded from the organizational environment, but it can be controlled by careful and good planning. Analysts find that safety at sporting event is worst in Poland, and the countries from the ex-Yugoslav region are also at the top of this „infamous“ list. This paper is an attempt to understand the possibilities of sporting event management on our territory and face with evident safety treats during organization of sporting events.*

Key Words: *sporting event, risk management, safety.*

УВОД

Wagen и Carlos (2008), у уводу своје књиге, истичу да су многи од нас посматрали догађаје, већина је на неким и учествовала, али само малобројни су их организовали. Догађаји спадају у најдинамичнији дио индустрије спорта и како то истиче Matthews (2008) они су онај дио који „изазива аплауз“.

Разлози и начини организовања догађаја, мјеста одржавања и њихова масовност мијењали су се кроз вијекове. Данас смо свјedoци парадокса наше цивилизације – никада човјечанство није било развијеније и сигурније, али исто тако и угроженије различитим безбједносним ризицима, пријетњама и изазовима, који теже константној мултипликацији. То се односи на све сфере живота па и на поље спорта (Мишковић, Миљановић и Ахмедовски, 2010). Узроке тога Ђукић (2010: 7) види у двије ствари:

Прва је знатно већа масовност и окупљање људи на догађајима који се организују у данашње вријеме, због чега криза погађа далеко већи број људи, него у оним цивилизацијама за која нису била типична велика и честа окупљања. Друга је та што због изузетно развијеног система информација и комуникација свака криза, без обзира на ком дијелу свијета се догоди, постаје, такорећи, у истом тренутку позната цијелом свијету и тако постаје дио слике свијета.

Сви организатори догађаја суочени су са ризицима. Не постоји догађај који са собом не носи неки ризик. Ризик је могућност да ће нешто поћи по

„злу“. Често се ризик поистовјећује са сигурношћу и безбједношћу догађаја, али појам ризика много је шири од тога. Између осталог, ризик догађаја може подразумевати: финансијски ризик, правни ризик, ризике који су повезани са технологијом, лошу организацију, штрајк запослених, негативан публицитет, лоше вријеме...

Управљање безбједносним ризицима подразумејева успостављање одговарајућег безбједносног менаџмента, уз организовану активност свих релевантних друштвених субјеката, почев од Владе Републике Српске, надлежног ресорног Министарства спорта и омладине, а прије свега Министарства унутрашњих послова и Министарства правде, органа локалне самоуправе, спортских организација и клубова.

Осигуравајуће компаније, када су у питању спортске манифестације, најчешће се баве осигурањима од следећих ризика: очекиваног прихода од одржане спортске приредбе, права преноса спортских такмичења, осигурања спортских објеката, транспорта, безбједности, тероризма и отказивања одржавања спортског догађаја (Балабан и Марковић, 2007). Међународна фудбалска федерација (ФИФА) чак је 2002. године размишљала о отказивању Свјетског првенства, пошто није могла пронаћи осигуравајуће друштво које је било вољно и способно обезбиједити одговарајуће осигурање имовине и лица током првенства (Шандор, 2009).

С већином друштвених, комерцијалних и забавних догађаја обично се повезују финансијски ризици, док на спортским догађајима постоји додатни ризик за учеснике и публику (Wagen и Carlos, 2010). „Спортски догађаји често укључују велику, раздражљиву публику у ограниченом простору, што значи да управљање безбједношћу мора да буде примарна брига организатора таквих догађаја“ (Beech и Chadwick, 2010, стр. 414).

Три кључна дешавања у савременом пословању су: *ризик, криза и катастрофа*. Организације треба имати планиране и разрађене процедуре у случају кризе. Најбоље је започети борбу против кризе када је она још у облику ризика, па тада ријетко када дође до катастрофе. У индустрији спорта, а посебно у области спортских догађаја, постоји мноштво могућности да ризици прерасту у катастрофу. Иначе, прва употреба термина „кризни менаџмент“ везана је за политику. Наиме, амерички предсједник John F. Kennedy имао је обичај користити овај израз током Кубанске кризе 1962. године, описујући озбиљну, ванредну ситуацију.

Имплементација кризног менаџмента, приликом организовања великих спортских догађаја, није више само опција. У данашње вријеме, то је нешто што мора бити прво на листи приоритета. Заштита људи, власништва и информација, као услов за организовање одређеног спортског догађаја, чак је прописано законском регулативом како од стране многих влада, тако и од Међународних и националних спортских федерација.

Афирмисани и успјешни организатори спортских догађаја предузимају све неопходне радње како би се могућности повређивања спортиста, спортских радника и публике свела на најмању, односно прихватљиву мјеру. Уп-

рављање ризицима одржавања спортског догађаја огледа се у примјени адекватних метода процјене различитих опасности, које оптерећују одржавање спортског догађаја. У данашње вријеме, ова функција менаџмента спортских догађаја посебно је фокусирана на физичко обезбјеђење учесника (Андрејевић и Грубор, 2007).

Превентивним мјерама безбједности и заштите смањује се могућност појаве опасних догађаја и његових посљедица, чиме се директно смањује ризик по животе и здравље како директних учесника спортског догађаја, тако и публике. Управљање безбједносним ризицима подразумијева знати и схватити суштину дјелатности, а тиме и природу процеса управљања.

Циљ овог рада је да проблему безбједности у спорту приступи са становишта менаџмента: спортских организација, спортских такмичења и спортских објеката, тј. са становишта организатора истих на које се, у крајњем, „спушта“ активност и одговорност за безбједност учесника спортских догађаја. У том смислу, покушава се сагледати могућност менаџмента спортских догађаја на нашим просторима да се суочи са евидентним безбједносним пријетњама приликом организације спортских манифестација.

МЕТОДЕ

Методе које су кориштене у реализацији овог рада су: дескриптивна, компаративна и теоријска анализа. Дескриптивна и каузална метода кориштене су за откривање узрочно-посљедичних веза између организације спортских догађаја и кризног менаџмента. Компаративном методом обављено је прикупљање података, којима су утврђене разлике и сличности између појединих појава. Метода теоријске анализе обухватила је теоријске основе истраживања. Комбинацијом ових метода дошло се до података за израду овог рада, а менаџерским размишљањем о менаџменту догађаја у спорту, до изнесених закључака. Примјеном ових метода могуће је валидно остварење дефинисаног циља истраживања.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Нема тачних података када се догодио први озбиљан инцидент на спортском догађају. У књизи „Краљ спорта“ објављеној 1981. године, у поглављу посвећеном насилничком понашању навијача, Dezomond Moris наводи примјер старог Рима у коме је било много инцидената у тркама кочија које су слиједиле велике навијачке групе подијељене у „Зелене“ и „Плаве“. Најтежи инцидент десио се 512. године, када је дошло до масовне туче која је потрајала неколико дана и однијела 30.000 живота (Moris, 1981, према Станковић, 2009). Први податак о инциденту у новијој спортској историји везан

је за 16. јули 1916. године, када су се у Буенос Аиресу сукобили навијачи и полиција, зато што је утакмица Аргентина–Уругвај у финалу јужноамеричког првенства одложена (јер је на стадион који је имао мјеста за 20.000 људи ушло их дупло више). Једна од првих жртава насиља у фудбалу био је извјесни Pedro Dembi, кога је 2. новембра 1924. године на мечу Уругвај–Аргентина у финалу јужноамеричког првенства, убио из пиштоља извјесни Носе Lazaro Rodriguez (Станковић, 2009).

Насиље на спортским манифестацијама интензивира се последњих неколико деценија. У Табели 1 дат је преглед инцидената на глобалним спортским догађајима.

Табела 1

Инциденти на глобалним спортским догађајима

(Извор: Swarcz, Hall u Shibli, 2010, стр. 187–188)

Год.	Безбједносни инцидент
1972.	На Олимпијским играма у Минхену група позната под називом Црни септембар узела за таоце неколико Израелских спортиста.
1985.	Финале Купа шампиона у фудбалу између енглеског и италијанског тима на Haysel стадиону у Бриселу, Белгија, гдје је погинула 41 особа када је попустила ограда под теретом људи, који су покушавали побјећи од насиља који су изазвали ривалски навијачи.
1988.	Nepalese Nailstorm – невријеме праћено градом проузроковало је смрт 93 гледаоца, а преко 100 их је било повријеђено током фудбалске утакмице на Националном стадиону у Непалу. Стотине гледалаца покушало је напустити ненааткривене трибине стадиона када је почело невријеме, али су капије стадиона биле закључане и многи навијачи су били напросто прегажени.
1989.	Земљотерс у Сан Францисцу током утакмице број 3 у Major League Baseball (MLB), између Francisco Gaints и Oakland As на Candlestick Parku. Стадион је остао нетакнут и нико од гледалаца није задобио озбиљне повреде.
1989.	Катастрофа на Hillsborough стадиону, која је резултовала смрћу 96 људи. Прилив хиљада навијача кроз узак тунел, на већ препуну трибину, изазвао је велику гужву у њеном подножју. Људи су под притиском гомиле гурани на ограду, а обезбјеђење је касно реаговало да би их ослободило притиска.
1993.	Напад ножем Монике Селеш – током другог сета меча четвртфинала у Хамбургу, навијач је забио нож дужине 25 цм између лопатица Селешове. Селеш није могла да се врати игрању тениса наредних 28 мјесеци због психолошких проблема.
1996.	На Олимпијским играма у Атланти два лица су погинула, а по их је повријеђено у експлозији бомбе у Centennial Olympic Parku, током центра на отвореном.

1996.	Стотину особа погинуло је у гужви у тунелу који води на трибине стадиона у Guatemala City, на коме се играла квалификациона утакмица за пласман на Свјетско првенство у фудбалу. Било је продано више карата, него што је стадион могао примити гледалаца.
2000.	Тринаест људи смртно је прегажено у нередима у квалификационом мечу између Јужне Африке и Зимбабвеа за FIFA World Cup у Зимбабвеу.
2001.	Терористички напад који се десио 11. септембра 2001. године имо је тренутни утицај на многе области глобалног живота. Неке од посљедица у спорту су биле отказивање 15 утакмица МЛБ тог кобног дана, као и свих утакмица до краја недеље. Football League (NFL) отказала је све утакмице које су се требале одиграти наредног викенда.
2002.	Отац и син утрчали су на терен и напали МЛБ тренера Tom Gamboa из Kansas City Royals у Comiskey Parku.
2004.	На утакмици National Basketball League (NBA) тима Индиана Пасцер настао је хаос у тучи играча и гледалаца на трибинама.
2005.	Ураган Катарина изазвао је отказивање или премјештање многобројних професионалних и колеџ спортских догађаја у New Orleansu и приобалном заљевском дијелу САД.
2005.	Студент Oklahoma University прерано је извршио самоубиство активирајући бомбу причвршћену за тијело пред стадионом који прима 84.000 гледалаца.
2007.	На Сицилији је погинуо полицајац у немирима навијача у утакмици Серије А између Catania и Palermo, што је довело до суспензије свих лигашких утакмица и до процјене безбједности на свим стадионима.
2007.	УЕФА Лиге шампиона – многи навијачи са важећим улазницама остали су пред закључаним капијама Олимпијског стадиона у Атини на коме се одвијао финални меч између Milano и Liverpoola. Навијачи са фалсификованим картама купљаним на „црно“ успјешно су ушли на стадион и заузели мјеста.
2008.	На Љетним олимпијским играма у Кини кубански теквандо шампион Ангел Матос ударио је у главу шведског судију, гурнуо супервизора и плуноу на под послије чега је био дисквалификован у борби за бронзану медаљу.

Из Табеле 1 видљиво је да су узроци ризика који могу прерасти у кризу и катастрофу различити, везани су за спортске догађаје у различитим спортовима и на различитим локација широм свијета. Ризика нису поштеђени ни „богати“ ни „сиромашни“. Безбједносни аспекти на спортским догађајима постали су сложенији послије 2001. године. Barbieri (2001) тако истиче да

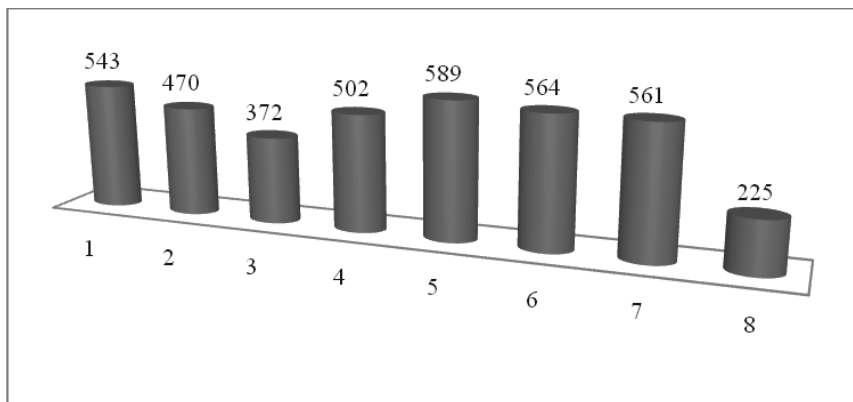
послије терористичког напада највећи проблем за менаџере догађаја и објеката био разувјерити госте забринуте за њихову личну безбједност. Продаја карата била је у сталном паду и то је многе менаџере догађаја и објеката навело да осмисле нове начине пословања. Менаџери догађаја, без сумње, могу препознати потенцијални проблем, али наметање рјешења није потпуно у њиховој моћи. Roberts (2001) констатује да су неки експерти предвиђали да ће трошкови, који се односе на обезбјеђење и промјене пословања због 11. септембра, повећати буџете намјењене за догађаје и до 40%.

Питање безбједности на стадионима присилило је владе различитих земаља на сарадњу. Тако је одлуком Савјета ЕУ из 2002. године предложено свакој чланици да оснује Националну канцеларију за размјену информација о безбједности фудбалских такмичења, која ће бити надлежна за сарадњу приликом организације догађаја који укључују више од једне државе ЕУ. Европско првенство одржано 2004. године постало је прво такмичење које је имало користи од успостављања канцеларије, јер у Протугалу, у поређењу са претходним великим такмичењима, већих инцидената није било. Одлука је допуњена 2007. године (Савковић, 2010).

Ситуација, у погледу безбједности, на нашим просторима није ништа боља. На Слици 1 дати су статистички подаци безбједносних појава за вријеме одржавања спортских приредби на територији Републике Србије у периоду од 1. јануара 1997. до 30. јуна 2004. године.

Слика 1

Безбједносне појаве за вријеме одржавања спортских приредби на територији Републике Србије у периоду од 01.01.1997. до 30.06.2004. године
(Извор: Милошевић и Теофиловић, 2004, стр. 202)

Легенда: 1 – 1997; 2 – 1998; 3 – 1999; 4 – 2000; 5 – 2001; 6 – 2002; 7 – 2003; 8 – јануар-јун 2004.

У праћеном периоду у спортским објектима извршено је укупно 3.826 прекршаја из области јавног реда и мира. Карактеристично је да је у 93 слу-

чаја дошло до тежих и масовнијих облика нарушавања јавног реда и мира на спортским догађајима: 1997. – 7, 1998. – 15, 1999. – 8, 2000. – 11, 2001. – 18, 2002. – 12, 2003. – 13 и јануар-јун 2004. – 5 (Ибид).

У периоду од доношења Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама Републике Србије, тј. од 1. јула 2003. до 30. јуна 2004. године, на спортским приредбама извршено је укупно 473 прекршаја из области јавног реда и мира. Укупно је повријеђено 147 лица, од који је 13 задобило тешке тјелесне повреде (Милошевић и Михајловић, 2007). Ако ове податке упоредимо са претходним видљиво је да број прекршаја на спортским догађајима није опао послје доношења Закона. У периоду 2002. до 2009. година у Србији је погинуло укупно седам људи у насиљу везаном за спорт (Марковић-Самарџић, 2009).

Данас, највећи проблем представљају навијачи у неким источним земљама. Аналитичари сматрају да је најгора ситуација у Пољској, али и државе са простора бивше Југославије заузимају високо мјесто на овој „неславној“ ранг листи. Присјетимо се само: 2007. „Партизан“ је искључен из такмичења УЕФА на годину дана због испада навијача у Мостару, 2009. навијачи „Звезде“ демолирали су центар Прага а врхунац је био безразложно убиство Бриса Татона, навијача Тулуза, у Београду. У Широком је из пиштоља убијен навијач „Сарајева“, навијачи „Динама“ дивљали су у Темишвару, једна пријатељска утакмица „Хајдука“ прекинута је због упада навијачке групе „Торцида“ на терен, а клуб је објавио да до даљњег неће играти пријатељске утакмице...

Нешић (2007) пише да безбједносни третман учесника спортских догађаја питање је које обухвата два нивоа фактора:

- *Субјекте спортског права* (Другим ријечима безбједност је детерминисана карактером актуелних друштвено-економских и политичких односа, што се огледа кроз систем правних прописа. Нормативно правни оквир спорта, у савременом друштву, обухватају следеће групе норми: међународно правно-политички стандарди, национално законодавство и акти спортских организација) и
- *Субјекте спортске дјелатности* – организаторе спортских догађаја (на које се „спушта“ активност и одговорност за безбједност учесника спортских догађаја).

Сходно циљу овог рада, нас првенствено занима безбједност учесника спортског догађаја са становишта менаџмента спортских клубова. Томић (2004) истиче да несрећни случајеви на спортским догађајима предствљају првенствено проблем спортског руководства. Такви догађаји, по правилу, брзо постају предмет медијског интересовања, нарочито када се ради о људским животима или тежим повредама. Такав догађај може имати озбиљне посљедице по спортску организацију, па чак може довести у питање и њену будућност, ако се не реагује брзо и стручно.

Бизнис у спорту је свјетски бизнис, али има сврху само онда, када користећи ресурсе спорта, „за себе“ и „по себи“, остварује профит, који се дије-

лом улаже у јачање спортских резултата. С друге стране, тако остварени спортски резултат је нови ресурс за бизнис, који опет, заједно са спортом, проналази нове путеве профита. То је круг који сачињавају следеће тачке: идеја о врхунском спортском резултату - улагање „бизниса“ у остварење циља - остварени циљ - спортски бизнис са профитом - спортски резултат (спортска идеја - бизнис - спорт - бизнис - спорт). На почетку и на крају цијелога процеса је спорт (Симовић, 2004). Јасно је да питање безбједности и те како може бити реметећи фактор у остварењу тог профита. Стога, све више клубова уводи стандарде квалитета у своје пословање.

Филиповић, Машић и Кастратовић (2004) указују да су истраживачи и стручњаци у свим областима индустрије спорта почели проучавати и примјењивати нешто што су њихове колеге из традиционално производних дјелатности чинили деценијама – квалитет. Спознајући значај квалитета челници енглеског фубалског клуба Chelsea FC, од 1997. године, одлучили су да овај клуб крене путем сертификације према међународном стандарду ИСО 9001. На тај начин Chelsea је постао прва спортска организација која је посегла за званичном сертификацијом.

Да би се сертифицивао за ИСО 9001 клуб мора: спознати потребу за квалитетом, установити програм квалитета, развити упуство за квалитет, обучити људе, користити програм квалитета и пратити његову примјену и ефикасност. Критерији за изјаву о квалитету су: непосредност (опипљивост), поузданост и услуга која се подразумева. У Табели 2 приказани су ови критерији квалитета за спортске догађаје.

Табела 2
Критерији за изјаву о квалитету за спортске догађаје

• Непосредност (опипљивост)	• Поузданост	• Услуге које се подразумевају
<ul style="list-style-type: none"> • Понашање спортиста • Доступност догађаја • Изглед објекта • Дизајн клупског пропагандног материјала • Квалитет роба које се продају на догађају • Вјештина спортиста • Комоција на стадиону • Преглед терена • Изглед дресова 	<ul style="list-style-type: none"> • Забава • Квалитет суђења • Узбудљивост утакмице • Поузданост информација о резултату и времену • Квалитет послужења • Пружање услуга на начин на који је то обећано • Поузданост персонала 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Атмосфера понашања масе</i> • Погодност времена одигравања • <i>Службено особље који улијева сигурност</i> • Љубазност службеног особља • Да ли клуб заиста препознаје и заступа интересе навијача • Идентификације са масом • <i>Осјећај безбједности</i> • Информисање посетилаца о развоју догађаја

Као примјер претходно илустроване табеле, а када се ради о безбједности, може послужити примјер утакмице између клубова „Real Madrid“ и „Real Sociedad“, прекинуте 12. децембра 2004. године у 88 минути због „пријетње

бомбом“. Са стадиона Real Madrida „Santiago Bernabe“ за 8 минута евакуисано је 72.000 људи, без панике и без иједне жртве (Машић, 2004).

Јасно је да приликом сертификавања спортске организације ИСО стандарима 9001 једна од битиних изјава је изјава о безбједности. Стога, неопходно је да се менаџери у спорту, без обзира да ли су њихове спортске организације сертификована претходним стандардима или не, уосталом као и све друге организације, суоче са проблемима везаним за *управљање ризицима*. У Табели 3 приказане су разлике између планирања у складу са законом и ризик менаџмента.

Табела 3
Разлике између планирања у складу са законом и ризик менаџмента
(Извор: McGregor-Lowndes, 2003, стр. 60)

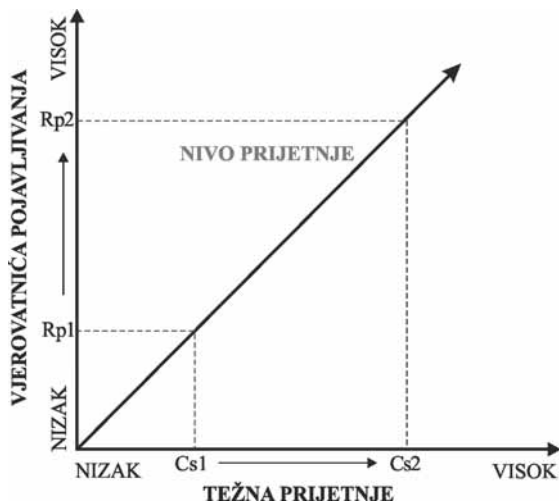
Фокус	Планирање у складу са законом	Менаџмент ризика
Третман ризика	Покушава да их елиминира или их потпуно спријечи.	Смањује ризик и управља њиме.
Приступ	Спречава појаву инцидената без обзира на цијену.	Предузима приступ цијена-добитак (тј. ако трошкови превазилазе користи контролисања ризика онда се смањује ниво контроле).
Benchmark за постављене стандарде	Постављена од легислативе.	Постављена од организације.

Ризик се не може уклонити из окружења организације, али се пажљивим планирањем с њим може управљати. Ризик је најбоље схватити као математички производ тежине пријетње догађаја и вјероватноће да ће се нешто десити.

$$R = Rp \times C$$

Када је вјероватноћа ризика мала и тежина посљедица је мала, што је видљиво на Слици 2 као R_{p1} и C_{s1} . Када је вјероватноћа ризика расте расте и тежина посљедица (R_{p2} и C_{s2}).

Слика 2
 Вјероватноћа појављивања ризика и степен пријетње
 (Извор: Schwartz, Hall & Shibli, 2010, стр. 182)

Слика 3
 Матрица процијене ризика
 (Извор: Beech & Chadwick, 2010, стр. 424)

VJEROVATNICA POJAVLJIVANJA	EKSTREMNO VISOK	Prioritet C	Prioritet A	Prioritet A	Prioritet A
	VISOK	Prioritet C	Prioritet B	Prioritet A	Prioritet A
	SREDNJI	Prioritet C	Prioritet B	Prioritet B	Prioritet A
	NIZAK	Prioritet C	Prioritet C	Prioritet B	Prioritet B
		NEVAŽAN	VAŽAN	KRITIČAN	ESENCIJALAN
		STEPEN PRIJETNJE			

Легенда: **Рп1** и **Рп2** – Risk Probability (вјероватноћа појављивања ризика); **Цс1** и **Цс2** – Cosequence Severity (тежина пријетње); **Приоритет А** – Ризици су веома високи и треба предузети мјере да се отклоне или одговорност прећети на трећа лица; **Приоритет Б** – Ризици су умјерени и менаџ-

мент може да одреди начине на који их може да смањи; **Приоритет Ц** - Ризици су мали и менаџмент може да одлучи да задржи или још смањи тај ниво ризика.

Три главна типа ризика су: ризик по мисију (функцију), ризик по имовину и безбједносни ризик. Функционални ризици спречавају организацију да оствари своју мисију. Ризици по имовину могу оштетити физичку имовину организације, а безбједносни ризик има потенцијал нашкодити подацима и људима. У Табели 4 дата је типологија кризе за пословање у спорту.

Табела 4
Типологија кризе за пословање у спорту
(Извор: Beech & Chadwick, 2010, стр. 420)

	Унутрашње окружење	Вањско окружење
Техничка / економска	<ul style="list-style-type: none"> • Рушење привремено постављених сједала • Ватра • Лоше одржавање кључне опреме 	<ul style="list-style-type: none"> • Зависност од главног спонзора • Нагло пресушивање новца од прва ТВ преноса • Урушавање стадиона због потреса • Озбиљније временске неприлике • Вирус САРС пријети путовањима људи у спорту
Људска / друштвена / организациона	<ul style="list-style-type: none"> • Нереди на стадиону • Коришћење допинг средстава • Подмићивање и корупција • Неодговорност кључних запослених • Оптужбе за злостављање дјеце 	<ul style="list-style-type: none"> • Лоша медијска покривеност • Водећи играчи „етикетирани“ као расисти • Законске промјене • Хулиганско понашање • Пропуст кључног добављача

Процес управљања ризиком састоји се из три корака:

- Идентификације ризика;
- Процјене ризика и
- Управљања ризицима.

Први корак је идентификација ризика, тј. одређивање када и како би се проблем могао појавити. Организаторима догађаја приликом идентификације ризика може помоћи метода *brainstorminga*. То је метод којом проуча-

вамо информације, попут законских одредби које су на снази и искустава организатора сличних догађаја, на основу чега можемо саставити списак потенцијалних проблема. Након идентификације ризика треба процијенити вјероватноћу њиховог појављивања. Како би се извршила процјена вјероватноће ризика, потребно је поставити следећа питања: (1) Колика је вјероватноћа да се тај ризик оствари? (2) Ко је изложен ризику? (3) Како је тај ризик дјеловао у сличним околностима? (4) Како ће људи реаговати на тај ризик? Сходно матрици процјене ризика приказаној на Слици 3, за ризике који се тичу здравља и безбједности, по Wagenu и Carlosu (2008), може да се предложи следећа класификација:

Ризик типа А: Постоји, ако је ризик од смрти или тешке повреде или болести вјероватан или врло вјероватан, или ако си озбиљне повреде или болести врло вјероватне.

Ризик типа Б: Постоји, ако ризик од смрти, тешке повреде или болести није вјероватан, али је могућ, те ако су врло вјероватне блаже повреде или болести.

Ризик типа Ц: Постоји, ако ризик од озбиљне повреде или болести није вјероватан, али је могућ, те ако блаже повреде или болести нису вјероватне, али су могуће (стр. 115).

Кључна компонента успјешног управљања инцидентом је *тим за управљање кризом*. Начин рада ове групе, а који се препоручује у релевантној литератури, је тзв. трострука структура коју је осмислио Home Office („Bombs, Protecting People and Property“, 1997; „Business as Usual: Maximising Business Resilience to Terrorist Bombing“, 1997). Ова структура имитира структуру британске полиције, која препознаје бронзани, сребрни и златни систем (тј. оперативни, тактички и стратешки). Ова структура произашла је из покушаја да се подстакне конзистентност у дјеловању различитих хитних служби, како би се смањила конфузија при рјешавању инцидента (Flin, 1996).

У следећој табели (Табела 5) дат је приказ процеса менаџмент ризика.

Табела 5
Процес менаџмента ризика
(Извор: Ноеу и Cuskelly, 2007, стр. 125)

Фазе	Акције
1. Успостављање концепта	<ul style="list-style-type: none"> • Циљеви • Стакехолдерси • Критерији • Дефинисање кључних елемента
2. Идентификација ризика	<ul style="list-style-type: none"> • Шта може да се деси? • Како може да се деси?

3. Анализа ризика	<ul style="list-style-type: none"> • Преглед контрола • Вјероватноћа • Посљедице • Ниво ризика
4. Процијена ризика	<ul style="list-style-type: none"> • Евалуација ризика • Врсте ризика
5. Третирање ризика	<ul style="list-style-type: none"> • Идентификација могућности • Израда најбољих планова дјеловања на ризик • Имплементација

Када је у питању субјект спортске дјелатности који је одговоран за безбједност спортских догађаја на нашим просторима, онда морамо имати неколико ствари у виду.

Прво, карактеристично је да се на подручју Западног Балкана, у земљама у транзицији, а нарочито код нас, проста организациона структура чини доминантном, чак и у оним спортским организацијама које су у недавној прошлости, прије промјена друштвеног система, имале висок степен организованости. Специфичност ових организација огледа се у чињеници свјесно лимитираног спортског циља, најчешће до границе коју оснивачи или власници или чланови могу пратити. Карактерише је одсуство организационих јединица, обима и нивоа менаџмента (Томић, 2006). Ова плитка организациона структура има само организован спортски сектор и сектор логистике или администрације, док се за остале потребе организација везује за услужне агенције или напросто пријатеље клуба. Када је у питању безбједност спортских догађаја, онда спортска организација покушава или да ријеша тај проблем преко своје администрације, што је чешћи случај, или преко специјализованих агенција које пружају услуге обезбјеђења.

Друго, законски гледано, бар када је питање сигурности спортских догађаја, онда је она у надлежности организатора. Тако у члану 123 Закона о спорту Републике Српске (2002) стоји:

Организатор је дужан да осигура несметано и безбједно одржавање спортске приредбе у складу са законом, спортским правилима и Европском конвенцијом о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама. Организатор је дужан да предузме мјере које омогућавају пре-дупређење ризика настанка штете за учеснике, гледаоце и трећа лица (стр. 10).

Треће, већина клубова не располаже властитим спортским објектом, тако да се ситуација тиме само компликује, јер клуб мора изнајмити спортски објекта у коме ће да организује спортски догађај, а менаџмент спортског објекта, у Уговору са организатором, у принципу, читаву безбједносну одговорност пребацује на њега.

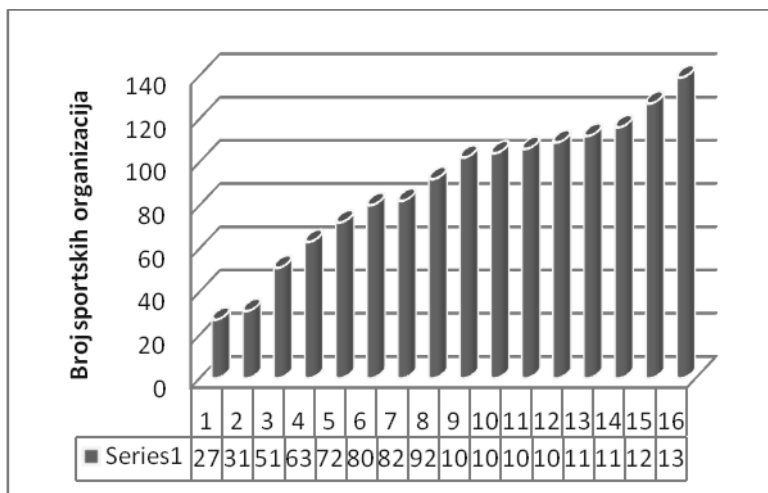
Четврто, осигурање спортских догађаја нема примат у премијама великих осигуравајућих компанија, а поједини ризици нису довољно присутни у осигурању многих земаља. Тек се очекује да на нашим просторима, доласком већих свјетских осигуравајућих компанија, успостави бољи однос премија и ризика у спортским догађајима, као, уосталом, и у читавој индустрији спорта.

Пето, свједоци смо чињенице да се број спортских организација свакодневно увећава. На Слици 5 приказан је тренд раста броја спортских организација на подручју града Бање Луке.

Слика 5

*Раст броја спортских организација града Бања Лука
у периоду 1995-2010. година*

(Извор: Симовић, Бијелић, Даниловић и Даниловић, 2011, стр. 189)

Легенда: 1 – 1995. година; 2 – 1996. година; 3 – 1997. година... 14 – 2008. година; 15 – 2009. година; 16 – 2010. година.

Шесто, састав навијача. Лепеш и Кабок (2004) вршили су истраживање карактеристика навијача на фудбалским теренима на утакмицама Војвођанске лиге. Установили су да 88,76% навијача од укупног броја, је: без потпуне основне школе, са основном школом и са непотпуном средњом школом. Код навијача са средњом или високом школом и факултетом међу навијачима се углавном налазе стручњаци на нижем степену друштвене цијењености. Томе треба додати и праксу да велики број клубова не наплаћају улазнице на своје утакмице. А још је William Hubert 1876. године, када је преузео руковођење бејзбол Националном асоцијацијом и промијенио јој име и National League, увео строга правила такмичења, а једно од

њих је било да је повећао цијену карата како би смањио присуство нижих слојева становништва и направио игру привлачнијом за више слојеве.

Основно питање које се намеће да ли су менаџери у спорту на нашим просторима, свих нивоа, способни да обезбиједу, а сходо обавези која проистичу из члану 125 Закона о спорту Републике Српске? Одговор је кратак – нису. Преношење одговорности на трећа лица, у нашем случају агенције за заштиту, не амнестира их одговорности, јер одржавање реда на спортском догађају је само један од могућих проблема са којима се кризни менаџмент у спорту сусреће. С друге стране, наслијеђе прошлости, социјална и економска криза, сиромаштво, хулиганизам..., дају нам за право да процијенимо безбједносни ризик на спортским приредбама у Босни и Херцеговини на прелазу између Приоритета Б у Приоритета А.

Шта је чинити? Свакако, потребно је почети примјењивати богата свјетска искуства на овом пољу. Први корак у томе треба да буде свакако *едукација менаџмента спортских организација*, како нам се не би десило, као уосталом и безброј пута до сада, када је бар у питању спорт, да регугемо тек онда када се инцидент деси.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андрејевић, А. и Грубор, А. (2007). *Менаџмент догађаја*. Сремска Каменица: Факултет за услужни бизнис.
2. Балабан, М. и Марковић, М. (2007). Аспекти осигурања у спорту. У Ђ. Нићин (ур.), *Трећа међународна конференција „Менаџмент у спорту“*, (стр. 57–64). Београд: Факултет за менаџмент у спорту Универзитета „Браћа Карић“.
3. Barbieri, K. (2001). Aftershocks of terrorist attack still being felt in touring industry. *Amusement Business*, 113, 6.
4. Beech, J., & Chadwick, S. (2010). *Sportski menadžment*. Zagreb: MATE d.o.o.
5. Bombs, Protectig People and Property. (1997). London: Home Office.
6. Business as Usual: Maximising Business Resilience to Terrorist Bombing. (1997). London: Home Office.
7. Букић, Ј. (2010). *Кризни менаџмент догађаја у туризму*. Необјављена мастер теза, Универзитет Сингидунум, Београд.
8. Филиповић, Ј., Машић, Б. и Кастратовић, Е. (2004). Менаџмент и квалитет у индустрији спорта. У Ђ. Нићин (ур.), *Прва међународна конференција „Менаџмент у спорту“*, (стр. 181–186). Београд: Факултет за менаџмент у спорту Универзитета „Браћа Карић“.
9. Flin, R. (1996). *Siting in the Hot Seat*. London: John Wiley.
10. Ноеу, R. и Cuskelly, G. (2007). *Sport Governance*. Burlington, MA: Elsevier.
11. Лепеш, Ј. и Кабок, И. (2004). Улога гледалаца спортских утакмица у развоју спортског тржишта. У Ђ. Нићин (ур.), *Прва међународна конференција*

- ција „Менаџмент у спорту“, (стр. 168–173). Београд: Факултет за менаџмент у спорту Универзитета „Браћа Карић“.
12. Марковић-Самарџић, С. (2009). Заједно до решења. *Трибина „Лице и налицје хулиганства“*, (стр. 2–3). Београд: Ново време.
 13. Matthews, D. (2008). *Special Event Production*. Burlington: Elsevier's science.
 14. Машић, З. (2004). Карактеристике савремених спортских објеката на примеру стадиона америчког и европског фудбала. У Ђ. Нићин (ур.), *Прва међународна конференција „Менаџмент у спорту“* (стр. 417–422). Београд: Факултет за менаџмент у спорту Универзитета „Браћа Карић“.
 15. McGregor-Lowndes, M. (2003). Keeping to the straight and narrow. In D. Fishel (ed.), *The book of the board: Effective governance for non-profit organisation*, (стр. 55–69). Sydney: Federation Press.
 16. Милошевић, М. и Теофиловић, Н. (2004). Хулиганизам у спорту. У Ђ. Нићин (ур.), *Прва међународна конференција „Менаџмент у спорту“*, (стр. 200–206). Београд: Факултет за менаџмент у спорту Универзитета „Браћа Карић“.
 17. Милошевић, М. и Михајловић, М. (2007). Безбједоносни менаџмент у спорту: Појмовно одређење и нормативни оквири. У Ђ. Нићин (ур.), *Трећа међународна конференција „Менаџмент у спорту“*, (стр. 438–444). Београд: Факултет за менаџмент у спорту Универзитета „Браћа Карић“.
 18. Мишковић, С., Миљановић, В. и Ахмедовски, Д. (2010). Имплементација безбедоносног менаџмента у спортски менаџмент. *Менаџмент у спорту*, 1, 79–85.
 19. Нешић, М. (2007). *Менаџмент спортских догађаја*. Бачка Паланка: Логос.
 20. Roberts, K. (2001). Is there a future for major events? *Sports Business International*, стр. 24–25.
 21. Савковић, М. (2010). Фудбал у првом плану: нису вувузеле криве што нема хулигана. *Билтен о питањима унутрашњих послова Европске уније и Србије*, 15, 2–3.
 22. Schwarz, E. C., Hall, S.A., & Shibli, S. (2010). *Sport Facility Operations Management: A Global Perspective*. Burlington, MA: Butterworth-Heinemann.
 23. Симовић, С. (2004). *Фактори од којих зависи успјех у врхунској кошарци*. Бања Лука: Кошаркашки савез Републике Српске.
 24. Симовић, С., Бијелић, С., Даниловић, Е. и Даниловић, Д. (2011). Стафинг људских ресурса у спорту и физичком васпитању. У Д. Вејновић (ур.), *Зборнику радова са научног скупа на тему „Актуелни тренутак незапослености у Републици Српској“*, (стр. 181–193). Бања Лука: Клуб интелектуалаца 123 и Европска дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминоошка истраживања.
 25. Станковић, В. (2009). Насиље огледало друштва. *Трибина „Лице и налицје хулиганства“*, (стр. 12–13). Београд: Ново време.
 26. Шандор, Р. (2009). Глобални процеси и утицаји на спорт. *ТИМС Аџта*, 3, 102–111.

27. Томић, Д. (2004). ПР у спорту и кризне ситуације за спортске организације. У Ђ. Нићин (ур.), *Прва међународна конференција „Менаџмент у спорту“*, (стр. 122–124). Београд: Факултет за менаџмент у спорту Универзитета „Браћа Карић“.
28. Томић, М. (2006). *Основи спортске организације: Структура, култура, менаџмент и администрација*. Београд: Завод за наставна средства и уџбенике.
29. Закон о спорту Републике Српске. (2002). *Службени гласник Републике Српске*, II (4), 1–14.
30. Wagen, L. i Carlos, V. (2008). *Event Management upravljanje događajima: Za turistička, kulturna, poslovna i sportska događanja*. Zagreb: MATE d.o.o.

ЗНАЧАЈ И УЛОГА ПЕДАГОГА ФИЗИЧКЕ КУЛТУРЕ И СПОРТА У ПРЕВЕНЦИЈИ НАСИЉА У СПОРТУ

Претходно саопштење

УДК 371.213.3:796.011.1:343.59

проф. др Милан Гужвица
Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

Апстракт: У раду се говори о улози педагога физичке културе и спорта у основним и средњим школама, о потреби за организованим физичким вјежбањем с циљем смањења насилничког понашања не само у спорту, већ у друштву уопште. Минималним улагањем у стручне кадрове, изградњом нових школских спортских објеката, увођењем физичког васпитања у ниже и изборног спорта у више разреде, затим организовањем школских спортских друштава, у којима би учествовао велики број ученика и ученица, могуће је рационално усмјеравање урођене агресивности и постизање ефеката здравог одрастања. Високоморални, хумани и стручни квалитети педагога физичке културе и спорта веома су значајни због идентификације младих спортиста са њим. Правилним васпитањем, у духу толеранције и правих људских вриједности, позитивним емоцијама и образовањем, сваки појединац моћи ће контролисати своју агресивност. Додатним ангажовањем друштвених институција, контролом школских програма и реafirмацијом традиционалних, моралних и васпитних вриједности, враћањем основних регулаторних просвјетних и педагошких механизма, вјерује се да би се насилничко понашање не само у спорту, већ и ван њега, умногоме сузбило.

Кључне ријечи: Моралне вриједности/ Насиље/ Образовање/ Педагог физичке културе и спорта/ Васпитање/ Здраво одрастање

Abstract: This work discusses the role of physical education pedagogue and sport in primary and secondary schools, the need for organized physical exercise in order to reduce bullying, not only in sport but in society in general. Minimal

investment in qualified personnel, building of new school sport objects, introduction of physical education in lower and sport as optional subject in higher grades, than organizing school sport associations, which would comprise a large number of pupils, it is possible to rationally guide innate aggression and achieve the effect of growing up healthy. Highly moral, humane and professional skills of the pedagogue of physical education and sport are very important for identifying young athletes with him. With proper upbringing in a spirit of tolerance and true human values, positive emotions and education, each individual will be able to control his aggression. With the additional involvement of social institutions, control of school programs and reaffirming the traditional, moral and educational values, restoring basic educational and pedagogical regulatory mechanisms, it is believed that violent behavior not only in sport, but also outside sport would largely suppressed.

Key Words: *Moral values/ Violence/ Education/ Pedagogue of physical education and sport/ Upbringing/ Healthy growing up*

1. УВОД

Насиље у спорту постало је уобичајена појава, константа свих савремених друштава. Стиче се утисак да је толико распрострањено и да постоји већ формирано, погрешно увјерење, да оно иде уз спорт, да је природни прагилац спорта, па чак да је то на некакав начин и пожељно. На срећу, код нас се, чини се, не дешавају сви облици насиља који су познати у свијету, а који су карактеристични за популацију од 14 до 35 година. У развијенијим земљама насиља везана за спортска дешавања одавно су у жижи интересовања најшире друштвене јавности, па и стручњака у спорту. Код нас, међутим, стиче се утисак, да је реакција државе на овај облик криминала закашњела, неадекватна и непродуктивна. Примичеђено је да насиље у спорту није везано само за хулиганско понашање спортских навијача, већ и многе друге, суптилније, мање видљиве, али веома озбиљне облике насиља, који су готово уобичајени у спортским срединама. Агресивни набој у гледалишту, који добија облике изненађујућег и крајње неприхватљивог и непожељног понашања, указује на извјесну патолошку потребу за сопственим учествовањем у одмјеравању и супротстављању другом и другачијем. То наводи на потребу стварања опонената, који, у ствари, не постоје. Ствара их потреба за идентификацијом са спортистом, чешће с клупском бојом којој спортиста или његов тим припадају. Зато, све чешће појаве различитих облика насиља међу најмлађим категоријама, не само у спортским срединама, већ и у основним школама треба посебно да нас забрињавају. Опште је познато да код ученика нижих разреда емоције играју значајну улогу (због чега преладавају афективни елементи) и да је Физичко васпитање далеко најомиљенији предмет. Из тог разлога, и због своје специфичности, кроз предмет Физичко васпитање пружа се и највећа могућност обликовања и усмје-

равања дјецe ка корисном и друштвено пожељном понашању. Претпоставља се да би педагози физичке културе и спорта (у даљем тексту само педагози) у већем дијелу своје дјелатности могли допринијети искорјењивању насилног понашања уопште. Наиме, познато је да педагози могу имати и имају огроман васпитни утицај на младе људе, па тако и дати велики допринос изградњи и богаћењу њиховог карактера. Спортске активности, по својој природи, повезане су са уживањем, забавом, задовољством и учењем битних животних вјештина, помажу стицању навика здравог живота и социјализацији личности. Ако се ово има у виду, заиста је парадоксално да се у спортским срединама које требају бити мјеста за најљепша дешавања и здраво одрастање појављују различити облици негативног понашања, као што је насиље. Наравно, како би се могло успјешно супротставити оваквим појавама, потребно је омогућити младима позитивна спортска искуства која би се проводила у здравој и безбједној спортској средини, средини без насиља и злостављања. Мисли се да је испуњење оваквих захтјева у великој мјери могуће у средини у којој би се спортске активности проводиле у складу са узрастом и нивоом способности учесника. Добро осмишљени и стручно провођени програми омогућиће да вјежбачи поштују спорт сам по себи, правила игре, противника и све остале учеснике. Кроз овакав однос вјежбачи могу спознати да успјех није само пobjеда, него и достојанствено понашање у пobjеди и поразу, као и улагање максималног труда у циљу личног напретка. Вјерује се да би организована спортска активност (евидентно је да она није у довољној мјери заступљена у основним и средњим школама, а у високошколским установама је потпуно замрла) знатно допринијела смањењу насиља и у спорту.

2. ОСОБИНЕ ПЕДАГОГА ФИЗИЧКЕ КУЛТУРЕ И СПОРТА

Полазећи од чињенице да је настава физичког васпитања и спорта претвасходно педагошки процес, јасно је да и наставу физичког васпитања (тренинг) треба изводити педагог, као активни чинилац и иноватор у том процесу. Педагог се не ограничава само на реализацију наставних планова и програма који су му повјерени, већ се његов рад проширује различитим видовима организованог васпитног утицаја изван спортске сале – терена. Бројна истраживања показала су да успјешност наставника, тренера, зависи не само од знања, способности и вјештина које посједују, већ и од њихових личних особина (Радисављевић, Милановић и Лазаревић, 2009). Ово посебно зато што је идентификација младих спортиста с њима, због многобројних часова тренинга, веома интензивна. Мотив идентификације посебно је изражен код млађег школског узраста у ком ученик има јаку жељу да моделира своје „ЈА“, при чему су, неријетко, узор и педагози физичке културе и спорта. Брунер, по Стојаковићу, каже да, како би наставник постао ефикасан модел компетентности, он треба да буде модел који свакод-

невно ради и с којим ученик узајамно дјелује. Дакле, од ангажовања и особина личности педагога, умногоме зависи да ли ће се и у којој мјери одређени вјежбач (спортиста) идентификовати с њим, његовим понашањем, ставовима, захтјевима и вриједностима за које се залаже. Зато је потребно извршити квалитетну и одговарајућу селекцију студената, будућих педагога физичке културе и спорта, који ће, уз помоћ најновијих научних сазнања и сазнања из праксе, моћи вршити континуирану модернизацију наставе, те тако заинтересовати и развити свијест о потреби физичког вјежбања. Ипак, изградња и формирање лика стручњака из области физичке културе и спорта није само образовни задатак високошколских установа, већ и задатак друштва у цјелини. Педагог треба да има високе моралне квалитете и да располаже веома широким репертоаром теоријског и практичног знања. Поштење, савјесност, интелигенција, емоционална стабилност, самопоуздање иницијативност, емоционална топлина, смисао за хумор такође су особине које треба да красе педагога. Педагог мора бити способан да се често сналази у новим непознатим ситуацијама, да рјешава новонастале проблеме и да има осјећај за уочавање и рјешавање проблема како у односу на сам рад, тако и у односу на потребе и понашање вјежбача, ученика. Способност брзог и адекватног сналажења и изналажења што бољих рјешења у сложеним социјално-емоционалним односима такође је од великог значаја како у школи (разреду), тако и у екипним спортовима.

Веома је важно да педагог на прави начин и у право вријеме процијени и открије суштину личности ученика (вјежбача), како би могао да отклони и сузбије њихово неадекватно и неприхватљиво социјално и друштвено понашање. Разноврсност у изналажењу одговарајућих педагошких мјера и рјешења у раду, затим креативност, оригиналност и стваралаштво карактеристике су педагога, које би требале да мотивишу појединца и код њега развију свијест о потреби физичког вјежбања, те га тако усмјере у правцу здравог одрастања.

С обзиром на то да рад педагога захтијева амбициозну личност, амбициозност је добродошла особина, посебно када је у питању лично усавршавање и напредовање, али и када је у питању изналажење адекватних педагошких и психолошких мјера и рјешења, која би такође била усмјерена ка васпитању здраве личности.

Емоционална стабилност је особина која је потребна сваком човјеку, посебно педагогу. Начин емоционалног реаговања педагога и манифестовање емоција дјелимично се учи и лако преноси на ученике. Задовољавајућа емоционална стабилност подразумијева адекватан ниво фрустрационе толерантности и отпорности на неуспјех и фрустрације. Зато педагог треба да има један стабилан начин емоционалног реаговања и не смије га мијењати из ситуације у ситуацију, од ученика до ученика. Емоционално нестабилан педагог, са ниским нивоом фрустрационе толерантности је, по правилу, недосљедан у захтјевима и примјени похвале, награде и казне, као и при предузимању других педагошких мјера. Такав педагог, у ствари, директно под-

стиче емоционалну нестабилност код ученика. Позитивно емоционално реаговање педагога подразумијева изразитији и редован емоционални контакт са ученицима.

Сигурност у себе и одсуство анксиозности особине су које су такође потребне сваком педагогу. У присуству ученика он треба да манифестује и показује сигурност и одлучност у остваривању свих циљева које поставља. У вези са овом особином, веома је тијесно повезана и особина досљедности у понашању и захтјевима, вредновању и оцјењивању резултата рада ученика. Ученици лако осјете непринципијелност и недосљедност у понашању педагога, нарочито у његовим захтјевима, а још више при оцјењивању резултата рада. Недосљедан и непринципијелан педагог, који се неравноправно односи према ученицима, веома брзо губи ауторитет, постаје мање прихваћен, а самим тим и недовољно адекватан модел за идентификацију.

Правичност је посебно пожељна особина коју ученици (спортисти) „траже“ код својих педагога. Педагог који појединцима „гледа кроз прсте“, док друге кажњава строго и ригорозно, није ауторитет, па је тиме и мање убједљив у захтјевима и у ономе на чему инсистира. Он треба да уважава личност сваког ученика, да истим аршином мјери успјех и неуспјех свих, да показује досљедност у вредновању и оцјењивању резултата рада. Педагог, дакле, мора бити добар и правичан арбитар у свим ситуацијама.

Иницијативност је особина која је такође потребна педагогу. Она највише долази до изражаја у иницирању нових облика рада и одређивању третмана ученика који ће одговарати њиховим психофизичким могућностима. Он даје иницијативу када ученика треба похвалити, наградити, када с њим треба водити посебне разговоре или када треба предузимати посебне педагошке мјере.

Организациона способност такође је важна особина педагога, јер је он стално у ситуацији да буде организатор многих активности у раду, од чега добрим дијелом зависи и крајњи успјех ученика (спортиста).

Надаље, да би педагог могао да дјелује на ученике својим примјером, он треба да има и високоморалне квалитете. Његово понашање треба да је коректно и у складу са свим етичким принципима и вриједностима на којима инсистира наше друштво. Однос педагога према осталим људима, према старијима, млађима, према супротном полу и његово понашање уопште, мора бити примјерно у сваком погледу. Ако је то тако, онда се ученици брзо и лако идентификују са њим и брзо усвајају вриједности за које се он залаже. У противном он није примјер нити ауторитет, те као такав не може позитивно да утиче на ученике.

Наравно, уколико ове особине педагога нису испреплетене и не чине јединство, оне појединачно не значе много. Важно је да педагог има хуман однос према раду, да у сваком ученику види личност, да са пуним повјерењем и оптимизмом гледа на његов развој и проблем. Када се успостави такав однос, тада је могуће очекивати и позитивну реакцију ученика и здраву атмосферу одрастања. Ако педагог у сваком спортисти види личност,

стваралачко и позитивно биће и ако му прилази са оптимистичких и људских позиција, онда је то већ велика гаранција да ће он код њега постићи жељени успјех. Педагог који са пуним повјерењем и оптимизмом гледа на проблеме ученика, спорташеве проблеме и њихов развој, они му такав однос и повјерење вишеструко враћају. Ученици и спортисти увијек су за топле, људске, сарадничке односе, насупрот онима који су хладни, сурови, базирани на пријетњама и застрашивању. Уколико ученици радо и без страха прилазе свом педагогу, радо разговарају с њим, ако му повјеравају највеће тајне, ако од њега слободно траже савјете, ако га цијене и воле..., онда су то поуздани индикатори да је он позитивна личност, односно позитиван модел. Зато је позитивна, здрава, сарадничка, психолошка клима између ученика и њиховог педагога велика гаранција да се иде правим путем. Наравно, овакав однос може да успостави само здрав и ведар педагог.

На крају, свјedoци смо важности материјалног статуса, односно стандарда, који има директан утицај не само на развој и усавршавање педагога као стручњака, већ и на услове у којима живе ученици и спортисти. Зато је веома важно да педагог има завидан материјални статус (идентификација) и да се спортске активности одвијају у оптималним условима.

3. АКТИВНОСТИ КРЕТАЊА КАО СРЕДСТВО ВАСПИТАЊА

Радош (2001) говори о моралу као систему норми (дужности и врлина) иза којих стоји јавно мњење (као његова објективна основа) и човјекова савјест (као његова субјективна основа). И субјективна и објективна основа морала су релативне, јер зависе од личности и промјенљиве су с обзиром на личност и вријеме. Морал обухвата све међуљудске односе, па је, као такав, од великог значаја за функционисање друштва уопште.

Опште је познато да у спорту постоје особене и специфичне норме понашања, кроз које се развија достојанство, поштовање другог, једнакост и правичност. У том смислу је и Међународни олимпијски комитет прописао два облика моралних правила, која позивају на развијање коректних и другарских односа између спортских супарника и усклађивање личних интереса са интересима и потребама других. Нажалост, савремене тенденције не само у спорту, већ у друштву уопште, показују тенденцију одступања од друштвеноприхватљивих норми понашања. Међуљудски односи углавном су такви да свако мисли на себе и ријетке су ситуације гдје се испољава ферплеј. Професионализацијом у спорту успостављено је спортско тржиште на којем је зарада основни циљ (појавио се спортски макијавелизам...), спорт је дехуманизиран, у њега су унесене многе неморалне појаве, па и насиље. Тако су се друштвена и спортска јавност нашле пред великим проблемом и изазовом - како спортске и друге емоције трансформисати и усмјерити ка прихватљивим људским и културним облицима понашања. На том путу је од изузетне важности рад с најмлађим категоријама друштва (са школском

дјецом и омладином), гдје педагози физичке културе и спорта које карактерише високи ниво моралних и стручних квалитета имају посебан значај. Основно је да се код школске дјеце и омладине развије свијест о потреби за кретањем и физичким активностима, да се рад усмјери ка васпитању и образовању, њиховом здравом одрастању и развоју социјално пожељног понашања. Међутим, оно што посебно забрињава, јесте да у је новије вријеме примјетан тренд „осипања“ дјеце и удаљавање од спортских активности, посебно у периоду пубертета, а понекад и раније. Како би се ово спријечило, потребна је одређена реформа и модернизација наставних садржаја која би била у складу са биолошким развојем школске дјеце, односно с њиховим сензибилним периодима развоја, а у складу са савременим кретањем у друштву. Потребно је, код школске дјеце, промијенити однос према физичком васпитању и спорту уопште и побудити жеље и мотиве за постизање неког циља, који треба да буде прихваћен „изнутра“. Мисли се да би увођење наставе физичког васпитања већ у првом разреду основне школе и увођење изборног спорта у петом разреду, умјесто до сада традиционалне наставе из физичког васпитања, требало томе да допринесе. Овакав приступ би требао педагогу да омогући и олакша развој толико пожељне интринзичне мотивације код ученика, која би дошла из саме спортске активности. Уколико вјежбач жели да научи изабрану спортску активност и схвати њен значај, па да у томе још и ужива, тада се може очекивати да такав вјежбач неће ићи „странпутицом“ и да ће остати дуго у спорту. Такође, не треба заборавити ни широко подручје понашања као што је спољашња (екстринзична) мотивација, којој је спољашњи циљ главни разлог бављења спортском активношћу. Без обзира на облик мотивисаности дјеце, ово је период када је могуће обликовање личности. Зато и процес наставе (тренинга), који је везан за само усавршавање различитих облика кретања, за развој мотивације и других процеса, треба да се одвија у одговарајућим спортским објектима са савременим функционалним техничким средствима и тренажерима. При томе треба водити рачуна да се дјеца не усмјеравају искључиво на спортски резултат, који би иницирао непривлачне облике понашања, већ их треба усмјеравати на задатке којима је могућ развој самодисциплине и жељени облик понашања. Правилним васпитањем у духу толеранције и правих људских вриједности, позитивним емоцијама и образовањем, сваки појединац моћи ће контролисати своју агресивност.

4. ЗАКЉУЧАК

Повољнији материјални статус, виши образовни и културни ниво, позитивни ставови према спорту и лично спортско искуство знатно би допринијели смањењу насиља. Масовно укључивање највећег броја школске омладине у наставне и ваннаставне спортске активности, наравно према њиховим афинитетима и преферентности, са квалитетним стручним кадром и

одговарајућим, прилагођеним програмским садржајима, било би од великог значаја за формирање карактера младих. Зато, уколико желимо да изградимо здраву и зрелу личност будућег носиоца свих друштвених активности, потребно је да се млади образују и васпитавају у духу и потребама друштва у којему живе и раде. С обзиром на то да млади у периоду одрастања најлакше прихватају и усвајају пожељене социјалне и друштвене вриједности, да је то период када се млади желе идентификовати са високим стручним и моралним вриједностима педагога, од пресудног је значаја да с њима раде високо морални, хумани и стручни педагози (у овом случају педагози физичке културе и спорта).

Вјерује се да би се додатним ангажовањем друштвених институција, модернизацијом и контролом школских програма, реafirмацијом традиционалних, моралних и васпитних вриједности, враћањем основних регулаторних просвјетних и педагошких механизма, насилничко понашање не само у спорту, већ и ван њега умногоме сузбило.

5. ЛИТЕРАТУРА

1. Поповић, С., Радовановић, Д. (2009), Ставови ученика основне школе о ваннаставним спортско-рекреативним активностима, Међународна научна конференција, Факултет спорта и физичког васпитања, Зборник радова, Београд.
2. Радисављевић, С. Милановић, И. Лазаревић, Д. (2009), Процена наставничких компетенција од стране професора физичког васпитања, Међународна научна конференција, Факултет спорта и физичког васпитања, Зборник радова, Београд.
3. Радош, Ј. (2001), Етичке димензије спорта, Наука и карате спорт, Зборник радова са научностручног симпозијума, Зрењанин.
4. Стојаковић, П. (1985), Психолошки проблеми инструкције и учења у настави, Београд.

ПОЛИЦИЈСКО ПОСТУПАЊЕ ПОВОДОМ НАСИЉА И ДРУГОГ УГРОЖАВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА – СЛУЧАЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Претходно саопштење

УДК 351.74:[343.59:796.093(497.11)]

мр Божидар Оташевић

Министарство унутрашњих послова Републике Србије
Београд

проф. др Дане Субошић

Криминалистичко-полицијска академија
Београд

проф. др Саша Мијалковић

Криминалистичко-полицијска академија
Београд

Апстракт: *Правно и ванправно разматрање проблема насиља на спортским приредбама обухвата два комплементарна аспекта: међународни и национални. Прва међу конвенцијама Савета Европе, која је донета у области казненог права, а да се односи на спорт, била је Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, коју је ратификовала Република Србија. У међувремену, донет је и посебан закон којим су регулисана права и дужности организатора спортских приредби и овлашћења појединих органа у њиховом спровођењу, али и одговорност за све оне који се не придржавају ових прописа. Надлежни органи Републике Србије у досадашњој пракси реаговали су на насиље и недолично понашање и кажњавали су починиоце за учињена кривична дела или за прекршаје против јавног реда и мира. Висок степен друштвене опасности коју са собом носи насиље на спортским приредбама у нашој земљи већ дуже време указује на потребу да друштво енергичније реагује на овакве облике друштвено неприхватљивих понашања. С тим у вези, овим радом проблематизују се међународни стандарди сузбијања на-*

сиља на спортским приредбама и безбедносни проблеми у вези с њима, уз посебан осврт на начине њиховог решавања у Републици Србији.¹

Кључне речи: полиција, насиље, недолично понашање, спортске приредбе, мере, безбедност.

Abstract: *Legal and non-legal consideration of the problem of violence at sporting events involves two complementary aspects: international and national. The first of the conventions of the Council of Europe, adopted in the field of criminal law, and which relates to sports, was the European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour of spectators at sporting events, particularly at football matches, which was ratified by the Republic of Serbia. In the meanwhile, a special law was passed which regulates the rights and duties of the organizers of sporting events and powers of individual authorities in their implementation, as well as accountability for those who do not comply with these regulations. The appropriate authorities of the Republic of Serbia have so far responded to violence and improper behavior, and punished the offenders for committed crimes or offenses against public order and peace. High degree of social danger that violence at sporting events entails in our country, has for a long time indicated the need for society to vigorously respond to such forms of socially unacceptable behavior. In this regard, this paper discusses international standards for combating violence at sporting events and security concerns in connection with them, with special reference to the ways of their realization in the Republic of Serbia.*

Key words: *police violence, misconduct, sporting events, measures, security.*

УВОД

Савремене претње националној безбедности су мултикаузалне и мулти-манифестне природе и карактерише их велик степен интерактивности. Једна од израженијих претњи свакако је насиље и друге појаве угрожавања безбедности које се испољавају на спортским приредбама, нарочито на фудбалским утакмицама. Реч је, пре свега, о „раскрсници“ у којој се сусрећу национални и верски екстремизам, говор мржње, изазивање верске, расне и националне мржње и нетрпељивости, изазивање опште опасности, насилничко понашање, свађа, вика, наношење телесних повреда, убиства итд. (Мијалковић, 2009: 119–125).

Насиље на спортским приредбама мора се, између осталог, посматрати и као правни феномен. Ипак, свођење целокупног проблема само на ову

¹ Овај рад резултат је реализовања научноистраживачког пројекта под називом *Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција*. Пројекат финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2014). Руководилац пројекта је проф. др Саша Мијалковић.

димензију, ма колико било значајно, сузило би саму појаву (јер се право примењује на одређени чињенични склоп, меритум). Због тога, насиље на спортским приредбама треба да се истражује правно и ванправно.

Како се оправдано истиче, не постоји ниједна дисциплина која би могла комплексно обрадити проблем насиља на спортским приредбама, па се стога мултидисциплинарни научни приступ намеће као неопходност. Међутим, потребно је истаћи да се правна проблематика може сагледати са два различита аспекта: један је међународни, други национални. Први би имао за циљ да прати проблематику, истичући напоре међународне заједнице да се супростави овој опасној појави, између осталог и закључивањем међународних уговора чије би прихватање обавезивало њихове потписнике. Други аспект проблема полазио би од међународних уговора и даље их разрађивао кроз национално законодавство.

Суочено са озбиљним проблемом насиља на спортским приредбама, државни органи Републике Србије и друштво у целини боре се свим дозвољеним средствима. У том циљу, извршене су одговарајуће измене у Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, Закону о прекршајима и Кривичном законнику, али досадашњи напори у том правцу нису дали задовољавајуће резултате, због чега се оправдано инсистира на предвиђању нових мера у сузбијању оваквог понашања (Ђорђевић, 2010:31), свакако усклађених са међународним стандардима сузбијања насиља на спортским приредбама.

Међутим, и поред крупних измена у кривичном законодавству Републике Србије насиље екстремних навијачких група и појединаца није смањено на друштвено прихватљиву меру, већ се, са још озбиљнијим последицама, проширило ван спортских терена, чему у прилог говори и случај убиства француског држављанина, навијача ФК „Тулуз“, у угоститељском објекту, који се налази у центру Београда, 2009. године. Евидентно је да и даље изостаје доследна примена законских одредби, посебно од стране самих клубова и организатора спортских манифестација, с обзиром на то да се и даље омогућава уношење на стадион забрањених средстава подобних да нанесу повреду другима и уништавање имовине у већем обиму. С тим у вези, овим радом се проблематизује међународни стандарди сузбијања насиља на спортским приредбама и безбедносни проблеми у вези с спортским приредбама, као и начини њиховог решавања у Републици Србији. Имајући то у виду, структуриран је и главни део овог саопштења.

МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ СУЗБИЈАЊА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Једини извор међународног јавног права, који на систематичан и свеобухватан начин уређује област борбе против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, припремљен је и усвојен у окви-

ру Савета Европе - међународне организације која је формулисала највећи број међународних правних аката који се могу сматрати извором казненог права у области спорта. Прва међу конвенцијама Савета Европе која је донета у области казненог права, а да се односи на спорт, била је *Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама*. Та конвенција усвојена је 19. августа 1985. године у Стразбуру и представљала је реакцију европских држава на трагедију која се догодила на белгијском стадиону Хејсел 29. маја 1985. године. Доношењу Конвенције претходило је неколико значајних текстова и докумената Савета Европе, а посебно, најважнијег, Препоруке Парламентарне скупштине Савета Европе из 1983. године. У овој препоруци, превенција насиља у спорту смештена је у шири оквир образовних и културних мера, с циљем да се смањи насиље у друштву. Након ове препоруке, уследила је препорука Савета министара о смањењу насиља на спортским приредбама 1984. године, која поставља основне принципе који су примењени у изради поменуте конвенције.

Република Србија ратификовала је Европску конвенцију о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, доношењем Закона о ратификацији европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.² Осим Републике Србије, још четрдесет држава ратификовало је ту конвенцију, а само следеће четири државе чланице Савета Европе нису је ратификовале до сада: Андора, Малта, Молдавија и Сан Марино (Шупут, 2010: 237).

Конвенција обухвата три главне области: превенцију, сарадњу и судске мере. Превенција обухвата мере сарадње између полиције и спортских клубова у припремној фази међународних мечева, укључујући мере одвајања навијача различитих тимова, контролу приступа стадиону и забрану алкохола и потенцијално опасних ствари. У Конвенцији се наглашава потреба осигурања изгледа и физичке структуре стадиона, у циљу обезбеђења сигурности посетиоца стадиона, предвиђа се изградња баријера или ограда и пружања могућности за деловање снага реда. У области сарадње, предвиђа се да, пре међународних утакмица, безбедносне структуре успоставе контакте у циљу идентификовања и спречавања потенцијалних опасности и смањења могућих ризика. Што се тиче судских мера, предвиђена је сарадња између правосудних органа, тј. увид у евиденције суда о лицима процесуираним због насиља.

Превентивне мере усмерене су ка спречавању недоличног понашања и насиља на спортским приредбама, остварују се кроз пројектовање и изградњу стадиона. Овим стандардима одређени су параметри за изградњу и пројектовање спортских објеката, тако да се смањи вероватноћа, могућност и последице напада. Поред јасне функционалне шеме, примене одговарајућих грађевинских материјала, планирања одговарајућег броја улаза и

² „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр.9/1990.

излаза, јасног обележавања простора ради лакше оријентације и евакуације у случају опасности, план треба обухватити и примену техничких мера заштите, нарочито видео надзора највишег ранга, са комплетно опремљеном контролном собом, као и просторију за привремено задржавање лица.

Према члану 1 Конвенције, државе чланице обавезују се да, у оквиру својих уставних овлашћења, о томе предузму потребне мере за спровођење одредби ове конвенције, ради спречавања и сузбијања насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама. Мере за смањење и сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама утврђене су нарочито у члану 2–6 Конвенције. Према тим одредбама, држава потписница дужна је да: координира политику и акције својих министарстава и других јавних служби против насиља и недоличног понашања гледалаца образовањем координационих тела, тамо где је то могуће: утврди и спроведе мере за спречавање и сузбијање насиља и недоличног понашања гледалаца; обезбеди употребу адекватних средстава јавног реда против избијања нереда и недоличног понашања како у непосредној близини и унутар стадиона, тако и на прилазним путевима које користе гледаоци; олакша тесну сарадњу и размену одговарајућих информација између полицијских снага различитих места о којима је реч или о којима може бити речи; примени или, ако је то потребно, усвоји законе којима се предвиђа да они за које се утврди да су криви за преступе у вези са насиљем и недоличним понашањем гледалаца буду адекватно кажњени или, зависно од случаја, дођу под удар одговарајућих административних мера; подстиче одговорност за организовање и добро понашање клубова навијача; као и именоване редара из њихових редова, ради пружања помоћи у одржавању реда на утакмицама и обавештавању гледалаца, и путовања у пратњи група навијача који одлазе на утакмице у друга места; у мери у којој то закон допушта, подстиче координацију у организовању путних аранжмана из места боравка, уз сарадњу клубова, организација навијача и путних агенција, како би се потенцијални изгредници спречили да присуствују утакмицама; обезбеди, где је то потребно, доношење одговарајућих закона који би садржавали санкције за непридржавање или на било који други погодан начин да када постоји бојазан од насиља и недоличног понашања гледалаца, спортске организације и клубова, у заједници, где је то изводљиво, са власницима стадиона и јавним органима, а у складу са надлежностима предвиђеним унутрашњим законима, предузму практичне мере у околини и унутар стадиона ради спречавања, односно сузбијања таквог насиља и недоличног понашања; предузима одговарајуће социјалне и васпитне мере, имајући у виду потенцијални значај средстава информисања за спречавање насиља и, у вези са спортом, посебно популарисањем спортских идеала кроз образовне и друге кампање, заступањем идеје фер плеја, посебно међу младима, ради већег узјамног поштовања и спортиста, али и подстицањем већег активног учешћа у спорту; тесно сарађује на питањима која су предмет ове конвенције и подстиче, по потреби, сличну сарадњу међу заинтересованим

националним спортским органима; тесно сарађује са својим надлежним националним спортским организацијама и, где је то могуће, власницима стадиона, у вези са аранжманима за планирање и извођење преправки на конструкцији стадиона или других преправки, укључујући и улазе и излазе стадиона који су неопходни за већу безбедност и спречавање насиља; усавршава, где је то потребно и у одговарајућим случајевима, систем којим се утврђују услови избора стадиона, на којем се води рачуна о безбедности гледалаца и спречавању насиља међу њима, посебно оних стадиона који се користе за утакмице за које се претпоставља да ће привући велику, односно недисциплиновану масу гледалаца; подстиче своје националне спортске организације на стално разматрање властитих прописа, како би се контролисали фактори који могу довести до испољавања насиља од стране играча, односно гледалаца.

Наведене мере могу се класификовати у следеће групе:

- координација националних политика и мера које предузимају јавне власти држава потписница;
- оснивање националних координационих тела;
- ангажовање полиције на стадионима, и околини стадиона и на путевима ка стадионима;
- доношење и примена прописа који омогућавају гоњење и кажњавање починиоца насиља на стадионима;
- полицијска кооперација и размена информација између држава потписница;
- доношење и примена прописа који омогућавају гоњење и кажњавање починиоца насиља на стадионима;
- организовање одговарајуће редарске службе;
- организовање кадрова навијача и сарадње са навијачима;
- мере везане за стадионе (ограде, раздвајање навијача, продаја карата и друго).

Конвенција је државама потписницама наметнула обавезу доношења одговарајућих закона који треба да пропишу кривична дела и прекршаје који се могу извршити предузимањем аката насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и из тог разлога се Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, сматра међународним извором казненог права у области спорта. Заправо, та конвенција Савета Европе представља извор како кривичног, тако и прекршајног права у области спорта, пошто намеће обавезу државама чланицама да пропишу одговарајућа кривична дела и прекршаје из те области и тиме створе механизам казнено правне заштите спорта и спортских приредби (Шупут, 2010: 238).

Чланом 8 Конвенције образован је Стални комитет за праћење примене Конвенције. Свака страна уговорница конвенције може имати једног или више представника у Сталном комитету, с тим да свака страна има један

глас. Већина страна уговорница представља кворум потребан за одржавање састанка Сталног комитета.

Стални комитет је према члану 9, ст. 1, тач. ц) овлашћен да даје препоруке државама уговорницама у вези мера које треба предузимати у сврху примене Конвенције. Препоруке сталног комитета објављене су у: *The Council of Europe and Sport, 1996–1998, Volume IV – Texts of the European Convention on Spectator Violence, CDDS (98) 90 Part IV.* (Ђурђевић, 2007:214)

Препоруке је могуће по предмету регулисања груписати на следећи начин:

- 1) *Безбедност на стадионима и око њих:*
 - ~ сигурносно и безбедоносно руковођење, планирање и координација;
 - ~ конструкционе и структуралне карактеристике (стадиона);
 - ~ ограде;
 - ~ редарске службе – обезбеђење;
 - ~ дистрибуција и продаја карата;
 - ~ продаја алкохола.

- 2) *Превентивне и едукативне мере:*
 - ~ промоција ФЕР ПЛЕЈ;
 - ~ промоција едукативне улоге играча, клубова (нпр., у школама);
 - ~ установљавање навијачких амбасада, пријем и водичи за „стране навијаче“;
 - ~ детаљна упуства о мерама које треба да предузимају организатори јавних власти;
 - ~ улога клубова у друштву и окружењу;
 - ~ улога локалне самоуправе;
 - ~ рад са навијачима – медији, клубови;
 - ~ локални изгредници, не увек навијачи;
 - ~ превентивне мере које онемогућавају познате изгреднике да изађу из земље или уђу у земљу где се организује такмичење.

- 3) *Идентификација и гоњење преступника:*
 - ~ искључење са стадиона и забрана приступа;
 - ~ обавеза јављања полицији за време утакмица;
 - ~ доношење прописа који омогућавају привремени притвор;
 - ~ примена одговарајуће казнене политике за лица која су осуђена за насиље на стадионима, посебно забрана приступа на одређено време, забрана изласка из земље и слично;
 - ~ признавање и примена одлука о забранама донетим у другим земљама.

- 4) *Полицијска сарадња и размена обавештајних података (посебно за међународне мечеве):*
 - ~ централно контакт место у полицији сваке земље;

- ~ базе података;
- ~ спотери уз гостујуће навијаче као помоћ локалној полицији;
- ~ семинари за контролу маса полицијских функционера и размену искустава;

5) *Превенција расизма и нетолеранције:*

- ~ улога државе и невладиног сектора посебно, ФИФА и УЕФА;
- ~ обавеза законског регулисања кривичних дела која се односе на истицање натписа или вређања на националној, расној и религијозној основи;
- ~ казне и за појединце и за клубове;
- ~ кориштење свих средстава, камере и објављивање казни.

Већина земаља примењује мере које предлаже Стални комитет. Као најефикасније, показале су се мере препоручене у вези:

- контроле продаје карата;
- одвајање навијача;
- сва места за гледаоце на стадиону морају да буду намењена за седење (нема места за стајање);
- тајне операције – убацивање полицајаца у навијачке групе;
- спотери полицајци путују са навијачима;
- камере (затворени системи за снимање који покривају цео стадион);
- забрана приступа стадиону;
- забрана изласка/уласка из/у земљу;
- строге казне;
- објављивање казни;
- размена података и кооперација заинтересованих страна.

Иако многе мере показују своју ефикасност, у пракси се јављају нови проблеми: хулигани стално проналазе нове начине сукоба; употреба дрога и алкохола је све чешћа; повећана је способност планирања група хулигана путем мобилних телефона и Интернета; сукоби се премештају ван стадиона итд. (Ђурђевић, 2007:214)

Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама је међународни акт који по типу представља уговор – закон и значајно се разликује од уговора као погодбе којом државе размењују престације. Том конвенцијом државе су постигле договор о успостављању објективног режима спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који између осталог обухвата и примену репресивних мера (санкција), конципираних и прописаних одредбама кривичног и прекршајног права. Иако Конвенција не садржи таксативно навођење назива кривичних дела и прекршаја који се морају прописати националним законодавством, као ни елементе бића тих кривичних дела и прекршаја, она недвосмислено на-

меће обавезу њиховог прописивања и успостављања функционалног механизма казнено правне заштите. Конвенција из тог разлог и представља међународни извор казненог права у области спорта, а не, као што би неко могао да помисли, извор међународног кривичног права. Да су којим случајем Конвенцијом прописана конкретна кривична дела из те области и санкције за њихове извршиоце као међународних кривичних дела, којима се нарушавају друштвене вредности од значаја за целокупно човечанство, могло би се говорити о њој као извору међународног кривичног права (Шупут, 2010: 238).

У циљу спречавања насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама, нарочито на фудбалским утакмицама, Европска фудбалска унија (The Union of European Football Associations UEFA) донела је нормативе о инфраструктури стадиона (*UEFA Stadium Infrastructure Regulations, edition 2010*). У складу са нормативима, сви стадиони су ранжирани по категоријама од 1 до 4. Главна такмичења Европске лиге и Европског фудбалског првенства и „play off“ мечеви Лиге Шампиона могу се одржати само на стадионима четврте (највише) категорије. Финални меч Лиге Европе може се одржати само на стадиону најмањег капацитета 40.000, а Финале Лиге Шампиона на стадиону минималног капацитета 60.000 места.

Захтеви УЕФА-е која мора испунити стадион четврте категорије су: минимални капацитет гледалишта, искључиво са местима за седење је 30.000 и дозвољена попуњеност 22.500; димензије игралишта 68 метара ширине и 105 метара дужине, у целости без оградe која раздваја игралиште од гледалишта; природни или вештачки травњак у складу са стандардима; свлачионице са најмање 25 места; посебна просторија за делегате УЕФА-е; издвојене просторије за контролу допинга и пружање прве помоћи; обавезан систем интерне телевизије која обухвата простор унутар и око стадиона; посебна места за високе званице (најмање 1500 места за званице домаћег и 200 места за званице гостујућег тима); површина од најмање 400 квадратних метара за навијаче гостујућег тима; осветљење од најмање 1400 лукса према фиксним и 1000 лукса према мобилним камерама; простор од најмање 5x5x2,3 метра за најмање три ТВ студија; у случају настанка електричне енергије у току спортске манифестације мора се обезбедити независно, непрекидно напајање; безбедан паркинг простор за најмање 150 високих званица и 400 аутобуса и најзад, стајање није дозвољено. Поред наведених норматива и прописаних стандарда за пројектовање безбедних стадиона, у циљу превенције насиља на спортским приредбама, појачана је контрола приступа применом система физичко техничке заштите, а нарочито се забрањује: испољавање расизма, политичких активности, употреба ватромета и пиротехничких средстава и уношење алкохолних пића и психоактивних супстанци.

БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМИ У ВЕЗИ СА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА И НАЧИНИ ЊИХОВОГ РЕШАВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Потреба Министарства унутрашњих послова Републике Србије (МУП РС), као предлагача Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, истакнута у члану 6. тог Закона, јесте да оно буде државни орган који ће бити главни носилац супротстављања насиљу и недоличном понашању на спортским приредбама. Оваква потреба полиције је разумљива, имајући у виду реакције јавности, која најчешће прозива полицију када се десе инциденти на утакмицама. Међутим, приступ је у основи погрешан.

Наиме, полиција има важну улогу у супротстављању хулиганима, али веровање да се полиција сама може изборити са проблемом насиља на спортским приредбама, показало се на примеру многих земаља као погрешно. Такав приступ наметнут је полицији у Србији неспремношћу других државних органа и шире друштвене заједнице, да се озбиљно упусте у борбу против екстремних навијачких група, чија језгра последњих деценија у Србији, карактерише веома изражена поликриминална активност. Тај приступ је у Европи напуштен још од трагичних догађаја на стадиону Хејсел у Бриселу 1985. године.

Обезбеђење спортских догађаја један је од послова и задатака полиције у циљу заштите личне и имовинске сигурности грађана, као и очувања јавног реда и мира. Досадашња искуства у обезбеђењу спортских догађаја високог ризика показала су да приступ овом проблему захтева веома висок степен планирања, организације, тактичке припремљености и оспособљености. Обезбеђење тих догађаја захтева професионалан приступ, који подразумева добре оперативне планове обезбеђења који су базирани на квалитетним безбедоносним проценама. С тим у вези, неопходна је мобилизација ресурса (људских и техничких) у циљу ефикаснијег деловања уколико дође до ескалације насиља или нарушавања јавног реда и мира у већем обиму (Вејновић, 2001:181).

Посебан проблем у Републици Србији свакако је ослањање полиције на традиционални метод реакције на појаву угрожавања безбедности на спортским приредбама, који се у међународним оквирима сматра анахроним. Битна одлика таквог традиционалног приступа, који се у стручној литератури назива „високи профил“, је велико присуство унуформисане полиције на терену. Полицајци поседују опрему за разбијање демонстрација, специјална возила, службене коње и псе, груписани су у веће полицијске јединице, што отежава успостављање контаката са навијачима. Стратегија полиције се заснива на класичном раздвајању навијача, односно спречавању контаката између навијачких група, ради спречавања хулиганских испада како на самом стадиону тако и ван њега. Приликом планирања и доношења одлука о броју ангажованих полицајаца и деловању полиције често се не

уважавају специфичности између различитих група фудбалских навијача по различитим параметрима (националност, број екстремних навијача, циљеви, културолошке специфичности и др.). Уколико се те различитости не узму у разматрање, а полиција обезбеђењу спортског догађаја приступи шаблонски, ризик од избијања инцидента се увелико повећава.

Приликом обезбеђења спортских приредби полиција предузима мере физичког, дубинског, саобраћајног, оперативно-криминалистичког, противдиверзионог и противпожарног обезбеђења. Мере физичког обезбеђења на самом спортском објекту и његовој непосредној близини одвијају се у три фазе (пре, током и по завршетку утакмице), уз присуство бројних полицијских снага. Полицијски службеници врше прихват и увођење навијача на стадион, контролишу рад редарске службе, спречавају физички контакт навијача, одржавају јавни ред и мир на самом стадиону и прате разилазак навијача са стадиона. Садашњи приступ полиције (велики број и велика уочљивост) има негативне ефекте у великом броју прилика. Размештање полиције одвија се на основу застарелих података, шаблонски и у комбинацији са концептом врло уочљивог надзирања. Тренутни недостатак комуникације и интеракције између полиције и навијача (и на дан утакмице и током недеље) је довео, као и у многим европским земљама, до ситуације „ми против њих“ са обе стране, на основу бројних предрасуда једних о другима.

Страна искуства показују да је неопходно успоставити комуникацију између клубова, полиције и организација навијача. Циљ би требало да буде подстицање дугорочних веза између полицијских снага и представника навијача, како би се обе стране међусобно разумеле и тражиле заједничку стратегију за побољшање безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама (Бурђевић, 2010:306).

Снаге ангажоване на дубинском обезбеђењу прате навијаче на широј територији града, контролишу долазак и одлазак навијача на аеродромима, аутобуским и железничким станицама, спречавају њихово груписање и сукобе у граду, усмеравају њихово кретање према стадиону и врше обезбеђење објеката од значаја.

Задатак снага ангажованих на саобраћајном обезбеђењу је да регулишу саобраћај на прилазним правцима и у зони стадиона и преусмеравају саобраћај на алтернативне правце у колико редовно одвијање није могуће.

Полицијски службеници ангажовани на пословима оперативно-криминалистичког обезбеђења идентификују извршиоце прекршаја и кривичних дела, фотографишу и снимају безбедносно интересантне догађаје ради даљег оперативног рада, процесуирају доведена лица и приводе их надлежним судским органима.

Противдиверзионо обезбеђење подразумева контрадиверзиони преглед околине, унутрашњости стадиона и трибина, у циљу проналазак минско-експлозивних, пиротехничких средстава и предмета погодних за извршење напада.

Противпожарно обезбеђење обухвата мере инспекцијског надзора електричних и других инсталација и евентуално локализовање и гашење пожара на спортском објекту.

Овај начин обезбеђења спортских манифестација састоји се у примени уобичајених, кроз праксу стечених, стандардизованих поступака, без уважавања специфичности сваког конкретног догађаја и њему примерених метода и средстава. Примера ради, на вечитом дербију између ФК „Партизан“ и ФК „Црвена звезда“ из Београда, који је одигран 16. 10. 2004. године на стадиону Партизана, присуствовало је 25 000 гледалаца, а на обезбеђењу је било ангажовано 1378 полицијских службеника, што је подразумевало присуство једног полицајца на 18 навијача-гледалаца. Слична ситуација је била и седам година касније када је одиграна утакмица полуфинала купа на стадиону Црвене звезде, 16. априла 2010. године, када је на обезбеђењу ангажовано 2 843 полицијска службеника, а присутно је било око 38 000 гледалаца, што је подразумевало присуство једног полицајца на 13 гледалаца.³ Наведени подаци недвосмислено указују да полиција у Србији за обезбеђење спортских догађаја користи стратегију тзв. „високог профила“ (заснива се на класичном концепту раздвајања навијача, односно спречавању контакта између навијачких група), која је у свим модерним полицијским системима Европе превазиђена.

У суштини, полиција у Републици Србији своју стратегију супротстављања насиљу на спортским приредбама заснива на такозваном „бенг“ ефекту, који се манифестује кроз жељу државе и њених органа да дејством правних норми и кроз драматичне полицијске акције (у спортском објекту и његовој околини на дан одржавања спортске приредбе) и судске процесе, постигне такав одјек у јавности који ће стимулисати осећања код грађана да су државни органи у борби против кримнила, на криметан, доказив и ефективан начин, постигли значајне резултате (Ђурђевић, 2010:305) Такав приступ има значајних недостатака: краткорочност мера; незнатан утицај на извршиоце; омогућава трансформацију извршилаца ка криминалним активностима; ствара несигурност код грађана; не утиче на редукцију страха од криминала; омогућује развој криминала насиља (репресијом се насиље не сузбија); појава великог броја оштећених грађана; појава великог броја жртава; трошење много више новчаних средстава из државног буџета; захтева веће ангажовање људских и материјалних ресурса на откривању извршилаца; изградња поверења у државне институције у краткорочном периоду; изградњу поверења јавности у полицију и ефикасност судских процеса у краткорочном периоду.

Сматрамо да тежиште супротстављања хулиганизму мора бити измењено из сфере репресије у сферу превентивног деловања. У том погледу, Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама има значајне недостатке (нејасна подела надлежности и задужења, амбивалентан однос према навијачким групама, неадекватна структура

3 Подаци Полицијске управе за град Београд.

стадиона, нефункционални безбедносни системи и опрема на стадиону, недовољна улога локалних заједница непостојање едукативних програма и тако даље), што указује на потребу његових измена и допуна, али и доследног спровођења.

Улога полиције, као субјекта у спречавању насиља на стадионима, треба бити заснована на обавештајном раду, што се показало врло успешно у раду британске полиције. Поучени лошим искуством из осамдесетх година прошлог века, када је велики број насилника ослобођен одговорности због недостатка доказа и непоуздане полицијске евиденције, британска полиција је почела да заснива свој рад на обавештајном раду, тзв. *intelligence – led policing*, тј. прикупљању информација о групама навијача, њиховом чланству, намерама и заштити извора информација. Полиција у сарадњи са другим институцијама користи различите заштићене базе података које су међусобно повезане и драгоцене у откривању, идентификовању и процесуирању извршилаца. Због повећаних мера заштите на стадионима током спортских догађаја које се остварују применом савремених техничких система заштите, што значајно олакшава идентификацију насилника, милитантне навијачке групе, свој нагон за насиљем задовољавају ван стадиона на другим јавним местима, где постоји реална могућност њиховог сусрета. Покривање јавних простора камерама, кориштење видео записа и залагање британске полиције за стварање јединствене евиденције о прикупљеним информацијама показало се исправним – велики број насилника осуђен је за почињена дела из касних деведесетих (Spraaij, 2010:5).

Предуслов за проактивно деловање полиције јесте располагање потпуним, тачним, благовременим информацијама о навијачима и хулиганима, њиховим кретањима и активностима. Веома је битан податак колики ће број навијача бити на утакмици, да ли су организовани, да ли су се насилно понашали у прошлости, да ли имају намеру да се сукобе са другим навијачким групама, какав је њихов однос са управом клуба и др., јер се на основу тих података врши безбедносна процена и планирање ангажовања полицијских снага. Бројни су методи добијања обавештајних информација о хулиганима. Један од могућих метода је коришћење тајних операција, односно инфилтрирање полицијских службеника у хулиганске групе. Информације добијене тим методом могу се оценити као најквалитетније и у сваком погледу полицији највише користе у раду.

Данас, један од главних метода путем којих полиција долази до информација о хулиганима јесте коришћење полицијских службеника који се у жаргону називају „осматрачи“ (*spotters*). Систем „осматрача“ замишљен је тако да сваки полицијски службеник, који обавља ту делатност, буде повезан са одређеним спортским клубом. Његов задатак је да идентификује и надгледа хулигане одређеног клуба, поготово када путују на гостовања. Ти службеници остварују блиске везе са својим локалним клубовима, са вођама навијачких група, као и регистрованим хулиганима. Такав систем раз-

вијен је у Великој Британији, где је основана национална обавештајна јединица за фудбал (NFIU).

Поменути метод прикупљања информација подразумева, пре свега, способност да се кориштењем вештина у комуникацији са људима, али и аналитичких вештина које се примењују за анализу „отвореног извора“ (јавно доступне информације у медијима, интернету, пропагандном материјалу), дође до корисног оперативног материјала на основу кога се могу изводити закључци и давати квалитетне процене о активностима и односу навијача према конкретном спортском догађају. Та врста оперативног рада подразумева да полицијски службеник игра улогу активног или пасивног посматрача (било да посматра збивања као њихов учесник, рецимо као учесник у некој комуникацији, било да их посматра са стране), а никако да он предузима некакве интервенције, поготово не акције агресивног типа, према припадницима екстремних навијачких група. Став многих модерних полицијских служби у Европи јесте да је репресија према навијачима посао класичне полиције, а да је оперативни рад „елитни“ део полицијског рада у земљи и да се њиме баве особе које имају склоности и способности за аналитичко извођење закључака и долажење до информација на дискретан начин. Њихов основни циљ је да дођу до информација, а не да на месту деловања проузрокују поремећаје из којих ће се јасно видети да су имали интерес за конкретно питање. Квалитетан оперативни радник мора не само да прикупи информације, већ, ако је могуће, да страна о којој се прикупљају информације не буде свесна да уопште постоји интерес за те информације, а поготово да је покушао неко да до њих дође.

Савремене технологије такође су веома битан део полицијске борбе против хулиганизма. Сви већи стадиони у Европи су покривени видео надзором, путем којег се могу идентификовати хулигани, вође група и сваки незаконит акт навијача. Веом битан извор информација могу бити криминалистичке евиденције и базе података. У њима треба да се налазе евидентирана сва лица која су укључена у насиље на спортским приредбама. Информације из база података могу се поделити са другим иностраним полицијама ради размене информација о извршиоцима или лицима за која се сумња да имају везе са насиљем на фудбским утакмицама (Оташевић, 2010:280).

ЗАКЉУЧАК

Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, усвојена је 19. августа 1985. године у Стразбуру и је реакција европских држава на трагедију која се догодила на стадиону Хејсел у Бриселу 29. маја 1985. године. Конвенцијом су обухваћене: превенција, сарадња и судске мере које се односе на предметну област, а образован је Стални комитет за праћење њене примене. У циљу спречавања насиља и недоличног понашања на спорт-

ским манифестацијама, нарочито на фудбалским утакмицама, Европска фудбалска унија (The Union of European Football Associations UEFA) донела је извесне безбедносне нормативе. Ти нормативи морају бити уважени код доношења и примене националних норматива, конкретно у Србији нормативима Фудбалског савеза Србије.

Међутим, држава мора имати активнију улогу у спречавању негативних појава у спорту, јер само она има ултимативне инструменте, при чему не може се и не сме сва одговорност за стање безбедности на спортским приредбама пребацити на спортске клубове и савезе као сазиваче те врсте јавних скупова. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама не може сам да реши проблем навијачког насиља, због чега је, уз репресивне мере, потребно дати приоритет мерама превенције. Осим тога, Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама има значајне недостатке (нејасна подела надлежности и задужења, амбивалентан однос према навијачким групама, неадекватна структура стадиона, нефункционални безбедоносни системи и опрема на стадиону, недовољна улога локалних заједница, непостојање едукативних програма и тако даље), што указује на потребу његових измена и допуна, али и доследног спровођења. То подразумева пуну мобилност и ангажовање свих друштвених субјеката који, у сарадњи са полицијом и правосудјем, треба да предузму (свако у оквиру својих надлежности) ефикасне мере у спречавању нереда на спортским приредбама. С тим у вези, сматрамо да тежиште борбе против хулиганизма морају бити измештени из сфере репресије (која, наравно, остаје као претња) у сферу превентивног деловања.

За успешну превенцију насиља и недоличног понашања у спорту неопходно је активно учешће спортских клубова, навијача, полиције и служби обезбеђења, општинских власти, друштвених институција, невладиних организација, као и сваког грађанина поклоника спорта. Применом административних и законодавних мера, усвајањем стандарда и норматива у пројектовању безбедних стадиона, изразом социјалних програма и спровођењем кампање за борбу против насиља, нарочито међу млађом популацијом, уз отворену подршку медија, друштвених институција, разних удружења и организација, може се решити проблем насиља на стадионима. Како је Републици Србији прикључивање Европској унији приоритетни спољнополитички циљ, у наредном периоду морају се усагласити прописи и процедуре које се односе на борбу против хулиганизма, у складу са стандардима ЕУ. Први корак у тим активностима је оснивање специјализоване канцеларије за размену информација о безбедности фудбалских такмичења. Такав информациони центар омогућио би да се стручност и искуство састану у једној централној тачку контаката на полицијском нивоу, а МУП-у Србије омогућио би извршење организационе и практичне корекције свога деловања у правцу већег коришћења оперативних искустава развијених европских земаља.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бузов, Ж., Магдаленић, И., Перасовић, Б., Радин, Ф., (1989). *Навијачко племе*, (посебан сепарат часописа, Питања), Загреб.
2. Clarke, J., (1978). *Football and Working Class Fans: Tradition and Change*, in: Roger Ingham /ed./ *Football Hooliganism*, The Wider Context. London: Inter-ActionInprint.
3. Вејновић, Д., (2001). Друштвени аспекти обезбјеђења спортских догађаја, Дефендологија, бр. 10. стр. 181-187. Бања Лука.
4. Ђорђевић, Ђ., (2010). *Кривичноправни аспекти насиља на спортским приредбама*, У: - Зборник радова, Сузбијање криминала и европске интеграције, Криминалистичко - полицијска академија и Ханс Зајдел Фондација, Београд.
5. Ђурђевић, Н., (2007). *Јавне власти и спорт*, Крагујевац.
6. Ђурђевић, Н., (2010). *Кривична одговорност за насиље и недолучно понашање на спортским приредбама у Републици Србији*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, год. 47, бр. 2, стр. 285-307, Сплит.
7. Elias, N., Dunning, E., (1982). *Sport im Zivilisationsprozess, Studien zur Figurationssociologie*, Hrsg. Von Wilhelm Hopf. Lit - Verlag, Munster, s.a.
8. Лалић, Д., (2003). *Торцида – поглед изнутра*, Загреб.
9. Marsh, P., Rosser, E., and Harre, R., (1978). *The Rules of Disorder*, London.
10. Мијалковић, С., (2009). *Национална безбедност*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
11. Оташевић, Б., (2010). Урбано окружење и насиље у спорту, Безбедност, бр. 3, стр. 267- 281, Београд.
12. Spaaij, R.: The prevention of football hooliganism: a Transnational perspective, Amsterdam School for Social Science Research, University of Amsterdam. Preuzeto sa interneta www.cafyd.com/HistDeporte/htm/pdf/4-16pdf, дана 05.04.2011.
13. *Закон о спречавању насиља и недолучног понашања на спортским приредбама*, Службени гласник РС, бр. 67/03.
14. *Закон о изменама и допунама кривичног законика*, Службени гласник РС, бр. 72/09.
15. Шупут, Д., (2010). Правни оквир који уређује борбу против насиља на спортским приредбама у европским државама, Страни правни живот, стр. 233-262. Институт за упоредно право, Београд.
16. White paper on Sport, Brussels, 11.7.2007, COM (2007) 391 final, resented by the Commission: SEC (2007) 932, SEC (2007) 934, SEC (2007) 935, SEC (2007) 936; <http://ec.europa.eu/sport/white-paper/white-paper8-en.htm#1>.

УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА МЛАДИХ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Претходно сопиштење

УДК 351.758.1:316.624-053.6

проф. др Јован Сејменовић

Универзитет за пословне студије, Бања Лука

Дражан Еркић, дипл. официр полиције

Бијељина

Бранка Еркић, проф. физ. културе

Бијељина

Апстракт: Живимо у вријеме насиља и насиљу времена. Скоро сва друштва декларативно пропагирају ненасиље, а истовремено стварају све погодније услове, захваљујући којима насиље постаје привлачно за велики број људи, а посебно младим.

Насиље у спорту и на спортским приредба, као један вид недоличног понашања и људске деструкције уопште, захтијева озбиљан научни приступ. Првенствено, научни приступ треба темељити на узроцима који доводе до таквог понашања младих, као и све друге појаве, друштвене групе, неке тренутне прилике, који на било који начин солидаришу или подстичу такав вид понашања младих. У новије вријеме, масовни медији, а посебно телевизија подстичу насиље и стимулишу агресивно понашање. У склопу насиља на спорским приредбама незаобилазан фактор представља феномен психологије масе, који је изузетно интересантан како са психолошко-социолошког тако и са безбједносног становиштва.

Мјере безбједности које полиција предузима на спречавању насиља на спортским приредбама и приликом самог обезбјеђења спортског догађаја, завређују посебну пажњу, с обзиром да представљају безбједносни аспект, који је итекако интересантан са аспекта угрожавања државе и друштва у цјелини. Као начин угрожавања безбједности, насиље на спортским приредбама код нас новије је природе и недовољно је истражено, те му и са тог аспекта треба посветити више како научне, тако и практичне пажње.

Кључне ријечи: полиција, насиље, млади, спорт, спортска приредба, мјере безбједности.

Abstract: *We live in a time of violence and violent time. Almost all companies declaratively propagate non-violence, and at the same time, create favorable conditions, which make violence attractive to many people, especially young people. Violence in sport and at sporting events, as a form of misconduct and human destruction in general, requires a serious scientific approach. Primarily, the scientific approach should be based on the causes that lead to such youth behavior, as well as other phenomena, social groups, some of the current situations, which are in favor of each other or encourage such youth behavior. Recently, mass media, especially television, encourage violence and aggressive behavior. Violence at sporting events is an essential factor in the phenomenon of mass psychology, which is extremely interesting from both the psychological and sociological aspect, as well as security aspect.*

Security measures taken by the police in preventing violence at sporting events and during the security of the sporting event deserve special attention, since they represent a security aspect that is very interesting from the point of jeopardizing the state and society as a whole. As a way of compromising security, violence at sporting events is recent with us and insufficiently explored, so it deserves special attention, both from the scientific and practical aspect.

Key words: *police, violence, youth, sports, sporting events, security measures.*

ТЕОРИЈСКИ ОСВРТ И ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ

Посматрајући феномен насиља кроз временски период евидентна је чињеница да се насиље појављује не само у новије вријеме, већ је постојало и много раније. Свакако да су се облици насиља временом мијењали и прилагођавали, што је сасвим разумљиво, али је исто тако и опште познато да нема државе и друштва које се нису сусретале, а и данас се сусрећу са овим проблемом. Посебно интересантан појавни облик насиља је насиље у спорту и на спортским приредбама, које све више захвата младе људе. Не само да је забрињавајуће, што насиље у спорту све више као своје главне актере и промотере има младе, него што насиље у спорту постаје симбол друштва, добија својеврсни ритуални значај и нажалост постаје саставни дио живота, прије свега младих људи. У данашње вријеме, веома су чести примјери насиља са веома тешким посљедицама, неријетко и са оним трагичним, без обзира о ком облику насиља се радило. Да би се уопште боље разумио овај проблем и да би се темељно и студиозно трагало за његовим смањењем, па и коначним уклањањем бар са спортских приредби, потребно је дефинисати насиље.

Поједини аутори насиље дефинишу са различитих аспеката, и то:

Насиље је продужетак агресије физичким средствима, екстремни облик агресије нелегитимном или неоправданом употребом физичке или психичке снаге; може бити организовано, спонтано, ритуално, а данас све више поприма инструментални облик.¹

Насиље је употреба физичке силе и моћи, са законом или конкретно загрозивање, против себе, друге личности, групе или заједнице, чија је последица или вјероватност последице повреда, смрт, психолошка штета или загуба. (Анастасовски, 2010)

Насиље нам је сервирано као одређена аберација, искључак, као настан која противрјечи логици у нашем свијету. Не пушта да сагледамо истину, центри моћи су се саздали и промовишу логику насиља, као централни покретач у савременом социјалном универзуму. (Мухић, 2000)

Најједноставније речено, насиље је социјална болест, оно је стихијско и неконтролисано примјењивање силе, која није дозвољена законом.

Употреба насиља, или боље речено насилничко понашање, је понашање које пријети употребом силе или њеном стварном примјеном или директним и индиректним угрожавањем или оштећивањем физичког и моралног интегритета личности (без обзира да ли је отворено или прикривено, бесмислено или безразложно), нелегалним и неовлашћеним уништавањем ствари.

Наведене дефиниције објашњавају насиље уопште, које је универзално за све, док насиље на спортским приредбама конкретније и прецизније дефинисано, тако да се под **насиљем** и недоличним понашањем на спортским приредбама нарочито сматра:

- физички напад на учеснике спортске приредбе– такмичаре; физички обрачун између гледалаца на спортској приредби; физички обрачун између учесника-такмичара спортске приредбе; физички напад на судије, делегате или службена лица на спортској приредби; недолично и увредљиво понашање учесника-спортиста на спортској приредби према гледалишту, судијама и службеним лицима; физички напад на раднике полиције или припаднике агенције који врше обезбјеђење спортске приредбе; физички напад на редаре и службена лица организатора такмичења; бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу угрозити живот, физички интегритет лица или имовину; изазивање мржње или нетрпељивости која може довести до физичког сукоба учесника; уношење и истицање транспарената, застава или других ствари са текстом, сликом, знаком или другим обиљежјима, који исказују или подстичу мржњу или насиље на основу расне, националне или вјерске припадности или неке друге посебности; оштећење спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба; изазивање нереда приликом доласка, односно одласка са спортског објекта или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожа-

¹ Коковић, Д.: *Социологија спорта, Спортска академија Београд, 2001, стр. 138.*

вање безбједности учесника спортске приредбе или трећих лица; неовлаштени улазак на спортски терен; неовлаштени улазак у службене просторије спортског објекта на коме се одржава спортска приредба; уношење у спортски објекат и употреба алкохола и других средстава; уношење у спортски објекат или коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава, усљед чије примјене или кориштења може доћи до угрожавања безбједности учесника у спортској приредби или до ометања њеног тока; неовлаштени улазак у дио гледалишта спортског објекта, који је намијењен противничким играчима; позивање и подстицање на тучу или на напад на друге гледаоце, редаре, раднике полиције, припаднике агенције за обезбјеђење лица и имовине, службена лица организатора такмичења, спортисте и друге учеснике у спортском такмичењу; други облици насилничког и недолжног понашања којима се може угрозити безбједност учесника спортске приредбе; сваки облик супростављања и непоштивања законских наредби од стране радника полиције или припадника агенције за обезбјеђење лица и имовине, издатих у циљу успостављања нарушеног јавног реда и мира на спортској приредби.²

Из наведене дефиниције евидентно је да је овај вид насиља искључиво везан за спортску приредбу или спортску манифестацију. **Спортска приредба**, односно манифестација, према Закону о спречавању насиља на спортским приредбама, је организовано спортско окупљање такмичара и љубитеља спорта. Такође, у склопу дефинисања насиља на спортским приредбама, перманентно се провлачи ријеч спорт. **Спорт** је сваки облик физичке активности који организованим или неорганизованим учешћем доприноси унапређењу и побољшању физичког и психичког развоја дјеце, омладине и одраслих, афирмацију хуманих вриједности живота и остваривању што бољих резултата у спортским такмичењима.³ Статистички гледано, на спортским приредбама и уопште у спорту највише је заступљена млада популација. Када се говори о **младима**, треба рећи да ту постулира првенствено биолошки узраст, а односи се на више генерација и варијетета конструката и живљених стварности унутар тог живота. Појам младих експлицира фазу животног циклуса, која се смјешта између дјетињства и одраслости.

УЗРОЦИ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ТЕРЕНИМА

Насиље у спорту и на спортским теренима већ одавно је у самој жижи интресовања најшире свјетске јавности, а посебно када се узму у обзир заједнички закључци многих научних истраживања насиља у спорту, који говоре да је ескалација насиља у порасту у последњој деценији.

² Закон о спречавању насиља на спортским приредбама, 2004.

³ Закон о спорту, чл. 2, ст.1, 2002.

Када је ријеч о насиљу код нас у Републици Српској и Босни и Херцеговини, поприлично је распрострањено у свим сферама друштвеног живота. Разматрајући генезу домаћег насиља поред општег незадовољства, незапослености, неимаштине, аномије друштва не могу се заобићи посљедице последњег рата, општег суноврата и изолације од свијета. Младим људима који одрастају и живе у таквом окружењу и атмосфери, укључујући и неку врсту изолације да путују по свијету, насиље постаје нека врста субкултурног симбола, вентила за пражњење фрустрација и механизам којим теже да насупротив званичном успоставе свој принцип правде и ситем вриједности. Не треба заборавити чињеницу, која је све више присутна, да на спортским теренима млади све више трагају за изгубљеним идентитетом, потврђују групну припадност и еуфоричну наклоност. Нажалост, спортски стадиони нису више мјеста мирољубивости и пацифизма, већ мјеста пражњења нагомиланих фрустрација и видљивих конфликта. Међутим, једни од најчешћих узрока насиља на спортским приредбама су: алкохолисаност, нетрпељивости према навијачима супротнoг тима, лоше обезбјеђење, лоши резултати екипе, неспортско понашање појединаца у игри или цијеле екипе, а неријетко понашање проузроковано конзумирањем опојних супстанци. Мање-више, узроци који доводе до насиља на спортским теренима су исти, али има један дио оних који није исти, који зависи од друштва до друштва, првенствено мислећи на државно уређење земље, економски статус, свијест њених грађана и сл.

Многа научна истраживања, бавећи се узроцима и облицима насиља, а дошла су до једног општеприхватљивог закључка да како постоји више узрока насиља, тако постоји и више облика насиља. Међутим, најчешћи облици насиља који се данас сусрећу су:

- први облик се препознаје као *физичка сила, отворено физичко насиље*, чији је циљ да угрози физички и морални интегритет других; та сила је најчешће груба и у функцији је плашења, ућуткивања и прогона људи;
- други облик насиља усмјерен је *на ствари, на рушење, разбијање објеката* који припадају „изабраним другима“ или имају неко симболичко значење; овај облик насиља подвлачи раскид са системом и стицањем насилничке моћи, мржње и беса кроз разбијање и рушење (хулиган као разбијач стадиона);
- трећи облик насиља је *прикривен и не испољава се непосредно* као прва два, него посредно, кроз неки вид нарушавања моралног интегритета другог човјека (противника у спорту);
- четврти облик насиља је тзв. *вербално или симболичко насиље*, којим се ријечима (пријетња, псовање), гестовима (невербална комуникација) или другим симболима призивају физички насилнички обрасци понашања или се на неки други начин подстиче насиље.⁴

4 Коковић, Д.: *Социологија спорта, Спортска академија Београд, 2001, стр. 140.*

Поједини сегменти друштва, као што су породица, школа, спортски клубови, државни органи и свакако мас-медији могу допринијети да се дјелује на узроке који доводе до насиља младих на спортским приредбама. Њихово дјеловање треба бити утемељено на партнерској основи и заједничком и планском дјеловању, укључујући, првенствено, стручна лица. Када говоримо колико и који сегмент друштва може допринијети смањењу насиља на спортским приредбама, незаобилазан фактор су, а посебно у последње вријеме медији. Пред насиљем не треба затварати очи, о њему треба разговарати. Данас, о насиљу се много више пише него раније, што је добро. Међутим, није добро да медији буду преплављени причама о насиљу и неким сензационалним текстовима, јер медији имају одређену едукативну улогу и значајан утицај у формирању дјецe и омладине. У данашњем времену медији су кључни чиниоци у формирању навијачких субкултура, а такође доприносе да се насилни образац понашања упозна и усвоји врло рано, прије било каквог животног искуства. Дјеца и омладина треба да се постепено кроз игру и са својим вршњацима упознају са насиљем, а никако директно путем медија. Медији би у будућности могли и требали да о насиљу на спортским приредбама пишу, али би велики допринос дали када би поред скандалозних ствари писали и о добрим стварима, како су навијачи на спортској приредби имали добру пјесму, кореографију и слично. Сви већ набројани сегменти друштва треба да имају у виду чињеницу да не само да се насиље на спортским догађајима из године у годину повећава, него што се насиље не испољава само као вербално-физичко, насилничко понашање, већ се испољава у виду извршења кривичних дјела против живота и тијела, тјелесних повреда, тешких тјелесних повреда, а неријетко и убистава. У случајевима тешког насиља на спортским приредбама, када је дошло до нарушавања јавног реда и мира у већем обиму или вршења кривичних дјела, поједини субјекти друштва, као што је суд и полиција, имају изузетно важну улогу.

Полиција представља један од елемената система менаџмента безбједности спортских приредби, која непосредно сарађује са унутрашњим менаџментом ризика таквих догађаја. Предузимањем мјера против виновника инцидента, који угрожавају безбједност спортског догађаја, резултује подношењем прекршајних пријава од стране органа полиције и извјештаја одговарајућим органима правног система.

МЈЕРЕ И РАДЊЕ КОЈЕ ПОЛИЦИЈА ПРЕДУЗИМА НА СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Сагледавајући све учесталије појаве насиља на спортским приредбама и посљедице које наступају по људе и имовину, јавност од одређених обучених и опремљених субјеката друштва, а посебно полиције, очекује правремено и законито поступање на спречавању и санкционисању ових појава.

Овакво поступање се очекује не само ради личне безбједности такмичара и љубитеља спорта, него ради стварања једног нормалног спортског амбијента на коме се промовише спорт и спортско навијање и гдје слободно могу да се појаве и родитељи с дјецом и старије особе.

Полиција представља јавну службу која је организована у складу са законом, а чији задатак се састоји у одржавању и примјени права, одржавању јавног реда и мира и пружању помоћи у ванредним условима. Ријеч „полиција“ потиче од латинске ријечи „политиа“, а у латински језик дошла је од грчке ријечи „политеиа“, што значи град, односно управа града.⁵

Поступање полиције приликом обезбјеђења спортских приредби није једнообразно за све, као што се то многим чини, напротив сваки спортски догађај је специфичан за себе. Та специфичност се огледа у многим стварима, прије свега на ком се простору одржава, затвореном или отвореном, такмичарски значај, врста спорта, број публике, структура навијача који долази и др. Са аспекта безбједности, најинтересантији су виновници безбједносних догађаја на спортским приредбама. Осим навијача и играча, као изазивачи безбједносних инцидената, јављају се и правна или одговорна лица у смислу организатора спортске приредбе, која нису предузела мјере предвиђене законом да до инцидента не дође, због чега носе одговорност или дио одговорности за инцидент. Сви ти инциденти могу да се збивају не само у току саме утакмице или приредбе, него и прије и после ње. Треба имати виду да сви субјекти насиља у једном тренутку могу бити актери, а у другом жртве насиља. Те улоге мијењају се у зависности од контекста, ситуационих утицаја, фактора личности, дешавања на терену и ван њега, тока сваког конкретног тренажног или такмичарског процеса. Обично, из досадашње праксе и искуства, жртве насиља на спортским приредбама могу се подијелити у групе:

- органи реда (полиција, агенције за обезбјеђење личности и објеката, ватрогасци и сл.),
- етничке мањине,
- странци.

Са аспекта обезбјеђења оваквих догађаја полиција мора узети у обзир не само ове елементе, него и много више, како би адекватно и безбједно протекла спортска приредба. Овај јавни скуп за полицију представља једну врсту обезбјеђења. Према различитим критеријумима послови, обезбјеђења полиције могу се подијелити на:

- редовна, ванредна и посебна обезбјеђења;
- обезбјеђење личности, скупова и објеката;
- стална и повремена обезбјеђења.⁶

5 Гаћеша, Д.: *Оперативни рад полиције на безбједоносном сектору, Удружење дефендолога Р. Српске, 2001, стр.15.*

6 Стевановић, О.: *Руковођење и командовање, Полицијска академија Београд, 1999, стр. 237.*

Спортска приредба према овим критеријумима, припада у послове ванредног обезбјеђења.

Посматрајући спортску приредбу са аспекта безбједности, она завређује посебну пажњу и додатно интересовање, а посебно оне спортске догађаје на којима се окупља већи број лица. На таквим догађајима може доћи до угрожавања јавног реда и мира у већем обиму и последица ширих размјера по људе и имовину, а и државне институције и органе. У циљу спречавања нежељених последица и недоличног понашања на спортским приредбама полиција предузима следеће мјере:

- Превентивне мјере и радње и
- Репресивне мјере и радње.

У склопу превентивних мјера и радњи полиција сарађује са организатором спортске приредбе.⁷ Према Закону о спречавању насиља на спортским приредбама организатор спортске приредбе је спортска организација, која се може основати као спортско удружење, спортско друштво, предузеће, установа, спортски савез, стручно удружење и друго правно или физичко лице које се стално или повремено бави организацијом спортских приредби, односно које је преузело организовање одређене спортске приредбе или вршење одређених послова у организовању спортске приредбе. У складу са овим законом у члану 4, организатор спортске приредбе дужан је осигурати несметано и безбједно одржавање спортске приредбе и предузети мјере којима се предупређује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца. Поред сарадње са организатором спортске приредбе полиција мора предузети читав сет мјера и радњи како би правовремено и квалитетно сачинила конкретан план поступања. Све те превентивне мјере и радње имају за циљ спријечити насиље и недозволи било какв вид недоличног понашања. У те мјере убрајају се:

- *Прикупљање обавјештења* – у склопу ове мјере и радње радници полиције прикупљају информације о организатору спортске приредбе, његовом циљу, намјерама, агитаторима, подршци организатору, структури гледалаца, постојању одређене нетрпељивости међу навијачима, њихово понашање у предходним сусретима и сл. У овом дијелу, можда и најинтересантније представља сама структура навијача, њихове склоности, да ли међу њима има лица склоних нарушавању јавног реда и мира, вршења кривичних дјела и других облика недозвољеног понашања. Све информације су веома битне, посебно што на оваквим мјестима не треба занемарити фактор психологије масе, гдје поједине особе, понесене таквом масом, постају агресивне, раздраживе и непредвидљиве. У таквој ситуацији маса постаје руља, код које се насиље непрекидно умножава и гдје безазлена ситуација може добити облике деструктивног колективног понашања и прерасти у инцидент с насиљем огромних размјера.

⁷ Шкондрић, В.: *Висока школа унутрашњих послова*, Б. Лука, 2003, стр. 245.

- *Позивање лица на разговор ради давања мјера упозорења* (не дисциплиновани и неодговорни организатори и сазивачи скупова, већ регистровани навијачи или други актери који су изазивали насиље на спортским догађајима, чије се присуство спортској приредби очекује, власници угоститељских радњи који се нису придржавали наредби надлежних органа о радном времену или точењу алкохола у току, прије и после спорте приредбе и др.).
- *Информисање грађана, државних органа и других правних лица о спортском догађају који предстоји, позивање на сарадњу и предочавање санкција у случају недозвољеног и непристојног понашања.*
- *Остваривање надзора над криминогеним жариштима и тежим прекршиоцима јавног реда и мира и благовремено давање упозорења и издавање наређења осталим лицима, ако се основано оцјени да постоји опасност од нарушавања јавног реда и мира, а посебно у вези спортског догађаја.*
- *Планирање, организовање и извођење оперативно тактичких мјера и радњи* (блокада, рација) на криминогеним жариштима, тј. мјестима гдје чешће долази до нарушавања јавног реда и мира, с циљем одвраћања изгредника од вршења прекршаја и других облика недозвољеног понашања на спортској приредби.
- *Друге мјере и радње* које могу допринијети благовременом спречавању насиља на спортским приредбама, било прије, у току или после саме приредбе.

У склопу превентивних мјера и радњи које полиција предузима на спречавању насиља на спортским приредбама, једно од основних ствари намеће се *планирање интервенције у сузбијању и спречавању насиља*. Планирањем се утврђују циљеви и начин њиховог постизања у интервенцији и има три основне фазе:

- процјењивање,
- одлучивање и
- доношење планова.⁸

Општа безбједносна процјена превасходно треба обухватити утврђивање извора и носиоца угрожавања безбједности на спортској приредби, као и очекивани интензитет тог угрожавања. Посебна безбједносна процјена, у начелу, треба да садржи процјену масе, процјену сопствених снага, процјену објекта и простора гдје се то одржава и процјену времена.

Процјеном масе трага се за одговорима на следећа питања: које појаве или догађаји могу утицати (или већ утичу) на настанак, развој и могућу деструктивност; који су мотиви, узроци и могуће посљедице насиља на спортској приредби; ко су (стварни или прикривени) организатори или инспиратори насиља и са којим циљем се организују; постоји ли могућност

⁸ Стевановић, О.: *Руковођење и командовање, Полицијска академија Београд, 1999, стр. 246.*

прикључивања маси других група; да ли постоји, од кога и у којој форми, подршка таквом облику негативног понашања (медијска подршка и сл.).

Процјена сопствених снага за интервенцију обухвата: процјену њиховог бројног стања, обученост и оспособљеност, досадашње искуство у истим и сличним ситуацијама, психофизичку припремљеност и опремљеност потребном опремом, заштитна средства, хемијска средства и другим средствима.

Процјена објекта и простора гдје се спортска приредба одржава обухвата: процјену да ли се спортска приредба одржава у затвореном простору или на отвореном простору, процјену уласка у те објекте, евентуалну евакуацију, увођење нових и додатних резервних снага, процјену усмјеравања масе другим правцима, као и њихово раздвајање, као и могућност употребе техничких и друга средства.

Процјена времена обухвата: процјену времена као трајања, доба дана, годишња доба и метеоролошке појаве, а посебно када се приредба одржава на отвореном простору процјену правца вјетра због евентуалне употребе хемијских средстава.

На основу свих процјена за интервенцију полиције сачињава се План обезбјеђења.

Такав план обезбјеђења у начелу треба садржавати:

1. Сажет извод из безбједносне процјене са закључцима
2. Предузете превентивне мјере и њихови ефекти
3. Задатке, јачину, састав, опрему, подршку и руководиоце, линију формирања снага, начин употребе и тактику поступања
4. Динамику увођења снага за интервенцију и евентуално њихово појачавање или увођење нових снага
5. Вријеме и мјесто окупљања и упознавање руководиоца јединица са задатком и припремама за интервенцију
6. Начин остваривања контакта са организатором спортске приредбе
7. Употреба средстава принуде и мјере безбједности
8. Састав оперативног штаба и организација везе.

У начелу, све активности које полиција предузима у оквиру ових превентивних мјера и радњи имају за циљ да се спречи било који облика насиља на спортској приредби.

У склопу репресивних мјера и радњи полиција предузима активности након што је дошло до насиља или нарушавања јавног реда и мира на спортској приредби, дакле то је „пост фактум“ дјеловање. Овакво дјеловање полиције састоји се у предузимању сљедећих мјера и радњи:

- интервенција полиције на лицу мјеста с циљем спречавања даљег насиља на спортској приредби и нарушавања јавног реда и мира;
- кажњавање на лицу мјеста прекршаја за које је таква казна предвиђена;
- документовање извршеног прекршаја или кривичног дјела (узимање потребних података за подношење прекршајних пријава или извјештаја надлежном тужилаштву).

И поред тога што репресивно дјеловање полиције наступа пост деликтно, оно има и један вид свог превентивног дјеловања. Тај сегмент превентивног дјеловања огледа се у томе што ће сама интервенција полиције према изгредницима у будуће дјеловати позитивно на све оне који би хтјели такво негативно понашање исказати у будуће. Посебан значај има и казна према изгредницима, која сама својим изрицањем, а на крају и својим спровођењем у дјело, има превентиван одјек међу будућим изгредницима. Посебан ефекат ових санкција би се огледао да су те казне много оштрије и да надлежни правосудни органи изричу максималне казне, а да медији о тако брзо изреченим и високим казнама свакодневно обавјештавају нашу јавност.

ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

Проучавајући ову проблематику, насиље на спортским приредбама и уопште у спорту представља велики проблем и завређује посебну пажњу свих субјеката друштва. Свако од наведених субјеката друштва, почевши од породице, школе, спортске установе, спортских клубова, медија, државних правосудних органа и полиције треба да дају свој максимални допринос на спречавању свих облика насиља, а посебно треба тежити, ако је могуће, ако не његовом уклањању из спорта, бар његовом смањењу. Овај облик насиља полако заокупља цијелу свјетску јавност, а посебно забрињава чињеница све учесталијих озбиљнијих посљедица, које проистичу из нереда изгредника на спортској приредби. Те посљедице не односе се само на вербално повређивање и угрожавање човјека, већ и на његово физичко повређивање, које озбиљно угрожава његово здравље, а нису ријетки ни случајеви са смртоносним посљедицама.

Полиција у спречавању насиља на спортским приредбама има несумњиво велики значај. Обезбјеђење спортског догађаја представља за полицију редован посао и задатак, јер је полиција искључиво задужена за личну и имовинску безбједност грађана и очување јавног реда и мира. Сваки спортски догађај завређује посебну пажњу, а посебно велики спортски догађаји, на којима се окупља већи дио људи и гдје може доћи до већих облика нарушавања јавног реда и мира, озбиљнијих посљедица по људе и имовину, а на крају и до угрожавања функционисања система друштва. Полиција у наредном периоду мора што више радити не само на обуци школовању кадра у овој области рад, него мора кроз разне пројекте, а посебно кроз пројекте „Рад полиције у заједници“ и „Школски полицајац“, едуковати грађане о штетности насиља на спортским приредбама, његовој штетности по здравље и друштво у цјелини, а посебно треба едуковати младе да на таквим догађајима исказују позитивно и спортско понашање.

Насиље на спортским приредбама и обезбјеђење таквих скупова, представља озбиљан друштвени и безбједносни проблем у Републици Српској и

Босни и Херцеговини, те се сматра друштвено оправданим и корисним да се овај проблем истражи мултидисциплинарно.

ЛИТЕРАТУРА

1. Драган Коковић, Социологија спорта, Спортска академија, Београд, 2001.
2. Драган Гаћеша, Оперативни рад полиције на безбједносном сектору, Удружење дефендолога Р. Српске, Б. Лука, 2001.
3. Обрад Стевановић, Руковођење и командовање, Полицијска академија, Београд, 1999.
4. Васо Шкондрић, Полицијска тактика, Висока школа унутрашњих послова, Б. Лука, 2003.
5. Нормативно–правна акта : Закон о спречавању насиља на спортским приредбама, 2004, Закон о спорту, 2002. и Закон о окупљању грађана, 2008.

НАСИЉЕ У СПОРТУ, ОДРАЗ ДРУШТВЕНОГ ТРЕНУТКА У КОМЕ СЕ НАЛАЗИМО

Претходно саопштење

УДК 343-59:796

др Драган Радишић
Министарство одбране БиХ
Сарајево

Апстракт: Живимо у времену у коме феномен насиља постаје симбол друштва, добива својеврсни ритуални значај и нажалост на неки начин постаје саставни део живота и филозофије, пре свега младих људи. Циљ понуђене теме је показати да је насиље у спорту одраз тренутног стања у друштву. Постратни период у Републици Српској и Босни и Херцеговини карактерише тешка економска криза, која се манифестује кроз високу стопу незапослености (убедљиво највећу у региону и шире), у БиХ она износи 527749 и у РС 150911 незапослених. Уз то, у БиХ је регистровано је 105000 наркомана, веома изражено међунационално неповерење и говор мржње и друге негативне појаве. Овакво стање, несумњиво се одражава, пре свега, на младе који то манифестују кроз насиље у спорту или на спортским стадионима и другим спортским бориштима.

Кључне речи: насиље у спорту, незапосленост, навијачи

Abstract: We live in a time where violence has become a symbol of society, it has adopted a sort of ritual meaning and unfortunately it has become a constitutive part of life and philosophy of mainly young people. The aim of this paper is to show that violence in sports is a reflection of the current status in society. Post-war period in the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina is characterized by big economical crisis which is manifested through a high unemployment rate (undoubtedly the biggest in the region and wider), with 527749 unemployed persons in Bosnia and Herzegovina and 150911 unemployed persons in the Republic of Srpska. In addition, there are 105000 registered addicts in Bosnia and Herzegovina, very obvious multinational mistrust and hate speech and other negative ap-

pearances. This situation clearly affects the young who manifest it through violence in sports or at sports stadiums and other sports grounds.

Key words: *violence in sport, unemployment, supporters*

УВОДНО РАЗМАТРАЊЕ

Распадом комунистичког покрета, крајем 20. века, и рушењем Берлинског зида долази до распада вишенационалних комунистичких (социјалистичких земаља): Совјетског савеза, Чехословачке и СФРЈ. Југословенска криза, обележила је крај 20. века. Распад Југославије био је праћен тешким, дугим и крвавим грађанским ратом, посебно на простору претходне БиХ, што је резултовало огромним људским и материјалним губицима, уништењем привреде и свих облика инфраструктуре, са огромним бројем протераних и потпуно осиромашених становника БиХ. Бурни пораст национализма у то време није био само југословенски или совјетски феномен, већ део глобалних социјалних и политичких промена у свету. Ситуација се додатно компликовала и тиме што републике, које су кренуле путем осамостаљивања, нису желеле да чекају усвајање закона и правила о мирном изласку из федерације и раздруживању. За неколико година оружје је постало једино средство за решавање нагомиланих супротности. Први сигнали рушења „братства и јединства“ и бујање национализма забележени су на спортским стадионима, уочи фудбалских, кошаркашких, рукометних и других утакмица колективних спортова. Политичко руководство тадашње државе подценило је екстремне наступе навијачких група, унапред „аболирајући“ их одговорности, тврдећи да омладина себи тражи „одушка“. Нажалост, догађаји су све више измицали контроли, што потврђује и утакмица између „Динама“ и „Црвене звезде“ одиграна на стадиону Максимиру 15.05.1990. С тим у вези Бањалучки Глас од 23.05.1990. пише: „У загребачким болницама синоћ до поноћи примљено је преко 60 особа озлеђених у нередима на стадиону Динама и на улицама града. Према расположивим подацима, теже је озлеђено 9 припадника служби безбедности, те 7 навијача. Једна је особа рањена ватреним оружјем у потколеницу, док је једна особа убодена ножем у пределу прса.“¹

Ову проблематику насиља у спорту размотрићемо кроз два питања:

1. **Остваривање успеха у спорту насилним методама и**
2. **Навијачка субкултура и свет фудбалског спектакла.**

Живимо у времену у коме феномен насиља постаје симбол друштва, добија својеврсни ритуални значај и нажалост, на неки начин постаје саставни део живота и филозофије, пре свега младих људи. Свакодневно смо шо-

¹ мр Драган Радишић, Хронологија догађаја на простору претходне Југославије 1990-1995, „Глас Српски“, Центар за геостратешка истраживања Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2002.

кирани примерима насиља са изузетно озбиљним и неретко трагичним последицама, без обзира да ли се ради о насиљу изазваном криминалним побудама, тзв. вршњачком насиљу, породичном насиљу или ономе које се дешава у спорту и око спорта. Заједнички закључак многих научних истраживања насиља уопште и насиља у спорту, говори да је ескалација насиља у порасту у последњој деценији и да постаје један од основних и примарних проблема сваког друштва, па тако и код нас у Републици Српској и БиХ. Насиље, као најјача невербална комуникација, има безбројне вертикалне облике појављивања и као такво на неки начин присутно је свуда око нас у неком свом посебном облику. У спорту је уобичајено да се непријатељска и агресивна понашања називају насиљем, па се тако говори о насиљу гледалаца, насиљу на терену (насилнички поступци током игре, међусобни вербални или физички сукоби играча), насиљу родитеља и/или тренера над децом спортистима (пример Костелићи), насиљу над спортским судијама, насиљу над спортским новинарима (недавни случај Драгише Ђосовића – исписане претње на згради у којој станује – графити) итд. Међутим, оно што посебно забрињава је тзв. тихо насиље, у условима када спорт постаје профитабилни бизнис у свету и снажан инструмент политичке манипулације, нарочито великих економских сила. Исто тако, треба имати на уму, да сви субјекти насиља у једном тренутку могу бити актери, а у другом жртве насиља. Те улоге се мењају у зависности од контекста ситуационих утицаја, фактора личности, дешавања на терну и ван њега и томе сл. Иако је у свету проблем насиља у спорту одавно у жижи интересовања, најшире друштвене јавности, као и стручњака у спорту, пре свега ту мислимо на социологе, филозофе, педагоге, психологе итд., наши медији, политичари, стручна и научна јавност тек 90-их година прошлог века постају „озбиљно“ забринути због ове све видљивије „тамне стране спорта“ и чињенице да она није везана само за хулиганизам спортских навијача, већ и бројне друге, суптилније, мање видљиве, али не и мање озбиљне облике насиља који скоро легитимно егзистирају у спортским срединама.

1. ОСТВАРИВАЊЕ УСПЕХА У СПОРТУ НАСИЛНИМ МЕТОДАМА

Савремена цивилизација препуна је различитих облика насиља, и то како у реалном животу људи, тако и у имагинарним формама са поплавом масовне културе. Професионални спорт, и то у веома различитим облицима испољавања, не искључује се из тих тенденција савременог света. У савременом развијеном свету, сваку вољу за успехом обавезно прати стицање профита. Зато није случајно што се спортска игра, утакмица, такмичење, претварају у агресивну борбу за резултат, рекорд, престиж. У то се укључује и публика, и најчешће без сопствене користи употребљава сва доступна средства да би остварила сласт победе. Спортски стадиони постају арене за

испољаване нагомилане и потиснуте агресије, која лако експлодира у нај-суровије облике насиља. То се, пре свега дешава код младих генерација, а поготово оних њених слојева који у реалном животу не задовољавају потребе према својим аспирацијама и жељама. Овде треба додати и податак да је у БиХ регистровано 105.000 наркомана², 527.749 незапослених, а у Републици Српској 150.911 незапослених. Ови поражавајући подаци могу и те како битно утицати на стање у друштву, а поготово насиље у спорту. Спортска бориштва (стадиони) су огледало друштва. Решавањем ових кључних проблема и уопште бољим животом, биће мање насиља у спорту и у друштву уопште. Отуђењем спортске игре од битних својстава истинске игре, јављају се различити облици насиља који провоцирају публику, посебно „навијачка језгра“, која се знају вандалистички и деструктивно понашати. У спортском свету, па и код нас, спортски сусрети се све више легитимишу бруталношћу. Занемаривање правила понашања доводи до све изразитијег насилничког понашања. У том светлу фудбалски сусрети су засигурно на првом месту (смрт француског навијача Патона у Београду). Ово се поготово догађа у неким одлучујућим моментима такмичења, када је у питању освајање одређеног места, посебно првог (шампионске титуле) или још више када је у питању опстанак на одређеном рангу такмичења, нпр. опстанак у првој или „премијер“ лиги. Тада се обично не бирају средства, само да се дође до планираног и жељеног резултата. Веома је широк дијапазон облика употребе насиља у професионалном па и у полупрофесионалном спорту. У ствари, све су ово облици изван „fair play“ спортске игре и представљају мање-више облике скривеног или отвореног насиља у спорту. Но, поред тога што постоје различити облици скривеног насиља у спорту, нису ретке појаве отвореног бруталног насиља у којима се губе животи људи и то не само оних који се неђу у директном међусобном сукобу због спорта или око њега, већ и невиних и мирних посматрача спортских утакмица.

2. НАВИЈАЧАКА СУБКУЛТУРА И СВЕТ ФУДБАЛСКОГ СПЕКТАКЛА

Навијачку субкултуру не можемо посматрати само као један облик друштвеног деловања неовисно о збивањима у вези са самим фудбалом. Фудбал као спортска игра несумњиво припада свету спектакла, због чега је и добила епитет „најважније споредне ствари“ на свету. Да би привукла што више публике на стадион, фудбалска „пропагандна машинерија“ уверава ту исту публику да и о њој овиси исход фудбалске утакмице – „публика као дванаести играч“. С правом се констатује да навијачка публика није и не жели бити само пуки гледалац и потрошач фудбалског спектакла. Она хоће да буде, и доиста јест, активни судионик тог спектакла. „Подизање темпера-

2 Дневни аваз од 10.03.2011.

туре“ пред утакмице ствара од фудбала прави спектакл и има за функцију популаризацију овог спорта. Наравно, већа популарност отвара могућности већег профита. Фудбал последњих година постаје све агресивнији, те се толико комерцијализира да делује као „фабрика новца“ за оне који живе од њега. Сходно томе, фудбалска публика је изгубила свој пријашњи карактер. Више није циљ видети „лепоту од игре“ на терену, циљ је видети омиљени тим да побеђује и то је примарно. Компетитивност у фудбалу је до граница насиља „повећала температуру“ на стадионима. Насиље и насилничко понашање је једна од најбитнијих карактеристика субкултуре фудбалских навијача. То је, можемо слободно рећи, основна карактеристика свих екстремних навијачких група. Навијачка субкултура је у самом настајању била повезана са политиком. Политичари су често хтели кроз „глас трибина“ остварити неке властите интересе. Националана и страначка обележја постају саставним делом навијачке иконографије. Ово нарочито долази до изражаја деведесетих година прошлог века, а поједини облици трају и данас, као последица постратног периода, праћеног економском кризом, великом незапослености, међунационалним неповерењем, говором мржње и медијским манипулацијама, као и сиромаштвом највећег дела становништва. Све ове негативне појаве директно се манифестују на спорт, а нарочито на девијантне навијачке групе на фудбалским стадионима, готово у свим републикама бивше Југославије, али и шире. Најдрастичнији пример насиља у постратном периоду и дивљања фудбалских навијача у БиХ забележен је у Широком Бријегу када су навијачи ФК „Сарајево“ под називом „Хорде зла“ починиле страшне нереде и сукобе у којима је изгубљен и један млади живот, а бројни грађани (навијачи) повређени. Навијачко насиље показало је своје право лице и на утакмици између „Динама“ и „Црвене звезде“ на Максиму, када је за мало дошло до крвавог сукоба између београдских „Делија“ и загребачких „Bad blue boys“ и када су снаге реда и безбедности показале неспособност одржавања реда на стадиону „Максими“, о чему смо већ говорили у уводном делу. Ритуално навијачко насиље прерасло је преко отвореног физичког насиља на стадионима у прави грађански рат. Врло је индикативно да је стварном рату, претходио рат навијача на трибинама.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Сама чињеница да наше друштво не санкционише у довољној мери насилна понашања у спорту и око њега наводи на закључак да их оно свесно или не, нажалост помаже и стимулише у његовом даљем развоју, иако је сам чин било ког облика насиља криминални акт који је кажњив према позитивним законским прописима и постојећој правној легислативи, која се нажалост често не примењује. Свака правна држава, када се нађе пред оваквим проблемом, требала би да му приђе са великом дозом одговорности, а не да пред њим „затварати очи“, како овакви проблеми не би узели преве-

лик замах и трајно обезвредили све оне позитивне ставри које је спорт до-нео нашем народу и друштву у целини.

Стварањем потребе за неговањем у друштву физичке културе, поготову кроз различите форме рекреације код разних категорија грађана, посебно младих, у данашње време разних девијантних тенденција представља превентивну меру у погледу искушења младих, која их директно воде у деструктивне и аутодеструктивне појаве индивидуалног и групног карактера.

Уколико друштво више занемарује аматерско бављење спортом, физичку рекреацију и уопште физичко васпитање кроз школски систем, а наспрам тога префорсирано професионализује институционализује и комерцијализује врхунски (мањински) спорт, утолико више ствара услове омасовљена пасивно посматрачког и еуфорично навијачког бављења спортом. Стога, ето „прилике“ да многи фрустрирани поједници организовани у бунтовничке групације испоље своје импулсивне навијачке страсти, усмеравајући их у разнородне облике агресије и насиља. Морамо бити свесни и тога да агресија, као и насиље у спорту, нису независне категорије од глобалног друштва, којем иначе припадају. Дакле, спорт и све оно што се око њега дешава укључујући и навијачке групе одраз су друштвених прилика у Републици Српској и БиХ.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бошковић, М., Криминолошки аспекти насиља у спорту, Бања Лука; Дефендологија, бр.10, Бања Лука 2001.
2. Пушић, Љ., Урбано окружење и насиље у спорту, Дефендологија бр.10; Бања Лука, 2001.
3. Живановић, Ж., Слободно време и физичка култура; Физичка култура, бр.2, Београд 1975.
4. Рамоне. И., Геополитика хаоса, Графолик, Београд, 1998.
5. Вејновић. Д., Политичка култура, дијалог, толеранција и демократија у БиХ, Удружење дефендолога РС, Бања Лука, 2003.
6. Радишић. Д., Хронологија догађаја на простору претходне Југославије 1990-1995, „Глас Српски“, Центар за геостратешка истраживања Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2002.

НАСИЛНО ПОНАШАЊЕ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА КАО СРЕДСТВО ПОЛИТИЧКЕ МАНИПУЛАЦИЈЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Претходно саопштење

УДК 343.59:796.073]:316.75(497.6)

др Синиша Марчић¹
Универзитет Нови Јужни Велс
Аустралија

Апстракт: У раду се разматра спрега између навијачких група и политичких манипулација. Сprovedено је онлајн истраживање у којем је учествовало 156 испитаника из БиХ. Кориштене су скраћене верзије стандардизованих упитника ауторитарности (RWA) и социјалне доминације (SDO) уз мини-конструкте политичке манипулације навијачким групама и перцепције грађана БиХ о навијачким групама. Утврђена је да грађани сматрају како политичке елите манипулишу навијачким групама с циљем остваривања сопствених интереса. Такође, утврђено је да грађани имају негативан однос према навијачким групама које перципирају као некорисне и насилне чланове друштва. Идентификована је позитивна корелација између мини-конструкта политичке манипулације навијачким групама и свих димензија ауторитарности и социјалне доминације. Посебно је занимљив податак да између ауторитарне агресивности и мини-конструкта политичке манипулације навијачким групама постоји још израженија корелација ($r=-.576$, $p<0.01$). Закључено је да политичке касте, користећи средства политичке манипулације – међу које спадају и навијачке групе – обезбјеђују останак на власти и тако спречавају трансформацију друштва ка социјалној правди и једнакости.

Кључне ријечи: навијачке групе, навијачко насиље, политичка манипулација, хулигани.

Abstract: This paper considers the link between fan groups and political manipulation. An online research with the participation of 156 respondents from BiH

¹ Кореспондент: Синиша Марчић, e-mail: sinisamarcic@gmail.com.

has been conducted. The standardised shortened versions of RWA authoritarianism and SDO social dominance questionnaires have been used, along with mini-constructs of political manipulation of fan groups and the perception of BiH's citizens about fan groups. It has been determined that citizens believe that political elites manipulate fan groups with the aim of accomplishing their own interests. Also, it has been discovered that citizens perceive fan groups negatively as being useless and violent members of society. A positive correlation between all dimensions of authoritarianism and social dominance and mini-constructs of political manipulation of fan groups has been identified. A particularly interesting finding is a positive moderate correlation between authoritarian aggressiveness and the mini-construct of political manipulation of fan groups ($r=.576, p<0.01$). It has been concluded that political castes, by using the means of political manipulation – some of which happen to be fan groups – ensure they stay in power and thus prevent the transformation of society towards social justice and equality.

Key words: fan groups, fan violence, political manipulation, hooligans.

1. УВОД

Бројни докази указују да је повезаност спортских такмичења са агресијом и насиљем била позната још из древних цивилизација (Dunning, 2001). Иако је развој цивилизације пратио пад бруталности по којима су били карактеристични спортски догађаји, насиље је још увијек ружно наличје спорта. У неким земљама спортска борилишта користе се за еманципацију позитивних друштвених вриједности или као својеврстан вентил за ослобађање нагомилане агресије (Cashmore, 2005), док се у другим земљама дешава управо обрнуто – спортски догађаји су катализатор за насиље. Ово се посебно односи на фудбалске мечеве који постају попришта “ритуализоване агресије” од стране навијачких група у којој долази до изражаја ред и дисциплина уз поштовање неписаних правила (Cashmore, 2005: 109).

Док у неким дијеловима Европе фудбал пролази кроз тзв. „златну еру“ због велике посјећености на стадионима и ограниченог насиља повезаног са утакмицама, у другим дијеловима Европе² је ситуација често битно другачија (Spraaij, 2006). Тако су насиље и с насиљем повезани догађаји око фудбалских стадиона, укључујући чак и смртне случајеве, постали незаобилазни садржаји у медијским извјештајима земаља у региону, укључујући Босну и Херцеговину (БиХ), Србију и Хрватску. Навијачко насиље у вези са спор-

² Илустративан приказ нам нуди један истраживач користећи цитат из лондонског дневног листа Гардијан: “Скорашњи догађаји сугеришу да је преображај фудбала изгледа био неуспјешан. Нова слика [фудбала], заправо би могла бити много ближа старој визији по којој је фудбал постао проказани спорт 1980-их година. Ако је фудбал и уживао у периоду релативне смирености, у којем је изгледало да све веће богатство играча функционише у директно обрнутој пропорцији са смањењем насиља међу гледаоцима, то више није случај. Извјештаји о насиљу из географски потпуно развојених локација као што су Хонг Конг, Курдистан, Лајпциг, Брунеи, Пало Алто, Шираз и Најроби указују на чињеницу да је овај спорт постао жига интересовања људи који желе да се туку без иједног повода. (Spraaij, 2006: 1).

том на простору бивше Југославије дешава се обично у контексту етничких конфликта, политичке нестабилности и слабих институција (Савковић, 2010), али и перманентне социо-економске кризе и с њом повезане хроничне безперспективности за нове генерације. Оваква ситуација практично траје од једног од најбитнијих политичких догађаја с почетка задње деценије прошлог вијека када су се у Загребу, на стадиону „Максимиr“, 13. маја 1990. године сусрели фудбалски клубови „Динамо“ и „Црвена звезда“. Меч никад није одигран, а остао је упамћен по жестоком окршају навијача Динама (Bad Blue Boys) и Црвене Звезде (Делије), након којег је било око 60 повријеђених особа, а у неким круговима је увријежено мишљење да је баш тог дана почео рат на овим просторима (Лалић и Бити, 2008). У контексту насиља око фудбалских сусрета до данас се, више од двије деценије касније, мало тога промијенило.

Сматра се да је спорт попримио политички карактер још у старом Риму (Cashmore, 2005: 70-75), што је и данас случај. Док се модерни спорт у свијету може разумјети у контексту политике и бизниса, спорт на нашим просторима не може се посматрати одвојено од политике, друштва и насиља (Лалић и Бити, 2008). Уважавајући поменути став, овај текст разматра питање у којој мјери политичке структуре користе, односно манипулишу навијачким групама ради остваривања одређених политичких циљева кроз толерисање насиља и отвореног говора мржње, што се може схватити као прећутна подршка таквим, друштвено неприхватљивим активностима. Ово питање је нарочито важно у контексту сложене државе каква је БиХ, оптерећене бременим ратних траума, као и фактичке подијељености друштва по етничким и социо-економским шавовима. Како рад не би био искључиво спекулативног карактера, спроведено је истраживање ради утврђивања перцепције грађана БиХ о навијачким групама и њиховим ставовима о спрези политичких структура и навијачких група.

Рад је подијељен у четири дијела. Након дефинисања и појашњења кључних појмова који ће се користити у наредним секцијама, биће представљен темељ за истраживање, односно концепти ауторитарности и социјалне доминације. Након тога биће представљени и коментарисани резултати истраживања, а на крају ће бити понуђена закључна разматрања.

2. ДЕФИНИЦИЈЕ ПОЈМОВА

Овдје је нужно разјаснити одређене терминолошке нејасноће. Прво, под политичком манипулацијом у овом раду користи се Шушњићева (1995) дефиниција: „Смишљен систематски и контролисан поступак или скуп поступака помоћу којих манипулатор, користећи симболичка средства, у за њега погодним психо-социјалним условима одашиље у масу преко средстава комуникације, одређене поруке, са намером да утиче на уверења, ставове и понашање великог броја људи, тако да би се они и стварима о којима не постоји општа сагласност, а за које су животно заинтересовани, усмерили

према убеђењу, ставовима и вредностима манипулатора а да тога нису свесни.“ Из овога проистиче да је сврха манипулације да утиче на стварање околности у којима ће резултати дјеловања манипулисаних група бити корисни манипулатору на одређени начин.

У дубоко подијељеном друштву какво је БиХ, то може бити посебно опасно. Имамо ли у виду да је БиХ осиромашена системским криминалном у којем је политичка номенклатура практично приватизовала друштвено власништво ради остваривања личних интереса и учинила је „заробљеном земљом“³ (Bruszt, L., 2002; **Hellman и сарадници, 2003, Пешић, 2007**), можемо претпоставити да је кључни интерес политичких елита да се одржи на власти с циљем настављања безобзирног трошења државног новца. Основни механизам за остваривање овог циља је подстицање привида исконске демократичности друштва чија је манифестација фасада демократије (Diamond, 2002) и неслобода грађана. У случају БиХ, *condition sine qua non* оваквог приступа је подијељеност друштва. Иако је грађански рат у БиХ завршен прије 15 година, размирице у јавном, а прије свега политичком дискурсу, и даље су свакодневица БиХ друштва. Генерисање политичких размирица од стране политичких елита у јавној сфери има два циља: (1) да скрене пажњу грађана са битних социо-економских питања и усмјери је на питања голог опстанка представљањем других (етничких) група као кључних пријетњи, (2) да додатно утврди постојеће друштвене односе засноване на политичком клијентелизму, капиталистичком ортаклуку и социјалној неједнакости.

Друго, треба направити јасну разлику између навијача фудбалских клубова који изражавају љубав и оданост омиљеном клубу на мирољубив и достојанствен начин, од хулигана, тј. насилних навијача који испољавају вербално (говор мржње) и физичко агресивно понашање, које некад прераста у отворено насиље према другим групама (Лалић и Бити, 2008). Такође, потребно је разликовати насиље учесника у игри (нпр. недозвољени стартови) и насилног понашања и хулиганства навијача (Савковић, 2010). Термин хулиганизам је незаобилазан у овој дискусији из простог разлога што грађани навијаче, како ненасилне тако и насилне, најчешће доживљавају кроз призму медијски најприсутнијих представа о њима, а то су неријетко насилни инциденти (Tsoukala, 2009).

Хулиганизам је постао озбиљан социјални проблем који погађа разне дијелове свијета (Spraaj, 2006) и скоро по правилу за посљедицу има повријеђене или смртно страдале учеснике (Dunning, 2001: глава 6). Под термином „хулиганизам“ се обично сматрају агресивно-насилне активности карактеристичне за адолесценте и веома младе пунољетне људе. Хулиганизам се често поистовјећује са криминалним активностима или организова-

3 Под појмом „заробљена земља“ подразумијева се држава чије постојање је сведено на служење интересима мале групе повлашћених особа и група, умјесто да служи остварењу широких друштвених интереса. Иако се често помиње у контексту посткомунистичких транзиционих друштава, бројни други примјери указују на сличне појаве, прије свега у Латинској Америци.

ним криминалном. Ипак, бројна истраживања указују на јасне разлике између хулигана и уличних банди. Иако постоји перцепција у јавности о хулиганима као организованим групама, за разлику од банди, хулигани често функционишу као неорганизована руља, без јасне структуре и хијерархије, не поштују јасна правила и долазе из веома различитих социо-економских и субкултурних група, укључујући потпуно шаролике покрете као што су неонацистичке групе, панкери, скинхедси итд. (Giulianotti и сарадници, 2005). Већина хулигана дјелују у групама у својству појединаца, те тако спонтано стварају динамику група у којима се задесе.

Изучавање хулиганизма је комплексно бар из два разлога. Прво, хулиганизам се данас битно разликује од својих претеча из 1960-их година када је термин ушао у ширу јавну употребу. Друго, мотиви који покрећу хулигане у насилничке походе разликују се од државе до државе. Иако се на први поглед може чинити да је хулиганско насиље дијели бројне сличности, стварни узроци се могу драматично разликовати од града до града, што обично зависи од контекста у којем се појављује (Лалић и Бити, 2008; Tsoukala, 2009: 2-3). На примјер, сукоби навијача на простору бивше Југославије, почев од случаја „Максимира“ до скорашњих инцидентата, обично су обојени етно-националистичким мотивима. Ипак, свођење ове комплексне појаве на само један доминантан узрок било би погрешно, јер се најчешће ради о колоплету узрока укључујући елементе социјалне депривације и бунта, криминала, ривалитета између градова и регија изазваног настојањима ка централизацији, односно децентрализацији итд. Управо овај ривалитет је политика често користила широм свијета како би фрагментовала грађане на мање групе које је лакше контролисати. У другим контекстима, уједињеност навијача око фудбалских клубова може се искористити као облик отпора доминантним интересним групама (Cashmore, 2005: 99), тј. етничким групама и настојањима ка (де)централизацији у БиХ. Отпор се показује прије свега у категоријама симбола – заставе, скандирања, графити итд. – који имају потенцијал да се прелију у стварни живот. Политичка манипулација навијачким групама заснива се на пажљивом и дозираном управљању симболичких представљања појава, које се комуницирају с јавношћу ради остваривања тактичких политичких циљева. Навијачко насиље често изазивају мање групе навијача чији поступци у знатној мјери утичу на перцепцију грађана о свим припадницима навијачких група, које такође почињу доживљавати као „звијери“, „варваре“, „идиоте“, „пропалице“, „лопуже“, „бунтовнике без разлога“ итд. (Tsoukala, 2009: нарочито глава 9).

Треба нагласити да веће навијачке групе обично имају неку врсту унутрашње хијерархије која је нужна за синхронизовано дјеловање, као што су нпр. пјевање, узвикивање парола или „бакљаде“. Њихово структурирано дјеловање има за циљ да утиче на исход фудбалских (и других спортских) мечева, али и да утиче на процесе у ширем друштвеном и политичком животу. За разумијевање ставова грађана о међусобном утицају по линији навијачи-политичке елите у овом раду се користе двије теорије. То су ауторитарност и социјална доминација, о чему говоримо у наредној секцији.

3. АУТОРИТАРНОСТ И СОЦИЈАЛНА ДОМИНАЦИЈА

Ауторитарност је феномен који се несмањеним интензитетом изучава од краја Другог свјетског рата када су Адорно и сарадници (1950) увели тзв. ф-скалу ауторитарности која је доминирала научним дискурском скоро три деценије. У међувремену, бројни су истраживачи покушавали усавршити ф-скалу, у чему је најдаље отишао Боб Алтемејер чија се скала тзв. десне ауторитарности или RWA скала⁴ (1981; 1988; 1996; 1998) показала убједљиво најпоузданијом и упркос бројним критикама (Duckitt, 2001; Duckitt, и сарадници, 2002, Feldman, & Stenner, 1997) одољела тесту времена. Алтемејер је девет особина личности карактеристичних за ауторитарце свео на три: ауторитарна агресивност, ауторитарна субмисивност и конвенционализам. Ауторитарна личност, према Алтемејеру, формира се током адолесценције и посљедица је доживљаја свијета као опасног и пријетећег мјеста за живот (1996). Очување постојећег друштвеног поретка је кључно, према мишљењу ауторитараца, јер свака промјена може донијети новитете који могу имати негативне посљедице по њих. С обзиром на то да у њиховим очима препознати друштвени ауторитети имају моћ да заштите постојећи друштвени поредак, ауторитарци се уз њих осјећају заштићено и спремни су жртвовати сопствени интегритет у њихову заштиту. Иако ауторитарне ставове испитаника треба посматрати преваходно као црте личности и склоност ка предрасудама из којих неће нужно проистећи дјеловање које може имати негативне или погубне посљедице по окружење, важно је имати на уму да ауторитарци, склони слијепој оданости ауторитетима, могу манифестовати агресивност уколико сматрају да је угрожен постојећи друштвени поредак. Једна од могућих манифестација може бити и навијачко насиље, јер се навијачи често идентификују са ширим друштвеним траумама и артикулишу заострене ставове о неким политичким појавама које се не смију отворено артикулисати у јавности.

С друге стране, теорија социјалне доминације (Sidanius & Pratto, 1999) претпоставља да је свако друштво структурирано као систем хијерархије које личе на касте и у којем минимално једна група има веће привилегије од осталих. У том смислу, теорија је усмјерена на разумијевање различитих психолошких, институционалних и идеолошких механизма који заједничким дјеловањем омогућавају стварање и репродукцију друштвених неједнакости између групама (Sidanius и сарадници, 2004: 849). Друштвене хијерархије група су засноване на припадности одређеној друштвеној групи, а кључни механизам који омогућава опстајање оваквих хијерархија су тзв. „легитимишући митови“, тј. широко прихваћени ставови, вриједности, увјерења, ритуали и идеологије које допуштају и подстичу неравномјерну дистрибуцију друштвених ресурса (Sidanius & Pratto, 1999: 45). Ови митови

4 Right-Wing Authoritarianism - Овдје се не мисли на десничарску оријентацију у смислу политичке идеологије, већ на ставове испитаника који сматрају да су одређене појаве исправне (енгл. right – исправно; десно).

могу подстицати одржавање хијерархија или разводњавати способност припадника ниже позиционираних друштвених група да достигну равноправан положај. Што су више прихваћени у друштву, то лакше постају „очигледне истине“ које омогућавају доминантним групама да одржавају тренутни статус без прибјегавања насиљу. У овом раду спекулишем да су управо навијачке групе инструменти које политичке елите користе, између осталог, да наметну очигледне истине. Ово води ка „бихевиористичкој асиметрији“, односно појави да особе у доминантним групама прибјегавају дистрибуисању постојећих ресурса у оквиру доминантних група, док потчињене групе губе способност располагања постојећим ресурсима. Дјеловање припадника доминантних или потчињених група не само да проистиче из њихових неједнаких позиција, већ додатно утврђује постојеће односе па потчињене групе, с временом развијају склоност оправдавању активности доминантних група, чак и кад су исте директно усмјерене против њихових интереса. Као последица оваквог односа припадници потчињених група развијају *перцепцију* да не могу ништа урадити против доминантних група, што резултује стварном инхибираношћу да се утиче на побољшање сопственог неправног положаја. И овдје је очигледна паралела са политичким елитама које су заробиле државу ради остваривања сопствених интереса, те на тај начин директно утицале на продубљивање сиромаштва и апатије.

Општа оријентација и склоност ка одржавању доминантног или потчињеног односа између кључних друштвених група, без обзира да ли се ради о доминацији или потчињености унутар група, назива се оријентација ка социјалној доминацији или SDO (Sidanius & Pratto, 1999: 282). Иако је SDO скала претрпјела значајне критике (Jost & Hunyady, 2005; Rubin & Hewstone, 2004; Turner & Reynolds, 2003), бројна истраживања су показала да је изузетно поуздана.

На овом мјесту је нужно разјаснити методолошку недоумицу: зашто користити RWA и SDO скале у истраживању перцепције грађана о навијачким групама? Разлог је веома једноставан: по мишљењу Алтемејера (1998) када се ове двије скале заједно користе у стању су да региструју велики дио варијанте, јер испитују ауторитарност сљедбеника и особа на доминантним позицијама из различитих перспектива. Између RWA скала ауторитарности и SDO скала социјалне доминације обично постоји слаба или умјерна корелација, што указује на то да мјере различите димензије личности. То нам омогућава да обухватимо широк спектар ставова испитаника и упоредимо их са односом према навијачким групама. Такође, кориштење двије скале пружа нам прилику да упоредимо однос према навијачима особа склоних да буду слијепи сљедбеници, односно особа које теже друштвеној доминацији. У складу с овим, корисним сазнањима је осмишљено емпијско истраживање које ће бити представљено у наредним редовима.

4. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

За потребе овог рада, урађено је онлајн емпиријско истраживање, како би се утврдила перцепција грађана БиХ о навијачким групама. Прецизније, сврха истраживања била је утврдити у којој мјери грађани БиХ доживљавају навијачке групе, као продужену руку политичких елита и пожељне чланове друштва. Познато је да онлајн анкете имају бројне предности као и недостатке (Schonlau и сарадници 2002; Monette и сарадници, 2008). У овом случају два су разлога пресудила у избору онлајн анкете, као средства прикупљања података. Прије свега, онлајн анкете су веома јефтине, што значајно смањује трошкове истраживања. С друге стране, онлајн анкете нуде пријекто потребну анонимност и имперсонализацију када се истражују осјетљиве друштвене појаве, као што су навијачке групе или насиље повезано са њима. Ово је нарочито важно у земљи каква је БиХ, гдје је повјерење грађана у институције државе изузетно ниско, што доприноси појави скоро потпуног неповјерења међу грађанима (Rothstein & Eek, 2009). С друге стране, треба нагласити да онлајн анкете имају одређене недостатке, прије свега немогућност утврђивања поузданог и репрезентативног узорка. Због тога се сугерише да се онлајн анкете не користе као репрезентативан, већ преваходно као пригодан узорак (Monette и сарадници, 2008). Предност оваквих истраживања је у томе што нам могу указати на постојање потребе да се одређене појаве подробније истраже. С тим у вези, овај рад не претендује да детаљно појасни појаве које испитује, већ да укаже на нужност истраживања у овом правцу.

С циљем стимулисања партиципације у анкети испитаницима је попуњена могућност да освоје награду у износу од 20 конвертибилних марака. Истраживање је спроведено у периоду између 18. јуна и 3. јула 2011. године. У анкети је учествовало 156 пунољетних испитаника са простора БиХ од чега 86 припадника женског, односно 70 мушког пола. Анкета је заснована на петостепеној Ликерктовој скали у распону између „у потпуности се слажем“ и „у потпуности се не слажем“. Упитник се састојао од укупно 23 питања, при чему су прва три питања независне варијабле: пол, узраст и степен образовања, што је приказано у наредним табелама.

Табела 1 – Старосна доб испитаника

	<i>f</i>	%
18-30	116	74,5
31-40	34	21,7
41-50	4	2,5
50 +	2	1,3
Укупно	156	100

Табела 2 – Образовање испитаника

	<i>f</i>	%
Основна школа	14	8,9
Средња школа	32	20,5
Студент	72	46,2
Виша школа/факултет	38	24,4
Укупно	156	100

Основу упитника чине скраћене верзије стандардизоване RWA скале ауторитарности (Altemeyer, 1996) и SDO скале социјалне доминације (Sidanius & Pratto, 1999). У RWA скали задржани су елементи агресивност и субмисивност распоређени у осам ајтема, док је у SDO скали такође кориштено осам ајтема распоређених на социјалну доминацију и социјални егалитаризам. Поред ових ајтема, два питања су била усмјерена на утврђивање перцепције грађана о навијачким групама, а преостала два на утврђивање перцепције грађана о спрези навијачких група са политичким елитама (Табела 3). С циљем да се избјегне сугестивност, дио ајтема је формулисан у афирмативном, а дио у негативном облику.

Табела 3 – Перцепција грађана о навијачким групама

	У потпуности се слажем		Дјелимично се слажем		Не знам		Дјелимично се не слажем		У потпуности се не слажем	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Политичари користе навијаче спортских клубова да остваре своје циљеве	24	15,4	56	33,3	56	33,3	12	7,7	18	10,3
Навијачи фудбалских (и других спортских) клубова говоре оно што политичари не смију да кажу да не би изгубили популарност	36	23,0	50	32,0	38	24,4	16	10,3	16	10,3
Навијачи фудбалских (и других спортских) клубова узорни су и марљиви грађани нашег друштва	6	3,9	26	16,7	30	19,2	56	34,6	40	25,6
Навијачи фудбалских (и других спортских) клубова склони су изазивању насиља без посебног повода	58	37,2	58	37,2	18	11,5	8	5,1	14	9,0

Имајући у виду да су у упитнику кориштено 16 стандардизованих ајтема, али и четири нестандардизована ајтема везана за перцепцију грађана о навијачким групама и њиховој повезаности са политиком, поузданост скале је висока ($\alpha=.81$). Очекивано, резултати анкете показују неке занимљиве податке када је у питању перцепција грађана БиХ о навијачким групама. Скоро половина од укупног броја испитаника се потпуно (15,4 посто) или дјелимично (33,3 посто) слаже да политичари користе навијаче спортских клубова да остваре своје циљеве, при чему је тачно једна трећина неодлучна. Истовремено, више од половине испитаника (кумулативно 55 посто) сматра да навијачи артикулишу поруке током спортских сусрета које политичари не смију изрећи у јавном дискурсу из страха од губитка популарности. Из прикупљених одговора испитаника на ова два питања, која се овдје третирају као миниконструкт политичке манипулације навијачима, можемо закључити да грађани навијаче виде као својеврсну продужену руку политичких елита у БиХ. Иако овај однос није детаљније истражен због ограничења истраживања, индикативно је да су ставови грађана у великој мјери слични.

С друге стране, већина грађана доживљава навијачке групе прилично негативно. Више од половине грађана потпуно се (25, 6 посто) или дјелимично (34, 6 посто) не слаже са ставом да су навијачи фудбалских (и других спортских) клубова узорни грађани нашег друштва. Ставови испитаника су посебно кохерентни у четвртом питању: „Навијачи фудбалских (и других спортских) клубова су склони изазивању насиља без посебног повода“, јер се три четвртине испитаника слаже са овим ставом. Прикупљени резултати на претходна два питања указују да се навијачи спортских клубова доживљавају као нека врста реметилачког фактора у функционисању друштва, о чему подробније говоре корелације између неких димензија у истраживању.

Када говоримо о ауторитарности и социјалној доминацији добијени резултати потврђују претходна истраживања спроведена у БиХ (Марчић, 2010) која су утврдила релативно висок степен ауторитарности код опште популације, као и низак степен социјалне доминације, односно висок степен социјалне егалитарности.

Табела 4 – Корелације између варијабли

	Пол	Узраст	Образовање	Ауторитарност	RWA субмисивност	RWA агресивност	Социјална доминација	SDO субмисивност	SDO доминација	Манипулација навијачима	Навијачи у очима грађана
Пол	1										
Узраст	.286*	1									
Образовање	.072	.190	1								
Ауторитарност	.159	.272*	.292**	1							

RWA субмисивност	.132	.229*	.308**	.898**	1						
RWA агресивност	.144	.244*	.182	.824**	.491**	1					
Социјална доминација	.062	.111	-.037	.540**	.430**	.516**	1				
SDO субмисивност	.070	.044	.043	.488**	.357**	.508**	.780**	1			
SDO доминација	.046	.128	-.074	.469**	.392**	.425**	.938**	.515**	1		
Манипулација навијачима	.125	-.028	.006	.543**	.388**	.576**	.350**	.304**	.311**	1	
Навијачи у очима грађана	.065	-.135	.259*	.124	.036	.199	.034	.058	.015	.156	1

*. Korelacija je značajna na nivou 0.05,

** . Korelacija je značajna na nivou 0.01.

Очекивано, постоји умјерена позитивна корелација између димензија ауторитарности и социјалне доминације ($r=.540$, $p<0.01$), што је знатно већи однос у поређењу са Алтемејеровим истраживањима која су утврдила просјечну корелацију од око .20 (1998) и кореспондира са Марчићевим налазима (2010). Без озбира на чињеницу да већина испитаника спада у групу младих људи, грађани БиХ имају изражену ноту егалитарности, што је вјероватно посљедица егалитаристичке културе која је стварана деценијама у периоду комунизма, као и осиромашености друштва из које проистиче потреба за друштвеном правдом и једнакошћу. Веома је занимљиво откриће да постоји умјерена позитивна корелација ($p<0.01$) између свих димензија ауторитарности и социјалне доминације с једне стране и миниконструкта политичке манипулације навијачима с друге стране. То се посебно односи на ауторитарну агресивност ($r=-.576$, $p<0.01$) што се подудара са основном Алтемејеровом премисом да су агресивни ауторитарци склони да сваки облик друштвено неприхватљивог понашања, као што је безразложно изазивање насиља за које значајна већина испитаника сматра навијаче одговорнима, сматрају нарушавањем установљених правила функционисања друштва. Када говоримо о перцепцији грађана о навијачким групама, умјерена позитивна корелација ($r=.259$, $p<0.01$) испливала је само код степена образовања испитаника.

Пошто су се појавиле корелације између неколико варијабли и узраста, односно образовања, покушали смо уз помоћ Т-теста утврдити да ли неке од подгрупа посебно долазе до изражаја. Испоставило се да се ова вјежба није показала посебно корисном, јер није утврђена ниједна статистички значајна разлика између узраста, односно нивоа образовања и ставова испитаника. Сасвим је могуће да је ово посљедица малог узорка у којем није дошло до значајне стратификације по основу подгрупа унутар независних варијабли.

5. ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

С циљем утврђивања перцепције грађана БиХ о навијачким групама и повезаности политичких елита са њиховим дјеловањем, у овом раду кориштен је упитник састављен од стандардизованих RWA и SDO ајтема у комбинацији са четири питања везана за навијачке групе. Упркос чињеници да у овом истраживању имамо нерепрезентативан узорак, резултати указују на постојање спреге између навијачких група и политичких елита. У БиХ политичком контексту, толерисање агресије и отвореног говора мржње може се схватити као прећутна подршка политичких елита друштвено неприхватљивим поступцима навијачких група. Такође, може се наслутити да су политичке елите у стању да путем навијачких група каналишу дистрибуисање дозираних политичких порука, које се не могу изрећи у јавном дискурсу без посљедица по сопствену политичку позицију, прије свега захваљујући присуству и утицају страног фактора у БиХ. У том смислу навијачке групе се могу посматрати као инструменти за комуницирање порука које ће путем медија добити ширу видљивост и тако остварити тактички политички циљ, у овом случају подстицање латентног сукоба који је средство за одржавање на власти.

С обзиром на чињеницу да већина грађана показује склоност ка ауторитарности и осуђује поступке навијачких група који се доживљавају као извори поткопавања етаблираних друштвених норми, уз истовремено преферирање егалитаристичких ставова – што у контексту теорије социјалне доминације може значити да грађани имају склоност да себе доживљавају као недовољно моћне актере да утичу на промјене у друштву (Sidanius & Pratto, 1999) па препуштају политичким елитама да управљају цијелим друштвом без њиховог позивања на одговорност – није реално очекивати да ће грађани у скорој будућности бити покретач дубинских друштвених промјена у БиХ, иако из године у годину имамо све сиромашније друштво. Уколико не дође до притисака изван БиХ да се злоупотреба постојећих ресурса стави у нормалне оквире, као што је дјелимично био недавно случај са Хрватском и Црном Гором, тренутно стање ће омогућити доминантним друштвеним групама, прије свега политичкој касти и њима блиским финансијским групама, да наставе несметано примијењивати досадашњи модел управљања друштвом.

Како циљ истраживања није био да утврди начин на који функционише спрега између политике и навијачких група, ускраћени смо за тумачење таквих података. Имајући у виду добијене резултате истраживања, сасвим је јасно да би се неко наредно истраживање могло фокусирати на утврђивање механизма који омогућавају спрегу између политичара и навијачких група. Стога ћемо на крају, умјесто закључка, понудити неколико могућих хипотеза за будућа истраживања.

Имајући у виду да се навијачко насилно-агресивно понашање најчешће везује за адолесценте, као и да се ауторитарне димензије личности формирају управо у том периоду, наредна истраживања би се могла фокусирати

управо на утврђивање корелације између хулиганизма и ауторитарних црта личности особа склоних насиљу. Даље, пошто су навијачке групе често организоване по одређеној хијерархији, за разлику од стихијски организованих хулигана који представљају само један њихов дио, наредна истраживања би могла посветити пажњу односу социјалне доминације и социјалне потчињености међу члановима навијачких група. Може се претпоставити да ће се у оквиру навијачких група издвојити мањи број изузетно доминантних појединаца који заузимају или теже да заузму водеће позиције у оквиру групе. Уз то, може се спекулисати да ће већина припадника навијачких група показивати доминантан однос према другим групама, прије свега навијачима, јер их доживљавају као конкуренцију. Такође, узимајући у обзир изражену етно-националистичку и шовинистичку оријентацију коју показују припадници навијача скоро свих фудбалских клубова, као и то да се друге (етничке или социјалне) групе доживљавају као реметилачки фактори у постојећим друштвеним оквирима, можемо наслутити да ће значајан број испитаника у неком будућем истраживању показивати склоност ка ауторитарној агресивности и субмисивности. На крају треба још једном апострофирати да је за потврду или одбацивање резултата представљених у овом раду нужно спровести истраживање на репрезентативном узорку.

6. ЛИТЕРАТУРА:

1. Adorno, T.W., Frankel-Brunswick, E., Levinson, D. J. & Sanford, R.N. (1950). *The Authoritarian Personality*. New York, John Wiley & Sons.
2. Altemeyer, Bob. (1981) *Right-Wing Authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press. 1981.
3. Altemeyer, Bob. (1988). *Enemies of Freedom*. San Francisco: Jossey-Bass.
4. Altemeyer, Bob. (1996). *The Authoritarian Specter*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Altemeyer, Bob. (1998). "The other 'Authoritarian' Personality", *Advances in Experimental Social Psychology*, 30: 47-91.
6. Bruszt, L. (2002). "Market making as state making: Constitutions and economic development in post-communist Eastern Europe," *Constitutional Political Economy*, 13: 53-72.
7. Cashmore, Ellis, (2005). *Making Sense of Sports*. London: Routledge.
8. Diamond, L. (2002). "Thinking About Hybrid Regimes", *Journal of Democracy*, 13(2): 21-35.
9. Duckitt, J. (2001). "A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice", In Zanna, M. P. (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, 33: 41-113.
10. Duckitt, J., Wagner, C., du Plessis, I., & Birum, I. (2002). "The psychological basis of ideology and prejudice: Testing a dual process model", *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(1): 75-93.

11. Dunning, E. (2001). *Sport Matters: Sociological Study of Sport, Violence and Civilization*. London: Routledge.
12. Feldman, S. & Stenner, K. (1997). "Perceived Threat and Authoritarianism", *Political Psychology*, 18(4): 741-770.
13. Giulianotti, R., Bonney, N., i Hepworth, M., (eds.), (2005). *Football, Violence and Social Identity*, London: Routledge.
14. **Hellman, J. S., Jones, G., & Kaufmann, D. (2003)**. "Seize the state, seize the day: state capture and influence in transition economies," *Journal of Comparative Economics*, 31(4): 751-773.
15. Jost, J.T., & Hunyady, O. (2005). "Antecedents and consequences of system-justifying ideologies", *Current Directions in Psychological Science*, 14: 260-265.
16. Lalić, D i Biti, O., (2008). "Četverokut sporta, nasilja, politike i društva: znanstveni uvid u Europi i u Hrvatskoj," *Politička misao*, 45(3-4): 247-272.
17. Marčić, S. (2010). *Authoritarianism as an Obstacle to Democratic Consolidation in the Western Balkans*. Doktoral thesis, Canberra: University of New South Wales.
18. Monette, D.R., Sullivan, T.J., & DeJong, C.R., (2008), *Applied Social Research: A Tool for the Human Services*, Belmont: Brooks.
19. Pešić, V. (2007). "State Capture and Widespread Corruption in Serbia", *CEPS Working Document* 262: 1-35.
20. Rothstein, B., & Eek, D. (2009). "Political Corruption and Social Trust: An Experimental Approach", *Rationality and Society*, 21(1): 81-112.
21. Rubin, M. & Hewstone, M. (2004). "Social identity, system justification, and social dominance: Commentary on Reicher, Jost et al., and Sidanius et al.", *Political Psychology*, 25(6): 823-844.
22. Savković, M., (2010). "The Context and Implications of Hooligan Violence in Serbia," *Western Balkans Security Observer*, 8: 91-99.
23. Schonlau, M., Fricker, R. D., & Elliott, M. (2002), *Conducting Research Surveys Via E-Mail and The Web*, Santa Monica: Rand.
24. **Sidanius, J, Pratto, F. & Bobo, L. (2004)**. "Social Dominance Theory: Its Agenda and Method?", *Political Psychology*, 25 (6): 845-880. p. 849.
25. Sidanius, J. & Pratto, F. (1999). *Social dominance: an intergroup theory of social hierarchy and oppression*, New York: Cambridge University Press.
26. Spaaij, R., (2006). *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western European Football Clubs*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
27. Tsoukala, A. (2009). *Football Hooliganism in Europe: Security and Civil Liberties in the Balance*. London: Palgrave.
28. Turner, J.C. & Reynolds, K.J. (2003). "Why social dominance theory has been falsified", *British Journal of Social Psychology*, 42: 199-206.
29. Шушњић, Ђ. (1995). *Рибари људских душа*. Београд: Чигоја штампа.

МАЛОЛЕТНИЧКО НАСИЉЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ¹

Претходно саопшење

УДК: 343.91-053.6(497.11)

др Љубо Пејановић²
др Миле Ракић³
мр Мила Јегеш⁴
Београд

Апстракт: Малолетничка делинквенција подразумева извршење неког кривичног дела⁵ које могу извршити између осталих и малолетници, док се под малолетничким насиљем подразумева примена физичке силе или психичка тортура над неким од стране малолетника или групе малолетника. Кривична дела, у овом смислу, врше појединци или групе лица учешћем у тучама у којима долази до повреда или губитка живота угроженог лица од стране изгредника.⁶ Малолетничко насиље, као појава, најчешће се манифестује на спортским надметањима између различитих навијачких група. Малолетничка делинквенција, у виду насиља на простору Републике Србије, али и шире, најчешће се испољава применом физичких обрачуна, туча, терорисања, као и уништавања материјалних и других вредности у простору на коме је дошло до испољавања насиља.

Кључне речи: малолетници, делинквенција, насиље, утицаји, опасност, тортуре.

1 Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (бр. 179009), који се реализује у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

2 Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад.

3 Институт за политичке студије, Београд.

4 Центар за технологију и обуку, Нови Сад.

5 Љубо Мићуновић, Савремени речник страних речи, Књижевна заједница, Нови Сад, 1988.

6 Најновији случај убиства навијача, тј. француског грађанина Татона у Београду током 2010, кога су психички и физички угрозила група хулигана наневши му тешке повреде услед којих је преминуо и изгубио живот. Затим, може послужити насилничко понашање грађана Републике Србије у Италији за време утакмице између репрезентација Италије и Србије у Милану.

Abstract: *Juvenile delinquency is execution of a criminal act⁷ which can be done by a juvenile, while juvenile violence implies use of physical power and psychological torture over another person which is executed by a juvenile or a group of juveniles. Criminal acts, in this sense, are executed by individuals or a group of people in fights which involve injuries or loss of life of the endangered person by the perpetrator.⁸ Juvenile violence, as a phenomenon, is most often manifested at sporting competitions between different fan groups. Juvenile delinquency, as sport violence in the Republic of Serbia, and wider, most often implies physical confrontations, fights, terrorizing, and destruction of material and other values in the area where violence occurs.*

Key words: *juveniles, delinquency, violence, impacts, danger, torture*

ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

„Приликом одређења појма криминалитета доминирају правне и социолошке дефиниције. Основицу правних дефиниција чине норме материјалног и кривичног права, које криминалитет свде на појаву које су законом предвиђене као кривично дело. У ширем значењу, криминалитетом се сматрају све противправне кажњиве радње. Дакле, под кривичним делом се подразумевају и прекршаји и преступи. Овом схватању одговара само појам предмета привредно казнено право. Социјолошки приступ у дефинисању криминалитета је шири, садржајнији, јер не посматра само дело угрожавања друштвене вредности, него и учиниоца, друштвене узроке, услове и последице криминалних радњи. Полазећи од тога социолошки приступ под криминалитетом подразумева ону врсту социјалног понашања којим се битно угрожава друштвена вредност.“⁹

КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ МАЛОЛЕТНИКА

Опште одредбе кривичног законика важе и за малолетнике, али су специфичности (детали) у вези истога посебно регулисане Законом о малолетним починиоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника.

„Малолетник је лице посебне узрасне категорије и биопсихичких особина, које се разликују од деце и одраслих по степену емоционалне и интелектуалне зрелости и свесности поступка и одговорности. Малолетник припада

7 Ljubo Mićunović, *Savremeni rečnik stranih reči*, Književna zajednica, Novi Sad, 1988.

8 The most recent case of death of a supporter, i.e. the French citizen Taton in Belgrade in 2010, who was physically and psychologically attacked by a group of hooligans which inflicted severe injuries that ultimately lead to his death. Then, violent behavior of the citizens of the Republic of Serbia in Italy during the match between the national teams of Italy and Serbia in Milan.

9 Мило Бошковић, *Кривично право*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2009, стр. 47-48.

старосној популацији интезивних, емотивних, физичких и сексуалних промена, које су услов даљег сазревања. Његова криминална активност није као код одраслих, односно није последица чврсте воље и зрелог размишљања, јер му се виност и урачунљивост одвијају у посебној форми. Зато се против њих води посебан поступак и изричу, по правилу, васпитне мере, а теже кривичне санкције само изузетно.¹⁰ Пема томе, малолетници имају своју посебну одговорност у чињењу кривичних, прекршајних и других дела, као и дела насиља.

УПОТРЕБА СИЛЕ ОД СТРАНЕ МАЛОЛЕТНИКА

„Сила у општем значењу представља притисак, насиље, употребу физичке, психичке или механичке радње, као и облик принуде при вршењу криминалних деликата. У кривичноправном смислу сила је употреба снаге према неком лицу, која је управљена на то да оно учини одређену радњу (чињење или нечињење). Може бити непосредна или посредна, у зависности од тога да ли је директно уперена према некоме или преко другог лица.“¹¹ У овом случају малолетник или група малолетника на спортским или другим надметањима врше употребу физичке и психичке силе над другим лицем или над више лица, чиме чине противзаконито насиље над неким. У том смислу најчешће се ради о случајевима противзаконитог испољавања насиља над, на пример, противничким навијачима или симпатизерима неког спортског клуба или државне репрезентације итд.

МАЛОЛЕТНИЧКЕ ПРЕТЊЕ

„Претња у основи значи страх, застрашивање. То је принудна радња којом се утиче на слободну вољу некога у циљу изнуђивања одлуке, стављањем у изглед озбиљног наношења неке непријатности, зла или материјалне штете.“¹² У овом случају малолетник или група малолетника на спортским теренима врше претњу другом лицу или више лица, а та претња се обично одражава на начин наношења страха да ће то лице или група лица бити повређени или им се могу нанети повреде опасне по живот. Претње се изјављују вербално непосредно на спортским теренима или у близини тих терена, а те претње најчешће прерастају у вербалне и физичке конфликти и отворене сукобе у којима долази до лакших, тежих или веома опасних повреда па и губитка живота.¹³

¹⁰ Мило Бошковић, Ибид.

¹¹ Ибид, стр. 74-75.

¹² Ибид, стр. 74-75.

¹³ Примера који се дешавају на спортским и другим теренима је много како у Републици Србији, тако и у другим државама.

ФАКТОРИ КОЈИ НАЈЧЕШЋЕ УТИЧУ НА МАЛОЛЕТНИЧКУ ДЕЛИНКВЕНЦИЈУ И НАСИЉЕ

У новије време поуздано се може прецизно указати на егзистенцију субјективне и објективне разлике међу личностима истог узраста, на које утичу различити и вишеструки фактори са различитим ефектима утицајности, односно фактори који доприносе настанку њиховог насилничког понашања. Због тога се, између осталог, нарочито указује на малолетничку делинквенцију и насилничко понашање малолетника у послератном периоду у региону Балкана. При томе је значајно нагласити и однос једног дела малолетне омладине према другом делу омладине и њиховим сусретима на већим манифестацијама (окупљањима). Ово се нарочито односи на скупове (дружења) у оквиру угоститељских објеката, улице или јавних као и спортских објеката. Најчешћа објашњења везана за пораст малолетничког насиља у наведеним ситуацијама, могла би се тражити у степену општег развоја друштва, утицаја окружења, породице па и појединаца окупљених у групе (клике), али свакако и оних група и групица „мотивисаних“ за насиље. Чини се неопходним за ову прилику указати на понашања која су умерена на насиље, а која указују на штетне појаве како по изгреднике и њихове породице, тако и на окружење и друштво у целини.

На учесталост и пораст изгредништва и насилничког понашања малолетника, често доприноси и неефикасност и неспособност државе у спровођењу политике, законских прописа, спречавању и сузбијању овог облика насиља које представља, између многих опасности, велику претњу по безбедност друштва и за развој омладине која одраста у тим условима. Кад је у питању *политика* и њен однос према овом феномену, често на исте утичу (доприносе) ставови и односи државних субјеката и њихове перцепције овог проблема који се често занемарује или ублажава у контексту термина, који се означава терминологијом „преступништво“ или „изгредништво“. Ако се насилничко понашање формулише као преступништво онда се у суштини умањује његов значај опасности, а тако и утиче на став о потреби ослобађања насилника. С обзиром да је појава замена ових појмова веома присутна, може се закључити да се, у циљу борбе против малолетничког насиља, у извесном смислу, доприноси умањењу опасности од истога, односно умањује се његово схватање као кривично дело. На тај начин починиоци се чешће ослобађају за учињено кривично дело, а што директно утиче на продукцију, односно подстрекивање малолетника или малолетница на поновно чињење истих или још тежих кривичних дела.

Кршењем моралних и правних норми одређеног друштва од стране поменуте популације, а којима се изазива друштвено или државно реаговање, у смислу заштите друштвених вредности и људских права на безбедан живот, а која нису у духу уставних и законских норми, у суштини се не смањују, већ повећавају наведене појаве. Законским решењима и стручним називима термина овог феномена, често се појављују два термилошка одређења - назива, која се посматрају у ужем и ширем смислу. Под *ужим* значењем,

малолетничка делинквенција подразумева кршење кривичноправних норми, односно вршење кривичних дела и прекршаја од стране малолетних лица. У ширем смислу, малолетничка делинквенција поред кршења кривичних и других активности, обухвата и понашање малолетника којим се крше моралне норме одређеног друштва.

Кад је реч о појединим просторима и државама на Балкану, фактори који утичу на појаву и развој малолетничке делинквенције, могли би бити следећи:

- социјално-економски фактор,
- политички фактор,
- ратни сукоби као фактор,
- фактори „блиског времена“.

Кад је реч о *социјално-економским факторима* и условима који погодују настанку и развоју малолетничке делинквенције, могу се сврстати они фактори који су релевантни за привредно-економско и социјално стање у Републици Србији и њеном окружењу, било да је реч о онутрашњим или спољашним факторима, који у највећем броју случаја утичу на развој ове појаве. У том смислу пад и пораст социјалног и економског стандарда у друштву, према мишљењу младих, утиче на пад и пораст овог феномена, који све више представља претњу по безбедност људи у земљама које су у развоју? На пораст малолетничке и друге делинквенције утиче управо економска криза, која директно доприноси паду економског стандарда целокупног друштва, породице, а такође утиче и на статус омладине. Када је у питању Република Србија, а такође и Република Српска, последња деценија донела је са собом велики пад друштвеног стандарда, који се одразио на затварање већег броја предузећа и на губитак великог броја радних места, што се такође одражава на опадање стандарда грађана, а и омладине. Због тога се уочава да омладина све више прибегава криминалним активностима, а од посебног је значаја и прибегавање примени насиља. Због тога се у Републици Србији готово сваког дана деси (изврши) бар једна, а понекад и више пљачки банака, пошта, бензинских станица, продавница и сличних установа у којима се налазе новчана средства. Насилничко понашање и насилнички акти од стране појединих преступника из редова омладине, као и међусобни сукоби, такође су свакодневна појава, било да је у питању насиље у породици, на улици, спортским теренима, скуповима или дружењима, на рођенданима, у кафанама и другим слављима, представљају све чешћу и све озбиљнију претњу по саму омладину, али и по друштво у целини. Насиље се испољава кроз мање или веће туче, у виду настанка повреда, убистава, отимања личних ствари и сличним актима, који представљају свакодневницу у нашем друштву у целини. Када је реч о *економско-развијеним* земљама у свету и на Балканском простору, може се рећи да су угрожене малолетничком делинквенцијом на економском плану, али и од деловања емиграната и страних грађана који су избегли из сиромашних земаља који имају намеру да постану стални или привремени грађани неке економско-развијене државе.

Политички фактор као један од фактора који утиче на смањење и повећање малолетничке делинквенције, такође је условљен политичким односима и стањем у свакој држави и њеном окружењу. У ове факторе, који такође имају велики утицај на појаву малолетничке делинквенције, убрајају се они фактори који су производ и одраз актуелне ситуације у земљи и њеном окружењу. Кад се говори о политичким факторима који генеришу малолетничку делинквенцију мисли се, пре свега, на оне факторе који се могу сагледати кроз заједничке (опште) показатеље, али је и овом приликом тежиште усмерено на однос политичке елите на власти према кривичним делима, политике која је везана за неке од ратних претњи и однос према другим земљама у окружењу. Кад се ради о фактору у ужем смислу и његовом утицају на малолетничку делинквенцију могли би се означити следећи фактори:

- породичне прилике и однос дефицијената и деградирања породице,
- материјални проблеми (сиромаштво, експлоатација рада, као и раскорак између потреба и могућност),
- фактори из суседних држава и њихових деликвентних група,
- утицај наркоманије, алкохолизма, коцка, проституција, корупција, трговина људима и другим средствима,
- безкућништво код породица и њихове деце, а нарочито избеглих лица,
- насиље над децом, посебно у породици, из окружења и слично,
- школски неуспех, понашање наставног кадра и окружења, оптерећеност градивом и слично,
- неорганизованост друштва и њиховог односа у односу на омладину у организацији, забава и изналажења обавеза према омладини и њихово препуштање улици,
- утицај средстава информисања и комуникације - телевизија, филм, Интернет, негативна литература, негативни чланци у штампи и слично,
- поседовање оружја код родитеља и приступ малолетника истом, као и њихово илегално поседовање и коришћење за међусобне обрачуне и друго.¹⁴

То би могли бити основни узроци и фактори који су најутичајнији у највећем броју случајева и који указују да нема дана у коме није било неког од наведених облика деструктивног понашања барем дела омладине, било да су у питању вербални конфликти, било да су у масмедијима, штампи или другим средствима информисања који често подстичу омладину на насилничка понашања. У средствима информисања нарочито су честа провокативна политичка надметања и препуцавања политичких страначких ривала на унутрашњој политичкој сцени и на спољном плану, на националним, ратоборним и другим нетрпељивостима, која знатно утичу на понашање малолетничке популације и њихов однос према насилничком понашању.

¹⁴ Миле Ракић, Љубо Пејановић, Редизајнирање система безбедности као одговор на малолетничку делинквенцију, Тематски научни скуп малолетничка делинквенција као облик друштвено-неприхватљивог понашања МУП РС, Бања Лука, 2008, стр. 92-93.

У овом случају неопходно је истаћи утицај политичке елите на власти и њихов однос на кривична дела која, објективно говорећи, у најчешћем броју случајева чине управо њихови партијски припадници или припадници владајућег слоја. Организовани криминалитет и корупција у највећем броју присутни су код владајућег слоја, чији чланови имају приступ финансијским и материјалним средствима, као и могућност да прикривају чињење тих дела у циљу свог или партијског интереса (партијска моћ). Управо малолетни чланови породица тог слоја чине преступе и кривична дела знајући унапред да ће бити заштићени и скривени од стране политичке елите, због чега су у најчешћим случајевима мотивисани чињењем противзаконитих дела. Насупрот овог дела омладине, припадници сиромашнијих слојева мотивисани су за недозвољена дела како би на неки начин извршили надокнаду или створили неку повољнију ситуацију, било да се ради о материјалној или социјалној ситуацији, било због стварања надмоћи над другима (обести, реваншизма...). Често су у ситуацији да избегавају, да смањују и да своде изгредно понашање на најмању могућу меру, знајући да ће бити санкционисани и да неће имати никакву заштиту од представника власти, као у случајевима када су у питању њихови вршњаци који припадају богатијем делу становништва. Управо ове чињенице нам указују на политичко стање у Републици Србији и неким земљама у окружењу у којима су организовани криминалитет и корупција достигли степен усијаности и неиздржљивости код становништва.

Ратни сукоби на Балкану, као генератор малолетничког насиља, делимично утичу на развој омладине и њихово понашање према насилничким и деструктивним актима. Деца која су рођена у времену рата и ратних сукоба у потпуности су живела и живе другачије, у односу која се развијају у мирнодопским условима и простору који се не суочава са ратним дејствима. Грађански сукоби на простору бивше СФРЈ, а нарочито на Косову и Метохији, Републици Хрватској, Републици Босни и Херцеговини, знатно су утицали на негативно понашање младих, а такође и на породице, њихову децу и децу у њиховом окружењу. Ратно разарање државе, материјалних вредности, губици чланова породице, пријатеља и суграђана, у највећој мери утицали су како на психичко стање и понашање родитеља и окружења, тако и на развој омладине и социјално стање које је изазвало настајак огромних проблема и довело велики број породица до беде и сиромаштва. Такође, допринело је и настанку насилничког понашања од стране младе популације. У недостатку утицаја родитеља и њиховог старатељства, средстава за живот и опстанак, код већег броја породица условило је другачији однос и према држави, друштвеној имовини, члановима породице и комплетном окружењу и саживоту са моћнијим и социјално-економски развијеним породицама и њиховим члановима. Тај однос се посматра у настанку једне врсте љубоморе или зависти према онима који имају и породицу и власт, као и онима који су материјално ситуирани. Тај однос је недвосмислено мотивисан у смеру испољавања насилничког понашање од стране

оних који од тога у суштини немају ништа, или пак имају минималне услове за живот, према онима који имају све или већи део од наведених вредности. Истина је, има и оних понашања испољених од појединих група које припадају категорији младих који имају добре политичке, економске и социјалне услове за живот и који испољавају недозвољено насиље мотивисано из чисте обести. Ово чине наметањем силе и нетрпељивости према суграђанима приспелим са других подручја угрожених ратним ситуацијама и сиромаштвом итд. Истовремено, јављују се и она понашања која су мотивисана националним основама према грађанима приспелих са других (угрожених) простора, а који су друге националности и вероисповести, чији припадници су из политичких мотива изазивали ратне сукобе у својим државама или према грађанима других држава.

Дакле, ради се о факторима и мотивима који су доводили и доводе до појединачних и групних насилничких понашања и угрожавања из политичких, националних и економских разлога. Недолична насилничка понашања младих испољавају се на разним скуповима на којима се окупља већи број грађана, нарочито на спортским теренима где су спортска надметања између ривалских клубова и репрезентација и других облици надметања. Организатори и носиоци насилничког понашања обично су појединци или групе, тзв. хулигани, који започињу, не ретко уз помоћ других група малолетника, сукобе, туче и рушилачко деловање. Малолетници и припадници навијачких група, било противничких спортских група или противници навијачких група других држава, који прате своје спортске клубове или репрезентације, доводе до међусобних обрачуна мањих и већих размера на којима долази до повреде већег броја малолетника и других грађана, губитка живота и уништавања материјалних вредности, у највећем броју на националној основи између група који су били захваћени ратом.¹⁵

Временски просторни фактори такође су један од мотива који утичу на насилничко понашање појединаца или група на једном или више простора. Овоме често доприносе услови одгоја (образовања) и васпитања омладине и њен однос према новонасталим временским условима. У претходном ставу истакнуто је да су рат и ратна дејства знатно утицала на понашање омладине и њеног односа у новонасталом времену које је са собом донело политичка, економска, социјална, демографска и друга понашања, која намећу економски развијене државе и корпорације преко глобализације и промене светског поретка и наметање новог диригованог међудруштвеног, међудржавног, мађунационалног и другог односа. Овоме је интересантно и неопходно додати чињенице које су допринеле промени политичких односа на глобалном, регионалном и националном плану. Васпитни услови знатно су измењени у односу на претходне временске периоде, у којима се попула-

¹⁵ На спортским теренима, у највећем броју случајева долази до сукоба између навијачких група између српских и хрватских клубова, са инцијативом са обе стране. Кад су у питању репрезентације такође долази до сукоба навијачких група које подржавају своју репрезентацију у циљу њеног елиминисања из даљег такмичења, као што је био случају Србија-Италија у Торину 2010.

ција младих особа у потпуности našла у неким другим (непознатим, страним...) односима који су у супротности са претходним. Мењају се државне границе, а нове државе потпуно условљавају другачије политичке, економске, правне, социјалне и друге односе како на међународном, тако и на унутрашњем плану. У том смислу, економски развијене државе диктирају нове односе у којима се омладина васпитава у складу са културолошким, научним, историјским и другим вредностима у тим државама, како би се уклопили и прилагодили тим новим условима живота – животу у економски развијеним државама. Променом државе и услова живота у другим државама, многи млади имају отежане услове прилагођавања том новом животу, а на рочито због недостатка средстава за живот, која су потребна за виши економски стандард у коме су се нашли. Због тога, многи млади прибегавају малолетничкој деликвенцији и сукобима са вршњацима из економски ситуираног сталежа из више разлога, а не ретко и због директног стицања основних (неопходних) средстава за живот. Насупрот овим мотивима омладинци економски развијеног статуса такође прибегавају насиљу према придошлом становништву (усељеницима, имигрантима..), који су васпитавани у другачијим условима живота и који најчешће потичу из неразвијеног света. Чести су сукоби на националним основама. У том смислу, економски развијене државе, односно њихово наметање новог поретка и вредности осталим државама, имају директан утицај на понашање омладине, што је у многама јасно уочљиво и код нас.

УТИЦАЈ ПОРОДИЦЕ НА ПОНАШАЊЕ МАЛОЛЕТНИКА

Породица се врло често доводи у везу са васпитањем омладине, односно малолетника, па и са готово свим појавним облицима патолошког понашања. Појавни патолошки облици испољавају се у делинкветном понашању најмлађих чланова, који се обично доводе у везу са негативним породичним утицајем на општа понашања, па и делинкветна. Међу многим факторима који утичу на развој малолетника и омладине, породица спада у ред веома утицајног фактора на развој малолетника уопште, па тако и на делинкветно понашање истоимених. Та понашања знатно утичу на угрожавање безбедности здравља и живота људи, као и система безбедности чија је улога остварење потпуне или већинске безбедности свих вредности друштва. У овом случају угрожена је породична безбедност како од својих делинкветних чланова, тако и њиховог окружења. Породица, као посебна друштвена заједница, трпи утицај разних социјалних и економских промена и понашања окружења, чији је саставни део, а који припада делу негативног окружења. Када су у питању поједини чланови породице, који су наклоњени деструктивном понашању, у најчешћим случајевима управо је породица та која се прва суочава са негативним појавама испољених од њеног члана, а тај утицај се проширује на целу породицу и окружење. Деструктивно пона-

шање испољено насиљем у породици од стране неког од њених чланова, у најчешћем случају испољено је у виду да дати члан породице прибегне конзумирању наркотика, алкохола и других опијата, који утичу на промену свести код зависника од истоимених.

Међутим, неопходно је напоменути и указати на друштвене промене које су настале почетком новог миленијума у региону, у коме је било ратних дејстава и у коме је дошло до енормног пораста криминалитета, корупције, претње тероризмом и других деструктивних облика насиља. Ова дешавања су несумњиво неповољно утицала на развој омладине и малолетника, а самим тим и на њихов однос у породичном окружењу.

Аналогно томе, породични миље, поред свих позитивних утицаја на потомство и омладину, вршио је негативне утицаје у процесу васпитања и формирања личности међу младим члановима породице и друштва у окружењу. У том смислу, реч је о породицама које нису успеле остварити утицај на најмлађе у позитивном смислу, па су њихови потомци усмерени негативним или мање негативним облицима понашања. У том смислу, најчешћи узроци деструктивног и негативног понашања појединих породичних чланова, а нарочито на нашим просторима захваћеним ратним дешавањима, огледају се у следећем:

1. ратно и небезбедно стање у окружењу и битисање малолетника у њему,
2. тешко материјално, економско и друго стање друштва и породице,
3. појачано конзумирање алкохола и наркотика,
4. повећање проституције,
5. пораст нервног растројства и породичне нетрпељивости,
6. разарања мешовитих и других бракова и
7. појава других облика авантуризма и патологије у породици и друштву.

Све наведено је недвосмислено утицало на настанак поремећаја и разарања бракова и породица, а самим тим и на васпитање и утицај на најмлађе чланове породице и друштва уопште. Дошло је до слабљења контроле над омладином и малолетницима који су измицали породичној и друштвеној контроли и надзору, а нарочито у погледу конзумирања различитих опијата. Због тога је долазило до убрзаног настанка деструктивног понашања код младих. Оваква ситуација утицала је на пораст негативног понашања малолетника и омладине уопште, чиме је створена претња и опасност од учесталости и повећања броја претњи и ризика по безбедност људи и њихових живота, као и према материјалним вредностима, а такође и према самом систему безбедности.

РЕЗИМЕ

Кад су у питању прекршајна и кривична дела која могу чинити и чине малолетници, нарочито на спортским теренима и другим спортским над-

метањима на простору Републике Србије, али и Републике Српске, иста су веома честа појава данас. Она се реализују (испољавају) у највећем броју случајева, према разним клупским ривалима.

Малолетници предвођени хулиганима и лицима која су склона насиљу, а често се ради о лицима која су до сада већ чинила кривична, прекршајна и друга противзаконита дела, врше сопствено организовање и одређују сопствене предводнике (навијачке вође), који ће их водити у нова насилничка понашања на спортским теренима и улицама, за време демонстрација и слично.

Малолетници врше насиље користећи психичку претњу и физичку силу, путем вербалних претњи, које обично прерастају у мање и веће туче, рушење спортских и других објеката, нападима на саобраћајна средства, возаче аутобуса, путнике, као и оне који покушају спречити те активности.

Малолетници, па и део пунолетних лица која су склона насиљу приликом организовања и чињења насиља, као предводници укључују и друге групе малолетника који постају саучесници у рушењу објеката, уништавању средстава, тучама и другим облицима претњи по безбедност људи и имвину. У овим противзаконитим активностима врше подстрекивање малолетника на опасне и противзаконите радње. Наведено деструктивно понашање малолетника и омладине уопште недвосмислено је утицало на настанак поремећаја и разарања бракова и породица. Међутим, кршење моралних и правних норми одређеног друштва од стране поменутих популација којима се изазива друштвено или државно реаговање, у смислу заштите друштвених вредности и људских права на безбедан живот, а која нису у духу уставних и законских норми, у суштини се не смањују, већ се и данас повећавају због различитих услова. Неки од тих услова су тзв. наслеђени услови из претходних дешавања на овим просторима и накнадним последицама (сиромашење становништва, застој у економском развоју, изолованост од спољњег света итд.), а неки услови су настали због настанка глобализације и новог светског поретка. Ови утицаји су значајни са аспекта деструктивног деловања омладине како на нивоу државе, тако и на регионалном нивоу. Дакле, ради се о утицајима које објективно није могуће лако превазићи односно отклонити њихов негативан утицај на најмлађу популацију становништва, што указује да ће испољавање насиља од стране омладине и у будуће имати узлазну путању не само код нас, већ и на глобалном нивоу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Драган Коковић, *Модерни митови и култура*, Мит, Филозофски факултет, Нови Сад, 1996.
2. Драган Коковић, *Насиље и култура, Сексуалност, Агресивност, Делинквентност*, Матица Српска, Нови Сад, 1999.

3. Драган Симеуновић, *Политичко насиље*, Пословна политика, Београд, 1989.
4. Група аутора, *Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета-ИВ*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.
5. Група аутора, *Зборник радова, Малолетничка деликвенција као облик друштвено-неприхватљивог понашања*, МУП РС, Бања Лука, 2008.
6. Јовица Тркуља, *Освајање демократије – оглед о посткомунизму*, Драганић, Београд, 1993.
7. Миле Ракић, Љубо Пејановић, *Редизајнирање система безбедности као одговор на малолетничку деликвенцију*, *Зборник радова, Малолетничка деликвенција као облик друштвено-неприхватљивих понашања*, МУП РС, Бања Лука, 2008.
8. Мило Бошковић, *Кривично право*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2009.
9. Мило Бошковић, *Странпутице – патологија културе и карактера човека*, Матица Српска, Нови Сад, 1995.
10. Радомир Лукић, *Социологија морала*, САНУ, Београд, 1974.

НАЧИНИ ОРГАНИЗОВАЊА И ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА НАСИЉА МЛАДИХ У СПОРТУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ – БИХ

Претходно саопштење

УДК:343.59:796(497.6)

мр Желимир Шкрбић

*Висока школа унутрашњих послова Бања Лука
Наставник полицијске групе предмета*

мр Борислав Шарић

Полицијска станица за безбједност саобраћаја Бања Лука

Апстракт: У овом се раду упоређују научне анализе односа спорта и насиља у земљама у окружењу и у Републици Српској - БиХ, са сврхом да се установе основне сличности и разлике између тих односа, а онда и између научних анализа истих. Поред тога додатна амбиција рада је да понуди неке нове хоризонте сагледавања и углове посматрања повезаности спорта и насиља, што подразумијева увођење класификација које би требало да олакшају разумјевање овог феномена. Тако, сматрамо да подјела насиља на одређене категорије назначавала издвојен статус навијачког насиља као озбиљног друштвеног, па и политичког проблема, који је широко распрострањен и институционално препознат. Потребно је нагласити да се овом феномену већи значај придаје тек седамдесетих година прошлог вијека, а да у садашњем времену добија на експанзији у ЕУ, али је правовременим доношењем Закона у неким земљама ЕУ сведен на “задовољавајућу” мјеру, што на овим просторима тек предстоји. Код младих почиње да преовладава мишљење да је насиље постало стил живота, забава, а све чешиће и награда.

Највеће групе су навијачке групе фудбалских навијача. Субкултура фудбалских навијача (не стриктно само њих) је тек крајем осамдесетих година прошлог вијека постала издвојен предмет занимања социолога. Овоме у прилог иду честе конфронтације навијача као субкултуре (условно речено и контракултуре, имајући у виду екстремне групе навијача) и етаблираног

друштвеног поретка. Основне карактеристике фудбалске навијачке субкултуре су: групна солидарност, територијалност и маскулиност. Насиље међу младима у Републици Српској - БиХ постаје све присутније и све бруталније. Шипке, пајсери, ножеви, чак и ватрено оружје, свакодневно се проналазе у многим школама. Док једни тврде да је насиље међу младима у порасту, други кажу да је насиље готово исто као и раније. Ипак, статистика иде у прилог онима који кажу да је насиље у порасту, о чему свједочи и неколико убистава прошле и током ове године.

Кључне ријечи: насиље у спорту, навијачке групе, навијачи, превенција.

Abstract: *This paper compares the scientific analysis of the relations of sports and violence in the neighboring countries and the Republic of Srpska - Bosnia and Herzegovina, in order to establish the basic similarities and differences between these relations, and then between scientific analysis. In addition, we have ambitions to offer some insight into new horizons and angles in analysing relations of sports and violence, including the introduction of classifications which should facilitate understanding of this phenomenon. Thus, we believe that the classification of violence in certain categories indicates the status of sports violence as a serious social and even political problems, which is widespread and recognised by the competent institutions. It should be stressed that this phenomenon is being given the greater significance in the seventies years of the previous century, and that at the present time, it is gaining on the expansion in the EU, but the adoption of the laws that happened in reasonable time in some EU countries has reduced the violence to a "satisfactory" measure, which in this region is yet to happen. Young people are seeing violence as a lifestyle, entertainment and even as awards. The largest group of fans are football supporters. Subculture of football fans (not strictly limited just to them) has become an isolated object of interest of sociologists by the end of the eighties of the last century. This is corroborated by frequent confrontation between sport supporters (fans) as a sub-culture (and counterculture tentatively, given the extreme groups of fans) and the established social order. Basic characteristics of football fan subcultures were: group solidarity, masculinity and territoriality. Violence among youth in the Republic of Srpska - Bosnia is becoming more widespread and more brutal. Bars, crowbars, knives and even firearms are found in many schools on a daily basis. While some argue that violence among youth is increasing, others say that violence is almost the same as before. However, the statistics is in favor of those who say that violence is increasing, as evidenced by the number of murders last year and during this year.*

Key words: sport violence, fans groups, , fans, prevention,

УВОД

Грађански теоретичари под "насиљем у спорту" подразумевају оно понашање које прекорачује правилима утврђене границе "спортске борбе".

Тако, на пример, није насиље уколико боксер, “на прописан начин”, ударцем у главу усмрти свог противника, али је насиље уколико га ногом удари у задњицу. У првом случају, биће проглашен “шампионом”; у другом, биће дисквалификован. Очигледно се ради о позитивистичкој (лојалистичкој), а не о хуманистичкој одредби насиља. Насиље није оно понашање које угрожава човека, него успостављени поредак (извод из књиге Симеуновић, Љ.: Спорт, капитализам, деструкција, Лорка, Београд, 1995. <http://www.scribd.com/doc/256429/Sport-i-nasilje>). Насиље је негативан утицај на основне људске потребе (или живот) који се може избјећи, а који ограничава потенцијалну могућност задовољења тих потреба. Пријетња насиљем је такође насиље. Насиље је све оно што вријеђа основна људска права - то је напад на физички интегритет и достојанство. Норвешки мировни истраживач Јохан Галтунг је увео појмове директног структурног и културног насиља. **Директно насиље** је оно насиље код којег препознајемо конкретног починиоца и то су дјела чије су посљедице видљиве. “**Насиље - средство**” је појам који се односи на слободно изабрана дјела, које починиоци виде као средства за остварење свог циља (нпр. група људи одлучи организовати и извршити атентат). Потребно је оне који вјерују да је насиље једино средство помоћу кога могу достићи циљеве опремити другачијим средствима дјеловања. “**Насиље - симптом**” означава дјела без сврхе, која надолaze више као неконтролисане експлозије или начин изражавања дубље nelaгоде, која произлази из дисхармоније друштва. Могуће га је преусмјерити према ненасилним облицима агресивности, што тражи дугорочно дјеловање с циљем да се уклоне узроци (економски, политички, друштвени) или ублаже посљедице (заштита жртава). **Структурно насиље** је оно код којег **нема препознатог починиоца**. Много људи схвата да су им животи угрожени, да се крше њихова основна људска права, а да се не може уочити непосредна узрочна веза између оних који трпе насиље и насилног чина. Говоримо о људима којима је **ускраћена слобода** у политичком тоталитарном режиму, који живе у биједи због економског стања, повријеђено је њихово достојанство због **расних, сексуалних или религијских дискриминација** и сл. Дакле, економске, политичке или друштвене структуре могу имати разорније посљедице од оружја. **Културно насиље** представљају они аспекти културе који су коришћени за оправдање или легитимизацију директног или структурног насиља. Не постоје насилне културе, оне које би у свим својим аспектима садржавале насиље, али постоје културе насиља (угњетавање кроз идеологију, религију итд.) Појам **ненасиља** има двоструко значење: одбијање насиља с једне стране и методе дјеловања без насиља с друге. Ненасиље није пасивност, већ активно, конструктивно, креативно опхођење с конфликтима (<http://sezamweb.net/hr/nasilje/>).

Тако, сматрамо да подјела насиља на одређене категорије назначавала издвојен статус навијачког насиља као озбиљног друштвеног, па и политичког проблема, који је широко распрострањен и институционално препознат. С обзиром на то да се третман навијачког насиља у науци не своди само

на истраживање његових посљедица, него и на анализу његових друштвених узрока и услова, те на расправљање могућих рјешења тога феномена, логично би било пажњу усмјерити на појавне облике, услове и начине сузбијања навијачког насиља младих. У овом транзиционом времену и спорту који је организован на различитим нивоима (по ентитетима и на нивоу БиХ) ово представља врло комплексан задатак. У односу на ЕУ, методе борбе против насиља у спорту, не могу се “идентично” примјенити и на овим просторима. Ту постоји низ потешкоћа које одређује низ фактора. Потребно је донијети Закон који регулише понашање, како појединаца, тако и навијачких група у нас, а затим ускладити легислативу са ЕУ, категорисати врсте насилничког навијачког понашања и низ других фактора.

Потребно је нагласити да се овом феномену већи значај посвећује тек седамдесетих година прошлог вијека, а да у садашњем времену добија на експанзији у ЕУ, али је правовременим доношењем Закона у неким земљама ЕУ сведен на “задовољавајућу” мјеру, што на овим просторима тек предстоји. Код младих почиње да преовладава мишљење да је насиље постало стил живота, забава, а све чешће и награда. Највећа заблуда је да се девијантно понашање изједначава са делинквентним понашањем. На основу бројних истраживања долази се до закључка да су поремећаји понашања младих уско повезани са модерним друштвом, где су у већини случајева млади “запостављени” од стране родитеља због недостатка “времена”. Родитељи, баш због недостатка тог “времена” не примјеђују да се млади често осамљују, другачије се односе ка вршњацима, склони су малтретирању, агресивном понашању, делинквентном понашању, деструктивним ставовима, а узрок овоме је наведено “вријеме” које битно утиче и на нарушавање традиционалних позитивних односа у породици.

НАЧИНИ ОРГАНИЗОВАЊА МЛАДИХ НАВИЈАЧА У СПОРТУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ – БИХ

Проучавање групног понашања људи предмет је социјалне психологије у ширем смислу, јер се тиме баве и друге науке, као што је социологија, политикологија, антропологија, политичка економија и друге. Познавање и разумјевање колективног понашања, у ужем и у ширем смислу, пружа могућност за боље сагледавање и разумјевање карактеристика и битних обиљежја одређених колективитета, националних, просторних и друго. Колектив је по опсегу шири појам од гомиле, јер свака гомила јесте колектив, али није сваки колектив гомила. Сваки појединац је слаб, свјестан је своје индивидуалне немоћи и изложености другим појединцима и скупинама. Из потребе лакшег преживљавања и психолошког идентификовања са групом који му даје осјећај моћи и припадања, појединци се удружују у скупине (Костић, 2000:245) Најчешћи начини организовања младих огледају се кроз различите навијачке групе, вјерске секте, партијске групације, радикалне национа-

листичке групације, расистичке групације и томе слично. Пошто је тематика насиља младих у спорту ограничићемо се на навијачке групе.

Највеће групе су навијачке групе фудбалских навијача. Субкултура фудбалских навијача (не стриктно само њих) је тек крајем осамдесетих година прошлог вијека постала издвојен предмет занимања социолога. Овоме у прилог иду честе конфронтације навијача као субкултуре (условно речено и контракултуре, имајући у виду екстремне групе навијача) и етаблираног друштвеног поретка. Основне карактеристике фудбалске навијачке субкултуре су: групна солидарност, територијалност и маскулиност (Маскулинизам (или масцулинизм) односи се на политичке, културне и економске покрете чији је циљ успостављање и одбрана једнаких политичких, економских и социјалних права и учешћа у друштву за мушкарце и дечаке, википедиа.). Млади људи, који чине већину фудбалских навијача, имају потребу за друштвеном еманципацијом, за изградњом сопственог идентитета, а то им је најлакше изводљиво у оквиру субкултуре, поготово кроз оно дјеловање које не може бити непримјећено од стране јавности (узима се у обзир масовно окупљање на фудбалским стадионима, које најчешће преносе ТВ куће). Такав начин дјеловања знао је постати, у кризним ситуацијама неког друштва, политичка авангарда. Идеалан примјер за то су догађања на фудбалским стадионима бивше СФРЈ крајем осамдесетих. У сваком случају, навијачи су увијек тежили да скрену пажњу јавности на себе и то путем функције насиља које практикују екстремне навијачке групе. Поред тога циља, навијачка субкултура омогућава младим људима да, на неки начин, савладају кризу идентитета. Ни навијачке, као ни друге људске групе, нису тек збир појединаца, већ релативно стабилне колективне формације у којима постоји одређени вриједносни систем, свијест о групној припадности, постоје нормама утврђене улоге чланова, увријежени облици понашања и томе слично.

У суштини свака навијачка група састављена је из сљедећих структурних елемената:

- а) руководство – вођа(е),
- б) језгро и
- ц) чланови – симпатизери (навијачи)

РУКОВОДСТВО – ВОЂА(Е)

У састав руководства, обично, улази неколицина старијих и искуснијих, најактивнијих навијача који се највише ангажују на “општим пословима” групе. Они најчешће организују навијачка путовања, највише се брину о набавци навијачких реквизита (као што су транспаренти, заставе, бубњеви...), врше договоре са Управом клуба, редовно воде навијачке састанке, итд. “Главна” улога руководства огледа се у организовању навијања и свих других активности групе у дане одигравања дербија. Нарочито је уочљиво да, само и искључиво, чланови тога неформалног руководства контактирају с упра-

вом клуба, шефовима полиције и другим важним факторима. Ово претпоставља да је једна од њихових кључних дужности да представљају групу јавности. Могло би се закључити како на самом стадиону навијачка група почиње на оптималан начин да функционише тек онда када руководство (вође) почну испуњавати своје дужности, а сви остали то прећутно одобре.

ЈЕЗГРО

Чланови групе представљају окосницу групе (по неким подацима у БиХ клубовима је најчешће од 600 до 1000 навијача). Они заједнички навијају готово на свакој утакмици свога клуба, како на домаћем терену, тако често одлазе и на гостовања, а неријетко присуствују навијачким састанцима, помажу у набавци навијачких "инструмената" (посебно пиротехнике). Као и они из руководства, припадници језгра углавном се друже и организују разне врсте састанака или "окупљања" и у дане када се не одигравају утакмице.

У потпуности се потврђује већ давна тврдња Хелмутха Плесснера (Врцан, 1990:47) да спорт не може бити ни много бољи, ни много гори од друштва у којем постоји. Разумљиво је очекивати да спорт и оно што се догађа у вези са њим буду својеврсно огледало друштва у којем се одражава и изражава све оно што је иначе у игри и на дјелу данас у нашем друштву.

ЧЛАНОВИ – СИМПАТИЗЕРИ (НАВИЈАЧИ)

У овоме случају постоји типологизација навијача. Навијач из тренда учествује у свим сегментима рада навијачке групе и преферира понашање већине навијача, укључујући и насиље али не нарочито агресивно. Навијач – навијач преферира "чисто" навијање, односно показује осјећај оданости своме клубу на такав начин да искаже симпатије свим напорима клуба да оствари што боље резултате. Навијач – члан политичке странке има за идеју водиљу да навијачку групу "користи" као инструмент за исказивање политичких опредељења странке којој припада. На утакмицама углавном су опремљени националним симболима и неким политичким обиљежјима, а схватање политике заснива на изразу пријатељ – непријатељ. Навијач насилник (врло често под дејством алкохола и дроге) своју агресивност испољава прикривен у маси, што му омогућава да прекомјерно празни нагомилану насилничку енергију. Ови навијачи често потичу из породица са потешкоћама и склони су кривичним дјелима крађе, и другим девијантним облицима понашања. Навијач – симпатизер ("нови навијач") је углавном млађи малољетник. Како "улазе" у свијет одраслих, сматрају да је ово најбржи и најприхватљивији начин да "одрасту". Често слушају сва "наређења" старијих и или учествују у насилничком понашању или стоје са стране и све посматрају.

ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА НАСИЉА МЛАДИХ НАВИЈАЧА У СПОРТУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ – БИХ

Насиље међу младима у Републици Српској - БиХ постаје све присутније и све бруталније. Шипке, пајсери, ножеви, чак и ватрено оружје, свакодневно се проналазе у многим школама. Док једни тврде да је насиље међу младима у порасту, други кажу да је насиље готово исто као и раније. Ипак, статистика иде у прилог онима који кажу да је насиље у порасту, о чему свједочи и неколико убистава прошле и током ове године. Енергија мржње и нетрпељивости свакако је најизраженија кад су у питању односи међу комшијама – Б и Х, Србије, Хрватске, Црне Горе и Македоније. Сваки спортски сусрет – нарочито у тимским спортовима, између данашњих сусједа, представља скуп високог безбједносног ризика. Спорт на тај начин не само да не повећава разумјевање и толеранцију него све више инсистира на непомирљивим разликама и неподношљивој прошлости која никако да се превлада. Медији веома активно учествују у формирању негативног јавног мњења истичући у први план понашање супротне стране. Извештаји са различитом врстом коментара су уврежени модел са оваквих и сличних догађаја. Битно је напоменути да се агресивно понашање појединца у маси битно повећава јер томе доприноси негова деиндивидуализација. Обично се осјећају као да је ”дошло и мојих пет минута”.

Када се говори о насиљу младих навијача разликујемо следеће врсте насиља:

1. Вербално насиље (у и око спортског објекта),
2. физичко насиље и
3. остало (постављање писаних парола, транспарената, паљење бакљи, застава, одређених симбола, амблема и сл.)

ВЕРБАЛНО НАСИЉЕ се испољава прије, током и после спортских мечева. Огледа се кроз исказивање разних псовки (гдје је вокабулар на овим просторима јако богат), пјевањем разних стихова (различите садржине - националних, националистичких, расних и сл.), изговарањем парола, узвикивањем различитих назива увредног карактера итд. Вербално насиље обично започиње узвимама појединца или мање групе, коју касније ”слиједи” остатак навијачке групе.

ФИЗИЧКО НАСИЉЕ је најгори облик насиља које испољавају млади. Састоји се у наношењу физичких повреда ”противничкој” групи, које су медицински и законски третиране као тешке повреде, повреде опасне по живот, а често за посљедицу имају и смрт лица. Навијачи не презају од употребе (не само физичке снаге) било којих предмета погодних за напад (пајсери, боксери, ланци, шипке, сједишта, итд) да би нанијели озљеду ”противнику” или полицајцу, него у посљедње вријеме кријумчаре хладно и ватрено оружје, што наводи на закључак да се смишљено ради на физичком пов-

ређивању свих других, односно свих оних који нису чланови њихове групе или су неистомишљеници.

ОСТАЛИ облици насиља испољавају се у зависности од ”креативности” појединаца и групаца унутар групе. Најчешће се врше путем постављања писаних парола на стадионима, писањем графита по зидовима стадиона, истицањем транспарената, а све са натписима који су усмјерени на омаловажавање одређене групације. Даље, то се исказује путем застава, приказивања одређених симбола, амблема, а неријетки су случајеви паљења бакљи или неких експлозивних средстава.

Потребно је напоменути да је прошле и током ове године навијачко насиље у експанзији, о чему говоре и статистички подаци. Стотине људи је задобило лакше тјелесне повреде, на десетине тешке тјелесне повреде, а неколицина је и смртно страдала.

ПРЕВЕНТИВА

Ослушкујући јавно мњење, већина је мишљења да су законски прописане казне врло мале и недовољне да се на насиље дјелује ”позитивно”, односно да се на тај начин може битно умањити. Иако су судови и изрицање казне (која се може такође огледати као превентива, јер утиче на могуће будуће извршиоце насилничких аката), посљедња карика у спречавању насиља у спорту, превентива је најважнија. У превенцији се највише истиче улога породице, школе, спортских клубова, локалне заједнице и наравно медија. Логично, полиција, тужилаштво и судови долазе на крају и посматрају се као репресивне мјере. Нагласак би се требао ставити на поштивање обавеза свих субјеката (не само друштвених) које произилазе из Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. ”највећу” улогу, требало би да остваре спортска друштва кроз едукацију својих навијача.

Све земље у окружењу предузеле су конкретне кораке у превенцији насиља у спорту. Изређена је Стратегија за превенцију свих познатих облика насиља (па тако и у спорту). Стратегија подстиче примјену међународних норми којима се штите основна људска права, промовише једнакост полова, те забрањује било који вид насиља. Поред Стратегије, доносе се и Акциони планови, разне врсте мониторинга, конференција, округлих столова и слично. Битно је истаћи да се свим овим активностима предвиђа едукација свих појединаца у друштву (тужиоца, судија, полицајаца, здравствених радника, просветних радника, навијача.....) и одређује њихова улога у превенцији насиља у спорту, али и улога у репресији. Мјере које проистичу из свега овога предвиђају забрану екстремних подгрупа, обавезно присуство тужиоца на утакмицама високог ризика, обустава финансирања клубова, одржавање заједничких сједница скупштинских одбора за спорт и омладину и за безбједност, забрана уношења алкохола на стадионе или друге објекте и друго.

Да би се у БиХ, Републици Српској сачинила адекватна Стратегија превенције, потребно је анализирати која врста насиља у спорту доминира и направити градацију насиља, па онда приступити изради Стратегије. Ово је заиста остварљив задатак али захтјева несебично залагање свих субјеката, почевши од сваке индивидуе која мора да да свој пуни допринос.

ЗАКЉУЧАК

За спречавање насиља на спортским приредбама потребно је ангажовање различитих институција и појединаца. Спречавање насиља захтјева складан и континуиран рад. Рјешавање овог проблема не дозвољава површински приступ и кампањски рад. Иако је ово проблем већине европских држава, треба га посматрати као проблем на локалном нивоу (у локалној средини). Превентивне стратегије треба да буду израђене тако да одговарају локалним потребама. Потреба за едукацијом је свакодневна, те је стога пожељно у што већој мјери анимирати спортска друштва за што чешћим састанцима са вођама навијача и навијачима. Истицати одредбе међународне легислативе и прилагођавати је овим просторима, а на тај начин упознати и навијаче какви су прописи у земљама гдје иду да навијају за свој тим. Код свих типова навијача је потребно дићи свијест на виши ниво и наглашавати поштивање основних људских права (овде се највише угрожавају право на слободу кретања и живот, односно тјелесни интегритет). Све наведено, доприноси да се навијачки дух врати на спортска борилишта, да сви грађани могу доћи на сваку утакмицу без страха за своју безбједност, те да се спорт добије право, исконско значење.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Врцан, С.: Спорт и насиље данас у нас, Напријед, Загреб, 1990.
2. Бузов, Ж.: Нека социјално-психолошка обиљежја групе екстремних спортских навијача у Загребу, Ревиија за социологију, бр. 1-2., Загреб, 1989.
3. Ле Бон, Густаве: Психологија гомиле, Глобус, Загреб, 1989.
4. Звонаревић, М.: Социјална психологија, Школска књига, Загреб, 1985.
5. Рот, Н.: Психологија група, Завод за уџбенике, Београд, 2010.
6. Петровић, С.: Психологија и могућност злоупотребе, Дечије новине, Горњи милановац, 1984.
7. Костић, И.: Криминалистичка психологија, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2000.
8. Симоновић, Љ.: Спорт, капитализам, деструкција, Лорка, Београд, 1995.
9. www.wikipedia.com
10. <http://sezamweb.net/hr/nasilje/>

ОРГАНИЗАЦИЈА ФИНАЛНЕ УТАКМИЦЕ UEFA CHAMPIONS LEAGUE ROME 2009. ГОДИНЕ СА ТЕЖИШТЕМ НА ПОСЛОВНИ СЕКТОР (COMMERCIAL DOMAIN)

Прегледни рад

УДК: 796.332(100)“2009“

мр Родољуб Петковић
Фудбалски савез Републике Српске
Бања Лука

Апстракт: У констелацији објашњења феномена организације финалне утакмице UEFA лиге шампиона, као најквалитетнијег, најгледанијег и најпрофитабилнијег спортског догађаја на свијету, на еклатантан начин може се сагледати значај мрежне организације спортског догађаја (UEFA, локални организациони комитет (LOC) и TEAM, маркетиншка кућа из Швицарске), те секторски начин организације финалне утакмице.

Уз квалитетно и синхронизовано учешће наведених партнера, са наглашеном доминацијом организатора-UEFA-е, обезбјеђује се апсолутна гаранција квалитетне организације и елиминација ризика фактора безбједности и осталих сегмената организације. Директни организатори послова организације финалне утакмице подијељени су у неколико комплементарних сектора: сектор стадион, пословни сектор, маркетинг сектор, спортски сектор, сектор промоције, сектор догађаја и сектор медија.

У раду се третирају неки аспекти организације финалне утакмице UEFA лиге шампиона одигране у Риму 26.05.2009. године између Manchester United и Barcelona, са тежиштем на пословни сектор.

Кључне ријечи: фудбал, шампионат, финале, бренд, менаџмент.

Abstract: In the constellation of explanations of the phenomenon the final match of UEFA Champions League, as the best, most watched and most profitable sporting event in the world, the importance of the network organization of the sporting event (UEFA, Local Organization Committee (LOC) and TEAM, marketing company from Switzerland), and sector organization of the final match can be viewed in a vivid way.

Along with quality and synchronized participation of the above mentioned partners, with UEFA as the dominant organizer, there is absolute guarantee of quality organization and elimination of security risk factors and other organizational segments.

Direct organizational assignments for the final match are divided into several complementary sectors: stadium sector, business sector, marketing sector, sports sector, promotion sector, event sector and media sector.

The paper analyzes some aspects of the organization of the final match UEFA Champions League played in Rome on May 26, 2009 between Manchester United and Barcelona, with the focus on business sector.

Key words: football, Championship, the finals, brand, management.

Такмичење у UEFA Лиги шампиона планира се и проводи у циклусима од по три године, тако да су спонзорста и ТВ права такође продају у циклусима од по 3 године. То, другим ријечима, практично значи да су сви договори и уговори за финалну утакмицу UEFA Лиге шампиона потписни напријед и да је основни циљ комерцијалног сектора испоручити и заштитити та права.

Специфичне области одговорности за комерцијални сектор су: (1) менаџмент са пословним клијентима; (2) планирање и управљање областима гостопримства у Champions Village и Champions Bistro; (3) менаџмент са merchandizing (роба са знаком финала, као што су капе, мајице, шорцеви, привјесци, јакне...); (4) декорисање стадиона паноима уз терен, банерима, заставама и њихово постављање; (5) планирање и провођење промоције финала по граду у сарадњи са LOC; и (6) дјеловање против Anti-Ambush програма.

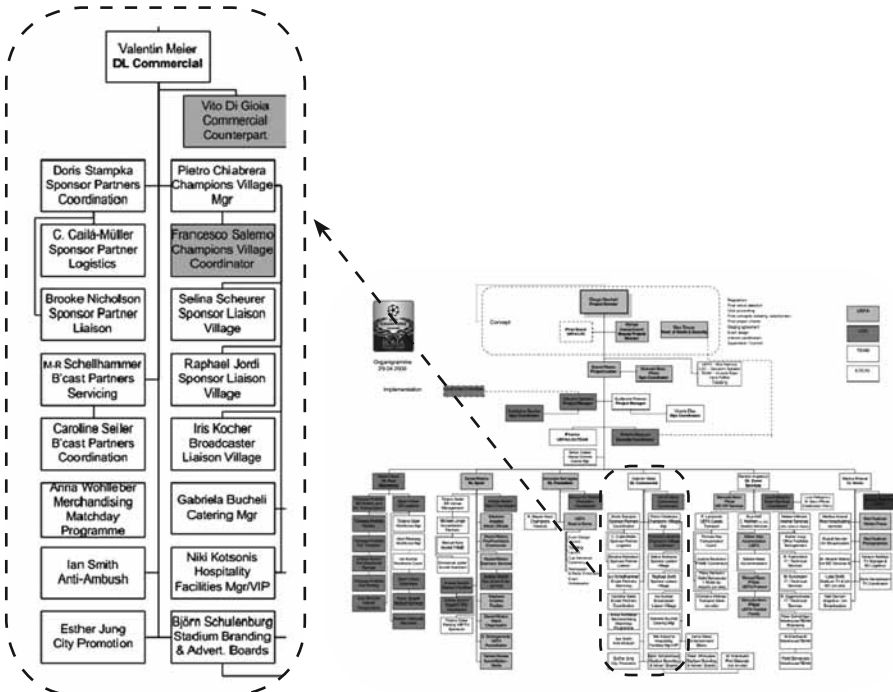
1. Преглед потребних објеката

Овај табеларни преглед треба схватити само као смјернице, а о детаљима спецификације договарају се пред свако финале UEFA, TEAM и LOC.

Објекат	Спецификација	Коментар
VIP ложа	800 људи	• Може се подијелити на 700 VIP и 100 VIP
Простор Champions Village	1	• До 13.500 м ²
Канцеларија Champions Village	1	• До 80 м ² • На располагању МД-10 до МД+2 • У близини Champions Village • Треба имати на уму да би се могле затражити додате канцеларије

Finalist Hospitality	2	<ul style="list-style-type: none"> • Простор за до 300 гостију по финалисти • Простор се бесплатно обезбеђује • Катеринг се наплаћује од финалиста
Hospitality Boxes	најмање 5	<ul style="list-style-type: none"> • 3 за UEFA • по 2 за сваког финалиста (укупно 4) • Један број (тбц) за комерцијалне партнере
Staff and Volunteer Bistro		<ul style="list-style-type: none"> • За храњење до 1.200 људи • На располагању МД-10 до МД+2
Hospitality Offices	до 2	<ul style="list-style-type: none"> • До 80 м² сваки • У близини VIP ложе • На располагању МД-10 до МД+2
Working Room for Signage	1	<ul style="list-style-type: none"> • До 1000 м² и до 3 м висок • На располагању МД-12 до МД+2 • У непосредној близини терена са могућношћу приступа с вана и могућношћу приступа виљушкарима унутра

Слика 48
 Позиција Commercial Domain у организационој шеми
 финалне утакмице UEFA Лиге шампиона 2009

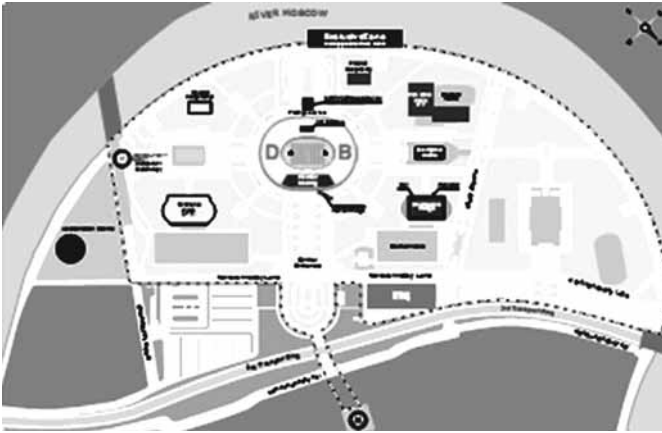

2. Комерцијална права (Commercial Rights)

Сва комерцијална права за UEFA Champions League Final задржана су од стране UEFA. Примјена овога позната је под називом „Clean Site Principle“ и у њему са каже да сви објекти који су у употреби у финалној утакмици морају бити слободни и чисти без икакве друге комерцијалне употребе, укључујући ту: (1) уговоре спонзорста и рекламирања; (2) права који проистичу из уговора; (3) лизинг; (4) право на задржавање распореда сједења; (5) споразуме снабдјевања; (6) уговоре о продаји сувенира; (7) уговоре угоститељских услуга; и (8) уговоре хране, пића и катеринга.

Слика 49

Екслузивне зоне на московском финалу 2007. године

Exclusive Zone је простор на коме партнери UEFA Лиге шампиона су фирме које једине имају комерцијална права седам дана прије и два дана након завршетка финалне утакмице. Ова права поништавају све претходне уговоре и аранжмане (као што су закуп, споразуме снабдјевања, споразуме резервисаних сједишта и споразуме спонзорства и рекламирања) које стадион може имати са било којом другом компанијим промотивне или комерцијалне пропагандне активности. Екслузивна зона обухвата читав стадион, све приступне путеве за возила и пракиралишта. Ова зона проширена је и на све остале активности у граду које се односе на финалну утакмицу, као што су UEFA Champions Festival и локација домаћинства Celebration Party, а од 2010. године и на UEFA Women Champions League Final.

3. Шампионско село (Champions Village)

Финална утакмица је врхунац сезоне за све оне који су, на неки начин, укључени у UEFA Лигу шампиона, а то се посебно односи на комерцијалне партнере. Сваки од партнера и носиоца ТВ права добиће приликом расподеле одређени контингент карата, који важи за утакмицу и дешавања око ње, за своје топ менаџере, управни одбор и своје најбоље клијенте да их

доведе у мјесто одигравања финалне утакмице. Управо због тога су и велика очекивања.

Champions Village је управо такво мјесто гдје се тим људима пружа гостопримство. Само село подијељено је на бројне области. Постоји седам области посвећених спонзорима (за шест спонзора, плус Adidas), од којих ће сваки бити тематски и другачије украшен, како би повезао свој властити бренд са Лигом шампиона и финалном утакмицом. Сходно чињеници да постоји много партнера емитера, који шаљу релативно мале делегације, постоји комбинован простор који они дијеле за своје госте. И UEFA гости такође користе овај простор. У средишту села је заједнички простор за госте, који нису везани за одређеног партнера.

Слика 50
Champions Village у Риму 2009. године

Champions Village је привремено „село“ од шатора, већи простор што је могуће ближе стадиону. Изабрани простор мора одговарати домаћинима села и имати одговарајући приступ, како би се могао изградити. У противном, ако је приступ неодговарајући, искуство показује да његова изградња може потрајати и до 9 недеља (рок за изградњу села у Риму био је 6 недеља). Простор мора бити на разумној удаљености од мјеста гдје на стадиону сједе партнери, тако да би они шетајући могли доћи од једног до другог мјеста. Ова рута не би требала прелазити ходање дуже од 2 минута и ако је то могуће и безбједно требала би бити кружна. Одговорности LOC-а у вези села су сљедеће: (1) слободан простор без препрека, као што су стубови јавне расвјете, дрвеће, путокази, помоћна спортска опрема и слично, површи-

не 13.500 м² и до 5000 гостију, погодан за прилаз тешких камиона (тежине до 45 тона) и машина у свим временским условима (укључујући ту и осигурање преласка преко земљаних дијелова, ако је то неопходно); (2) сигурносна ограда око цијелог простора (висине 2.5 метара) са одговарајућим бројем безбједних улаза; (3) двадесетчетворочасовно обезбјеђење током читавог периода изградње села; (4) обезбјеђење снабдјевања села водом (два извора снабдјевања) са минималним притиском 5 бара и 10 м³ сваки; (5) приступ одговарајућем систему канализације за тоалете и кухиње; (6) електрично напајање (32А једнофазни, два извора) током изградње села; (7) напајање електричном енергијом за функционисање села током манифестације; (8) простор у близини села за канцеларије, складишта итд; (9) једноставан приступ сједиштима на стадиону; (10) довољно паркинг простора у близини села за аутомобиле партнера; (11) здравствену помоћ током трајања манифестације; (12) довољно свјетлости током манифестације; (13) дозволе, одобрења и сагласности власти; и (14) упуства у вези са локалним законима, прописима и правним оквиром. Проналажење локације која испуњава све поретходно набројане услове у близини стадиона Олимпицо није био нимало једноставан задатак.

У Риму Champions Village био је постављен на простору од 14.000 м² и у њему се могло смјестити 4.700 гостију и 800 VIP гостију. Током манифестације послужено је 6.700 литара пива и за госте је обезбјеђено 64 LCD ТВ пријемника.

Слика 51
Champions Village
у Риму 2009. године

4. VIP Hospitality (VIP гостопримство)

VIP салон се смјешта унутар стадиона што је могуће ближе VIP мјестима на стадиону. Овај простор је мањи од простора села, али и еклузивнији и предвиђен је за госте: (1) чланове одбора UEFA (UEFA committee members); (2) високо рангиране представнике националних фудбалских савеза и клубова; (3) локалне и међународне познате личности; (4) политичаре и шефове држава; и (5) представнике UEFA спонзора и партнера из електронских медија на највишем нивоу.

Укупан квалитет простора, хране и услуга мора бити екстра квалитетан, а посебну пажњу треба посветити приступу самом простору. Пошто многи од гостију ће бити високо профилисане особе, са становишта безбједоних разлога мора се обезбиједити сигуран приступ возилима у непосредној близини VIP Hospitality простора, а истовремено бити далеко од очију јавности. Такође, треба рачунати да се обезбиједи простор за полицијску пратњу и возила обезбјеђења. Ово се такође односи на напуштање стадиона, када многи људи хоће то урадити истовремено. Унутар самог простора подсектор (VIP Hospitality Sub Domain) обезбјеђује тематску декорацију простора, која се базира на дизајну саме финалне утакмице. Угоститељске услуге обезбјеђује у принципу исти угоститељски сервис који покрива село, али се од LOC може затражити и помоћ локалних угоститеља. Избор катеринг услуга је дискерционо право UEFA-е за све просторе гдје се пружа гостопримство (хоспиталиту ареа).

У ноћи утакмице UEFA протокол тим управља операцијама у и око VIP салона. Детаљно планирање ће се обавити на састанцима током 3 и 4. посјете граду домаћину, са додатном рецензијом оног тренутка када се потврди долазак гостију са листе.

Слика 52

VIP ложа на стадиону Olimpico у вријеме одржавања финала 2009. године. У првом реду шпански премијер Jose Luis Rodriguez Zapatero, итаљански премијер Silvio Berlusconi, Краљ Шпаније Juan Carlos, UEFA предсједник Michel Platini, Принц William и Fa Chairman Lord.

Да би се претходно спровело потребно је следеће: (1) квалитетан простор за 750-800 гостију (75% сједи и 25% стоји), који је климатизован; (2) брз и једноставан приступ сједећим мјестима гостију на стадиону; (3) лак и брз приступ са стадиона у простор гостопримства; (4) протоколарна соба коју ће ексклузивно користити Предсједник УЕФА; (5) различити простори који ће се користити за састанке, као канцеларије, за угоститељску припрему и складишта а који су у непосредној близини салона; (6) снабдјевање простора водом; (7) кориштење постојећих кухиња за припрему хране; и (8) довољна снага електричне енергије и довољна количина техничке опреме која је у функцији.

5. Champions Bistro

Champions Bistro је мјесто на коме ће се особље које припрема и проводи организацију финалне утакмице и њених пратећих садржаја, хранити током дана које претходе утакмици. На дан утакмице на овом мјесту биће потребно пружити услуге катеринга за 1.200 људи. Уобичајено је да ове услуге пружа исти угоститељ, који већ пружа услуге за село и VIP салон, а дужан је обезбиједити услуге ручка и вечере десет дана прије почетка финалне утакмице. Потребне Champions Bistro су следеће: (1) затворени простор површине 1200 м² заједно са кухињом (у којој је дозвољено кухање); (2) освјетљење за радни простор и простор у коме се примају гости; (3) климатизација простора; (4) приступ ТВ сигнал (организовање гледања финалне утакмице за волонтере); (4) у близини стадиона тако да није потребно више од 3-5 минута пјешаке до њега; и (5) тоалети, електрична енергија и приступ води.

Царски салон (Emperor VIP Lounge) на стадиону у Риму непосредно пред долазак гостију (слика лијево) и исхрана тима за организацију у Champions Bistro.

Слика 53.
VIP Hospitality u Champions Bistro

6. Finalists Hospitality

Два простора једнаке величине и квалитета, сваки са капацитетом од 300 стојећих мјеста са столовима (buffet) потребна су за Finalists Hospitality.

Просторе треба да сваком од учесника финала понуди LOC. Приликом одабира простора морају се имати у виду приступни путеви до сједишта на стадиону, која су предвиђена за финалист. Финансијски аранжмани су следећи: (1) рентање простора се нуди бесплатно; (2) угоститељске услуге, декорација и забавни програм наплаћује се од финалиста по стандардним тржишним цијенама; и (3) све ово треба бити договорено унапријед на сасанку финалист.

7. Sponsor Partner Coordination

Партнери спонзори UEFA кључни су клијенти комерцијалног сектора (Commercial Domain) и овај подсектор (sub domain) посвећује се сарадњи са њима током планирања и фаза догађаја. Укупно је 6 UEFA спонзора и један технички добављач: (1) Ford; (2) Master Card; (3) Heineken; (4) Sony; (5) PlayStation; (6) UniCredit; и (7) Adidas.⁸ Свака од ових компанија је много уложила у бренд Лиге шампиона. На крају крајева, свака од ових компанија извуче максималну корист из ових инвестиција, првенствено кроз оптимално кориштење села и сједишта на стадиону, а потом и кроз низ додатних промотивних активности од једноставног права на брендирање до предствљања нових производа. Често партнери имају сасвим различите циљеве и стратегије, тако да је задатак Sponsor Partner Coordination управљање свим њиховим потребама и жељама, а да при томе не излази изван оквира планираних за финалну утакмицу.

Партнери обично желе спроводити властите промотивне активности. Треба имати на уму да је захтјев за такву промоцију посебно долази до изражаја у финалној утакмици. Она се може одржати на главном стадиону, на стадиону на коме се игра UEFA Women's Champions League Final или UEFA Champions Festival. Примјери неких заједничких промотивних активности су: (1) огромни рекламни предмети попут лукова, балона, боца; (2) штандови и дисплеји; (3) интерактивне игре (обично повезане са дистрибуцијом производа), као што су Human Table Soccer (стони фудбал са живим људима), Speed Cager, Climbing Wall (пењање на зиду), Goal Shooting (шутирање на гол); (4) маскоте и бендови; и (5) заставе и банери.

Одговорности подсектора Sponsor Partner Coordination су: (1) обезбиједити благовремену и тачну комуникацију са спонзором партнером по свим питањима који се тичу финалне утакмице; (2) обезбиједити партнерима јасне информације о могућностима промотивне активности; (3) обезбиједити за UEFA и LOC детаљан резиме свих планираних промотивних активности партнера и за UEFA Champions League Final и за UEFA Women's Champions League Final; (4) обезбиједити квалитетна мјеста на стадиону за партнере; (5) обезбиједити одговарајуће инсталације за све промоције партнера у близини стадиона; (6) разјаснити све важеће прописе у погледу точења алкохола за Heineken; и (7) поставити и водити два ефикасна и информативна спонзорска мјеста за посетиоце и једну медијску презентацију спонзора.

Слика 53

(с лијева) штанд UniCredit на Champions Festival, шутирање на гол, стони фудбал, (други ред) лого Heineken, Ford-ов аутомобил.

8. Broadcast Partner Coordination

Емитер који поседује права има две могућности укључивања у UEFA Champions League Final. Први је продукција (производња), гдје електронски медији користе техничке објекте да произведу пренос меча. Овим руководи сектор за медије (Media Domain). Други простор активације су он-сите права, као што су права на карте и гостопримство (VIP, корпоративни штандови или село) и тиме руководи подсектор Broadcast Partner Coordination.

Координација са партнерима емитерима се поприлично разликује од координације са спонзорима партнерима. Прво, има их много више – у свијету их има више од 200 који емитују UEFA Лигу шампиона (али не долазе сви на финале). Друго, они немају потребу за било каквом локалном промоцијом, пошто је њихово тржиште код куће, а њихова промоција се врши самим преносом финалне утакмице. Коначно, због чињенице да партнери емитери добијају много мање карата од партнера спонзора, они шаљу мање делегације, али на вишем нивоу. Дакле, фокус Broadcast Partner Coordination је организовање расподеле карата и гостопримство (hospitality), са снажним нагласком на клијент сервис.

Одговорности подсектора Broadcast Partner Coordination су: (1) обезбједити благовремену и тачну комуникацију са партнерима емитерима по свим питањима који се тичу финалне утакмице; (2) дизајн и декорација дијела Champions Village у коме је смјештен партнер емитер; (3) обезбјеђи-

вање најбоље позиције за сједење на стадиону партнерима емитерима; (4) добијање информација на корпоративним штандовима и, гдје је то могуће, понудити емитерима партнерима да се и сами појаве на њима; (5) обезбиједити врхунско задовољство за госте емитера партнера у хоспиталитету простору; и (6) оснивање и дјеловање UEFA Champions League канцеларије у ТВ VIP хотелу и понуда широког дијапазона услуга гостима емитера преко ове канцеларије.

9. Брендирање стадиона (Stadium Branding)

Тим за брендирање стадиона има задатак украсити стадион и његову непосредну околину са различитим банерима, заставама, покретним оградама и рекламним паноима у стилу дизајна финалне утакмице. Идеја је да се задржи иконографија стадиона, али тако да навијач на стадиону или гледаоци поред ТВ одмах препознају стадион као мјесто одигравања финалне утакмице. Стадион Branding такође је одговоран за постављање реклама око терена.

Слика 53
Стадион Olimpico „обучен“ и спреман за почетак

Задовољавајући принцип Clean Stadium, LOC стадион, уз сарадњу UEFA и TEAM, очистити од свих комерцијалних порука. Све постојеће рекламе и симболи морају бити уклоњени или прекривени од стране LOC прије почетка ексклузивног периода. Попис ствари које треба уклонити биће установљен током прве посјете граду домаћину.

Простор за рад на брендирању садржава: (1) минимум око 1000 м², висине 3 метра са вратима ширине 3.2 метра и простор мора бити сув и чист; (2) директан приступ на терен са приступном платформом за виљушкар; (3)

директан приступ простору тешким камионима од 45 тона; (4) опремљен напајањем електричном енергијом, Интернет линијама, освјетљењем за рад и вратима на аутоматско отварање; (5) двадесетчетверосатни обиљеже-ни паркинг за камионе и виљушкаре; и (6) набавка столова и столица.

Већина сигнала који упућују на правац кретања на и око стадиона је у надлежности LOC (преко Stadium Operations Domain) и на њих треба гледати као на један важан и саставни дио свеукупног плана безбједности и сигурности. Стадион Brending израдиће и поставити ограничени дио знакова усмјеравања правца за одређене циљане UEFA групе. Подјела одговорности за сигнале правца кретања на и око стадиона је сљедећа: (1) LOC је одговоран за све знаке правца кретања за ширу публику и навијаче тимове финалист; и (2) UEFA је задужена за знаке правца кретања за све просторе које користе медији, пословни партнери, сервиси услуга финалне утакмице и спортски сектор.

Одговорности подсектора стадион Brending су да: (1) постављање рекламних плоча које пружа оптималну видљивост порука спонзора; (2) постављање брендинг јединица на и око стадиона, како би се створило јак визуелни идентитет финалне утакмице; и (3) постављање знакова правца кретања за UEFA циљане групе.

10. Anti-Ambush

Амбуш маркетинг, гдје појединац или компанија искориштава маркетинг, је промотивно оглашавање или активности односа са јавношћу (Public Relation), које имају за циљ искористити гоодвилл финалне утакмице умјесто да то учине лица или компаније овлаштене од UEFA-е. Амбуш маркетинг може користити различите облике и приликом организовања финалне утакмице LOC је дужан пратити активности (ради мониторинг) на локалном тржишту и пријавити било какав облик амбуш маркетинга UEFA-и (треба напоменути да LOC не би у том погледу требао сам да дјелује, осим ако то од њега не захтијева UEFA). Подсектор Anti-Ambush је операционалан у последњој недељи пред финалну утакмицу, а посебно се фокусира на продају неовлаштене робе (unauthorized merchandise), гдје се посебно крше уговорена права Adidasa. Да би се ово постигло Anti-Ambush ће блиско сарађивати са LOC током фазе планирања да би се постигло сљедеће: (1) пуно разумијевање и сарадња полиције и царинских власти; (2) детаљна информација представника полиције и царине о локалним законима и прописима који регулишу дозволе за уличну продају и оне који то имају право да раде; (3) детаљна информација представника полиције и царине о локалним законима и прописима, који регулишу издавање дозвола за бесплатно дијељење проспекта; и (4) детаљна информација ко може да заплијени материјал или прекине активности илегалне продаје и под којим условима.

Одговорности подсектора Anti-Ambush су: (1) сарађивање са локалним властима и LOC у циљу провођења Anti-Ambush концепта, укључујући ту полицију и царинике; (2) припрема званичног робног (мерцхандисинг)

приручника на локалном језику; (3) обавјештавање свих релевантних субјеката, као што су полиција и царина; и (4) координирање Anti-Ambush патрол по граду.

11. Merchandizing

Merchandizing програм осмишљен је да нуди гледоцима брендирану одјећу, сувенире и програме на дан утакмице на стадиону и на UEFA Цхампионс Фестивал. Adidas има еклузивно право да спроведе овај мерцхандизинг програм током UEFA Champions League Final, док је подсектор Merchandize одговоран пружити помоћ Adidasу да спроведе ова своја права. Количина артикала одређује се у сарадњи са Adidasом, а дистрибуција ће се вршити преко Интерспорта.

Слика 54.

Дуо merchandizing програма UEFA Champions League Final 2009

Роба се продаје на следећим локацијама: (1) око 10 продајних мјеста на и око стадиона; (2) на UEFA Champions Festival; (3) е-схоп на uefa.цом; и (4) локална малопродаја у Adidas продавницама. Продајна мјеста уређена су по дизајн изгледу финалне утакмице, а на њима ће бити укључен дизајн MasterCard, као пожељне картице за плаћање у UEFA Champions League.

Одговорности подсектора Merchandizing су: (1) помоћи Adidasу у њиховој припреми за merchandizing током дана који претходе финалној утакмици и на финалној утакмици и максимална помоћ око лиценци и царина; (2) надгледање процеса дизајнирања; (3) координација; (4) управљање бројем производа и провођење кроз процес њиховог одобравања; и (5) сарадња са UEFA-ом око испоруке и дистрибуције званичних програма на дан утакмице.

12. Промоција у граду домаћину (City Promotion)

City Promotion заједнички је назив за различите медије који се користе да би се обезбиједило визуелно присуство финалне утакмице Лиге шампиона у граду домаћину. Сектор City Promotion уско сарађује са градским властима, како би се добила потребна одобрења и информације законским за-

хтјевима из овог домена. Циљеви City Promotion су: (1) обезбиједити максималну пажњу и присуство на UEFA Champions League Final и UEFA Champions Festival у граду; (2) промовисати везе између финалне утакмице UEFA Лиге шампиона и града домаћина; и (3) обезбиједити да спонзори партнери добију одговарајући ниво брендирања у оквиру пројекта City Promotion.

Медији опције укључују: постере, билбордове, банере великог формата на зградама, електронске медије, као што су диновски екрани, уличне банере и било које друге креативне алтернативе или привремене структуре. Циљане локације су: околина стадиона, UEFA Champions Festival, локација предаје пехара граду домаћину, аеродроме, жељезничка станица и метро станице, мреже јавног превоза, званични хотели, главне саобраћајнице у и из града и маркантне локације у граду (тргови, улице). Према условима споразума (Staging Agreement), од града домаћина тражи се подршка кампањи City Promotion на тај начин што ће понудити UEFA локације без икаквих трошкова током предаје пехара граду домаћину (2 дана прије манифестације и дан послје) и финалне утакмице Лиге шампиона (7 дана прије и 2 дана послје) и обезбиједити неопходна средства за постављање, осигурање, одржавање и уклањање. UEFA и TEAM одговорни су за дизајнирање и трошкове производње. Потребно је израдити и додатни контингент средстава за градску промоцију, која би се користила у случају оштећења и крађе постојећих.

Одговорности подсектора Merchandizing су: (1) у сарадњи са градским властима направити оптималан микс медија у циљу максималне промоције; (2) израда дизајна који може стати на различите медије; и (3) сарадња са градским властима на постављању, одржавању и уклањању промотивних средстава.

Слика 55

Starballs на продају на Roma Fiumicino Airport (лијево),
Различити стилови City Promotion у Москви (средина) и Риму (десно)

ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА И КРИМИНАЛИТЕТ- НАСИЉЕ

Прегледни рад

УДК: 316.343:343.85

мр Горан Амићић

Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука

Драган Митровић

Дирекција за координацију полицијских тијела, Сарајево

Апстракт: *Глобалне структуралне неједнакости за своју последицу могу имати масовно осјећање депривације људи, опши пораст несигурности и страха од губитка животних шанси и друштвене маргинализације. Најтежи облици криминалитета, попут организованог и насилничког, најприсутнији су у друштвима са великим социјалним разликама, као и друштвима са високом стопом сиромаштва и незапослености. Неједнакост у приступу политичкој и свакој другој моћи, образовању, здравственој њези и правној заштити, карактеристичан је облик структуралног насиља, које је обично невидљиво и извире из саме друштвене структуре која предодређује положај људи сходно њиховим економским, етничким, полним, културолошким или политичким обиљежјима. Пораст сиромаштва, незапослености и аномије увећава компетитивност између људи, умањује солидарност, разара социјалну кохезију и нормативни систем.*

Стање друштвене дезорганизације карактерише не само распад неформалног система вриједности и облигација, већ и слабљење формалног система, што ствара услове за продуковање још веће дезорганизације која исходи све већим стопама криминалитета и укупног нивоа насиља у друштву. Због дуге традиције и релативне стабилности, структуралне неједнакости се манифестују и виде као „нормалан“ поредак ствари, рационализован моћним културолошким дефиницијама које се преноси са генерације на генерацију, што им омогућава да вјечно опстају. Социјалне напетости и слабо друштвено регулисана социјална конкуренција производе један посебан облик насиља који се зове структурално насиље. То је насиље које настаје као последица материјалне осујећености, друштвене инфериорности, осјећаја личне

неадекватности појединаца, лоше социјалне промоције широких слојева и група становништва. Зато и није изненађење да се они чије су животне шансе истопљене, а то су великим дијелом млади, одлучују на насиље и криминалитет, као пут личног, али и (само)деструктивног испољавања.

Кључне ријечи: друштвена неједнакост, сиромаштво, криминалитет, савремено друштво.

Abstract: *Some of the consequences of the global structural inequality are mass feeling of people deprivation, general increase of insecurity and fear of loss of life chances, and different social marginalization. The most severe forms of crime, such as organized and violent crime, are most present in societies where there are huge social differences, as well as in societies characterized by the high rate of poverty and unemployment. Inequalities in political and any other power, in education, health care and legal protection are characteristic forms of structural violence that is usually invisible and comes from the very social structure which predetermines people position according to their economic, ethnic, sex, cultural and political features. Increase of poverty, unemployment and anomy causes bigger competitiveness among people, lowers solidarity, destroys social cohesion and normative system.*

The state of social disorganization is characterized not only by the break-up of the informal system of values and obligations, but also by the weakening of the formal system, which creates the conditions for even greater disorganization which eventually leads to higher crime rates and overall violence in a society. Due to long tradition and relative stability, structural inequalities are manifested and observed as "normal" order of things, all this being rationalized by powerful cultural definitions which are transmitted from generation to generation allowing them to exist permanently. Social tension and weakly regulated social competition produce a specific form of violence called structural violence. It is a type of violence that appears as a consequence of material frustration, social inferiority, of a feeling of a personal inadequacy of an individual, bad social promotion of wide layers and groups of population. Therefore, it is not surprising that those whose life chances and opportunities are destroyed, and those are usually young people, decide to embrace violence and crime as a path of personal, but also (self) destructive expression.

Key words: social inequality, poverty, crime, contemporary society.

1. СТРУКТУРАЛНО НАСИЉЕ

Концепција структуралног насиља данас је једна од најразвијенијих социолошких концепција о факторима криминалитета, која у суштини представља дио теорије о поријеклу агресивног испољавања из фрустрација, али инсистира на социјалној структури, као њиховом примарном изворишту. Под структуралним насиљем подразумејева се свако угрожавање

људских потенцијала економском или политичком структуром (Галтунг, 1969). Неједнакост у приступу политичкој и свакој другој моћи, образовању, здравственој њези и правној заштити, карактеристичан је облик структуралног насиља, које је обично невидљиво и извире из саме друштвене структуре; она предодређује положај људи сходно њиховим економским, етничким, полним, културолошким или политичким обиљежјима. Због дуге традиције и релативне стабилности, структуралне неједнакости манифестују се и виде као „нормалан“ поредак ствари, рационализоване моћним културолошким дефиницијама, које се преносе са генерације на генерацију, што им омогућава да вјечно опстају (Грамберг, 2000). Као и директно, структурално насиље такође производи патњу и страдања људи, само спорије и разорније, сиромаштво је у снажној корелацији са високом смртношћу новорођенчади, инфективним болестима и кратким просјечним животним вијеком.

Веза између структуралног и директног (бихевиористичког) насиља је позитивна и снажна: они који су хроничне жртве структуралног насиља, окрећу се директном насиљу; насиље је одговор људи који се осјећају понижено и одбачено, инфериорно и неадекватно, а структурално насиље управо појачава таква осећања. Гил одређује бихевиористичко насиље као реактивно, изазвано структуралним насиљем посредством стреса и фрустрација: породично насиље је производ тог процеса, будући да је породица мјесто гдје се „пражњење“ може обавити без пунитивних санкција, које иначе пријете уколико се оно врши у другим социјалним ситуацијама (Гил, 1978). Високо позитивно слагање између сиромаштва, као апсолутне депривације, и стопе убистава Паркер објашњава тако што сиромаштво означава подобним да произведе „одређена емоционална стања која ескалирају у насиље, најчешће уперено према онима који су близу - супружницима, дјечи, пријатељима“ (Паркер, 1989).

Други, међутим, вјерују да је релативно сиромаштво (степен неједнакости у приходима) боља детерминанта криминалног и насилничког понашања, него апсолутно сиромаштво: кроснационалне студије убистава откриле су позитивна слагања између економске неједнакости и стопа убистава (Blau, Blau, 1982; Hansmann, Quigley, 1982; Unnithan, Whitt, 1992). „Структурално насиље изазива бихевиористичко у обиму који може да поприми и епидемиолошке размјере (од убистава и самоубистава до ратова и геноцида). Питање је која је од ове две форме насиља важнија и опаснија, но, несумњиво је да су оне међусобно каузално повезане“ (Gilligan, 1996).

Истраживања односа између старосне структуре становништва и нпр. стопе убистава показала су да структуралне промјене у социјалном систему, у смислу пораста обима издржаваних групација (дјеца, незапослени и пензионери), доводе до социјалних и економских поремећаја који резултују порастом како социјалне патологије, тако и насиља. Наиме, док у друштвима које карактерише прогресивно увећање популације старих стопе убистава опадају, дотле се у друштвима у којима расте популација младих догађа управо супротно: стрес у социјалном систему узрокован увећањем популације

старих води у интернализацију агресивности, што увећава стопу суицида, док раст популације младих води у екстернализацију агресивности и пораст стопе убиства (Lester, 1973.). Увећање једне генерације подстиче пораст убилачког насиља посредством ширења релативне депривације и јачања интрагенерацијске компетиције за ограничене ресурсе (Holinger 1987.).

Истражујући тенденције насилничког криминалитета у Холандији, Nijboer објашњава природу убиства и насиља младих имиграната управо терминима структуралног теоријског система. Наиме, млади имигранти углавном врше тзв. инструментална убиства, будући да им заправо нису приступачна легална средства за обезбјеђивање сопствене егзистенције па користе илегалне активности, од којих најчешће послове у вези са диловањем дрога. За такво окружење је, по правилу, везана субкултура насиља које понекад подразумијева и вршење убиства (Nijboer, 1995).

Идеолошки изњедрен у традицији критичке криминологије, лијеви реализам („реалистична криминологија“) искорачио је као посебна концепција са амбицијом да криминалитет третира као реални проблем, будући да приступи који су рачунали на стратегије усмјерене на индивидуалне преступнике нису дали резултате, што важи и за приступе у оквиру теорије етикетања, радикалне и критичке криминологије, који су патили од супротне једностраности и које реалисти виде као аболиционистичке, непрактичне и идеалистичке.

William Bonger, један од утемељивача тзв. радикалне или критичке криминологије, писао је да капиталистички економски систем слаби социјална осјећања људи и њихов морал. Овај систем неминовно развија грамзивост и егоизам као дио своје репродукције. Разлог таквих одлика капиталистичког система је у томе што је он окренут размјени, профиту и производњи, која у основи не задовољава потребе људи. Због тога тај систем гуши социјалне инстинкте и снижава вриједности осјећања морала. Такође, капиталистички систем ствара лоше материјалне и интелектуалне услове живота радничке класе, што доприноси да морални ниво те класе буде низак. Из тог разлога, сматра Bonger, настају појаве као што су несигурност егзистенције, сиромаштво, болести, незапосленост, необразованост, лош економски положај жене, слаба организација породице, алкохолизам, проституција, милитаризам, које имају велики удио у етиологији криминалитета.

У односу на поједине врсте криминалитета, који су типични за капитализам, Bonger проналази социо-економске основе њиховог поријекла. Bonger анализира узроке економског криминалитета, сексуалних деликата (злочина), злочина освете, чедоморства и политичког криминалитета (Bonger, 1916). По њему, економски криминалитет има двоструко поријекло. С једне стране, он извире из апсолутног сиромаштва и грамзивости до којих доводи економско окружење, а с друге стране он настаје због „напуштања“ морала и лошег образовања дјеце из сиромашнијих класа. Па тако, на примјер, професионални криминалци који се најчешће регрутују из групе ситуационих преступника, по отпуштању из затвора стално падају ка све дубљем сиромаштву.

Слично мисли и Walter Hollstein (радикални теоретичар социјалног рада): узроке криминалитета треба тражити у дефицитарним условима социјализације који проистичу из социо-економских особина друштва и непривилагованог положаја људи, а прије свега радничких и нижих слојева. Он даје примјер дјеце бескућника, гдје економска биједа производи нарушену породичну климу, деструктивну атмосферу гета и социјалну изолацију. У таквим околностима дјеца немају никакве шансе за социјализацију, него само за неки облик дисоцијализације. Када таква дјеца дођу до школског узраста, она су већ толико оштећена да је школа формално у праву када их одваја у посебна одјељења. Ова дјеца, када постану одрасли људи принуђена су да пропадну, као и њихови родитељи и да репродукују биједу из које су потекли, преносећи је на сљедећу генерацију (Hollstein, 1980).

Савремена концепција лијевог реализма у основи представља велики компромис између конфликтних теорија и традиционалне криминологије: да би се разумио проблем криминалитета, све његове димензије - извршилац, жртва, држава и друштво, као и њихове међусобне релације, морају бити у потпуности истражене. То представља суштински помак у приступу, будући да је већина ранијих теоријских концепција углавном била фокусирана само на једну од наведених димензија, и то извршиоца - социјалну контролу или државу, док је жртва најчешће била у потпуности занемаривана. Истраживач, по мјери лијевог реализма има задатак да испита све међуодносе наведених димензија, али и узроке криминалног понашања, факторе вулнерабилности жртава, као и социјалне услове који утичу на ниво контроле и толеранције на криминално понашање.

Иако се генерално претпоставља комплексна, мултифакторска узрочност насиља, лијеви реализам фаворизује изворишно (критичко) становиште да насилништво, као и криминалитет уопште, „извире“ и храни се структуралним социјалним факторима. Централни медијатор структуралних карактеристика и насилничког криминалитета јесте релативна депривација, као стање објективне ускраћености и доживљај фрустрације индивидуе због немогућности да оствари ниво постигнућа своје референтне групе. Taylor указује на факторе пораста насиља у западним земљама, који представљају посљедицу структуралних поремећаја усљед транзиције из индустријског у постиндустријско друштво (Taylor, 1999). Раст глобализације, тенденција денационализације и јачање либералног тржишта изазвали су кризу националне државе којој све више слабе могућности да планском прерасподјелом смањује неједнакости у дохотку и богатству и тако гарантује појединачну и колективну сигурност. Општи ниво несигурности и страха од конкуренције и „других“ расте, те тако криза националних држава иде укорак са оживљавањем национализма („повратак у трибализам“) и сепаратистичких тежњи заснованих на етничкој припадности вођених популистичким десничарским идејама о „крви и припадности“.

На другој страни, изазвана је и криза традиционалне „мушкости“ како транзицијом породице индустријског у породицу постиндустријског доба (у којој мушкарац више није једини „хранитељ“ породице, што доводи до

декомпозије традиционалних подјела улога), тако и несигурношћу усљед све већег присуства женске радне снаге на тржишту рада, али и структуре потражње радне снаге (постиндустријско тржиште фаворизује традиционално „женске“ квалитете, као нпр. у услужним дјелатностима), што додатно умањује шансу младим мушкарцима, а нарочито онима који нису успјели да се (стицањем технолошких и других знања и способности који су на цијени у тржишном друштву) истргну из економски и социјално маргинализованих слојева.

Мушкарци се, у таквом поретку ствари, понашају по принципу „одбацивања од стране одбачених“, па се протестно окрећу активностима које управо спадају у „традицију мушкости“ (конзумирање алкохола, посјете утакмицама и сл.), а поред осталог, и стереотипним и вулгарним верзијама мушкости укључујући и фаворизовање модела доминације над женама (Ибидем, 77). „Протестна мушкост“, која се најупечатљивије изражава кроз насилништво, карактеристична је за незапослене („искључене“) младиће и на симболичном нивоу представља покушај реанимације напуштеног концепта мушке полне улоге и поретка полова. Тако су пораст национализма, страх и аверзија према „имигрантима и другима“, као и протестна мушкост, толико очигледни у свим развијеним постиндустријским друштвима, за Тејлора заправо манифестација свеприсутног и хроничног страха од губитка животних шанси и искључења.

2. НЕКИ ПОКАЗАТЕЉИ НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Процјењује се, према извјештају Свјетске здравствене организације, да у мирнодопским околностима бива убијено 525 000 људи годишње на свијету или у просјеку један човек, скоро сваког минута. Подаци ове организације УН показују да су више од двије трећине жртава убистава мушкарци, углавном узраста између 15 и 25 година. Оно што је овдје нарочито битно јесте да је стопа убистава значајно виша у земљама са израженим економским и социјалним неједнакостима, гдје је јаз између богатих и сиромашних већи. „Друштвене кризе и регресија најдиректније стварају погодна тло за бујање различитих типова девијација и криминалитета. Истовремено, оне доприносе индиректном умножавању криминалних активности посредством растућих социјалних проблема, међу којима сиромаштво, незапосленост, дисфункције и дезорганизације многих друштвених институција и служби и поремећаји односа, функција и структура породице имају посебну тежину и утицај“ (Милосављевић, 1998).

У том смислу, алармантан и симптоматичан податак је да је само у Москви у првих 11 мјесеци 1997. године убијено 1.310 људи или 119 у просјеку мјесечно. Од тога броја, 93 одсто убистава настало је као посљедица алкохолисаних стања људи, 5 одсто су наручена убистава, и то најчешће из користољубља, углавном због сукоба интереса око промета некретнина, док око 2 одсто убистава има мотиве у дужничко-повјерљачким односима (Југовић,

2003). Русија је одличан примјер земље која се, послије пропасти комунистичког ситета, нашла у једном стању политичке нестабилности, вриједности аномалије, социјалне раслојености, масовног сиромаштва, погоршања животног стандарда и здравственог стања нације, што је погодовало ширењу криминалитета.

На другом дијелу земаљске кугле, у Латинској Америци, коју су у другој половини протеклог вијека погађали социјално-класни и идеолошко-политички ратови, оружане побуне и револуције, на крају 20. вијека социјалне и политичке противрјечности, имају другачије манифестације. Оне се понајвише изражавају кроз криминалитет, малољетничку делинквеницију и различите облике насиља. Ове нове чињенице наводе неке истраживаче друштвених прилика да криминалитет и насиље виде као један облик социјалног револта или примитивног и архаичног израза социјалног комешања (Ramone, 2002).

Нестанком, деградацијом и историјском потрошеношћу марксизма као покретача политичке и социјалне побуне, у празном простору недостатка идеологије потлачених и маргинализованих, криминалитет постаје облик квазиреволуционарне идеологије и примитивног начина исказивања бунта. „У Латинској Америци, као и у другим дијеловима планете, прије тридесет година, момак који би пронашао револвер пришао би некој организацији која примјењује оружану борбу да би измијенила судбину човјечанства. Данас, тај ће момак мислити, прије свега, на себе и, осјећајући се жртвом раскидања социјалног договора од стране владајућих, раскинуће сам тај договор пљачкајући неку банку или проваљујући у неку продавницу (Ramone, 2002).

Од почетка велике економске кризе у децембру 2001. и масовног осиромашења средње класе, стопа делинквенције у Аргентини се учетворостручила. У Бразилу, једној од земаља у којој су неједнакости највеће, социјални рат досегао је неслућене размјере. Само у Рију, између 1987. и 2000, ватреним оружјем убијено је више малољетника, него укупно у свим конфликтима у Колумбији, Југославији, Сијера Леонеу, Авганистану, Израелу и Палестини. За тих тринаест година, на примјер, 467 младића погинуло је у израелско-палестинском сукобу; за исто вријеме 3.937 малољетника убијено је у Рију... Бразил издваја 2 одсто свог годишњег бруто националног дохотка на војску, али више од 10 одсто за заштиту богатих од сиромашних“ (Ramone, 2002).

3. СТРАХ ОД КРИМИНАЛИТЕТА

Током година, страх од криминалитета изједначавао се с различитим емоционалним стањима, ставовима или перцепцијама (укључујући и неповјерење према другима, тјескобу, страх од непознатих људи те забринутост због моралног пропадања друштва). Ferraro и LaGrange (1987: 83) дефинисали су страх као „негативну емоционалну реакцију проузроковану кри-

миналитетом или симболима који се вежу уз њега“. Али, таква дефиниција тешко да може разлучити страх од криминалитета, туге, љутње или очаја који такођер могу бити посљедица криминалитета или симболике која прати криминалитет.

Цјелокупни проблем око конкретног значења страха везаног уз криминалитет чини се проистиче из темељних разлика између перцепције, когниције или емоције. Према Wagu (2000: 453), страх није перцепција окружења, већ реакција на посматрано окружење. Иако страх може настати као резултат когнитивног процесуирања или евалуације уочених догађаја (нпр. како нас особа која нам прилази жели напасти), сам по себи није увјерење, став или евалуација. Напротив, он је емоција, осјећај узоркован свјесности или очекивањем опасности.

Страх је заправо врло честа појава која је присутна у свакодневном животу, нпр. страх од саобраћаја, страх од затворених простора, страх од заразе. Оно што разликује страх од криминалитета и овдје споменуте страхове, заправо је објект страха. У квалитативном смислу, не постоје докази да се страх од криминалитета значајно разликује од осталих врста страхова. С обзиром на проблематику дефиниције страха од криминалитета, постоје и потешкоће око проналаска конкретних узрока његове појаве. На примјер, страх од криминалитета може се појавити одговор на непосредну опасност, када је особа суочена с наоружаним нападачем или јој се вербално пријети нападом. Но, како су људи способни предвиђати будуће догађаје путем различитих симбола, страх од криминалитета може се појавити у ишчекивању могуће пријетње или као реакција на догађаје из окружења (разбијена јавна расвјета, графити по зидовима...). Стога, не чуди чињеница како, зависно о истраживањима, мјерење страха од криминалитета се своди на мјерење забринутости око могућих лоших догађаја, негог страха од виктимизарности (страх да ће неко бити жртва неког кривичног дјела).

Један од разлога јављања страха од криминалитета јест и мистифицираност криминалитета као појаве. Проблем данашњице не лежи у непосредној довољне количине знања у погледу криминалитета, већ у неуспјеху научника и стручњака који нису у стању представити разумљиве и логичне верзије чинилаца криминалитета појаве (Wag, 2000: 483). Права опасност стога лежи у процјепу између стања знања о криминалитету и јавној информисаности о свим појединостима ове појаве.

Занимљив је приједлог Luptona и Tullocha (1999: 508) о разликовању страха од криминалитета и забринутости око криминалитета. Можда би то било боље представити као позицију рационалног против ирационалног. Страх, као такав, може бити и ирационалног карактера, што значи да нема објективног разлога за његов настанак или продужење. Према овој поставци, људи би се требали равнати према вјероватноћама о могућности да ће бити жртва криминалног дјела (што је под утјецајем државних статистика о криминалитету, медија итд.), те у највећем случају, реагују ирационално управо они који би се, према неким објективним карактеристикама, треба-

ли најмање бојати. Поставља се питање – одлучују ли државне статистике о криминалитету ко се треба више или мање бојати? И наравно, колико је тај страх оправдан са субјективног стајалишта појединца. „Здрава“ забринутост пожељан је облик понашања у смислу нечињења неких дјела и радњи или не довођења у стања која могу довести до виктимизације. Такође, забринутост је и нужна, јер кроз испитивања о забринутости око криминалитета, надлежне институције, које се баве овом проблематиком, имају информације у којој мјери и за коју врсту криминалитета је заједница посебно забринута.

4. НАСИЉЕ - КРИМИНАЛИТЕТ НА СПОРТСКИМ ТАКМИЧЕЊИМА

Иако су облици криминалитета везани за спорт различити ипак се све ове врсте криминалних дјелатности могу у најгрубљем смислу подијелити у двије групе: 1) криминалитет усмјерен на стицање имовинске користи и вези са спортом (поткупљивање играча, намјештање и договарање резултата такмичења, поткупљивање судија и др.) и 2) криминалитет везан за насиље и неред на спортским такмичењима.

Нажалост, насиље је постало незаобилазан пратилац спортских приредби, нарочито оних најзначајнијих, којима по правилу присуствује и највећи број гледалаца (Коковић, 2001). То истинске љубитеље спорта у великој мјери одвлачи од спортских боришта, а они најоданији често бивају изложени непотребним ризицима и малтретирањима. Неријетко се неред и насиље по завршетку спортских приредби са спортских стадиона селе на градске улице. Ове појаве указују на потребу да друштво енергичније реагује на овакве облике друштвено непрхvatљивих понашања. Насиље на спортским приредбама је специфичан и посебно карактеристичан облик насиља у савременом друштву. Услови у којима се врши, побуде из којих произилази и појавни облици у којима се испољава посебно одликују ову врсту криминалитета. Стога су облици друштвеног реаговања на истоимено насиље у много чему специфични, а међу њима од посебног је значаја казненоправна реакција друштва. Због тога, његово разматрање има посебан значај и своју посебну димензију, а разноликост конкретних појавних облика ових деструктивних понашања захтијева широк круг примјене кривичноправних и прекршајних прописа који се у овој области примјењују, имајући у виду како прописе који се изричито односе на ове појаве, тако и оне који имају шири значај, али који и на овом плану често долазе у обзир и налазе своју примјену (Ђорђевић, 2007).

Насиље и неред на спортским такмичењима, као једна врста криминалних дјелатности, обухвата широк круг различитих деликата који се према условима у којима се врше, субјектима који их чине, узроцима који их изазивају и посљедицама које из њих настају, могу сврстати у више карактерис-

тичних група. Стога се и разматрање проблематике ових деликата мора чинити са свих наведених аспеката. Већина аутора полази од становишта да се насиље може односити на лица или на ствари. Међутим, постоји и мишљење да насиље може бити управљено само према човјеку, а не и према имовини, односно да је и у том случају оштећење имовине само начин вршења насиља према одређеном лицу (Бачић и Шепаревић, 1982).

Када је у питању насиље које се врши према лицу, оно се може појавити као физичко или психичко насиље. Под физичким насиљем подразумева се дјеловање на физички интегритет неког лица, агресивно понашање према људима, доношење физичких патњи неком лицу и сл. Психичко насиље се манифестује кроз психичко малтретирање, доношење психичких патњи, пријетње, изазивање осјећаја страха и сл. Насиље према стварима (покретним и непокретним) састоји се у уништењу имовине веће вриједности (Лазаревић, 1981).

Као субјекти насиља на спортским приредбама најчешће се појављују посјетиоци спортских такмичења – гледаоци који се окупљају ради посматрања и праћења такмичења. Међу њима, вршењу насиља највише су склони они посјетиоци који су изразито навијачки расположени према екипама (ријетко према појединцима) које се такмиче и који су по правилу више заинтересовани за побједу оних којима поклањају своје симпатије, него за сам квалитет спортске приредбе. Такав однос према спорту обично доводи до нетрпељивости, па чак и мржње према такмичарским противницима и њиховим симпатизерима – навијачима, из чега најчешће и произилази насиље. Ова врста спортске публике често се неформално, а у извјесној мјери чак и формално удружује, па као таква удружено дјелује у навијању, али често и у вршењу насиља (Теофиловић, 2004). Остали посјетиоци спортских приредби, који прије свега уживају у љепоти и квалитету спортског надметања, у правилу нису склони вршењу насиља, мада у извјесним случајевима бивају, присуством велике скупине оних других, насилничких настројених посјетилаца, индуковани да се и они укључе у насилничко дјеловање. Сами учесници такмичења по правилу нису учесници насилничких дјеловања навијача, али се у неким случајевима поједини од њих и сами укључују у вршење насиља углавном као подстрекачи. Ипак, они се појављују као непосредни извршиоци аката насиља у случајевима сукоба са такмичарима противничких екипа у току самог такмичења или непосредно после њега. Ови сукоби се понекад проширују и на функционере такмичарских екипа, спортске судије, делегате спортских савеза и друга лица која службено учествују или присуствују такмичењу. Најзад, као субјекти насиља у неким случајевима појављују се и случајни пролазници (када се насиље спортских навијача прошири и изван спортских стадиона) који се прикључују организованим групама насилника или другим учесницима масовног вршења насиља.

Жртве насиља на спортским приредбама су бројне и значајне. То су најчешће други учесници у стварању нереда и насиља, који и сами постају жртве свог насилничког дјеловања. Међутим, жртве су често и лица која нису изазвала или учествовала у насиљу, а која су изложена насиљу до кога је

дошло. То могу бити посматрачи који се нису укључивали у вршење насиља, затим сами спортисти, функционери спортских екипа, спортске судије, лица која одржавају ред на стадиону, припадници полиције који дјелују на спречавању насиља и најзад, друга лица која су се из других разлога, повода или случајно нашла на мјестима на којима се догађа насиље.

Пошто се насиље често врши према стварима (ломљење сједишта, оштећивање уређаја, рушење ограда, паљење различитих предмета, оштећивање јавних уређаја, разбијање излога, оштећење аутомобила и других превозних средстава и др.), као жртве насиља појављују се и власници ових предмета (физичка и правна лица). Индиректно од ових насилничких активности штетне посљедице трпе и грађани који су корисници јавних уређаја, превозних средстава јавног саобраћаја и др., или којима оштећени предмети на извјестан начин служе (контејнери за смеће, жардињери са украсним цвијећем, корпе за отпатке, рекламни панои и др.).

Мјесто вршења насиља су најчешће трибине спортских објеката на којима се одвија спортска приредба и на којима је окупљен велики број гледалаца, из чијих редова се активирају насилници. Сами терени на којима се одвија спортско такмичење рјеђе су мјесто вршења насиља, изузев у случајевима сукоба између самих такмичара или у случајевима проваљивања публице на терен на коме се одвија такмичење. Поред трибина спортских стадиона насиље спортске публице често се врши и изван стадиона на његовим прилазима у околним улицама, а каткад и на удаљенијим улицама или трговима града.

Насиље на спортским приредбама чецто је већег обима на великим спортским стадионима, гдје је окупљање гледалаца, а међу њима и потенцијалних учесника у насиљу веће, али вјероватноћа настајања нереда и насиља не зависи само од броја присутних, већ и од низа других околности. Прије свега, то зависи и од врсте спортског такмичења, у ком смислу се може запазити да су нереди и насиље много чешћи на такмичењима у екипним спортовима (фудбал, кошарка, одбојка, рукомет, ватерполо), него на такмичењима појединаца (атлетика, пливање, гимнастика), независно од тога што се и у овим спортовима може рачунати и екипни пласман. Разлог томе је, прије свега, међусобна супротстављеност два такмичарска тима, када су у питању екипни спортови, што води израженој супротстављености навијача такмичарских екипа, а нарочито навијачких група и организација. Вјероватноћа наступања нереда и насиља зависи и од јаче израженог ривалства такмичарских екипа и веће међусобне супротстављености навијача и навијачких група, њихових ранијих сукоба и узајамно створене нетрпељивости и анимозитета, што је у неким случајевима праћено и националистичким страстима и националном нетрпељивошћу.

У погледу времена вршења насиља везаног за спортске приредбе оно се најчешће врши за вријеме самог трајања такмичења, али се врло често насиље наставља и после завршеног, а некад и прекинутог, такмичења. Чест је случај да до нереда и насиља долази тек послје завршеног такмичења. Нај-

зад, догађа се да до нереда и насиља дође и прије одржавања такмичења, углавном у времену окупљања и долажења навијачких група на стадионе на којима се одржавају такмичења. Временско трајање нереда и насиља је различито, што највише зависи од насталих околности (почетак спортске приредбе ако је насиље пре исте, завршетак приредбе, ако је насиље у току исте, ефикасно дејство органа реда да спријече насиље, киша и др.).

Узроци појаве насиља везаног за спортска такмичења и побуде из којих се то чини су многи и њихово утврђивање предмет је психолошких, социолошких и криминолошких анализа и истраживања. Најчешће се наводе склоности ка вршењу насиља, хулиганство навијача, недостатак спортске културе, неумјерене навијачке страсти, национална нетрпељивост и др. Међутим, многи други узроци у мањој или већој мјери доприносе настајању нереда и вршењу насиља. Непосредни поводи настајања нереда и насиља веома су различити: немирење са поразом у такмичењу, незадовољство слабим игром или неспортским понашањем такмичара, међусобна вријеђања супарничких екипа, супротстављање лицима која одржавају ред на стадиону, неслагање са одлукама судија на утакмицама, покушај уласка на стадион без улазница и др.

Облици насиља које се врши на спортским такмичењима су веома различити и у правом смислу представљају кривична дјела или прекршаје. Они се могу вршити двојачко: 1) индивидуално и непосредно или 2) колективно тј. учествовањем у групи односно у скупини. Различита кривична дјела и прекршаји везани за насиља на спортским такмичењима могу се подијелити на више група, према уобичајеним класификацијама и групама кривичних дјела у које можемо укључити и одговарајуће прекршаје. У том смислу кривична дјела и прекршаји на спортским такмичењима могли бисмо подијелити у пет група: деликти против живота и тијела, деликти против имовине, деликти против опште сигурности, деликти против јавног реда и мира и деликти против државних органа. Овome треба додати да у насиљима и нередима долази и до вршења многих других кривичних дјела која немају карактер насиља, али која се често врше при насиљу и прављењу нереда. У та дјела могли бисмо убројити различите врсте увреда (обична и јавна увреда, повреда угледа државе, повреда угледа народа, националне или етичке групе, повреда угледа стране државе), као и дјела изазивања националне, расне и вјерске мржње, различите врсте крађа и нека кривична дјела против слободе и права човјека и грађанина (принуда, злостављање, угрожавање сигурности) као и многи прекршаји.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Традиционални приступ организовања и планирања криминалистичке дјелатности заснива се на *реактивном концепту* на основу којег полиција и органи правосуђа реагују тек после извршеног кривичног дјела. Кри-

вично дјело се посматра као изоловани феномен и не доводи у везу са социјалним и другим факторима који формирају услове и узроке поновног извршења кривичног дјела од стране истог или других лица. Борба против криминалитета није системски и цјеловито осмишљена, гледано у цјелини или у односу на поједине типове криминалних феномена. Овакав приступ не може да доведе до жељене ефикасности у сузбијању, откривању и доказивању кривичних дјела, јер је велики број типова криминала посљедица цјеловитих друштвених услова који их продукују. Значајан проценат криминалног понашања производ је трајне психолошке или професионалне оријентације индивидуалних или удружених криминалаца са јасно подијељеним улогама у којима се непосредни извршиоци појављују само као маргиналне фигуре једног ширег криминалног плана или оријентације. Према томе, уколико се криминалистичка анализа и планирање усмјере само према непосредним извршиоцима, и то након предузетог криминалног понашања, криминалистичка дјелатност ће се бавити маргиналним питањима и појавама и усмјеравати само ка врху леденог брега. На другој страни, евидентна несинхронизованост између органа непосредно или посредно задужених за сузбијање криминалитета, лоша законодавна политика, непостојање система превенције и осмишљене глобалне стратегије сузбијања криминалитета, непостојање база података и квалитетног аналитичког процеса, додатно негативно утичу на ефикасност криминалистичке делатности.

Због наведених разлога, у посљедњој деценији XX вијека, у свијету напуштен је концепт реактивног приступа криминалитету и почела се развијати *проактивна стратегија супротстављања криминалитету*, која подразумева његово системско и цјеловито анализирање и сузбијање. Полицијска дјелатност супротстављања криминалитету не усмјерава се само ка оствареним криминалним феноменима, већ се усредсређује на услове и узроке који продукују криминалитет. Планирање криминалистичке дјелатности уз помоћ неких нових метода и начина организације усмерава се и ка будућем криминалном понашању, односно бави се криминалистичким предвиђањем.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Бачић, Ф. и Шепаревих, З.:** Кривично право – посебни дио, Загреб, 1982.
2. **Blau, J. Blau, P.:** The cost of inequality: metropolitan structure and violent crime. *American Sociological Review*, 1982.
3. **Bonger, W.:** Criminality and Economic Conditions, London, 1916.
4. **Ђорђевић, Ђ.:** Насиље и спорт, Зборник радова, Криминалитет у транзицији-феноменологија, превенција и државна реакција, Београд, 2007.
5. **Ferraro, K., LaGrange, R. L.:** The Measurement of Fear of Crime, *Sociological Inquiry*, 1987.

6. **Gil, D.:** Societal violence in families. U: J. M. Eekelaar, S. N. Katz (eds.), *Family Violence* (str. 14-33). Toronto: Butterworths, 1978.
7. **Gilligan, J.:** *Violence: Reflections on a National Epidemic*. New York: Putnam, 1996.
8. **Hansmann, H. B. Quigley, J. M.:** Population heterogeneity and the sociogenesis of homicide. *Social Forces*, 1982.
9. **Hollstein, W. Meinhold, M.:** *Socijalni rad u kapitalističlim produkcionim uslovima*, Viša škola za socijalne radnike, Beograd, 1980.
10. **Југовић, А.:** Социјална политика и социјални рад као део друштвеног реаговања на криминал, зборник радова Стратегија државног реаговања против криминала, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2003.
11. **Коковић, Д.:** *Насиље спортске публике, Дефендологија*, број 10/01, Бања Лука.
12. **Лазаревић, Љ:** *Кривично право – посебни дио*, Београд, 1981.
13. **Lester, D.:** Suicide, homicide and age dependency ratios. *International Journal of Aging and Human Development*, 2001.
14. **Lupton, D., Tulloch, J.:** Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition. *British Journal of Sociology*, 1999.
15. **Милосављевић, М.:** Ограничења и могућности превенције криминала, у: *Превенција криминала, Дефектолошки факултет и Институт за социолошка и криминолошка истраживања*, Београд, 1998.
16. **Nijboer, J.:** Trends in Violence and Homicide in the Netherlands. U: C. R. Block, R. L. Block (eds.), 1995.
17. **Parker, R. N.:** Poverty, Subculture of Violence, and Type of Homicide. *Social Forces*, 1989.
18. **Taylor, I.:** *Crime in context: A Critical Criminology of Market Societies*, Cambridge: Polity Press, 1999.
19. **Тефиловић, Н.:** *Насиље младих на спортским приредбама*, Наука, безбедност, полиција, број 2-3/2004.
20. **Unnithan, P., Whitt, P.:** Inequality, economic development and lethal violence: A cross-national analysis of suicide and homicide. *International Journal of Comparative Sociology*, 1992.
21. **Warr, M.:** *Fear of crime in the United States: avenue for research and policy*. (γ) Duffe, D. (ur.): *Measurement and Analysis of Crime and Justice*, Washington DC: National Institute of Justice, 2000.

ПРАВНА РЕГУЛАТИВА НАСИЉА У СПОРТУ¹

Претходно саопштење

УДК: 343.227:[343.59:796]

др Љубинко Митровић²

Факултет правних наука Паневропског универзитета АПЕИРОН
Бања Лука

мр Николина Грбић-Павловић³

Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

Апстракт: *Нема сумње да је насиље фундаментална саставница сваког друштва. Насиље је старо колико и човјек и друштво, а временом добија својеврсни ритуални значај и нажалост, на неки начин, постаје саставни дио живота младих. Свакодневно смо „шокирани“ примјерима насиља са изузетно озбиљним и неријетко трагичним посљедицама, без обзира на то да ли се ради о насиљу изазваном криминалним побудама, вршњачком насиљу, породичном насиљу или оном које се дешава у спорту и у вези са спортом. Нереди, хулиганство, вандализам, националистички испади и друга недолична понашања на спортским приредбама су, такође, све чешћа појава како у земљама у региону, тако и у Босни и Херцеговини и Републици Српској. Управо, аутори у овом раду разматрају правну регулативу која се односи на насиље у спорту. Циљ овог рада јесте да се свеобухватно разраде како међународни документи, тако и најзначајнији правни акти домаћег карактера везани за насиље у спорту. У том смислу, у раду ће се нарочито*

1 Назив реферата могао би се дефинисати као „Спортско право у Републици Српској“. Међутим, чињеница је да до данас није одређена јединствена и општеприхваћена дефиниција спортског права. О појмовном одређењу спортског права видјети шире у: Шупут (2010) и Качер (2009).

2 Аутор је професор на Факултету правних наука Паневропског универзитета АПЕИРОН и Високој школи унутрашњих послова у Бањој Луци. e-mail: mitrovic.ljubinko@yahoo.com.

3 Ауторка је докторанд на Правном факултету Универзитета Унион у Београду, асистентка на Правној катедри Високе школе унутрашњих послова у Бањој Луци на предметима Прекршајно право, Полицијско право и Међународно право. e-mail: nikolinagrbc@blic.net.

говорити о Европском споразуму о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, са међународног аспекта, као и о Закону о спречавању насиља на спортским приредбама из Републике Српске, који представља енергичну реакцију нашег друштва на насиље, вандализам и недолично понашање на спортским манифестацијама.

Кључне ријечи: правни акти, насиље у спорту, спречавање насиља у спорту.

Abstract: *There is no doubt that violence is a fundamental component of any society. Violence is as old as man and society, and over time it gets a sort of ritual significance, and unfortunately, in a way, it becomes an integral part of life for youth. Daily we are «shocked» with examples of violence with extremely serious and often tragic consequences, regardless of whether it is violence caused by criminal motives, peer violence, family violence, or that which happens in sports and in relation to sports. Riots, hooliganism, vandalism, nationalist incidents and other improper behavior at sports events are also increasing, both in the countries in the region and in Bosnia and Herzegovina and the Republic of Srpska. The authors in this paper deal with the legal regulations pertaining to violence in sports. The aim of this paper is a comprehensive elaboration of international documents as well as the most important domestic legal documents, which are related to violence in sports. In this regard, this paper will especially talk about the European Agreement about violence and misconduct of spectators at sporting events, especially at football matches with an international aspect, as well as the Law on preventing violence at sporting events in the Republic of Srpska, which represents an energetic response of our society to violence, vandalism and indecent behavior at sporting events.*

Key words: legal documents, violence in sport, prevention of violence in sports.

1. УКРАТКО О НАСИЉУ И НЕДОЛИЧНОМ ПОНАШАЊУ У СПОРТУ

Насиље је старо колико и човјек и друштво, али оно не показује никакву тенденцију да се, заједно са развојем цивилизације, смањује и повлачи, већ би се прије рекло да оно, захваљујући првенствено неслућеном техничко-технолошком усавршавању, постаје све масовније, разорније и ефикасније (Вејновић, 2008). Различите друштвене појаве увијек су праћене различитим облицима насиља, односно криминалитета, који се увијек брзо прилагођавају пројенама у друштвеном животу и условима за вршење појединих облика криминалних дјелатности. Овај феномен није мимоишао ни спорт (Ђорђевић, 2010). Према Шелингу Г., за ширу дефиницију насиља карактеристично је да се оно може изражавати стварном или умишљеном радњом, ријечима или без ријечи, физичким дјеловањем, штетом коју проузрокује мо себи или другима, с облицима које друштво или друштвене групе одобравају или не, гдје жртва за насиље зна или не зна (Коковић, 2001).

Хулиганство представља термин којим се описује понашање које крши правила друштвене норме, односно понашање које крши закон и бонтон и оно је општедеструктивно. Термин потиче од ирског презимена *Hooligan*⁴, а у литератури се појавио крајем XIX вијека у Великој Британији. Овим термином, најкраће речено, описује се девијантно понашање и начин живљења уличних банди и појединаца који су чинили те банде. Данас је термин хулиганизам општеприхваћен (посебно фудбалски хулиганизам као данас најпознатији облик хулиганства) и њиме се описује понашање појединаца или скупина људи који се својим деструктивним понашањем не уклапају у друштвене норме и правила, те се рушилачки понашају према својој околини. Најчешће се данас ради о посебним навијачким скупинама из различитих спортова (посебно екипних, попут фудбала или кошарке) (Митровић, 2009).

Проблем младих и њиховог насилничког испољавања на спортским манифестацијама или у самом спорту није био непознат ни раније, како то може да нам се учини из садашњих медијских презентација тог проблема, јер његова бенигност код нас почиње да прераста у малигне форме негдје од деведесетих година прошлог вијека (Николић, 2009). Нереди, вандализам, хулиганизам и други облици недоличног понашања⁵ на спортским приредбама нису непознати ни у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини, и они постају незаобилазан пратилац спортских приредби, којима по правилу присуствује и највећи број гледалаца (Ђорђевић, 2008).

2. МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ СТАНДАРДИ У ОБЛАСТИ НАСИЉА У СПОРТУ

У Босни и Херцеговини и Републици Српској спорт се заснива на принципима и стандардима који су утврђени у многим међународним доку-

4 Назив долази од извјесног Патрика Хулигана, ирског криминалца осуђеног у Лондону 1898. године на смрт. Послије је то име било прототип за скитницу, протуву, а данас се све више везује за насиље на стадионима. „Хулиганизам означава безобзирну, бескорисну, бесциљну радњу праћену општим изражавањем презира према појединцима у друштву или цјелини, умишљено понашање које грубо нарушава јавни поредак и изражава очит презир према друштву.” (Коковић, 2001)

5 У литератури веома се често помиње тзв. британски модел рјешавања вандализма, односно хулиганства на спортским приредбама. Наиме, када је на утакмици финала Купа европских шампиона 1985. године између Јувентуса и Ливерпула, на белгијском стадиону Хејсел погинуло 39 италијанских навијача у нередима које су изазвали фанови британског тима, сви клубови са Острва били су кажњени петогодишњом забраном играња у европским клупским такмичењима. Тада се британска премијерка Маргарет Тачер са навијачима сурово обрачунала – уведене су казне затвора од три до пет година, стадиони нису више имали мјеста за стајање, забрањено је точење алкохолних пића на стадионима и испред њих, камере којима се снимају гледаоци постављене су не само на стадионима већ и у околним улицама, врши се потпуна нумерација сједишта, врши се продаја претплатничких карата на име навијача и др. Данас, за атмосферу на фудбалским стадионима Енглеске често се каже да је позоришна.

ментима, као што су: Европска повеља о спорту, Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, Конвенција Уједињених нација о правима дјетета, Међународна конвенција против допинга у спорту, Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, Олимпијска повеља, Параолимпијска повеља, Европски кодекс о спортској етици, Декларација о спорту, толеранцији и фер-плеју, те Изјава из Лозане о организирању спорта у Босни и Херцеговини. Предмет овог дијела рада биће управо **Европски споразум о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, а са посебним освртом на фудбалске утакмице**^{6 7}.

Према Споразуму, предвиђено је да се државе потписнице обавезују да, у оквиру својих уставних одредби, предузму одговарајуће мјере за спровођење одредби Споразума, како би се спријечило и контролисало насиље и недолично понашање гледалаца на фудбалским утакмицама. Надаље, државе потписнице дужне су примијенити одредбе Споразума на остале спортове и спортске приредбе, за које постоји бојазан од насиља и недоличног понашања гледалаца према специфичним захтјевима тих спортова и спортских приредби. Такође, државе потписнице дужне су ускладити политику и мјере својих државних служби и других државних агенција против насиља и недоличног понашања гледалаца према приликама кроз оснивање различитих координационих тијела, те да се постарају да се адекватна средства за одржавање јавног реда примијене као одговор на избијање насиља и недоличног понашања како у непосредној близини стадиона, тако и унутар њега и транзитним путем који користе гледаоци. Исто тако, потребно је да олакшају уску сарадњу и размјену одговарајућих информација између полицијских снага које ће учествовати у обезбјеђењу спортских манифестација. Најзначајнија обавеза држава чланица се односи на примјену, односно усвајање закона којим се предвиђа да кривци за прекршај који односи се на насиље или недолично понашање гледалаца, буду одговарајуће кажњени или, зависно од случаја, да им се пропишу одговарајуће административне мјере.

Споразумом је дефинисано да државе чланице преузимају на себе обавезу да подстичу поуздану организацију и примјерено понашање клубова навијача и да ангажују редаре из својих редова да пруже помоћ у вођењу и информисању гледалаца на утакмицама и да прате групе навијача које одлазе на гостујуће утакмице. Надаље, стране потписнице Споразума обавезне су подстицати сарадњу туристичких (путничких) организација, клубова, организованих група навијача како би се спријечио одлазак потенцијалних изазивача нереда на утакмице.

6 У даљем тексту: Споразум.

7 Наведени Споразум је ратификован 29. 12. 1994. године, а ступио је на снагу 01. 02. 1995. године.

3. ДОМАЋИ ПРАВНИ ОКВИР У ОБЛАСТИ НАСИЉА У СПОРТУ

Дуги низ година, поменута област у Босни и Херцеговини и Републици Српској није била нормативно уређена. Данас, ова област је у Федерацији Босне и Херцеговине регулисана на различите начине, тако што је нпр. у неким кантонима⁸ регулисана кроз доношење посебног закона, а у неким кроз одредбе закона о јавном реду и миру. С друге стране, Република Српска има Закон о спречавању насиља на спортским приредбама.⁹ Треба свакако напоменути да се већ дуже вријеме у парламентарној процедури налази Закон о спречавању нереда на спортском такмичењу¹⁰, којим се предлаже успостава полицијске сарадње између свих полицијских агенција у Босни и Херцеговини, укључујући сарадњу на међуентитетском и међукантоналном нивоу, као и сарадњу са Полицијом Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, како би се успоставила размјена информација и изградило међусобно повјерење, те помогло у оспособљавању и опремању полиције како би она могла одговорити на јавне нереде у складу са модерним полицијским стандардима и без политичког или етничког утицаја.¹¹

Закон о спречавању насиља на спортским приредбама, у вријеме доношења представљао је новину у позитивном законодавству Републике Српске и Босне и Херцеговине. Он је донесен фебруара 2004. године и представљао је енергичну реакцију друштва на насиље и вандализам, као облике друштвенонеприхватљивих, деструктивних понашања на спортским приредбама. Ескалација насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама у свијету, па и код нас, околност да се у Републици Српској и Босни и Херцеговини дотадашња правна регулатива у овој области није показала као довољна¹², као и да материјална рјешења из тада важећих прописа нису давала довољно добре резултате, основни су разлози и чињенице на

8 Територија Федерације Босне и Херцеговине подијељена је на десет кантона.

9 „Службени гласник Републике Српске“, број 14/2004 и 13/2010.

10 У изради овог Закона коришћени су: Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, а посебно на фудбалским утакмицама, Водич о законским регулативама које се односе на фудбал, Превентивне мјере за спречавање хулиганства, Правилник о безбједности на међународним утакмицама и утакмицама савезне лиге Фудбалског савеза Босне и Херцеговине, Европска стратегија насиља у спорту, Одлука Савјета Европе од 6. децембра 2001. године са приручником који садржи препоруке о међународној полицијској сарадњи и мјерама за превенцију и третирање насиља и нереда, везане за фудбалске утакмице за било коју чланицу ЕУ, ФИФА – безбједносне смјернице, Обавезујуће упутство о безбједности и сигурности УЕФА и др.

11 Посљедњи Приједлог Закона о спречавању нереда на спортским такмичењима предложио је Клуб посланика Странке демократске акције, 19. јануара 2010. године.

12 Изузев Закона о спречавању насиља на спортским приредбама у Републици Српској, третирано у Босни и Херцеговини ниједан посебан закон не обрађује питање спречавања нереда на спортским такмичењима.

основу којих је утврђена потреба постојања посебног закона који би у цијелости регулисао ову материју.¹³

Закон о спречавању насиља на спортским приредбама представљао је први, посебан закон ове врсте у Републици Српској, којим се, на једном мјесту, детаљније прописују мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, мјере за обезбјеђење заштите гледалаца, играча и других учесника спортских приредби, права и дужности организатора спортских приредби, као и овлаштења појединих органа и одговорности за оне који се не придржавају Закона.

4. ДЕФИНИСАЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА ИЗ ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Према мишљењу законодавца, Закон о спречавању насиља на спортским приредбама у Републици Српској својим је рјешењима у потпуности усклађен са европским стандардима, у погледу предвиђених радњи које представљају прекршај, прекршајних санкција за исте, те у погледу надлежности за вођење поступка којим је обезбијеђена судска заштита, у смислу заштите људских права предвиђених Европском конвенцијом о људским правима и Анексима уз ту Конвенцију и Европском конвенцијом о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама (Митровић, Грбић-Павловић, 2010).

У оквиру општих одредби, Закон о спречавању насиља на спортским приредбама најприје је дефинисао значење неких основних појмова који се у Закону користе, као што су појмови спортске приредбе, организатора спортске приредбе, учесника спортске приредбе, спортских објеката и спортских терена.

Према Закону, спортска приредба, односно спортска манифестација јесте свако организовано спортско окупљање такмичара и љубитеља спорта.

Организатором спортске приредбе сматрају се спортска удружења, спортска друштва, односно клубови, предузећа, установе, спортски савези, стручна удружења или друга правна или физичка лица која се стално или повремено баве организацијом спортских приредби, односно спортска организација која је преузела организовање одређене спортске приредбе или вршење одређених послова у организацији спортске приредбе.

Учесници спортске приредбе јесу сва лица која су присутна на спортској приредби (такмичари, гледаоци, судије, друга службена лица и др.).

Спортским објектом се, по овом Закону, сматра посебан или вишенамјенски отворени или затворени простор намијењен за спортске тре-

¹³ Поред Закона о спречавању насиља на спортским приредбама, у Републици Српској у при-мјени је и Закон о спорту ("Службени гласник Републике Српске", број 4/2002; 66/2003; 73/2008 и 102/2008).

нинге, вјешбање, такмичења и одржавање спортских манифестација, а спортским тереном простор на коме се обавља спортска активност, као и простор до гледалишта.

Законодавац у жељи да прецизније одреди сам појам насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, у члану 3 таксативно, односно изричито набраја низ одређених понашања која се могу сматрати насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама,¹⁴ с тим да се насиљем и недоличним понашањем сматрају, поред наведених, и други облици насилничког и недоличног понашања, којима се може угрозити безбједност учесника спортске приредбе, као и сви други облици супротстављања и непоштовања законитих наредби од стране радника полиције или припадника агенције за обезбјеђење лица и имовине издатих у циљу успостављања нарушеног јавног реда и мира на спортској приредби. Као најкарактеристичнија, према Закону, сматрају се сљедећа понашања, и то:

1. физички напад на учеснике спортске приредбе (овдје треба разликовати физички напад на такмичаре, али и напад на друге учеснике који су присутни на спортској приредби, као што су гледаоци, судије, делегати, припадници полиције, редари и друга службена лица, од стране такмичара или од стране публике);
2. физички обрачун између учесника на спортској приредби (ради се о физичком обрачуну између гледалаца на спортској приредби, те о физичком обрачуну између учесника, односно такмичара спортске приредбе);
3. бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу угрозити живот, физички интегритет лица или имовину (навијачи веома често користе и бацају на терен, односно у гледалиште бакље, друга средства која стварају димне завјесе, средства која производе велику буку, столице и друге предмете);
4. изазивање мржње или нетрпељивости која може довести до физичког сукоба учесника спортске приредбе;
5. изазивање нередица приликом доласка, односно одласка са спортског објекта или у самом спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбједности учесника спортске приредбе или трећих лица;
6. оштећивање спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба;
7. неовлаштени улазак на спортски терен, у службене просторије и службене пролазе спортског објекта на коме се одржава спортска приредба и у дио гледалишта спортског објекта који је намијењен противничким навијачима;

¹⁴ Насиље у спорту, спортско насиље (*violence in sport, sports violence*) одређује се као понашање које обухвата физички напад или физички штетни поступци од стране играча, одиграва се током спортског догађаја и има за циљ проузроковати физички бол или повреду другом играчу (или навијачу, тренеру, службеном лицу и др.), при чему се такви штетни поступци не односе непосредно на правила спорта и нису у непосредној вези са такмичарским циљевима спорта; видјети више у: Костић (2009).

8. уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других опојних средстава у вријеме одржавања спортске приредбе;
9. уношење у спортски објекат, односно кориштење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима се може угрозити безбједност учесника у спортској приредби или ометати ток спортске приредбе.

Обавезе организатора спортске приредбе експлицитно су прописане Законом о спречавању насиља на спортским приредбама, те је тако сходно одредби члана 4. Закона предвиђена обавеза организатора, према којој је организатор спортске приредбе дужан, у сарадњи са надлежном организационом јединицом Министарством унутрашњих послова Републике Српске, обезбиједити несметано и безбједно одржавање спортске приредбе, те предузети потребне мјере којима се предупређује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца и других учесника спортске приредбе.

Наравно, према Закону, постоји и могућност према којој спортски савез, спортско друштво, односно спортска организација – клуб може повјерити организацију спортске приредбе или вршење одређених послова у организацији спортске приредбе другом правном или физичком лицу, а уколико то учини, организатор спортске приредбе је свакако обавезан вршити надзор над спровођењем мјера утврђених Законом.

На организовање спортских приредби сходно се примјењују прописи о окупљању грађана,¹⁵ а надзор над спровођењем овог Закона врши Министарство унутрашњих послова Републике Српске.

5. МЈЕРЕ СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА И НЕДОЛИЧНОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Мјере које се предузимају у циљу спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама могу се подијелити по више критерија, и то:

1. по времену њиховог предузимања разликујемо: 1) мјере које се предузимају прије одржавања спортске приредбе, 2) мјере које се предузимају за вријеме спортске приредбе и 3) мјере које се предузимају након одржавања спортске приредбе;
2. по степену опасности разликујемо: 1) мјере које се предузимају на редовним спортским приредбама и 2) мјере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика;
3. према субјекту који мјере предузима разликујемо: 1) мјере које предузима организатор спортске приредбе, 2) мјере које предузима гостујућа екипа и 3) мјере које предузима Министарство унутрашњих послова Републике Српске, односно агенција за обезбјеђење спортске приредбе.

¹⁵ Закон о јавном окупљању, „Службени гласник Републике Српске“, број 118/08.

У поглављу II Закона прописане су мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, и то:

1. превентивне мјере;
2. мјере које се предузимају прије и током спортске приредбе;
3. мјере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика и
4. мјере које предузимају надлежни органи.

Превентивним мјерама које су спортске организације дужне предузети, према Закону се сматрају:

1. подстицање организовања и доброг понашања својих навијача и њихових клубова;
2. остваривање сарадње са клубовима својих навијача уз иницирање активности клубова на одређивању редара из њихових редова, а све с циљем пружања помоћи организаторима спортске приредбе у одржавању реда;
3. остваривање одговарајућег информисања својих навијача путем одржавања састанака са навијачима, издавањем билтена и сл.;
4. координација активности са клубовима својих навијача приликом њиховог организованог одласка на спортске приредбе на којима су те спортске организације, односно клубови и њихови навијачи гостујући;
5. уређивање спортским правилима из своје надлежности које се спортске приредбе сматрају високоризичним и које мјере су организатори спортских приредби и други учесници дужни предузети на спортским приредбама високог ризика и
6. остваривање сарадње са члановима спортских клубова, односно учесницима – такмичарима спортских приредби ради спречавања недоличног понашања спортиста и других чланова клуба.

Обавеза организатора спортске приредбе да образује одговарајућу редарску службу, односно да ангажује правно лице или агенцију за обезбјеђење лица и имовине с циљем обављања послова физичког обезбјеђења и одржавања реда на спортској приредби, представља једну од најзначајнијих мјера и активности организатора спортске приредбе.

Редарска служба има прецизно одређена овлаштења према којима може:

1. забранити приступ спортском објекту на којем се одржава спортска приредба лицима која су под утицајем алкохола или опојних средстава, односно лицима из чијег се понашања може закључити да су склона насилном или недоличном понашању;
2. одвојити гостујуће од осталих навијача њиховим усмјеравањем на посебне улазе и излазе из спортског објекта и посебан дио гледалишта који је за њих одређен;
3. онемогућити улазак гледалаца на спортски терен;

4. онемогућити уношење или продају алкохолних пића у спортском објекту;
5. онемогућити уношење у спортски објекат разних предмета који се могу употријебити у насилничком поступању (мотке, флаше, пиротехничка средства и др.), односно предмета којима се може ометати одвијање спортске приредбе (пиштаљке, огледала, ласерски показивачи и др.) и
6. упозорити, а затим и удаљити гледаоце због недоличног понашања којим се може изазвати насиље на спортској приредби или ометати њен ток.¹⁶

Законом је прописано да се без одлагања обавјештава надлежно овлаштено лице Министарства унутрашњих послова Републике Српске када гледалац или група гледалаца поступи супротно налозима редарске службе или пружи физички отпор.

Обавеза организатора је да оствари сарадњу са надлежном организационом јединицом Министарства унутрашњих послова Републике Српске на чијем се подручју одржава спортска приредба с циљем спровођења мјера и налога који се односе на одржавање јавног реда и мира, као и да обезбиједи присуство одговарајуће службе медицинске помоћи за вријеме спортске приредбе и оствари сарадњу, а по потреби предузме мјере да обезбиједи присуство других надлежних органа и организација, јавних служби и јавних предузећа (ватрогасне јединице, инспекцијске и комуналне службе и др.).

Законодавац је посебну пажњу посветио спортским приредбама повећаног ризика. Спортским приредбама повећаног ризика посебно се сматрају међународне спортске приредбе, домаће спортске приредбе и спортске приредбе од већег такмичарског значаја, спортске приредбе на којима се очекује присуство великог броја гледалаца или навијача гостујућих клубова и друге спортске приредбе када посебне околности указују да на њима може доћи до насиља или недоличног понашања гледалаца. Које се домаће и међународне спортске приредбе могу сматрати приредбама од већег такмичарског значаја, одређује својим посебним актом надлежни спортски савез.

Код спортских приредби на којима се очекује присуство великог броја гледалаца или навијача гостујућих клубова или када посебне околности указују да на њима може доћи до насиља или недоличног понашања, организатор је, сходно Закону, дужан:

1. о наведеним околностима обавијестити без одлагања надлежну организациону јединицу Министарства унутрашњих послова Републике Српске и друге надлежне органе, надлежну спортску организацију, као и спортисте који учествују на спортској приредби;

¹⁶ На стадиону Боруције у Дортмунду (један од најбогатијих клубова СР Њемачке, са просјечно преко 70 хиљада гледалаца на свакој утакмици) постоји посебна просторија за задржавање хулигана, пијаних гледалаца, односно оних који се недолично понашају. Слична рјешења неки заговарају и у Србији.

2. одредити одговорно лице које је задужено за руковођење спровођењем мјера за спречавање насилничког и недоличног понашања гледалаца и сарадњу са Министарством унутрашњих послова Републике Српске;
3. остварити сарадњу са надлежном организационом јединицом Министарства унутрашњих послова Републике Српске ради поступања по налозима који се односе на обезбјеђивање јавног реда и мира на спортској приредби и
4. остварити сарадњу са представницима клубова навијача, у циљу међусобне размјене информација и обезбјеђења да клубови навијача одреде дио редара на спортској приредби из својих редова, ради пружања помоћи у одржавању реда на спортској приредби и обавјештавања гледалаца.

Поред наведеног, Законом су, за организатора, када су у питању спортске приредбе повећаног ризика, прописане обавезе да прије почетка, за вријеме трајања и по завршетку такве спортске приредбе:

1. обезбиједи да се у продају пусте само улазнице за мјеста за сједење, односно онолики број улазница за стајање који, у зависности од капацитета спортског објекта, не угрожава безбједност учесника спортске приредбе;
2. оствари сарадњу са спортским организацијама које учествују у спортској приредби у погледу продаје улазница за њихове навијаче;
3. обезбиједи одвајање група гостујућих навијача продајом улазница на одвојеним и посебним продајним мјестима и
4. одреди посебне улазе, излазе и дио гледалишта за групе гостујућих навијача и обезбиједи преко средстава информисања ваљано информисање гледалаца, те позива и подстиче гледаоце на коректно понашање.

Надаље, законодавац је прописао обавезу за организатора спортске приредбе да обезбиједи, у сарадњи са спортским клубовима – учесницима спортске приредбе и клубовима њихових навијача вођење евиденције о идентитету лица којима се улазнице продају, односно уступају преко клубова навијача, као и да омогући овлашћеном лицу Министарства унутрашњих послова Републике Српске увид у те евиденције. Исто тако, организатор је дужан обезбиједити да једно физичко лице не може купити на продајном мјесту више од пет улазница за спортску приредбу повећаног ризика.

Да би се спријечили могући нереди, на сам дан одржавања спортске приредбе повећаног ризика улазнице се, по правилу, не могу продавати у спортском објекту на којем се спортска приредба одржава или у његовој непосредној близини, већ само на посебним продајним мјестима одобреним од стране Министарства унутрашњих послова Републике Српске.

Када је у питању спортска приредба повећаног ризика, одредбама Закона дефинисане су обавезе организатора да обезбиједи да се таква приредба одржи у одговарајућем спортском објекту.¹⁷

Обавезе које су Законом прописане за гостујући спортски клуб који учествује на приредби повећаног ризика јесу: да најкасније три дана прије организованог поласка својих навијача на спортску приредбу обавијести организатора спортске приредбе о свим елементима битним за пријем клуба и његових навијача; да оствари сарадњу са клубом својих навијача у заједничкој организацији одласка на спортску приредбу и распоdjелу карата и да предузме друге потребне мјере, како клуб и његови навијачи не би били узрок насиља и нереда на спортској приредби.

Министарство унутрашњих послова Републике Српске има веома широка овлаштења у случају одржавања спортских приредби повећаног ризика. Тако, ово Министарство може наложити предузимање свих потребних мјера ради спречавања насиља и недоличног понашања гледалаца, а посебно је наглашено да Министарство може: наложити групама гостујућих навијача кретање одређеним правцем приликом доласка и одласка из спортског објекта, наложити организатору спортске приредбе отклањање уочених недостатака спортског објекта или пропуста у организацији, те забранити улазак на спортску приредбу, односно удаљити из спортског објекта лице из чијег се понашања може закључити да је склоно насилничком и недолично понашању.

Најмање 24 часа прије почетка спортске приредбе повећаног ризика, Министарство је обавезно извршити преглед спортског објекта и остварити увид у организационе припреме организатора спортске приредбе.

Законом је, такође, изричито прописана забрана продаје алкохолних пића на прилазима, у непосредној близини и у спортском објекту три часа прије, за вријеме и по завршетку спортске приредбе.

Веома је интересно и законско рјешење по којем организатор спортске приредбе може са Републиком Српском закључити уговор о обављању одређених послова обезбјеђења спортске приредбе и спровођења одређених мјера за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца, који не

¹⁷ Одговарајући спортски објекат мора да има: одговарајуће ограде испред спортског објекта за усмјеравање и раздвајање противничких група навијача; одговарајуће ограде за спречавање уласка гледалаца на спортски терен и за раздвајање противничких група навијача; одговарајући број јасно и видљиво обиљежених улаза и излаза према свим дијеловима гледалишта; одговарајућа сједишта која се не могу одвалити кориштењем саме физичке снаге; одвојени простор за овлаштено лице Министарства унутрашњих послова Републике Српске, са којег оно има јасан преглед спортског терена и гледалишта; техничку опрему за праћење и снимање понашања гледалаца на спортском објекту; посебну просторију за пружање хитне медицинске помоћи; одговарајући број мушких и женских мокрих чворова у свим дијеловима гледалишта; простор за безбједан смјештај превозних средстава гостујућих екипа; систем јавног разгласа и одговарајуће освјетљење, уколико се спортска приредба одржава у вечерњим часовима, као и обезбијеђено непрекидно напајање електричном енергијом.

спадају у редовне послове одржавања јавног реда и мира. Такав уговор, у име Републике Српске, закључује министар унутрашњих послова, а приходи остварени на тај начин, приходи су буџета Републике Српске.

Када говоримо о казним одредбама, треба нагласити да је Законом¹⁸ превиђено да прекршаји из ове области спадају у групу тешких прекршаја за које су прописане веома строге прекршајне санкције (новчане казне и заштитне мјере). Као учиниоци ових прекршаја појављују се све категорије учинилаца прекршаја у нашем прекршајном праву: физичка лица као организатори или учесници спортске приредбе; правна лица (спортски савези, удружења, клубови и др.); одговорна лица у правном лицу, те самостални предузетници (Митровић, 2009).

Поред новчане казне, починиоцима ове врсте веома тешких прекршаја могу се изрицати и заштитне мјере, и то: забрана вршења одређене дјелатности – изриче се правном лицу или предузетнику; забрана одговорном лицу вршења одређених послова и забрана физичком лицу присуствовања спортским приредбама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вејновић, Душко: Социологија спорта, Универзитет у Бањој Луци, Бања Лука, 2006.
2. Ђорђевић, Ђорђе: Кривичноправни аспекти насиља на спортским приредбама, Зборник радова: Сузбијање криминала и европске интеграције, Криминалистичко-полицијска академија и Ханс Зајдел фондација, Београд, 2010.
3. Ђорђевић, Ђорђе: Прекршајно право, КПА Београд, Београд, 2008.
4. Качер, Хрвоје: Приказ хрватског спортског права *de lege lata* и *de lege ferenda*, Часопис за правну теорију и праксу Правни живот, Удружење правника Србије, Број 10, Том 2, Београд, 2009.
5. Коковић, Драган: Насиље спортске публике, Дефендологија, Бања Лука, август 2001. година IV, број 10.
6. Коковић, Драган: Социологија спорта, Спортска академија, Нови Сад, 2001.
7. Костић, Милан: Насиље у спорту – неопходност социјалног сагледавања, Социјална мисао, Београд, 2009.
8. Митровић, Љубинко: Насиље на спортским приредбама, Социјална мисао, Београд, 2009.
9. Митровић, Љубинко: Прекршајно право – посебан дио, Бања Лука, 2009.
10. Митровић, Љубинко; Грбић-Павловић, Николина: Прекршајноправни аспект насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у Републици Српској, Београд, 2009.

¹⁸ За разлику од Републике Српске, у члану 20 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у Републици Србији, „Службени гласник Републике Србије“, број 67/2003; 101/2005 и 90/2007) предвиђено је кривично дјело под називом: “Насилничко понашање на спортској приредби” – видјети шире у: Петровић (2009)

публици Српској, Зборник радова Насилнички криминал: етиологија, феноменологија, превенција, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2010.

11. Николић, Златко: Спорт, млади и насиље, Часопис за друштвене науке ТЕМЕ, број 3/2009, Ниш, 2009.
12. Петровић, Б.: Заштита јавног реда на спортским такмичењима, Социјална мисао, Београд, 2009.
13. Шупут, Дејан: Спортско право у Републици Хрватској, Зборник радова: Право земаља у региону, Институт за упоредно право, Београд, 2010. и Ханс Зајдел фондација, Београд, 2010. година (31-41)оправни аспекти насиља на спортским приредбама, Зборник радова: Сузбијање криминала и европске интеграције, Криминалистичко-полицијска академија и Ханс Зајдел фондација, Београд, 2010. година (31-41).узби Ђ. Ђорђевић: Кривичноправни аспекти насиља на спортским приредбама, Зборник радова: Сузбијање криминала и европске интеграције, Ђ. Ђорђевић: Кривичноправни аспекти насиља на спортским приредбама, Зборник радова: Сузбијање криминала и европске интеграције, Криминалистичко-полицијска академија и Ханс Зајдел фондација, Београд, 2010. година (31-41).-полицијска академија и Ханс Зајдел фондација, Београд, 2010. година (31-41).јање криминала и европске интеграције, Криминалистичко-полицијска академија и Ханс Зајдел фондација, Београд, 2010.

МЕНАЏМЕНТ СПОРТСКИХ ДОГАЂАЈА И НАСИЉЕ У СПОРТУ

Претходно саопштење

УДК: 796.062:[343.59:796]

доц. др Марија Кнежевић

Универзитет за пословне студије, Бањалука

Факултет за туризам и хотелијерство

Апстракт: *Рад се фокусира на менаџмент догађаја који је, у највећој мјери, одговоран за сва дешавања у току догађаја. Спортски догађаји су само једна врста догађаја који заслужују већу посвећеност менаџмента, а посебно менаџмента спорта и спортских дешавања. Спортски догађаји су увијек били арена актуелних друштвених нетрпељивости свих врста, што је разлог да се више улаже у менаџмент догађаја, а посебно у менаџмент спортских догађања. Тај посао у РС и БиХ обављају неадекватни кадрови, кадрови без образовања, које одговара времену, простору и актуелности друштвене, политичке и спортске стварности. Препознавање тренутне друштвене збиље, процјена њеног могућег одраза на спортске догађаје и образовање одговарајућих кадрова који се баве менаџментом догађаја, спорта и спортских дешавања, довешће до смањења ових појава. Смањење насиља у спорту како навијача, тако и учесника, повећаће сигурност нашег региона за многа спортска дешавања, за које имамо конкурентске предности, а који ће ланчано појачати имиџ наше земље и побољшати њену позицију у Европи.*

Кључне ријечи: менаџмент, спортски догађај, насиље

Abstract: *The paper is focused on events management which is, to the largest extent, responsible for all situations during the event. Sports events are only one kind of events that deserve larger commitment of management, especially the management of sports and sports events. Sports events have always been the arena of social bigotries of all kinds, which is why more should be invested in the events management, especially the sports events. In RS and BiH, this task has*

been carried out by inadequate personnel, personnel without education that corresponds to the time, space, and actuality of social, political and sports reality. Recognition of the current social reality, evaluation of its possible reflection on sports events and education of appropriate personnel dealing with management of events, sports and sports events will lead to reduction of these occurrences. Decrease of violence in sports, of participants as well as supporters, will increase safety of our region during many sports events for which we have competitive advantages and which will as a chain reaction improve the image of our country and its position in Europe.

Key words: *management, sports event, violence*

УВОД

Актуелност ове тематике произилази из промјена у нашем друштву, које су последица промјене у окружењу на глобалној друштвеној сцени. Никада није било више „све са свим повезано“, што чини сложенијим приступ било ком проблему и његово научно дефинисање. Глобализација, интернационализација, транзиција и развој савремених информационах технологија производе друштвену стварност која измиче обухвату савремене социолошке, педагошке, психолошке и других теорија. Савремени темпо живота, чија је основна карактеристика брзина, производи нову личност човјека и грађанина, туристе, спортисте, привредника и предузетника. Квалитетни сукоби „стarih“ и „нових“ моралних вриједности нису могући, за њих, на просто, нема ни времена ни простора. А из тих „сукоба“ ствара се нови морал, прилагођен времену, простору и друштвеној стварности у коју се личност уклапа, то јест, требале би се стварати моралне норме које нови члан групе прихвата. Глобализација и ИТ брзо производе нове обрасце понашања и мишљена, који производе брзе промјене у свим сегментима друштва, од којих су најосјетљивија два сегмента: туризам и спорт. Ново „Европско небо“ производи промјене које имплицирају промјене у спорту, који постаје све важнијим дијелом свакодневног живота човјека, дијелом његовог слободног времена и мотивом његових туристичких оријентација. Наиме, савремени туристи имају и стављају у приоритет неке нове потребе приликом одабира туристичких дестинација и мотива свог одласка на одмор. Промјене у процесу рада, превоза до посла и куће, садржаји слободног времена и времена за одмор и туризам, производе нов приступ спорту, туризму, рекреацији и њиховој новој условљености и међуповезаности.

Како наша држава постаје све привлачнијом туристичком дестинацијом, а спортски мотиви, спортски догађаји и манифестације постају све значајнијим фактором и садржајем привлачења и боравка туриста, овим догађајима нужно је дати важнију димензију и значај, него што су то имали у претходном периоду. Посебно је потребно ове два сегмента сагледати у својој међусобној условљености и квалитету који производе, дејствујући заједно, као бренд или имиџ неке дестинације, градови, земље...

1. ДРУШТВЕНЕ ПРОМЈЕНЕ КОЈЕ ИМПЛИЦИРАЈУ ПРОМЈЕНЕ ПРИСТУПА МЕНАЏМЕНТУ СПОРТА

У спорту су најочигледније друштвене промјене које производи сам процес транзиције, који са глобализацијом и интернационализацијом представља једно сасвим ново стање, којем савремена социолошка, педагошка, психолошка теорија и савремени менаџмент требају посветити дужну пажњу. Транзициона друштва, израсла из ауторитарног комунистичког система, производе ерозију индивидуалног и колективног морала, на посебан начин. Ово је најкомплекснија страна транзиције, која се одражава на два кључна сегмента друштва у БиХ: на туризам, који постаје основним генератором развоја ових земаља и на спорт, који постаје све важнијим сегментом живота појединца, а онда туризма и друштва. У многим другим сегментима друштвене структуре и друштвених промјена може се ићи пуким копирањем Запада, али у овим сегментима је потребно и нужно имати у виду све посебности и специфичности стварности, у којој се ове промјене дешавају. Карел Косик¹ говори о кризи морала као посљедици глобализације, која је почела уједињењем Нјемачке и распадом комунистичког система и Југославије. Косик упозорава да „глобализацијом човјечанство улази у стадијум највеће моралне угрожености.“ Разлог је обезвређивање моралности, која бива избачена из друштвених вриједности, а умјесто ње уводи се сурогат у виду „учинка, успјеха, профита“, гдје „приватне страсти производе јавни напредак“ и гдје туризам и спорт постају арена на којој се понајвише презентира привлачење двије кључне силе данашњице: моћ и новац. Марксова критика морала у процесу настајања претходног капитализма, гдје је „неморалан рад био сваки рад који не доноси профит“, добија своје ново лице у транзиционим земљама. Најјачи покретачи друштвеног развоја постају: грамзивост, саможивоштво, мафијаштво и клијентелизам.² „Поштено предузетништво“ и „шпекулантска предузимљивост“ су изједначени. У такву ситуацију уклапају се и захтјеви за стандардизацију (за усвајање европских стандарда), који су, у већини, потпуно неморални и понижавајући услови, који се стављају пред мале транзиционе земље и њихове још мање крхке економије. За формирање новог морала везани су захтјеви за: прихватање услова пословања какве имају велике свјетске компаније, беспошtedно отпуштање радника, бесплатан рад.³ У таквом свијету је мало мјеста за морално разликовање позитивног и негативног, добра и зла. Морал се своди не уобичајена правила или моралну реторику, која само прикрива биједу глобализације и транзиције, као процеса и мафијашки пут до власти, као мето-

1 Косик, К. (2007), „Што је Средња Европа“, Загреб, стр. 70-85.

2 Сви смо ми постали нечији клијенти и ми то прихватамо као нормално стање. (Клијент, од лат. ријечи *clio*= послушати)

3 Млади и стручни кадрови у транзиционим земљама раде мјесецима и годинама потоуно без плате, то се зове волонтирање у смислу: „Шта хоћете и радно мјесто и новац.“

де.⁴ Човјек је, у таквом окружењу, понајмање у могућности управљати глобалним друштвеним промјенама, напротив, оне управљају њиме. Та ситуација се одржава на опште друштвене структуре, од којих смо се фокусирали на двије: туризам и спорт из следећих полазних хипотеза:

- Туризам је препознат као генератор развоја РС и БиХ, као и земаља у окружењу,
- Спорт постаје све важнијих сегментом живота човјека, али и туризма.

Како БиХ нема конкурентских предности нити у једној грани привреде, а обилује ресурсима које траже савремени туристи: нетакнута природа, чиста животна средина, разноликост вјерских, културних, климатских, рељефних садржаја, и како постаје дијелом Европе која функционише као јединствен економски систем, туризам је у том систем грана која представља будућу оријентацију БиХ и РС, јер је у могућности обезбиједити одржив развој на дуже вријеме. С друге стране, спорт и његов саставни елемент рекреација постају све важнији туристички мотив и разлог да се будући туристи определијеле за одређену дестинацију за провођење свог одмора. Спортски догађаји и спортске манифестације показују се као нужан саставни дио понуде, а с друге стране постају један од кључних елемената изградње имиџа и брэнда земље, регије, града. Повезивање ова два елемента друштва нужно је из основних карактеристика савременог, просјечног човјека, грађанина, туристе:

- данашњи човјек је веома добро и широко информисан,
- данашњи човјек је широко образован,
- данашњи човјек је изузетно покретан (мобиљан у сваком смислу),
- данашњи човјек све мање ради и има све више слободног времена,
- данашњи човјек туризам ставља на много важније мјесто,
- данашњи човјек је спортски (посебно рекреацијски) оријентисан.

Из ових особина дањашњег човјека и глобалних кретања, чији смо саставни дио, добијамо јединство: природе, човјека и друштва, који у ствари представљају три појавна облика реалности, који стоје у односу јединства и међуусловљавања. Под природом се подразумијева волумен ресурса живог и неживог свијета, који су условили и условљавају процес настанка и развоја човјека и друштва и на које човјек, у оквиру људских заједница, као специфичне врсте заједништва, дјелује претварајући природу у употребна добра за задовољавање људских и друштвених потреба, а управо то чини генеричку и етиолошку основу дјелатности која се зове туризам, али и дјелатности која се зове спорт. Природни ресурси су под дјеловањем двије врсте фактора: природних- природних сила, биљног и животињског свијета, и друштвених- дјеловање човјека као појединца и дјеловање човјека као људског друштва (заједнице) или појединих група, било да су оне трајне

4 У оваквом моралном окружењу могуће је војне интервенције НаАТО-а назвати „Милосрдни анђео“ или „Освета зора“.

или случајне. Разлика у обликовању ових ресурса је у томе што природни фактори дјелују стихијски, аутономно, док је дјеловање људских и друштвених фактора свјесно и сврсисходно, или би тако требало бити. Зато је ово подручје важније, јер у њему је могуће дјеловање науке, усмјеравање, васпитање, едукација. У овом дјеловању човјек користи савремени информационо-комуникацијски систем, желећи да природу (као географску и биолошку средину) обликује и као економску, социјалну, културну, политичку средину у којој се дешавају разне појаве, а овај рад се фокусира на једну од најважнијих ствари и појава- спорт и појаву насиља у њему:

Зашто је много насиља у спорту и гдје је ту одговорност менаџмента спорта и менаџмента догађаја?

2. УПРАВЉАЊЕ ДОГАЂАЈИМА У СПОРТУ И НАСИЉЕ

„Управљање догађајима“ нови је приступ, који је посљедица све сложенијих услова настајања, тока и вођења догађаја, од којих су догађаји у спорту најважнији. Њихова важност је посљедица чињенице да су спортски догађаји масовни, а масовни догађаји подразумевају много различитих људи на једном мјесту у једном тренутку. Њихова сличност је само у интересовању за догађај поводом кога су се окупили. Ти људи чине масу, а „маса“ је посебна друштвена и социолошка категорија, која подлијеже правилима или „неправилима“ понашање те категорије. Маса је „социјални агрегат“, неструктурирана друштвена група, а то значи да у себи садржи невидљиве елементе колективитета преко којих се могу испољити незадовољства развојног поријекла: политичког, религиозног, културног и слично. Ове групе повезане су физичком близином и догађајем, између њих обично нема комуникације или је слаба и сведена на причу око догађаја. Али, ово су групе које имају елементе публице или гомиле, а то значи да су анонимне, неорганизоване, ограничених социјалних додира и понашања које се може лако модификовати. То понашање, које се може лако модификовати, и анонимност су елементи који члановима ових група дају слободу понашања од рационалног и оправданог до потпуно ирационалног и недозвољеног. Када говоримо о спортским догађајима и манифестацијама, ту се најчешће говори о социјалним групама: гомила, маса и публика. Гледаоци, посјетиоци, слушаоци су у ствари публика, а публика је друштвена група која подразумева „неструктурирано и неорганизовано понашање људи окупљених на одређеном простору, у одређеном (обично кратком) времену и поводом тачно дефинисаног догађаја.“⁵ Понашање ових скупина је политизовано карактером догађаја о коме се, обично, пише, слуша и говори много прије него се људи окупе. Све то вријеме чланови групе, које унапријед везује исто интересовање за догађај, слушају, читају, коментаришу и тако стварају од-

5 Ковачевић, Б., Кнежевић, М., „Социологија“, 1997, стр. 168-170.

ређене ставове о догађају и прије него га дођу посматрати у скупини званој „публика“. Дакле, понашање те групе се припрема унапријед и она долази на догађај са многим ставовима, који су производ управљања догађајем од саме идеје о њему до коначне реализације догађаја. Могуће је тако унапријед управљати и публиком која се очекује на догађају и која може окарактерисати сам догађај, позитивно или негативно, зависно од управљања догађајем и прије његове коначнице. То је и нужно из разлога што се у тим скупинама манифестују и сви остали актуелни догађаји: политичка ситуација, економски проблеми, тренутна позиција актера спортских дешавања и слично. Управо из те повезаности опште друштвене и политичке ситуације са спортским догађајем, публика, у таквим приликама, често добија елементе „гомиле“, „масе“ или „руље“, а ово су друштвене групе које су, најчешће, извори насиља и других облика асоцијалног понашања. У маси, а посебно у гомили човјек (индивидуа) је склон ирационалном понашању, односно понашању које није одраз његове личности. О томе говори француски теоретичар Лебон, прије више од 100 година, упозоравајући на негативне одразе окупљања људи, било да они стварају „масу“ или се случајно нађу на једном мјесту па су „гомила“.⁶ Лебон указује на ирационално и несвјесно понашање које људи показују у оваквим групама. У њима се индивидуа губи, она постаје анонимна и отуда престаје бити одговорна за своје понашање. Социјално понашање људи престаје бити условљено индивидуалним мотивима, образовним и културним нивоом, ставовима, мишљењима и поступцима и оно постаје понашање које је одраз боравка у одређеној групи. Појединац постаје изманипулисани члан групе у коме почињу радити нагони групе и потреба доказивања у групи. У таквим групама у човјеку раде не само позитивни нагони, него и, најчешће, они негативни који су дубоко прикривени у његовом биолошком бићу, а које Мек Дугал зове нагони „грегаризма“ (од грчке ријечи greggere- стадо). Одрицање од свог личног „имица“ и ослобађање нагона- подвргавања, самоистицања, склоност грађењу главне роле и жеља за лидерством- у групи су нови облици понашања. Управо ови облици понашања производе насиље. У гомили и маси осјећања и страсти се повећавају, интелигенција се умањује, а идеје су понижене. Зато је човјек у гомили спреман за разне лудости, нелогичности и злочине. У оваквим групама доказано је да хистерија⁷ није женска болест, него стање које јача у групама и које се лако преноси на остале чланове, попут заразне болести. Ове негативне особине брзо јачају пријатељство према члановима групе и идентификацију са групом, љубав према групи и непријатељство према нечлановима, без обзира да ли је то супротан тим, супротна група навијача или само дио групе који другачије мисли о било ком детаљу, најчешће догађају. У таквим групама појединци престају бити трез-

6 Исто, стр. 170.

7 Још у античко вријеме се сматрало да је хистерија болест жена и да јој мушкарци нису склони, али је понашање у групама и социјалним агрегатима попут „масе“, „гомиле“, а понекад и публице показале велику условљеност ове болести и особина које појединац преузима и групе.

вени, они су више емотивни и због тога су више подложни спољним подражајима, некритичности и ривалству. Индивидуа добија или узима особине групе, а да тога није ни свјесна. Чест је случај да се појединац стиђи свог понашања које је испољавао као члан неке групе, која је имала карактер гомиле или масе. То несвјесно понашање појединца извире из два слоја личности: индивидуалног несвјесног и колективно несвјесног. Ово несвјесно човјек у себи стално потискује због околности које су значајне за његово грађење сопственог имиџа у друштву. Али кад се нађе у групи, гомили, маси, публици, ова нагомилана потискивања брзо излазе на површину. Адолф Хитлер пише у својој књизи „Мајн кампф“ о том посебном осјећању које анонимни појединац добија када припада важној, великој, познатој групи. Гледаоци, слушаоци, мање или више пасивни и рецептивни посматрачи, али људи, који су актери укупног догађаја, постају сила, снага која је у стању направити чуда. Спортски догађаји су права арена социјалних „опуштања“ и мјесто гдје се све нагомилане страсти ослобађају. Људи сами признају да иду на многе јавне манифестације да се „испразне“, а то није ништа друго него ослобађање ових сила о којима говоре познати социјални психолози, социолози, педагози: Фројд, Јунг, Лебон. Посебно је потребно поменути Мек Дугала који у својој књизи: „The group mind“ говори о вези између организације и колективног понашања. Проблеми девијација понашања у групи, маси, гомили или публици настају управо због занемаривања проблема организације групе, то јест менаџмента групе или менаџмента догађаја поводом кога се група и формира. Менаџери спорта доста улажу у организацију самог спортског догађаја, али занемарују овај велики сегмент догађаја. Улагање у њега би смањило трошкове организације и вођења самог догађаја и произвело дугорочне позитивне ефекте спортских дешавања на одређеном мјесту и у одређеној земљи. Земље спортских догађаја без инцидента, земље сигурности постају све траженије дестинације спорта и туризма, нарочито спортског туризма.

Спортске групе и спортска догађања имају једну специфичност о којој менаџери спорта требају водити бригу, а то су претежно групе младих. Млади, поред горе наведених елемената групе, имају и неке додатне. Омладина, без животног и радног искуства, подложна је хипнотизовању и моди. Хипнотизовање се манифестује потребном да се постане вођа, да се постане главним на брз начин, да се стигне у медије, па макар на тај негативан начин. Имитирајући своје филмске, спортске и сличне идоле, нагомилане страсти младог човјека брзо букну. С друге стране, омладина је склона помодарству, које се испољава кроз „помодне хирове“, „лудости“ који прерастају у култове: „култ Елвиса Прислија“ или „култ Марадоне“, „култ Вудстока“. Мода и помодно понашање имају снагу менталне заразе, чак болести, а све се те појаве манифестују на спортским догађајима, који онда постају арена свих осталих друштвених незадовољстава: неслагање омладине са политиком, проблем незапослености, религиозне девијације и слично. Све ово указује на комплексност проблематике управљања догађајима, а посебно спортским догађајима.

Дакле, за управљање догађајима важно је све ово знати, како би се догађај припремио, водио, завршио и оставио позитиван укупан утисак. Менаџери спорта непотребно много енергије троше на сам догађај, а занемарују простор и вријеме прије и послје догађаја. Они углавном сматрају да то и није њихов домен, да се тим проблемима требају бавити неки други менаџери, али тих других нема. То је проблематика менаџера спорта и менаџера догађаја. Сарадња са другим менаџерима је свакако потребна и пожељна.

Управљање догађајима је нов приступ догађајима, који је постао актуелан задњих деценија када су научници и стручњаци почели актуализовати квалитет, као начин руковођења организацијом, системом или догађајем. Квалитет услуге је задовољење очекивања клијената, било да су то спортисти на терену, публика која посматра догађај или менаџмент који организује и руководи одређеним догађајем. Код услуге се производња и конзумација дешавају у исто вријеме: спортска утакмица је производња догађаја, а публика која је посматра је конзумент те производње. Управљање догађајима као услугама, у спорту или туризму је додатно сложеније, јер публика-конзумент догађају нужно укључује своје ставове или увјерења у доживљај догађаја. На примјер, ако је тим-фаворит изгубио, тешко је добити утисак о квалитетној услузи или квалитетном управљању догађајем у глави љубитеља тима на спортском догађају. Актери догађаја су све захтјевнији по питању новца који су дали, они захтијевају много више вриједности за цијену улазнице и у ствари желе да производе замијене за услуге. Зато је квалитет услуге постао врло сложена категорија и нов и тежак задатак менаџера догађаја, менаџера услуге и менаџера спортских дешавања. Оперативни детаљи, стандардизација услуге и менаџмент љубазности су нове димензије преко којих менаџери спорта могу дјеловати на спречавање негативних појава поводом спортских догађаја. Њихов наступ у медијима свих врста, правилно вођење догађаја од идеје о њему до реализације ће повећати сигурност „прије догађаја“. Осмишљен и добар стратешки менаџмент спорта и менаџмент догађаја може се сматрати одговорним за дешавања „послије догађаја“. Све опције исхода једног дешавања унапријед требају бити укључене у стратешки план, чиме се може много постићи да не дође до негативних реакција било које групе на догађају, а и послје њега: на самом мјесту дешавања или негдје потпуно независно, али да је догађај повод, узрок, разлог и сл. Сигурно је да се добрим менаџментом, од стратешког до менаџмента до менаџмента самих догађаја, може постићи много и могу значајно смањити улагања у обезбјеђење самих догађаја. Улагање у менаџмент је озбиљније и корисније из разлога што се спречавају или умањују немири и насиље на догађајима, што има дугорочан ефекат на стварање сигурних спортских, туристичких и уопште дестинација у којима се гости, посјетиоци, пролазници осјећају боље. Како је то данас врло актуелан сегмент одабира дестинација, јасно је да ће бољи менаџмент ојачати бренд наше земље, која има велике потенцијале за велике и важне спортске манифестације и

догађаје.⁸ Велики туристички потенцијали: обиље нетакнуте природе, услови за сеоски и агротуризам, близина мора, прекрасне планине за зимске спортове, ријеке и кањони за авантуристички и спортски туризам, су само неки од кључних потенцијала за које се интересују савремени гости.

МЕНАЏМЕНТ СПОРТА И ОБРАЗОВАЊЕ

Образовне институције требају имати у виду да наше знање застаријева за 2-3 године, те да диплома није дуготрајна гаранција знања. Добивање дипломе не смије бити крај образовања. Образовни системи требају бити такви да упућују у модел даљњег образовања које се наставља уз рад, или уз чекање на рад. Диплома треба бити само улазница у организацију, образовање мора бити настављено у радној организацији, али у сарадњи с образовним институцијама. Ово подручје није разрађено те будући менаџмент образовања мора радити на повезивању организација са образовним институцијама, у смислу перманентног и доживотног образовања. Процјене, из најразвијенијих земаља, показују да радник на усавршавање и дообразовање користи 2-5% свог годишњег радног фонда. Познато је да се тимски лакше и брже учи, да се тимским учењем ствара атмосфера заједништва и припадности, боље се користе индивидуални потенцијали и ослобађа се синергија (која је у ствари нова заједничка снага, која је јача од зброја појединачних могућности). У тиму појединци јачају потребу за доказивањем, а тиме и за учењем. Такав образовни систем подстиче професионалну мобилност и ефикасност, а што је у складу с темпом промјена у нашем времену и на нашим просторима. Све је чешћи случај да организације захтијевају од радника да „познају“ по неколико послова, да имају још и компатибилна знања (стране језике, рад на рачуналу), јер темпо привређивања тражи могућности брзог премјештања, брзог учења и хитре адаптације на нове услове, што образовним институцијама треба бити показатељ у ком смислу треба да „управљају“ образовањем. Значај овог концепта расте када се усмјери на образовање за менаџере, управљаче, руководиоце, а посебно када је у питању образовање кадрова за образовање у области спорта. Ови кадрови морају стварати амбијент у којем ће личност стицати нова знања без присиле, манипулације и строге контроле, јер су то тенденције у ширем глобалном систему. У нашем систему образовања присутна је култура улоге и култура моћи, која се преноси и на пословање, што су превазиђени методи управљања и контроле. Они вреднују процедуре, правила, лојалност, а не знање, промјене и креативност. Зато је нужна промјена културног амбијента образовања, како би се дошло до образовног система који може одговорити захтјевима савремених кретања, која су много динамичнија, него у

⁸ У Бањалуци је 2009. године одржано Свјетско првенство у рафтингу, а 2011. Бањалука је домаћин и организатор Европског првенства у кајаку-кану, што је сигуран доказ веће заинтересованости туриста и спортиста за ову дестинацију.

неким другим подручјима.⁹ Менаџмент знања из области спорта треба да се избори да се знање стави на потребно мјесто, да оно постане кључни ресурс и критериј вредновања, јер ће нам једино тим путем будућност бити извјеснија, а свијет отворенији. Овим путем је могуће ићи само ако се образовне институције приближе организацијама за које образују кадрове, ако се створи уска и плодна сарадња између њих. Том синергијом биће лакше одговорити на основно питање које се поставља пред менаџере образовања и менаџере спорта: Како знање, тај кључни организацијски ресурс, да се ослободи класичних модела и садржаја и да се учини актуалнијим и употребљивијим? Отварање факултета за Физичко образовање у Бањалуци доказ је да су менаџери на добром путу да знање постане битна вриједност и да оно створи културни амбијент који ће омогућити да памет постане основни извор моћи организације, што је основни задатак образовних институција на свим нивоима. Отварање нових факултета који образују менаџере свих врста, као и менаџере спорта је такође показатељ одабира правог пута. Увођење предмета „Управљање догађајима” у образовни систем сигурно ће дати позитивне резултате у смислу квалитетнијег организовања и управљања догађајима, а онда и смањења насиља на спортским догађајима и око њих.

ЗАКЉУЧЦИ

Из изнесеног могуће је закључити да појам знања, у организацијском контексту, има много шире значење у смислу компетенција, које траже експлицитно знање, вјештине, искуство и вриједности које су отишле даље него што то „прати“ класични систем образовања. Он својом организацијом, у постојећим системима, није у стању бити актуалан, жив и употребљив колико то захтијева глобално друштво и масовни спорт, рекреација и туризам. Менаџмент образовних институција, за потребе спорта, има повећан значај, али и одговорност у управљању знањем, што треба да се укључи у систем осигуравања обликовања, развијања и усмјеравања младих људи који ће одговарати на питања будућих генерација. Менаџмент образовања треба престати да се бави претежно организацијско-административним проблемима, а више да се окрене стратегијским, развојним и динамичким питањима. Треба у систему образовања да се ојача „ресурсни приступ“, јер су људски ресурси кључни потенцијал и богатство, што повезано са знањем о данашњим човјековим повећаним могућностима креативности, образовања и самообразовања даје нову снагу развоја, којом се могу достићи највиши свјетски дometи. Важно је јединство, повезаност и усклађеност дјеловања људских ресурса, јер сами за себе не дају врхунске резултате у савременом корпоративном управљању, а које је одлика система управљања уопће.

⁹ Глаић, М., (2008), „Спортисти и образовање“, НБ Србије, стр. 68-78.

У постојећем систему образовања занемарено је оспособљавање за испољавање „личне димензије“ радника, те је потребно да се ојача значај човјека појединца у организацији, да му се омогући да адекватније задовољити своје потребе, како би био више мотивисан и како се не би утопио у организацијски и глобални систем, који пријети потпуним губитком индивидуалности. Ово је важније када је ријеч о образовању за потребе спорта, јер је спорт дјелатност људи за људе, много више него друге области.

Дакле, будћи менаџмент образовања за потребе спорта, мора поћи од неколико парадигми:

- да је знање и његов носилац, човјек, темељна вриједност друштва,
- да знање мора бити динамично, „живо“, актуелно и да је потребно стално (перманентно) учење, како би се ишло у корак са динамиком осталих друштвених кретања, јер једино тако обухватамо стварност у сваком моменту, а онда можемо дјеловати на будућност,
- да је спорт посебна дјелатност, која има задатак да испуњава најфиније људске потребе, да рјешава проблеме све већег слободног времена, нових људи који све чешће иду на одмор, све краће остају, траже разноврсне садржаје, активан одмор и комбинацију разних видова туризма, а у свему томе преферирају нетакнуту природу, здраву храну и околину са пуно спортских и рекреативних садржаја.
- БиХ и РС убрзано повећавају своје мјесто на љествици заинтересованости савремених туриста, а један од основних разлога су велики потенцијали за спортско-рекреативне садржаје, посебно авантуристичког спорта.

Дакле, креатори и реализатори образовања кадрова за потребе савремених спортских тенденција морају и сами бити савремено образовани, отворени за нове идеје, увијек спремни на самообразовање у професионалном и општем погледу. Једино тако могу бити на услузи осјетљивој, рањивој и префињеној области, као што је спорт.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бартолучи, М., Чавлек, Н. (2007), „Туризам и спорт“, Школска књига, Загреб.
2. Брацо, К., Кнежевић, М. (1997), „Социологија“, Петар Кочић, стр. 168-185.
3. Галић, М., (2008), „Спортисти и образовање“, НБС, Београд.
4. Галић, М., (2010), „Педагошки рад у савременом спорту“, Удружење Петар Кочић, Бањалука.
5. Илић, Д., Здански, И., (2009), „Основе дидактике физичког васпитања“, НиУБ, Бањалука.

6. *Кадрови – носитељи креативности, квалитета и продуктивности*, Хрватска конференција о квалитету под мотом: „Квалитета, иновација, промјене – кључ опстанка“, Задар, април, 2008.
7. Кнежевић, М., (2009), *Савремени приступи у дизајнирању менаџмент процеса хотелских система*, (докторска дисертација), Београд, одјељак: „Специфичности дизајнирања менаџмент процеса у хотелијерству БиХ“, стр. 191-210.
8. Кнежевић, М., (2010), *Адекватност образовања кадрова за потребе туризма у Републици Српској*, Зборник радова знанствено-стручног скупа о менаџменту у туризму у спорту „Стручни кадрови у туризму и спорту“, Међимурско велеучилиште, стр. 94-102.
9. Косик, К., (2007), „*Што је Средња Европа*“, стр. 60-85.
10. Крсмановић, С., (2002), *ИС у мрежном окружењу*, Београд, УБК.
11. Лолић, М., (2011), „*Моралност у доба транзиције и глобализације*“, Зборник радова, УПС 2011, Бањалука,
12. Петерс, Т., (1999), „*Луда времена захтевају луде организације*“, Београд, Финекс/Агора.
13. Узелац, М., Бартолучи, М., (1987), „*Туризам и спортска рекреација*“, Информатор, Загреб.
14. Зрнић, М., (2011), „*Квалитет услуге и вођење људи у догађају*“, Зборник радова, УПС 2011, Бањалука.

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ТЕХНИЧКЕ МЕТОДЕ У ФУНКЦИЈИ СПРЕЧАВАЊА И ОТКРИВАЊА НАСИЉА У СПОРТУ

Претходно саопштење

УДК: 343.85:[43.59:796]

доц. др Раденко Ђурица
Универзитет за пословне студије
Бања Лука

Гојко Савановић
Казнено-поправни завод
Бања Лука

Апстракт: Током развоја људског друштва са њим се развијао и криминалитет, који је попримао све организоване и перфидне форме. Такав тренд у развоју криминалних понашања условио је потребу за развојем што ефикаснијих криминалистичко-техничких метода у борби против њих. У настојању да се пронађу што ефикасније методе, користе се достигнућа природних наука: физике, хемије, биологије и технике уопште.

Посебан облик криминала, насиља и агресивног понашања, који у последње вријеме све више ствара проблеме савременом друштву, је насиље у спорту и на спортским теренима. Овакав вид ремећења одвијања спортских догађаја, често поред материјалних штета, има за посљедицу угрожавање живота и тијела како посматрача, тако и учесника спортског дешавања, као и лица која обезбеђују исто. Без обзира на повод оваквог деструктивног понашања, број извршилаца, величину штете која је настала, циљ је доказати ко је извршио насиље, односно кривично дјело, а то је могуће уз помоћ криминалистичко-техничких метода, које су неизбјежне у судском процесу као материјални доказ.

Кључне ријечи: криминалитет, насиље, спорт, методе, судски доказ

Abstract: The development of human society was accompanied by the emergence of crime, which adopted more organized and perfidious forms. Such criminal trend resulted in the need for development of more efficient crime-technical

methods in the fight against the same. In search of better methods, the achievements of modern science are used: physics, chemistry, biology and technique in general.

A special form of crime, violence and aggressive behaviour, which has created a lot of problems for the modern society lately, is violence in sports and at sports fields. This type of disturbance during the sporting event, aside from material damage, jeopardizes the life and body of the observer as well as the participants of the sporting event and the security guards. No matter what the cause of such destructive behaviour is, the number of perpetrators, the volume of caused damage, the aim is to prove who committed violence, i.e. criminal act, and that is possible with the help of crime-technical methods, which are necessary in trials as material evidence.

Key words: *crime, violence, sports, methods, court evidence*

Од самог почетка организованог људског друштва један феномен је привлачио нарочиту пажњу. Тај феномен се зове криминалитет (злочин, преступништво). Такав значај криминалитета проистиче из чињенице да се ради о негативној друштвеној појави, која нарушава основне вриједности на којима почива свака људска заједница, односно појави која ремети односе између људи и уопште човјеков друштвени и индивидуални живот. Злочин је представљао неисцрпан извор инспирације за бројне мислиоце у историји човјечанства, а у новије вријеме доминира скоро у свим сферама живота, као и у средствима масовних комуникација како штампаним, тако и електронским.

Током развоја људског друштва са њим се развијао и криминалитет, који је попримао све организованије и перфидније форме. Такав тренд у развоју криминалних понашања условио је потребу за развојем што ефикаснијих метода борбе против њега. У настојању да се пронађу што ефикасније методе користе се достигнућа природних наука: физике, хемије, биологије и технике уопште.

Активност на изналажењу нових и усавршавању постојећих научно-техничких метода и средстава и њихова примјена у борби против криминалитета, достигла је ниво науке и добила назив криминалистика.

Развој ових наука и научних дисциплина помогао је да се схвати да не постоји савршен злочин, тј. да ниједно кривично дјело не може бити извршено на беспријекоран начин, тако да је немогуће открити његовог почиоца и привести га одговарајућој санкцији. Такав закључак проистиче из чињенице да након извршења сваког кривичног дјела настају одређене промјене, било на лицу мјеста, било на учиниоцу или жртви, којих учинилац није свјестан, а које директно или индиректно упућују на њега као извршиоца. Те промјене представљају трагове кривичног дјела. Трагови се са разних аспеката изучавају у многим научним дисциплинама, али су трагови кривичних дјела превасходно предмет изучавања у оквиру криминалистике технике, као посебне дисциплине криминалистике.

СИСТЕМ КРИМИНАЛИСТИКЕ КАО ОСНОВА ЗА РАД СА ТРАГОВИМА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА

Криминалистика је наука која се уз помоћ практичних метода и средстава бави спречавањем и сузбијањем криминалитета. Поједине научне и на практичним искуствима засноване методе и средства, она проналази, примјењује и усавршава, а све са циљем да се кривично дјело открије и расвјетли, открије и ухвати извршилац и пронађу, фиксирају и обезбиједи докази ради успјешног покретања и вођења кривичног поступка и утврђивања чињеничног стања, односно материјалне истине. Криминалистика, у практичној примјени, усваја и користи законитости и правила других наука, али примјењује и сопствена искуства, преноси их и усавршава у практичном раду на спречавању и сузбијању криминалитета.¹

Све науке и научне дисциплине, које припадају породици кривичних наука, имају исти општи објекат изучавања, а то је **криминалитет**. Међутим, у оквиру тог општег објекта свака од њих настоји утврдити законе и закономјерности које су предмет само њеног интереса, што им даје посебност у односу на друге науке.

Имајући то у виду, може се рећи да предмет криминалистике обухвата откривање, истраживање и проучавање закономјерности настанка, трајности, прикупљања (фиксирања), испитивања и кориштења оперативних и доказних информација о кривичном дјелу и учиниоцу у кривичном догађају.

Криминалистичка техника је грана криминалистике која се бави проналажењем, усавршавањем и примјеном научно-техничких метода и средстава за регистрацију и идентификацију лица и ствари и проналажењем, фиксирањем и тумачењем материјалних трагова у циљу сузбијања и спречавања криминалитета, откривања починилаца и расвјетљавања кривичних дјела и догађаја.²

Највећи број проблема, на чијем рјешавању се ангажује криминалистичка техника, је везан за трагове и предмете кривичних дјела. Све њих можемо подијелити на:

- Законе настанка трагова,
- Методе и средства за проналажење трагова и предмета,
- Методе и средства за изазивање невидљивих трагова,
- Методе и средства за фиксирање трагова и предмета и
- Методе и средства формирања материјалних доказа на основу њих.

Другу по величини групу чине проблеми везани за идентификацију лица, животиња и ствари. Овдје можемо издвојити сљедеће подгрупе проблема:

1 Кривокапић В., Жарковић М., Симоновић Б.: Криминалистика тактика, ВШУП, Београд, 2003, стр. 13.

2 Митровић В., Ступар Љ.: Криминалистика техника, ВШУП, Београд, 2002, стр. 12.

- Теорију идентификације уопште,
- Методе и средства криминалистичке регистрације и
- Методе и средства криминалистичке идентификације.

Трећу групу чине методе везане за спречавање вршења кривичних дјела. Ту спадају методе и средства за спречавање, али и методе и средства која појачавају чула радника задужених за превенцију.³

ПРЕВЕНТИВНЕ МЈЕРЕ У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА УНОШЕЊА НЕДОЗВОЉЕНИХ ПРЕДМЕТА НА СПОРТСКЕ ДОГАЂАЈЕ

Спортски догађаји често су мјесто насилничког и разбојничког понашања, те стога велику одговорност имају снаге реда, и то у првом реду полиција и друге службе обезбјеђења. Основна карактеристика екстремних навијачких група је насиље, туча, национална идеологија, материјално уништавање како до доласка на трибина, тако током меча и наравно по изласку са спортске трибине. У овом раду циљ је открити изгредника (преступника) и доказати његово кривично дјело уз помоћ криминалистичко-техничких метода.

Слике 1 и 2

Насиље и спортски нереди забињезени фотообјективом, гдје се са снимка могу идентификовати актери догађаја и привести правди

Службу обезбјеђења врше припадници различитих служби обезбјеђења, од јавних до приватних, који су наоружани и униформисани. Служба обезбјеђења у вршењу своих послова и задатака подјељена је на вањско и унутрашње обезбеђење спортских терена. Задатак службе обезбјеђења је обезбјеђење објеката у којима се одвију спортске приредбе и догађаји, на основу Правилника о вршењу службе обезбјеђења. Детаљан опис послова и задатака појединог радног мјеста, као и начин рада радника утврђује закон којим су одређене опште и посебне дужности радника службе обезбјеђења. Рад-

³ Исто, стр.12-13

ници Службе обезбјеђења врше претресе навијача и посматрача догађаја. Претрес женских лица врше радници Службе обезбјеђења женског пола.

Слике 3 и 4

Политички и национални интереси често знају бити узрок спортских нереда са трагичним посљедицама и великим материјалним штетама

ТЕХНИЧКА ОПРЕМЉЕНОСТ СЛУЖБЕ ОБЕЗБЈЕЂЕЊА

Припадници Службе обезбјеђења поред наоружања које се састоји од ватреног оружја и хемијских средстава, средстава везе, видео надзора, систем интерфона, геофона, алармних система, располажу и са одређеном техничком опремом, коју користе приликом детаљног и стандардног претреса лица и просторија у циљу спречавања уношења недозвољених предмета на трибине.

Слике 5 и 6

Ручни метал-детектори

Метал-детектор је направа која емитује и прима електро-магнетне таласе а примљени сигнал појачава и претвара у звучни или свјетлосни сигнал. Пошто метални предмети боље рефлектују електро-магнетне таласе, праг осјетљивости постави се између интензитета сигнала неметала и сигнала метала. Тај интервал је тако велик да допушта примјену овог уређаја за детекцију металних предмета мале масе чак на удаљености од неколико метара.

Ови детектори производе се углавном у три варијанте:

- За преглед лица се израђује мали преносни ручни уређај,
- За преглед лица мјеста ради проналажења одбачених или сакривених металних предмета израђен је детектор са дугом дршком,
- За брзу контролу путника у погледу ношења оружја, израђени су метал-детектори у виду оквира врата.⁴

Слика 7

Видео надзор као дио криминалистичко-техничке опреме

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

- Приликом обезбјеђења спортских догађаја неопходна је добра сарадња, прије свега служби обезбеђења, а свака од служби обавља послове и задатке који су им законом одређени.
- Међусобна координација и рад служби доприноси успјешној акцији спречавања појаве насиља на спортским теренима, смањује могућност инцидента, те угрожавање тијела и живота како учесника, тако и посматрача спортског догађаја.
- У току рада потребно је стално усавршавати и пратити нова достигнућа у окружењу, а посебно прихватити и спроводити законске процедуре о раду овлаштених службеника из ове области.
- Опремити спортске терене (стадионе, дворане, сале, итд.) са техником за снимање и видео надзор спортског догађаја, како би се могла у сваком моменту користити, те је редовно сервисирати.
- Потребно је опремити службе обезбјеђења: метал-детекторским вратима на улазу у спортске објекте, ручне метал-детекторе новије генерације, термовизијске уређаје за ноћно посматрање у лошим метеоро-

⁴ Властимир Митровић, Криминалистичка техника, стр. 359.

лошким условима, детекторе експлозива и наркотика, радио уређаји-
ма, као и возила за посебну намјену.

ЛИТЕРАТУРА

1. Властимир Митровић, Криминалистичка техника, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 1986.
2. Златко Николић, Криминологија са социјалном патологијом, Београд, 2000.
3. Ђирил Жерајав, Криминалистика, Загреб, 1986.
4. Радојица Максимовић, Мићо Бошковић и Угљеша Тодорић, Методе физике, хемије и физичке хемије у криминалистици, Полицијска академија, Београд.
5. Кривокапић В., Жарковић М., Симоновић Б., Криминалистика тактика, ВШУП, Београд, 2003.
6. Симпновић Б., Криминалистика, Правни факултет, Крагујевац, 2004.
7. Митровић В., Ступар Љ., Криминалистика техника, ВШУП, Београд 2002.

УЗРОЦИ НАСТАНКА И НАЧИНИ СУПРОСТАВЉАЊА НАСИЉУ И НЕДОЛИЧНОМ ПОНАШАЊУ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У БИХ

Претходно саопштење

УДК: 343.59:796(094.5)(497.6)

Мирела Јокић,

Управа за полицијско образовање МУП РС
Бања Лука

Дарко Јокић

Висока школа унутрашњих послова МУП РС
Бања Лука

Апстракт: *Насиље и недолично понашање у спорту и спортским манифестацијама на простору БиХ појављује се средином деведесетих година прошлог вијека, а узроци настанка ових појава су мање-више слични опта у већини европских земаља, али и са одређеним специфичностима који су карактеристични за ово подручје.*

Управо због тих околности, организацијама спортских приредби посећује се посебна пажња, а незаобилазна активност је сарадња свих учесника спортске приредбе, као и других релевантних субјеката, што се показало дјелотворним за успјешну организацију спортске приредбе.

Кључне ријечи: *насиље у спорту, спортске приредбе, мјере за обезбјеђење спортске приредбе, организатори, редарске службе*

Abstract: *Violence and misbehavior in sport and sport events in Bosnia and Herzegovina appeared in the mid nineties of the last century, and the causes of these phenomena are more or less similar to those in most European countries, but with certain particularities that are characteristic for this area. Because of these circumstances, special attention is paid to the organization of sports events, and essential activity is the cooperation of all participants of these sport events, as well as other relevant subjects, which proved to be effective for a successful organization of sports events.*

Key words: *violence in sport, sport events, measures for securing sports events, organizers, security service*

УВОД

Насиље у спорту је новији феномен и већином се објашњава као саставни дио масовне хистерије, пражњења и рефлексije на друштвене токове и дешавања у друштву. Оно се одређује као насилничко понашање које обухвата физичке радње одређене групе лица или појединца, којим се проузрокује физичка бол, патње, страх и друге штетне посредице по друга лица, прије, за вријеме и после одржавања спортске приредбе.

НАСИЉЕ У СПОРТУ И УЗРОЦИ НАСТАНКА НА ПОДРУЧЈУ БИХ

Босна и Херцеговина, као вишенационална средина, је у прошлом десетљећу, била попреште најкрвавијих сукоба међу народима, који је понавше био базиран на националној и вјерској припадности. Та дешавања оставила су дубок траг на свим друштвеним токовима у овој земљи, па тако и у спорту. Свакодневно смо свједоци испољавања разних облика насиља, мржње, недоличног понашања у готово свим друштвеним сферама. Специфичности ових простора огледају се и у завидном степену мржње, који је присутан код свих народа који овдје живе и који се манифестује у свим друштвеним сферама.

Нигдје утицај политике није тако присутан као у овој држави, гдје се свака ситуација користи у дневнополитичке сврхе и гдје је свако животно питање уједно и политичко питање. Спорт и политика уско су повезани на простору БиХ, јер исти људи исказују склоност према спорту и политици. На челу спортских клубова већ одавно се налазе политичке вође, који имају мало везе са спортом, али су ту ради остварења својих политичких или националистичких циљева. Овакав утицај политике врло често доводи до ескалације националистичких испада, што је обично праћено насиљем и насилничким понашањима публике или других учесника спортске манифестације.¹

Медији у БиХ, чији програмски садржаји су већином политички обојени, не раде много на помирењу народа, већ управо уз националистичку реторику са пуно омаловажавања и вријеђања других често величају поједине негативности испољене од стране навијачких група и зарад неких политичких интереса затварају очи над тим појавама, чиме директно утичу на распиривање мржње и нетолеранције. На тај начин они одржавају сложену ситуацију управо због политичког дјеловања политичких партија, које су због својих културних, вјерских и других непомирљивих ставова подијељени, што је проузроковало и подјелу медија, који су на овим просторима исправани у зависности из кога дијела земље долазе.²

1 Видјети: Туфегчија М., *Говор мржње и насиље на спортским догађајима*, Говор мржње, Бања Лука, 2010.

2 Исто, и Ромић М., *Медијско генерисање говора мржње*, Говор мржње, Бања Лука, 2010.

У свим политичким иступима налазе се дијелови говора који се могу схватати двосмислено, односно свако их тумачи на себи својствен начин, што такође није у функцији смиривања и помирења.

Још једна специфичност везана за простор БиХ, је свакодневно присуство говора мржње у многим животним ситуацијама, а посебно на спортским манифестацијама. Мржња је снажна емоција, која заједно са националистичким испољавањима може само довести до екстремних ситуација, праћених насилничким понашањима не само у спорту. Оваква насилна понашања најчешће су присутна на спортским манифестацијама, јер је мишљење већине публике да је стадион односно, спортски терен, мјесто гдје се могу емоционално испразнити и изразити она осјећања која обично у другим ситуацијама не би изразили, не мислећи при томе на осјећања супротне стране, а код једног дијела публике управо постоји жеља за вријеђањем друге стране и провоцирањем туча или других облика насиља.

Као што је наш нобеловац Иво Андрић својевремено истакао, ова земља је пуна мржње и да се мржња тешко може уздићи на један виши цивилизацијски ниво јер се на овим просторима не цијени достојанство човјека.³

У свом дјелу „Травничка хроника“, Андрић такође, говорећи о овдашњим приликама, каже: „Народ је у овој земљи подвојен као нигдје у Европи. Четири вјере живе на овом уском, брдовитом и оскудном комадићу земље. Свака од њих је искључива и строго одвојена од осталих. Сви живе под једним небом исте земље, али свака од четири групе има средиште свог духовног живота у туђем свијету, само не тамо гдје се рађају и умиру. Свака од њих је нетрпељива према другима и од те нетрпељивости је начинила врлину и свака очекује спасење однекуд споља, и свака из противног правца.“⁴

У БиХ, неразумијевање и непоштовање помијешано са мржњом постало је основна карактеристика становништва и као таква се преносила на све сегменте живота, па и на спорт и спортска дешавања. Дуги низ година, област спорта и насиља у спорту није била нормативно уређена у БиХ, иако је Босна и Херцеговина највише од свих држава створених на простору бивше СФРЈ, суочена са насилним и недоличним понашањем публике на спортским приредбама. Неријетко, таква понашања знала су бити испољена не само од публике, већ и од самих такмичара и других учесника у спорту.

Готово да се свака друга спортска манифестација могла сматрати манифестацијом високог ризика и већином су биле праћене тучама, вријеђањима, провоцирањем и другим облицима насиља и недоличног понашања у спорту, од стране учесника. Повријеђени навијачи, разбијени аутомобили и аутобуси, рушење имовине спортског објекта, вријеђања противника и остала нарушавања јавног реда и мира постале су спортска свакодневница у БиХ. Све чешћи сукоби навијача, праћени нарушавањем јавног реда и мира у већем обиму и тјелесним повредама били су аларм који се морао упалити, ако се у БиХ спорт мисли довести на ниво какав треба имати држава која претендује на улазак у УЕ.

3 Андрић И., *Знакови поред пута*, Свјетлост, Сарајево, 2002. стр. 401, 402.

4 Андрић И., *Травничка хроника*, Сарајево Свјетлост, 2004. стр. 296-297.

Прво од чега се требало кренути је правно и нормативно регулисање области спорта и доношење одговарајућих закона и прописа, на основу којих би надлежни органи могли предузимати мјере на сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, као и других негативности у спорту.

ЗАКОНОДАВНА АКТИВНОСТ БИХ И РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У БОРБИ ПРОТИВ НАСИЉА У СПОРТУ

Проблематика спорта је у највећој мјери у надлежности нижих нивоа власти, а с обзиром да БиХ нема дугогодишњу традицију законског уређивања у области спорта, то је доношење правне регулативе у спорту текло је доста тешко и споро, бар када је ријеч о државном нивоу. Тако је тек 2008. године донесен Закон о спорту у БиХ („Службени гласник БиХ“, број:7/08), а његова потпуна имплементација увелико зависи од нижих нивоа власти и њихове спремности да у потпуности имплементирају Закон, што се најбоље може видјети на примјеру ФБиХ, која није донијела закон о спорту на нивоу ентитета, већ је ова област регулисана законима о спорту појединих кантона.

Међутим, није се стало са активностима у области спорта па је тако Министарство цивилних послова БиХ, надлежно за спорт, донијело 2010. године Стратегију развоја спорта у БиХ.⁵

У овој стратегији поменути су сви важни сегменти спорта, као:

- стање спорта;
- циљеви спорта;
- план активности развоја спорта;
- правни акти у спорту;
- финансирање спорта и др.

Ово Министарство, у циљу провођења Стратегије, сарађује са другим надлежним министарствима за спорт ентитета и кантона и има координирајућу улогу у томе. Једна од значајних активности овог министарства је да једном годишње расписује, конкурс за додјелу средстава текућег гранта „Суфинансирање спортских манифестација“, чиме се настоји дати допринос не само развоју спорта, већ и његовом безбједном окружењу, а први корак у томе је финансијска подршка и помоћ спортских клубова и спортских манифестација.

ЗАКОН О СПОРТУ БИХ

Овим Законом уређује се спорт у БиХ, као и у ентитетима и нижим нивоима организовања. Сва битна питања из области спорта или она, која су везана за спорт, уређена су тим Законом, као што су:

⁵ <http://www.mcp.gov.ba/vijesti/id=1509>

- појам спорта;
- принципи организације спорта у БиХ;
- јавни интерес и циљеви спорта;
- стратегија спорта;
- надлежности Министарства цивилних послова, Вијећа за спорт и Сектора за спорт;
- права и обавезе спортиста;
- оснивање Агенције за антидопинг контролу;
- финансирање спорта.

Из самог садржаја Закона очито је да се ради о кровном Закону у овој области у БиХ и да су њиме дате смјернице нижим нивоима власти у организацији спорта, уз истицање да је у овој области примијењен модел децентрализације, те да су већи дио проблематике рјешава прописима нижих нивоа организовања.

Закон о спорту БиХ настојао је правно уредити област спорта у БиХ, без посебног залажења у поједине проблеме који су препуштени ентитетским односно кантоналним властима да их уреде доношењем одговарајућих прописа. Циљ Закона је да се утврди стратегија и развој спорта уопште и да се усмјере нижи нивои одлучивања приликом доношења посебних прописа везаних за спорт и проблеме у спорту.

С тим у вези, Република Српска нормативно је уредила проблематику насиља у спорту, па је тако донесен Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник Републике Српске“, бр.14/04 и 13/10).

ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Овај Закон представља новину у позитивном законодавству Републике Српске. Он представља одговор друштва на насиље и вандализам, као облике друштвено неприхватљивих понашања на спортским приредбама.

Закон о спречавању насиља на спортским приредбама представља први посебан закон ове врсте у Републици Српској којим се, на једном мјесту, детаљније прописују мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, мјере за обезбјеђење заштите гледалаца, играча и других учесника спортских приредби, права и дужности организатора спортских приредби, као и овлаштења појединих органа и одговорности за оне који се не придржавају Закона.

Закон одређује која се понашања сматрају насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама, обавезе организатора спортске приредбе, мјере које се предузимају од стране самог организатора, али и осталих

надлежних институција у спречавању и сузбијању насиља и недоличних понашања на спортским приредбама.⁶

ПОСЕБНЕ ОБАВЕЗЕ ОРГАНИЗАТОРА СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Закон пропије обавезу за организатора спортске приредбе да у сарадњи са Министарством унутрашњих послова осигура несметано и безбједно одржавање спортске приредбе, те да предузме потребне мјере којима се пре-дупређује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледа-лаца.

Спортски савез, спортско друштво, односно спортска организација-клуб може повјерити организацију спортске приредбе или вршење одређе-них послова у организацији спортске приредбе другом правном или фи-зичком лицу, а уколико то учини, обавезан је вршити надзор над спровођењем мјера утврђених Законом.

Обавеза организатора јесте да оствари сарадњу са надлежном организа-цијом јединицом Министарства унутрашњих послова на чијем се под-ручју одржава спортска приредба с циљем спровођења мјера и налога који се односе на одржавање јавног реда и мира. Дужност организатора је обез-бједити присуство одговарајуће службе медицинске помоћи за вријеме спортске приредбе и оствари сарадњу, а по потреби предузме мјера како би обезбиједио присуство других надлежних органа и организација, јавних служби и јавних предузећа (ватрогасне јединице, инспекцијске и комунал-не службе и др.).

На организовање спортских приредби примјењују се и прописи о окупљању, а надзор над спровођењем овог Закона врши Министарство унутрашњих послова Републике Српске.

Мјере које се предузимају за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама могу се подијелити | по више критерија, и то:

- по времену њиховог предузимања разликујемо мјере које се предузимају прије одржавања спортске приредбе, мјере које се предузимају за вријеме одржавања спортске приредбе и мјере које се предузимају након спортске приредбе;
- по степену опасности разликујемо мјере које се предузимају на свим спортским приредбама и мјере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика;

⁶ Опширније: Митровић Љ., *Прекршајноправни аспекти насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у РС*, 2010, стр 218-224.

- према субјекту који мјере предузима разликујемо мјере које предузима организатор спортске приредбе, затим јере које предузима гостујућа екипа, као и мјере које предузима Министарство унутрашњих послова, односно агенција за обезбјеђење спортске приредбе.

Закон о спречавању насиља на спортским приредбама такође прописује обавезу организатора спортске приредбе да образује одговарајућу редарску службу или да ангажује правно лице или агенцију за обезбјеђење лица и имовине, с циљем обављања послова физичког обезбјеђења и одржавања реда на спортској приредби.

Редарска служба има прецизно одређена овлашћења према Закону, којима може:

- забранити приступ спортском објекту на којем се одржава спортска приредба лицима која су под утицајем алкохола или опојних средстава, односно лицима из чијег се понашања може закључити да су склона насилном или недоличном понашању;
- одвојити гостујуће од осталих навијача њиховим усмјеравањем на посебне улазе и излазе из спортског објекта и посебан дио гледалишта који је за њих одређен;
- онемогућити улазак гледалаца на спортски терен;
- онемогућити уношење или продају алкохолних пића у спортском објекту;
- онемогућити уношење у спортски објекат разних предмета који се могу употријебити у насилничком поступању (мотке, флаше, пиротехничка средства и др.), односно предмета којима се може ометати одвијање спортске приредбе (пиштаљке, огледала, ласерски показивачи и др.);
- упозорити, а затим и удаљити гледаоце због недоличног понашања којим се може изазвати насиље на спортској приредби или ометати њен ток;
- да без одлагања обавијести надлежно Министарство унутрашњих послова, када гледалац или група гледалаца поступи супротно налозима редарске службе или пружи физички отпор.

Посебно треба истаћи могућност, која је дата организатору спортске приредбе, да закључи уговор о обављању одређених послова обезбјеђења спортске приредбе са Републиком Српском, који не спадају у редовне послове одржавања јавног реда и мира. Такав уговор у име Републике Српске потписује министар унутрашњих послова, а приходи добијени на тај начин су приходи буџета Републике Српске.

ЗАКЉУЧАК

Правна и фактичка сигурност свих учесника у спорту и спортским приредбама је предуслов за развој спорта и демократије уопште, а то се може постићи, прије свега доношењем одговарајућих прописа из ове области од стране државе и ентитета, али и адекватном и досљедном примјеном ових прописа од стране учесника спортских манифестација, као и других релевантних субјеката. Циљ је јединствен, а то је стварање сигурног окружења приликом одржавања спортских приредби, што ће допринијети популарности и масовности у спорту па самим тиме и његовом просперитету, што је у интересу свих грађана у БиХ, а не само спортских организација, спортиста или других учесника у спорту.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вејновић, Д., *Социологија спорта*, Бања Лука, 2006.
2. Коковић, Д., *Насиље спортске публице*, Бања Лука, 2001.
3. Коковић, Д., *Доба насиља и спорт*, Нови Сад, 1990.
4. Митровић, Љ., *Прекршајно правни аспекти насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у Републици Српској*, Београд, 2010.
5. Туфегџија, М., *Говор мржње и насиље на спортским догађајима*, Бања Лука, 2010.
6. Ромић, М., *Медијско генерисање говора мржње*, Бања Лука, 2010.
7. Закон о спорту БиХ („Службени гласник БиХ“, број 27/08).
8. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 14/04 и 13/10).

НЕЗАПОСЛЕНОСТ – ЈЕДАН ОД УЗРОКА НАСИЛНОГ ПОНАШАЊА МЛАДИХ

Прегледни рад

УДК: 331.56:[343.59:796.093]

мр Рајко Кличковић

Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске
Бања Лука

Апстракт: У складу с највишим међународним и домаћима прописима, сваком човјеку гарантовано је право на рад, као основно људско право. Оно се у данашње вријеме тешко остварује у било којем облику, због економске и финансијске кризе. Незапосленост, као негативна друштвена појава, може се оправдано сматрати једним од могућих узрока насилног понашања младих незапослених људи у спорту, али искључиво као учесника спортских манифестација. Незапослени људи, као спортска публика, често користе спортске манифестације како би изразили своје незадовољство и негодовање због незапослености и неадекватног друштвеног положаја узрокованог незапослењем. Запосленост одређује друштвени статус и положај младог човјека и тиме искључује сваку могућност насилног понашања узрокованог незадовољством. С пуним правом може се очекивати да је млади човјек који је запослен миран учесник спортских манифестација и других масовних догађаја. Један од начина превазилажења проблема је систематско и планско запошљавање младих људи, који су окосница развоја сваке друштвене заједнице и гарант њеног просперитета.

Кључне ријечи: право на рад, незапосленост, запошљавање, друштвено укључивање, насилно понашање у спорту, спортска публика, стратегија запошљавања, системске мјере запошљавања, економска самосталност и егзистенција, мирни учесници спортских манифестација.

Abstract: In accordance with the highest international and domestic regulations, every person is guaranteed the right to work as a basic human right. Nowadays it is hardly realized in any form because of the economic and financial crisis. Unemployment as a negative social phenomenon can be reasonably considered as

one possible cause of violent behavior of young unemployed people in sports, but only as participants in sporting events. The unemployed as a sports audience often use sporting events to express their discontent and dissatisfaction over unemployment and inadequate social status caused by unemployment. Employment status determines the social position of young people and thus excludes any possibility of violent behavior caused by dissatisfaction. It is to expect with every right to, that a young man who works is a quiet participant in sporting events and other large events. A way of overcoming the problem is systematic and planned employment of young people who are the backbone of every community and guarantee of its prosperity.

Key words: *right to work, unemployment, employment, social inclusion, violent behavior in sports, sports audience, employment strategies, systemic measures of employment, economic independence and existence, peaceful participants in sporting events.*

УВОД

У вријеме када је у спорту Републике Српске и ближем и даљем окружењу присутно насиље и насилно понашање већином младих људи, намеће се потреба анализе узрока тих појава. Анализа је неопходна како би се пронашла системска рјешења и одредили правци дјеловања свих релевантних друштвених фактора у циљу елиминасања или макар контроле те негативне друштвене појаве.

Рјешавању проблема насиља у спорту и истраживању узрока треба приступити мултидисциплинарно, а то значи проблем треба посматрати са више аспекта: политичког, економског, социјалног, културолошког и безбједносног. Свако од стручних људи аналитичара различито ће приступити овом проблему.

Ја имам намјеру да у овом реферату проблему приступим са економског аспекта и покушам разлоге за насиље у спорту и насилно понашање међу младима таржити у једној врло негативној друштвеној појави, а то је незапосленост. Ова негативна друштвена појава није присутна само овдје у Републици Српској и БиХ, већ и у осталим земљама региона и шире, а посебно је изражена у земљама које се налазе у транзиционом процесу.

Зашто, поред мноштва узрока насилног понашања, узроке треба тражити и у незапослености? Зато што су млади људи у великој мјери незапослени и што су млади људи ти који посјећују спортске манифестације и који се, како је евидентно, насилно понашају.

Приликом анализе узрока морамо превентивно гледати на незапосленост као на један од облика друштвене искључености, а на запошљавање као начин друштвеног укључивања, и право на рад посматрати као економско право (Шундерић, 2003а: 68).

У овом реферату када говорим о насилном понашању младих искључиво мислим на понашање младих као публице, и то дијела незапослене омладине, што засигурно не укључује насиље међу спортистима, које се не бих усудио анализирати и правдати незапосленошћу.

ПОЛИТИКА ЗАПОШЉАВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Политика запошљавања у свакој заједници, па и у Републици Српској, проводи се ради подстицања њеног раста и развоја, подизања животног стандарда, давања одговора на потребе радне снаге и рјешавања проблема незапослености и недовољне запослености радне снаге.¹ Политика запошљавања у Републици Српској зависи од друштвено-економског развоја, који директно утиче на мјере и начине њеног провођења, ради остваривања друштвено-економских циљева, јер је политика запошљавања саставни и усклађени дио укупне економске и друштвене политике, која захтијева нормативне и институционалне претпоставке.

Право на рад и запошљавање једно је од основних људских права која у Републици Српској гарантују Устав и закони у складу са међународним стандардима. Та права се кроз мјере политике запошљавања обезбјеђују и гарантују једнако свим грађанима и представљају основ за остваривање других економских и социјалних права грађана.

Морамо признати да је запошљавање, односно незапосленост један од највећих друштвено-економских и социјалних проблема са којима се сусреће Република Српска у послеријатној обнови и процесу транзиције у тржишну економију. Оправдано је што се код нас том проблему даје приоритет у рјешавању, јер свака земља која жели имати дугорочно успјешну привреду мора водити рачуна о ефикасном коришћењу свих својих потенцијала, међу којима радна снага представља најзначајнији потенцијал, који се квалитетно може усмјерити само кроз мјере ефикасне политике запошљавања.

Да би се могла анализирати политика запошљавања у Републици Српској и говорити о нормативним и институционалним претпоставкама за запошљавање уопште, првенствено се мора поћи од чињенице да је ова област према Уставу Босне и Херцеговине у потпуности у надлежности Републике Српске и да су за креирање и провођење политике запошљавања на домаћем тржишту и дијелом на међународном, искључиво одговорне институције и органи Републике Српске. Министарство надлежно за рад је једно од ресорних надлежних органа за стварање повољног амбијента за запошљавање и креирање политике у тој области.

Ако се пође од чињенице да се питање рада и запошљавања уређује путем закона и других прописа, потребно је поменути нормативни оквир, као услов за провођење политике запошљавања.

¹ Чл.1 Конвенције МОП-а о политици запошљавања, број 122.

Нормативни оквир за рад и запошљавање у Републици Српској заснован је на међународним прописима, а чине га првенствено закони којима је регулисано питање рада и запошљавање уопште, на којима се заснивају основни принципи политике запошљавања.

Нормативни оквир за рад и запошљавање у Републици Српској заснован је на међународним прописима и подразумева законе којима је регулисано питање рада и запошљавање уопште, па тиме и питање рада и запошљавања инвалида. Ти закони су: Закон о раду – Пречишћени текст («Службени гласник Републике Српске», број 55/07); Закон о посредовању у запошљавању и правима за вријеме незапослености («Службени гласник Републике Српске» број 30/10); Закон о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида – Пречишћени текст («Службени гласник Републике Српске», број: 54/09).

ТРЕНУТНО СТАЊЕ НА ТРЖИШТУ РАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Да бисмо говорили о незапослености као једном од могућих узрока насилног понашања, није потребно говорити о укупном економском стању и позицији Републике Српске, већ то стање приказати са аспекта тржишта рада, као битног сегмента укупних друштвено-економских односа.

Тржиште рада у Републици Српској још увијек пролази кроз велике промјене, те приватизацију и реструктурисање. Његова општа карактеристика је ниска продуктивност и у значајном обиму присутна сива економија. Тржиште је доживјело драматичну економско-структурну промјену у току посљедње двије деценије, али је током протеклог петогодишњег периода доживјело релативно стабилан раст БДП-а, уз просјечну годишњу стопу раста од 7%, што је довело до скромног раста у формалном запошљавању.² Општи показатељи запослености у периоду од 2005 до септембра 2008. године, показивали су релативно мали, али константан раст запослености. Тако је у септембру 2008. године, према званичним статистичким подацима, било запослено 259.417 лица. У истом периоду према подацима Завода за запошљавање Републике Српске на евиденцији незапослених било је регистровано 133.075 лица, што је био најмањи број регистрованих незапослених лица послје рата.

Свјетска економска и финансијска криза која је настала у другој половини 2008. године значајно је негативно утицала на позитивне трендове у области запошљавања у Републици Српској, као и у ближем и даљем окружењу. Наиме, до марта 2010. године број запослених у Републици Српској је био у константном опадању, тако да је у том мјесецу било запослено укупно 241.517 лица, а што је за 17.900 мање него у септембру 2008. године. Број незапослених лица на евиденцији Завода за запошљавање такође се констан-

² Подаци из АРС б. 3, Бања Лука, 2010. година.

тно повећаво до марта 2010. године, када је не евиденцији регистровано 149.687 незапослених лица.

Уочавајући значајане негативне посљедице свјетске економске кризе на привреду Републике Српске, Влада Републике Српске је у току 2009. и 2010. године предузела већи број мјера и активности како би се ублажили негативни утицаји те кризе на Републику Српску. Конкретни резултати ових мјера и активности забиљежени су већ у априлу 2010. године, од када се постепено повећава број запослених и смањује број незапослених лица у Републици Српској. Наиме, у септембру 2010. године регистровано је 142.625 незапослених лица, што је за 7.062 лица мање него у марту исте године.³ Такође, у септембру 2010. године повећан је број укупно запослених са 241.517, регистрованих у марту, на 247.388 лица, што је повећање од 5.871 лица, односно за 2,38%.

НЕЗАПОСЛЕНОСТ МЛАДИХ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Према томе, незапосленост није присутна само у Републици Српској и у БиХ, већ и у осталим земљама региона, а посебно је изражена у земљама које се налазе у транзиционом процесу. Из службених података о незапосленима видљиво је да су млади људи у великој мјери незапослени. Тренутно стање и број младих на евиденцији незапослених иде у прилог тврдњи да је незапосленост један од узрока насилничког понашања међу младима.

Удио младих у укупном броју службено евидентираних назапослених износио је 28,3% у 2009. и 29,1% у 2010. години.⁴ Када се анализира понашање младих људи који се сврставају у старосну доб од 15 до 30 година а налазе се на евиденцији незапослених, морамо имати у виду структуру унутар те старосне доби, гдје имамо младе људе од 15 до 18 година, од 18 до 24 и 24 до 30 година, што је горња граница када се говори о младим људима.

Углавном се ради о људима који не могу наћи посао, који немају обезбијеђену егзистенцију и поред тога имају неизвјесну будућност због незапослености. Оно што опредјељује младе незапослене људе за девијанто понашање јесте економска зависност од родитеља или других лица. Млади људи, иако су незапослени, имају, као и запослени млади људи, спортске и културне потребе.

Иако није резултат посебног истраживања, може се с пуним правом рећи да млади људи који су незапослени користе спортске манифестације и догађаје како би исказали своје незадовољство због немогућности запослења и по том основу неадекватног мјеста у друштвеној заједници. Посебно истичемо да оцјена овог стања није резултат неких посебних стручних и системских истраживања утицаја незапослености на насилно понашање младих људи, већ је резултат запажања и одређених анализа Министарства

3 Подаци Завода за запошљавање Републике Српске.

4 Подаци из Стратегије запошљавања Републике Српске 2011–2015. година.

надлежног за рад и актера на тржишту рада и појединих стручних људи из тих институција који се баве проблемом запошљавања.

У главне препреке карактеристичне за тржиште рада за старосну групу до 30 година старости спадају:

- Високо учешће младих са нижим степенима образовања,
- Велика група младих није у процесу образовања, односно запослења,
- Велика група младих људи који су неактивни,
- Ово показује да је мали обухват приспјелих генерација са средњим и високим образовањем, по чему се мјери степен развијености једне земље.
- Низак степен стеченог образовања омладине подразумијева одређени број потенцијалних изазова како на индивидуалном, тако и на општем плану,
- Омладина са нижим степеном образовања изложена је опасности да проведе доживотну „каријеру“ као назапослена или уз лабаву повезаност са тржиштем рада.

Главни разлог за високу стопу незапослености и велики број младих који су неактивни јесте озбиљан несклад између процеса образовања и потреба за квалификацијама на тржишту рада.

ПРЕДНОСТ ЗАПОСЛЕЊА

Једно од основних људских права које омогућава егзистенцију је право на рад, које се, између осталог, остварује запошљавањем и које гарантују и штите основни међународни документи, полазећи од принципа да сваки човјек има урођена, једнака, неотуђива и универзална права која произлазе из достојанства свих људских бића.⁵

Право на рад је право које се гарантује сваком лицу на основу једнакости и подразумијева право на слободан избор запослења, односно запошљавање као основни начин социјалног укључивања у све друштвене токове, које омогућава економску и социјалну сигурност, егзистенцију и економску самосталност.

Човјек право на рад, између осталог, остварује запошљавањем, то јест обављањем дјелатности или извршавањем конкретног посла, чиме се обезбјеђују средства за егзистенцију запосленог и његове породице, а што је најважније, сигурност од социјалне искључености. Према томе, ово право друштво је дужно обезбиједити младима не само као извор егзистенције, већ и као начин њиховог друштвеног укључивања, имајући у виду да млади

⁵ Општа Декларација о правима човјека, усвојена 10. 12. 1948. године, истиче: «Сматрајући да је признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске заједнице темељ слободе, правде и мира у свијету...»

људи у свакој држави чине већину укупног броја радно способних становника.

Стабилност и стално запослење је један од важних елемената права на рад (Шундерић, 2003а: 65) и веома је важно за сваког радно способног грађанина, док за младе људе има вишеструки значај, јер, поред економске и социјалне сигурности, оно доприноси општем развоју друштвене заједнице.

Када говоримо о предностима запослења у контексту овог реферата, морамо истакнути да мјесто сваког младог човјека у друштву управо зависи од запослености или, у најмањој мјери, извјесности да ће наћи посао. Без посебног истраживања може се с пуним правом констатовати да је запослен човјек миран учесник спорских манифестација и догађаја, јер запослен млади човјек нема разлога за незадовољство и његово јавно изражавање.

Економска права која су везана за рад и произилазе из рада припадају грађанима, односно грађанима – запосленима. Она су углавном формулисана у облику слобода, изузимајући права запослених на раду и по основу рада. Ова права свде се на слободу рада, избор мјеста рада и послодавца, једнакост у стицању радних мјеста и материјално обезбјеђење за вријеме привремене незапослености (Шундерић, 2003б: 255). Поставља се с правом питање у каквом је положају лице које не може остварити право на рад запослењем и какво је његово мјесто у друштву.

МЈЕРЕ КОЈЕ ТРЕБА ПРЕДУЗЕТИ У ЦИЉУ ЗАПОШЉАВАЊА МЛАДИХ ЉУДИ

Да би се предупредило да незапосленост негативно утиче на све друштвене односе и токове, надлежни органи Републике Српске кроз стратешке и планске активности предузимају адекватне мјере.

Једна од најзначајних активности које је Влада Републике Српске у наведеном периоду провела, јесте припрема и креирање Стратегије запошљавања Републике Српске 2011–2015. година.⁶ Рад на изради наведене стратегије започео је 2009. године и у њену израду били су укључени сви релевантни чиниоци на тржишту рада Републике Српске, те социјални партнери и представници стучних и невладиних организација и тијела.

Стратегијом коју је Народна скупштина Републике Српске усвојила у првом кварталу 2011. године предложени су реални, оствариви и мјерљиви стретешки циљеви, и то: Стимулисање економског раста, запошљавања и повећање квалитета посла; Повећање продуктивности рада и квалитета рада кроз развој људских потенцијала; Успостављање равнотеже између понуде и потражње запослења; Повећање укључености на тржиште рада спречавањем дуготрајне незапослености, неактивности, друштвене искључе-

⁶ Обавеза доношења Стратегије запошљавања је утврђена чланом 2 Закона о посредовању у запошљавању и правима за вријеме незапослености.

ности и сиромаштва радноспособног становништва, нарочито група које су у неповољном положају, те Проширење институционалних капацитета и развој дијалога међу актерима у области запошљавања.

У оквиру првог стратешког циља, очекивани резултат је, поред побољшања квалитета посла, и раст свеукупне стопе запослености на крају планског периода за 8%, запослености жена за 8%, запослености старијих лица 8% смањење стопе незапослености за 2,5% и смањење стопе неактивног становништва за 10%.

У оквиру другог стратешког циља, предвиђено је постизање неколико стратешких потциљева, а који се односе на развој и реформу образовног система у Републици Српској у циљу задовољења потреба тржишта рада, успоставе и развоја институционалне сарадње између образовања и тржишта рада, те стварање предуслова за безбједан прелазак из система образовања на тржиште рада.

Када говоримо о трећем стратешком циљу, који се односи на успостављање равнотеже између понуде и потражње радне снаге, дефинисани су механизми и мјере које ће омогућити успостављање дјелотворног система надзора и праћења свих аспеката понуде и потражње, обезбиједити усмјеравање потенцијалне радне снаге у правцу потреба тржишта рада и обезбиједити неопходну обуку и образовање радне снаге у складу са потребама тржишта рада.

Такође, у оквиру овог циља дефинисане су мјере и активности које ће обезбиједити успостављање ефикаснијег система посредовања у запошљавању.

Четврти стратешки циљ има социјалну компоненту и фокусиран је на смањење социјалне искључености и сиромаштва радноспособног становништва, нарочито код маргинализованих група становништва. У том смислу, као стратешки циљ предвиђено је смањење дуготрајне незапослености са 68% забиљжених у 2009. години на 55% у 2015. години, повећање стопе запослености жена са 38,3% на 46% у 2015. години, те пораст стопе запослености старијих радника са 40,5% на 48% у 2015. години. У оквиру овог циља, посебна пажња посвећена је повећању стопе запослености младих, која тренутно износи 22% на 30% до краја 2015. године. Такође, један од потциљева у оквиру овог стратешког циља јесте и обезбјеђивање вишег нивоа повезаности с тржиштем рада посебно угрожених група незапослених лица, као што су Роми, лица са инвалидитетом, повратници, избјеглице и расељена лица.

Пети стратешки циљ фокусиран је на изградњу институционалних капацитета и развој вођења социјалног дијалога између интересних страна на пољу запошљавања. Кроз овај циљ извршиће се реформа и реорганизација јавне службе за запошљавање, како би она боље одговорила потребама тржишта рада у циљу успоставе транспарентног система за прикупљање и праћење квантитативних и квалитативних индикатора, те обезбиједити учешће свих релевантних интересних страна у креирању политика запошљавања и развоју тржишта рада.

Стратегијом запошљавања Републике Српске предвиђено је да се стратешки циљеви остварују кроз припрему и провођење акционих планова које ће на приједлог министарства надлежног за рад и запошљавање годишње доносити Влада Републике Српске. Акционим плановима биће дефинисани приоритети из наведених стратешких циљева, те одређене конкретне мјере и активности које ће бити провођене. На основу усвојених акционих планова, Завод за запошљавање Републике Српске ће припремати и проводити оперативне планове и конкретне активности којима ће се остваривати предвиђени циљеви.

Акциони план запошљавања за ову годину налази се пред Владом Републике Српске, која је у овој години за запошљавање обезбиједила средства у укупном износу од 7.000.000 КМ и 1.100.000 USA\$. Од укупног износа, из буџета за запошљавање приправника обезбијеђена су средства у висини 2.000.000 КМ, а за запошљавање незапослених лица код послодаваца средства у висини 5.000.000 КМ, према Уредби о подстицајима за запошљавање незапослених лица у Републици Српској⁷ и за запошљавање радноактивних лица у стању социјалне потребе средства у износу 1.100.000 USA\$, која су заједнички обезбиједиле Влада Републике Српске и Свјетска банка.

Сматрам да је потребно да се у овом реферату говори о мјерама активне политике запошљавања и настојањима Владе Републике Српске и Завода за запошљавање, који држи примат на тржишту рада, да унаприједи тржиште и даље развијају мјере активне политике, што практично значи провођење свих облика интервенција на тржишту којима се доприноси бржем запошљавању и већој запослености.

Усмјеравање тежишта на различите облике активног дјеловања одређено је и чињеницом да ће се посљедице економске кризе осјећати и у 2011. години, тим прије што ће пословање већине привредних субјеката и даље бити под теретом тих посљедица, а што ће се свакако одразити и на могућности запошљавања.

Ограничене финансијске могућности Завода као и започети пројекти запошљавања у 2010. години у први план стављају активне мјере које не захтијевају значајнија финансијска улагања, активности усмјерене ка корисницима услуга и провођење одређених пројеката у сарадњи са другим институцијама и партнерима.

Мјере активне политике запошљавања реализоваће се кроз:

1. Провођење мјера на усклађивању понуде и потражње и унапређењу посредничке функције Завода;
2. Реализацију програма обуке за активно тражење посла;
3. Развој функције професионалног информисања, каријерног усмјеравања и цјеложивотног учења;
4. Реализацију већ започетих пројеката запошљавања;
5. Реализацију пројеката институционалног јачања капацитета Завода за запошљавање у сарадњи са другим партнерима и организацијама;

⁷ Уредба објављена у „Службеном гласнику Републике Српске“, број 44/11.

6. Програме дообуке и припреме једног броја незапослених лица зависно од исказаних потреба послодаваца;
7. Пројекте запошљавања који подразумевају суфинансирање запошљавања одређених циљних група и теже „запошљивих“ лица, зависно од финансијских могућности.

Оно што желим овом приликом нагласити, а садржано је у стратешким и планским документима за запошљавање у овој години, јесу активности у вези са пројектима запошљавања које ће се одвијати у два правца, и то: реализација већ започетих пројеката и реализација пројеката који не захтијевају директну финансијску подршку, а реализоваће се у сарадњи са другим партнерима и организацијама.

Наставиће се реализација Пројекта запошљавања приправника са високом стручном спремом у Републици Српској „Први посао“. Циљ овог пројекта је запошљавање младих и стручних лица са евиденције Завода у својству приправника, односно лица која немају радног искуства у свом занимању, а оно им је потребно као услов за заснивање радног односа и полагање приправничког испита. Такође, Пројекат омогућава бржи процес радне и социјалне интеграције младих људи, те њихов останак у Републици Српској, као и подизање нивоа квалитета понуде радне снаге на тржишту рада. Циљна група Пројекта су лица са високом стручном спремом пријављена на евиденцију Завода за запошљавање, а која немају радног искуства у струци.

Веома је важно нагласити и активности на реализацији „Пројекта запошљавања младих у БиХ-УЕР“, трогодишњи пројекат (2009–2011. година) који финансирају Швајцарска агенција за развој и сарадњу и Аустријска агенција за техничку сарадњу, а имплементира га њемачка организација GORA. Пројекат се састоји од четири компоненте које су фокусиране на активне мјере запошљавања, развој каријерних центара у одабраним школама, предузетничку обуку, савјетодавни рад са младима који траже запослење, као и развој сарадње између Завода за запошљавање Републике Српске и приватних агенција за запошљавање.

Реализација наведених активности би требала довести до позитивних промјена на тржишту рада. Трећа компонента наведеног Пројекта је директна подршка Заводу за запошљавање у побољшању услуга незапосленим лицима и послодавцима. Циљ Пројекта је стварање повољнијих услова за запошљавање младих кроз јачање капацитета службе за запошљавање путем партнерства са приватним агенцијама за запошљавање.

У циљу задржавања младих на овим просторима, тренутно је у току реализација Пројекта запошљавања и задржавања младих „УЕРР“. Циљ Пројекта је јачање капацитета службе за запошљавање ради стварања предуслова за пружање професионалних и ефикаснијих услуга младим незапосленим особама и другим заинтересованим лицима. Циљна група пројекта су млади до 30 година са средњом стручном спремом, пријављени на евиден-

цију Завода за запошљавање, а рок реализације пројекта је крај 2012. године. Средства за реализацију пројекта у износу од приближно 6.000.000 USD обезбиједила је Краљевина Шпанија путем Фонда за достизање миленијумских развојних циљева.

Активности које се односе на Пројекат у 2011. години су:

- Формирање три центра за информисање, савјетовање и обуку (ЦИСО) у филијалама Приједор, Добој и Источно Сарајево, што је већ урађено;
- Пружање савјетодавних услуга у тражењу посла, обуке и информисања о тржишту рада младима до 30 година;
- Обезбјеђивање радног искуства за младе незапослене особе;
- Директна и индивидуална савјетодавна помоћ (израда индивидуалних планова запошљавања), обука ради веће могућности запошљавања и индивидуална помоћ у тражењу посла за младе незапослене;
- Укључивање младих незапослених из руралних подручја у обуку за унапређење предузетничких и других вјештина;

Битан пројекат који треба такође истаћи јесте Пројекат унапређења активног тржишта рада у БиХ. Овај Пројекат се реализује у сарадњи са ресорним министарством, другим заводима за запошљавање на подручју БиХ и Агенцијом за рад и запошљавање БиХ. Носилац реализације је EPRD – конзорцијум за БиХ, основан од стране Европске уније.

Реализација Пројекта је отпочела у априлу 2010. године по добијању одговарајућих сагласности од надлежних министарства. Основу за реализацију Пројекта чини анализа стања на тржишту рада у БиХ, у оквирима садашњих уставних надлежности оба ентитета и Дистрикта Брчко. Анализу су сачинили експерти ЕУ, који чине и тим за реализацију. Реализација пројекта ће трајати до половине 2011. године, са могућношћу продужења.

Када су у питању програми које ће у овој години проводити Завод за запошљавање, посебно треба истаћи програме дообуке и припреме незапослених лица зависно од исказаних потреба послодаваца. Ови програми подразумијевају стицање знања, вјештина и компетенција неопходних за заснивање радног односа, а према исказаним потребама послодаваца. Реализовали би се у сарадњи са Заводом за образовање одраслих, и то у дијелу провођења обуке и стицања валидних увјерења.

Посредничком функцијом Завода и мјерама активне политике и реализацијом Акционог плана запошљавања, у 2011. години планира се запослити 26.000 незапослених лица са евиденције, међу којима ће млади имати значајно мјесто.

Када се анализира тренутно стање запошљавања у Републици Српској, мјере, активности и политика којом се оно остварује, а с обзиром на дугорочне развојне циљеве Републике Српске, неопходно је радити на реализацији мјера из акционог плана запошљавања Владе Републике Српске. Несумњиво је да ће се правци развоја политике запошљавања у Републици Српској у наредном периоду и даље заснивати на нормативним и институ-

ционалним претпоставкама, стратешким правцима развоја, планским и програмским задацима утврђеним у Развојном програму Републике Српске 2007–2012. и Стратегији запошљавања за период 2011–2015.

У том правцу неопходно је у Републици Српској даље дограђивати нормативни и институционални оквир тржишта рада и ускладити га са европским документима.

Имајући у виду да је у Републици Српској, у односу на окружење, развијен социјални дијалог, неопходно је обезбиједити да се у праћење спровођења Стратегије запошљавања на трипартитној основи и договору укључе социјални партнери, чиме би се три најважнија друштвена субјекта учинила одговорним за политику запошљавања.

Будући да је за Републику Српску веома значајно укључивање у свјетске и европске токове рада и капитала и запошљавање наших грађана у иностранству, неопходно је у будућем периоду ту функцију запошљавања задржати у надлежности ентитета јачањем институционалних капацитета ентитетског тржишта рада и коректне сарадње са Агенцијом за рад и запошљавање БиХ.

Уколико се политика запошљавања у Републици Српској буде кретала у наведеним правцима, за вријеме утврђено Стратегијом, моћи ћемо говорити о политици запошљавања као посебном сегменту и стратешком документу, који ће бити саставни дио укупне економске, развојне и друштвене политике Републике Српске, која ће омогућити њен економски и друштвени развој и просперитет и обезбиједити квалитетнији живот за све њене грађане, а посебно за младе људе.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Посматрање незапослености, као узрока насилног понашања код младих људи је реално, иако тренутно није резултат систематског истраживања проблема. Ови наводи и констатације резултат су размишљања и закључака стручних људи, који се у Министарству рада и службама запошљавања баве проблемом запошљавања младих, који сматрају да је планско и ситематско запошљавање у функцији смањења или у дијелу елиминисања насилничког понашања младих људи.

Незапосленост може у контексту с другим факторима бити разлог за насилно понашање младих на спортским манифестацијама. Спортске манифестације и догађаји су мјеста погодна за друштвено негодовање и незадовољство, које не испољавају само млади, већ и остали грађани, и које често прерасте у насиље које је тешко контролисати.

Када говоримо о незапослености, као узроку у том смислу, мислимо искључиво на спортску публику, а не на саме спортисте, који имају на одређен начин ријешен статус односно егзистенцију, будући да су спортске активности у већини случајева плаћене и на други начин финансијски подржане.

Запошљавање свакако представља начин смањења и елиминисања једног сигурног узрока који доводи до насиља, превентивно од стране младих у спорту у цјелини. Системско и одговорно запошљавање младих људи квалитетан је начин њиховог укључивања у све друштвене токове и гаранција просперитета и развоја сваке друштвене заједнице.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Шундерић, Б. (2003). Тезе о економском и социјалном праву. *Радно и социјално право*, Часопис за теорију и праксу радног и социјалног права, број 1–3, Београд.
2. Шундерић, Б. (2003). Концепција економских и социјалних права у уставима бивших социјалистичких држава. *Уставне промјене*, Научни скуп одржан 21. и 22. априла 2003, Београду: Правни факултет.
3. Уредба о подстицајима за запошљавање незапослених лица у Републици Српској (Службени гласник Републике Српске, број 44/11).

ОДНОСТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ У ПРИМЕНИ ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА И НЕДОЛИЧНОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ МАНИФЕСТАЦИЈАМА У СРБИЈИ

Претходно саопштење

УДК: 351.758.1:796(497.11)(094.5)

Миљивој Мирков
Фудбалски савез Србије
Београд

Апстракт: У раду се жели исказати недовољна усклађеност и повезаност теорије и праксе у спортској безбедности у Србији, што је неопходан услов за ефикаснију организацију безбедности и решавање проблема који се манифестују на спортским приредбама. У већој мери, кроз рад је извршена анализа садржине прописа, који уређују спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у Србији и сагледана је њихова реалност примене. Овим радом жели се указати на неопходност превазилажења ове неусклађености и потреба промене прописа који регулишу област спортске безбедности.

Ослањајући се на вишегодишње искуство у практичном раду на организацији обезбеђења спортских приредби, са различитим степенима ризика у улози руководиоца највиших структура полиције, као и на искуства у улози организатора, кроз рад Комесара за безбедност Фудбалског савеза Србије, аутор жели указати на неусаглашеност Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама са праксом.

Кључне ријечи: спорт, безбедност, насиље, прописи.

Abstract: The aim of the paper is to point to insufficient compatibility and connection between theory and practice in sports safety in Serbia, which is a necessary condition for more efficient organization of safety and resolving of problems manifested at sporting events. Mainly, the paper analyzes the contents of provisions, which regulate prevention of violence and inappropriate behaviour at sporting events in Serbia and their practical implementation. The aim of the paper is to point to the necessity of overcoming of this mismatch and the need for change of provisions which regulate sports safety field.

Relying on the years of experience of practical securing of sporting events, with different degrees of risk from the managers of the highest structures in police, as well as the experiences of organizers, through the work of the Commissionaire for the safety of Football Association Serbia, the author wants to point to the mismatch between the Law on prevention of violence and inappropriate behaviour at sporting events and practice.

Key words: sports, safety, violence, provisions.

1. ОДНОС ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ У СПОРТСКОЈ БЕЗБЕДНОСТИ

Може се рећи да теорија у спортској безбедности представља највиши и најсложенији момент процеса научног сазнања, исказаног кроз законске и подзаконске домаће и међународне прописе, кроз интерне прописе спортских организација и савеза који регулишу област безбедности и стручне радове на тему спортске безбедности.

Спортска безбедност је истовремено и теоријска и практична дисциплина. Интеракција између теорије и праксе један је стални процес, који треба послужити у сврху међусобног процењивања и надопуњивања. Теорија и пракса, свака за себе, често са супротстављеним мерилима процењују квалитет и квантитет садржаја усклађености теорије и праксе, па је то уобичајен извор међусобних тензија, а често и оптужби.

Обично се сматра да пракса даје оцену исправности теорији, али може се рећи да и теорија критички просуђује о пракси и настоји је унапредити. У том смислу, њихов међусобни однос је узајаман и комплементаран, али неусклађен и противречан. Суштински обоје зависе од тога да ли теорија уважава, или пак занемарује „укупну тежину доказног материјала праксе“.

Питање развоја теоријско-законског оквира показује се као неодложан и тежак задатак у подручју спортске безбедности, јер феномену безбедонских ризика на спортским приредбама може се приступити са различитог нивоа и са различитих стајалишта.

Проблем насиља на спортским приредбама није савремена тековина, него опште познат и присутан у свим европским државама. Европском конвенцијом о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, створила се правна обавеза свих држава чланица да област спортске безбедности уреди законски. Свака од тих држава настојала је прописати примену што делотворнијих превентивних и репресивних мера, како би се насиље повезано са спортом и спортским приредбама искоренило или макар свело на подношљиву меру.

Доношења прописа из области спортске безбедности, који предвиђају мере и активност субјеката, као и санкције за извршиоце насилничког и недоличног понашања на спортским приредбама, ни у једној држави није у истој мери утицало на значајно смањење вршења аката насиља на спортским манифестацијама.

Опште је познато да је највећи успех у примени прописа, а самим тим и у сузбијању насиља на спортским приредбама, имала Енглеска. Таквој ситуацији нису допринеле само оштре казне које су изрицане хулиганима, већ и истовремена и синхронизована активност свих субјеката на примени превентивних мера, које су пресудно утицале на уклањање узрока који доводе до насиља на спортским приредбама.

2. НЕУСКЛАЂЕНОСТ ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА И НЕДОЛИЧНОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА СА ПРАКТИЧНИМ ПОСТУПАЊЕМ У СРБИЈИ

Закон о спречавању насиља и недолчног понашања на спортским приредбама (у даљем тексту Закон) изгласан је у Народној скупштини Републике Србије 2003. године и претрпео је две измене. Законом се дефинишу мере за спречавање насиља и недолчног понашања на спортским приредбама, као и обавезе организатора и овлашћења надлежних органа у спровођењу тих мера.¹

Проблеми су се гомилали, дивљања настављала, а организатору и редарској служби, који су основа превенције у спречавању хулиганског понашања, због недефинисаних овлашћења, биле су везане руке и услед тога често долазили под удар тог истог Закона. И поред свега, стадиони су и даље остали место на којима се некажњено испољава агресивност.

Сасвим логички, намеће се питање због чега покушаји његове примена у Србији није дао задовољавајуће резултате, односно у чему је узрок његове неефикасности. Давању ваљаног одговора на предходно питање требало би да допринесе анализа практичне могућности примене Закона.

Стручна јавност је у много наврата јавно указивала, да се у примени Закона исказала велика недоследност и несистематичност, али се није у довољној мери сагледавала реална могућности организатора у примени истог. Закон претежно садржи чланове који се углавном тичу обавеза организатора спортских приредби, али се никада није уважавала чињеница да испред обавезе морају постојати дефинисани алати за ефикасну реализацију обавеза организатора.

3. НЕДЕФИНИСАНИ ОБЛИЦИ САРАДЊЕ ОРГАНИЗАТОРА И ПОЛИЦИЈЕ

Законом је предвиђено да је организатор спортске приредбе, у сарадњи са Министарством за унутрашње послове (у даљем тексту Полиција), дужан осигурати безбедно одржавање спортске приредбе и предузети мере који-

¹ Члан 1 Закона о спречавању насиља и недолчног понашања на спортским приредбама.

ма се предупредује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца.²

Законска обавеза организатора веома је јасна, али темин сарадња је исувише апстрактна реч и потребно је тачно дефинисати у којим сегментима и на ком принципу (процедура) се она остварује. У пракси, сарадња се углавном посматра само као једнострана обавеза организатора, организатор је тај који је дужан информисати, предложити, иницирати састанке, представљати своје планске активности и сл. Успостављање сарадње и партнерстава између организатора и Полиције, предуслов је потпуне примене свих мера и активности на спречавању насиља, односно представља кључни фактор успеха. Превазилажење овог проблема је прецизно дефинисање сегмента, облика и процедура међусобне сарадње, првенствену у процесу израде планских докумената.

Обезбеђење фудбалских утакмица и спречавање нереда на њима није уопште једноставан задатак. Да би се успешно могло испланирати обезбеђење фудбалске утакмице, мора се прикупити и анализирати веома велики број информација, у циљу израде безбедоносне процене. Прикупљање података јесте један од најкомплекснијих послова на добијању информација у вези спортских приредби. Организатор утакмице нема технички, стручни и кадровску потенцијал за квалитетно прикупљање информација на ширем простору. Као последица тога, информације организатора су углавном општег типа и недовољне за планирање адекватних мера.

На организационим, припремним и техничким састанцима са представницима Полиције, углавном су организатори ти који саопштавају податке и представљају своје Планове превенивног деловања. Под велом тајне, Полиција организатору и службеним органима не жели саопштити чак ни број припадника који су ангажовани на обезбеђењу (углавном се наводи „довољан број“), а камоли представити своје планске активности у поступању у одређеним ситуацијама. Поставља се питање колико се у оваквим околностима може рачунати на усклађену активност редарске службе и полиције у одређеним ситуацијама (евакуација и пражњење дела стадиона, спречавање насиља и уласка навијача у терен и сл.).

4. НЕАДЕКВАТНА ФОРМУЛАЦИЈА АНГАЖОВАЊА РЕДАРСКЕ СЛУЖБЕ

Организатор спортске приредбе дужан је образовати одговарајућу редарску службу или ангажовати правно лице или предузетника ради обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби.³ Опште је позната чињеница да не постоји Закон о приватној

² Члан 3 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

³ Члан 8 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

безбедности нити други пропис, којим се дефинише организација и начин рада редарске службе.

Такође, Законом предвиђено је да за обављање послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби организатор може ангажовати, као редара, само оно лице које је прошло програм обуке Министарства. Министарство унутрашњих послова тек је 26.04.2011. године донело Правилник о програму и начину спровођења обуке за обављање послова редара на спортској приредби. Предвиђени програм обуке својим садржајем није уопште прилагођен стварним едукативним потребама редарске службе. Као пример навео бих да не постоји јасно исказана разлика обуке редара од обуке менаџера. Поставља се логично питање, ако ниједним актом није јасно прописана организација, начин функционисања, сарадња, опрема и овлашћења редарске службе, у чему је суштина понуђеног програма обуке.

Приликом обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби, редарска служба дужна је забранити приступ објекту на коме се одржава спортска приредба лицима која су под утицајем алкохола или других опојних средстава или се из њиховог понашања може закључити да су склони насилном или недоличном понашању.⁴ Формулација забране приступа није уопште дефинисала на који начин ће редар лицу забранити приступ на стадион, поготово ако у његовој близини нема припадника Полиције, од којих би затражио помоћ. Сваки физички додир у циљу спречавања уласка лица у стадион, могла би се тумачити као употреба физичке снаге и представљао би прекорачење овлашћења од стране редара.⁵

Приликом обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби, редарска служба дужна је обезбедити да гледалац седи на тачно одређеном месту. У већини случајева, Полиција не жели увести припаднике полиције у сектор трибина, тачније на пролазе, те у тој ситуацији редарска служба онемогућена је да реализије овај задатак.

Приликом обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби, редарска служба дужна је онемогућити улазак гледалаца на спортски терен и спречити њихов прелазак из једног дела гледалишта намењен навијачима једног клуба у други. Формулација онемогући улазак није уопште дефинисала на који начин ће редар забрани улазак лицу на спортски терен, поготово ако у његовој близини нема припадника Полиције, од којих би затражио помоћ. Сваки физички додир у циљу спречавања уласка лица у стадион, могла би се тумачити као употреба физичке снаге и предстаљао би прекорачење овлашћења од стране редара.

Приликом обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби, редарска служба дужна је онемогућити уношење

⁴ Члан 8а Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама

⁵ Члан 8б. Редар је овлашћен да употреби физичку снагу ако на други начин не може да одбије истовремени противправни напад од себе или од другог лица или напад усмерен на оштећење или уништење имовине, средстава или опреме.

Законом дефинисаних предмета на стадион. Формулација онемогући уношење уопште није дефинисала на који начин ће редар забранити лицу унос недозвољених предмета, поготово ако у његовој близини нема припадника Полиције, од којих би затражио помоћ. Онемогућавање уношења предвиђа прво радњу откривања забрањених предмета. Закон уопште не предвиђа којом радњом редар може открити недозвољени предмет. Што значи, редар нема законско овлаштење извршити преглед и претрес лица. Једино што преостаје редару је позвати лице да преда недозвољене предмете или да у случају сумње затражи помоћ од полиције. Имајући у виду наведено, потпуно је јасно да редарска служба без овлашћена прегледа и претреса уопште не може забранити унос недозвољених предмета.

Приликом обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби, редарска служба дужна је упозорити, односно удаљити гледаоца који својим понашањем или пропуштањем одређене радње може изазвати насиље на спортској приредби, угрозити безбедност учесника спортске приредбе или ометати њен ток. Формулација удаљи није уопште дефинисала на који начин ће редар удаљити лице, поготово ако у његовој близини нема припадника Полиције, од којих би затражио помоћ. Имајући у виду да сваки припадник редарске службе не поседује средства за комуникацију,⁶ једино решење предстаља одлазак редара по помоћ, где се у већини случајева лице удаљи у непознатом правцу.

Приликом обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби, редарска служба је дужна не дозволити приступ спортском објекту лицу комјем је изречена мера безбедности, односно заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама. Податак о лицима којима су изречене забране присуствовања спортским приредбама налази се у Полицији, по захтеву организатора Полиција организатору не доставља тражене податке,⁷ позивајући се на Закон о заштити личних података. Реализација овог задатка редарске службе, чак и са достављеним податком о лицу не би могла бити примењена, јер редар нема законско право утврђивања идентитета, то јест легитимисање лица. Можда је ово далеко ефикасније решити обавезом јављања у Полицију⁸ или другим начином контроле кретања ове категорије лица

По закону, након употребе физичке снаге редар је дужан сачинити писмени извештај, који садржи све податке од значаја за оцену оправданости и правилности употребе физичке снаге и поднети га организатору најкасније 24 часа од употребе физичке снаге.⁹ Формулација подаци од значаја за оцену оправданости употребе физичке снаге уопштена је и треба тачно навести о којим се подацима ради. Поступак правдања средства принуде

6 За утакмице високог ризика ангажује се од 1000 до 1400 припадника редарске службе.

7 Ове податке нису доставили ни по захтеву међународних фудбалских асоцијација и организација.

8 Мера јављања постојала је у предходној верзији Закона, али је укинута.

9 Члан 86, став 2 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

потребно разрадити посебним правилником, што не представља законску ослобођеност од је одговорности у случају да полиција оправда употребу, а лице по приватној тужби затражи покретање кривичног поступка.¹⁰

Организатор је дужан да за време спортске приредбе обезбеди присуство одговарајуће службе медицинске помоћи, као и да оствари сарадњу, а по потреби предузме мере да обезбеди присуство других надлежних органа и организација, јавних служби и јавних предузећа (ватрогасне јединице, инспекцијске и комуналне службе и др.).¹¹ Одговорност истих није уопште дефинисана, ако се не појаве на позив организатора, а веома често је неопходно ангажовање комуналне службе на чишћењу уже локације око стадиона, у циљу уклањања предмета погодних за изазивање насиља.

На спортским приредбама повећаног ризика организатор је дужан да о свим информацијама које поседује у вези са спортском приредбом одмах обавести, а најкасније 48 сати пре почетка спортске приредбе, Министарство и друге надлежне органе, надлежни спортски савез и друге заинтересоване спортске организације, а по потреби и спортисте који учествују на спортској приредби.¹² Ради доношења исправне одлуке о организацији фудбалске утакмице неопходно је да и наведени субјекти имају обавезу извештавања организатора, поготово Полиција, која има далеко већа законска овлашћења, људски и материјални потенцијал.

На спортским приредбама повећаног ризика организатор је дужан поступати по налозима Министарства. Ово је веома недефинисана формулација, посебно што смо у предходним случајевима имали захтеве Полиције пустити навијаче преко капацитета стадиона, без улазница и сл., што је било у супротности са Законом и другим прописима. У пракси су се дешавале ситуације да представници разних организационих делова Министарства, редарској служби директно издају налоге, па чак и контрадикторне.

Организатор је дужан онемогућити улазак на спортску приредбу лицима која не поседују идентификациони документ, односно лицима млађим од 16 година, која нису у пратњи родитеља или старатеља.¹³ Реализација овог задатка редарске службе веома је компликована, јер редар нема законско право утврђивања идентитета, то јест легитимисања лица. Једино што преостаје редару је да у случају сумње затражи помоћ од Полиције, што знатно успорава континуитет уласка и омета рад осталих редара на улазу.

Законом је предвиђено да се на дан одржавања утакмице повећаног ризика улазнице продају само у спортском објекту у коме се спортска приредба

10 У полицијској пракси постоје случајеви када је Министарство оправдало употребу средстава принуде, а припадник полиције по приватној тужби накнадно осуђен.

11 Члан 9, став 2 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

12 Члан 11, тачка 2 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

13 Члан 13, став 4 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

одржава или у његовој непосредној близини.¹⁴ Навика наших навијача да у задњем моменту купују карте, уски прилази, распоред и капацитет благајни стварају велике гужве и потешкоће организатору код усмеравања и раздвајања навијачких група, што представља додатни ризик. Као пример истакао бих утакмицу финала КУП Србије, где су навијачи ФК „Војводине“ морали због гужви на благајнама где су карте куповали навијачи ФК „Партизан“ бити заустављени од стране полиције, док у потпуности није испразњен простор око благајни. Наведени поступци довели су до каснијег уласка навијача ФК „Војводине“ и одлагања почетка утакмице. Све укупно створило је додатну тензију на стадиону и могло је изазвати додатне безбедносне ризике, са несагледивим последицама.

Организатор је дужан обезбедити да се спортска приредба повећаног ризика одржи у спортском објекту који има одговарајућу просторију за безбедно задржавање учесника спортске приредбе који се противправно понаша, као и лица којем је изречена мера безбедности, односно заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама, а затечено је на спортском објекту.¹⁵ Закон уопште не дефинише стандарде просторије за задржавање, колики је то број просторија (одвојено мушке од женских и домаћи од гостујућих навијача), ко је надлежан за чување лица у тим просторијама и др. Ово је веома недефинисана област и простор се мора уредити у складу полицијским и међународним безбедносним стандардима. Тренутно у Републици Србији не постоје стандарди за садржај и уређење просторија за задржавање, тако да организатор није у могућности прибавити мишљење и сагласност. Савет Европе је у неколико наврата налагао Полицији да просторије за задржавања лица учине хуманијим и безбеднијим. Имајући у виду све наведено, и ако се одреди простор, и даље остају отворена питања како исти уредити и ко је одговоран за њега.

Гостујући спортски клуб који учествује на спортској приредби повећаног ризика обавезан је предузети друге потребне мере да клуб и његови навијачи не буду узрок насиља и нереди на спортској приредби. Ово је веома широка формулација и даје могућност злоупотребе у утврђивању пропуста организатора.

5. АКТИВНОСТИ ДРЖАВНИХ ОРГАНА

Закон у недовољној мери дефинише проактивну улогу Министарства пре, током и након завршетка фудбалске утакмице (размена информација са организатором, контрола навијача у току доласка на стадион, предузимање мера на идентификацији лица која су исказала насиље И сл.). Проак-

¹⁴ Члан 13, став 4 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

¹⁵ Члан 15, тачка 7а Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

тивна улога Министарства у великој мери организатору олакшава процесе планирања и реализације мера из његове надлежности. С друге стране, некооперативна улога представника Министарства уопште не може бити санкционисана. Неретке су ситуације да представници Министарства не дођу на организационе састанке или напусте исте без образложења.

У пракси се дешавало да припадници МУП-а упорно одбијају чињеницу да непоступање гледалаца по налозима редарске службе представља или нарушавање јавног реда и мира или нарушавање Закона о спречавању насиља, што је по њима недовољан разлог за интервенцију.

Закон дефинише да Министарство приликом одржавања спортских приредаба повећаног ризика може наложити организатору спортске приредбе отклањање уочених недостатака спортског објекта или пропуста у организацији, а посебно ако се ради о уоченим недостацима у току спортске приредбе, а који у значајној мери могу угрозити безбедност учесника спортске приредбе.¹⁶

Овом формулацијом није уопште дефинисано ко из Министарства коме од организатора и у ком временском периоду може наложити мере. Министарство може давати налоге организатору и редарској служби да предузима мере у домену јавног реда и мира, али уколико степен ризика по безбедност учесника фудбалске утакмице у току одигравања исте у значајној мери изражен, по Уставу Републике Србије, Закону о министарствима и Закону о полицији, обавеза Полиције је да предузме мере на отклањању узрока нарушавања безбедности грађана далеко је битнија од налагања мера. Поставља се питање да ли ова мера код припадника Полиције развија теорију, да у случају нарушавања безбедности прво треба да реагују редари, а ако су они неефикасни, да тек тада Полиција треба реаговати. Овакав став је у више наврата у пракси потврђен захтевима руководиоца полиције да прво реагује редарска служба, а њена неефикасност створи основ за ангажовање полиције.

У више наврата на организационим састанцима са полицијом истицан је захтев за увођење полиције у сектор трибина пре почетка утакмице у циљу превенције. Став руководства полиције је да полиција улази у сектор трибина само у случају нарушавања безбедност. Директно упућени захтеви за помоћ Полиције у претресу и удаљава лица са улазних капија, углавном су правдани изговором припадника Полиције да им је потребно наређење предпостављеног старешине.

Закон истиче да је забрањена продаја алкохолних пића на прилазима, у непосредној близини и у спортском објекту три часа пре и по завршетку спортске приредбе повећаног ризика, као и за време њеног одржавања, али не дефинише да ли је за реализацију ове мере задужен организатор или одређени државни органи (инспекције, комунална полиција и др.).¹⁷

¹⁶ Члан 17, тачка 2 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

¹⁷ Члан 18 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Закон уопште не дефинише улоге осталих државних институција, чија улога може допринети спречавању насиља и недоличног понашања, као што су на пример службе јавног превоза, комуналне службе, Секретаријати за саобраћај и др., У пракси, организатор својим дописима тражи помоћ бољу и бржу организацији превоза, чишћење околине стадиона од предмета погодних за насиље, затварање саобраћаја и сл., али се обавезност тих субјеката оставља на њихову добру вољу.

6. ЗАКЉУЧАК

Сасвим је логично да је прописе много лакше донети него их правилно и доследно применити. У сврси избегавања или пребацивања одговорности, све више се замагљује основни циљ законских прописа, као стручне и друштвено неопходне регулативе и стварају се јасна суштинска размимолажења између жеља и могућности.

Исхитрено доношење закона, без сагледавања могућности његове примене у пракси, један је од фактора који у великој мери утиче на квалитет рада организатора у примени мера на сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Анализом прописа и праксе у спортској безбедности проистиче доказни материјал, који мора бити полазна основа за сваку наредну активност у циљу побољшања ефикасности организационих мера и смањења ризика на спортским приредбама.

Постојећа законска регулатива искључиво дефинише улогу организатора и његову одговорност, као да се од организатора и редарске службе очекује да буду окосница у сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Јасно се може видети да не постоје прописи који на законски начин дефинишу организацију рада и функционисања редарске службе са посебним освртом на њена овлашћења, тачније, алате за превенцију и успешно сузбијање насиља на спортским приредбама.

Уместо стручног сарадника, полиција у недовољној мери помаже организатору, док себе доживљава као инфериорну у односу на организатора и редарску службу.

На крају може се закључити да повезаност теорије и праксе у овој области не одвија се на задовољавајући начин, првенствено из разлога недефинисаности ширих овлашћења организатора, односно редарске службе у реализацији Законом дефинисаних задатака, односно због недефинисаних задатака и одговорности осталих субјеката предвиђених Законом о спречавању насиља и недоличног понашања, као и других државних органа и институција, чија би надлежност допринела превенцији, као основном и најефективнијем облику спречавања насиља и недоличног понашања.

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП РАЦИОНАЛИЗАЦИЈИ СПОРТСКЕ ПРАКСЕ КАО УЗРОКУ НАСИЉА У СПОРТУ

Претходно саопштење

УДК: 796.01:[343.59:796]

Далибор Савић

Факултет политичких наука

Бања Лука

Апстракт: У раду се разматра теоријско-методолошки приступ рационализацији спортске праксе као моделу за објашњење настанка и развоја насиља у спорту. На основу Веберове тезе о свеопштој рационализацији друштвеног живота, промјене унутар спортске праксе доводе се у везу са друштвеним промјенама везаним за процес модернизације. Посебна пажња посвећује се динамичком односу између спортске праксе и спортских, те других друштвених институција као могућем узроку „корупције спортске праксе“ и насиља у спорту. Кроз операционализацију наведених теоријских поставки унутар рада представља се методолошки оквир за емпиријско истраживање.

Кључне ријечи: рационализација, Вебер, спортска пракса, друштвене институције, насиље у спорту, методолошки оквир за истраживање.

Abstract: The paper discusses the theoretical and methodological approach to the rationalization of sports practice as a model to explain the origin and development of violence in sport. Based on Weber's thesis about general rationalization of social life changes within the sport practices are associated with social changes related to the process of modernization. Special attention is paid to the dynamic relation between sports practice and sports and other social institutions as a possible cause of "corruption of sports practice" and violence in sport. Through the operationalization of these theoretical assumptions this paper emphasize methodological framework for empirical research.

Key words: rationalization, Weber, sports practice, social institutions, violence in sport, a methodological framework for research.

УВОД

Према Агавали, Веберове идеје и концепти не би требали бити предмет интересовања и спомињања само зато што су класично наслијеђе социологије, већ би се увијек и искључиво требали употребљавати као помоћ при формулацији и рјешавању конкретних истраживачких проблема.¹ Хеуристички потенцијал наведене тезе испитаћемо на примјеру Веберових теоријско-методолошких поставки везаних за разумијевање процеса друштвене модернизације.

Понуђена интерпретација Веберовог схватања модернизације послужиће као експланаторни модел, на основу којег ћемо феномен насиља у спорту истражити кроз међусобну сарадњу три основна методолошка приступа у социологији спорта: историјског, аналитичког и емпиријског.² Историјским приступом нагласићемо настанак и развој спорта у контексту друштвених промјена везаних за прелазак из традиционалних у модерна друштва. Теоријске поставке о модерности спорта преточићемо у аналитички модел, који ће насиље у спорту тумачити у свјетлу рационализације спортске праксе, тј. кроз анализу односа спортске праксе и других друштвених институција. Операционализацијом претходно наведеног модела предложићемо методолошки оквир за емпиријско истраживање.

Нагласимо како предложени модел неће стремити ка томе да понуди свеобухватно објашњење настанака и развоја насиља у спорту. Употреба општих теоријских поставки попут процеса друштвене рационализације и модернизације, разноврсност друштвених пракси у и око спорта, као и практично усмјерење самог рада представљају само неке од објективних препрека које ограничавају експланаторне домете модела рационализације спортске праксе, као узрока насиља у спорту. Стога, предложени модел треба прихватити као полазну основу за даљу разраду, истраживање и комбиновање са моделима који наведеном проблему приступају из других углава.

МОДЕРНОСТ И РАЦИОНАЛИЗАЦИЈА СПОРТА

Модернизацију, као динамичку страну модерности, Вебер схвата као посљедицу процеса рационализације друштвеног дјеловања. Свеопшта рационализација друштвеног живота утемељена је на протестантској етици и предузетничком духу капитализма који из ње происходи, успону позитивистичко-експерименталног приступа у науци, рационализму везаном за

1 Agevall, O. (2005): „Thinking about configurations: Max Weber and modern social science” in: *Etica & Politica/ Ethics & Politics*, Vol. VII, No. 2, http://www.units.it/etica/2005_2/AGEVALL (преузето 05.06.2011.)

2 Krawczyk, Z. (1990): „Theoretical Dilemmas in the Sociology of Sport” in: *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. XXV, No. 1, <http://irs.sagepub.com/cgi/content/abstract/25/1/41> (преузето 03. 06. 2011.)

просвјетитељство, бирократизацији друштвених институција и настанку секуларне културе. По Веберу суштину процеса рационализације чини инструментално-техничко дјеловање друштвених актера, засновано на научном знању и усмјерено ка што већој ефикасности у овладавању друштвеним и природним окружењем. Низбет истиче како је рационализација трансформисала обрасце традиционалних друштава, њихов систем вриједности и међуљудске односе у безличне, бирократизоване облике модерног живота.³

Веберова студија *Протестантска етика и дух капитализма* пластично описује овај процес кроз истраживање утицаја калвинистичке догме о предестинацији на развој секуларних форми утилитаризма повезаних са настанком капитализма. Дух капитализма некада заснован на протестантском етосу и уважавању особина попут марљивости, поштења и аскезе постаје челичним кавезом у којем се образују „људи од струке без духа, људи од уживања без срца“⁴. Капитализам, као један од стубова модерности, нема више потребу за религијским и моралним подстицајима (Вебер овај процес означава синтагмом *рашчеравање свијета*), јер је прерастао у систем друштвено-економских односа унутар којег је појединац приморан прихватити компетитивне облике понашања. Ипак, рационализација није линеаран и униформан процес, већ представља начин да се различита подручја друштва и типови дјеловања проучавају као посебни аспекти општег кретања које води ка модернизацији друштвеног живота.⁵ Сагледајмо утицај процеса рационализације на традиционалне облике физичке културе из којих настаје модерни спорт.

Традиционалне облике физичке културе карактерише утопљеност у друштвену хијерархију и ритуале традиционалног друштва. Облици „традиционалног спорта“ имају периодичан карактер (одигравају се дневно или сезонски у складу са ритмом пољопривредне производње односно ритмом одржавања забавних, религијских и других свечаности), неорганизовани су и детерминисани културним специфичностима традиционалних заједница. Такође традиционални облици физичке културе не познају јасно дефинисана правила, контролна тијела за надгледање регуларности спортске праксе или постојање спорта као аутономне институције унутар друштва.⁶ Од XIX вјека, са настанком првих облика модерног спорта у Енглеској, неорганизованост, периодичност и локални карактер индивидуално-групних активности везаних за учествовање у „традиционалном спорту“ (задовољство, забава, физички подухвати и ритуална пракса) бивају трансфор-

3 Видјети у: Жажар, К. (2008): Модерност и класична социологија: „Амбивалентност класичне социолошке теорије“ у: *Ревуја за социологију*, Vol. XXXIX, No. 2, <http://hrcaak.srce.hr/31618> (преузето 04.06.2011)

4 Вебер, М. (1989): *Протестантска етика и дух капитализма*, Свјетлост, Сарајево, стр. 191.

5 Калањ, Р. (2005): *Сувременост класичне социологије*, Политичка култура, Загреб, стр. 282.

6 Gruneau, R. (1988): „Modernization or Hegemony: Two Views on Sport and Social Development“ in: *Not Just A Game: Essays in Canadian Sport Sociology*, University of Ottawa Press, Ottawa, стр. 12.

мисани ширином и снагом друштвених промјена везаних за процес модернизације (рационализације).

Трагом Веберових теоријских поставки, настанак и развој модерног спорта Гатман тумачи путем процеса „спортификације” традиционалних облика физичке културе. Гатман идентификује седам кључних аспеката рационализације спорта:

- Секуларизација: модерни спорт је независтан од религијских институција и система вјеровања,
- Меритократија: за разлику од традиционалних облика физичке културе модерни спорт промовише фер такмичење. Традиционални облици физичке културе су били искључиви док модерни спортови кроз систем утврђених правила промовишу једнакост,
- Специјализација: успјех у модерном спорту, као и у индустрији, увелико је везан за подјелу рада, односно подјелу одређених улога унутар екипе и усвајање посебних психомоторних вјештина које те улоге носе,
- Рационализација: утврђивање најефикаснијег средства за остваривање циља,
- Бирократизација: спорт контролишу и њиме управљају бројне организације од локално и регионалног, преко националног и континенталног до глобалног нивоа,
- Квантификација: резултати погодни мјерењу (вријеме, тежина, даљина, висина, број голова или кошева) кроз статистику постају основа за разумијевање и вриједновање спортске праксе,
- Тежња за постизањем рекорда: врхунски резултати представљају оличење спортског успјеха (мото модерних олимпијских игара „Брже, више, јаче”).⁷

Импликације процеса рационализације спорта Гатман објашњава на примјеру модерних Олимпијских игара. Модерне Олимпијске игре од оснивања 1896. године до 20-их година XX вијека карактерише промоција аматерског спорта. У том периоду на Олимпијским играма нису могли учествовати професионални спортисти. С временом, битна особина модерних Олимпијских игара постаје фаворизовање побједне (квантификација, рекорди) у односу на само такмичење. Да би побиједио спортиста мора напорно вјежбати, бити дисциплинован током тренинга и ефикасан приликом такмичења.⁸ Укратко мора бити професионалац. Данас на Олимпијским играма не могу учествовати спортисти-аматери и то не зато што им то брани Статут Олимпијског комитета, већ зато што нису у могућности да испуне потребне квалификационе норме. У том контексту, Гатман истиче како је исход рационализације спорта трансформација спортске праксе из активности налик игри, тј. традиционалним облицима физичке културе (спонтаност, уживање, рекреација) у облике друштвеног дјеловања, који

7 Булијаноти, Р. (2008): *Спорт-критичка социологија*, Клио, Београд, стр. 40.-43.

8 Cashmore, E. (2010): *Making sense of sport*, Routledge, New York, стр. 114.

увелико подсјећају на индустријски рад (продуктивност, ефикасност, исплативост).

Сличну аргументацију користи и Оверман. У књизи *Утицај протестантске етике на спорт и рекреацију* (1997) Оверман истиче значај протестантске етике за настанак и развој модерног спорта, кроз наглашавање седам кључних вриједности које повезују протестантизам и модерни спорт:

- Свјетовни аскетизам: духовно спасење постиже се кроз самоконтролу и самодисциплину,
- Рационализација: стварност је рационално организована и вриједности се утврђују на основу конкретних достигнућа,
- Циљна усмјереност: духовна вриједност људског дјеловања утемељена је на резултатима тог истог дјеловања. Ако дјеловање води ка мјерљивим резултатима и успјеху оно је добро, а ако не води онда је безвриједно и зло,
- Индивидуализам: духовно спасење је појединачно и везано је за личну одговорност, иницијативу и избор,
- Достигнути друштвени статус: свјетовни успјех је средство за поставање спасења, а не само знак да је неко предодређен за спасење,
- Радна етика: рад је позив од бога. Напорним радом, развијањем властитих потенцијала и избјегавањем љености људи доказују властиту вриједност,
- Етика времена: вријеме има моралне квалитете и не треба бити протраћено, јер се вриједност људи мјери кроз њихову ефикасност у обављању одређеног дјеловања.

Протестантизам промовише индивидуално такмичење, као легитиман начин за утврђивање нечије вриједности. Отуда, такмичарски спортови, са организацијом утемељеном на раду и резултатима, представљају идеално мјесто за стапање различитих аспеката повезаних са протестантским увјерењима.⁹ Оверман тврди како је „ протестантска” спортска етика извршила успјешну трансформацију спорта у режим циљно-оријентисаног дјеловања, које представља супротност чистој игри.¹⁰ Унутар ширег процеса рашчеравања друштвеног живота одвија се ужи процес рашчеравање спорта кроз уништавање лудистичких елемената спортске праксе.

Сумирајмо резултате представљене анализе утицаја процеса рационализације на настанак и развој модерног спорта из традиционалних облика физичке културе. Модерна спортска пракса није искључиво одређена локалним окружењем, попут традиционалних облика физичке културе, већ се увелико одиграва на регионалном, националном и интернационалном нивоу. Истовремено, модерни спорт је бирократизована и специјализована друштвена дјелатност заснована на принципу индивидуалног достигнућа који најбоље осликава стална потјера за врхунским резултатима. За разлику

9 Видјети у : Coakley, Y. (2003): *Sports in Society: Issues and Controversies*, McGraw-Hill, New York, стр. 536-538.

10 Cashmore, E. (2010): *Making sense of sport*, Routledge, New York, стр. 115.

од традиционалних облика физичке културе, који су имали подређен статус унутар друштвене структуре, модерни спорт је квазиаутономна друштвена институција коју са другим облицима друштвеног дјеловања (образовања, здравства, политике и популарне културе) повезује мноштво сложених друштвених односа (зависност, сарадња, сукоб, искориштавање итд.).

РАШЧЕРАВАЊЕ СПОРТСКЕ ПРАКСЕ

Наведена разматрања истичу како се модерни спорт налази у канцлама инструменталне рационалности, тј. увелико је уграђен у друштвене структуре које промовишу успех по сваку цијену, без обзира на кориштена средства. Како би расвијетлили овај однос, представићемо аналитички модел који ће приказати процес рашчеревања спортске праксе како од стране самих спортиста и посредника у спорту, тако и од стране других друштвених институција. У ту сврху, нагласићемо играјућу и аутономну природу спорта, као хеуристичко средство помоћу којег ћемо приказати преокрет у мотивацији самих актера везаних за дешавања у и око спорта. Спортску праксу дефинисаћемо као заједнички пројекат унутар којег се добра и вриједности иманентне том пројекту реализују у циљу постизања савршенства. Спортску праксу, као заједнички поредак, карактеришу сљедећи механизми: удруживање, сарадња и такмичење.¹¹ Удруживањем означавамо добровољно повезивање појединаца и група (спортиста и посредника у спорту) у систем контролисан правилима. Сарадња указује на потребу за међусобном кооперацијом између спортских актера, а такмичењем означавамо надметање против другог/других или самог себе усмјерено ка испуњењу неког достигнућа. Схватање спорта као игре, тј. аутономне дјелатности подразумијева равнотежу између наведених механизма кроз промоцију унутрашњих вриједности спорта: увјежбавање спортских вјештина, развијање успешних тактика и стратегија, тестирање и развијање физичких могућности, осјећање усхићености због одређених достигнућа, које проистиче као награда за посвећеност и преданост које су уложене током тренинга и квалитет друштвене интеракције са другима (спортистима и посредницима у спорту), који су укључени у исти поредак. Модерни спорт увелико одређује нарушавање ове равнотеже кроз нагласак на спортском такмичењу, тј. побједи у истом. Овај процес представља корупцију спортске праксе и најчешће води ка разним облицима насиља у спорту (насиље спортисте према самом себи, насиље спортиста према другим спортистима, насиље које над спортистима врше посредници у спорту). Наведено хипостазирање такмичења, односно успјеха у такмичењу-побједи, није могуће разумјети без разматрања односа спортске праксе према спортским и другим друштвеним институцијама.

Институције су посебни обрасци и правила понашања која опстају у препознатљивој форми током дужих временских раздобља, представљајући

¹¹ Kew, F. (2003): *Sport-Social Problems and Issues*, Butterworth-Heinemann, London, стр. 8-9

установљене и широкоприхваћене начине друштвеног дјеловања.¹² Као такве, институције су неопходне за опстанак било које друштвене дјелатности, па тако и спорта. Значај спортских институција везан је за стварање институционално-административне базе за одржавање и развој спортске праксе. Усљед тога, спортске институције су, кроз однос са другим друштвеним институцијама, усмјерене ка стицању добара страних спортске пракси: новац, моћ, власт, слава, утицај итд. За објашњавање узрока настанака и развоја насиља у спорту битно је истаћи како се дјеловање ових институција (у великој већини случајева) заснива на инструменталној рационалности. „Друштвене институције преписују и легитимишу спољашња добра кроз подстицање друштвених актера (спортиста, тренера, менаџера) да уважавају унутрашње вриједности спорта, све док уз помоћ њих остварују спољашње циљеве.”¹³ Очигледно можемо говорити о институционализованом насиљу над спортском праксом заснованом на инструменталним интересима различитих друштвених актера (спортисти, посредници у спорту) и институција (економске, политичке, војне, образовне итд.).

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Операционализацијом представљеног модела добијамо методолошки оквир истраживања насиља у спорту, утемељен на три независне варијабле (све већи нагласак на побједи, све већи нагласак на добрима спољашњим спортске пракси, све већа бирократизација спорта) и припадајућим зависним варијаблама.

1. Све већи нагласак на побједи проузрокује:

За спортисте:

- Спортисти ће више бити под притиском да побиједу,
- Спортисти ће се више плашити неуспјеха,
- Фаворизовање квалитетнијих спортиста на уштрб њихових саиграча,
- Спортисти ће се све више специјализовати за један спорт или одређену позицију,
- Спортисти ће чешће доживљавати повреде,
- Спортисти ће чешће наступати повријеђени,
- Спортисти ће чешће варати како би побиједили (више насиља, кршење правила игре, коришћење недозвољених допинг средстава итд.),
- Спортисти ће чешће доживљавати сукобе улога везане за свакодневни живот,
- Спортисти ће све више тренирати.

¹² Gruneau, R. (1988): „ Modernization or Hegemony: Two Views on Sport and Social Development” in: *Not Just A Game: Essays in Canadian Sport Sociology* , University of Ottawa Press, Ottawa, p. 13.

¹³ Kew, F. (2003): *Sport-Social Problems and Issues*, Butterworth-Heinemann, London, стр. 12.

За тренере:

- Тренери ће више бити под притиском да побиједу,
- Тренери ће се више плашити неуспјеха,
- Већу стопа отпуштања тренера,
- Већи степен ауторитарности тренера према властитим штићеницима,
- Већу усмјереност тренера ка радњама које воде ка очувању тренерског статуса,
- Тренери ће чешће доживљавати сукобе улога везане за свакодневни живот,
- Већу вјероватноћу да ће тренери искориштавати властите штићенике.

За спорт:

- Успјех односно побједа све више добијају на значају, док значај забаве и уживања опада,
- Све мање фер-плеја,
- Спорт све више наликује раду, а све мање игри,
- Већу могућност да ће тренери спортисте обучавати и подстицати на насиље,
- Већу могућност да ће спортисти чинити насиље,
- Већу могућност за насиље спортске публике и навијачких група.

2. све већи нагласак на добрима спољашњим спортској пракси производи:

- Нове облике насиља у спорту,
- Све већи утицај медија на спорт,
- Спортисти и посредници у спорту ће спорт посматрати као средство за стицање спољашњих добара,
- Све мање ће спортисти и тренери спорту приступати кроз осјећај забаве и уживања,
- Све више ће се спортисти и тренери осјећати како бављење спортском праксом наликује раду,
- Спортисти ће више бити третирани као роба која се може регрутовати, купити, продати или замијенити како би се обезбједила спољашња добра,
- Спортска публика и навијачи постају саставни дио игре.

3. све већа бирократизација спорта проузрокује:

- Спортисти мање контролишу спортску праксу,
- Спортску праксу све више контролишу посредници у спорту,
- Спортска публика и навијачи постају саставни дио игре,
- Већи нагласак на потреби за врхунским резултатима(потјера за рекордима).

4. међусобни однос три независне варијабле:

- Све већи утицај спољашњих добара на спорт води ка већем наглашавању успјеха у спорту (побједа, рекорд),
- Већи утицај спољашњих добара на спорт и већи нагласак на побјеђивању проузрокују већу бирократизацију спорта,
- Већа бирократизација спорта води ка све већој интеграцији спорта у шири процес модерне рационализације,
- Већи међусобни утицај наведених независних варијабли узрокује њихову интерференцију.¹⁴

У случају конкретног емпиријског истраживања, предложени методолошки оквир требало би даље развити у пригодне инструменте за прикупљање података. У складу са потребама и склоностима самих истраживача, уз помоћу предложених варијабли, могуће је устројити како квантитативне (упитник), тако и у квалитативне методе за прикупљање података (основа за разговор-интервју). Подаци прикупљени путем тако креираних инструмената представљали би основу за утврђивање стварних експланаторних домета предложеног модела за тумачење насиља у спорту.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Овим радом жељели смо указати на потребу за емпиријским истраживањем проблема повезаних са насиљем унутар спортске праксе. Наиме, приликом истраживања феномена насиља у спорту велик значај придаје се феномену насиљу организованих навијачких група, док се насиље унутар саме спортске праксе занемарује и заташкава. Не умањујући значај проучавања феномена насиља навијачких група морамо истаћи како је наведени облик насиља релативно маргиналан друштвени проблем у односу на насиље унутар саме спортске праксе и насиља у друштву уопште. Услед веће јавне видљивости и атрактивности за медије, насиље организованих навијачких група слони за узнемирујуће сталан и актуелан друштвени проблем.¹⁵ С друге стране, насиље унутар спортске праксе које карактерише мала јавна видљивост (када је у питању наше друштво јавна видљивост насиља унутар спортске праксе скоро да и не постоји), најчешће се објашњава као спорадична друштвена појава везана за дјеловање појединаца или мањих друштвених група. Кроз понуђени теоријско-методолошки модел рационализације спортске праксе као узрока насиља у спорту, покушали

¹⁴ Предложени методолошки оквир заснован је на разради теоријског модела социологије спорта Џејмса Крона. Видјети у: Crone, J. (1999): „Toward a theory of sport” in: *Journal of Sport Behavior*, http://findarticles.com/p/articles/mi_hb6401/is_3_22/ai_n28736743/ (преузето 04.06.2011. године)

¹⁵ Spaaij, R. (2006): *Understanding Football Hooliganism*, Vossiuspers UvA, Amsterdam, стр. 3.

смо указати на институционализацију различитих облика нехуманог дјеловања унутар спортске праксе. С обзиром на њихову учесталост и посљедице појаве, попут употребе недозвољених стимулативних средстава, професионалног фаула, претренираности, изгарања, разних облика злостављања од стране тренера и других посредника у спорту, намијештања утакмица и сл., не би требале бити маргинализоване и препуштене заборава. Сматрамо како би редован и систематски мониторинг наведених појава, заснован на квалитетном истраживачком пројекту, уз активно учешће спортиста и посредника у спорту представљао најбољи начин за превенцију негативних ефеката корупције спортске праксе. Тек на основу тако добијених података могло би се размишљати о стварању одрживих стратегија за сузбијање насиља унутар спортске праксе.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Agevall, O. (2005): „ Thinking about configurations: Max Weber and modern social science” in: *Etica & Politica/ Ethics & Politics, Vol. VII, No. 2*, <http://www.units.it/etica/2005-2/AGEVALL>(преузето 05.06.2011.)
2. Вебер, М. (1989): *Протестантска етика и дух капитализма*, Свјетлост, Сарајево.
3. Gruneau, R. (1988): „ Modernization or Hegemony: Two Views on Sport and Social Development” in: *Not Just A Game: Essays in Canadian Sport Sociology* , University of Ottawa Press, Ottawa.
4. Булијаноти, Р. (2008): *Спорт-критичка социологија*, Клио, Београд.
5. Жажар, К. (2008): Модерност и класична социологија: „ Амбивалентност класичне социолошке теорије” у: *Ревиија за социологију*, Vol. XXXIX, No. 2, <http://hrcak.srce.hr/31618> (преузето 04.06.2011)
6. Калањ, Р. (2005): *Сувременост класичне социологије*, Политичка култура, Загреб.
7. Kew, F. (2003): *Sport-Social Problems and Issues*, Butterworth-Heinemann, London.
8. Krawczyk, Z. (1990): „ Theoretical Dilemmas in the Sociology of Sport” in: *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. XXV, No. 1, <http://irs.sagepub.com/cgi/content/abstract/25/1/41> (преузето 03. 06. 2011.)
9. Spaaij, R. (2006): *Understanding Football Hooliganism*, Vossiuspers UvA, Amsterdam.
10. Cashmore, E. (2010): *Making sense of sport*, Routledge, New York.
11. Coakley, Y. (2003): *Sports in Society: Issues and Controversies*, McGraw-Hill, New York.
12. Crone, J. (1999): „Toward a theory of sport” in: *Journal of Sport Behavior*, http://findarticles.com/p/articles/mi_hb6401/is_3_22/ai_n28736743/ (преузето 04.06. 2011)

ЗАДАЦИ И КАРАКТЕРИСТИКЕ УЧЕСНИКА У ОБЕЗБЈЕЂЕЊУ СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Прегледни рад

УДК: 357.74:796.093

мр Зоран Галић

Полицијски комесар МУП-а Жупаније Западнохерцеговачке
Посушје

Апстракт: У раду се истиче да је организатор спортске приредбе дужан предвидити и предузети све безбједносне мјере и радње за безбједно одржавање спортске приредбе и једини је одговоран за безбједност. Организатор је такође дужан да у планирање обезбјеђења спортске приредбе и организацију посла, уколико то захтијевају безбједносне прилике, укључи све релевантне субјекте безбједности. Организатор спортске приредбе дужан је да у складу са безбједносном процјеном организује адекватну редарску службу или, ради обезбјеђења спортске приредбе, ангажује друго правно лице или агенцију која ће вршити физичко обезбјеђење. Уколико се процјени да је одређена спортска приредба високог ризика, о чему ће касније бити нешто више ријечи, дужности организатора су бројније и озбиљније. У том смислу, организатор ће одредити лице које ће непрестано бити у контакту са надлежном организационом јединицом полиције и размјењивати информације битне за безбједност спортског догађаја. Такође ће у контакту са клубовима навијача организовати формирање редарске службе из њихових редова.

Кључне ријечи: дужности, организатор, спортска приредба, безбједност, полиција, опрема

Abstract: The paper points out that the organizer of the sporting event is obliged to predict and undertake all security measures and actions for the safety of the sporting event and is solely responsible for security. The organizer of the sporting event also has to, if necessary, include all relevant subjects of safety. The organizer has to, in accordance with the safety assessment, organize adequate

guard service or, in order to secure the sporting event, hire another legal body or agency in charge of physical security. If safety assessment shows that the sporting event is highly risky, which will be more discussed later, then the organizer will have greater and more serious duties. In that sense, the organizer will assign a person that will maintain constant contact with authorized police unit and exchange information relevant for the safety of the sporting event. This person will also organize with supporter clubs the formation of guard service from their ranks.

Key words: *duty, organizer, sporting event, safety, police, equipment*

1. ДУЖНОСТИ ОРГАНИЗАТОРА СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ У ПОГЛЕДУ БЕЗБЈЕДНОСТИ СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Сви спортски клубови приликом одржавања спортских догађаја морају у потпуности да се придржавају позитивно–правних норми, јер у случају непоштовања истих носе прописане санкције.

Организатор спортске приредбе дужан је предвидити и предузети све безбједносне мјере и радње за безбједно одржавање спортске приредбе и једини је одговоран за безбједност. Организатор је такође дужан да у планирање обезбјеђења спортске приредбе и организацију посла, уколико то захтијевају безбједносне прилике, укључи све релевантне субјекте безбједности, а нарочито:

- a) Министарство унутрашњих послова,
- b) Санитарну службу са довољним бројем санитарних возила и санитарног особља, уређаја и средстава за пружање прве помоћи, као и болницу која ће бити спремна да прими евентуално већи број повређених,
- c) Ватрогасну службу са довољним бројем ватрогасаца,
- d) Информативну службу и службу везе са разгласним уређајима који обезбјеђују добру чујност у и око стадиона,
- e) Комуналну службу,
- f) Вође или представнике навијача домаћег клуба.

Организатор спортске приредбе дужан је организационој јединици Министарства унутрашњих послова, на чијем се подручју намјерава одржати иста, поднијети пријаву за одржавање јавног скупа најкасније пет дана прије почетка одржавања приредбе.¹

Клуб домаћин, односно организатор, у циљу што квалитетнијег обезбјеђења спортске приредбе, у планирање одређених дијелова обезбјеђења укључиће и представнике гостујућег клуба или клубова навијача.

Гостујући спортски клуб који учествује на спортској приредби повећаног ризика обавезан је да:

¹ Закон о јавном окупљању.

- најкасније три дана прије организованог поласка навијача на спортску приредбу обавијести организатора спортске приредбе о свим елементима битним за пријем клуба и његових навијача (дан и вријеме поласка, процјена броја навијача који долазе, начин превоза, мјесто боравка или окупљања, имена вођа навијача и сл.),
- оствари сарадњу са клубом својих навијача и учествује у организацији њиховог доласка на спортску приредбу,
- обезбиједи расподјелу карата за своје навијаче које је добио од организатора спортске приредбе,
- предузме друге потребне мјере да клуб и његови навијачи не буду узрок насиља и нереда на спортској приредби².

Организатор спортске приредбе дужан је да у складу са безбједносном процјеном организује адекватну редарску службу или да ради обезбјеђења спортске приредбе ангажује друго правно лице или агенцију која ће вршити физичко обезбјеђење. Уколико се процијени да је одређена спортска приредба високог ризика, о чему ће касније бити нешто више ријечи, дужности организатора су бројније и озбиљније. У том смислу организатор ће одредити лице које ће непрестано бити у контакту са надлежном организационом јединицом полиције и размјењивати информације битне за безбједност спортског догађаја. Такође ће у контакту са клубовима навијача организовати формирање редарске службе из њихових редова.

Уколико је спортски догађај повећаног ризика или је порастао степен ризика, надлежни орган унутрашњих послова, приликом одржавања оваквих спортских приредби може, наложити организатору предузимање свих потребних мјера за спречавање недолучног понашања гледалаца, а нарочито да:

1. наложи групама гостујућих навијача кретање одређеним правцем приликом доласка, односно одласка из спортског објекта,
2. наложи организатору спортске приредбе отклањање учених недостатака на спортском објекту или пропуста у организацији,
3. забрани улазак на спортску приредбу, односно удаљи из спортског објекта лице из чијег се понашања може закључити да је склоно насилничком и недолучном понашању.³

Обавеза организатора спортске приредбе са повећаним нивоом ризика је да обезбиједи одвојена мјеста за куповину улазница, смјештај на трибинама те улаз и излаз из спортског објекта.

Проблематика навијачких нереда на стадионима, прије и након утакмице, не лежи само на навијачима, већ је она повезана са комплетном организацијом, са односима клубова и навијача, те са редарима и полицијом који осигуравају просторе око и на самом стадиону.

² Закон о спречавању насиља на спортским приредбама.

³ Ибид, стр. 31.

Закон се углавном примјењује само над навијачима, иако су у њему дефинисане и дужности клубова, медија, организатора и свих других учесника - њихови прекршаји су ријетко санкционисани од стране репресивних органа.

2. ПСИХОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СПОРТСКИХ НАВИЈАЧА, УЛОГА И ЗНАЧАЈ ВОЂЕ НАВИЈАЧА

Веома је реално мишљење да слични интереси привлаче људе и упућује их на стварање групе. Након што се група формира и почне доживљавати заједничка искуства за очекивати је да се појаве и у групи настану нове норме понашања, које ће бити својствене и препознатљиве само у групи у којој су настале. Тако формиране групе са себи својственим нормама понашања, постају чврсте цјелине и колективи и када нпр. један члан групе у одређеном моменту емотивног набоја направи одређени гест или уради одређену ствар, мноштво га одмах слиједи или када на спортској приредби један навијач први баци некакав предмет у спортски терен, одмах га слиједе многи други и неријетко настају велики нереди. Овакво понашање групе је последица њихове заједничке мотивације и емотивне укључености у неки догађај.

Они који су мотивисанији од осталих, постају вође навијачких група и у одређеном тренутку креирају и утичу на настанак колективног расположења.

„Главна идеја Фројдове теорије о понашању групе је да се људи у групи понашају другачије од људи који размишљају индивидуално. Мисли појединаца у групи би се спојиле и тако створио јединствен, групни, начин размишљања, што би за посљедицу имало стварања ентузијазма код сваког члана групе и појединци постају мање свјесни посљедица својих дјела. На стварање емоционалне заразе утјечу три психолошка механизма - имитација, сугестибилност и циркуларна реакција (процес у којем емоције у других стварају исте емоције у појединцу, што затим појачава те емоције код других).

Густав Ле Бон развио је идеју теорија заразе да маса ствара осјећај анонимности и понекад снажних емоција, која је постала шаблон.“⁴

Појединци у групи, у одређеном тренутку занесености, почињу да се понашају по принципима који потичу из несвјесног дијела личности и на видјело излазе инстинкти и нагони примитивног човјека а сама припадност групи доноси и анонимност као неограничену моћ и ослобађање од личне одговорности.

4 hr.wikipedia.org/wiki/

Навијачи имају своја правила. У граду може бити главна само једна група, а до те репутације се долази, између осталог, и најчешће тучама и насиљем.

За тренутну ситуацију на спортским теренима и све већи број хулигана, једним добрим дијелом, криви су и клубови који се из различитих разлога, боје припадника навијачке групе свог тима, боје се подићи цијене улазница како би тиме отјерали хулигана и привукли другачији тип навијача. Умјесто тога, они дају готово бесплатан улазак на стадион, опет због страха да стадион не би зјапио празан.

Свој допринос оваквој ситуацији с навијачима дала је и рекламна индустрија.

Док је у кругу стадиона и у непосредној његовој близини законом забрањена продаја и конзумација алкохола, велике пиварске компаније поносни су спонзори фудбалских репрезентација, али и великих такмичења и, да ствари буду још комичније, у својим рекламама користе хорде навијача којима је у стварном животу забрањена конзумација њихових производа на стадиону.

Апсурд је комплетан уколико се зна да су управо спортски клубови и најодговорнија лица у клубовима, неријетко организатори и спонзори пијанки и уношења алкохола у спортски објекат мимо знања органа реда.

Треба ли се онда чудити понашању и догађањима на нашим стадионима уколико се не можемо отети дојму да је код нас култура спортског навијања формирана углавном везано за алкохол-логиком „Није навијач онај ко није пијан.“

Сви су свјесни да проблем постоји, а доказ су бројни трагични догађаји.

3. СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ ВИСОКОГ РИЗИКА

Организатор спортске приредбе и, најчешће, спортски савез којем организатор припада, су ти који процјењује да ли се ради о спортским приредбама високог ризика и да ли евентуално сумњају да може доћи до нереди. Уколико процијене да је то могуће, спортски догађај се проглашава манифестацијом високог ризика и у том случају добијају подршку надлежних државних служби.

Да би се одређена спортска приредба прогласила као приредба са високим ризиком потребно је:

- да има међународни карактер,
- да је од већег такмичарског значаја,
- да је на истој присутан велики број гостујућих гледалаца,
- да друге посебне околности указују да може доћи до насиља или другог недоличног понашања.⁵

5 Закон о спречавању насиља на спортским приредбама, број:14/04, оп. цит., стр. 28.

Када се све прибављене информације нађу на једном мјесту, тада се приступа процјени нивоа, односно степена ризика те спортске приредбе.

Зависно од тога како је регулисано интерним прописима појединих спортских савеза, најчешћи случај је да се спортски догађаји дијеле на:

- спортке приредбе са високим степеном ризика
- спортке приредбе са нормалним степеном ризика.⁶

Ту процјену у спортском клубу ради комесар за безбједност након чега свој предлог упућује у спортски савез. Зависно од тога какав је степен ризика предузимају се различите мјере обезбјеђења.

4. ПСИХОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОЛИЦИЈЕ ПРИЛИКОМ ОБЕЗБЈЕЂЕЊА СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Несумњиво је да припадници полиције током реализације сложених задатака, као што су они на обезбјеђењу спортских приредби, пролазе кроз одређена психолошка стања, која имају утицај на крајњи исход задатка.

„Полиција се мора детаљно бавити проблемом масе. Она једино, познајући основне узроке, карактеристике и феномене понашања масе, може правилно дозирати своју интервенцију и у оквиру ње примијенити средства која су јој на располагању. Полиција мора знати када се једној маси мора супротставити ауторитетом и снагом, када борбеном готовошћу, а када хумором“⁷.

У циљу квалитетне реализације обезбјеђења спортске приредбе потребно је да руководилац јединице која учествује у обезбјеђењу у што већој мјери познаје спремност, способност, навике и друге карактеристике полицајаца са којима руководи. Неопходно је обезбиједити да сваки полицајац ради онај посао за који се специјализовао, те да сваки полицајац приликом додјеле задатка, на отпреми у службу, у потпуности схвати да се реализацијом његовог појединачног задатка обезбјеђује успех читавој операцији, али и обратно да његов неуспјех повлачи неуспјех читаве операције.

Наиме, веома слично, као и код психологије масе долази до појаве да психички и физички мање чврсти полицајци покушају свој идентитет сакрити иза комплетне полицијске јединице, чији су припадници. Таква ситуација може довести до чињења непрофесионалних и непрописних активности од стране појединих полицајаца, што може довести до продубљивања евентуално насталог безбједносног проблема.

6 Правилник о безбједности на фудбалским утакмицама, Фудбалски савез Републике Српске, Бања Лука, 1996. године, стр. 5.

7 Пена У., Амиџић Г., Полицијске операције, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2007, стр. 224.

Идентично, како се то дешава и код навијача одређене негативне гестове појединих полицајаца почеће да слиједе и други полицајци и проблем је већ несагледив.

Највећи допринос спречавању настанка оваквих ситуација у полицијским редовима свакако мора дати руководилац полицијске јединице. Он је тај који мора код сваког полицајца да улије повјерење и сигурност у позитиван исход сваке предузете полицијске акције. Својом смиреношћу, одлучношћу и дисциплином руководилац јединице елиминисаће сва негативна психолошка стања и осјећања која се могу појавити код полицајаца, те ће код њих створити потребне позитивне особине којима ће предуприједити стрес и изазвати осјећај надмоћи.

Искуства показују да изгредници који у свом животу имају више негативних сусрета са полицијом, изузетно брзо препознају неодлучан, слаб и недовољно јак и агресиван наступ полиције, што свакако веома брзо претворе у своју корист.

5. ЗНАЧАЈ И УЛОГА ЈЕДИНИЦА ЗА ПОДРШКУ НА ОБЕЗБЈЕЂЕЊУ СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Досадашња искуства, која су настала на основу анализа ангажовања јединица за подршку на обезбјеђењима спортских приредби говоре, у прилог чињеници да је значај и улога јединица за подршку у оваквим активностима веома велики, те да би се без ангажовања ових јединица доста теже одржала безбједност на потребном нивоу. Велики значај јединица за подршку приликом реализације послова Министарства унутрашњих послова, који се односе на очување јавног реда и мира, спречавања вршења кривичних дјела, те хватања извршилаца кривичних дјела и посебно обезбјеђење спортских приредби, произилази из чињенице да су ове јединице уско специјализоване за извршење задатака управо оваквог типа. Јединице за подршку добијају на свом значају приликом реализације оваквих задатака и због околности да су организоване на тај начин да могу удовољити безбједном задатку који им се постави, затим то су јединице које су формиране по угледу на јединице у западноевропским земљама, које имају карактеристику лаке и велике мобилности приликом извршења послова. Како би квалитетније реализовале задатке, јединице су опремљене специфичном опремом и кроз додатни програм стручног усавршавања припадника у јединицама се врши посебан вид обуке што им такође даје на значају.

У Републици Српској, на примјер, Јединице за подршку формиране су Наредбом Министра унутрашњих послова, марта 2001. године и то у сваком Центру јавне безбједности, којих је тада било девет. С обзиром на извршене реорганизације у Министарству унутрашњих послова тренутно постоји пет центара јавне безбједности (Бања Лука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево и Требиње), док су центри Приједор, Мркоњић Град, Зворник и Фоча транс-

формисани у Станице јавне безбједности, с тим да су јединице за подршку наставиле да функционишу у станицама јавне безбједности, тако да им се број није мијењао.

Ове, до тада на овим просторима непознате, полицијске формације смјештене су у сједиштима центара јавне безбједности, односно станица јавне безбједности и директно су потчињене Начелнику центра, чију употребу он наређује.

Специфични послови и задаци јединицама за подршку дати су као одговор на актуелну безбједносну проблематику и актуелни друштвени амбијент.

Највећи дио времена и напора у јединицама за подршку издваја се на што квалитетнију обученост и утренираност за извршење послова одржавања јавног реда и мира на јавним скуповима са повећаним ризиком и учествовање у успостављању јавног реда и мира, када је нарушен у већем обиму те пружање подршке редовним полицијским снагама у извођењу полицијских акција са високим ризиком.

5.1. Организација Јединица за подршку

Како би јединице за подршку адекватно и професионално одговориле на постављене задатке, мора се прецизно знати мјесто и улога сваког појединца, шта, ко, на који начин и када ради, да би се, поред осталог, могао учинити и одговорним.

Јединице за подршку су јасно организационо структурисане.

На челу јединице је командир, којег мијења замјеник и непрестано му помаже у раду. Командир, а у његовом одсуству замјеник, а одговоран је Начелнику центра за правовремено, законито и стручно извршење послова и задатака у јединици.

Јединица се састоји од три оперативна тима са вођама тимова на челу. Послови и задаци вође тима састоје се у командовању тимом, праћењу благовремености и законитости извршавања послова и задатака припадника тима, те извршавању других послова и задатака који му се нареде.

У саставу тима су двије групе са по четири полицајца, од којих је један вођа групе. Вођа групе, поред осталог, учествује у припреми и извођењу обуке и конкретних акција, предлаже мјере и методе за унапређење обуке, врши друге послове и задатке по наређењу непосредног руководиоца.

У јединицама за подршку, поред три оперативна тима, постоји и тим водича службених паса, који сачињавају три водича службених паса и вођа тима који учествује у припреми и вођењу обуке службених паса, учествује у конкретним акцијама, врши надзор над хигијеном и исхраном службених паса и врши друге послове и задатке које му нареди непосредни руководиоца.

Од овог начина организације у одређеним јединицама се одступа само у броју оперативних тимова.

У циљу квалитетне организације посла у јединици, потребно је у што већој мјери познавати спремности, способности, навике и друге карактеристике полицајаца. Неопходно је обезбиједити да сваки полицајац ради онај посао за који се специјализовао.

У циљу унапређења рада јединица за подршку, због могућности бржег реаговања на веће безбједносне проблеме, као и из других разлога, Министарство унутрашњих послова својим је актом извршило додатну организацију јединица за подршку, на тај начин што је све јединице за подршку формално сврстало у три чете и то на начин да јединице из Бање Луке, Приједора и Мркоњић Града чине једну чету, јединице из Добоја, Бијељине и Зворника другу, а јединице из Источног Сарајева, Фоче и Требиња трећу чету.

5.2. Специфичност опреме која се користи у Јединицама за подршку

Јединице за подршку намијењене су за извршење сложенијих задатака са повећаним безбједносним ризиком, тако да су сходно томе и посебно опремљене и наоружане. За руковање материјално техничким средствима којим располажу јединице за подршку, потребан је висок ниво техничке културе, специјалистичких знања и вјештина, као и дисциплине како током обуке, тако и током њене реалне употребе.

Полазећи од саме униформе припадника јединице за подршку, видљива је разлика у односу на припаднике редовних полицијских снага у полицијским станицама, што на самом почетку има намјеру да поред функционалности, на одређен начин направи и визуелну разлику, која у сваком случају ствара посебан психолошки ефекат како на грађане према којима се предузимају одређене мјере и радње, тако и на саме припаднике јединице који су свјесни да се издвајају од околине по изгледу.

Материјално-техничка средства и опрема намијењена за обуку у јединицама за подршку, увелико се разликује од средстава за наставу која се користе у полицијским станицама. За реализацију обуке специјалног физичког образовања редовно се користе кимона за борилачке вјештине, како би се овај дио наставе изводио што квалитетније и са што већом динамиком.

За увјежбавање елемената напада и одбране од наоружаног и ненаоружаног нападача користе се специјално урађене меке палице којима се, уз правилно кориштење, не могу нанијети непотребне повреде. Такође, за увјежбавање правилног извођења нападачких техника користе се заштитна одијела која спречавају наступање повреда на тијелу полицајаца током тренинга. За реалнији тренинг током вјежбања користе се пластични ножеви, пиштољи и пушке за обуку, који по свом изгледу, величини и тежини у потпуности одговарају правом оружју, чија су вјерна имитација.

Слика бр. 1
Реквизити за обуку

Посебан дио опреме је онај који се користи за алпинистичку обуку. Наведена опрема је изузетно скупа, високог је квалитета и за њено кориштење потребан је висок ниво обучености, знања и вјештине. Највећи број полицајаца се са овом опремом први пут сретне на обуци у јединицама за подршку.

Слика бр. 2
Алпинистичка опрема

Што се тиче остале опреме која се користи за обуку у јединицама за подршку, могуће је навести посебне врсте оружја и муниције намијењене искључиво за вјежбање, а ради се о пиштољима који под притиском гаса избацују пројектиле који су напуњени обојеном материјом, која служи за реалнији тренинг са ватреним оружјем.

Поред специфичности које са собом носи опрема за тренинг и обуку, велике особености посједује и опрема која служи за непосредно извршење задатака. Битно је напоменути да се велики дио обуке реализује са овим дијелом опреме, намијењеним за извршење реалних задатака.

У овом смислу, могуће је издвојити двије врсте опреме које се, како је то устаљено у пракси, дијеле на опрему за интервенцију и опрему за контролу масе.

Опрема за контролу масе састоји се од заштитног шлема са визиром који полицајцу штити комплетну главу и врат од повреда које могу настати од бачених предмета, удараца, ватре итд. Ту је затим заштитна опрема од тврде пластике тзв „сет“, који се облачи на горњи дио тијела, руке и ноге, те врши заштиту тијела од повреда које могу настати усљед дјеловања тврдим предметима.

Приликом контроле масе користи се штит којим се врши заштита појединца, а самим тим и комплетне јединице током контакта са масом од бачених предмета, удараца итд. У појединим јединицама у свијету, које извршавају задатке сличне као што код нас раде јединице за подршку, штит служи и за ношење удараца демонстрантима, те су, за разлику од ових које користе јединице у МУП-а РС, који су правоугаоног облика, направљени тако да су у доњем дијелу ужи и тврђи.

Такође, као дио опреме за контролу масе је и специјална „монаднок“ палица, која је већа и тврђа од службене палице коју користе полицијски службеници у полицијским станицама, што је наопходан дио опреме у сукобима са демонстрантима и хулиганима током већих нереда.

Слика бр. 3
Припадник јединице у опреми за контролу масе

Што се тиче опреме за интервенцију коју користе јединице за подршку а која се издваја по својој специфичности, могуће је навести заштитно пан-

цирно прслуче, које се користи за заштиту тијела од испљених пројектила из ватреног оружја и распрскавајућих убојитих средстава. Непробојност прслучету омогућује материјал кевлар од којег је израђено, те керамичке или металне плоче које се умећу у џепове прслучета. Декларацијом произвођача предвиђен је ниво заштите и рок употребе панцир прслучета, под условом да је адекватно кориштено и складиштено.

Дио опреме који се користи у интервентним активностима је и балистички шљем са визиром, који такође има карактеристику непробојности пројектилама из пиштоља сачмарице и одређених распрскавајућих оружја. Балистички штит је дио опреме који се користи за заштиту тима који напредује у затвореним просторијама или на отвореном простору. Ниво заштите је приближан нивоу претходно наведених дијелова опреме. Азбестно ћебе је дио опреме који се користи како би се извршила заштита лица од високих температура приликом проласка кроз ватру. Приликом извршења интервенција на терену, припадницима јединице је на располагању оружје различитих врста и калибара, у зависности од тактичке ситуације и противника.

*Слика бр. 4
Припадник јединице у опреми за интервенцију*

Посебност која је својствена само раду у јединицама за подршку и специјалним јединицама полиције је располагање и употреба хемијских средстава. Хемијска средства се користе приликом контроле масе те успостављања реда приликом демонстрација и то у ситуацијама када се то на други начин не може учинити. Јединице располажу са Хемијским лансерима «кугуар» (Cougar cal 56 mm Alsetek) француске производње који се употребљава за испљивање хемијских граната на удаљености, зависно од пуњења на 50м, 100м и 200м.

Слика бр. 5
Кугуар 56 мм (лансер хемијских граната)

Приликом кориштења ових хемијских средстава полицајци морају имати заштитне маске у заштитном положају, што је још један дио опреме који се користи у јединицама за подршку, а није својствен другим организационим јединицама МУП-а.

5.3. Специфичност обуке у јединицама за подршку

Програмом стручног усавршавања радника МУП-а предвиђене су одређене области наставе, које су заједничке за све полицијске службенике. Због специфичности послова које обављају јединице за подршку предвиђен је и додатни дио обуке и наставе који се реализује само у јединицама за подршку.

Највећи дио времена у јединицама за подршку одваја се на реализацију наставе специјалног физичког образовања, чим се постиже висок ниво физичке кондиције и потребан ниво овладавања вјештинама борења, што је за припаднике оваквих јединица неминовност. Добра физичка припремљеност уједно улива и потребан ниво самопоуздања и менталне уравнотежености, што је потребно приликом савладавања стресних ситуација.

Велика пажња у јединицама за подршку посвећује се тактичкој обуци. У овом смислу, обука се дијели и тренинзи се реализују у два правца - у области контроле масе и у области интервентних техника.

У оквиру контроле масе, увјежбавају се поступци јединице приликом: блокаде пута, потискивања масе, растурања масе, офанзивног (обрамбеног) скока, хапшења опасног демонстранта, реакције на барикаду, реакције на пуцањ, рањавања полицајца, замјене јединица под притиском масе, употребе хемијских средстава, повлачење јединице под притиском масе, евакуације окупираних просторија и неке други поступци који се кроз праксу покажу као потребни.

Наиме, веома је битно напоменути да су јединице за подршку МУП-а приликом формирања реализовале основни дио обуке на тему контрола

масе под водством инструктора припадника француске националне жандармерије те да је тактика поступања свих јединица за подршку, а самим тим и ПСП у МУП-у, уједначена. Током рада на терену појављују се одређене тактичке ситуације које се не могу ријешити већ увјежбаним основним начинима поступања, те је потребно усвојене методе тактичког поступања надограђивати и прилагођавати новонасталим ситуацијама.

Ова потреба је можда најочитија приликом обезбјеђења спортских приредби.

У специјалистичком програму обуке предвиђене су теме из области пливања, алпинистичке обуке, обуке на снијегу, претреса терена, као и других области полицијског дјеловања. За наведену врсту обуке предвиђен је значајан број часова и за реализацију исте се издвајају значајна средства. У досадашњој пракси, показало се да су за извршење појединих задатака на терену била потребна управо знања и вјештине која се стичу кроз ову врсту обуке.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бјелица С., Социологија спорта, Факултет физичке културе, Милрекс, Нови Сад, 2000.
2. Гаћеша Д., Полиција - надлежност, организација, руковођење, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 1998.
3. Туфегџија М., Обезбјеђење спортских догађаја, Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2009.
4. Пена У., Амиџић Г., Полицијске операције, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2007.
5. Талијан М., Аранђеловић Д., Велимировић Д., Организација и послови униформисаних припадника полиције, ВШУП Земун, Београд 2001.
6. Шкондрић В., Полицијска тактика, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2003.
7. Закон о јавном окупљању, „Службени гласник Републике Српске“, број: 118/08.
8. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама, „Службени гласник Републике Српске“, број: 14/04.
9. Закон о унутрашњим пословима „Службени гласник Републике Српске“, број 48/03.
10. Правилник о безбједности на фудбалским утајмицама, Фудбалски савез Републике Српске, Бања Лука, 1996.
11. Правилник о начину вршења послова службе јавне безбједности, „Службени лист СР БиХ“, број: 24/77.
12. hr.wikipedia.org/wiki/
13. <http://bs.wikipedia.org/wiki/>

14. <http://www.glassrpske.com/>
15. <http://www.pravnik.hr/>
16. <http://www.mup.gov.rs/cms/resursi.nsf/Zakon%20o%20osprecavanju%20nasilja%20ona%20sportskim%20manifestacijama.pdf>
17. <http://www.mup.hr/149.aspx>
18. http://www.mup.gov.rs/cms_cir/ministarstvo.nsf/organizacija.h
19. <http://www.mup.hr/MainPu.aspx?i>
20. http://www.mup.gov.rs/cms_cir/direkcija.ncf/zandarmerija.h
21. <http://nsprogram.org/forum/showthread.php?t=39>
22. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=01&dd=25&nav_id=341123

ИНФОРМАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ И СПОРТСКИ ДОГАЂАЈИ

Претходно саопштење

УДК: 007:796.09

мр Никола Атлагић
GLOBEcomm - global communications
Бања Лука, Босна и Херцеговина

Апстракт: *Свијет мобилних мултимедијалних комуникација убрзано нас води у будућност. Даљни развој информационих технологија, као посљедица евидентно брзог техничко-технолошког развоја утицао је на све области друштвеног дјеловања па тако и на спорт. У раду ће бити ријечи о спроведеним истраживањима примјене информационих технологија на различите спортове, са акцентом на утицај информационих технологија на појаву насиља у спорту и спречавање ширења ове појаве. Прије свега, мисли се на техничке, социјалне, моралне, законске, организационе, управљачке и остале функционалне оквире, чија улога није само у пропагирању спорта као начина здравог живота, нити спорта као једне од најпрофитабилнијих грана друштва. У вријеме када је слобода мисли, изражавања и дјеловања достигла највише стандарде од настанка људске цивилизације, појављују се нови проблеми везани за филигрански приступ спречавања свих девијација у друштву, па тако и насиља у спорту, а са циљем да се основне вриједности друштва исказане у достигнутом нивоу слобода не угрозе. Искуства земаља које су се са проблемом насиља у спорту сусретале прије нас, свакако су од непроцењивог значаја. Специфичности нашег друштва огледају се у послјератним годинама, које са собом носе читав низ друштвених, класних, социјалних, националних, идеолошких и осталих парадигми, које су за подручје свог дјеловања пронашле погодно тло у насиљу у спорту. Нове генерације, стасале уз агресивне видео игрице, ДВД филмове са специјалним ефектима у виду разарања, уништавања и бескомпромисних борби свим оружјима, информације доступне путем Интернета, кориштење мобилних комуникација као средства ефи-*

каснијег организовања, свакако да су погодно тло за ослобађање нагомилане негативне енергије младих кроз различите видове испољавања насиља на спортским догађајима и око њих. Кориштење тих истих информацио-них технологија у циљу боље организације спортских догађаја и спречавања насиља у и око спорта, као и његових посљедица, такође су тема овога рада.

Кључне ријечи: насиље у спорту, људске слободе, парадигме, информационе технологије

Abstract: *The world of mobile multimedia communications takes us rapidly into the future. Further development of information technologies, as a consequence of an evidently rapid technical and technological development, has influenced all areas of social activities, including sport. This paper deals with implemented researches in regard to application of information technologies in different sports, with an accent on their influence in **appearance** of violence in sport and **prevention** of expansion of this behavior. Primarily, it refers to technical, social, moral, legislative, organizational, management and other functional frames whose role is not only to promote sport as a way of healthy living, nor only sport seen as one of the most profitable branches of society. In this era when freedom of expression and thinking have reached the highest standards ever, since human civilization appeared, new problems arise, related to flagrant approach to prevention of all social deviations, including violence in sport, with an aim not to jeopardize basic social values presented in achieved level of freedom. The experience of countries that have dealt with violence in sport before us is certainly very precious. The specificity of our society reflects itself in post-war years, which carries with itself a number of social, class, national, ideological and other paradigms, finds violence in sport a fruitful area for action. New generations, brought up with aggressive video games, DVD movies with special effects such as demolition, destruction and uncompromising fighting that includes all weapons, information available on the Internet, and usage of cell-communications (mobile communications) as a way of more efficient organizing, certainly create a "friendly" field for expression of accumulated negative energy of young people, which through different forms of violence at sporting events and in relation to them. This paper also deals with the usage of those same information technologies with the aim of a better organization of sporting events and prevention of violence in and around sport, as well as with its consequences.*

Key words: *violence in sport, human freedom, paradigms, information technologies*

1. КОРИШТЕЊЕ ИНФОРМАЦИОНИХ ТЕХНОЛОГИЈА У СПОРТУ

Информационе технологије (ИТ) или информационе и комуникационе технологије (ИЦТ) играју значајну улогу у многим областима савременог

друштва, а самим тим и у спорту. Њихово интензивно кориштење довело је до великих промјена у приступу организацији спортских догађаја, управљању њима, омогућавању ефикаснијег обављања административних послова, анализи постигнутих резултата и свакако, развоју и дистрибуцији пословних информација, знања, искустава и идеја. Кориштење информационих технологија, захваљујући њиховим могућностима, има огроман потенцијал у остваривању едукације везане за спорт и све његове сегменте. Не треба ни говорити колико ИТ доприносе повећању ефикасности, брзине информисања и смањењу трошкова и колико су корисне у прикупљању података и испуњавању и најсложенијих задатака везаних за спорт и спортска такмичења. Постоји више различитих информационих система који се могу користити у спортској организацији, најчешће се издвајају три информационе система, који се највише и користе:

1. Систем обраде трансакција - ТПС (енгл. Transaction processing system). Дизајниран је за обраду најосновнијих понављајући трансакција.
2. Управљачки информациони систем - МИС (енгл. Management information system) Овај систем пружа менаџерима информације (податке) о организационим пословима и њиховој перформанси (учинку).
3. Систем за подршку при одлучивању - ДСС (енгл. Decision support system). Пружа подршку при одлучивању менаџера и препознавању потреба и прати ефекте промене у околини.¹

Даљњи развој информационих технологија, као и развој софтвера проширују подручја употребе и омогућавају рјешавање све комплекснијих и специфичнијих захтјева организатора такмичења, али и самих учесника спортских догађаја. Лепеза тих захтјева сваким даном се шири. У слједећих неколико ставки могу се видјети најчешћи примјери употребе информационих технологија у спорту, а нешто касније биће ријечи и о оним специфичностима које су временом постале незаобилазан фактор спортских збивања.

1.1. Организација великих спортских догађања (Олимпијске игре, свјетска и европска првенства)

У свим сегментима спортске индустрије, информационе технологије препознате су као користан алат који служи за побољшање и олакшавање рада организације спортских такмичења и пратеће администрације. Смјештај огромног броја такмичара, распоред њихових квалификационих такмичења, превоз до борилишта, обрада постигнутих резултата, ангажовање огромног броја судија, сама мјерења на такмичењима, ТВ преноси са истих, смјештај хиљада гостију, као и пратећих тимова задужених за сама такмичења, безбједност такмичара, здравствене услове, исхрану итд., готово је

¹ <http://www.menadzment.tf.bor.ac.rs/downloads/zbornik%20%20oradova.pdf>

незамисливо остварити без употребе информационих технологија (ИТ). Ако томе додамо и цијелу логистику везану за пристизање стотина хиљада туриста, њихов пријем на аеродромима, специјалне коридоре цестовног саобраћаја, специјалне жељезничке линије и специјални режим у ријечном или морском окружењу, јасно је о каквом комплексном организационом подухвату се ради. Наравно, у позадини свега тога су огромна инвестициона финансијска улагања. Од улагања у борбу са конкуренцијом око освајања организације неког такмичења, изградње великог броја објеката за такмичења, објеката за смјештај спортиста, изградње великог броја хотела за смјештај гостију и туриста, проширења аеродромских, жељезничких и цестовних терминала, проширења у области телефоније, ТВ, Интернета, повећања капацитета у погледу исхране толиког броја гостију (често и вишеструко од нормалних потреба тог града или регије у нормалним околностима). Не треба ни говорити да је за вријеме Олимпијаде сва врхунска технологија данашњице и да су сви највећи стручњаци из области цивилних информационих технологија ангажовани на организацији тог такмичења. Борба за примат у области мјерних електронских инструмената, имплементирање најновијих информационих технологија и најновијег софтвера за обраду мјерених резултата свакако су бескомпромисни, јер јачају имиџ многих фирми и доносе огромне профите. Није то случај само код организације олимпијских и свјетских шампионата. Довољно је сагледати само ангажовање ИТ на остварењу једне врхунске бициклическе трке Tour de France. На стази дугачкој око 3400 км дуж Француске, уз учешће преко 200 бициклиста и око 1000 пратећих чланова екипа и десетина хиљада волонтера, те стотина хиљада навијача, потребно је регулисати несметано кретање читавог конвоја, синхронизовати рад десетина мобилних сниматеља (из хеликоптера, балона, аутомобила, мотоцикла...), обезбиједити сателитски пренос свих детаља трке за читав свијет, обезбиједити помоћ у случају инцидента, све пролазне циљеве на вријеме покрити са мјерним екипама, примјењивати најсавршеније методе мјерења резултата, обраде резултата и класификовања по екипама и тимовима. Организација је увелико комплекснија, јер такмичење траје преко 20 дана и сваки дан се одвија у другачијим условима (облик стазе, висинске разлике, временски услови итд.) и у другом дијелу Француске, према строго испланираним дионицама и путањама... При томе, потребно је дневно ажурирати хиљаде података на Web-у, на телетексту или у дневној штампи. Заиста импресивно.

1.2. Управљање догађајима

Један од најизразитијих примјера кориштења ИТ (информационих технологија) у циљу управљања догађајима могуће је видјети на тркама Формуле 1 (24 сата Le Mans или неким другим). Наиме, информационе технологије нису само у служби обраде резултата (тренутни пласман возача, просјечне брзине, најбрже воженог круга итд), већ се у боксовима у којима је

смјештена комплетна логистика обављају послови контролисања, планирања и кориговања комплетне стратегије, зависно од тренутнг стања на стази и стратегије коју примјењују у противничким тимовима. Информационе технологије омогућиле су да бежичним путем сви параметри мотора Формуле 1 (температура улја, количина горива, број обртаја, снага мотора, стање гума, понашање setup-а доњег дијела болида, понашање спојлера итд.), могу се проматрати директно на мониторима у боксовима где је смјештена логистика. И не само то. Могуће је даљинским путем (већ сходно одлуци спортских директора екипа) мијењати снагу болида, утичући на потрошњу горива и подешавајући оптимално вријеме доношења одлуке о уласку у бокс, да би се са што мање улазака у бокс могло обавити што више синхронизованих радњи (замјена гума, доливање горива, подешавање спојлера и setup-а). Према томе, резултати трка нису више овисни само о снази и издржљивости болида нити само о умјешности и способности возача, већ су у великој мјери овисни и о стратегији у боксу и правилним одлукама у одсудним моментима.

Много је таквих примјера гдје су ИТ донијеле револуционарне промјене у многим спортовима. Ако погледамо само тенис, много мечева ранијих великих тениских шампиона имало би сасвим другачије резултате да нису били ослоњени на „слободно судијско увјерење” или симпатије судија. Наиме, употребом савремених технологија, тенисер је у могућности затражити видео снимак спорне лоптице, која може утицати на резултат. Тиме се допринијело повећању објективности и регуларности такмичења. О примјени ИТ у обрачунавању бодовања и рангирања такмичарки и такмичара након сваког од бодованих турнира, као и статистикама за вријеме самих мечева, да и не говоримо.

У задњих неколико година, учестало се користе информационе технологије и за комуникацију између главног и помоћних судија, као и између судија и делегата мечева, у циљу брзог рјешавања свих спорних момената и доношења објективних одлука. Остаје питање када ће се у фудбалу, рукомету и неким другим спортовима увести прегледање спорних тренутака у вријеме трајања самог меча и доношења одлука након тога. Свима је јасно да резултат свјетског првенства у фудбалу, када је Марadona руком постигао гол, не би био исти, да је било могућности да се провјера видео снимке изврши одмах након тога.

Photo finish је такође резултат примјене информационих технологија, којим се директно може управљати догађајима и нашао је примјену на атлетским такмичењима, тркама бициклиста, мотоциклиста и још неким гдје не одлучују секунде, него и хиљадити дијелови секунде.

1.3. Статистичка обрада података

Професионална кошарка, бејзбол, амерички фудбал, хокеј и многи други спортови незамисливи су без прецизних статистичких података, који су

доступни све брже и прецизније захваљујући развоју ИТ. Статистички подаци који се односе на вријеме посједовања лопте, број шутева, број скокова, број успјешних асистенција, број одузетих лопти, проведenu минутажу на терену и много других података, често су пресудни код одређивања цијене продужења неког професионалног уговора са такмичарима. И не само то. Статистички подаци приликом детаљних анализа од стране челних људи клубова, најчешће су предмет прављења планова приликом појачавања тимова у циљу да се појачају најслабије тачке у тимовима довођењем такмичара који посједују тражене карактеристике (добар реализатор, градитељ игре, одбрамбени играч, голман или нека друга позиција у тиму). Исто тако, у многим другим спортовима, на основу статистичких података, врши се избор најбољег спортисте године или деценије, бирају се најуспјешније екипе, тренери или менаџери. Лоша страна превеликог ослањања на статистику огледа се у вјеродостојности доступних података, тајности података, чувању (складиштењу) података, правилној примјени и употреби доступних података итд. Нису ријетки случајеви да се у различитим базама података налазе различити подаци за иста такмичења или статистичке резултате појединих спортиста.

1.4. Расподјела знања, искустава и идеја из области спорта и свијета науке

Појам информационих технологија у спорту односи се на све ресурсе, процесе, поступке и системе за прикупљање података, који могу бити корисни спортској организацији у испуњавању својих циљева и задатака. Већина нас већ је упозната са разним информационим технологијама које су у употреби у свакодневном животу, (мобилни телефон, GPS уређај, рачунар, Интернет, смс и ммс поруке, е-mail поруке, говорна пошта...). Све ове технологије, али и стални развој нових информационих система и софтвера представљају већ више од једне деценије сталан изазов спортским менаџерима да открију како најбоље могу искористити информационе технологије за побољшање и постизање циљева спортске организације. Заједничке технологије, као што су WEB презентације, е-mail, собе за чет, дискусионни форуми итд., имају јединствену улогу помоћи при размјени података, ширењу знања унутар спортске организације, али и између организације и средине (друштва) у којој се она налази. Ове технологије имају велики потенцијал помоћи спортским организацијама, нарочито њиховој администрацији, да ријеше своје проблеме путем размјене идеја, знања и искуства запослених са запосленима у другим организацијама, које не морају да се налазе у њиховој непосредној близини.² Чак шта више, могу се налазити у другом дијелу земље или другом дијелу свијета. Бројне студије разматрале су разне начине да се знање рашири (дјели) унутар организа-

² http://www.savremenisport.com/Mediji_Informacione_tehnologije_i_sport.html

ције, али и да се то знање отворено дијели. Ипак, велика количина знања унутар било које организације још увијек није доступна за ширу јавност, јер се то знање не налази у базама података, већ у главама запослених (спортских радника) и огледа се у њиховом личном знању и искуству. У интересу спортске организације је да тај фонд знања претече у лако доступне информације, које ће бити доступне свим запосленима ради лакшег остваривања циљева и задатака. Међутим, с обзиром да је посједовање знања, идеја и искустава из одређених области најчешће и начин да се то економски валоризује и на томе заради, чини да ће информационе технологије бар за сада остати недовољно искориштене у ту намјену.

1.5. Електронска клађења и све остале сличне активности везане за спортска такмичења

Развој постојећих и увођење нових спортова, допринијели су, нарочито развојем информационих технологија, невјероватно брзом развоју електронских кладионица у свим дијеловима свијета, па и код нас (Изузетак су исламске земље, гдје су игре на срећу законом забрањене). Наиме, посредовањем електронских кладионица, могуће је кладити се у исходе свих могућих врста такмичења и спортова: од трке коња, паса, зечева, корњачи и ко зна којих још животиња до свих спортских надметања у групним или појединачним спортовима. Што је неки спортски дуел од веће важности и значаја, то су и износи на кладионицама већи и достижу вртоглаве цифре. Међутим, с обзиром да се примјеном ИТ дошло до могућности брзог увида у резултате такмичења, ова врста „друштвене забаве” раширила се у толикој мјери да већ постаје опасна и за друштво и за појединце који сваким даном сиромаше улажући најчешће позајмљени новац или онај од кредита у нади и жељи да поврате изгубљено. У задње вријеме, свјedoци смо све чешћих афера везаних за кладионице и актере спортских догађаја, који прибјегавају нерегуларности читавих првенстава у циљу стварања додатне добити за себе и остале учеснике у намјештању резултата. Стога се примјена ИТ у циљу електронских клађења ни у ком случају не би могла сврстати у друштвено корисну употребу информационих технологија. Технолошки напредак треба донијети напредак и корист и спорту и читавом друштву, наравно, ако се доступне технологије правилно користе.

2. ИНФОРМАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ КАО ЈЕДАН ОД ПОСРЕДНИХ УЗРОКА НАСТАЈАЊА НЕРЕДА НА СПОРТСКИМ ТЕРЕНИМА

Нове информационе технологије пружиле су спорту шансу да правилно развије све своје области. WEB, као извор информација, могу користити сви, како новинари у традиционалним, тако и онлајн медијима, али само

онлајн медији остављају своју архиву трајно доступном, повезујући је с информацијама других онлајн медија, другим архивама, званичним или личним веб страницама, па чак и блогovima. То је могуће захваљујући линеарном моделу информисања и хиперлинковском повезивању информација.

Веб садржи милионе страница, блогова, докумената, прича, линкова, информација, које се из секунде у секунду надопуњавају новим.

Корист од нових технологија у спорту потенцијално је огромна, али се ту јавља и пропратна појава која показује „лошу” страну не од стране самих технологија, већ од стране корисника истоимених. Наиме, нове генерације, различите од оних прије 30-40 година, стасале уз видео игре са много агресивних елемената или уз DVD филмове са специјалним ефектима у виду разарања и уништавања и борби свим могућим оружјима. Те нове генерације користе информације доступне преко Интернета, отварају форуме и блокове у циљу окупљања истомишљеника и формирања навијачких група. Блог дефинишу сами власници специјализованих weblog (блог) портала, свако на свој начин.³ Тако је на порталу Blog.ba дата следећа дефиниција блога, уз наглашавање његових могућности, као и рекламну напомену да је све бесплатно: „Блог је веб страница на којој можете брзо и лагано објавити своју новост, размишљање, намјеру, сјећање, чланак, линк, занимљивост, или нешто друго по жељи. На блогу можете упознати људе и комуницирати с њима, од њих добити коментаре и одговоре. Блог пружа и много других ствари, наравно, све то је бесплатно!”⁴ Данас су блогови све бројнији и све читанији. За разлику од свјетских трендова, у којима онлајн, али и традиционални медији преносе занимљиве ставове, запажања и коментаре са блогова, код нас су најпосјећенији блогови који су са националистичком, пронавијачком или агресивном нотом. Нажалост, осим што у својој понуди нуде линкове ка блогерским страницама и алате за прављење властитог блога, веб портали и странице све чешће преносе најзанимљивије дијелове појединих блогова или несвакидашње ставове појединаца о појединим значајним друштвеним питањима. Међу регионалним веб порталима и страницама које су биле предметом истраживања, блогирање као начин веб комуникације највише популаризирају специјализовани блогерски веб портали. Заједничке странице и странице за дискусију преферирају групни и масовни приступ, спремност за дискусије о различитим темама. Без обзира на то упоређују ли их са уређеном платформом за дискутовање или групним блогom, у суштини, ријеч је о форумским дискусијама, које су, модификоване од свог почетног испољавања у пионирској фази Интернета, нашле своје мјесто на њебу. Таква страница је: Diskusije.net. Веб толерише и непријатељска понашања. Те одлике позиционирале су веб као најдемократскији медиј у историји људске комуникације. За очекивати је да ће растом броја корисника Интернета у БиХ, односно с подизањем нивоа електронске писмености, односно комуникацијске културе – демократич-

3 http://umrezavanje.blogspot.com/2011_03_07_archive.html

4 <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/o6800.pdf>

ност web-а бити искориштена за демократизацију јавне комуникације, демократизацију и цивилизацијски напредак нашег друштва. Слобода приступа и трагања за информацијама, процес селектовања – препуштен је посјетиоцу web портала, страница или блогова. Осим мноштва информацијских извора на web-у, њих карактерише и шароликост: свака web страница, портал, извор је информација. Свака прича публикована на web-у је извор, свака особа која се помиње већ јесте или је потенцијални извор информација, јер се имена особа на web-у у принципу пишу потцртано, другачијом бојом и хиперлинковски повезују с њиховим web страницама, ако их имају, или с вијестима о тој особи на тој истој или другим web страницама. То нам омогућава приступ већем броју информација о различитим лјудима, али и да пратимо информације о једној или групи особа кроз различите журналистичке форме, различите погледе, у различитим ситуацијама. То мноштво погледа, интерпретација, коментара, закључака заиста нам може бити од велике користи у циљу идентификовања оних који се спремају да организовано узму учешће у нередима на спортским такмичењима, нередима на улицама, школама или факултетима.

Постоји већ довољно података и знања о злоупотреби медија. Па зашто се то знање не би искористило у циљу идентификовања потенцијалних изгредника на спортским стадионима, евидентирало у одговарајуће базе података и заједно са подацима снимљеним савременим видео технологијама на самим стадионима објединило у јединствени регистар виновника немилх догађаја. Ове базе било би потребно ажурирати са подацима већ регистрованих починилаца нерета. Наравно, тако добијене базе података могуће је затим, у циљу спречавања ширих нерета, размјењивати са органима који брину о безбједности спортских догађаја у окружењу, а све са једним циљемлоцирати виновнике нерета и потом их довести пред лице правде.

Кориштење мобилних комуникација, као средстава ефикаснијег организовања, такође су погодно тло за лица која се спремају на учешће у нередима на спортским борилиштима и око њих. У циљу спречавања њихових активности, требало би вршити пресретање њихових комуникација и дјеловати у циљу превентивног спречавања ослобађања нагомилане негативне енергије младих на спортским борилиштима и око њих.

3. КОРИШТЕЊЕ ИНФОРМАЦИОНИХ ТЕХНОЛОГИЈА У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА НЕРЕДА НА СПОРТСКИМ ДОГАЂАЈИМА

Ескалација насиља је у порасту у посљедњој деценији и постаје један од основних и примарних проблема сваког друштва. Насиље, као најјача невербална комуникација, има безбројне вертикалне облике појављивања и као такво на неки начин присутно је свуда око нас у неком свом облику.

Свакодневно смо шокирани примјерима насиља, са изузетно озбиљним и неријетко трагичним посљедицама, које се дешавају у спорту и око спор-

та. У спорту, уобичајено је да се непријатељска и агресивна понашања називају насиљем, па се тако говори о насиљу на терену (насилнички поступци током игре, међусобни вербални или физички сукоби играча), насиљу над спортским судијама, насиљу над спортским новинарима итд. Међутим, у задње вријеме у успону је насиље које проводе навијачке групе у циљу да своју негативну енергију испоље на противничким навијачима, органима безбједности, на спортским објектима или на улицама.

Иако је у свијету проблем насиља у спорту одавно у жижи интересовања најшире друштвене јавности, као и стручњака у спорту, прије свега ту се мисли на социологе, филозофе, педагоге, психологе итд., наши медији, политичари, стручна и научна јавност тек деведесетих година прошлог вијека, постају „озбиљно“ забринуте због ове све видљивије „тамне стране спорта“ и чињенице да она није везана само за хулиганизам спортских навијача, већ и бројне друге, суптилније, мање видљиве, али не и мање озбиљне облике насиља, који скоро легитимно егзистирају у спортским срединама.⁵ Не улазећи у узроке и посљедице, не прозивајући организаторе и лидере тих нереда, не анализирајући биолошке, психолошке и социолошке услове и мотиве настајања тих нереда, покушаћемо наћи мјесто и улогу савремених информационих технологија и технолошких иновација, у циљу спречавања нереда на спортским догађајима.

Наиме, цијенећи огромне напоре и трошкове којима су изложени организатори великих спортских догађаја, желимо указати да је, уз не тако велике трошкове, у знатној мјери могуће спријечити и смањити број ексцесних ситуација на нашим стадионима. Знајући да је, на примјер, Хрватски спортски савез кажњен у задњих неколико година новчаним казнама, које се рачунају у милионима еура, а да се нереди и даље настављају и понављају (ништа боља ситуација није ни у ближем ни даљем окружењу), покушаћемо то упоредити са издвајањима потребним за набавку техничке опреме, која треба да те немиле догађаје смањи у великој мјери и евентуално искорјени. О којој се техничкој опреми ради?

На тржишту је огромна понуда специјализованих фирми које се у складу са модерним потребама баве пословима обезбјеђивања објеката и лица и које прате и имплементирају најновија рјешења и методе техничког обезбјеђења. У то можемо сврстати техничку опрему намијењену противпожарној заштити, јер нису ријетки ни пожари који настају као посљедица нереда на спортским стадионима.

Међу најкоришћенијим уређајима и системима налазе се:

- Системи за видео надзор
- Уређаји за преглед особа
- Скенери терета и пртљага
- Термовизијски системи
- Системи за евиденцију и идентификацију купаца карата

⁵ Млађен Б. Галић, Педагошки рад у савременом спорту, Удружење Петар Кочић, Београд, 2005.

- Системи за контролу приступа
- Системи за детекцију отровних и експлозивних гасова
- Системи за детекцију и дојаву пожара
- Заштићени системи за комуникацију између служби обезбјеђења и заштите

Наравно, примјена неких (или свих) набројаних техничких уређаја захтијева детаљан пројекат, план или елаборат, који се реализују на основу претходних искустава и резултата, као и на основу степена ризика који се очекују на појединим спортским догађајима.

3.1. Видео надзор

Функција видео надзора је двојака, тј. видео надзор има двоструко дјеловање:

1. Превентивно - Дјелује психолошки на евентуалне починиоце прекршаја и на тај начин смањује проценат ексцесних ситуација
2. Куративно - Након извршеног прекршаја, постоји као доказ, видео запис на основу којег се може идентификовати извршилац (извршиоци)

сл. 1

Централизовани видео надзор

Видео надзор је саставни дио било којег озбиљнијег интегралног система обезбјеђења. Основни циљ система јесте да се већ приликом доласка на стадион, а касније и у гледалишту, лоцирају потенцијални и стварни учесници у стварању нереда, те да се путем интерне радио везе о томе обавијесте интервентне екипе, полиција и други учесници обезбјеђења. Цјелокупна инсталисана опрема за техничко обезбјеђење, системима видео надзора - ССТV системима, може се пратити и контролисати из једног центра. У Центру за техничко обезбјеђење објеката, путем рачунара и специјалних про-

грамских пакета може се вршити надзор, управљање системом техничког обезбјеђења, сервисирање одређених функција система и сл. Веза између система техничког обезбјеђења и Центра остварује се путем директне везе, попречних веза, фиксном или мобилном телефонијом, радио везом...

Организацијом центра за техничко обезбјеђење аутоматски се смањује потребан број радника на пословима физичког обезбјеђења, што је врло важно ако обезбјеђење посматрамо са економског аспекта. Све информације о опасним лицима преносе се до Центра, гдје се врши брза и стручна обрада истих, а потом се преносе надлежној служби која врши интервенцију.

Постоји читав низ познатих свјетских произвођача опреме за видео надзор. Међу најбољима су: Ganz, Arecont Vision, Panasonic, Samsung, Sony, Tracer, AV Tech, Topica, Video Security, Geovision, Dedicated Micros, Sanyo и други.⁶

У случајевима када су присутне посебне потребе могу се имплементирати и термовизијски системи врхунске израелске компаније FLIR, као и специјални APNR системи за препознавање таблица.

3.1.1. Смарт видео систем

Модерни системи видеонадзора снимају све слике дигитално у централни уређај видеоназорног система DVR или PC. Нарочиту пажњу треба посветити правилном одабиру опреме и правилном позиционирању. Најбоље одабрана опрема, ако је лоше позиционирана, неће пружити потребну заштиту и биће бачен новац. Због тога, посао одабира и уградње опреме за видео надзор обављају професионалци са великим искуством. Видео надзор може бити тренутан, ако се посматра на за то постављеним мониторирама и ако имате за то одређене особе или накнада, тј ако прегледате снимљени материјал. За што мањи утрошак простора на медијуму за снимање (HDD) користи се детектор покрета. Детектор покрета је софтверски алгоритам који упоређује тренутну слику са претходном и уколико има разлике почиње снимање. Снимање се врши све док траје кретање, а након престанка кретања престаје снимање. У неким случајевим потребно је да се снимање врши онлине, без престанка.

У фирмама које имају LAN могуће је вршити надзор са било ког рачунара у мрежи (уз лозинку за одобрење приступа надзорног систему). Могућ је надзор преко ISDN, ADSL, бежичног или кабловског интернета (уз додјелување PUBLIC IP адресе од стране одабраног провајдера).

3.1.2. CCD сензори за видео надзор

CCD сензори израђују се за различите апликације, као што су: камкордери, дигитални фото апарати, индустријске камере, филмске камере, камере за медицину, истраживање свемира, видео надзор (video security) итд. Сви

⁶ <http://www.esongroup.rs/usluge02.php>

ови типови сензора специјализовани су за одређену намјену па су техничке могућности и функционалност у строгој корелацији са цијеном. Често се питамо: Зашто колор камере за видео надзор имају мању резолуцију од обичних камера? Најчешћи разлог је квалитет сензора који је за видео надзор предвиђен за 24 часовни рад и даје лошији квалитет слике, освјетљења, број боја итд. CCD сензори за видео надзор производе се најчешће у формату од 1/3" и 1/4", али постоје камере које користе и 1/2" , 3/4", 1" па и веће сензоре. Већа дијагонала CCD-а омогућава и болји квалитет слике. Често сензори 1/4" и 1/3" носе исту техничку спецификацију, али у пракси показују предност 1/3" CCD. На малим CCD сликама, нпр. 1/4" резолуције 480 ТВЛ (око 430.000 пиксела), пиксел је значајно мањи него код CCD слика 1/3" истих карактеристика. Већи пиксел може примити више свјетлости и омогућава прецизнију интерпретацију боја. Код CCD слике 1/3" и 1/4" пиксели су згуснути на малој површини па је потребна квалитетнија оптика која ће прецизно усмјерити свјетло. Предност им је нижа цијена и користе се углавном зато што су јефтинији. И на крају, али не и најмање важно, модерни видео надзорни системи конципирани су за прављење дигиталних записа. Већи сензор, тј. већи број тачака захтијева већи простор на HDD-у, што смањује број и дужину снимљених записа смјештених на данашњи капацитет дискова. С обзиром да је трајање неког спортског догађаја (утакмице) у континуитету свега пар часова, има довољно мјеста на HDD-у да се сниме сви жељени догађаји и особе у највећој резолуцији и тиме лоцирају са великом дозом сигурности сви виновници нереди.

Камере за видео надзор производе се у две резолуције: средња (512 X 580 = око 290.000 тачака) и висока (750 X 580 = око 430.000 тачака). Камере са већим бројем тачака још увијек нису у употреби у системима за видео надзор и не налазе се у понуди највећих светских произвођача. Тренутно су на тржишту највише резолуције камера у боји на бази CCD-а високе резолуције (430.000 тачака). На тржишту постоје и други модели са више од 1.000.000 пиксела, али се у пракси изузетно ријетко користе па их нећемо образлагати.⁷

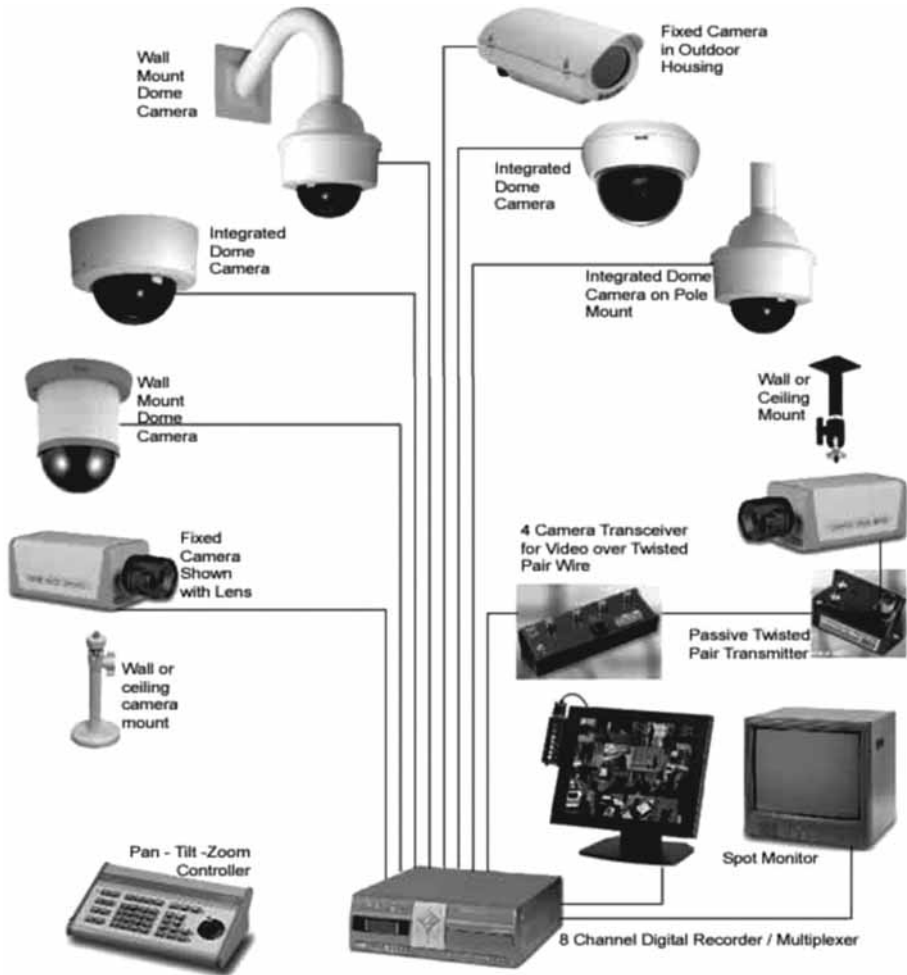
С друге стране, колор камере морају користити инфра црвене филтере, јер им инфра црвено (И.Ц.) свјетло омета рад CCD-а, те у највећој могућој мјери опонашају људско око. Тај филтер уједно је и један од разлога зашто су колор камере мање осјетљиве на свјетло од црно-бијелих камера. DAY & NIGHT камере под дневним свјетлом раде као колор, а под И.Ц. освјетљењем као црно-бијеле камере. На тај начин прави се компромис између осјетљивости колор камера и нивоа освјетљења.

3.1.3. CCTV

CCTV (closed-circuit television) - телевизија затвореног круга представља систем камера за надзор, која је директно повезане са центром (кабловима или другим средствима) у један издвојен цјеловит и затворен систем.

⁷ http://www.blackwhite.co.rs/video_nadzor.html.

CCTV - телевизија затвореног круга

CCTV је у почетку настала као средство за повећање сигурности у банкама. Данас се CCTV развио до те мјере да је довољно једноставан и поуздан да се може користити за надзор у различитим безбједносним системима. Системи централизованог надзора временом су унапријеђени и довели су до компјутеризовања мониторинга, тако да CCTV оператор не мора више бесконачно гледати у све екране. То такође значи да један оператор може пратити много више камера него раније. Овакав систем посматра људе директно. Он прати њихово понашање тражећи одређене покрете или одређене типове одјеће или реквизита. Теорија која стоји иза овога базирана је на томе да се људи на јавним местима понашају или облаче предвидљиво.

Људи који нису дио „гомиле”, на примјер хулигани склони нередима не понашају се и не облаче исто. Компјутер може идентификовати њихове кретње и обавијестити оператера. Потенцијално, сваки гледалац који са себе скине одјећу или заштити лице да би био непрепознатљив, може активирати овај систем.

3.1.4. IP видео надзор - корак напријед

У неким ранијим, почетним фазама, видео надзор био је базиран на аналогној технологији- CCTV или телевизији затвореног типа и снимање је вршено на видео касете. Ово је било довољно за снимање онога што се догодило, али у ствари није преносило информације уживо, тако да није било практично за надгледање радњи са удаљених локација. Једноставно се могло видјети само оно што се догодило после одређеног догађаја. Квалитет слике није био сјајан и ослањало се доста на људску поузданост. Са експанзијом Интернета и повећањем присуства LAN-а (local area network), технологија је направила велики корак у видео надзору. Ова комбинација значила је двије ствари: пренос слике уживо путем Интернета или затворене мреже за надзор, а захваљујући CCD камерама много бољу, јаснију слику коју је лакше пратити и са којом је лакше манипулисати.

3.1.5. Основе IP видео надзора

Дигитална камера „види” приказ испред ње, емитује видео слике као дигитализован сигнал путем LAN-а, гдје се преноси на компјутер или сервер. Сервер обрађује све ове податке. У зависности од софтвера који управља сликама може их снимати, приказивати или преусмјерити било гдје у свијету. Софтверски пакет лако се може надоградити другим софтвером за анализу података, селекцију специфичних детаља које треба надгледати, као и великим бројем других функција, што га чини истински прилагодљивим безбједносним алатом. Прави IP видео надзор користи CCD камере које користе процесирање сигнала, који шаље video stream у пакетима путем LAN-а, користећи UTP каблове Cat5 умјесто коаксијалних. Он има веће искориштење bandwidth-а (кроз један стандардни јефтини UTP Cat5 кабл може да се пусти велики број камера) и стандардну TCP/IP комуникацију.⁸ Ако је битна безбједност, пун дигитални надзор има предност у енкрипцији података, што подразумијева максималну заштиту података током њиховог преноса. Овако нешто није могуће са аналогним видео надзором. У посљедње вријеме појавиле су се потпуно дигиталне камере са интегрисаним серверима, које су потпуно самостални уређаји. Оне преносе сигнал директно до крајње локације за надгледање и чување података.

⁸ <http://www.ubnt.com/forum/archive/index.php/t-13306.html?language=hr>

3.1.6. Предности дигиталног IP видео надзора

Дигитални надзор може се радити преко LAN-а, али и TCP/IP пренос има смисла за удаљене локације или више локација и за даљинско снимање података на back-up серверима и хард дисковима за дуготрајно чување.⁹ Са IP видео надзором могуће је повезати камере на било коју мрежу или бежични адаптер, а постављање камере веома је флексибилно. Камере које се повезују на PC (WEB камере) још увијек морају бити до максимално 10 метара удаљене од рачунара и нису практичне за професионалну употребу. Постављање IP базираног система за видео надзор је лако - једном када подесите IP адресу, „у игри сте” у једном веома стабилном и поузданом систему. С обзиром да је ово технологија будућности, она је потпуно надоградива. Даљи развој базиран је на побољшању овог тржишта. То значи да постоји могућност проширења и надоградње система, према специфичним потребама.

- Снимање у IP базираном систему видео надзора подразумева моментални пренос слике било гдје у свијету¹⁰
- Може се надзирати већи број камера са једне удаљене локације
- Нема губитка у квалитету снимка током времена или вишеструког гледања
- Дигитална слика је далеко квалитетнија од аналогне
- Снимак је високо компресован због лакшег складиштења и може се транспортовати кроз различите медије
- Дигитални снимак се може енкриптовати због сигурности података и има прилагодљив frame gate
- Даљинско надгледање могуће је преко Интернета или бежичне конекције
- Користе се стандардне IP видео компресије
- IP камере могу се додавати појединачно или у групама у зависности од потреба

IP видео надзор је будућност и мада је тренутно можда мало скупљи, очито је да се инвестира у систем који је супериоран у квалитети и флексибилности.

3.1.7. Кабловски и бежични пренос сигнала од камера до центра за надзор

За пренос видео сигнала од камере користи се коаксијални кабл. Максимална удаљеност више зависи од кабла него од саме камере. Коритећи RG 59 може се раширити до 15 м, а са RG6 до 25 м. Стога, користе се бежични системи који уз кориштење криптовања сигнала могу са великом сигурношћу преносити сигнал до центра за надзор и обраду сигнала.

9 <http://www.polarsecurity.rs/video-nadzor.php>

10 http://www.kcbor.net/video_nadzor.html

У посљедњој деценији биљежи се огроман пораст у кориштењу нелиценциране радио технологије за пренос података, звука и видеа кроз мрежу, удаљавајући се од традиционалног кабловског преноса. У оквиру многих организација, бежична технологија користи се као проширење традиционалне жичане инфраструктуре - бежични access point повеже се са постојећом мрежом на мјестима гдје би каблирање било прескупо. Споља, бежично ethernet повезивање користи се да би се умрежиле локације које су по неколико километара удаљене једна од друге. Све више, ова технологија се сматра високо комплементарном IP видеу и врло често су ове двије технологије повезане.¹¹

Брзо постављање wireless -а главна предност је из перспективе времена и цијене:

- То је најчешће најјефтинији начин преноса података од тачке А до тачке Б, јер се суштински смањују трошкови постављања кабла и/или закупљивање линија од разних провајдера. Користећи нелиценцирани радио нема одуговлачења и трошкова, као што су добијање дозволе за постављање каблова итд.
- Најзначајнији трошак за опрему (предајник, пријемник и антене) значајно је мањи за куповину и инсталацију него код кабловских система. Инсталира се са минималним оперативним трошковима. Мањи трошак по пренијетом мегабајту брзо реализује повратак инвестиције.
- Са мање кабла за инсталирање, вријеме пројекта значајно се смањује и поремећај пословања је минимализован.

IP видео користи да би се описао пренос, контрола и снимање живих дигиталних CCTV слика преко IP базираних мрежа. IP систем видео надзора функционише кроз стандардну корпоративну мрежу. Пошто она углавном обухвата цијелу организацију, IP систем видео надзора може се повезати са њом. Традиционална опрема у контролним собама може бити замијењена рачунарима, што је најчешће и пожељно да би се радио мониторинг и снимање са било које камере из било које тачке у мрежи. Постоји могућност да се аналогне камере прикључе на мрежу путем IP видео сервера који компресују аналогни видео у DVD квалитет MPEG4 дигиталног видеа, који се преноси даље кроз мрежу. IP видео сервери омогућавају да се било која аналогна CCTV камера повеже на мрежу, тако да постојећа опрема може бити искориштена приликом преласка на IP систем видео надзора.

Ипак, за нове инсталације најбоље је користити IP камере. Оне су комбинација високо професионалних CCTV камера и видео сервера и могу се директно повезати на мрежу, што је много повољније рјешење од постављања аналогних камера са серверима. Што се тиче бежичног умрежавања, постоје бежичне IP камере којима је само потребна конекција на струју.

На Олимпијади у Атини 2004. кориштен је IP безбједносн систем. Систем је обухватао преко 2000 камера на 47 мјеста у области од 250 км.

¹¹ <http://www.esongroup.rs/usluge02.php>

Њима се могло приступити из 63 командна центра, у којима је радило 1250 оператора. Овако комплексан систем не би могао бити урађен са аналогном опремом.¹²

3.1.8. Предности бежично конфигурисаног IP видео надзора

- **Повећана сигурност преноса**

Често оспоравана као мање сигурна од жичаних линкова, безбједност бежичног преноса је сазрела. На примјер, типични бежични системи данас уграђују најнапредније технологије енкрипције. То подразумева 128-битну AES енкрипцију коју користи влада САД-а за заштиту својих строго повјерљивих докумената, TKIP (случајно прављење једног од 500 трилиона кључева за сваки пакет послатих података) и 152-битни WEP и RADIUS (аутификација дигиталног потписа) - што упад у бежичну мрежу чини веома тешким, готово немогућим. Свако ко би евентуално покушао прислушквати комуникацију између центра и интервентних служби, једноставно не би био у могућности разазнати оно што чује.

- **Повећане перформансе**

Базирани на постојећим 802.11 а/б/г бежичним стандардима, bridging системи сада могу поуздано испоручивати више од 54 Мбпс или чак 108 Мбпс у турбо моду, што је упоредиво са многим традиционалним мрежама и може обезбиједити потребан опсег за IP системе видео надзора. Усвајањем стандарда 802.11 н биће могућ 6 пута већи проток. То ће направити мјеста дигиталном видеу сљедеће генерације и камерама високе резолуције. Полазећи од домета, екстерни point-to-point и multipoint линкови сада могу достићи даљину преко 40 км. Док је раније оптичка видљивост била захтјевнија, кориштењем нових технологија, укључујући OFDM засновану на рефлексији радио таласа, то више није случај.

- **Повећана флексибилност**

Иако су несумњиве предности IP видео надзора за инсталације комплексних система он је такође идеално рјешење за мање CCTV системе, посебно за надоградњу постојећих инсталација. Приликом такве надоградње застарјела опрема се замјењује, али све камере и монитори могу бити задржани. Кориштењем IP видео сервера, све постојеће камере и монитори могу се међусобно повезати. Суштински, постојећа контролна соба у великој мјери може остати непромијењена. Са додатком једног или два рачунара све предности IP CCTV система могу бити доступне, без потребе за мијењањем познатог окружења у контролној соби. Пребацивањем система на нове стандарде у будућности га је веома лако проширивати. Кориштење бежичне инфраструктуре омогућава додатну флексибилност. Постојеће ка-

¹² <http://www.esongroup.rs/usluge02.php>

мере лако могу мијењати локације, идеално за привремена и тактичка решења, а више локалних жичаних мрежа које садрже IP видео опрему лако се могу бежично повезати, стварајући једну IP видео мрежу са изузетном покривеношћу и контролом.

- **Управљање**

Једна од кључних предности IP базираних система је могућност даљинског мониторинга и управљање камерама и другим системима кроз мрежу. Да би подржали ово, најновији системи бежичног преноса такође имају могућност даљинског управљања, као што је Simple Network Management Protocol (SNMP), дајући мрежним администраторима могућност да идентификују извор и тип аномалије.

- **Интелигентни видео**

Данас се снима много више видео материјала, него што би било ко могао да надгледа или претражује. Стога је сљедећи тренд у IP видео надзору интелигентни видео. Напредне мрежне камере могу имати уграђену детекцију покрета и управљање догађајима. Такође, још интелигентнији алгоритми, као што је препознавање регистарских таблица, бројање људи, препознавање лица могу бити уграђени у систем за видео надзор и безбједност. Спајањем мрежних камера и интелигентног видеа добија се поузданији и ефикаснији систем од оних са дигиталним видео рекордерима и других централизованих система. Дакле, цјелокупна инсталирана опрема за техничко обезбјеђење, када је ријеч о системима видео надзора- CCTV системима, може се пратити и контролисати из једног центра. У Центру за техничко обезбјеђење објеката, путем рачунара и специјалних програмских пакета, може се вршити надзор, управљање системом техничко обезбјеђења, сервисирање одређених функција система и сл. Веза између система техничког обезбјеђења и Центра остварује се путем директне везе, попречних веза, телефонске линије, мобилном телефонијом, радио везом... Поред брзе интервенције, у Центру за техничко обезбјеђење сливају се сви снимљени догађаји са посматраног спортског објекта, меморишу се и чувају, а касније се могу користити као доказни материјал, презентовати законодавним органима кроз велики број различитих извјештаја о раду система техничког обезбјеђења. Поред наведеног, меморишу се и све информације о исправности система, сви евентуални кварови брзо се региструју и брзом интервенцијом сервисне екипе отклањају.

3.2.1. Системи за детекцију и дојаву пожара

С обзиром да је ватра чести пратилац на нередима на спортским догађајима, системи дојаве пожара такође су важан технички фактор који доприноси укупној безбједности. Служе за рано обавјештавање о појави пожара у објекту, без обзира на узрок (варница, ватра, струја итд.).

Систем се састоји од следећих компоненти:¹³

- пожарне централе са контролном таблом (конвенционалне или адресабилне),
- аутоматских јављача пожара (термомаксималних, термодиференцијалних, специјалних, гасних...),
- звучних сирена, свјетлосних индикатора,
- ручних јављача пожара.

Централа на коју се аутоматски врше дојаве, налази се у истом центру гдје је смјештен оперативни центар за надзор свих догађаја. С тога је вријеме упозоравања свих служби обезбјеђења спортских догађаја изузетно кратко, а само напуштање дијела запаљеног објекта брзо. То су основни предуслови да се пожар, настао на објекту на коме се обавља такмичење, што прије локализује, а штете по објекат и људе буду што мање.

ЗАКЉУЧАК

Анализирајући све напријед наведено, можемо да примјетимо следеће: Захваљујући развоју науке и технологије и врло великој примјени ИТ (информационих технологија), могуће је у знатној мјери умањити ризике и посљедице од настајања нереда на спортским теренима и борилиштима. С обзиром да је техника сваким даном све јефтинија, већ данас могуће је за износ од неколико десетина до неколико стотина хилјада еура (зависно од дефинисаних потреба), набавити и инсталирати мобилни надзорни центар и уређаје за контролу лица и ствари које се уносе на стадионе. У односу на висину казни од неколико милиона еура, те на могуће настале штете (и изгубљене људске животе), та инвестиција била би потпуно оправдана.

Могуће је, такође, уз инсталирање великог броја камера, снимати, запажати и интервенисати у циљу сузбијања нереда. Такође, што је од великог значаја, постоји могућност накнадног прегледавања снимљеног материјала, лоцирања особа које су виновници нереда и њиховог привођења законодавним органима. Наравно, све то подразумијева да за такве прекршаје постоје ригорозне законске казне, као у већини европских земаља. У том случају, сва технологија о којој је било говора у овом раду, биће све више у служби превентивног дјеловања, а временом све мање у служби оперативног дјеловања служби безбједности на спортским догађајима. Одговорни радници који се често налазе на тешком задатку организације спортских догађаја великог ризика, требали би да се ангажују код надлежних институција за издвајање средстава за ову намјену. Од велике користи би биле базе података које би садржавале податке о лицима која су већ учествовала у стварању нереда на спортским објектима. Сарадњом са окружењем, размје-

¹³ http://www.felt.rs/dojava_pozara.html

ном и ажурирањем података из тако створених база, било би могуће спријечити потенцијалним виновницима нереда не само улазак на стадионе, већ, што је случај у већини европских земаља, и сам прелазак државне границе.

РЈЕЧНИК СТРУЧНИХ ПОЈМОВА И ИЗРАЗА:

- **IT** - Information technologies – Информационе технологије
- **ICT** - Information and communication technologies – Информационе и комуникационе технологије
- **IP** - Internet Protocol
- **TPS** - Transaction processing sistem – Систем за обраду најосновнијих понављајућих трансакција
- **MIS** - Management information system – Управљачки информациони систем
- **DSS** - Decision support system – Систем за подршку при одлучивању
- **SETAP** - Подешеност доњег трапа, амортизера...
- **SPOJLER** - automotive aerodynamic device whose intended design function – Додаци на каросерији којима се поправљају аеродинамичне особине аутомобила
- **PHOTO FINISH** – Уређај који користи фотографско-електронску анализу уласка у циљ (до 1/1000 сек)
- **GPS** - Global Positioning System – Систем за глобално позиционирање
- **DVD** - Optical disc storage – Оптички диск за похрањивање података
- **BLOG** - a blend of the term web log - Дио web странице који се користи за интерактивну комуникацију
- **CCTV** - Closed-circuit television – Телевизија затвореног круга
- **APNR** – Стандардизовани системи за препознавање таблица
- **DVR** - Digital video recorder – Дигитални видео снимач
- **LAN** - (local area network) – локална мрежа
- **ISDN** - Integrated Services Digital Network – Дигитална мрежа интегрисаних услуга
- **ADSL** - Asymmetric Digital Subscriber Line – Несиметрична дигитална претплатничка линија
- **PUBLIC IP** – Јавни Интернет протокол
- **CCD** - Charge-coupled device – Активни систем за повећање осјетљивости камера
- **HDD** - High definition display – Дисплеј велике јасноће
- **UTP** - Micro Transport Protocol – Врста протокола за пренос података
- **TCP** - Transmission Control Protocol – Протокол за емитовање сигнала
- **ETHERNET** – Стандард технологија за затворене мреже
- **WIRELESS** – Бежична комуникација
- **MPEG** - Motion Picture Editors Guild – Метода за дефинисање компресије за пренос дигиталних података

- **AES** - Advanced Encryption Standard – Стандард криптовања информација
- **TKIP** - Temporal Key Integrity Protocol – Протокол за заштиту бежичног преноса информација
- **WEP** - Wired Equivalent Privacy – Застарјели систем сигурности бежичног преноса информација
- **RADIUS** - Remote Authentication Dial In User Service – Протокол за удаљене кориснике
- **OFDM** - Orthogonal frequency-division multiplexing - Ортог. фреквенц. мултиплексир. расподелом
- **SNMP** - Simple Network Management Protocol – Протокол за управљање уређајима на IP мрежама

КОРИШТЕНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ:

1. Brian Wingate, Violence at Sports Events, The Rosen Publishing Group, 2008.
2. Dominique Bodin, Luc Robene, S. Heas, Sport and violence in Europe, Council of Europe, 2005.
3. Gordon W. Russell , Aggression in the sports world, Oxford University Press, 2008.
4. John H. Kerr, Rethinking aggression and violence in sport, Routledge, 2005.
5. Jeffrey H. Goldstein, Sport violence, Springer-Verlag, 1983.
6. Lynn Marie Jamieson, Thomas J. Orr - Sport and violence, Butterworth-Heinemann 2009.
7. Млађен Б. Галић, Педагошки рад у савременом спорту, Удруж. Петар Кочић, Београд, 2005.
8. Michel D. Smith, Violence and sport, Butterworths 1983.
9. http://www.savremenisport.com/Osnove_Teorija_nasilja_u_sportu.html, јун 2011.
10. <http://www.esongroup.rs/usluge02.php>, јун 2011.
11. <http://www.sectorsecurity.org/bh.html>, јун 2011.
12. <http://www.polarsecurity.rs/sportskih-manifestacija.php>, јун 2011.
13. <http://www.nifonsecurity.com/index.php/obezbeenje-javnih-skupova.html>, јул 2011.
14. <http://www.siongard.com/>, јул 2011.
15. http://www.kcbor.net/video_nadzor.html, јул 2011.
16. <http://www.polarsecurity.rs/video-nadzor.php>, јул 2011.
17. <http://www.ubnt.com/forum/archive/index.php/t-13306.html?language=hr>, јул 2011.
18. http://www.felt.rs/dojava_pozara.html, јул 2011.
19. http://www.blackwhite.co.rs/video_nadzor.html, јул 2011.

НАСИЉЕ НА СПОРТСКИМ ТЕРЕНИМА

Претходно саопштење

УДК: 343.59:796.093

мр Мирослав Миљуш

Висока школа унутрашњих послова

Бања Лука

Апстракт: Спорт има своја правила и границе фер и спортске игре. Свако друго понашање које прекорачи правила утврђеног понашања спортске борбе, сматра се насиљем у спорту. Оно се дешава у породици, школским институцијама, јавним мјестима, на спортским теренима. Сваки дан, свјedoци смо нових шокантних и запрепашћујућих сцена насиља са изузетно озбиљним и често трагичним посљедицама. Под агресијом, насиљем сматра се нагон за окрутношћу, жељом да се „противнику“ нанесе бол и да се униште „противнички“ терени и објекти. Порука младим људима који долазе на стадионе и спортске дворане, је да долазе из љубави према клубу. Како васпитавати дјецу? То је најбитнија ствар. Да кроз спорт науче добијати и губити, што је најважније у животу, јер живот се састоји од побједа и пораза, и да науче шта је правда, а шта неправда.

Кључне ријечи: насиље у спорту, хулиганство, стадиони и спортске дворане

Abstract: Sport has its own rules and limits of fair and sports game. Any other conduct that exceeds the established rules of sports competition is considered violence in sports. It manifests itself in the family, school institutions, public places, at sporting events. Every day we are witnesses of new shocking and horrific scenes of violence, often with very serious and tragic consequences. Aggression, violence is considered to the urge for cruelty, the desire to inflict pain to the “opponent”, and to destroy the “opponent’s” fields and facilities. The message to the young who come to the stadiums and sports halls is that they should come out of their love for the club. How to educate children? It is the most important thing. To learn to win and lose through sports, which is the most important thing in life, because life is made up of victories and defeats, and to learn what is justice and what is injustice.

Key words: *violence in sport, hooliganism, stadiums and sports halls*

УВОД

Спорт има своја правила и границе фер и спортске игре. Свако друго понашање које прекорачи правила утврђеног понашања спортске борбе, сматра се насиљем у спорту.

Насиље је постала свакодневница свих савремених друштава. Због тога је сваки разговор о насиљу, заправо увијек разговор о самом друштву. Насиље је старо колико човјек и друштво. Захваљујући брзом напретку науке и техничких достигнућа, насиље постаје све масовније и разорније са несагледивим посљедицама по друштво.

У проучавању насиља не можемо се ограничити само на употребу физичке снаге, већ ову појаву морамо пратити као посебан облик тешког психичког стања (што подразумијева примјену силе над другим живим бићима и стварима). Насиље очито спада у негативне друштвене појаве.

Мада има самостално дејство и значај, насиље се никад не може посматрати изоловано од других друштвених појава.¹

Она се дешавају у породици, школским институцијама, јавним мјестима, на спортским теренима. Сваки дан, свјedoци смо нових шокантних и запрепашћујућих сцена насиља са изузетно озбиљним и често трагичним смо посљедицама.

Насиља могу бити изазвана криминалним побудама, вршњачким насиљем, насиљем у породици. Насиље у спорту је специфичан проблем.

Насиље и агресија који се јављају у спорту и око спорта одраз су одређених друштвених стања. Насиље је један од облика „кварења игре у спорту“. Није га могуће и не треба га посматрати изван контекста насиља у друштву. Насиље у спорту новијег је датума. Насиље у спорту, у наше вријеме, може се објаснити као дио масовне хистерије.

Досадашња искуства показала су да се агресија (насилништво, хулиганство) може посматрати са аспекта социјалног стања друштва, па се говори о култури сиромаштва, великој незапослености, са малим изгледима за побољшање друштвеног статуса. Насилници су најчешће „момци“ са slabим изгледима да прибаве добра и живе у благостању.

НАСИЉЕ ПУБЛИКЕ НА СПОРТСКИМ ТЕРЕНИМА

Дефинисање насиља у спорту.

У спорту, уобичајено је да се непријатељска и агресивна понашања називају насиљем, па се тако говори о насиљу гледалаца, насиљу на терену

¹ Милан Трипковић: *Дефендологија*, број 10/2001, Удружење дефендолога РС, Бања Лука, 2001, стр. 33-34.

(насилнички поступци током игре, међусобни вербални или физички сукоби играча), насиљу родитеља и/или тренера над дјецом спортистима, насиљу над спортским судијама, насиљу над спортским новинарима итд. Треба имати у виду да сви субјекти насиља у једном тренутку могу бити актери, а у другом жртве насиља. Те улоге се мијењају у зависности од контекста, ситуационих утицаја, фактора личности, дешавања на терену, тока сваког конкретног тренажног или такмичарског процеса. („Степен и облици насиља у спорту Србије“, Љубица Бачанац, Небојша Петровић, Ненад Манојловић).

Ове негативне појаве могу се посматрати као досадна егзистенција и слаби изгледи за друштвену покретљивост, „па се из чисте досаде мора нешто урадити да се изађе из ове летаргије“.

Они из досаде, а други из очаја покушавају да свој живот учине занимљивим.²

Под агресијом сматра се нагон за окрутношћу, жељом да „противнику“ нанесе бол, и да се униште „противнички“ терени и објекти.

Насиље у спорту је у центру интересовања друштвене јавности, као и стручњака из различитих области. Посебно је забрињавајуће што је велики број младих укључен у ову тамну страну спорта. Спортски терени су мјеста гдје човјек треба испољавати своје потенцијале, везане за пружање задовољстава, изазова, уживања и учења нових вјештина, а не мјеста гдје се испољава агресивност, насиље, злостављање, занемаривање, малтретирање.

Спортска такмичења су по својој природи најближа рату. Начином борбе она представљају подражавање ратних окршаја, с обзиром на изразе који доминирају у спорту: противник, побједа, пораз, напад, одбрана, развити нападачке линије, збити одбрамбене редове, нанијети противнику ударац од којег не може да се опорави, јуначки изгинути бранећи свој гол, борити се до краја... Такође, сцена свечаног отварања, химне, дефиле екипа, тактови корачнице по којој излазе такмичари, све то прије подсјећа на ратни сукоб него на игру слободних људи.³

Ко су гледаоци, а ко навијачи (хулигани)? Навијачи су занесењаци, који се експонирају (са свим обиљежјима клуба) са жељом да буду запажени. Тешко је објаснити шта се дешава са навијачима из Београда (Делије и Гробари, углавном су то Срби), Загреба и Сплита (Лоши плави момци и Торцида, већином су Хрвати), Сарајева (Хорде зла и Манијаци, већина су Бошњаци), јер ниједан дерби не може проћи без инцидента, било да се играју у Београду, Загребу или Сарајеву. Можемо само претпоставити шта ће се дешавати и који је то ниво ризика организације оваквих такмичења кад се састану навијачи из ових градова. Очито да хулигани долазе на спортске манифестације искључиво како би правили нереде и ширили говор мржње, а не да спортски навијају за свој клуб.

2 Драган Коковић: *Дефендологија*, број 10/2001, Удружење дефендолога РС, Бања Лука, 2001, стр. 13.

3 Љубодраг Симоновић: *Спорт, капитализам, деструкција*, Лорка, Београд, 1995.

Свједоци смо последњих дана трагичних догађаја у региону, од Београда, где је убијен француски навијач, до Широког Бријега, где је такође била једна жртва. На жалост, и хрватски хулигани дају значајан допринос томе, у Вараждину су вређани млади фудбалери Србије. Због тога су се извинили сви, од председника Хрватске, до људи из фудбалске организације. Тим извињењем послата је снажна порука.

Хулиганство у спорту не веже се само уз фудбал, но статистички подаци говоре како се ипак највише навијачких испада догађало прије, за вријеме и после фудбалских утакмица. Министарство унутрашњих послова због тога жели низом превентивних активности постепено мијењати атмосферу која прати спортска такмичења. Навијачке групе и клубови требало би се јасно дистанцирати од својих тзв. „чланова“ који им наносе штету.

У новије вријеме, кад је у питању агресија, насиље, хулиганство у спорту и ван њега, незаобилазан је и фактор национализма који је посебно изражен у вишенационалним заједницама (а посебно код нас на простору бивше заједничке државе, с обзиром на тешка ратна страдања). Носиоци национализма у спорту могу бити одређене институције и организације, појединци и групе.

Ескалација национализма у спорту условљена је дејством и утицајем екстремно-идеолошких политичких струја у друштву и њиховим настојањем да се по сваку цијену поприште националистичког распаљивања страсти пренеси и на подручје спорта.⁴

Национализам је највише присутан код масовне спортске публике, навијача, и то првенствено у фудбалу и кошарци. Раније су ови спортови зближавали народе и нације, а данас су постали средства за изражавање нетрпељивости и националне мржње.

Стадиони и спортске дворане данас су постали мјеста обрачуна навијачких група, на којима се не толерише, већ подстрекава насиље и хулиганско понашање. На стадионима дозвољено је много тога што није на другим јавним мјестима: највулгарније увреде, претње, расистички повици, фашисоидна вријеђања противника и националистичке пароле, позиви на рушења, паљење убиства итд.

Социолог Ратко Божовић рекао је да су проблематичне навијачке групе често манипулисане од стране политичких партија, најчешће од оних десничарских:

„Ја мислим да су навијачи, ови које смо апострофирао као проблематичне, извођачи радова оних који су хтели да их употребе и злоупотребе. Клуб насиља потиче из мрачних простора социјалне неодређености или интрерног интереса, који се конституише заради потреба оних који су на власти, или да би се освојила та власт. Власт је увек борба за моћ. Тада се користе сва средства, па и најгора, а ово су најгора средства. То је део наше балканске приче у оквиру балканске ноћи, која никако да сване.“

4 Ђ. Штакић: *Социологија физичке културе*, Универзитет у Београду, Београд, 1996. стр. 146.

Застрашујући су симболи и називи под којима се млади хулигани окупљају; Хорде зла, Манијаци, Гробари, Лоши плави момци, Робијаша, Лешинари, Алкатраз итд. Млади у тзв. навијачким групама представљају одреде који се могу искористити за остварење неких политичких циљева. Најреакционарније групе (на различите начине: поткупљивање, претње, премлаћивања итд.) боре се да их увуку у своје редове и да манипулишу с њима. Чим на себе окаче различите симболе, амблеме заставе и друге навијачке реквизите припадници тих група, иако немају разлога да се мрзе, постају најљући непријатељи.

Хулиганство је термин који описује понашање које крши правила друштвених норми, бонтона, закона и опште деструктивно понашање.

Сам термин хулиганство долази по ирском презимену Хулиган (Hooligan), а појавио се у Великој Британији крајем 19. Вијека. Он описује девијантно понашање и начин живљења уличних банди и појединаца који су их сачињавали. Такође, данас тај термин је општеприхваћен и описује понашање код појединаца или групе људи који се својим деструктивним понашањем не уклапају у друштвене норме и законе, те вандализују своју околину.

Таква врста понашања приписује се обично навијачким групама из различитих спортова, најчешће екипних, као што су: фудбал, рагби, кошарка, рукомет.

КАКО ПРЕВАЗИЋИ НАСИЉЕ И АГРЕСИЈУ У СПОРТУ И ОКО СПОРТА

Као што се зна, насилни инцидентни на стадиону нису само проблем организатора спортске приредбе, иако је по тексту и садржају Закона о спречавању насиља и недоличног понашања, клуб у сарадњи са Министарством унутрашњих послова дужан обезбједити безбједно одржавање спортске приредбе. То је, прије свега, друштвени проблем, који захтијева дијалог Министарства спорта и фудбалске организације, а можда и психолога и социолога.

Младима који одрастају у таквој атмосфери, укључујући и неку врсту изолације, јер немају много могућности путовати по свијету, насиље постаје нека врста субкултурног симбола, вентила за пражњење фрустрација и механизам којим теже да насупрот званичном успоставе свој принцип правде и систем вриједности. Власти, не само да су немоћне да спријече вандализам, већ су и одговорне за стварање оваквог амбијента, нечињењем, али и свјесним креирањем друштвених односа, који су погодно тло за овакве поступке. Чак би се могло рећи да испади хулигана у извесној мјери одговарају властима, јер тиме скреће се пажња са других проблема.

Убиства навијача ФК Сарајево, Ведрана Пуљића, у Широком Бријегу и француског навијача Тулуза, Бриса Татона, у Београду, не могу се тумачити

као изоловани инциденти, карактеристични за хулигане на утакмицама широм свијета. Ово насиље треба посматрати у ширем контексту амбијента на простору бивше Југославије, у коме још доминирају постратне трауме, због изостанка суочавања са одговорношћу за злочине. Нерашчишћени рачуни, национална нетрпељивост, осећање безперспективности, због крајње проблематичне транзиције, узроци су оваквог понашања младих људи.

Такође, познато је да Италија, која је у осам најразвијенијих земаља свијета, има континуирани проблем борбе против насиља на стадионима. Стога, клубови треба да иницирају састанке у свим релевантним структурама друштва, како би покушали да искоријене проблем насиља на спортским приредбама.

Нећемо говорити „Немојте, молимо вас! Нећемо оставити простор расизму у фудбалу, нити толерисати туче или насиље. Искључиваћемо клубове из такмичења.“, недавно је поручио Мишел Платини, предсједник Европске фудбалске федерације.

Бомбашки напади, такозваних навијача, могу „пасти на памет“ само „болесницима“, а њихово спровођење у дјело граничи се са сфером нормалности. Крајње је вријеме да се хулиганство и хулигани зауставе. Одавно су спортске приредбе постале полигон за испољавање фрустрација, а неадекватно дјеловање одговорних, сигнал су за одобравање дивљачких похода. Стога, закон о спречавању хулиганства пријекто је потребан.

Све док изгредници за своје понашање не буду плаћали новчане казне, док не доспију у судске клупе, а на крају и иза затворских решетака, од закона неће бити користи.

Велику одговорност за немила збивања на нашим фудбалским стадионима сноси и Савез. Недовољно ригорозне казне само су подстицај за нове нередде.

ФС Италије наложио је судијама да прекину утакмицу, ако само и једна петарда или бенгалке буду убачене на терен, а клуб чији су навијачи изазвали инцидент аутоматски губи утакмицу резултатом 3:0.

Од петарди и бенгалке све и крене, а на крају заврши са „бомбама“.

Закони које крше хулигани општи су закони, те је њихово кршење везано за:

1. вријеђање по разним дискриминаторним основама појединаца или група људи,
2. физички напади са наношењем лакших, тежих или чак смртних посљедица,
3. уништавање јавне и приватне имовине,
4. узнемиравање јавног реда и мира,
5. угрожавање опште безбједности (пиротехника),
6. злоупотреба забрањених средстава (алкохол, наркотици, пиротехника),
7. ометање одвијања спортских и других друштвених догађања.

Да би се спријечило насиље на спортским борилиштима, држава треба размишљати о томе да се у рјешавању проблема укључе и навијачке групе.

Треба раздвојити навијаче који воле свој клуб од оних који воле насиље. У тој борби потребно је партнерство цијелог друштва, као и искуства других земаља.

Различите државе различито су окарактерисале и законски регулисале хулиганско понашање, па тако постоје различите казне за такво понашање у облику: новчаних казни, затворских казни у трајању од неколико дана до чак неколико година, ограничења кретања за вријеме одвијања одређених друштвених догађања, протјеривање и прогон за стране држављане.

Интересантан и ефикасан је Енглески модел у борби против хулиган

Енглеска је тај проблем ријешила чврсто уређеним системом мјера и казни које се примјењују према навијачима, а не само високим казнама за појединачне случајеве.

Након погибије 39 навијача на Хејселу, Енглези су били суочени са дугогодишњом тоталном изолацијом из међународних такмичења. Ни клубови ни репрезентација нису имали права наступа на званичним међународним такмичењима, сем на сопственом острву.

Фудбал је измишљен на травњацима лордова, изгледало је као да ће на њима и умријети.

Трагедија на бриселском стадиону „Хејсел“ 1985, када је 39 Јувентусових навијача погинуло бјежећи са трибина пред налетом Ливерпулових присталица, представља је прекретницу у Енглеској борби против хулигана и насиља на спортским теренима.

За вријеме трајања казне, Енглези су почели мијењати своје законодавство разним актима 1986, 1989, 1991 (Санкционисано бацање предмета на терен и на трибине, учествовање у немирима, расистичко навијање, утрчавање на терен), 1999. (Први пут је уведена Забрана присуства утакмицама раније означених учесника нереда), 2000. казне су проширене и на међународне мечеве, јер су појединци морали да у полицијским станицама предају пасоше који би им послје одређеног времена били враћани).

Упоредо са законима почео је и „Рад на терену“. Специјално обучени полицијски службеници инфилтрирали би се у навијачке групе, пратећи изнутра дешавања и скупљајући доказе за будуће судске процесе. Сваки клуб у Премијер лиги добио је свог полицајца за везу задуженог за размењивање података са осталим колегама на истим пословима. Касније, сарадња се развила између осталих европских држава уочи важних интернационалних сусрета или такмичења.

У оквиру Националне криминалистичке обавештајне службе 1992. формирано је „фудбалско одјељење“, гдје су се сливали сви оперативни подаци на стадионима, полицајцима је олакшано праћење сумњивих особа, као и њихово понашање на трибинама. Сви стадиони добили су „контролне собе“, из којих је сигнализирано гдје су могућа „жаришта“ и из којих је координирана одговарајућа акција. Око стадиона кориштени су посебни аутомобили, нека врста репортажних кола, опремљени видео камерама, из којих је јављано шта се дешава на прилазима гдје се одиграла утакмица.

Тако је то данас у Енглеској, гдје нема високих ограда, дубоких канала и бодљикаве жице, службених паса и коња између гледалаца (навијача) и играча на терену. Стадиони су постали комфорни, гдје сваки гледалац има своје сједиште и може мирно и безбједно да присуствује утакмици свог вољеног клуба.

У неким државама показало се да је друштвено користан рад уз електронско праћење много ефикаснија мјера за хулигане него затвор. Држава мора показати навијачима да нису изнад закона.

У склопу рјешавања овог веома озбиљног друштвеног проблема клубовима и спортским савезима препоручује се да се у сарадњи са локалним заједницама отворе тзв. „школе за навијаче“, у којима ће уз помоћ својих познатих спортиста и репрезентативаца учити дјецу школског узраста правилима фер-плеја, спортског понашања и навијања.

Порука младим људима. Млади људи који воле свој клуб, на спортска борилишта требају долазити искључиво из љубави према свом клубу, а не да би изражавали непријатељства и увреде према противнику.

Како васпитавати дјецу? То је врло битна ствар. Да кроз спорт науче добијати и губити, што је најважније у животу, јер живот се састоји од побједа и пораза, и да научи шта је правда, а шта неправда.

ЛИТЕРАТУРА

1. Божовић, Р.: *Агресија и насиље у спорту*, Филозофски Факултет у Никшићу, Никшић, 2001.
2. Вејновић, Д.: *Социологија спорта*, Универзитет у Бањој Луци, Факултет физичко васпитања и спорта, Бања Лука, 2006.
3. Дунђеровић, Р.: *Психологија спорта*, Бања Лука, 1999.
4. Коковић, Д.: *Социологија спорта*, Спортска академија, Београд, 2000.
5. Коковић, Д.: *Доба насиља и спорт*, Нови Сад, 1990.
6. Симоновић, Љ.: *Спорт, капитализам, деструкција*, Лорка, Београд, 1995.
7. Тодоровић, А.: *Социологија масовних комуникација*, Градина, Ниш, 1974.
8. Трипковић, М.: *Насиље у спорту као сегмент насиља у друштву*, Удружење дефендолога РС, број 10/2001.
9. Штакић, Ђ.: *Социологија физичке културе*, Универзитет у Београду, Београд, 1996.

КОМПЈУТЕРСКЕ СИМУЛАЦИЈЕ КАО ИНТЕГРАЛНИ ДЕО СИСТЕМА ПЛАНИРАЊА И ОРГАНИЗАЦИЈЕ СПОРТСКИХ ДОГАЂАЈА

Претходно саопштење

УДК: 681.3:347.56:796.093

Драгиша Јуришић

Дипломирани менаџер безбедности-мастер

Оружане снаге Босне и Херцеговине

Бања Лука

Апстракт: Све већа количина насиља на спортским догађајима, а првенствено фудбалским утакмицама, у свету савремене технологије захтева софистициранији приступ решавању тог проблема. Примена компјутерских симулација у припреми и организацији спортских догађаја представља значајан сегмент у унапређењу сигурности на тим спортским догађајима. Предности примене ових симулацијских система огледају се, пре свега, у финансијској уштеди, док су лоше стране занемарљиве у односу на позитивне бенефите. У Босни и Херцеговини постоје два симулацијска система која искључиво користе Оружане снаге и није их могуће применити за цивилне потребе. У Србији и Хрватској постоји систем JCATS који даје више могућности па и употребу у планирању и организовању спортских догађаја. Циљ је био показати да примена савремених симулацијских система представља јефтинији и свеобухватнији процес припреме и организовања обезбеђења спортских догађаја.

Кључне речи: симулације, спортски догађаји,нереди, JCATS, ACATS

Abstract: An increasing amount of violence at sporting events, primarily football games, in the world of modern technology requires a more sophisticated approach to solving this problem. Application of computer simulations, in the preparation and organization of sports events, provide an important element in safety improving at these sporting events. Advantages of these simulation systems are primarily reflected in the financial savings, while the bad sides are negli-

gible compared to the positive benefits. In Bosnia and Herzegovina, there are two simulation systems that exclusively are used by armed forces and cannot be applied for civilian use. In Serbia and Croatia there is a system JCATS that gives more features and even use in planning and organizing sports events. The aim was to show that application of modern simulation system is cheaper and more comprehensive process of preparing and organizing of sports events.

Key words: *simulation, sports events, riots, JCATS, ACATS*

УВОД

Неко је рекао да „материја, енергија и информација покрећу свет.“ Информације су постале саставни део нашег живота у сваком смислу. Поседовање информације данас је кључ успеха. Да би данас поседовали информацију и искористили је на најбољи начин, компјутери, мобилни телефони и Интернет играју најбитнију одлуку. Употреба компјутера и Интернета у данашње време постала је обична ствар у развијеним земљама. Интернет мреже развиле су се толико да се процењује да ће 2015. године Интернетом „колати 966 егзабајта информација“ (егзабајт – милијарду милијарди).

Развој нових софтвера досегао је невероватне размере. Данас се уз помоћ њих реализују разна истраживања, од проналаска „божје честице“ до путовања на Марс. Посебно важну улогу, од седамдесетих година двадесетог века, има примена компјутера и компјутерских софтвера у оружаним снагама развијених западних земаља, а пре свега оружаним снагама САД. Како то најчешће бива, ове симулације и компјутерске мреже након неког времена излазе из домена оружаних снага и почињу се примењивати у цивилним структурама. Своју посебну улогу нашле су у процесу припрема и обуке за случајеве природних и вештачки изазваних катастрофа. Када се увидело да је то добро средство, онда су се за њега заинтересовали и неки други попут жељезница, великих корпорација и сл. Примена ових компјутерских симулација у доба кризе, малих буџета и смањене јавне потрошње, а са друге стране све већих асиметричних претњи, представљају врло значајно средство о коме се треба рећи нешто више.

Сведоци смо да у складу са Законом о спречавању насиља на спортским приредбама Републике Српске, али и Србије и Хрватске „организатор спортске приредбе дужан је осигурати несметано и безбедно одржавање спортске приредбе“, те је дужан предузети све мере којима се превентивно делује и друге мере којима се онемогућава избијање насиља. Организатор може очекивати сарадњу од полиције, служби хитне медицинске помоћи, ватрогасаца, организације навијача, обавештајних служби, разних владиних и невладиних организација, инспекцијских и комуналних служби и сл. Из овога је видљиво да се ради о великом броју оних који директно или индиректно утичу на безбедносно квалитетну реализацију спортског догађаја. Окупити све учеснике на једно место како би се провежбали одређе-

ни поступци и радње, најчешће није могуће, а са финансијског аспекта је врло нерентабилно. Због тога, прилази се употреби компјутерских симулација, које представљају јефтинији и свеобухватнији начин планирања и организовања обезбјеђења спортских догађаја. Ове симулације користе се као помоћ, а никако не замењују обуку разних служби на терену у складу са њиховим пољем деловања. Ово је пре свега алат за испитивање ширег броја различитих сценарија.

1. Симулације и њихова примена

Само порекло речи симулација етимолошки је везано за латинску реч *симулатио* што значи претварање, забушавање, односно приказивање неког правог стања другачије него што је у ствари. Поред тог значења, симулација представља и методу којом се утврђује понашање система, модела и сл., при промењеним условима.¹ Једна од најпростијих дефиниција је она америчке Команде за обуку и симулације (STRICOM) која уједно представља и њихов мото: „Све осим рата је симулација.“

Са стручног становишта: „Симулација је начин приказа понашања реалног система или начина одвијања реалног процеса, путем експериментисања на моделу који је направљен тако да представља приказ реалног система или ситуације обухватајући оне аспекте реалности (елементе и везе између њих) који су од интереса за проучавање. У данашње време, симулациони модели и симулациони експерименти обично се развијају и користе уз помоћ рачунара.“²

Развојем Интернета и компјутерских програма симулације су постале опште примењив начин рада не само у оружаним снагама разних држава, а посебно оних мањих и са мањим буџетом, него су постале саставни део активности истраживачких центара, школа, факултета па чак и за личну употребу. На Интернету се може наћи рачунарски програм Универзитета у Аризони за рачунање последица удара метеора у земљу. Сами упишете величину и место удара и добијете анализу последица једног таквог догађаја. На европском тржишту симулационих производа 2002. године било је око 150 мањих или већих уговарача симулацијских производа и услуга, при чему су највеће компаније Tales, SAE, Saab.³ Разлог за ово је тај да се данас симулације користи у готово свим сферама друштва.

Битне карактеристике симулација су: вишестраност, вишестепеност, независност, отвореност, интерактивност, одвијање у стварном времену и обрада података врши се на основу научних и емпиријских резултата. Симулације могу бити потпуно аутоматизоване или интерактивне (корисник може утицати на ток догађаја).

1 Вујаклија М.: Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, стр. 817.

2 Јанковић Р. и Николић Н. (2009): Примена симулација у проучавању физиономије савременог рата, Институт за стратегијска истраживања, Београд, стр. 8.

3 Исто, стр. 13.

Да би симулација имала ефекта у области управљања, руковођења и координације треба постићи неке основне захтеве и то да је реалистична, неутрална на доношење одлука и да даје слободу деловања.

2. Предности и мане компјутерских симулација

Симулације ће се најчешће користити када стварни догађаји или активности нису реално могући да се произведу, као што су земљотреси, поплаве, терористички напади, нереди на спортским теренима и сл. Поред тога, одређене активности могу се створити, као што је велики пожар али је то опасно чиме се прибегава симулацији. Одређени системи, људство и опрема не могу се тек тако ангажовати због трошкова или потребних дозвола и одобрења, односно поједине догађаје није ни могуће произвести у теренским условима.

Предности које симулације пружају огледају се у неколико области. Као прво, број потребног људства за реализацију симулације је мањи од оног који би био потребан у случају теренске обуке. Поред људства ту је и сва пратећа опрема, моторна возила, разне врсте артифиција и пиротехничких средстава која се ангажују на стварним вежбама, док на симулацијским системима нису потребни. То за собом повлачи и мање финансијске трошкове пропорционално броју ангажованог људства, средстава и опреме. Друга предност огледа се у безбедносним аспектима по учеснике симулација. Теренска обука много је изазовнија и даје више могућности за повређивање људства. Поред тога, опрема која се користи у теренским вежбама није потребна када се ради о симулацијама, чиме се опрема чува од непотребног хабања, а посебно условима када финансијски аспект није боља страна приче. Савремени трендови обуке посебну пажњу посвећују заштити околине, чиме се током симулација не користе средства која могу наштетити околини, а и не заузимају се простори и земљиште које може бити искориштено у друге сврхе. Дужина трајања активности симулација најчешће је мања од теренских вежби. Време као метеоролошка појава је фактор који није могуће у теренским условима увек предвидети, али ни подесити тако да одговора условима вежби. У симулацијама се омогућава подешавање временских услова у зависности од потребе и жеље људства на обуци, односно у зависности на постојећи или могући сценарио симулацијске вежбе. Све ово јасно говори да је уштеда у новцу евидентна, што је једна од најбитних позитивних карактеристика симулација.

Поред ових предности, ту су и друге бенифиције које се односе на обученост и примену симулација као што су:

- развој у оперативном смислу,
- увежбаност у комуникацијским вештинама, руковођењу, контроли и размени информација,
- примена доктринарних начела,
- заједнички и тимски рад,

- реалистичност дешавања као на терену,
- мерење циљева обуке,
- флексибилност сценарија за обуку,
- обезбеђују реалистичан одзив на донете одлуке и примењене планове ангажовања,
- погодне су за: креирање и увежбавање било ког састава, опремљености и јачине, различитих задатака и мисија и различитих ситуација.

Наравно постоје и недостаци који се не могу избјећи. Симулације су често у очима учесника недовољно добар начин обуке и не схвата се њихова сврха и место. Овај проблем се током времена може елиминисати не само кроз симулацијске вежбе, него и кроз упознавање учесника и потенцијалних учесника о предностима симулација и могућностима постојећих система за симулације. Примена симулација, посебно у почетном периоду, није често схваћена у односу на њену стварну сврху, односно кроз симулације се не могу провежбавати одређени планови употребе, тестирати начини деловања и сл., јер је она усмерена на процедуре управљања, руковођења и координације. Потенцијал симулација се не смије потценити и морају се познавати могућности које симулација пружа. Често је фокус учесника симулација усмерен ка томе да беспрекорно реше ситуацију, да немају материјалних или људских губитака, што није циљ симулација. Циљ је да се увежбају процедуре, а не да се сви проблеми реше. Жеља за побољшањем обучености често доводи до контра ефеката, јер људство, а посебно руководећа структура на вежби, почиње да се меша у процес симулације обилазећи симулацијске терминале и директним уплитањем у реализацију вежбе. То се мора на време елиминисати и онемогућити такав начин рада. Посебно је битно истаћи да старија генерација симулацијских система нема могућност модулирати водство, морал, страх, ниво обучености, као и друге субјективне и објективне утицаје људског фактора и окружења, што негативно утиче на квалитет симулација, док се и ти сегменти све више узимају у обзир при изради савремених симулацијских система.

Из овог свега наведеног се могу извести и општи циљеви симулацијских обука, а то су:

- фокусирање на обуку елемената управљања, руковођења и контроле (безбедносни менаџмент),
- управљање и праћење одређених ситуација,
- примена прописаних техника и процедура,
- стандардизација процедура кроз обуку и
- повећање интероперабилности и интеракције у процесу управљања, руковођења и координације.

3. Основне карактеристике неких симулацијских система

Оружане снаге Босне и Херцеговине тренутно су једине које користе компјутерске симулације за обуку својих кадрова у Босни и Херцеговини.

Узимајући у обзир да је један од задатака Оружаних снага Босне и Херцеговине помоћ цивилном становништву у случају ванредних ситуација, за ту активност постоји потреба обучавања не само у Оружаним снагама, него и у цивилним безбедносним структурама. Посебно је значајна заједничка обука војних и цивилних структура на отклањању последица природних и технолошких катастрофа. Корпорације које имају велика постројења за прераду нафте или других опасних материја, односно њихов безбедносни менаџмент, у сваком случају требају бити део система заједничког обучавања. По истом принципу постоји потреба за међусобном координацијом и обуком свих оних структура које учествују у планирању и организовању спортских догађаја.

Један од симулацијских система којима располажу Оружане снаге БиХ је систем ЈАНУС. ЈАНУС је интерактивни симулацијски систем. Добио је име по романском богу са два лица, који је стражарио на порталима почетка и краја. То је данас у свету најраспрострањени систем унутар скупине интерактивних модела. Када је ЈАНУС настао, 70-их година 20. века, он је увео значајну новост у компјутерске симулације увођењем компјутерске графике.

ЈАНУС је интерактивна, шестострана, затворена, непредвидива, теренско борбена симулација окарактерисана са прецизним графикама у боји. Интерактивност се односи на однос између војног особља, које одлучује шта урадити у кључним моментима симулације и модела система. Када се каже да је шестострана то практично значи да поред властитих снага и непријатеља у симулацију могу бити укључене и друге снаге, као што су савезничке, побуњеници, цивили, међународне организације и сл. Затвореност значи да су позиције супротних страна увелико непознате особи која контролише једну страну. Непредвидивост се односи на начин на који систем одређује резултате акција, као што су: резултати директних ватрених дејстава који су усклађени са законима вероватноће. Теренска борбена дејства значе да је фокус ове симулације на теренским маневрима и артиљеријским јединицама, иако су у ЈАНУС-у моделирани и временски и теренски ефекти, као и видљивост ноћу и дању, инжињеријско обезбеђење, употреба противоклопних минских поља и прављење пролаза кроз њих, затим употреба авиона и хеликоптера, снабдевање као и употреба хемијских средстава. Симулација се користи дигитализованим тереном. Ипак, овај симулацијски систем искључиво је намењен за потребе Оружаних снага Босне и Херцеговине и не даје могућност учешћа цивилних структура у вежбама иако постоје могућности креирања базе података која би у одређеном обиму омогућила провежбавање и активности оружаних снага на помоћи цивилним властима у случају природних или вештачки изазваних катастрофа. Такав је и други симулацијски систем који постоји у Оружаним снагама БиХ, а то је систем за Борбене симулације бригада/батаљон (Brigade/Battalion Battle Simulation - BBS). Овај систем је средство за обуку које се користи за обучавање, вежбање, тестирање и оцењивање вредности основних задатака за које се бригада или батаљон обучавају. Он помаже командантима бригада и

батаљона у обуци њихових штабова у оперативним процедурама и симулацијама борбених активности. BBS је четворострани слободни модел симулација изведен у правом борбеном окружењу, да би створио окружење борбене напетости за обуку штаба. При правилној употреби, BBS је изврсно средство обуке које унапређује борбене вештине помоћу практичног искуства на симулираном бојном пољу. Поједини сегменти, који се могу применити у цивилне сврхе, су могућности симулације разних врста повреда и рада медицинског особља, односно активности при употреби нуклеарно-хемијско-биолошких средстава на одређеном простору. Ипак, примена је уско повезана са активностима нуклеарно-хемијско-биолошких јединица и медицинског особља у Оружаним снагама Босне и Херцеговине.

Као и Оружане снаге Босне и Херцеговине, тако и оружане снаге земаља у окружењу а пре свега Србије и Хрватске своју обуку усмериле су, пре свега, на активности везане за мировне операције подршке миру, цивилно-војну сарадњу, али и помоћ цивилним структурама у случају природних или вештачки изазваних катастрофа. Тренутно, све државе у окружењу имају ове задатке као кључне у својим оружаним снагама. То подразумева да системи који се користе за обуку морају бити прилагођени постављеним задацима. Имајући увид у горенаведене симулацијске ситеме у Оружаним снагама БиХ, може се закључити да они нису у потпуности компатибилни са захтевима који су се поставили пред Оружане снаге БиХ, али не дају могућност употребе тих симулација у цивилне сврхе. За разлику од БиХ, Србија и Хрватска набавиле су нови симулацијски систем. JCATS (Joint Conflict and Tactical Simulation) је вишестрани, интерактивни симулацијски модел. На њему се може пратити до десет снага у сукобу. „Тренутну надоградњу 98-це (JCATS 1.2.0) користи више од 160 корисника широм свијета те многа владина тела САД од министарства одбране до јединица“⁴ и других институција. До сада су је војне снаге САД користиле за припреме операција у Панами, Пустинској олуји, Сомалији, Босни и Херцеговини и другим међународним операцијама. На овом систему рађено је увежбавање за операције у Србији и на Косову 1999. године. Након набавке система JCATS у Хрватској, прилику да се увјежбавају добиле су и структуре попут Државне управе за заштиту и спашавање⁵, а имају га и Словенија, Румунија и Бугарска.

Поред борбених симулација, систем омогућава увежбавање акција у борби против дроге, спашавања у случају катастрофа, мисија очувања мира, противтерористичких операција, спашавања таласа и обезбеђења локација. Систем омогућава самостално креирање властитог града или зграде, што се често користи код увежбавања задатака у сузбијању трговине наркотицима или ради симулација обезбеђења одређеног објекта. У препознавању модерних могућности противника JCATS може симулирати испуштање хемијских или биолошких агенаса, као и других твари које се могу ко-

4 Јакоп З., (2008): Симулацијски модел JCATS, Хрватски војник, бр. 194.

5 Влаховић Д., (2010): Симулацијско средиште ЗОД-а – Сустав JCATS отворио нове могућности, Хрватски војник, бр. 279.

ристити у терористичке сврхе, као што су разни отрови. На пример, програм може показати како излагање нервним бојним отровима који су испуштени у атмосферу може деловати на људство. Такве одлике га чине корисним за припрему војних и цивилних сектора за такву врсту угрожавања. Ово је интересантно за творнице и корпорације које раде са опасним материјама, као што су хемијска индустрија, рафинерије и сл. Једна од најзначајнијих предности JCATS-a је моделирање урбаног околиша који се може употребљавати за увежбавање задатака из подручја талачких криза, катастрофа, контроле масе те заштите заштићених особа током одређених активности. Графика омогућава да се унесу сви делови зграда од прозора, врата, стакала, кровова разних врста, различитог броја спратова, као и подземних елемената као што су канализација, тунели, гараже и сл. То омогућава израду приказа спортског објекта који треба да се обезбеди са свим објектима у окружењу, чиме се могу омогућити провере разних сценарија, а самим тим и припремити одговори на поједине сценарије, док 3Д графика олакшава посао. Када су у питању фудбалске утакмице и огроман број навијача који долазе са свих страна и стварају тзв. „мале миграције“, важно је да њихово кретање пре и након неког спортског догађаја стави под контролу. То је врло битно како би се избегла паника и нежељене последице, а посебно непотребне жртве. Подаци говоре да особи треба 0,25 м² ако седи на столици и дупло толико ако седи на земљи. Ако се гомила креће, свакој особи треба скоро 2,5 м² да би се кретала нормалном брзином. Битно је знати и то да, ако је простор по особи током кретања само 1 м², кретање постаје ограничено, ако је простор 0,5 м² онда је ходање ограничено а ако простор по особи падне на 0,2 м² долази до пораста опасности у смислу немогућности контроле масе. Такође, не сме се дозволити да више од 25 људи у минути пролази кроз уске ходнике или уска врата, односно не сме више од 16 особа у минути да се креће водским степеницама, а стандардни лифтови не могу превести више од 100 особа у минути. Контрола људи из ових разлога мора бити разрађена и увежбана.⁶ Имајући ово у виду компјутерске симулације могу омогућити јасну процену могућности евакуације одређеног објекта, а стандард у Европи је да се за 8 минута испразни сваки фудбалски стадион. Велика предност овог система је и опција претраге појединца приликом проласка кроз одређена врата или блокаду на путу, чиме се могу проверавати пропусни капацитети појединих улаза у стадионе када на њима раде један или више редара, а тиме се и могу добити подаци колико времена је потребно да одређени број редара прегледа све гледаоце и да их пусти на стадион, односно колико број редара је потребан да би се постигао оптимум.

Реалистичност активности у урбаним срединама чине овај симулацијски модел екстремно вредним, а посебно за вежбе процене и организовања безбедности око и унутар зграда од виталног значаја, као што су Влада, Скупштина, водовод, електро постројења и сл., али и код организације спортских дешавања. Уз помоћ JCATS-a може се унапредити безбедност

6 David A. (2002): *Principles of Emergency Planning and Management*, TERRA, England, стр. 239.

тих објеката, идентификовати рањиве тачке и увежбати сви учесници у реакцијама на разне претње па и оне за које се каже да су врло невероватне. Оружане снаге САД, у том контексту, користе овај систем како би провериле и увежбале снаге које врше обезбеђење нуклеарних погона и складишта. Исто тако, овај систем је кориштен и за помоћ особљу задуженом за безбедност у жељезничком саобраћају у САД. Ово је био и кључни симулацијски систем током планирања Зимских олимпијских игара 2002. године у Солт Лејк Ситију. Током 2010. године, у САД бази Форт Кампбел реализовано је неколико вежби које су биле из области заштите и спашавања, сарадње оружаних снага и цивилних структура и рада самих цивилних оперативних центара за ванредне ситуације. Увежбаване су активности на збрињавању људства у случају велике олује која је оштетила куће, активности оперативног центра за ванредне ситуације, одређене активности у случају терористичких напада и сл. Веома је битно напоменути да сво особље користи радио уређаје, телефоне, email-ове, видео телеконференције и сл., како би примили, обрадили информацију, извукли закључке и предузели адекватне мере. Све њихове одлуке утичу на процес симулације и ток вежбе. Уз додатне софтвере може се обезбедити и квалитетан материјал за анализу у облику разних статистичких података. Овај систем основ је за ACATS (Advanced Combat and Tactical Simulation) симулацијски систем, који је у ствари JCATS прилагођен цивилним потребама, где су војне формације замењене полицијским, ватрогасним јединицама, тимовима хитне помоћи и другим организацијама, које могу да се појаве у условима ризичних догађаја па и спортских дешавања. ACATS укључује не само физичке ефекте, него и многе типичне људске карактеристике и понашања, чиме се елиминишу неке од негативности самих симулација, јер је примећено да током појединих вежби, као што су вежбе евакуације са појединих спортских стадиона, увек постоје појединци који делују супротно процедурама и често као такви могу довести до панике и погрешних одлука. Ове новине чине ACATS врхунском симулацијским системом за потребе припрема и организовања спортских догађаја.

Поред ових система који су намењени за примену у више различитих сценарија и за употребу ради решавања различитих проблема, ту су и симулацијски системи који се раде за поједине активности. Овде ћу поменути само неке као што су „Симулатор евакуације Гласгов“, „WaterCAD“ симулацијски софтвер за симулирање снабдевања водом кориштен у Пекингу током Летних олимпијских игара 2008. године или „Max-Vac“ за прорачун броја лица за рад на клиници за потребе вакцинисања становништва током 24 часа и др. Сви ти системи дају различите могућности, присутни су на тржишту, користе се у неким земљама па и у земљама у окружењу и омогућавају један нови, виши ниво планирања и организовања спортских догађаја.

ЗАКЉУЧАК

Савремени светски трендови говоре да се примена компјутера и Интернета не могу занемарити ни у једној сфери људског живота па тако ни у спорту. У спорту постоји врло развијена информациона технологија од оне за мерење спортских резултата до оне за боље и квалитетније припреме спортиста. У сфери организовања спортских догађаја користи се један део те технологије кроз разне врсте скенера на улазима, камере за снимање одређених простора и сл. Ипак, организована употреба компјутерских софтвера за процес планирања и организовања спортских догађаја у Босни и Херцеговини не постоји. Постојећи симулацијски системи које користе Оружане снаге Босне и Херцеговине не могу се употребити у те сврхе, док симулацијски системи којима располажу Хрватска и Србија дају могућност употребе тих система и на том плану.

Кроз употребу симулација безбедносни менаџери или комесари за безбедност могу проверити разне врсте комуникација, процедура, брзину и начине реакција на поједине догађаје те увежбати активности које се тичу сарадње унутар самог безбедносног менаџмента, али и сарадње са организацијама које морају бити укључене у процес припрема и планирања одређеног спортског догађаја. Овде се првенствено мисли на помоћ полиције, ватрогасаца екипа прве медицинске помоћи, самих навијача и др.

Компјутерске симулације дају могућност јефтиније и свеобухватније припреме свих учесника у организацији спортских догађаја. Омогућавају планирање и проверу разних сценарија на рачунару, а у складу са стварним распоредом људи, објеката на терену, чиме се даје могућност за прављење тзв. „континџенци планова“ (Шта ако...?). Компјутерске симулације су до сада показале да се њиховом применом могу предвидети разни догађаји и омогућити квалитетан распоред људства и технике, како би се постигли максимални ефекти када се ради о припреми и организацији спортских догађаја. Ове симулације користе се као помоћ, а никако не замењују обуку разних служби на терену у складу са њиховим пољем деловања.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Борбена симулација бригаде/батаљона: *Плански приручник за команданте, Национални центар за симулације САД*, АТТН: ATZL-NSC-M (Mike Mithcell), Fort Leavenworth, KS 66027 – 7000. <http://www-leav.army.mil/nsc/famsim/bbs/index.htm>
2. Влаховић Д. (2010): *Симулацијско средиште ЗОД-а – Систав JCATS отворио нове могућности*, Хрватски војник, бр. 279.
3. Вујаклија М. : *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд
4. David A. (2002): *Principles of Emergency Planning and Management*, TERRA, England.

5. Јанковић Р. и Николић Н.(2009): *Примена симулација у проучавању физиономије савременог рата*, Институт за стратегијска истраживања, Београд.
6. Јакоп З. (2008): *Симулацијски модел JCATS*, Хрватски војник, бр. 194.

НАСИЉЕ У СПОРТУ

Претходно саопштење

УДК: 316.624:796

Жана Врућинић, дипломирани психолог¹
Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

Апстракт: У данашње вријеме феномен насиља постаје одлика друштва у ком живимо и нажалост, на неки начин, постаје саставни дио живота и филозофије, прије свега, младих људи. Иако се не могу и не смију занемарити личне карактеристике појединаца који су субјекти насиља у спорту, у овом раду ћемо се више бавити специфичностима људског понашања у маси, гдје су, условно речено, личне карактеристике појединаца у другом плану.

Кључне ријечи: психологија масе, колективно несвјесно, агресивност, агресија

Abstract: Nowadays, the phenomenon of violence has become a feature of society in which we live and unfortunately in some way it has become an integral part of life and philosophy, primarily, of young people. Although the personal characteristics of individuals who are subjected to violence in sport cannot and must not be ignored, this paper will deal more with the specifics of human behavior in a crowd, where the personal characteristics of individuals are, so to speak, in the background.

Key words: mass psychology, collective unconscious, hostility, aggression

Да би се могло говорити о насиљу у спорту, прије свега, треба се објаснити специфично људско понашање у маси, тј. већој групи људи, које је свакако специфично и разликује се од понашања самог појединца, с обзиром на његове личне карактеристике, као и агресију која је у основи насилничког

¹ Врућинић, Жана, сарадник на предметима Полицијска психологија и Правна медицина на Високој школи унутрашњих послова у Бањој Луци.

понашања. Психологија масе (енгл. crowd psychology) је грана социјалне психологије која проучава психолошке одлике и законитости понашања велике неорганизоване групе, као што су масе или гомиле, као и понашање појединца у њој. Обични људи могу често добити директну моћ дјелујући заједно. Психологију масе одликују импулсивност, ирационалност, емоционалност, сугестибилност, нетолерантност и лака покретљивост. Маса је социјална категорија са специфичним карактеристикама својих припадника. У маси појединац постаје примитивнији, инфантилнији, мање вођен разумом, мање урачунљив. Те карактеристике се углавном не појављују нити функционишу изван масе. У маси се појединци налазе изван своје уобичајене социјалне организације. Због тога постају подложнији утицају различитих сложених механизма и других психосоцијалних околности. На тај начин настаје сасвим нова врста понашања, масовно понашање. Осим социјалне психологије и психологија спорта, као примјењена психолошка дисциплина проучава понашање особа у различитим облицима спортских активности.

Овом приликом споменућемо неколико теорија које објашњавају психологију масе и разлоге због којих се психологија масе разликује од психологије појединца унутар ње.

Јунг (Carl Gustav Jung), швајцарски психијатар, сковао је израз «колективно несвјесно». То је појам, како објашњава он, који је за разлику од индивидуалног несвјесног дат прије сваког личног искуства и садржи типичне наслеђене форме опажања и разумијевања за цијело човјечанство, тзв. архетипове. Они представљају огромно духовно наслеђе људског развоја. Они су отисци општељудског искуства стицаног током хиљада година у типичним, увијек понављаним ситуацијама. Стога, појављују се у свијести појединца када се понови једна таква праситуација у његовом личном животу.

Други познати истраживачи психологије масе су Гистав Ле Бон (Gustave Le Bon), Вилфред Тротер (Wilfred Trotter), Габријел Тарде (Gabriel Tarde), Сигмунд Фројд (Sigmund Freud) и Елијас Канети (Elias Canetti). Идеје Ле Бона и Тардеа даље је развио и надоградио С. Фројд (Freud), аустријски психијатар у студији «Психологија масе и анализа ега» (1921), у којој посебну пажњу посвећује поводљивости масе и вође. Главна идеја Фројдове теорије о понашању гомиле је да се људи у гомили понашају другачије од људи који размишљају индивидуално. Мисли појединца у групи би се спојиле и тако би настао јединствен, групни, начин размишљања, што би за посљедицу имало стварање ентузијазма код сваког члана гомиле и појединци постају мање свјесни посљедица својих дијела. На стварање емоционалне неконтролисаности, према његовом мишљењу, утичу три психолошка механизма - имитација, сугестибилност и циркуларна реакција (процес у којем емоције код других стварају исте емоције код појединца, што затим појачава те емоције код других). Француски социјални психолог Гистав Ле Бон развио је идеју (теорија заразе) да маса ствара осјећај анонимности и понекад сна-

жних емоција. Он је први отворио врата проблематици посљедица тога, која се односи на то да ли човек дјелује као личност (на темељну сазнајног) или само као дио масе (вођен снагом вољног). Ле Бон под гомилом подразумијева раздражљиво, сугестијама јако подложно, лаковјерно и насиљу склоно мноштво. «Гомиле могу бити хетерогене: анонимне (каква је, на примјер, улична руља) и неанонимне (попут порота, парламентарних скупштина или политичких и религиозних секти) и хомогене: секте (политичке секте, религиозне секте), касте (војничка каста, радничка каста) и класе (грађанска класа, сељачка класа)» (Ле Бон, 1920: 89). Према његовој теорији, то мноштво се, својеврсном социјалном алхемијом, претвара у засебно биће, унутар којег нестаје свака индивидуалност, те елементи и садржаји који измичу политичком разуму. Гомила, не размишља и не оставља нима-ло мјеста за тако нешто. У гомили се, каже он, појединци стапају у просјек и зато она никад није у стању да приступи дјелима која захтијевају ангажовање изнад нивоа пуког повођења. «Појединац у гомили је зрнце пијеска које вјетар носи по својој вољи». То је разлог, закључује Ле Бон, да «пороте доносе пресуде које би сваки поротник понаособ одбацио, да парламентарне скупштине доносе законе и мјере које би појединачно одбацио сваки од посланика» (Ле Бон, 1920; стр. 18). Другим ријечима, како каже Ле Бон, у гомилама идеје, осјећања и увјерења „имају заразну моћ која се по јачини може мјерити заразном моћи микроба“. Таква зараза је као и мода, са истим посљедицама.

Социјални психолози су сагласни да концепт агресије, која стоји у основи насилничког понашања, садржи двије компоненте, намјеру да се неко повриједи и стварно наношење повреде другој особи. Сама агресија није неко негативно осјећање, нпр. љутња или бијес, већ облик понашања. Примарно одређење агресије нема своје негативно значење, (лат. ad-ка и gradus-корак) као што је то уобичајено у свакодневном говору. Међутим, развој појма агресивности донио је агресији предзнак друштвено негативне, непристојне или непримерене, па и недозвољене активности и као такав се одомаћио у свакодневној употреби. Када говоримо о манифестим облицима манифестне агресије (агресија само у мислима, вербална агресија, агресија према предметима и према другим особама), очито је да се на спортским теренима манифестује агресија према другим особама, у смислу њиховог повређивања. Осим појма агресије, у честој употреби је и појам агресивност. Агресија зависи од околности и не мора се увијек испољавати, док је агресивност црта и карактеристика личности и релативно је трајна. Када се говори о узроцима агресивног понашања, многи психолози сматрају да се агресија учи посматрањем, али исто тако од награђивања или кажњавања од стране социјалне средине зависи да ли ће се то понашање одржати и учврстити.

Кроз бројна истраживања провјераване су полне разлике у агресивности дјеце од три до шест година и утврђено је да дјечаци изражавају пуно већу вербалну и физичку агресивност. Ова разлика може се примјетити посмат-

рањем спортских активности, одлазак на утакмице које нису само вид забаве, већ се њима добијају и пропратна социјална обиљежја, агресивност. Примарне жртве мушке агресије су други мушкарци.

У спорту је, наимае, уобичајено да се непријатељска и агресивна понашања називају насиљем, па се тако говори о насиљу гледалаца, насиљу на терену (насилнички поступци током игре, међусобни вербални или физички сукоби играча), насиљу родитеља и/или тренера над дјецом спортиста, насиљу над спортским судијама, насиљу над спортским новинарима итд. Међутим, оно шта посебно забрињава је такозвано тихо насиље, у условима када спорт постаје профитабилни бизнис у свијету и постаје снажан инструмент политичке манипулације, нарочито великих економских сила. Доба великих спортских манифестација међународног карактера је, нажалост, у служби јачања националистичких тежњи, националистичког васпитања и прилика да се као такав каналише. Када се игра против неке стране екипе или репрезентације, доносе се националне заставе да би се вријеђала противничка екипа на националној основи и тада се сви државни проблеми сабирају и усмјеравају на једног јединог непријатеља, на противничку репрезентацију и нацију коју она представља.

Масовно понашање јаче ће доћи до изражаја што је број припадника масе већи, јер долази до дифузије одговорности. Наимае, сви смо били у прилици да шетајући улицом сретнемо особу којој би могли помоћи, било да је то старија особа која носи тешке кесе или да се неко оклизнуо на леду и сл. Међутим, довољно је да је поред нас била само још једна особа, ми ћемо реаговати на овакав начин: «Зашто баш Ја?». На овом мјесту престаје сваки осјећај одговорности и грижа савјести. Поред тога, с већим бројем припадника масе расте и индивидуални осјећај анонимности и некажњивости. Појединац се осјећа слободније и тако може дати одушка нагонима, које иначе потискује и контролише. Интересантно је да, иако људи иначе избјегавају физички контакт с непознатима (случајни додир, нарушавање личног простора и сл.), у маси тај физички додир више нам неће сметати. Кроз те физичке додире стапамо се с осталим припадницима масе. Што су припадници масе физички и просторно ближи (што је маса гушћа), што ће дјеловање разних механизма психосоцијалне интеракције као што су сугестија и имитација бити снажније (Звонаревић, 1978).

Навијача, у ширем смислу те ријечи, има откад постоји и сам спорт. Већ у античко доба јављају се групе људи које су навијале за своје фаворите на спортским догађајима. Како се спорт развијао, развијале су се и многобројне навијачке групе које су данас добро организоване. Међутим, у посљедње вријеме јавља се све више проблема везаних за њих. Највећи проблем представља управо навијачки хулиганизам. Иако се хулиганизам јавља у скоро свим спортовима, можда је највише изражен на фудбалским утакмицама. Наимае, управо на фудбалским стадионима догађају се највећи навијачки нереди, па чак и на многим догађањима из других спортова нереди изазивају управо припадници фудбалских навијачких група.

Навијачи су особе, једна или више њих, које својим навијањем охрабрују појединца, пар или групу људи у извођењу одређене психофизичке активности, уз помоћ одређених средстава или без њих, а у сврху како личног, тако и задовољства онога за кога навијају. Навијачи, који имају исте објекте навијања, често се организују у групе навијача и клубове обожаваатеља (фан клубове), а све у сврху навијања. Навијати се може на више начина, а сам начин навијања одређује и бонтон догађаја на којем се навија: 1. пљеском уз помоћ руку (длановима) или помагала за јачи пљесак, 2. гласом то јест разним повицима, пјесмама, паролама итд. које су посебно осмишљене за објект навијања, 3. навијачким реквизитима - ударалке, бубњеви, транспаренти.

Сврху навијања подстиче сам објект навијања својим понашањем па се тако навија: 1. јер се подржава то јест морално ојачава објект навијања, 2. јер се изражава своја наклоност и вјерност објекту навијања, 3. јер се жели обесхрабрити противника и 4. ради дружења с особама истог увјерења по навијању.

Откада постоји навијање оно повлачи за собом контроверзе у вези тога шта се под тим појмом подразумијева, па су тако неке друштвене норме одредиле шта спада у праведно и морално оправдано навијање а шта не. Навијање није: 1. вријећање противника по расној, вјерској, националној или некој другој дискриминишућој основи, те физичко насиље над истим; 2. вријећање властитог објекта навијања по расној, вјерској, националној или некој другој дискриминационој основи те физичко насиље над истим; 3. употреба недопуштених средстава за навијање (бенгалке, топовски удар, петарде, тј. пиротехника уопштено ради сигурности); 4. физичко сукобљавање са супарничким навијачима, те вријећање истих по расној, вјерској, националној или некој другој дискриминишућој основи на догађајима гдје се навија и ван њих; 5. сукобљавање са особама које су задужене за очување јавног реда и мира (припадницима полиције, редара и осигурања) на догађајима гдје се навија; 6. спречавање одржавања догађаја гдје се навија, што на самом мјесту одржавања што ван њега; 7. ометање противника свог објекта навијања ван правила која налаже бонтон.

Људи постају навијачи из забаве, јер је гледање спортских догађаја у ствари прилика за дружење и уживање. То је и начин избацивања фрустрација, које људи можда не могу избацити у другим аспектима свој живота. И естетика је разлог за неке људе, који посебно уживају у љепоти неког спорта. Позитиван аспект навијања је и породично зближавање и то када цијела породица заједно одлази навијати за свој тим. Одлазак на спортска догађања може узроковати такозвано «посуђено самопоуздање», када се у ствари испољава механизам идентификације. То се догађа када се навијач поистовјеђује с тимом и сматра се успешним кад је његов тим успјешан (као што се види у изјави «побиједили смо»). Спорт има велики утицај на животе многих људи, што доводи до занимања за навијаче. Многа истраживања су проведена на навијачима у посљедњих десетак година. Многе тео-

рије покушавају објаснити навијачко понашање. Неки социолози вјерују да учествовање у навијању има скоро једнако позитиван утицај на људску психу као и само учествовање у спортском догађају. Међутим, многе теорије тврде да гледање спортских приредби у ствари у људима подстиче буђење основних људских нагона, те због тога и долази до насиља. Један од најбитнијих одлика навијача је његова емоционална повезаност с тимом за који навија. Ајслер (Eisler) је 1997. објавио теорију по којој навијач емоционално зависи од играња свог тима (Ковачић, Таради, 2010). Кад тим губи, он доживљава стрес и праву емоционалну бол. Сматра се да емоције имају велик утицај на само понашање навијача. Постоје три скале: емоционалност, негативно понашање и позитивно понашање. Дефиниције тих скала су:

- 1) Емоционалност- ова скала показује емоционални одговор навијача на игру свог тима. Многе од тих емоција су негативне, али има и емоција које су позитивне (нарочито оне везане уз побједу)
- 2) Негативно понашање- ствари на тој скали се сматрају показатељима привржености тиму које могу бити опасне за остале или самог навијача
- 3) Позитивно понашање- ствари су стављене на ту скалу ако понашање навијача показује подршку тиму на позитиван или неутралан начин. Другим ријечима, то је понашање које није опасно за друге, него позитивно дјелује на самог навијача.

Према мишљењу њемачког професора Guntera Pilza, социолога из Hannovera, који се позабавио понашањем навијача, разлог те појаве лежи у чињеници да међу навијачима има и оних особа које «страхују од будућности, немају перспективу и онда у расистичким паролама и идеологији траже рјешење за своје проблеме» (Ковачић, Таради 2010). Захваљујући анонимности навијачких маса, такве пароле се узвикују и на трибинама фудбалских стадиона. Могућност безусловне идентификације с властитом екипом, констелација «наши-њихови», жеђ за успјехом и чињеница да све оно што је везано уз фудбал у медијима наилази на велик одјек - то је комбинација због које су фудбал и фудбалска субкултура постали тако атрактивни. Крив је и друштвени положај који фудбал ужива у већини друштава. Превенцијом сукоба баве се и навијачи и навијачке групе, фудбалски клубови и сами фудбалери. Свијет спорта је под притиском организација и група које употребом насиља покушавају уништити задовољство, ентузијазам и јединство којима је спорт окружен, а оне највише дјелују преко Интернета. Интернет је данас постао форум за више од милијарду корисника у цијелом свијету. Тиме се Интернет показао као ефикасан и некажњив медиј за ширење идеја испуњених мржњом, те у великој мјери без посљедица.

Иако је у свијету проблем насиља у спорту одавно у жижи интересовања најшире друштвене јавности, као и стручњака у спорту, прије свега, ту се мисли на социологе, филозофе, педагоге, психологе итд., наши медији, политичари, стручна и научна јавност, тек деведесетих година прошлог вијека, постају «озбиљно» забринути због ове све видљивије «тамне стране

спорта» и чињенице да она није везана само за хулиганизам спортских навијача, већ и бројне друге, суптилније, мање видљиве, али не и мање озбиљне облике насиља, који скоро легитимно егзистирају у спортским срединама.

Сама чињеница да наше друштво не санкционише у довољној мјери таква и слична насилна понашања у спорту и око њега, наводи на закључак да их оно свјесно или не, нажалост помаже и стимулише у његовом даљем развоју, иако је сам чин било ког облика насиља криминални акт, који је кажњив према утврђеним законским прописима. Свако боље организовано друштво, које се нађе пред оваквим проблемом, требало би да му приђе са великом дозом одговорности, а не да пред њим затвара очи, како овакав проблем не би узео превелики замах и трајно укаљао све оне позитивне ствари које је спорт донио нашем друштву. У спорт би се требала вратити забава, фер плеј, поштовање свих учесника, да постане безбједна и здрава средина гдје се неће испољавати било који вид мржње и насилничко понашање.

На крају, не треба заборавити да се добре личне особине, добар карактер и морално понашање не добијају рођењем, карактер се учи и тако стиче кроз добро васпитање у породици, школи. То су релативно трајне особине личности и није могуће да се баш у тренутку изгубе под притиском масе. Оно што се жели истаћи је то да немирну масу на спортским теренима вјероватно ипак чине људи примарно лошег карактера и ниског морала.

Наиме, Ле Бон вође гомиле описује на сљедећи начин; «Вође често нису људи од мисли, али су људи од дјела... Они долазе из редова нервозних, раздражљивих, напола обезумљених, који тапкају по рубу лудости... Лични интерес, породица, све се то жртвује...» (Ле Бон, 1920: 67). Зашто би ови други били другачији?

Постоје разна истраживања која недвосмислено показују да се кроз бављење спортом подстиче развој моралног карактера, смањује насилничко и делинквентно понашање, формирају социјално пожељни облици понашања и традиционалне моралне вриједности које су стубови сваког друштва, његовог опстанка, развоја и просперитета. Спорт би требао да социјализује људе, да развија и промовише културне вриједности, промовише толеранцију по разним основама (вјерској, културној, политичкој, расној, сексуалној итд.).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бодин, Д., Робене, Л., Хеас, С. (2007). *Спорт и насиље у Еуропи*. Загреб: Књига трговина.
2. Врцан, С. (1990). *Спорт и насиље данас у нас и друге студије из социологије спорта*. Загреб: Напријед.
3. Др. Ле Бон, Г. (1920). *Психологија гомила*. Загреб: Народна књижница.

4. Ковачић, Таради (2010). *Негативни контекст навијања*. Необјављен студентски рад. Чаковец: Одсјек у Чаковцу Учитељског факултета у Загребу
5. Звонаревић, М. (1978). *Социјална психологија*. Загреб: Школска књига.
6. **Миклош, И.** *Масовно понашање*. Необјављен студентски рад. Загреб: Одсјек за Социологију Филозофског факултета у Загребу.
7. Радоњић, Р. (2009). *О гомили*: Матица црногорска.
8. Фром, Е. (1984). *Анатомија људске деструктивности*. Загреб: Напријед.
9. http://www.savremenisport.com//Publika_Nasilje_u_sportu_i_na_sportskim_terenima.html#ixzz10ajgTSAAt
10. http://www.danas.rs/dodaci/psihologija/agresivnost_i_samokontrola.62.html?news_id=215541
11. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Navija%C4%8Di>

АКТУЕЛНОСТИ У БОРБИ ПРОТИВ НАСИЉА У СПОРТУ У ШВАЈЦАРСКОЈ

Прегледни рад

УДК: 343.85:796(494)

Миленко Мршић

Висока школа унутрашњих послова

Бања Лука

Апстракт: Швајцарска (државна ознака СН: *Confoederatio Helvetica*, Швајцарска конфедерација или Савез швајцарских кантона) је вишенационална, вишејезичка, вјерски и економски сложена заједница. У њој влада федеративна парламентарна вишепартијска демократија. Састављена је чак од 26 кантона, али су разлике међу њима огромне. Сваки кантон има свој устав. Највећа мана швајцарског система је што је, с обзиром на сложено унутрашње уређење и више нивоа власти, доста спор, а највећа предност система је што је врхунски легитиман и што нуди стабилност, јер су у сваки закон уграђени елементи свих народа и интересних група.

Кад се спомене Швајцарска, одмах помислимо на једну лијепу, идиличну, надасве богату, али и безбједну земљу. Швајцарци, чини се, иду у сусрет проблему. Иако код њих стање није тако забрињавајуће, они су прије двије године формирали радну групу, која је посјетила неколико европских земаља, укључујући и Енглеску, добили слику и информације о тамошњем стању, упоредили их са стањем у својој земљи и донијели додатни план мјера против насиља у спорту. Што се тиче безбједности грађана у свакодневници, неке странке су, као што је Демохришћанска странка, донијеле резолуцију о општој безбједности грађана са конкретним приједлозима и захтјевима.

Циљ овог рада је дати допринос у изналажењу рјешења за што ефикаснију борбу против криминалитета уопште, а посебно за борбу против нереда, насиља, вандализма и хулиганства на нашим спортским стадионима.

Кључне ријечи: насиље у спорту, безбедност грађана, превентивне и казнене мјере законских одредби, координација оптимизација, одговорност

Summary: *Although Switzerland is a multi-national, multi-language, religiously, politically and economically complex country, not only is it defined as the epitome of prosperity, but it also carries the image of a highly safe country. Unhappy with the current conditions on football fields, and instructed by serious events on the stadiums in other countries (England), in January 2009 a Round Table regarding the Fight against Violence in Sports was held. A Delegation of the Cantonal Conference of Directors of the Police and Judiciary, composed of leading experts in the field of sports, judiciary, army and police, in August 2009 paid a working visit to England, Belgium, Germany and the Netherlands. The purpose of this visit was to compare the situation in these countries with the situation in Switzerland. In November the same year, the Cantonal Conference of Directors of the Police and Judiciary, in search for more novel and better solutions, adopted a Plan for the Fight against Violence in Sports.*

Unsatisfied with the current safety situation and the situation in sports, but maybe more stricken with the possibility of increase in crime, violence and disturbance of public peace and order, Demochristian Party of Switzerland, as one of the four coalition parties in Switzerland, in March this year, aiming at acquiring higher level of safety of citizens, adopted a Resolution with clear proposals and requests.

*Since Switzerland is a complex country, Cantons are conceded to pass many laws and legal provisions, as *lex specialis*, since, according to the Constitution of Switzerland the legislative body does not have the competence to pass certain laws at the State level.*

In order for the system for preserving safety and public peace and order during sports events to function well, it is necessary to constitute a good co-operation and co-ordination between the Cantonal Police, municipal bodies, judiciary, sports associations, intelligence agencies, and finally, citizens.

Key words: *violence in sports, safety of citizens, preventive and penalty measures, legal provisions, co-ordination optimization, responsibility*

БЕЗБЈЕДНОСТ У СВАКОДНЕВИЦИ

„Домовина је тамо, гдје се човјек осјећа безбједно
Безбједност је услов за успјех“

Ово је назив резолуције, коју је 26. марта 2011. године донијела Делегатска скупштина Демохришћанске странке у Wettingenu (кантон Аргау).

За Швајцарску се сматра да је једна од најбезбједнијих земаља свијета. Због тога је она атрактивна како за обичне људе, тако и на пољу пословне сарадње. Безбједност је важна како би се људи осјећали добро, али је посебно важна и за пословни успјех.

Демохришћанска странка, као једна од четири коалиционе странке, саодговорна је за то и залаже се за безбједну Швајцарску.

Ова резолуција односи се на безбједност грађана у свакодневници.

Документ, који се бави улогом армије, представљен је 2010. године на једној конференцији за штампу.

Криминалитет младих, вандализам, брутални напади на обичне грађане, паролe на спортским утакмицама, али и напади на полицајце и спасилачке јединице, изазови су који се морају консеквентно тицати једне успјешне земље, као што је то Швајцарска.

Швајварци траже за себе што веће личне слободе, али на другој страни траже превентивне контроле и казнене санкције. Ту се мисли на потребу за неограниченом слободом кретања и на право на безбједност у напетом окружењу. Проналажење прикладних рјешења у таквом окружењу гдје влада напетост задатак је далековидне политике Демохришћанске странке.

Демохришћанска странка не толерише насиље и свако незакоње. Консеквентно кривично гоњење и примјена важећег Кривичног закона централне су ствари. За неометан друштвени суживот потребне су јасне смјернице и границе. Уз то потребна је и храброст грађана, који хоће и желе помоћи, умјесто да људе препусте судбини. Демохришћанска странка, ради очувања безбједности у Швајцарској, важност и приоритет даје превентивним и репресивним мјерама.

Ево шта Швајцарци резолуцијом конкретније траже у погледу безбједности:

- **Безбједност на јавном простору – Насиље у свакодневном животу нећемо толерисати**

Одговорност органа безбједности: Безбједност у возовима и на жељезничким станицама се мора побољшати.

За то се одговорности и овлаштења органа безбједности, посебно обезбјеђења жељезнице, морају напокон јасно утврдити.

3000 додатних полицајаца: Безбједност на јавним мјестима и четвртина мора бити загарантована.

За то се тражи 3000 додатних полицајаца, који већ одавно фале, исто тако постављање видео-камера свуда гдје је то потребно. Јавна мјеста морају бити освијетљена. Тражи се респект према полицији и другим снагама за чување јавног реда и мира. Напади приликом интервенција и ометање рада полиције морају се кривично санкционисати. Свака општина и град требали би имати интегрисани концепт безбједности.

Оптимизација координације: Демохришћанска народна странка за ванредне интервенције тражи поједностављење и сазив међукантоналних, већ постојећих полицијских јединица, и оптимизацију координације.

Јачање граничне службе: Тражи се додатних 300 граничара, али задаци полиције и задаци Граничне службе морају се јасно разликовати.

Праћење јужне границе: Савезном вијећу налаже се да с посебном пажњом прати ситуацију у Сјеверној Африци и рефлексије миграционих струјања на јужну границу Алпа, али да се при том очува хуманитарна традиција Швајцарске.

Забрана прошења за дјецу: У многим швајцарским градовима повремено се појављују „просјачке банде“, којима из позадине управљају криминалне организације. Често се за то користе дјеца, а у посебно екстремним случајевима дјеца се сакате. Тиме имамо чињенично стање трговине људима. Иако у кривичном закону фактички нема пропуста, у пракси се показало да је тешко да се људи из позадине похapse. Неки градови немају снаге борити се с овим проблемом, у другим је предузимање радњи против просјака из политичких разлога изложено критикама и на тај начин омета се предузимање законских радњи. Због тога се одредбе које се односе на трговину људима морају допунити забраном просјачења за дјецу и малољетнике.

- **Безбједност швајцарске омладине**

Позивање родитеље на одговорност: Ми нерадо слушамо лоше приче о омладини. Насиље код младих је, међутим, реалност. Због тога се тражи да родитељи на себе преузму више одговорности. Траже се веће могућности пружања помоћи и давање савјета родитељима са проблематичном дјецом. Школа треба позивати родитеље дјеце која урлају и праве неред. Уколико се родитељ не одазове позиву на разговор, треба изрећи казну, односно новчану казну. Уз то, родитељи требају преузети одговорност, ако њихову дјецу полиција прати кући.

Продаја алкохола у помпепенцији општина и градова: Понашање младих приликом излазака у град протеклих година драстично се промијенило. Опијање је постало обичај, а пошто се лако може доћи до јефтиног алкохола, онда је то за многе младе добар начин провода. Због тога се градови за вријеме викенда све више суочавају са проблемима, као што су вандализам, прљање града, уринирање на јавним мјестима, напади на екипе за чишћење града, болничаре и полицајце...

Због тога Демокришћанска партија тражи да се точење, конзумирање и продаја алкохола ограниче општинским законом, да би се на постојећу проблемску ситуацију могло адекватно реаговати.

Учешће у плаћању трошкова код опијања: Родитељи морају да снесе дио трошкова, ако су због опијања њихове дјеце пружане амбулантске услуге, боравак у болници или просторији за тријежњење итд.

Брзи казнени поступак: Да би се ефекат казне повећао, тражи се брзи поступак кажњавања код лица старости до 25 година.

- **Безбједност на спортским такмичењима и демонстрацијама**

Насиље на спортским такмичењима: Проблеми који се односе на насиље у спорту и око спорта неријешени су. Ако спортски клуб те проблеме не рјешава, држава ће чланове клуба морати позивати на одговорност. Зато се тражи израда националног, државног закона, који би укључио сљедеће:

1. Обавеза добијања општинског одобрења за спортска такмичења
2. Кривичне одредбе за клубове и кориснике стадиона, који нису у стању спроводити постојеће мјере безбједности (нпр. употреба пиротехничких средстава)

3. Кривичне одредбе за клубове, чији се навијачи насилно понашају на стадионима у гостима
4. Стварање могућности да се фотографије непознатих починилаца објаве на Интернету.

Увођење брзог поступка: Кантони се позивају да на спортским такмичењима уведу брзи поступак, тако да се казне могу изрећи на лицу мјеста.

Насиље на демонстрацијама: Организатори демонстрација требају да се у одобрењу за одржавање демонстрација обавежу да ће спријечити насиље и изгреде за вријеме одржавања и да ће на себе преузети сваку одговорност.

Забрана маскирања: На демонстрацијама и манифестацијама на јавним просторима треба важити забрана маскирања.

Кориштење средстава: Кантони се позивају да консеквентно користе своја полицијска и судска средства и оквир закона. Држава при томе треба пружити помоћ и подршку.

Привођење и удаљавање уз пријетњу казне: Удаљавање учесника полиција треба спроводити уз пријетњу казне.

- **Безбједност на Интернету**

Борба против педокриминалитета: Да би се педокриминалитет успјешно сузбијао, предлаже се двоструко више служби КОВИК-а¹ и црна листа починилаца кривичног дјела педофилије.

Интернетско васпитање: Захтијевамо да школа дјецу научи компетенцијама на Интернету, како у саобраћајном васпитању дјеца требају научити безбједно користити Интернет.

Цертификација Интернет страница: За подршку и помоћ родитељима тражи се сертификација Интернет страница за коришћење Интернет страница, с обзиром на узраст младих.

Даљњи развој МЕЛАНИ: MELANI је централни орган Швајцарске за обезбјеђење дигиталних информационих мрежа. Од 2003. године ипак нема стратегије даљњег развоја основног задатка и циљева MELANI. Њу треба до краја 2012. године донијети Савезно вијеће.

- **Безбједност захваљујући практичном кривичном праву**

Поново увести безусловне казне: Од ревизије Кривичног закона дозвољено је условно извршење казне, ако се за понашање починиоца не може доказати лоша прогноза. Уз то, давни уписи у казненој евиденцији више се не узимају у обзир за одбијање условног извршења. Захтијева се да се ове препреке за безусловно извршење казне поново отклоне.

Починиоца пред судију: Ступањем на снагу Швајцарског закона о кривичном поступку (1. јануар 2011.), Државно тужилаштво може већину дели-

¹ Nationale Koordinationsstelle zur Bekämpfung der Internet-Kriminalität
Национална служба за борбу против Интернет криминала

ката ријешити у властитој режији на основу писменог налога за кажњавање или хапшење. Тиме се губи застрашујуће дејство, посебно код починиоца кривичног дјела насиља и сексуалних кривичних дјела. Демохришћанска странка тражи да се код деликата, као што су деликти насилништва или тешких сексуалних деликата с предумишљајем, код несрећа изазваних пребрзом вожњом или код сличних облика угрожавања живота, поново уведе редовни судски претрес. Код тешких несрећних случајева изазваних неопрезном вожњом, траже се оштрије казнене одредбе за возаче.

Бандитско насиље и туче: Законодавац се овлашћује и од њега се тражи да боље заштити жртве бандитског криминалитета, туча итд., нпр. проширењем официјалних деликата на обичну тјелесну повреду.

Округли сто за борбу против насиља у спорту донио обавезујући план мјера

Округли сто за борбу против насиља у спорту и око спорта у јануару 2009. Године, обавезао је националну пројектну групу „Безбједност у спорту“ националне асоцијације Swiss Olympic ² да размотри ефикасне мјере ради постизања вишег степена безбједности на фудбалским и хокејашким стадионима. Учесници округлог стола усагласили су сљедеће:

Споразум о мјерама безбједности и њиховим трошковима

Конференција Кантоналних директора правосуђа и полиције (KKJPD³) је 12. и 13. новембра 2009. године донијела стратешки план борбе против насиља у спорту, који садржи препоруке у погледу безбједности организовања и одржавања спортских манифестација. На бази ових препорука и приједлога спортских савеза и лига KKJPD, заједно са спортским савезима и лигама, израђује Оквирни споразум, који клубовима, корисницима стадиона и локалним органима треба служити као основ за доношење обавезујућих споразума о мјерама и трошковима, кад је ријеч о безбједности за такмичарску сезону 2010/2011.

Образовање и даљна едукација

Национална спортска организација Swiss Olympic заједно са лигама и савезима (фудбал и хокеј) израдила је модуле даљње (додатне) едукације за одговорне за безбједност. Ови образовни модули за одговорне навијаче и вође навијача дефинишу се у оквиру израде оквирног концепта Рад са навијачима Швајцарске. Од стране полиције ови модули едукације и додатне

2 Национална организација која заступа све олимпијске и неолимпијске спортове у Швајцарској.

3 Konferenz der Kantonalen Justiz- und Polizeidirektoren

едукације израђују се и спроводе за руководиоце и познаваоце сцене. Тиме се стандардизовано и континуирано побољшава квалитет рада. Реализација ће успијети до краја 2010. године.

Рад са навијачима

Рад са навијачима Швајцарске треба да до краја августа 2010. године, заједно са свим партнерима националног Округлог стола, изради оквирни концепт рада са навијачима. Он ће дефинисати улогу и задатке рада са навијачима, као и њихов садржај и резултате. Овај концепт ће се спроводити од септембра 2010. године.

Долазак и одлазак навијача

Организовани доласци и одласци увијек су у пратњи клубова или организација које они одреде.

Умјесто специјалних возова за које је одговорна Швајцарска жељезница, организују се чартер путовања за која одговорност преузимају групе навијача.

Спровођење ће успијети постепено у току ове године, а за то су одговорне организације навијача у сарадњи са транспортним предузећима.

Алкохол

Ригорозно спровођење одредби закона за заштиту омладине, као и прављење разлика у цијени између алкохолних и безалкохолних пића, исто тако служе проширењу мјера рестрикција, као и могућност забране конзумирања алкохола на утакмицама високог ризика.

Средњорочни прелазак на благо пиво предвиђено је на фудбалским стадионима, а испитује се и увођење ове мјере на хокејашким стадионима. Одговорни за ово су локални органи, власници и корисници стадиона, као и организатори.

Пиротехничка средства

За јачање политике нулте толеранције по питању пиротехничких средстава преиспитује се доказ за сврху приликом куповине. С друге стране, лиге заједно са организаторима и власницима стадиона утврђују компетенцију снага обезбјеђења за вршење претреса. Реализација треба успијети постепено током 2010. године.

Деанонимизација

Забране на стадионима и рејонима у вези са фудбалским утакмицама истовремено важе и за хокејашке утакмице и обрнуто. Оне ће се проводити консеквентно, зависно од спорта и кантона. Лиге подржане од спортских савеза оптимизирају и хармонизирају до краја 2010. године приступ, кориштење и упуте списка забрана на стадиону, укључујући материјал са сликама.

ККЈРД заједно ће са лигама и савезима у оквиру споразума омогућити прилив података, који ће омогућити брзу идентификацију и гоњење делинквената.

Легитимација навијача – Fancard

Швајцарска фудбалска лига ће у сарадњи са клубовима изградити основе за увођење легитимације навијача. Овај концепт презентоваће се на следећем округлом столу у трећем кварталу 2010. године. Округли сто преиспитаће, у оквиру контролинга, реализацију и ефикасност појединих мјера.

Учесници Округлог стола против насиља у спорту увјерени су да се насиље у вези са спортом може спријечити, ако сви учесници на себе преузму одговорност за своје компетенције, ако професионално раде и ако се увезују са својим партнерима.

Они очекују битно побољшање данашње ситуације консеквентним увођењем и реализацијом донесених мјера, као и уском, редовном и концизном координацијом оперативно надлежних служби.

Округли сто Министра спорта против насиља у спорту и око њега сматра се као национална стратешка платформа за координацију. Оперативну координацију вршиће на локалном и регионалном нивоу за то одговорне службе.

Какво је стање у другим земљама кад се ради о насиљу у спорту и подузимању мјера

Делегација ККЈРД је од 6. до 8. августа 2009. године заједно, са представницима Савезног полицијског уреда федералне полиције, била у радној посјети Енглеској, Белгији, Њемачкој и Холандији. Делегацију су чинили еминентни стручњаци из области спорта, правосуђа, војске и полиције.

Да би постигли свој циљ, а то је да се стање у Швајцарској упореди са стањем и борбом против насиља у другим земљама Европе и да се за то изнађу нова, боља рјешења, претходно су формулисани следећи циљеви:

- Посматрање и праћење борбе против хулиганства у Европи;
- Упознавање „best practices“ (најбоље праксе) и рјешења по моделу;

- Стварање јасноће по питању оптималне политике, мјера државе, трошкова и става савеза и клубова;
- Извјештај о сазнањима дат је Кантоналној конференцији директора правосуђа и полиције (KKJPD);
- На основу ових спознаја, направљен је План мјера против насиља у спорту.

Ови циљеви претходно су за припрему послати Државним центрима за прикупљање и давање информација у вези са фудбалом у поменутих земљама (NFIP's - National Football Information Points, nationale Fussball Informationsstellen).

Подносени извјештај приказује стање, структуру и стратегију полиције и законске основе у појединим земљама. Осим тога, извјештај даје информације о забранама на стадионима и додатним мјерама, банкама података, бројевима и чињеницама, као и сажетак респективних сазнања и спознаја из „best practices“.

У посјећеним земљама, борба против насиља у спорту и око спорта отишла је много даље у односу на Швајцарску. Органи власти и спортски савези и клубови имају уску и структурисану сарадњу и у односу на Швајцарску према лицима склоним и спремним за насилничко понашање имају много мање толеранције.

Борба против насиља у спорту код упоредивих правних основа много је одлучнија.

Сарадња свих учесника ближа је и структурисанија и заснива се на јасним стратегијама, при чему руковођење зависи од државе, односно органа власти.

Клубови и органи власти имају знатно мање трошкова да идентификују и санкционишу лица која крше закон и ред на стадионима, што је довело до тога да је насиље смањено и да се утакмице и разна такмичења могу контролисати са много мање утрошака и издатака полиције, него што је то случај у Швајцарској.

Даље, примјетно је да се законски казнени оквир брже исцрпљује и да су услови под којима се стадион издаје клубовима и корисницима, као и очување реда на стадиону, строжи.

Поређење посјећених земаља са Швајцарском

Упоређивањем стања поменутих земаља са стањем у Швајцарској утврђено је сљедеће:

- Слични правни основи
- Већа одлучност
- Јасно дефинисане стратегије и систематска сарадња
- Питања безбједности су у рукама политике и полиције
- Пребацивање са хулиганске на ултра проблематику

- Већи степен кориштења ресурса код прикупљања и давања информација, истрага и кривичног гоњења, мањи утрошак полицијске службе за очување јавног реда и мира
- Навијачки пројекти и рад са навијачима ствар су савеза и клубова
- Чланови делегације ККЈРД јединствени су у томе да се насиље на фудбалским и хокејашким утакмицама не смије више прихватати као друштвена чињеница и да се поново мора постићи мирољубиво окружење, у којем ће и породице са дјецом моћи ићи на утакмице, а да се при том не суочавају са културом насиља и мржње.

Полицијски и правосудни директори више нису спремни да и даље „троше“ толико полиције и да на себе преузму тако велике трошкове, који су новац пореских обвезника.

Стално јако присуство полиције на фудбалским и хокејашким утакмицама угрожава друге важне задатке полиције. Због тога се тренд повећања насиља мора спријечити. Циљ је да се са свим партнерима учесницима развије заједнички план, који се може увести на фудбалском и хокејашком првенству 2010/2011. и од тада постепено спроводити. У оквиру овог плана, донијеће се најважније начелне одлуке, нпр. у вези са алкохолом и продајом карата, учешћем клубова у трошковима обезбјеђења, идентификацијом и санкционисањем насилника или у вези са очувањем реда на стадиону. Упоредо са формулисањем плана мјера преиспитују се структуре и проток информација и на регионалном нивоу.

Шта се конкретно предлаже за борбу против насиља у спорту

Казнене мјере, које се у Швајцарској тренутно изричу против насилних починилаца, су:

- Ограничење путовања у иностранство
- Обавеза јављања
- Полицијски притвор
- Забрана доласка у одређени дио земље и
- Забрана доласка на стадион

До сада у Швајцарској није било свеукупног и практичног концепта против насиља у спорту са свеобухватним мјерама. Овај концепциони план мјера израдила је делегација ККЈРД заједно са представницима федералне полиције.

Он треба бити примјењив на свим спортским догађајима, али се у првом реду и овдје мисли на фудбалске и хокејашке утакмице.

План мјера има карактер препорука и из угла кантона показује гдје се који проблеми требају рјешавати и које мјере изрећи.

Сви партнери позвани су да спроводе ове мјере, с циљем да се смањи насиље, број интервенција полиције и, најзад, трошкови обезбјеђења. Из-

речене мјере требале би у кратком року показати резултате. О мјерама ће се, на бази нових информација и догађања, дискутовати сваке године, а гдје је то потребно оне ће се прилагођавати и дотјеривати.

Овдје ће велику улогу имати сазнања и искуства аудит тимова.

Навијачки пројекти и рад са навијачима овдје не би требали бити тема. Радови Округлог стола већ покривају ово поље. ККЈРД подржава идеје и мјере Округлог стола.

Полазна тачка приближавања овог плана мјера проблематици је принцип затвореног ланца, боље речено потпуне сарадње. То значи да ће сви партнери дати свој допринос за рјешење ових проблема, уз властиту одговорност.

- У првом реду то су фудбалски и хокејашки савези и њихови клубови, који су одговорни за безбједност на спортским манифестацијама.
- Друго, то су полицијски органи кантона, градова и државе, као и државна тужилаштва, односно истражне судије, који су надлежни за очување јавног реда и мира и за кривично гоњење.
- Треће, то су транспортна предузећа (жељезница и аутобуски саобраћај) и навијачке организације, који у свом домену морају дати свој допринос за несметано одигравање утакмица.

На крају тог ланца су судови, који у вршењу својих послова у обзир морају узети посебне околности насилних разрачунавања.

Треба се створити затворени ланац мјера у домену превенције, припрема прије утакмице и дешавања послје утакмице, односно спровођења, репресије и накнадног поступања.

На тај начин, до израза долази повезаност свих партнера у погледу колективитета, поузданости и повјерења, урачунљивости и доступности.

План мјера може се спровести само онда, ако сви укључени партнери уско сарађују и на себе преузимају одговорност за свој дио, као дио цјелокупне одговорности.

Код тога су, између осталог, важни комуникација и мјера у којој једни друге унапријед обавјештавају и на вријеме информишу о предузетим мјерама.

У затвореном ланцу мјере морају бити што равномјерније подијељене. То, међутим, значи да, ако нека мјера у некој области не постигне довољно ефекта, то треба да се компензује у другој области. Концепт мјера има упориште у заједничком поступању и властитој одговорности сваког партнера за превенцију изгледа на спортским теренима.

Мјере за идентификацију насилника

- На сваких стотину гостујућих навијача гостујући клубови шаљу најмање 2 пратиоца ради безбједности. Они обављају своју дужност на путовањима и на стадиону. Иначе, ове пратиоце обучава полиција.

- Гостујући кантон за сваку утакмицу шаље најмање 3 полицијска проматрача (детектива). Они обављају своју дужност на путовањима, на стадионима и околу стадиона. Ово не би требало да буде споредни, већ главни задатак полиције. Ови полицијски детективи морају, према томе, бити професионално обучени.
- Детективи и пратиоци се увезују у безбједносни диспозитив полиције. Они се ангажују као очи и уши полицијских руководиоца.
- Клубови и полиција ангажују знатно више ресурса за обраду и идентификацију починиоца помоћу фотографија, видео снимака и изјава свједока и адекватно томе су и опремљени. Гоњење путем Интернета користи се као „Ultima Ratio“⁴.
- Сви уноси у информациони систем HOOGAN врше се искључиво са фотографијом, чак и код забрана доласка на стадион.
- Квалитетни видео надзор треба покривати цијелу површину стадиона и околу њега, исто тако прилазне путеве.
- Полиција ће прије утакмица обавити разговоре са већ познатим насилицима.
- Законске могућности према BWIS, односно конкордат, консеквентно ће се спроводити и сразмјерно користити. Тако се код понављања грешака неће изрицати само мјера забране доласка у неки рејон, него и обавеза јављања и, ако је потребно, мјера притвора. Кад неки швајцарски тим игра у иностранству, увијек треба преиспитати мјере ограничења путовања у иностранство.
- Размјена информација и података између савеза/клубова и стручне области хулиганства, која је прописана Савезним законом о мјерама за очување унутрашње безбједности BWIS у чл. 24а, став 3, треба се интензивирати.
- Код случајева насилних догађања у гостујућем сектору, гостујући навијачи, који крше правила понашања на стадиону, се по могућности задржавају, контролишу и идентификују (заједничка обука полиције и службе безбједности).

Мјере које се односе на безбједност стадиона

- Стадиони требају имати искључиво сједећа мјеста.
- Клубови, односно корисници стадиона, ће надлежним јавним органима доставити на провјеру и одобрење приједлог Правила понашања на стадиону и концепт безбједности прије почетка сезоне.
- Одобрење је битан и незаобилазан дио издавања лиценце савеза.
- За сваку утакмицу потребно је дати податке за: број пратилаца и приватних служби за обезбјеђење, вријеме одигравања утакмице, грађевинске мјере, прописи о легитимисању и претресању и ношење алко-

⁴ Посљедње средство.

хола, правила која се односе на коришћење мегафона, транспаренте, кореографију итд.

- Руководиоци и шефови полицијског обезбјеђења могу у договору са надлежним лицима из клуба одговорним за безбједност прекинути утакмицу у свако доба, кад је у питању већа угроженост безбједности.
- Формирање аудит тимова. Они ће редовно преиспитивати ситуацију на стадиону и око њега, као и ток дешавања на спортским такмичењима са безбједносно-техничких аспеката. Они надлежним органима и клубовима подносе извјештај. Финансирање ових тимова обезбјеђује се нпр. од новца од казни савеза и клубова.
- Клубови своје безбједносне концепте требају израдити прије почетка сезоне у договору са локалном полицијом.

Мјере на путовањима навијача

- Ове контроле врши особље клуба уз мотрење полиције већ од уласка навијача у возила до изласка из њих.
- Гостујући навијачи путују искључиво комбинованим картама (возна карта и улазница на стадион). Овако се избјегавају маршеви навијача.
- У свим специјалним возовима и аутобусима са навијачима важи забрана конзумирања алкохола.
- Врше се контроле домаћих забрана доласка у неки рејон.

Алкохол

- У гостујућем сектору важи забрана алкохола. У осталим секторима точи се само благо пиво. Код утакмицама са високим степеном ризика може се наредити потпуна забрана алкохола.
- Точење пића са више од 3 % алкохола је забрањено; изузетака може бити само у посебним случајевима и околностима.
- Јако алкохолисаним лицима треба забранити приступ на стадион. Код уласка на стадион требају се вршити алкотест (дување) за лица за која се сумња да су опијена. По дјецу и младе у алкохолисаном стању морају доћи родитељи.

Умрежавање рада Кантоналне конференције директора правосуђа и полиције

- ККЈРД подржава концепт рада са навијачима.
- ККЈРД очекује увођење такозване навијачке картице, односно навијачког пасоша у вези са комбинованим картама (путовање и улазница) у року од двије године.
- За безбједност на стадионима одговорни су клубови са својим персоналом.

- Стално присуство и дјеловање полиције на стадионима данас није могуће, што због броја полицијских радника, што због финансија.
- Полиција ће на стадионима интервенисати, чим то буде потребно из безбједносних или истражних разлога. То се врши у договору са шефом обезбјеђења или шефом безбједносне службе.
- Полиција и Државно тужилаштво радиће у потпуној координацији и стално се договарати. Основни циљ су убрзани поступци. Лицу које се насилно понашало треба одмах изрећи мјеру и евидентирати у базу података HOOGAN.
- KKJPD ће у сарадњи са Конференцијом органа гоњења Швајцарске израдити казнени каталог за деликте на спортским такмичењима.

Какво је стање послје доношења Плана мјера

Швајцарска је земља која је узор многим државама свијета. Швајцарци то знају и, наравно, не желе кварити имиџ безбједне земље. Поучени страшним дешавањима на стадионима неких земаља и у страху да би се општа безбједност грађана, а тиме и безбједност на стадионима за вријеме спортских могла погоршати, Швајцарци нису, нити желе бити потпуно задовољни тренутним стањем. Опустања, дакле, код Швајцараца не смије бити, тако да они непрестано раде на побољшању опште безбједности грађана, а исто тако стално експериментишу и предлажу разне мјере и законске одредбе, с циљем повећања степена безбједности грађана како у свакодневном животу, тако и окружењима гдје влада напетост.

Шта предлаже јавност и политичке партије

Незадовољна резултатима постигнутим након доношења Плана мјера за борбу против насиља у спорту, а посебно незадовољна радом Швајцарског фудбалског савеза, госпођа Glanzmann-Hunkeler Ida је испред Демокришћанске партије Швајцарске на сједници Националног вијећа дала конкретне приједлоге, тражећи да се донесе национални закон, који би обухватио и регулисао сљедеће захтјеве:

1. Увођење општинске сагласности за одржавање спортских такмичења.
2. Казнене одредбе за клубове и кориснике стадиона, које нису у стању да спроводе постојеће безбједносне мјере (нпр. код употребе пиротехничких средстава).
3. Казнене одредбе за клубове, чији се навијачи насилно понашају на утакмицама у гостима.
4. Стварање могућности да се непознати починиоци објаве са фотографијама на Интернету.

Као образложење за овај приједлог наводи се сљедеће:

Проблеми у вези са насиљем у спорту су неријешени. Округли столови и сваљивање трошкова обезбјеђења на клубове до сада није постигло жељене циљеве. Швајцарски фудбалски савез ове проблеме није озбиљно схватио,

смањило је своје казне за одговорне клубове и сахранио пројекат националне навигачке легитимације. Уколико Фудбалски савез ове проблеме не буде разматрао, држава ће морати обавезати чланове Савеза. Данас је овај проблем у потпуности пренесен на градове. Недостају правни основи да би се дошло до ефикаснијих рјешења. Уз одобрење требају бити приложени и одговарајуће друге обавезе и захтјеви. Казним одредбама могло би се постићи то да се безбједност перципира као основни задатак.

Шта је на то 29.06.2011. одговорио Bundesrat⁵

Bundesrat је свјестан значења феномена „насиља на спортским такмичењима“. Да би дао свој допринос за борбу против насиља у спорту, Савезни уред полиције (федпол) користи електронски информациони систем HOOGAN, у којем се биљеже подаци о лицима, која су се на спортским утакмицама насилно понашала код куће и иностранству. Подаци из HOOGAN-а стоје на располагању полицијским органима, као и граничној служби. Бундесрат ипак сматра да је у првом реду ствар кантона и општина, да на том пољу подуму неопходне мјере, као што су неки већ учинили преузевши Оквирни споразум „Насиље на спортским утакмицама и околу њих“, који су израдили Конференција директора полиције и правосуђа, Швајцарски фудбалски савез и Швајцарске лиге.

Од Bundesrat-а тражи се да донесе закон са разним мјерама, којима би се гарантовали јавни ред и мир и безбједност на спортским такмичењима. Такве мјере тичу се унутрашње безбједности. Члан 57, став 1 Савезног устава не даје компетенције за доношење таквих мјера на државном нивоу. Да би држава по овом питању имала законодавну функцију, одговарајућа компетенција морала би јој бити дана неком другом уставном одредбом. Иначе, унутрашња безбједност је у компетенцији кантона.

Остаје да се закључи да је кантонима препуштено да уређују и спроводе законе за борбу против насиља у спорту. Зашто су Швајцарци, ипак, незадовољни с постојећим стањем и зашто траже већу безбједност у свакодневном животу, односно на јавним мјестима гдје влада напетост? Вјероватно је оправдан стално присутан страх од драстичног погоршања ситуације, али мора се признати, као и свуда, неспровођење или недоследно спровођење законом предвиђених радњи и мјера, дакле, људски фактор.

ЗАКЉУЧАК

Иако је Швајцарска вишенационална, вишејезичка, вјерски, политички и економски сложена заједница, она поред епитета земље благостања, носи имиџ веома безбједне земље. Незадовољни тренутним стањем на спортским теренима, а поученим страшним дешавањима на стадионима у неким

5 Bundesrat (Савезно вијеће, Федерални савјет је носилац извршне власти у Швајцарској).

другим земљама (Енглеска), у Швајцарској је још у јануару 2009. године одржан Округли сто за борбу против насиља у спорту. Делегација Кантоналне конференције директора полиције и правосуђа, састављена од водећих стручњака из области спорта, правосуђа, војске и полиције, је августа 2009. године била у радној посјети Енглеској, Белгији, Њемачкој и Холандији. Циљ посјете био је да се изврши поређење стања у овим земљама са стањем у Швајцарској. У новембру исте године Кантонална конференција директора полиције и правосуђа је, тражећи нова и боља рјешења, донијела План борбе против насиља у спорту.

Незадовољна са тренутним безбједносним стањем и стањем у спорту, али можда више због страха од пораста криминалитета, насиља и ремећења јавног реда, Демокришћанска странка Швајцарске, као једна од четири коалиционе странке у Швајцарској, у марту ове године је, с циљем постизања вишег степена безбједности грађана, донијела резолуцију са јасним приједлозима и захтјевима.

Пошто је Швајцарска сложена земља, кантонима је препуштено доношење многих закона и законских одредби, као лех специалис, јер законодавна власт према Уставу Швајцарске за доношење неких закона на државном нивоу нема компетенцију.

Да би систем за очување безбједности и јавног реда и мира на спортским стадионима добро функционисао, неопходна је, прије свега, озбиљност и одговорност и што боља сарадња и координација између кантоналних полиција, општинских органа, органа правосуђа, спортских савеза и клубова, обавјештајних агенција и, на крају, грађана.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Филип Лово, „Велике савремене демократије“, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци - Нови Сад, 1999, („Швајцарска“, стр. 219-243).

КОРИШТЕНЕ ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦЕ:

1. <http://www.cvp.ch>
2. Resolution „Sicherheit im Alltag“ http://www.cvp.ch/fileadmin/Bund_DE/downloads/positionsapiere/11-03-29_res_sicherheit_im_alltag.pdf
3. http://www.parlament.ch/d/suche/seiten/geschaeft.aspx?gesch_id=20113333
4. <http://www.referendum-bwis.ch/091112+Bericht+Policy+Gewalt+im+Sport+d.pdf>
5. <http://www.polipedia.at/tiki-index.php?page=Gewalt+im+Sport>

ПЛАНИРАЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈА ОБЕЗБЈЕЂЕЊА СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Прегледни рад

УДК: 351.758.1:796.093

мр Радомир Кеча
Европски дефендологија центар
Бања Лука

Апстракт: У раду се сагледавају свестрани аспекти планирања и реализације обезбјеђења спортске приредбе. Истиче се да је то сложен процес који има фазе планирања, извршења и анализе обезбјеђења спортске приредбе. Посебна пажња посвећује се процјени безбједносне ситуације, као услову за ангажовање полицијских јединица за подршку. Приликом сачињавања процјене безбједносне ситуације потребно је узети у обзир све безбједносне факторе, који на било који начин могу утицати на стање безбједности приликом одржавања спортске приредбе. Како би се спријечило настајање негативних посљедица по безбједност, потребно је такође располагати са информацијама о свим другим дешавањима и мјесту и околини у вријеме одржавања спортске приредбе, као и да ли нека од тих дешавања могу утицати на безбједност спортске приредбе.

Кључне ријечи: планирање, обезбјеђење, спортска приредба, процјена безбједносне ситуације, полиција.

Abstract: The paper analyzes versatile aspects of planning and realization of sporting event safety. It is pointed out that it is a complex process which consists of the planning phase, realization and analysis of sporting event safety. Special attention is paid to the safety assessment as a condition for engagement of the police support unit. During the safety assessment it is necessary to take into consideration all the safety factors, which can in any way impact safety of the sporting event. In order to prevent negative safety consequences, it is necessary to obtain information regarding other events, the place and the surrounding during

the sporting event, as well as if any of these events can impact the safety of the sporting event.

Key words: *planning, security, sporting event, safety assessment, police.*

Сагледавајући стање безбједности у окружењу, а са посебним освртом на исто приликом одржавања спортских приредби, евидентна је потреба организованог и квалитетног приступа припремању, организовању, планирању и реализацији обезбјеђења спортских приредби.

Обезбјеђење спортске приредбе је сложен процес који се састоји из три фазе, и то:

- Планирање обезбјеђења спортске приредбе;
- Извршење обезбјеђења спортске приредбе;
- Анализа обезбјеђења спортске приредбе.

Како би се извршило што квалитетније и успјешније обезбјеђење спортске приредбе, потребно је да рад полиције буде континуирано на високом нивоу, те да се располаже са што више квалитетних информација како би се могла сачинити правилна процјена безбједносне ситуације, а на основу процјене и све друге мјере, радње и активности полиције.

Припадници Министарства унутрашњих послова своје задатке извршавају у складу са Законом о унутрашњим пословима, Законом о полицијским службеницима, као и у складу са подзаконским актима, између којих је и Правилник о начину вршења послова службе јавне безбједности, донесен 1977. године. Управо наведеним правилником је, између осталог, регулисано да се „ванредно обезбјеђење организује за вријеме одржавања масовних спортских приредаба, физкултурних слетова и такмичења и приредаба,¹ као и то да орган унутрашњих послова који организује обезбјеђење израђује план обезбјеђења. Из овог произилази да је спортска приредба догађај поводом којег је потребно сачинити план и организовати ванредно обезбјеђење.

1. ПРОЦЈЕНА БЕЗБЈЕДНОСНЕ СИТУАЦИЈЕ КАО УСЛОВ ЗА АНГАЖОВАЊЕ ЈЕДИНИЦЕ ЗА ПОДРШКУ

Континуираним радом на прикупљању, обради и анализи, те оцјени релевантних безбједносних података, добија се стварна слика стања безбједности на основу које се предузимају одређене потребне активности. Захваљујући квалитетном праћењу стања, могућа је добра процјена степена ризика на одређеној спортској приредби.

Одређене спортске активности, као што су лигашка такмичења, одржавају се континуирано или се традиционално понављају сваке године и

¹ Правилник о начину вршења послова службе јавне безбједности, „Службени лист СР БиХ“, број: 24/77, стр. 737.

обезбјеђења истих могу се темељито и дуго времена планирати унапред, али постоје и одређена безбједносно интересантна спортска дешавања за која полиција сазна мало времена прије почетка тако да је потребно предвидјети адекватну реакцију полиције на небезбједне појаве за веома кратко вријеме и на основу веома мало улазних информација. Адекватан одговор полиције у оваквим условима је резултат брзог и квалитетног резоновања полицијских менаџера.

Процјена која се чини за сваки случај посебног обезбјеђења, мора дати одговоре на што већи број питања, од чега зависи планирање даљих активности. Процјену безбједносне ситуације врши штаб обезбјеђења, којег одређује надлежни руководилац. На основу сачињене процјене и прикупљених реалних података, приступа се изради плана посебног обезбјеђења.²

Овој констатацији се у принципу нема ништа додати осим можда могућности да процјена безбједносне ситуације мора дати одговоре на што већи број питања, али за сваку врсту обезбјеђења како посебног, тако и ванредног па и редовног, јер небезбједан догађај им увијек исту тежину.

Приликом сачињавања процјене безбједносне ситуације потребно је узети у обзир све безбједносне факторе, који на било који начин могу утицати на стање безбједности приликом одржавања спортске приредбе.

Прије израде плана, неопходно је сачинити цјеловиту и реалну процјену безбједносне ситуације. Процјена садржи нарочито:

- Процјену масе,
- Процјену објеката и простора,
- Процјену времена,
- Процјену властитих снага.³

Поједине информације битне за безбједност није могуће прибавити само у оном времену које предстоји до одржавања спортске приредбе, након пријаве исте, већ их је потребно прикупљати непрекидно током вршења редовних полицијских послова, јер је евидентно да на безбједност спортске приредбе могу утицати одређена безбједносна кретања, која нису у директној вези са конкретним спортским догађајем или уопште са спортом.

Како би процјена безбједносне ситуације била потпуна и квалитетна неопходно је да се реално сагледа стање безбједности уопште, узимајући у обзир безбједносну ситуацију у окружењу при том сагледавајући да ли су присутне одређене појаве угрожавања, какве су врсте и интензитета и да ли имају утицај на спортски догађај који ће се обезбјеђивати.

Како би се спријечило настајање негативних последица по безбједност потребно је такође располагати са информацијама о свим другим деша-

2 Шкондрић В., „Полицијска тактика“, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2003, стр. 259.

3 Гаћеша Д., „Полиција надлежност, организација, руковођење“, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 1998, стр. 322.

вањима и мјесту и околини у вријеме одржавања спортске приредбе као и да ли нека од тих дешавања могу утицати на безбједност спортске приредбе. За безбједносну процјену значајно је сагледавање ситуације са аспекта присутности и учешћа припадника различитих националних група, с обзиром на вријеме у којем се спортски догађај одвија. Једном ријечју, потребно је у потпуности сагледати и уважити друштвено-политичко стање, економске прилике, психо-социјални амбијент и све друге факторе који могу бити од важности за безбједност спортске приредбе.

Како би процјена безбједносне ситуације била комплетнија, потребно је имати на уму досадашња искуства приликом обезбјеђења оваквих спортских приредби на овом подручју и сва до сада прикупљена и расположива оперативна сазнања.

Као важни елементи за сачињавање безбједносне процјене су информације спортског односно такмичарског карактера, које се односе на то да ли је спортско такмичење са међународним предзнаком, какви су односи између замаља које учествују на такмичењу, постоји ли међусобна нетрпељивост или непријатељство итд.

На безбједност спортског догађаја највећи утицај има резултатска важност такмичења, што ће директно утицати на број посјетилаца на спортском објекту. Велики такмичарски и резултатски значај, те велика посјећеност приредбе довешће до усијане атмосфере на трибинама, гдје је неријетко довољна мала искра која може испровоцирати крупан инцидент и насиље.

При сачињавању безбједносне процјене потребно је имати у виду конструкторске и грађевинске особине спортског објекта, као и врсту спортског такмичења које се приређује. Наиме, сасвим је сигурно да ће мјере безбједности бити опширније и посебно испланиране уколико спортски објекат не посједује све карактеристике које су важне за безбједност, као што су нпр. посебни прилази спортском објекту, заштитне ограде, одвојени паркинзи и улази за гостујућу и домаћу публику, физички раздвојене трибине, мокри чворови итд., што је кад нас чест случај у мањим срединама. Супротно тој ситуацији је спортски објекат изграђен на начин да има све претходно наведене елементе. Такође, различити приступи мјерама обезбјеђења биће у зависности која врста спорта је у питању.

Није ризик исти на фудбалској утакмици која се одиграва на отвореном терену, гдје је простор широк и велика површина за дјеловање и полиције и навијача, у односу на нпр. рукометну или кошаркашку утакмицу, гдје су такмичари, судије и навијачи једни другима на дохват руке.

У безбједносној процјени и у реализацији обезбјеђења потребно је водити посебну пажњу, уколико ће на спортској приредби бити присутне личности које се посебно обезбјеђују. Оваква чињеница додатно усложњава активности које полиција мора предузети приликом обезбјеђења.

Да би се употпунила слика о безбједносној ситуацији потребно је полагасти са бар приближно тачним информацијама о броју навијача гостујућих и домаћих екипа, начину доласка и путним правцима којима ће

долазити у мјесто гдје ће се одржати спортска приредба, о њиховом расположењу па и о њиховим намјерама током одржавања спортског догађаја, да ли међу њима има и у којем броју навијача који се посебно истичу по склоности хулиганском и рушилачком понашању, ко су вође навијача и какав је њихов ауторитет према припадницима групе, као и све друге релевантне податке који могу бити од интереса за безбједност.

Сегмент који се често заборавља приликом процјене безбједносне ситуације су временске прилике. Процјена временских-метеоролошких прилика треба да да одговор на питање у које годишње доба се скуп одржава и какво вријеме се може очекивати (киша, снијег, велика хладноћа, врућина, спарина и др.). Временске прилике могу битно утицати на масовност јавног скупа, бројност учесника, али и на полицијске снаге.⁴

Несачињавање прецизне процјене безбједносне ситуације могло би довести до пропуста у планирању обезбјеђења односно до непредвиђања свих потребних мјера што би у одређеном тренутку могло довести до ситуације да полиција нема адекватан одговор на противзаконита понашања учесника на спортској приредби а што би даље могло проузроковати несагледиве посљедице по безбједност лица и имовине како личне, тако и друштвене, чиме би свакако и полиција морала сносити дио одговорности за негативне посљедице које настану као резултат неадекватног обезбјеђења спортске приредбе.

2. АКТИВНОСТИ КОЈЕ ЈЕ ПОТРЕБНО ПРОВОДИТИ КОНТИНУИРАНО И ПРИЈЕ ОДРЖАВАЊА СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Одређене активности полиције, које су битне за безбједност спортске приредбе, могуће је проводити током реализације редовних послова и задатака. Ту се првенствено мисли на прикупљање информација на основу којих се може створити уопштена слика стања у ширем и ближем окружењу, па и о оним стварима које су у додиру са спортом уопште, са спортом у том мјесту, времену и тренутном ситуацијом.

Припадници полиције су непрекидно присутни на терену и у прилици су а и у обавези да константно буду у контакту са спортским клубовима и њиховим клубовима навијача, како би непрестано били информисани о стању и о току њихових активности.

Одржавањем контаката између свих заинтересованих страна могуће је размјењивати информације, искуства и сазнања свих учесника, што би резултовало синхронизованијим радом и свакако допринијело добром стању безбједности.

4 Пена У., Амицић Г., оп. цит., стр. 304.

Једна од мјера која је у надлежности Министарства унутрашњих послова приликом одржавања спортских приредби повећаног ризика, је и преглед спортског објекта на коме ће се одржати спортска приредба, те остваривање увида у комплетне организационе припреме. Уколико се уоче одређени недостаци на спортским објектима или пропусти у организацији, Министарство је надлежно да наложи отклањање истих.

Неопходно је да се од стране радника полиције организује сагледавање стања и мјера које организатор спортских приредби предузима на спортским објектима, што само по себи укључује увид у стање инфраструктуре трибина, прилаза објекту и друге елементе на спортском објекту те да сходно утврђеном стању иницирају отклањање уочених недостатака, што је неопходно за безбједно одвијање спортске приредбе.

Значајне информације, које се могу прикупљати и имати на уму и прије самог одржавања спортске приредбе, су информације које се тичу међусобних односа између клубова који се састају, затим између играча и управе клубова, између навијача и управе, те између навијачких група. Све ово увелико утиче на безбједност спортске приредбе.

Прије него што дође до одржавања спортске приредбе, корисно је да се располаже и да су познате уопштене информације о стању у предметном спорту, о конкретної лиги, о евентуалним проблемима, тензијама и сл.

Уколико се процијени као потребно, могуће је са различитих нивоа организовати да се путем писаних или електронских медија упуте одређена саопштења, позиви, апели и сл. према навијачким групама и другим грађанима у смислу очекујућег понашања, праваца кретања, затварања путних праваца, мјеста за куповину карата и у вези многих других ствари које ће, на дан одржавања спортске приредбе, допринијети квалитетном стању безбједности.

Поред наведених активности, које је потребно проводити континуирано и прије одржавања спортске приредбе, неопходно је током реализације прописаних послова и задатака појачати оперативни рад на прикупљању података о свим могућим облицима угрожавања безбједности у ужем и ширем окружењу, те вршити идентификацију лица која се могу јавити као потенцијални извршиоци негативних активности над којима би се према потреби могле предузети неопходне мјере контроле, упозоравања, позивања, обављања разговора итд.

3. АНГАЖОВАЊЕ ЈЕДИНИЦЕ ЗА ПОДРШКУ НА ОБЕЗБЈЕЂЕЊУ СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Након што спортска организација, као организатор спортске приредбе пријави одржавање јавног скупа, те изврши процјену и окарактерише одређени спортски догађај као догађај са високим ризиком, дужни су да о

свим расположивим сазнањима извијесте мјесно-надлежну полицијску станицу те да буду непрекидно у контакту, како би се све безбједносне припреме за конкретну спортску приредбу могле успјешно реализовати.

Мјесно-надлежна Полицијска станица након пријема Пријаве за одржавање јавног скупа, након што утврди да нема разлога због којих би се одржавање истог забранило, врши процјену безбједносне ситуације.

Уколико се реалном процјеном утврди да је ниво ризика висок, те да за квалитетно обезбјеђење спортске приредбе нису довољне само снаге и средства којима располаже надлежна полицијска станица, руководилац предметне полицијске станице ће о наведеним околностима извијестити претпостављене старјешине, конкретно Начелника ЦЈБ, те ће затражити да се на обезбјеђењу спортске приредбе ангажују додатне снаге и средства. Уколико се препозна као потребно ангажовање јединице за подршку на обезбјеђењу спортске приредбе Начелник ће такво наређење издати. С обзиром да се у обезбјеђење укључује већи број организационих јединица МУП-а, у оваквим случајевима се одреди координатор или руководилац комплетног обезбјеђења који ће или координирати активностима које се предузимају од стране више организационих јединица или који ће једноставно бити руководилац обезбјеђења. У процес планирања укључују се представници свих организационих јединица које учествују у обезбјеђењу и то свако са свог аспекта.

4. ПЛАНИРАЊЕ ОБЕЗБЈЕЂЕЊА СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Дакле, на основу прикупљених информација врши се процјена безбједносне ситуације, а на основу процјене безбједносне ситуације сачињава се план обезбеђења. Тај план треба да садржи:

- Процјену безбједносне ситуације;
- План физичког обезбеђења;
- План саобраћајног обезбеђења;
- План оперативног обезбеђења;

Приликом планирања обезбјеђења спортске приредбе потребно је изузетно прецизно предвидјети и навести све послове и задатке, те за сваки конкретан задатак одредити извршиоце и лица која су одговорна за реализацију истог.

Досадашња искуства говоре у прилог чињеници да се овом сегменту у планирању није баш довољно посвећивала пажња, те да су се поједини сегменти планирања недовољно прецизно и детаљно разрађивали. Недостаци по овом питању очитују се уколико дође до одређених безбједносних проблема током одржавања спортске приредбе, те до утврђивања одговорности за учињени пропуст. Подјелу посла је на одређени начин могуће извршити и у просторном смислу, гдје ће се одређеној организационој јединици

додијелити одређени простор на којем је иста, односно њен руководилац, одговоран за све активности које се проводе.

Радници полиције који учествују у планирању и реализацији обезбјеђења спортске приредбе, обавезни су да се доследно придржавају одредби Закона о спречавању насиља на спортским приредбама, те да инсистирају да организатори истих у складу са законским обавезама предузму све прописане мјере и радње на одржавању повољног стања реда и мира, те квалитетно и функционално организују редарску службу и друге службе обезбјеђења.

У случају исказане потребе, путем средстава јавног информисања или на други погодан начин, издаће се неопходна упутства, упозорења или чак и наређења учесницима спортске приредбе како појединцима, тако и заинтересованим групама. Уколико се ради о догађајима од посебног значаја, друштвеног спортског и сл., могу се организовати и посебне специјалне емисије на радију и телевизији, гдје би се на тај начин упутио позив и апел свима да са своје стране допринесу повољном стању безбједности.

Актима Министарства прописано је да се приликом планирања активности од стране свих организационих јединица МУП-а, у којима је предвиђено ангажовање јединице за подршку, у процес планирања обавезно укључи командир јединице за подршку.

Оваква наредба је сасвим разумљива и оправдана, ако се има у виду да ове јединице поступају на специфичан начин и са специфичним материјално-техничким средствима.

У склопу припрема за реализацију обезбјеђења спортске приредбе неопходно је предузети мјере на прикупљању свих оперативних сазнања о навијачким групама, чије се присуство може очекивати на спортској приредби при чему посебну пажњу треба обратити на бројност, организованост, структуру и друге безбједносне карактеристике групе.

Посебну пажњу потребно је обратити на присутност безбједносно интересантних лица у навијачким групама, те прикупити потребне податке о истим како би се у одређеним ситуацијама према истим могле предузимати прописане процесне радње. Прије непосредног планирања обезбјеђења, потребно је имати на располагању информацију о начину, правцима и времену поласка, доласка, наиласка навијача на територију коју покрива надлежна полицијска станица како она на чијој се територији одржава спортска приредба, тако и оне полицијске станице кроз чију територију навијачи само пролазе.

У случају зајимања информације о најављеном или ненајављеном кретању организованих навијачких група на појединим станичним подручјима, потребно је обезбиједити да се могу адекватно предузети мјере и радње на усмјеравању службе, с циљем превентивног дјеловања, односно одвраћања навијачких група од чињења незаконитих радњи.

О свим безбједносно интересантним сазнањима, која се односе на најављено и ненајављено кретање навијачких група, потребно је организо-

вати да се без одлагања извјештава или руководилац обезбјеђења или други полицијски службеник, који ће предузимати мјере на координацији неопходних активности организационих јединица на обезбјеђењу проласка навијачких група.

У обезбјеђење кретања бројнијих навијачких група одређеним подручјем било би потребно укључити припаднике мјесно надлежне полицијске станице, полицијске станице за безбједност саобраћаја, као и јединице за подршку како би се спријечило нарушавање јавног реда и мира, те вршење других кривичних дјела дуж трасе кретања навијача.

Такође, било би неопходно да се одреди полицијски службеник који би био у контакту са вођом навијача гостујућих клубова, како би могли договорити мјесто и вријеме почетка полицијске пратње организованог доласка на спортску приредбу, као и све и друге неопходне детаље када се то покаже као потребно.

Посао обезбјеђења спортске приредбе би био увелико олакшан, уколико би се успоставио контакт са полицијом у мјесту одакле крећу организоване навијачке групе, те уколико би се организовао преглед навијача прије самог поласка из мјеста из којег су навијачи ка мјесту у којем се одржава спортска приредба. Такође припадници полиције би том приликом могли да вођама навијача издају потребна упозорења или наређења о свим безбједносним питањима, а том приликом остварена запажања о карактеристикама навијача, могли би да пренесу полицији која врши непосредно обезбјеђење спортске приредбе.

Приликом планирања обезбјеђења спортске приредбе на којима се очекује присуство бројнијих навијачких група, посебну пажњу потребно је посветити усмјеравању кретања истих у мјестима одржавања спортске приредбе, те кретање група организати најкраћом и најбезбједнијом трасом, односно обезбједити да се искрцавање из возила којима се исти превозе изврши на безбједној позицији, која је у непосредној близини спортског објекта, како би се максимално смањила могућност сусрета супротстављених навијачких група.

Као саставни дио оперативног обезбјеђења спортске приредбе повећаног ризика, обавезно је предвидјети ангажовање радника Криминалистичке технике са видео камерама, у циљу континуираног снимање кретања и понашања навијачких група или других појединаца, како би се могло квалитетније документовати чињење прекршаја или кривиних дјела. По указаној потреби видео уређаје потребно је користити за снимање мјера и радњи, које полиција предузима у циљу одржавања повољног стања безбједности на спортској приредби.

Према законским овлашћењима, припадници полиције вршиће континуиран надзор рада редарске службе и службе обезбјеђења приликом уласка навијача у спортски објекат, са посебним акцентом на уочавање лица за која се по њиховом понашању и изгледу може претпоставити да могу угрозити безбједност других навијача или других учесника спортске приредбе,

те исте, по указаној потреби, легитимисати и прегледати у циљу проналаска оружја и предмета, чије је уношење у спортски објекат забрањено.

Од великог је значаја да руководилац обезбјеђења спортске приредбе или неко кога он овласти, идентификује вође навијачких група, те да са истима оствари и одржава непосредан контакт током трајања спортске приредбе, при чему је такође дужан да исте упозори на законске обавезе и одговорности.

Руководилац снага обезбјеђења спортске приредбе обавезан је да доследно предузима законске мјере и радње према свим учиниоцима прекршаја и кривичних дјела током одржавања спортске приредбе, као и приликом доласка и одласка навијачких група на исте.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бјелица С., Социологија спорта, Факултет физичке културе, Милрек, Нови Сад, 2000. године.
2. Гаћеша Д., Полиција - надлежност, организација, руковођење, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 1998. године.
3. Туфегџија М., Обезбјеђење спортских догађаја, Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2009. године
4. Пена У., Амићић Г., Полицијске операције, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2007. године.
5. Талијан М., Аранђеловић Д., Велимировић Д., Организација и послови униформисаних припадника полиције, ВШУП Земун, Београд 2001. године.
6. Шкондрић В., Полицијска тактика, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2003. године.
7. Закон о јавном окупљању, „Службени гласник Републике Српске“, број: 118/08.
8. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама, „Службени гласник Републике Српске“, број: 14/04.
9. Закон о унутрашњим пословима "Службени гласник Републике Српске", број 48/03.
10. Правилник о безбједности на фудбалским утајмицама, Фудбалски савез Републике Српске, Бања Лука, 1996. године.
11. Правилник о начину вршења послова службе јавне безбједности, „Службени лист СР БиХ“ број: 24/77.
12. hr.wikipedia.org/wiki/
13. <http://bs.wikipedia.org/wiki/>
14. <http://www.glassrpske.com/>

УЛОГА ОДЈЕЉЕЊА ПОЛИЦИЈЕ ЗА ПРАЋЕЊЕ И СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Стручни рад

УДК: 351.74/.75:796

др Мирко Туфегџија

Паневропски универзитет Апеирон

Бања Лука, одјељење Нови Град

Апстракт: *Насиље на спортским приредбама код нас и у нашем окружењу још увијек је велики проблем за организаторе спортских догађаја као и за цијело друштво и државу.*

Видљиво је да менаџмент спортских клубова и савеза није у могућности да квалитетно у безбједносном смислу организује спортске догађаје иако им је то законска обавеза.

Припадници полиције на основу својих законских овлаштења учествују у спречавању насиља на спортским догађајима уз све своје друге послове и без посебних припрема и едукације, осим припадника посебних и специјалних јединица полиције, што свакако није довољно.

У земљама Европске уније при министарствима унутрашњих послова, формирана су посебна одјељења полиције за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама, чији се припадници искључиво баве том проблематиком. Припадници ових одјељења полиције дјелују из посебних националних полицијских центара а имају успостављену инфраструктуру на подручју цијеле државе. Оваквом организацијом, све информације сливају се на једно мјесто из којег се кординира рад свих безбједносних структура.

Примјеном правних и безбједносних мјера припадника ових одјељења у кординацији са организатором спортских догађаја постигао се висок ниво безбједности прије, за вријеме и послје одржавања спортских приредби.

Имајући у виду напредак које су постигле поједине државе, у првом реду Енглеска, у спречавању насиља у спорту, новом организацијом и примјеном правних и безбједносних мјера, намеће се потреба да Република Српска и Босна и Херцеговина прихвате та искуства и уђу у заједницу држава које се организовано баве праћењем и спречавањем насиља у спорту.

Abstract: *Violence at sport events in our country and in our environment is still a major problem for the organizers of sports events. It is obvious that the management of sport clubs and associations is not capable of high quality security in terms of organizing sporting events, even though it is their legal obligation.*

Police officers on the basis of their legal authorities involved in preventing violence at sporting events with all their other duties and without special preparation and training, except for members of special units and special police, which is definitely not enough.

In the EU countries exist in Ministry of Internal Affairs, a special police department for monitoring and preventing violence at sport events, whose members are exclusively dealing with these issues. Members of these police departments operate from specific national centers of police and they have an established infrastructure in the territory of the entire country. With this organization, all information is flowing to one place from which is coordinating the operation of all security structures.

Applying the legal and security measures of these departments in coordination with organizers of sport events can be achieved a high level of safety before, during and after sporting events.

Some countries have made progress, primarily English, in preventing violence in sport with new organization and implementation of legal and security measures.

Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina must accept these experiences and get into the community of states that are dealing with an organized monitoring and preventing violence in sport.

УВОД

Законом о спречавању насиља у спорту, сва одговорност стављена је на организаторе спортских догађаја. Таквом законском регулативом одговорност и улога безбједносних структура је у другом плану и они помажу организатору спортских догађаја у процјени, планирању и обезбјеђењу спортских догађаја. Досадашњим искуством потврђено је да та пракса није дала позитивне ефекте јер организатори спортских догађаја нису у могућности квалитетно, у безбједносном смислу, организовати спортске догађаје због материјалних и кадровских проблема. Намеће се потреба за учешћем безбједносних агенција и других државних структура у праћењу и спречавању насиља у спорту и нико не може преbacити одговорност само на једну страну. Имајући у виду да већи број држава које се озбиљно баве проблемом насиља у спорту имају организована посебна одјељења полиције за праћење и спречавање насиља у спорту јавља се потреба да и Република Српска као и Босна и Херцеговина организују такво једно одјељење ради ефикаснијег дјеловања и координације приликом обезбјеђења спортских догађаја.

ПРАВНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ

1. Стратешка примјена Закона о спречавању насиља на спортским манифестацијама;
2. Строге казне и ефикасан и брз кривични поступак против изгредника;
3. Доношење закона о физичком – техничком обезбјеђењу и правилника који ће дефинисати улогу, одговорност и обуку редара;
4. Развој ефективних система забране доласка хулигана на стадионе;
5. Забрана путовања која ће спријечити изгреднике да уђу и напусте земљу;
6. Развој протокола за ефективну међународну полицијску сарадњу и размјену информација;
7. Измјена правилника о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста МУП-а.

ОРГАНИЗАЦИЈА И УЛОГА ОДЈЕЉЕЊА ПОЛИЦИЈЕ

1. Формирање националног спортског полицијског центра, гдје би се сливале све информације везане за безбједност и у оквиру којим би био координиран рад свих безбједносних структура;
2. Побољшати програме за обуку полицијске и редарске службе;
3. Интегрисан приступ полиције обезбјеђењу и редарима;
4. Створити ефикасне националне базе података са познатим изгредницима;
5. Стимулисати превенцију код насиља кроз рад полиције у заједници и бољу комуникацију између полиције и навијача;
6. Стандардна употреба полицијских спотера и припадника обавјештајних служби;
7. Ублажавање полицијског стила - јачање пријатељства са навијачима;
8. Побољшати квалитет стадионске инфраструктуре и операција на њима;
9. Побољшати сарадњу са медијима у циљу превентивног дјеловања као и објективног извјештавања;
10. Побољшати међусобно информисање у оквиру безбједносних агенција.

ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду досадашње пропусте приликом процјене, планирања и обезбјеђења спортских догађаја на којима је долазило до грубог наруша-

вања јавног реда и мира, вршења кривичних дјела па и убистава намеће се потреба за озбиљнијим приступом у превенцији, праћењу и спречавању насиља у спорту. Сами организатори нису у могућности да квалитетно обезбједе спортски догађај у првом реду због материјалних проблема а затим и кадровских. Држава и безбједносне агенције морају активније учествовати у рјешавању овог проблема како би сви заједно ефикасно пратили и спречавали насиље што је интерес читавог друштва а не само спортских савеза, клубова и појединаца. Из тих разлога потребно је формирати овакво једно одјељење полиције чији припадници би се искључиво бавили проблематиком насиља у спорту и заједно са организаторима спортских догађаја и осталим учесницима придонијели већој безбједности на спортским догађајима као и око њих и тако ушли у заједницу држава које се озбиљно баве овом проблематиком.

ЛИТЕРАТУРА

1. Деренчиновић, Д., 2005., *Огледи о тероризму и антитероризму*, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, Загреб
2. Коковић, Д. 2001., *Како превазићи насиље у спорту*, Дефендологија бр.10, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука
3. Коковић, Д., 2000., *Социологија спорта*, Спортска академија, Београд
4. Пашански, М., 1987., *Савремене камиказе*, Ниро књижевне новине, Београд
5. Туфегџија, М., 2009. *Обезбјеђење спортских догађаја*, Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука
6. Вејновић, Д., 2006., *Социологија спорта*, Универзитет у Бањој Луци, Бања Лука

ЕКОПАТОЛОГИЈА СПОРТА

Претходно саопштење

УДК: 614+502/504]:976

Ирина Ковачевић

Факултет политичких наука,

Постдипломски студиј: *Савремена социологија*

Бања Лука

Апстракт: *Спорт игра значајну улогу у друштву. Он је израз друштва, његових потреба, норми и вриједности и односа према вриједносним обрасцима. Спорт доприноси развијању здравља, али и може допринијети и његовом угрожавању. Са развојем модерног спорта развија се и његова екопатологија.*

Кључне ријечи: *спорт, здравље, екологија, патологија,*

Abstract: *Sport plays an important role in the society. It is an expression of the society, its needs, norms and values and relations towards value forms. Sport contributes to the development of health, but it can also damage it. The development of modern sport is followed by the development of ecopathology.*

Key words: *sport, health, ecology, pathology*

УВОД

Игре и спорт су увијек у свим културама играли значајну улогу. Спорт је израз друштва и његовог односа према вриједносним обрасцима, и он представља одређену **културну вриједност** јер изражава „дух“ одређеног друштвено-културног система, његових вриједности и потреба.¹

Спорт може, с једне стране посматрано, да допринесе развоју људског здравља а, с друге стране, да допринесе и његовом угрожавању. Са развојем модерног спорта развија се и његова екопатологија.

¹ Д. Коковић, *Социологија спорта*, „Факултет за услужни бизнис“, Нови Сад, 2002, стр. 9.

СПОРТ И ЕКОПАТОЛОГИЈА ЗДРАВЉА

Допринос спорта здрављу људи је непроцјењив и све значајнији, и укључени спортске и физичке активности људи су знатно продуктивнији, мање одсуствују са посла и нису склони инцидентима. Спорт им помаже да буду здравији и способнији. Искуства показују да бављење спортом смањује ризик од болести срца и срчаног удара, помаже регулисању тјелесне тежине уз одређене дијете, смањује пад нивоа калцијума у костима, повећава могућност превенције канцера и, у психолошком погледу, повећава осјећања самопоштовања и ослобађања од стреса.²

Теоријске расправе о односу између спорта и **здравља** показују да спорт, а поготово „врхунски спорт“, не доприноси тјелесном, физичком и менталном здрављу, већ да га угрожава. А то се види по томе што се у многим спортовима „социјална база“ спорта ствара управо у веома раној младости, затим се то види у постојању мобинга, грубих, крутих и нехуманих тренинга који угрожавају здравље, а такође и у кориштењу и употреби допинга, „стимулативних средстава“, итд. Спорт, барем онај професионални и комерцијализовани, је не етичан јер манифестује пад моралних вриједности, агресивност и насиље, деперсонализоване односе, мобинг, допинг и „генетски инжењеринг“. Све то руши етику спорта, угрожава здравље и доприноси екопатологији спорта.

Бројне су екопатолошке појаве, од којих ћемо, најприје, узети за примјер **насиље**. Ми живимо у вријеме насиља, али и у насиљу времена. Иако „сва друштва декларативно прогарирају ненасиље“ ипак сва друштва стварају повољне услове и претпоставке у оквиру којих „насиље постаје привлачно за велики број људи; оно постаје застрашујућа појава, а наша цивилизација насилничка“. Насиље у друштву и, наравно, у спорту не мора само бити физичко, већ и душевно, духовно и сиболничко, ритуално и као такво „постаје састави део животног стила и филозофије младих људи“. Оно „фигурира и функционише као средство најразноврнијих облика друштвене моћи“ а подстицању и стимулисању насиља значајну улогу играју „масовни медији, телевизија посебно“.³

Свакодневно се на спортским аренама догађају разноврсни облици насиља, а и бројни су подаци који говоре о спортском **насиљу и жртвама**. Стадиони су постали изванредним и погодним мјестом испољавања фрустрација, мјесто пражњења незадовољства људи и мјесто манифестовања конфликта, агресије и насиља, у облицима физичке силе, вербалног вређања, понижавања, симболичког и другог насиља.

2 Д. Вејновић, *Социологија спорта*, Бања Лука, 2006, стр. 43.

3 Д. Коковић, *Друштво, насиље и спорт*, Нови Сад, 2010, стр. 27.

Насиље је у спорту не само евидентно, већ се оно толерише, стимулише и подстрекава.⁴

Различити су облици екопатологије у спорту, од аресије и насиља, национализма, расизма и тероризма, употребе стимулативних средстава и допинга, до мобинга. Када се говори о насиљу у спорту, заправо се овај феномен више веже за насиље око спорта, али насиље је и битна компонента самог спорта и формирања спортисте. Та компонента се, прије свега, односи на **мобинг** као емоционални психо-терор и методу формирања спортисте.

Ријеч **мобинг** (енгл. „*to mob*“ – навалити, насрнути у маси; „*mob*“ – руља, гомила, свјетина, олош; „*mobish*“ – присилно неког деградирати, искључити и „уништити“) је потекла из етологије а њоме је Конрад Лоренц објашњава понашања неких животиња које су у стању да се удруже против неког члана тако да га протјерају из групе па чак и усмрте. Касније је овај назив прешао и у друштвене науке, психологију, социјалну психологију, психијатрију, социологију како би се под њим подразумевјевале појаве као што су:

- психотерор;
- психичко злостављање;
- емоционално злостављање;
- психичко малтретирање;
- психички тероризам;
- морално малтретирање;
- морално злостављање, и слично.

Поред назива **мобинг**, у употреби су и називи **босинг** („*bossing*“) – под којим се подразумијева појава „малтретирања“ подређених особа на радном мјесту од стране претпостављеног, и **билинг** („*bylling*“) – под којим се подразумијева манифестација насиља и злостављања у школама и на факултетима. Мобинг (**босинг**, **билинг**) је присутан у породици, школама и факултетима, вршњачким групама, предузећима и фирмама, спортским клубовима, старачким домовима, касарнама, затворима, присутан је готово свугдје и „на сваком мјесту“.

Да би илустрација мобинга била већа, узећемо за примјер совјетску гимнастичарку Јелену Мухину, свјетску првакињу из 1977. године, лпја је морала тренирати дванаест часова дневно, или румунску гимнастичарку Нађу Команечи која је од веома напорних тренинга већ као дијете задобила психичке проблеме и душевне трауме. На раније приче да спорт доприноси развоју здравља бивши амерички рагбиста Џек Скот каже: "Једно од оправдања за практиковање рагбија на колецима је да он не помаже само да се изгради карактер, него и тјело. То је глупост. Младим људима се тијело

4 Спорстка борилишта и стадиони су постали мјеста агресије и насиља те су, како критичари истичу, девијације у спорту задобиле легални и легитимни израз «спортске борбе» (нпр. нокаут у боксу, «клизећи стартови» у фудбалу представљају намјерно наношење тешких тјелесних повреда и "убиство са предумишљањем и најавом као што је случај у боксу". У том смислу Ернст Јокл исправно примјеђује: «нокаут је једини законом дозвољени начин убиства невиног».

уништава а не развија. У ствари, мали је број оних који су напустили рагби који се игра на колецима а да нису на неки начин трајно оштећени. У току четири године, задобио сам сломљени зглоб, ишчашења оба рамена, чланак који се толико изврнуо да је покидао лук стопала, три јака потреса мозга и руку која је скоро морала бити ампутирана зато што није лијечена на прави начин. И још сам био један од оних који су имали среће... Када је играч повријеђен, шаљу га код клупског љекара који обично више води рачуна о томе да врати спортисту у игру него о било чему другоме. Ова замјена приоритета води ка невјероватним злоупотребама. Једна од најчешћих интервенција је давање ињекције играчу пред утакмицу да би се умртвио болни повријеђени дио тјела који би га иначе спречио да игра. Он може да игра, али то може да доведе до нових повреда на том дијелу тијела који је умртвљен».⁵

Спорт је подручје употребе **наркотичкиг средстава**. Сматра се да је допинг познат и код античких Грка када су спортисти конзумирали гљиве како би побољшали резултат. У XIX вијеку су се, у том смислу, почели употребљавати кофеин, алкохол, нитроглицерин, опијум и стрихнин. Прва познати случај смрти због допинга забијежен је 1886. године код енглеског бициклисте који је умро од употребе триметила. Дански бициклиста Јенсен је умро за вријеме Олимпијских игара у Риму 1960. године. Познате су и бројне афере у вези са кориштењем разних стимулативних средстава, у фудбалу, бициклизму, боксу, пливању, атлетици, итд. Познати су и многи "случајеви", као што су: "случај Крабе", "случај Бен Џонсон", "случај Марадона", "случај Том Симпсон", "случај Биргит Дресел", "случај Џојнер», и други.⁶

ЗАКЉУЧАК

Еколошки проблеми доводе и до **здравствених проблема** људи и обољења. Загађење човјекове околине, воде, ваздуха и земље доводи до загађења хране, тровања и оболијевања људи. Медицинари истичу да живећи

5 Колико су те методе сурове, ево једног примјера који представља посљедицу утицаја мобинга. Након проласка кроз циљ маратонске трке у Лос Анђелесу (1984) швајцарску маратонку Габи Андерсен-Шилс су завиле у лед, дали јој интервенозне ињекције како би се опоравила и кад је "дошла себи" и успјела да проговори, рекла је: «Задња два и по километра трчала сам скоро без свијести, на атлетској стази још само рефлексно. Не сјећам се ничега". На то је љекар аустралијске федерације огорчено изјавио: "Животињи не би дозволили да се тако мучи, њу су пустили умирати на ногама», док је љекар канадске репрезентације додао: «Код коњичких такмичења судије будно пазе да коњи не би дехидрирали, изгледа да у атлетици дозвољавају да човјек трпи док му не узавре мозак». Б. Ковачевић, *Социологија спорта*, Бања Лука, 2000, стр. 147, 157.

6 Навешћемо једну потресне ријечи и „случај“ бициклисте Том Симпсона, који је изјавио: «Ја нерадо узимам дроге, али спреман сам да заборавам своје принципе ако то значи да ме могу тући возачи који се допингују, а гори су од мене. Ја храним жену и дјецу. А без побједа нема пара». Симпсон је имао двадесет и девет година и био, како се то обично каже, у "највећој форми" кад је умро за вријеме трке "Тур д'Франс". Б. Ковачевић, *Социологија спорта*, Бања Лука, 2000, стр. 147.

у граду у којем је присутно велико аерозагађење, његови становници нарушавају здравље као да дневно попуше двије кутије цигарета. Убрзан темпо живота и бука доводе и до - стресова, депресије и других психичких поремећаја, што се одражава и на подручју екопатологије спорта као подручју агресије и насиља. До здравствених проблема и екопатологије здравља може довести и спорт.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вејновић Д., *Социологија спорта*, Бања Лука, 2006.
2. Ковачевић Б., *Социологија спорта*, Бања Лука, 2000.
3. Коковић Д., *Друштво, насиље и спорт*, Нови Сад, 2010.
4. Коковић Д., *Социологија спорта*, „Факултет за услужни бизнис“, Београд, 2002.
5. Медвед Р., и др., *Спортска медицина*, Загреб, 1987.
6. Ољача М., *Педагогија спорта*, Нови Сад, 1996.
7. *Психологија и спорт*, Београд, "Нолит", 1984.
8. *Социологија спорта*, Београд, 1967.
9. Стојковић С., *Убија ли спорт*, Београд, "Филип Вишњић", 1989.

ЕТИОЛОГИЈА И ФЕНОМЕНОЛОГИЈА НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА МЛАДИХ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Претходно саопштење

УДК: 316.624-053.6(497.6 РС)

Виолета Ромић

Постдипломски студиј Факултета политичких наука
Бања Лука

Апстракт: Циљ рада јесте указати на етиологију и феноменологију криминалитета малољетника, са посебним освртом на Републику Српску. Односно, намјера је указати на узроке који доводе до ове појаве, те на саме појавне облике, структуру и динамику криминалитета малољетника код нас.

Кључне ријечи: етиологија, феноменологија, криминалитет малољетника.

Abstract: The aim of this paper is to draw attention to the etiology and phenomenology of juvenile delinquency, with special emphasis on the Republic of Srpska. In other words, the intention is to indicate the causes which lead to this phenomenon, and the forms, structure and dynamics of juvenile delinquency.

Key words: etiology, phenomenology, juvenile crime

ДЕФИНИСАЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА

У најопштијем смислу, криминалитет представља „скуп друштвених појава којима се угрожавају универзалне друштвене вриједности, а које су као такве санкционисане кривичним правом“, док насиље¹ представља „дрску и

¹ Због своје актуелности насиље је у жижи интересовања бројних дисциплина и научника, посебно социолога, правника и психолога, тако што се оно код социолога третира као принуда у најширем смислу, од стране правника као незаконита примјена силе, а код психолога као агресивност.

безобзирну примјену физичке силе, противправног угрожавања интегритета човјека и других јавних добара и друштвених вриједности“ (Бошковић, 2007: 265). Према томе, насилнички криминалитет се у криминолошкој литератури најчешће дефинише као „криминалитет који обухвата кривична дјела са елементима насиља, тј. кривична дјела код којих се ради постизања одређеног циља користи напад на жртву или се њиме пријети“ (Марковић, 2007: 203-204).

Појам делинквенције (итал. *delinquere* – погријешити, чинити кривична дјела) обухвата теже облике асоцијалног, антисоцијалног, социопатолошког и криминалног понашања. Малољетничкој делинквенцији, као посебном облику криминалитета који се од других облика разликује по специфичностима везаним и за етиологију и за феноменологију испољавања, у свим савременим друштвима поклања се изузетна пажња (Марковић, 2007: 204). Због сложености саме појаве, постоје и различита схватања појма малољетничке делинквенције, а преовладавају два основна – шире и уже. Прво, дакле шире схватање проширује појам малољетничке делинквенције и на она понашања младих лица, односно малољетника која се могу окарактерисати као социјална неусклађеност у најширем смислу ријечи (дакле, то су она понашања која су у супротности са уобичајеним или прописаним облицима понашања у једном друштву). Друго, уже схватање обухвата само она понашања која су инкриминисана по позитивним кривичним законима појединих земаља (Митровић, 2006: 41).

Према томе, израз малољетничка делинквенција означава појаву која је ширира од појма криминалитета малољетника. Криминалитет означава вршење кривичних дјела, док малољетничка делинквенција обухвата како кривична дјела, тако и друга девијантна понашања дјеце и малољетника (Грбић-Павловић, 2010: 17).

Међутим, проблем криминалитета малољетника све више излази из оквира одредаба кривичног законодавства, те се и појам малољетничког криминалитета све више замјењује појмом малољетничко преступништво² или малољетничка делинквенција (Чејовић, 2006: 415). Према томе, малољетничка делинквенција је саставни дио општег криминалитета, али као друштвено негативна појава може и треба бити предмет посебног изучавања.

2 Преступничко понашање малољетника обухвата свако понашање појединаца или група младих које је противдруштвено, односно друштвено неприхватљиво, тј. којим се крше правне или моралне норме одређеног друштва и које, када је друштвено видљиво, изазива спонтано или организовано друштвено реаговање у намери да се заштите друштвена добра и вриједности, а и сами актери таквог понашања. Најтежи облик малољетничког преступништва јесте малољетнички криминалитет. Према: Јашовић, Ж. (1978). *Криминологија малољетничке делинквенције*. Београд: Научна књига.

ЕТИОЛОГИЈА НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА МАЛОЉЕТНИКА

У вези са одговором на питање, који су корјени насилничког криминалитета³ уопште Ђорђе Игњатовић истиче сљедеће приступе (Игњатовић, 1998: 208-209).

- а) *биолошки и психолошки* – гдје физичке и менталне особине предиспонирају појединце да се на одређене надражаје почну понашати насилнички;
- б) *инстинктивистички* – који сматрају да понашањем човјека, па и агресивним, управљају нагони, попут полног (*libido*) и нагона смрти (*thanatos*) и
- в) *супкултурни* – указују да се значај социјалних чинилаца човјекове агресивности не може занемарити.

Према томе, проблем етиологије малољетничке делинквенције⁴ не може се посматрати изван етиологије криминалитета уопште, али се морају усвојити неке специфичности које произилазе из карактеристика овог облика криминалитета. Дакле, на појаву малољетничке делинквенције утичу био-психо-социо узроци, који означавају физичке, психичке и друштвене елементе. Људско понашање је резултанта свих трију група елемената, којима пресудан значај даје активност саме индивидуе (Вејновић и др., 2008: 14).

Основни узрок криминалног понашања малољетника налази се, несумњиво, у њиховој личности, у њиховој физичкој и психичкој конституцији, посебној психологији, менталитету и темпераменту њиховог доба. Као личност у процесу физичког и душевног формирања, малољетник се налази у једном посебном стању, промјенљивом и поводљивом, узнемиренном и несређеном (Таховић, 1955: 86, видјети код Грбић-Павловић, 2010).

Као непосредни узроци и услови дјелују сиромаштво, богатство, неадекватни процеси васпитања и образовања, немогућност запослења или неадекватно запослење родитеља, прекомјерна употреба алкохола, злоупотреба наркотика, средства масовне комуникације, културни конфликти, утицаји заосталих схватања, обичаја и многе друге околности које могу дјеловати криминогено и на појаву других облика криминалитета. Међутим, у оквиру свих тих фактора посебан значај за етиологију малољетничке делинквенције, а тиме и насилничког криминалитета младих, има дегради-

3 Према извјештају Европског савјета о насиљу и криминалитету, постоје три етиолошка фактора насиља, и то у културном погледу: насиље као имитирано понашање, насиље као понашање које одређује вриједносни оквир групе и насилничко понашање као одговор на угњетавачко друштво. Према: Марковић, И. (2007). *Основи криминологије*. Бања Лука: Правни факултет.

4 О узроцима малољетничке делинквенције видјети шире: Матијевић, М., Бујановић, Т. (2008). Узроци, услови и феномен малољетничке делинквенције. У зборнику: Митровић, Љ. (Ур.). *Малољетничка делинквенција у Републици Српској – стање и перспективе сузбијања, спречавања и санкционисања*, Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.

рана породица, лош и неадекватан систем образовања и васпитања, утицај улице и малољетних делинквентних група, те негативни садржаји средстава масовне комуникације који пропагирају насиље као облик рјешавања конфликтних ситуација или сензационалистички приказују поједина кривична дјела (Марковић, 2007).

ФЕНОМЕНОЛОГИЈА НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА МАЛОЉЕТНИКА

Како се у литератури наводи, насилнички криминалитет може се подијелити у двије основне групе:⁵

- а) *дјела традиционалног насилничког криминалитета* – у која спадају: убиство, наношење тјелесних повреда, силовање, разбојништво и разбојничка крађа;
- б) *новији облици насилничког криминалитета* – у која спадају: насиље у породици и насиље над дјецом.

Када је у питању феноменологија насилничког криминалитета малољетника, треба напоменути да не постоје нека посебна кривична дјела која могу извршити малољетници. С друге стране, постоје таква кривична дјела која због њихове суштине или природе не могу извршити малољетници, на примјер, права службеничка кривична дјела, привредни деликти и слично. Ипак, највећи број кривичних дјела подједнако су доступна и малољетним и пунољетним извршиоцима, на примјер кривична дјела против живота и тијела, против имовине, против полног интегритета и слично. Код таквих кривичних дјела могу се уочити одређене специфичности уколико су она извршена од стране малољетника (Марковић, 2007: 230).

Врста кривичних дјела	Учесталост малољетника по врстама кривичних дјела и годинама					
	2008	2009	2010	УКУПНО кривичних дјела 2008-2010		
	ф	ф	ф	Малољетници	Укупно лица	%Малољетника
Против имовине	608	664	618	1890	13.210	14,3%
Против живота и тијела	79	85	37	201	3.040	6,6%

⁵ О облицима насилничког криминалитета, видјети шире код: Игњатовић, Ђ. (1998). *Криминалогија*. Београд: Номос. и Марковић, И. (2007). *Основи криминологије*. Бања Лука: Правни факултет.

Против полног интегритета	-	4	1	5	131	3,8%
Изазивање опште опасности	8	4	1	13	430	3,0%
Недозвољена производња и држање оружја	18	29	22	69	1264	5,5%
Злоупотреба опојних дрога	2	4	71	77	704	10,9%
Остали општи криминалитет	57	21	13	91	2138	4,3%
Укупно	772	811	763	2346	20.917	11,2%

У табели 1 приказан је удио кривичних дјела малољетника у укупном броју извршених кривичних дјела у Републици Српској⁶ у протекле три године.⁷ Видљиво је да су у 2008. години малољетници укупно извршили 772 кривична дјела. У 2009. години малољетници су извршили 811 кривичних дјела, чиме се биљежи незнатан пораст. Међутим, у 2010. години евидентно је смањење извршених дјела од стране малољетника, у односу на обје претходне године. У наведеној години извршено је 763 кривична дјела од стране малољетника (Grbić-Pavlović & Pavlović, 2011).

Једна од специфичности јесте и све израженија организованост и колективност у вршењу појединих кривичних дјела. Удруживање малољетника делинквентног понашања врши се на разне начине и у разним облицима, почевши од група за изазивање нереди и вандалистичког понашања, све до малољетничких банди са чврстом структуром организације и хијерархијом њених чланова. Малољетници рјеђе чине сами кривична дјела, а чешће у групи (Милутиновић, 1981: 244, види код Грбић-Павловић, 2010).

У структури криминалитета малољетника преовлађују имовински деликти. Сматра се да на ове деликте отпада 50%, а у неким држава чак и 80% кривичних дјела малољетника. Најчешће се врше крађе, затим разбојништва, одузимање моторног возила и др. На другом мјесту су саобраћајни деликти, затим сексуални, те кривична дјела против живота и тијела (Марковић, 2007: 232-233).

Значајна су сазнања до којих се дошло у истраживањима која показују да се малољетници најприје укључују у вршење имовинских деликата, у старијем узрасту почињу да врше деликте са елементима насиља, а у зрелијем узрасту врше насилне деликте против полних слобода, односно силовање и

6 За упоредно стање у Републици Србији видјети код: Стевановић, И. (2010). Насилни криминалитет малолетника у Србији. У зборнику: Крон, Л. (Ур.). *Насилнички криминалитет: етиологија, феноменологија, превенција*. Београд: Институт за криминологију и социологију.

7 Извор: Grbić-Pavlović, N., Pavlović, G. (2011). „Criminal law aspects of juvenile delinquency in the Republic of Srpska“. International Scientific and Practical Conference „Legal Education – Civil Society – Fair State“, 28 and 29 April 2011. The Faculty of Law of the Kemerovo State University, Russian Federation.

др. (Hansen, 2003). Такође, по правилу у раном узрасту најчешће врше насилне деликте у оквиру групе, а у старијем узрасту расте број малољетника који врше кривична дјела са елементима насиља као појединци (Радуловић, 2010: 115).

У табели 2 приказана је дистрибуција кривичних дјела почињених од стране малољетника у Републици Српској у периоду од 2004. до 2009. године.⁸

Врста КД	Учесталост малољетника по врстама кривичних дјела и годинама												Укупно	
	2004.		2005.		2006.		2007.		2008.		2009.		φ	%
	φ	%	φ	%	φ	%	φ	%	φ	%	φ	%	φ	%
против имовине	766	86,65	657	83,48	703	81,84	716	82,11	608	78,76	664	81,87	4114	82,53
против живота и тијела	72	8,14	72	9,15	76	8,85	70	8,03	79	10,23	85	10,48	454	9,11
против полног интегритета	2	0,23	3	0,38	8	0,93	3	0,34	-	0	4	0,49	20	0,40
изазивање опште опасности	8	0,90	5	0,64	20	2,33	3	0,34	8	1,04	4	0,49	48	0,96
недозвољена производња и држање оружја	5	0,57	12	1,52	9	1,05	17	1,95	18	2,33	29	3,58	90	1,81
злоупотреба опојних дрога	1	0,11	8	1,02	2	0,23	8	0,92	2	0,26	4	0,49	25	0,50
Остала КД општег криминалитета	30	3,39	30	3,81	41	4,77	55	6,31	57	7,38	21	2,59	234	4,69
Укупно	884	100,00	787	100,00	859	100,00	872	100,00	772	100,00	811	100,00	4985	100,00

⁸ Детаљније погледати код: Грбић-Павловић, Н. (2010). *Казненоправни аспекти малољетничке делинквенције у Републици Српској*. Бања Лука: Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, стр. 42 и даље.

Као што се из табеле 2 може видјети, криминалитет малољетника у Републици Српској у периоду од 2004. до 2009. године може се свести на имовински криминалитет и криминалитет са елементима насиља, који укупно чине преко 80% пријављених кривичних дјела у том периоду, што се поклапа са резултатима криминолошких истраживања у области малољетничке делинквенције.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Малољетнички криминал се у савременим друштвима све више препознаје по насиљу и деструктивности. Откривање и сагледавање елемената који овај феномен чине, односно његове етиологије и феноменологије, представља изазов за савремену науку и праксу у циљу његовог спречавања и сузбијања.

Осјетљивост и страх јавности од овог облика криминалитета захтијева ефикасно и оштро поступање. Типичан одговор друштва јесте повећање репресије, међутим, кажњавање без адекватног третмана насилника не може елиминисати насиље без обзира на врсту санкције и њено трајање, већ напротив врло вјероватно ће га интензивирати (Илић, 2010: 136).

У савременим законодавствима, посебно европским и англосаксонским, обликује се постепено нова стратегија за борбу против малољетничке делинквенције, чије су полазне основе: превенција, заштита, брига и помоћ малољетнику, посматрање његовог дјела више као друштвено неуклопиво понашања, а не као криминалног акта и гаранције о правима малољетника (Камбовски, 2006: 32). Општи фактор превенције је фактор јавности, у најширем смислу, а чине га различити органи, организације и појединци (Сингер и Микшај-Тодоровић, 1993: 329).

Као неопходно, у превенцији потребно је реформисати образовни систем, убрзати процес запошљавања младих људи, те едуковати кадрове који се сусрећу са проблемима младих људи. Потребно је вршити стално усмјеравање младих људи на активно учествовање у спортским и друштвеним активностима, те организовати васпитне, образовне, психолошке и друге врсте савјетовалишта за малољетнике. Такође, веома важно је утицати на младе путем медија, са основним циљем да се о штетним посљедицама недозвољеног понашања кроз разне емисије, штампу и друга средства информисања млади и њихови родитељи што више информишу (Грбић-Павловић, 2010: 8).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бошковић, М. (2007). *Криминологија*. Нови Сад: Правни факултет.

2. Вејновић, Д., и др. (2008). *Млади, школа и превенција социјално неприхватљивих понашања*. Бања Лука: Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања.
3. Грбић-Павловић, Н. (2010). *Казненоправни аспекти малољетничке делинквенције у Републици Српској*. Бања Лука: Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања.
4. Grbić-Pavlović, N., Pavlović, G. (2011). „Criminal law aspects of juvenile delinquency in the Republic of Srpska“. International Scientific and Practical Conference „*Legal Education – Civil Society – Fair State*“, 28 and 29 April 2011. Russian Federation: The Faculty of Law of the Kemerovo State University.
5. Игњатовић, Т. (1998). *Криминологија*. Београд: Номос.
6. Илић, З. (2010). Друштвени одговори на насилнички криминалитет малолетника. У зборнику: Крон, Л. (Ур.). *Насилнички криминалитет: етиологија, феноменологија, превенција*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
7. Јашовић, Ж. (1978). *Криминологија малољетничке делинквенције*. Београд: Научна књига.
8. Камбовски, В. (2006). „Теоретски основи на новиот законски модел на малолетничката правда“. *Македонска ревија за казнено право и криминологију*, година 13, број 3.
9. Марковић, И. (2007). *Основи криминологије*. Бања Лука: Правни факултет.
10. Матијевић, М., Бујановић, Т. (2008). Узроци, услови и феномен малољетничке делинквенције. У зборнику: Митровић, Љ. (Ур.). *Малољетничка делинквенција у Републици Српској – стање и перспективе сузбијања, спречавања и санкционисања*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
11. Милутиновић, М. (1981). *Криминологија*. Београд: Савремена администрација.
12. Митровић, Љ. (2006). *Коментар Закона о прекршајима Републике Српске*. Бања Лука: ППГП „Comesgrafika“ д.о.о.
13. Радуловић, Љ. (2010). Политика сузбијања малолетничког криминалитета са елементима насиља. У зборнику: Крон, Л. (Ур.). *Насилнички криминалитет: етиологија, феноменологија, превенција*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
14. Сингер, М., Микшај-Тодоровић, Љ. (1993). *Делинквенција младих*. Загреб: Глобус.
15. Стевановић, И. (2010). Насилни криминалитет малолетника у Србији. У зборнику: Крон, Л. (Ур.). *Насилнички криминалитет: етиологија, феноменологија, превенција*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
16. Таховић, Ј. (1955). Проблем малољетника у кривичном праву. *Анали правног факултета у Београду*, број 3.
17. Hansen, K. (2003). „Education and crime-age profile“. *British Journal of Criminology*, 43, стр. 141-168.
18. Чејовић, Б. (2006). *Кривично право - општи и посебни дио*. Београд: Досије.

НАСИЉЕ ОМЛАДИНЕ НА СПОРТСКИМ ТЕРЕНИМА

Претходно саопштење

УДК: 343.59-053.6:796.093

Сања Средић

Постдипломски студиј - Савремена социологија

Факултет политичких наука

Бања Лука

Апстракт: *Насиље на спортским теренима представља један од горућих проблема данашњице. Трагом проучавања овог феномена, у првом дијелу рада разматране су неке опште претпоставке и уводне констатације које се односе на саму нарав насиља. Насиље је друштвена константа која је током историје само мијењала своје појавне облике прилагођавајући се актуелном друштвеном тренутку, те у вези са њим добила на полету, суровости и отворености, односно перфидности и притворности. У раду се указује на социолошке дефиниције самог појма насиља, затим на историјску ретроспективу развоја, типове насиља, друштвене оквире у којима се насиље јавља, те актере са посебним акцентом на младој популацији као најподложнијој деструкцији, разарању и насиљу у ситуацијама када су саставни дио гомиле. У раду се такође разматра инфериорни и маргинализовани друштвени положај омладине, као један од потенцијалних покретача насилничког понашања на спортским теренима, те бујање омладинских супкултура, као својеврстан барометар кризе, нових преокупација и промјена у модерном друштву.*

Кључне ријечи: *насиље, спорт, омладина, гомила.*

Abstract: *Violence at sporting events is one of the most pressing problems of today. Looking back at previous researches, the first part of the paper discusses some general assumptions and preliminary conclusions regarding the very nature of violence. Violence is a social constant, which during history only changed its manifestations adapting to the current social moment, and thus gained in power, cruelty, and openness, i.e. perfidy and hypocrisy. The paper examines the sociological definition of the term violence, then the historical retrospective of develop-*

ment, types of violence, social frameworks in which violence occurs, and actors with special emphasis on the young population as the most susceptible destruction, devastation and violence in situations when they are a part of the crowd. The paper also considers inferior and marginalized social status of youth as one of potential triggers of violent behavior at sporting events and the proliferation of youth subculture as a kind of barometer of crisis, new concerns and changes in modern society.

Keywords: *violence, sports, youth, crowd.*

УВОД

Нема сумње да је насиље фундаментална саставница сваког друштва и културе. Због тога је сваки разговор о насиљу заправо увијек разговор о самом друштву. (Вејновић, 2006: 158) За разлику од гладијаторских борби гдје је насиље било само у борилачком простору арене, данашње насиље продужава се на шири друштвени простор. (Шијаковић, 2003: 186) Социолошко достигнуће у проучавању насиља састоји се у детаљној анализи социјалних услова и контекстуалне равни из којих и унутар којих насиље постаје манифестно.

Раније, насиље је најчешће било директно и индиректно везано за државу и за одговарајуће институције и организације. И то, било у позитивном смислу, као једног посједника права на легитимно насиље којим се гарантовала досједна и потпуна деприватизација насиља, те се тако блокирала обнова „природног стања“ у Хобсовом смислу, или пак у негативном смислу, као посједника огромне концентрисане друштвене моћи који се може користити насиљем и директно и индиректно и на неконтролисан или тешко контролисан начин. У савременим високо развијеним или постмодерним друштвима, насиље се јавља и у дифузним облицима и у подручју онога што начелно припада сфери цивилног друштва, те се на неки начин насиље у тим условима реприватизује на позадини коју твори својеврсно ново успостављање „природног стања“ у Хобсовом смислу. (Врцан, 2003: 163) Неки познати савремени социолози закључили су да је двадесети вијек био ујасављајући и насилнички, односно вијек највећег насиља у историји људског рода.

ДРУШТВО И НАСИЉЕ

Социолози разликују три типа насиља. Прво, изражајно насиље које се јавља кад се извана намеће становита стандардизација понашања и мишљења, што се доживљава као ограничавајуће, па и понижавајуће – у том случају насиље је, поред осталог, облик отпора и одбране. Друго, инстру-

ментално насиље којем се прибјегава кад се смањују и нестају шансе за реализацију властитих циљева на институционално одобрени начин, понајприје у условима општег прихватања легитимних вриједности, али и веома сужених реалистичких могућности да одређени појединци или групе постигну те вриједности на легитиман начин. У том случају насиље је начин постизања, за одређену средину посве легитимних циљева, нелегитимним средствима. И треће, регресивно насиље које се лансира кад се инсценирају „слике непријатеља“, те се маше политичким и другим страшилима како би се постигла стабилност и групна интегрисаност у условима раста генерализиране неизвјесности и дифузне несигурности, те се нагло повећавају друштвено произведени ризици. (Исто, стр. 152-153)

Трагом проучавања овог феномена даћемо опште претпоставке и уводне констатације које се односе на саму нарав насиља.

Прва, општа претпоставка је да насиље не произлази једноставно из унапријед и преддруштвено задате нарави насилничких појединаца, него је понајприје друштвено условљено, те произлази из датих модалитета подруштвавања односно друштвености. Друга општа претпоставка је да насиље не долази изненада, попут неке природне непогоде а да се не зна како и зашто. Стога, за ризик насиља увијек вриједи чињеница да је у основи друштвено условљен и произведен, и онда кад наступа као чин усамљеног појединца или, привидно, као својеврсна природна непогода. (Исто, стр. 149-150)

Насиље представља начин дјеловања и понашања које је деструктивно усмјерено наспрам других – појединаца, група, институција итд. – и/или туђих ствари. И посве свјесно и намјерно смјера на директно угрожавање и оштећивање физичког и менталног интегритета других, дакако, по правилу, одабраних других. Стога је то циљано, деструктивно дјеловање и понашање. (Исто, стр. 150) Насилничко понашање је дефинисао и Коковић, као свако понашање које пријети: „употребом силе и њеном стварном примјеном; и директним или индиректним угрожавањем или оштећивањем физичког и моралног интегритета личности (без обзира на то да ли је оно отворено или прикривено, бесмислено или безразложно), нелегалним и неовлашћеним уништавањем ствари.“ (Коковић, 2010: 33) Морен констатује да је насиље привидно јасан појам који се не може ограничити на физичку употребу силе: „заstraшивање и пријетње носе у себи огромно потенцијално насиље које је лишено физичке примјене силе.“ (Морен, 1983: 304-305)

Насиље се увијек смјешта у оквир који је обиљежен односима друштвене моћи, уплетено је у мрежу друштвене подређености и надређености. Стога се и манифестује као посебно друштвено дјеловање фактично усмјерено на потврђивање и јачање односа друштвене моћи, или на њихово оспоравање и мијењање. Друштвена моћ је у игри и онда када је насиље претежно симболичке или вербалне нарави. (Врцан, 2003: 150)

Актери насиља су увијек појединци и групе које располажу неједнаким друштвеним, материјалним, културним и симболичким ресурсима или „ка-

питалима“ – у најширем смислу те ријечи, што одређује и њихове веома различите животне шансе и путеве као и могућности дјелотворног друштвеног утицаја и остварења посебних и групних циљева. У том смислу, у друштвеној позадини насиља стоје односи друштвене неједнакости. И то понајприје у условима друштвено условљене оскудице материјалних, културних, симболичких и других добара која се иначе високо вреднују. (Исто, стр. 150)

Насиље се, посебно кад добија размјере масовне друштвене појаве или појаве која се понавља, јавља, по правилу, на друштвеној позадини која је иначе конфликтне нарави, без обзира на то у којим се оквирима и на који начин конфликти очитују. Насиље је увијек знак постојања становитих конфликтних стања и онда када су та стања само латентна и на први поглед готово невидљива. Заправо, ерупције насиља су често знак да у противријечној утроби друштвеног бића нешто веома озбиљно врије. (Исто, стр. 150-151) Епидемија насиља има своје законе – један акт насиља служи као детонација за друге облике. Са разарањима долазе новији и још моћнији облици испољавања насиља. Култ насиља одговара животном креду да је „човјек човјеку вук“ и представља могућност да се у живот спроведе начело „завади па владај“. (Коковић, 2010: 39)

Насиље је средство којим се релативно брзо и сигурно постиже кристализација и консолидација групног идентитета. Насиље има велики идентификацијски набој. Њиме се дограђује, заокружује и афирмише друштвени субјективитет, тј. насиље је средство за постизање статуса познатог и *de facto* признатог колективног друштвеног актера с којим се барем у неком оквиру (стадиона, клуба, града, регије, ногометног погона итд.) мора рачунати. Тако се насиљем гради друштвена репутација и задобија заокружени друштвени субјективитет. (Исто, стр. 156) Насиље је средство за јачање унутаргрупне хомогености, те за развијање и стабилизирање партикуларних лојалности, укључивши регионалне, локалне, класно-слојевне па и националистичко-политичке. Насиљем се постиже највећи ступањ интеграције и лојалности доказане жртвама у крви. (Исто, стр. 157) Врцан каже да се насиљем на изабране друге удара печат непријатеља, печат који се не да лако избрисати. (Исто, стр. 157) Насиље је дакла учинковито средство друштвеног разликовања. Може се рећи да оно јача групни осјећај, гдје појединац, како би то Фром рекао, усваја „идентитет хорде“ и постаје склон подјелама на добро и зло, пријатеље и непријатеље и паролу „Ко није с нама, тај је против нас.“

Према Жирану, насиље обухвата широку лепезу искуства: од експлозије животне снаге па све до крволочности и других разноврсних налета мрачних страсти.¹ Свако се у почетку нада да је у стању да господари насиљем, а

¹ О томе како су крволочна друштва уступила мјесто благим друштвима, у којима међусобно насиље представља анонимно и деградирајуће понашање, а свирепост патолошко стање, видјети шире у: Липовецки: *Доба празнине – огледи о савременом индивидуализму*, Књижевна заједница, Нови Сад, 1987.

насиље загосподари свим протагонистима и без њиховог знања их увуче у игру узајамног насиља, онда када помисле да су се извукли. Што се људи више труде да га савладају, то му више дају материјала; препреке које му постављамо оно претвара у оружје за акцију; насиље личи на пламен који прождире све што човјек баци на њега у намјери да га угаси. Понекад је ову заразу готово немогуће избјећи. Нетолерисање насиља се на крају покаже једнако фаталним као толерисање. Када насиље постане очигледно, има људи који му се слободно, чак са одушевљењем препуштају; има и таквих који се супротставе његовом даљем ширењу; међутим, често му управо ти омогуће побједу. (Жирар, 1990: 78) Наиме, према Жирару, у темељу друштва стоје неке забране и разлике, које су произашле из преусмјеравања и спречавања изворне агресије и фундаменталног насиља.

НАСИЉЕ ОМЛАДИНЕ НА СПОРТСКИМ ТЕРЕНИМА

Проучавање спорта показало се као плодан емпиријски изазов за социологе, историчаре друштва и аналитичаре културе, резултирајући важним расправама о структури и дјеловању, глобализацији и американизацији те идентитету и његовим изворима и одредницама. (Томлинсон, 2005: 14) Резултати досадашњих истраживања навијачког насиља у земљама Европе показали су да је ријеч о:

- Младима, углавном касним адолесцентима или младим пунољетним особама;
- Већином младићима, мада посљедњих година у навијачким групама има више дјевојака него прије;
- Углавном „обичним младима“, према социјалним обиљежјима, сличним њиховим вршњацима, а не, као што се то често у јавности истич, доминантно делинквентима из предграђа;
- Припадницима организованих група који се окупљају око фудбала и навијања;
- Особама које путем своје навијачке колективне активности (израда иконографије, иконофере, путовања, дружења, забаве...) више манифестују *ерос*, тј. страст за животом, него ли *танатос*, као страст за смрћу (уништењем, деструкцијом);
- Најчешће о добрим познаваоцима фудбала и спорта, те истинским заљубљеницима у клубове за које навијају;
- Сљедбеницима навијачког супкултурног стила, што значи да им је навијање основа за изражавање посебног супкултурног идентитета, који је заснован на разликовању од службене културе и бунтовном односу према тој култури. (Лалић, Д., Бити, О., 2008: 256-257)

Не смијемо заборавити чињеницу да групе ногометних навијача своје чланове регрутују углавном из маргинализованих дијелова омладине. Та-

ква омладина тежи учинити све да постане видљив дио друштва, а то је најлакше путем насиља, јер насиље никад не остаје незапажено од стране јавности. О томе говори и Врцан, напомињући да је насиље најпогоднији и најсигурнији начин да се постигне друштвена видљивост: ништа данас не чини друштвено видљивим лакше и брже од насиља. (Врцан, 1990: 8) Улогу насиља код екстремних навијача слично схвата и Прњаку. Према Прњаку, битан им је циљ: да их противници, али и сви други, који су можда тек неутрални проматрачи, јасно уоче. (Прњаку, 1997: 16) Но, некад је насиље само реакција на немогућност спровођења навијачког ритуала, а као највећу сметњу провођењу свих елемената навијачког ритуала навијачи виде полицију. Екстремни навијачи не желе да их неко чува. У сваком случају, можемо закључити да је насиље неизбежан дио навијачког ритуала и да првенствено има функцију окретања очију јавности према себи и функцију изградње угледа појединца унутар одређене навијачке групе. Међутим, и сам фудбал, као спектакл, ствара плодно тло за насилничко понашање навијача.

Друштвени положај омладине је веома битан у производњи насиља. У временима кризе, омладина у великој мјери постаје инфериорна и маргинализована. Трага за својим идентитетом и осјећа напетост у вези са обликовањем личног и генерацијског идентитета. Такође се сукобљава са великим тешкоћама при прелазу у свијет рада и свијет одраслих. Видљив је јаз између омладинских настојања за аутономијом и њихове све изразитије зависности од родитеља. Једноставније речено, њихова социјална незрелост утиче на ескалацију насиља. (Коковић, 2010: 112)

Навијање се данас најчешће објашњава омладинским супкултурама. Поплава насиља на стадионим и улицама великих градова тумачи се као вид и ескалација новог типа омладинског вандализма који извире из сиромаштва, објести, запушености и лошег породичног васпитања. Стадиони су постали мјеста на којима се одигравају поткултурни ритуали помјешани са ниским страстима и неочекиваним обрасцима понашања. (Коковић, 2010: 156) Друштвена дезорганизација или стање аномије ствара код омладине резигнацију, али и жељу да искаже индивидуалност на другим подручјима друштвеног живота, да се истакне групна припадност и еуфорична наклоност. Стадиони су постали мјеста трагања за изгубљеним идентитетом обезглављене генерације младих, који друштву емитују заједничку поруку: ту смо, још постојимо. Бујање омладинских супкултура, па и оних навијачких, може се тумачити као својеврсни барометар кризе, нових преокупација и промјена у модерном друштву. (Исто, стр. 157) Није само у питању породично васпитање; поједини истраживачи истичу да су стадиони данас постали својеврсне антишколе, јер се на њима квари све оно што још увијек савјесни и марљиви васпитачи постижу у трошној и емоционално опустошеној школи. (Исто, стр. 158)

УТИЦАЈ ГОМИЛЕ НА ОМЛАДИНУ

Тох сматра да учествовање у нередима може бити ведро и мрачно; оно може бити срдито и несташно; може да се гледа на раличите начине: тако учествовање у нередима за неке може бити чин освете, за неке емоционално пражњење, а за друге, опет, може да буде акт бунта. Насиље може да служи као акт самопотврђивања личности или као средство за стицање моћи и материјалних добара. Нередима могу да значе много штошта за многе људе, нека од њихових значења могу да имају дубоке коријене или да досежу у далеку прошлост. (Тох, 1978: 290)

За Гахагена социолошки приступ је неопходан за разумјевање појаве масовних феномена на одређеним мјестима, у одређеним тренуцима и у одређеним друштвеним условима који доводе до тих појава. По њему, он дешифрије контекст психологије масе, масовног понашања. (Гахаген, 1987: 141) Када се нађе у маси човек има осјећање несавладиве моћи. Анонимност слаби осјећање личне одговорности. Логика је проста: што је криваца више, осјећај кривице је мањи. (исто: 138) Густав Ли Бон, истиче да гомила не допушта да се ишта уметне између њене жеље и остварења те жеље. Она то мање разумије што јој број даје осјећај неодрживе снаге. Појединац у гомили губи појам немогућности. (Ле Бон, 1989: 47)

Деструкција и разарање настају онда кад је гомила захваћена узбуђењем које ствара колективна акција. То не значи да мотиви учествовања у оваквим акцијама могу настати из чисте разоноде или просто зато што појединци помисле да им се указала прилика. Све те акције прати неспособност резоновања, одсуство мјере и критичког духа. (Коковић, 2010: 171)

Маса не познаје нијансе. Одавно је већ запажено да је маса гора од чопора (људи изгледају као да су поштени из кавеза). Она је заразна и сугестивна, па се зато не мора организовати маса у цјелини. Довољно је да се организује њено језгро и дијелови, који онда ту своју агресију преносе геометријским умножавањем на мноштво, које је увијек безнадежно и у налету мрачних страсти злобно. Кад се нађе у њеном окриљу, укљештен између сугестивности и заразе која се прогресивно шири, појединац може да сиђе неколико љествица цивилизације ниже. Он се у гомили деградира, губи своју индивидуалност, смањује интелектуалну критичност. Гомила ствара посебну врсту колективног осјећања и експлозије животне снаге. Та осјећања су често анонимнија него интелектуална јер се појединци у гомили понекад понашају као звијери пуштене из кавеза. Гомилом пулсира масовна психоза – појединци постају мање критични, а више хистерични. Непосредно додиривање појединца у гомили даје осјећај додатне снаге. (исто: 174) Тај осјећај је далеко интензивнији код омладине која још нема довољно изграђене ставове, могућност разграничавања доброг и лошег, нормалног и патолошког.

Гомила бива понесена општијим, грубљим осјећајима, побудама и емоцијама...Истовремено, гомила спремније испољава осјећања у којима има

мање разумијавања и обзира према другима, него што би то учинио појединац који не би био под утицајем гомиле. Тако ће људи, као припадници гомиле, са задовољством присуствовати сценама бруталности и патње, од којих би у другим околностима одвратили поглед или учинили нешто да их прекину. За већину људи није угодно бити свједоком сцене у којој човјек бива грубо бачен на земљу; ипак, тај исти приказ изазива провалу одушевљења код гомиле окупљене на фудбалској утакмици. Колико би гледалаца, који као припадници гомиле увелико уживају у приказу тучњавае или борбе са биковима, зазирало од истих тих приказа да су сами. (McDougal, 1989: 25) Типична култура ултрашких навијачких група тражи емоционално прегријани, често до усијања доведени, осјећај припадања који се манифестује у вољи за моћ и за доминацијом. (Врцан, 2003: 114)

ЗАКЉУЧАК

Насиље је један од горућих проблема не само данашњице већ, чини се, читаве историје људског рода. Можемо рећи да оно данас доживљава ескалацију какву људски род није запамтио. Иако Попер тврди да наша цивилизација тежи хуманости, разумности, једнакости и слободи, она се још налази у дјетињству и још се није опоравила од шока преласка племенског или затвореног у отворено друштво које ослобађа критичка моћ човјека. (Попер, 1993: 23) Цивилизацијско искуство показује да су и највећи мислиоци правили грешке али да ми морамо, користећи свој разум, избјежавати насиље. (Исто, стр. 16) Историја којој се знају и извор и ушће крива је за огроман број почињених злодјела. Тврдња да је будући ток историје познат, ослобађа људе у садашњости од моралне одговорности и представља „озбиљну глупост“ која води оправдању насиља и арбитрарности. У свом радикалном антиисторицизму, Попер заступа идеју отворене будућности, која координира са идејом отвореног друштва. (Исто, стр. 12-13)

Да би човјек остварио своју аутентичну природу неопходно је:

- Стварање људских, друштвених односа у којима ће човјек човјеку бити прва животна потреба; то је предуслов људске егзистенције, али и суштине човјека, и исказује се кроз квалитет људског живљења;
- Афирмација стваралаштва; човјек је стваралачко и самостваралачко биће, тј. човјек усваја свој живот на активан начин. Исто као што не може бити претворен у просту радну снагу, човјек не може бити „гола физикалија“ која ће деградирати и осакаћивати своју природу;
- На подручју сопственог стварања човјек мора прекорачити свако историјско и друштвено ограничење које његове стваралачке способности ставља у службу ограниченог циља, чини од њега само средство одређеног друштвеног и историјског кретања. Поново мора бити афирмисано начело индивидуације, оригиналности и посебности. (Коковић, 2010: 235-236)

Што је насиље распрострањеније, а општа сагласност да се оно искоријени слабија, то ће у већој мјери бити неопходно да се усвоје, према Поперовом мишљењу, политичке мјере репресивног типа. Уклањање насиља – које Попер сматра обиљежјем правне државе – може бити подупрто таквим мјерама, али с либералне тачке гледишта пут у правцу одбране и култивисања природне склоности људи ка ненасиљу дјелује конзистентније. Попер мисли да је неопходна снажна акција заустављања процеса дегенерације – и да би та акција требало да иде паралелно с политиком образовања која иде у прилог владавини права. (Попер, 2002: 19-20)

ЛИТЕРАТУРА

1. Вејновић, Д. (2006): *Социологија спорта*, Универзитет у Бањој Луци, Факултет физичког васпитања и спорта, Бања Лука.
2. Врцан, С. (1990): Спорт и насиље данас у нас, Напријед, Загреб.
3. Врцан, С. (2003): *Ногомет, политика, насиље*, Наклада Јасенски и Турк, Хрватско социолошко друштво, Загреб.
4. Гахаген, Џ. (1978): Интерперсонално и групно понашање, Нолит, Београд.
5. Жирар, Р. (1990): *Насиље и свето*, Књижевна заједница, Нови Сад.
6. Коковић, Д. (2010): *Друштво, насиље и спорт*, Медитеран, Нови Сад.
7. Лалић, Д., Бити, О. (2008): Четверокут спорта, насиља, политике и друштва: знанствени увид у Европи и Хрватској, Политичка мисао, бр. 3-4.
8. Ле Бон, Г. (1989): *Психологија гомиле*, Глобус, Загреб.
9. Липовецки, Ж. (1987): *Доба празнине – огледи о савременом индивидуализму*, Књижевна заједница, Нови Сад.
10. Морен, Е. (1983): *Како изаћи из 20-ог стољећа*, Глобус, Загреб.
11. McDougal, W. (1989): *Друштвени живот гомиле*, Питања, 2-3.
12. Попер, К. (1993): *Отворено друштво и његови непријатељи*, књ. I – II, Београд.
13. Попер, К. (2002): *Лекција овог вијека*, Александрија Прес, Београд.
14. Прњак, Х. (1997): *Bad Blue Boys - првих 10 година*, Marjan Express, Загреб.
15. Тох, Х. (1978): *Насилници*, Нолит, Београд.
16. Tomlinson, A. (2005): *Sport and leisure cultures*, University of Minnesota Press, Minneapolis и London.
17. Шијаковић, И. (2003): *Социологија – увод у разумевање (пост)модерног друштва*, Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет, Бања Лука.

ЛОКАЛНА САМОУПРАВА И НАСИЉЕ У СПОРТУ СА ОСВРТОМ НА ГРАД БАЊА ЛУКУ

Претходно саопштење

УДК 343.59:796]:352.(497.6 Бања Лука)

мр Невенко Врањеш
Оружане снаге БиХ
Бања Лука

Апстракт: Локална самоуправа представља ужи дио државне територије са могућношћу аутономног управљања одређеним дјелатностима изворног и пренесеног облика. У том смислу, локална самоуправа регулише и спроводи многобројне области друштвених односа и животних садржаја. Међу њима, спорт као слободна људска активност заузима значајно мјесто. Суштински, спорт увијек почива, спроводи се и развија у локалној заједници било да се ради о појединачним или групним спортовима, професионалног или рекретивног типа. Стога, обавеза локалне самоуправе је омогућити несметано одвијање и развој спорта стварањем просторних и техничких услова али и неопходне безбједности спортског окупљања и надметања. Спровођење спортских активности и утакмица у такмичарском духу изван насиља те развијање спортске културе императив је „добре локалне самоуправе“. Слиједом наведеног, значајно је размотрити неке правне аспекте конекције локалне самоуправе и спорта у контексту укупне улоге локалне самоуправе у спортским активностима и са акцентом на превенцију насиља у спорту. Поменуће везе и односи, са посебним освртом на град Бању Луку, чине предмет овог рада.

Кључне ријечи: локална самоуправа, локална заједница, спорт, насиље у спорту и Град Бања Лука.

Abstract: Local self-government is a narrower part of state territory with possibility of autonomous self-governing of specific activities original and transformed in meaning. In this sense, local self-government regulates and implements a lot of

areas of social relations and life activities. Among them, sports as a free human activity, has a very important rule. In essence, sports is based, implemented and it develops in the community, whether it be individual or team sports, or professional and recreational sports. Because of that, the aim of the local self-government is to allow free development and progress of sports by providing spatial and technical conditions, and necessary safety of sports gatherings and competitions. Realization of sports activities and matches in violence-free competitive context, and spreading of sports culture, is the imperativ of good local self-government. Considering all the above, it is very important to consider some legal aspects of the relation between the local self-government and sports within the context of general role of self-government in sports activities and with the emphasis on prevention of violence in sports. The above connections and relations, with special regard the City of Banja Luka, are the topic of this paper.

Key words: *local-self government, local community, sport, sports violence, the City of Banja Luka.*

1. ПОЈАМ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ, НАСИЉА И СПОРТА

Локална самоуправа може се одредити у теоријскоправном и у позитивноправном смислу. Одређење локалне самоуправе у теоријскоправном смислу има своју формалну и материјалну димензију. Са формалног становишта, локална самоуправа представља територијалне органе у оквиру државе, који врше послове управе на одређеној територији, односно дијелу државне територије. У материјалном погледу локална самоуправа представља скуп оригинерних дјелатности субјекта локалне самоуправе и дјелатности пренесених од стране државе.

Свакако да се модерна локална самоуправа уређује и позитивноправним прописима уставне и законске природе. Тако, Устав Републике Српске, чланом 67 уређује да се органима и организацијама у општинама може повјерити извршавање закона и осталих прописа и општих аката из оквира права и дужности Републике.¹

У законском смислу, локална самоуправа представља право грађана да непосредно и преко својих демократски изабраних представника учествују у остваривању заједничких интереса становника локалне заједнице, као и право и способност органа локалне самоуправе да регулишу и управљају, у границама закона, јавним пословима који се налазе у њиховој надлежности, а у интересу локалног становништва. Локална самоуправа у Републици Српској остварује се у општинама и градовима, а извршавају је грађани и органи јединица локалне самоуправе.²

1 Чл. 76 Устава Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 31/02, 31/03, 98/03, 115/05 и 117/05.

2 Чл. 2 Закона о локалној самоуправи, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 101/2004.

Поред Закона о локалној самоуправи, законодавни оквир локалне самоуправе у Републици Српској чине и други прописи, као што су нпр. Закон о територијалној организацији Републике Српске, Изборни закон БиХ и Изборни закон Републике Српске, Закон о буџетском систему, Закон о комуналним дјелатностима, Закон о грађевинском земљишту, Закон о уређењу простора, Закон о пољопривредном земљишту, Закон о водама и др.³

Локална самоуправа подразумева право и оспособљеност локалних власти да, у границама закона, регулишу и руководе знатним дијелом јавних послова, на основу сопствене одговорности и у интересу локалног становништва.⁴

Битно је напоменути да је локална самоуправа у Републици Српској једноступеног модела и да се остварује на нивоу општина и градова.

Појам насиља је повезан са појмом физичке силе. Тако, насиље представља дрску и безобзирну примену физичке силе, противправног угрожавања идентитета човека и других јавних добара и друштвених вредности.⁵

Појам спорта се на нашим просторима семантички повезује са појмом физичка култура. Израз физичка култура наслијеђен је из руске терминологије и у посљедње вријеме мање је у употреби. Спорт је могуће дефинисати као слободну људску активност усмјерену на развој психо-физичких способности. Према Закону о спорту у Босни и Херцеговини, спорт обухвата: (а) спортске активности и игре организоване ради постизања спортских достигнућа, која се остварују сходно утврђеним правилима (спортска такмичења и спортске приредбе); б) спортске активности и игре организоване с циљем унапређења здравља или рекреације (спортска рекреација, спорт за све); (ц) спортске активности организоване за инвалидна лица и (д) организовани школски и универзитетски спорт.⁶ Такође, важно је напоменути да спорт у Босни и Херцеговини, према одредбама закона представља дјелатност од јавног интереса.

Према Закону о спорту Републике Српске, спорт је сваки облик физичке активности који организованим или неорганизованим учешћем доприноси унапређењу и побољшању физичког и психичког развоја дјете, омладине и одраслих, афирмацији хуманих вриједности живота и остваривању што бољих резултата у спортским такмичењима.⁷

3 Ово и шире о особинама локалне самоуправе у Републици Српској, видјети у: Кунић, П.: *Управно право*, друго измијењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци и Управа за полицијско образовање, Бањалука, 2010, стр. 300–301.

4 Члан 3. *Европске повеље о локалној самоуправи*, Европска повеља о локалној самоуправи, Европски савет 1985, http://www.coe.org.rs/repository/128_evropska_povelja_o_lokalnoj_samoupravi.pdf, 26.12. 2010. године

5 Бошковић, М.: *Криминологија*, Универзитет у Новом Саду, Правни факултет, Нови Сад, 2007, стр. 265.

6 Чл. 2 Закона о спорту у Босни и Херцеговини, „Службени гласник БиХ“, бр. 27/08.

7 Чл. 2 Закона о спорту, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 66/03, 73/08 и 102/08.

2. ПОЗИТИВНОПРАВНО ОДРЕЂЕЊЕ НАСИЉА У СПОРТУ

Позитивноправно одређење насиља у спорту дефинисано је важећим правним нормама конкретног правног система. Само правно дефинисање и регулисање може указати на актуелност, тежину и значај овог феномена који у последње вријеме заокупља модерно друштво. Стога, позитивноправно одређење насиља у спорту има значај на практичну примјену конкретних правних норми у раду појединих субјеката како државног, тако и недржавног карактера.

Према Закону о спречавању насиља на спортским приредбама Републике Српске, под насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама сматра се нарочито: (1) физички напад на учеснике спортске приредбе – такмичаре; (2) физички обрачун између гледалаца на спортској приредби; (3) физички обрачун између учесника – такмичара спортске приредбе; (4) физички напад на судије, делегате или службена лица на спортској приредби; (5) недолично и увредљиво понашање учесника – спортиста на спортској приредби према гледалишту, судијама и службеним лицима; (6) физички напад на раднике полиције или припаднике агенција које врше обезбјеђење спортске приредбе; (7) физички напад на редаре и службена лица организатора такмичења; (8) бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу угрозити живот, физички интегритет лица или имовину; (9) изазивање мржње или нетрпељивости која може довести до физичког сукоба учесника; (10) уношење и истицање транспарената, застава или других ствари са текстом, сликом, знаком или другим обиљежјем који исказују или подстичу мржњу или насиље на основу расне, националне или вјерске припадности или неке друге посебности; (11) оштећење спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба; (12) изазивање нереда приликом доласка, односно одласка са спортских објеката или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбједности учесника спортске приредбе или трећих лица; (13) неовлаштен улазак на спортски терен; (14) неовлаштени улазак у службене просторије спортског објекта на коме се одржава спортска приредба; (15) уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других средстава; (16) уношење у спортски објекат или кориштење пиротехничких средстава и других предмета и средстава усљед чије примјене или коришћења може доћи до угрожавања безбједности учесника у спортској приредби или до ометања њеног тока; (17) неовлаштен улазак у дио гледалишта спортског објекта који је намијењен противничким навијачима; (18) позивање и подстицање на тучу или на напад на друге гледаоце, редаре, раднике полиције, припаднике агенције за обезбјеђење лица и имовине, службена лица организатора такмичења, спортисте и друге учеснике у спортском такмичењу; (19) други облици насилничког и недоличног понашања којима се може угрозити безбједност учесника спортске приредбе и (20) сваки облик супростављања и непоштивања за-

конских наредби од стране радника полиције или припадника агенције за обезбјеђење лица и имовине издатих у циљу успостављања нарушеног јавног реда и мира на спортској приредби.⁸

Према Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама Републике Србије, под насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама, сматра се нарочито: (1) физички напад на учеснике спортске приредбе; (2) физички обрачун између учесника на спортској приредби; (3) бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу да угрозе живот, физички интегритет лица или имовину; (4) изазивање мржње или нетрпељивости која може да доведе до физичких сукоба учесника; (5) оштећивање спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба; (6) изазивање нереда приликом доласка, односно одласка са спортског објекта или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица; (7) неовлашћени улазак на спортски терен; (8) неовлашћени улазак у службене просторије и службене пролазе спортског објекта на коме се одржава спортска приредба; (9) уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других опојних средстава; (10) уношење у спортски објекат односно коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима може да се угрози безбедност учесника у спортској приредби или омета њен ток и (11) неовлашћени улазак у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навијачима.⁹

Следом наведеног, уочавамо да је Закон о спречавању насиља на спортским приредбама Републике Српске нешто шире регулисао предметну материју, прецизирајући већи број дела ове врсте насиља за шта су казним одредбама закона предвиђене високе новчане казне као и затворске казне у трајању од 30 до 60 дана затвора за дела физичког напада на учеснике спортске приредбе, раднике полиције и обезбеђења.¹⁰

3. ГРАД БАЊА ЛУКА КАО ЈЕДИНИЦА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Као што је поменуто, Република Српска је централистички уређен ентитет у оквиру Босне и Херцеговине. У том смислу, поред централних органа власти постоје и органи власти на локалном нивоу, тј. нивоу општина и

⁸ Чл. 3 Закона о спречавању насиља на спортским приредбама, Службени гласник Републике Српске, бр. 14/2004.

⁹ Чл. 4 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, Службени гласник Републике Србије, бр. 67/03 и 101/05-28.

¹⁰ Чл. 21-23 Закона о спречавању насиља на спортским приредбама, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 14/2004. Стручни коментар Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама Републике Србије, детаљније видјети на интернет страници: http://www.defendologija.com/latinica/propisi/zakon_o_sprecananju_nasilja_i_nedolicnog_ponasanja.htm, 12. об. 2011. године.

градова. Сходно територијалној организацији у Републици Српској постоји би општина и два града. Статус градова у Републици Српској имају Бања Лука и Источно Сарајево. Град може бити са или без градских општина у свом саставу. Конкретно, Град Источно Сарајево има шест градских општина, док Град Бања Лука није организован на принципу градских општина, већ се састоји од већег броја насељених мјеста која су организована у мјесне заједнице.

Правни положај Града Бања Лука, као јединице локалне самоуправе тежишно се темељи на Статуту града. Статутом се уређују послови Града Бања Лука, као јединице локалне самоуправе, организација и рад органа градске власти, правни акти града, финансирање града, учешће грађана у локалној самоуправи, сарадња са другим јединицама локалне самоуправе и друга питања.

Статут даје одређење града. Према Статуту, Град Бања Лука је територијална јединица локалне самоуправе, у којој грађани задовољавају своје потребе и учествују у остваривању заједничких и општих интереса, непосредно и преко демократски изабраних представника. Град Бања Лука има надлежности које су законом додијељене Општини.¹¹

Власт у граду је подијељена на скупштинску и извршну.

Скупштина града је представничко тијело грађана града и орган одлучивања и креирања политике Града. Скупштина града доноси: Статут, Пословник, одлуке, програме, наредбе, рјешења, закључке, препоруке и резолуције.

Извршна власт сконцентрисана је у функцији градоначелника. Градоначелник је носилац извршне власти у Граду, руководи Административном службом Града и одговоран је за њен рад. Градоначелник заступа и представља Град. Градоначелник у вршењу послова, доноси: одлуке, правилнике, наредбе, упутства, рјешења и закључке.

Административна служба града извршава, и обезбјеђује извршавање одлука и других прописа и аката, које доноси Скупштина града и градоначелник. Послови у Административној служби града организују се у оквиру одјељења, служби и одсјека, који чине јединствен процес рада у Административној служби.

Административна служба има девет одјељења, двије службе и седам самосталних одсјека.

¹¹ Чл. 2 Статута града Бања Лука, „Службени гласник Града Бања Лука“, бр. 25/05 и 30/07. Поређења ради, Град Источно Сарајево је територијална јединица локалне самоуправе коју чине подручја више општина територијално и економски међусобно повезаних у којима грађани непосредно и преко својих слободно и демократски изабраних представника учествују у остваривању заједничких интереса, као и право органа локалне самоуправе да у складу са законом регулишу и управљају јавним пословима из своје надлежности у интересу локалног становништва (Чл. 2 Статута Града Источно Сарајево, „Службене новине Града Источно Сарајево“, бр. 20/05).

4. УЛОГА ГРАДА БАЊЕ ЛУКЕ У РЕАЛИЗАЦИЈИ СПОРТА ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И ПРЕВЕНЦИЈИ СПОРТСКОГ НАСИЉА

Позитивноправно посматрајући, у надлежности Града Бање Луке, између осталих оригинерних послова јесте и група послова која се односи на спорт и физичку културу. Тако, Град Бања Лука у области спорта и физичке културе, обавља сљедеће послове: (1) обезбјеђује услове за развој и унапређење спорта и физичке културе; (2) обезбјеђује услове за изградњу и кориштење спортских и рекреативних објеката; (3) обезбјеђује услове за организацију и одржавање спортских такмичења, и других спортских манифестација од значаја за Град; (4) обезбјеђује услове за развој и унапређење аматерског спорта; (5) обезбјеђује посебне услове за повећање квалитета рада са младим спортским талентима; (6) обезбјеђује услове и издаје лиценце за организацију и одржавање спортских такмичења и манифестација од значаја за Град; (7) издаје лиценце за рад стручњака у спортским организацијама на подручју Града и (8) обавља и друге послове из области спорта и физичке културе, у складу са законом.¹²

У Бањој Луци организовано је и активно ради 116 спортских организација, у 25 грана спорта. Осим наведених спортских организација у граду организовано је и 26 спортско-рекреативних удружења грађана, 7 спортских организација и удружења инвалидних лица, те 10 градских гранских спортских савеза, 15 спортских савеза Републике Српске и 3 спортска савеза Босне и Херцеговине. Најмасовнија грана спорта је фудбал који има 22 спортске организације, затим кошарка 14, карате 9, рукомет 7, шах и други спортови. На подручју Града, на укупној површини од 283. 900 м² изграђено је 110 спортских објеката, као самосталних цјелина, који обухватају 201 спортски терен и уређену спортску површину. Подаци о броју спортских организација града у протеклом периоду, потврђују континуитет у квантитативном развоју спорта града. Број спортских организација у посљедних 12 година кретао се од 27 спортских организација у 1995. години до 116 спортских организација у 2008. години.¹³

Највећи дио спортских активности у граду спроводи се на теренима градског стадиона који је уједно и стадион највећег фудбалског клуба у Бања Луци, али и у Републици Српској – ФК „Борац“. Стадион датира од 1937. године и капацитета је 7. 238 мјеста. Локацијски је постављен у ужем центру града, у новонасељеном мјесту у коме живи преко 5. 000 грађана.

Иако озбиљнији спортски инциденти у скорој прошлости нису регистровани на спортским догађајима овог стадиона, постоји читав низ проблема везаних за организацију утакмица на њему. Проблеми су првенствено локацијске природе и настају како у периоду пре отпочињања спортске активности, тако и у времену након ње. Наиме, навијачке групе практикују долазак много раније од почетка утакмице, као и вишесатно задржавање у

12 Чл. 23 Статута града Бања Лука, „Службени гласник Града Бање Луке“, бр. 25/05 и 30/07.

13 <http://www.banjaluka.rs.ba/front/category/77/>, 12. об. 2011. године.

ужем подручју стадиона након завршетка утакмице. Како је уже подручје стадиона густо насељено мјесто, тако је и широк спектар безбједносних импликација оваквог задржавања навијача. Тако, у времену задржавања навијачке групе ометају живот станара првенствено насеља Алеја Центар, али и околних насеља, при чему стварају буку, испишују графите на зградама, оштећују комуналну инфраструктуру, уништавају излоге радњи, блокирају паркинг и покрете грађана, те иза себе остављају велике количине смећа. Треба нагласити, да алкохолизирано стање навијача готово је правило код поменутих ситуација.

Организатори спортских такмичења на стадиону Борац, полиција и редари пажњу фокусирају на сами ток утакмице, те углавном тежиште дају на безбједан долазак и одлазак навијача противничког тима. Спровођењем ових активности пажња поменутих служби знатно опада и навијачке групе домаћег тима углавном остају препуштене саме себи. При томе, заборавља се, да се ради о великом броју лица која фактички чине ненајављено окупљање, што би требало да буде предмет пажње не само полиције већ и других служби, у првом реду градске инспекције и комуналне полиције чије присуство редовно изостаје на оваквим догађајима. Управо ова два субјекта, поменуте градске службе представљају окосницу у конкретном дјеловању локалне самоуправе града на превенцију насиља у спорту истина као *ultima ratio*.

Према одредбама закона, комунална полиција у Републици Српској, између осталог, има надлежност над примјеном одредби одлуке о условима и начину извођења концерата, јавних манифестација, те кориштења музичке опреме у објектима и ван њих као и старање о укупном комуналном реду и јавним површинама.¹⁴

Слиједом наведеног, ангажман комуналне полиције Града Бање Луке је не само правно утемељен, већ и нужан приликом одржавања спортских активности, а у склопу реализације Закона о спречавању насиља на спортским приредбама.

Такође, инспекцијске службе Одјељења за инспекцијске послове Града Бање Луке (првенствено тржишна, саобраћајна и еколошка) морају узимати активно учешће у безбједносној реализацији спортских догађаја на подручју града.¹⁵

Поред наведеног, не треба заборавити, да јединице локалне самоуправе (па и Град Бања Лука), поред спровођења својих изворних дјелатности имају обавезу спроводити надлежности државе на подручју локалне самоуправе. Везано за спорт, локална самоуправа има обавезу првенствено спроводити Закон о спорту, Закон о спречавању насиља на спортским приредбама те подзаконске опште акте које из њих произилазе као стратегијс-

¹⁴ Чл. 9. Закона о комуналној полицији, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 85/03.

¹⁵ Примјера ради, Закон о спречавању насиља на спортским приредбама у Чл. 19 забрањује продају алкохолних пића на прилазима, у непосредној близини и у спортском објекту, три часа прије и по завршетку спортске приредбе повећаног ризика, као и за вријеме њеног одржавања. Сматрамо, да спровођење ове одредбе може омогућити Градска тржишна инспекција.

ка документа Владе и Народне скупштине Републике Српске, које третирају спорт и омладину.

Организујући и учествујући у ситему основног и средњег образовања и разних других облика едукације, локална самоуправа има значајан утицај на развијање свијести и позитивног понашања лица те самим тим и превенције насиља у спорту.

Базирајући се на Град Бања Лука, као тежишни носилац активности спровођења и развоја спорта у оквиру Административне службе града јавља се Одјељење за друштвене дјелатности које, између осталих, обавља и послове у вези са развојем у области културе и културних добара, спорта и физичке културе.¹⁶

Скупштина Града Бању Луку, између осталих надлежности, доноси одлуке и друга опште акте о обављању функција из области културе, образовања, спорта и здравства.

Градоначелник, као орган извршне власти, нема конкретну и директну надлежност над спортом, али његова надлежност над цјелокупном административном службом Града свакако даје могућност утицаја на развој и стање спорта на територији града.

Најзад, за потребе спровођења јавног интереса, Град Бање Луке самостално је или у партнерском односу са државом основао градске установе, институције и предузећа. Конкретније, под надлежношћу Града Бања Лука налазе се три локалне институције, исто толико јавних предузећа и седам јавних установа. Од поменутих седам јавних установа, које дјелују на подручју града, са аспекта овог рада ваља издвојити Јавну установу Спортски центар „Борик“.

5. ЗАКЉУЧАК

Развој спорта и спровођење спортских активности имају темљни ослонац на локалној заједници, односно локалној самоуправи. Постоји више области преко којих локална самоуправа врши утицај на спорт и спортска такмичења. Између осталих, издвајају се: едукација кроз основно и средње образовање, спровођење/извршавање законских и подзаконских прописа, као и аката локалне самоуправе, који се односе на спорт, обезбјеђење спортске инфраструктуре, институционално организовање спорта, учешће у финансирању и друге активности.

У оквиру својих надлежности, готово сви органи локалне самоуправе од начелника (градоначелника), локалне скупштине, административне службе па до јавних установа које локална самоуправа намјенски оснива за потребе спорта, између осталих надлежности, имају и надлежност над организовањем спорта и спортских активности.

¹⁶ С тим у вези, у оквиру наведеног одјељења постоји и Одсјек за спорт, културу, омладину и невладине организације.

Када је у питању насиље у спорту, чини се да јединице локалне самоуправе немају правно конкретнија задужења над његовом превенцијом и спречавањем. Оно што правно не обавезује обично *ipso facto* не представља ни предмет интересовања и ангажовања, што, мора се признати, одступа од концепта модерне управе и локалне самоуправе. У том смислу, потребно је законима одредити конкретнија задужења јединицама локалне самоуправе у спречавању спортског насиља с посебним освртом на његову превенцију.

Анализирајући улогу Града Бања Лука у организовању и развоју спорта, као и безбједности спортских такмичења, можемо закључити да овај град традиционално даје системску подршку и јача спортску културу на подручју своје надлежности, о чему говоре како конкретна задужења субјекта градске власти, тако и спортске установе које је град основао за потребе спорта.

У погледу инспекцијског надзора и комуналног реда, односно конкретног ангажовања Градске инспекције и Комуналне полиције на превенцији и спречавању насиља у спорту, Град Бања Лука могао би чинити много више у оквиру постојећих законских капацитета, али евентуалним проширењем надлежности, које би конкретније и шире обухватиле ову област.

УПУТСТВО АУТОРИМА

Зборник радова објављује научне чланке (оригиналан научни рад, прегледни рад, кратко или предходно саопштење, научна критика – односно полемика), и стручне чланке (стручни рад, информативни прилог, прикази) итд. и то на српском и апстрактне на енглеском језику. Сви радови подлијежу анонимној рецензији. Програмски и уређивачки одбор се обавезује да ће један примјерак рецензираног рада са примједбама рецензента благовремено послати ауторима на исправке.

Припрема рукописа за штампу је веома важна, зато молимо ауторе и наше сараднике да се придржавају свих упутстава:

- рукопис треба припремити рачунарски у новинском прореду, величина фонта 12, тип слова Times New Roman у ћириличном кодном распореду (не у такозваном YUSCII кодном распореду);
- наслов чланка треба да буде јасан, сажет, да се из њега види основна мисао водила о којој се расправља;
- уз наслов чланка треба да се наведе име и презиме аутора, научни и стручни степен, научно – наставно, научно – истраживачко, научно или стручно звање, пуни назив установе у којој аутор ради, назив радног мјеста и категоризација чланка: научни чланци (оригиналан научни рад, прегледни рад, кратко или предходно саопштење, научна критика – односно полемика), и стручни чланци (стручни рад, информативни прилог, прикази) итд.;
- уз чланак треба бити приложен апстракт, који треба да садржи кратак пресјек садржаја о којем ће се говорити, као и циљ рада (на српском и енглеском језику);
- текст треба бити лекторски обрађен;
- обим рада треба бити до 10 (десет) куцаних страница;
- рукопис треба предати у два једнака оригинална примјерка, као и у електронском облику.

Програмски и уређивачки одбор зборника има право избора радова и прилога, а у обзир долазе само они текстови који дотад нигдје нису били објављени.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

796:316.647.5(497.6)(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп "Млади и насиље у спорту
у Републици Српској - Босни и Херцеговини и
обезбјеђење спортских догађаја" (2011 ; Бања
Лука)

Насиље и спорт : зборник радова са
међународног научног скупа на тему "Млади и
насиље у спорту у Републици Српској - Босни и
Херцеговини и обезбјеђење спортских догађаја" /
[главни и одговорни уредник Душко Вејновић ;
превод Татјана Понорац]. - Бања Лука : Европски
дефендологија центар за научна, политичка,
економска, социјална, безбједоносна, социолошка и
криминолошка истраживања : Унија студената
Републике Српске : Фудбалски савез Републике
Српске, 2011 (Бања Лука : Арт принт). - 486 стр.
: илустр. ; 24 цм

Тираж 1.000. - Напомене и библиографске референце
уз текст. - Библиографија уз све радове. - Резимеи
на енгл. језику уз све радове.

ISBN 978-99955-22-27-8

COBISS.BH-ID 2318360